DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

HAÇLI SEFERLERİ

Prof. Dr. Işın DEMİRKENT

DÜNYA

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAÇLI SEFERLERİ

Prof. Dr. Işın DEMİRKENT

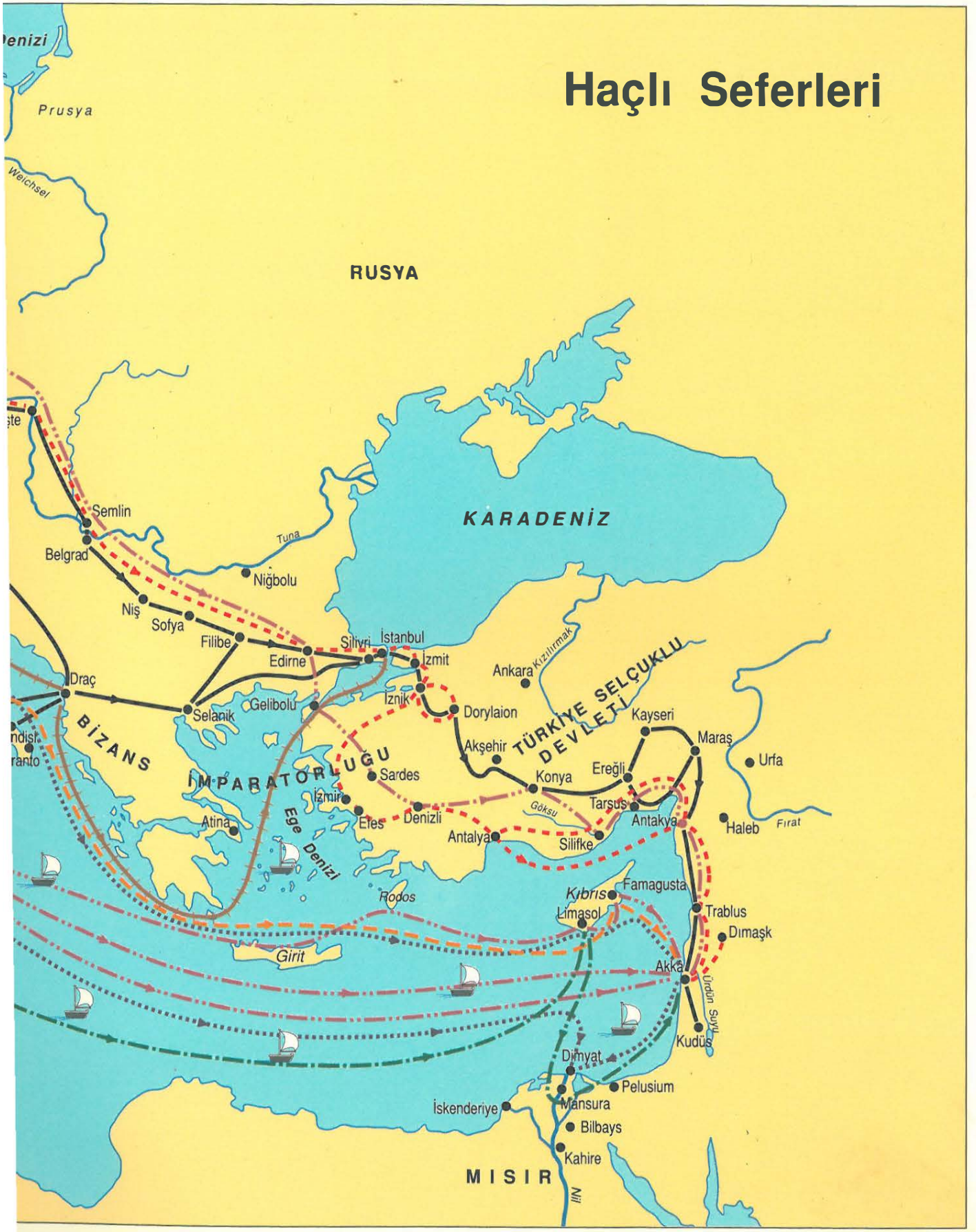
DÜNYA Yayıncılık

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Haçlı Seferleri

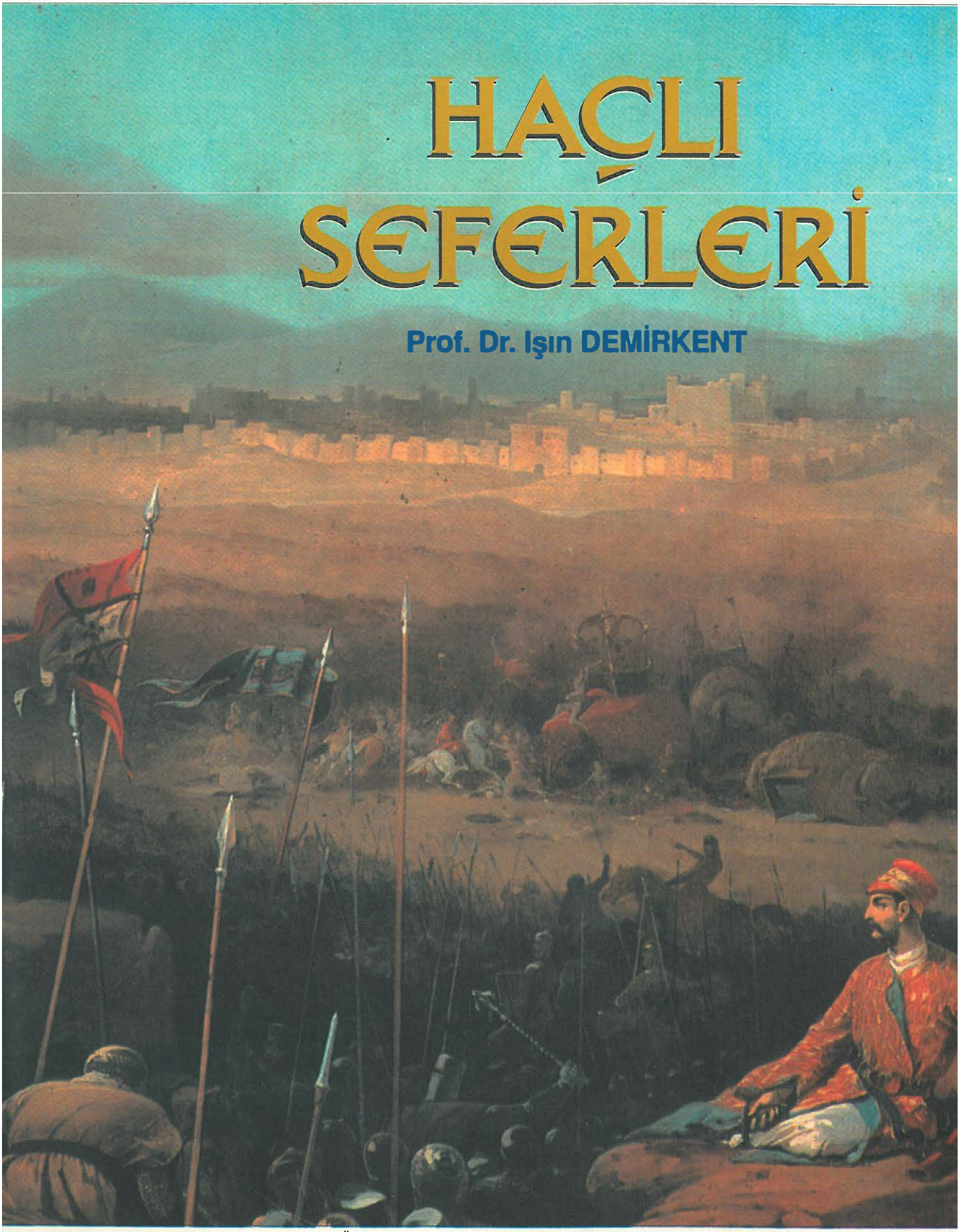
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAÇLI SEFERLERİ

Prof. Dr. Işın DEMİRKENT

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rahmetli

Annem ve Babam'ın

Anısına

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Haçlı Seferleri

Prof. Dr. Işın DEMİRKENT

İç kapak fotoğrafı: Haçlılar Antakya önünde

Renk ayrımı, ofset hazırlık:
Dünya Yayıncılık A. Ş.
"GLOBUS" Dünya Basınevi
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İSTANBUL
Tel:(0212) 629 08 08 (40 Hat) Fax:(0212) 629 03 13
Baskı: Cem Ofset İSTANBUL

❍

Birinci Baskı: Ağustos 1997

❍

ISBN: 975 - 7632 - 54 - 6

©

Tüm hakları saklıdır.
Bu kitabın yayın hakları: Dünya Yayıncılık A.Ş.'nindir
İzinsiz kopyalanamaz, aktarılamaz, çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

HAÇLI SEFERLERİ DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU 1

HAÇLI SEFERİ İÇİN ÇAĞRI 5

PIERRE L'ERMITE İDARESİNDEKİ HAÇLI SEFERİ 11

Pierre I'Ermite'in Şahsiyeti 11

Pierre I'Ermite Ordusunun Doğu'ya Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi 12

Drakon Savaşı (21 Ekim 1096) 17

Pierre I'Ermite'i İzleyen Başarısız Haçlı Seferi Girişimleri 18

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ (1096-99) 21

Birinci Haçlı Seferi'ne Katılan Orduların İstanbul'a Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi 21

TÜRKLERE KARŞI SAVAŞ 29

İznik'in Kuşatılması ve Kaybı 29

Dorylaion Savaşı (1 Temmuz 1097) 34

Haçlı Ordusunun Anadolu'da Yürüyüşü 36

Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu (10 Mart 1098) 37

Antakya'nın Kuşatılması ve Hile ile Ele Geçirilmesi 38

Antakya'daki Mucizeler ve Kürboğa ile Savaş 43

Kudüs'e Doğru Yürüyüş 47

Kudüs'ün Kuşatılması ve Zaptı (15 Temmuz 1099) 50

Kudüs Katliamı 55

Haçlılar Kudüs'de 59

1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ 61

1101 Yılı Haçlı Seferleri İçin Hazırlıklar ve Birinci Ordunun Doğu'ya Gelişi 61

1101 Yılında Anadolu'da Türklerin Durumu 64

1101 Yılının Birinci Haçlı Ordusuyla Mücadele 65

1101 Yılının İkinci Haçlı Ordusuyla Mücadele 70

1101 Yılının Üçüncü Haçlı Ordusuyla Mücadele 71

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAÇLI DEVLETLERİNİN KURULUŞU 73

Urfa Kontluğu (1098-1144) 73

İmâdeddin Zengi ve Urfa'nın Fethi (24 Aralık 1144) 78

Antakya Prinkepsliği (1098) 81

Kanlı Meydan Savaşı (28 Haziran 1119) 87

Kanlı Meydan Savaşı'nın Sonuçları 88

Kudüs Krallığı (1099) 89

Trablus Kontluğu (1109) 97

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-48) 101

Bernard de Clairvaux: İkinci Haçlı Seferi'nin Ruhu 101

Doğu'daki Durum 103

Alman Kralı III.Konrad'ın İstanbul'a Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi 104

Sultan I.Mesud'un Konrad'a Karşı Dorylaion Zaferi (25 Ekim 1147) 106

Fransa Kralı VII.Louis'nin İstanbul'a Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi 106

Fransız Haçlı Ordusunun Denizli'den Sonra Türklere Yenilgisi 107

Kral VII.Louis'nin Antakya Macerası 110

Dımaşk Kuşatması (24-28 Temmuz 1148) 112

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM 117

Büyük Türk Hükümdarı Nureddin Mahmud'un Başarıları 117

Kudüs Kralı I.Amaury ve Mısır Mücadelesi 124

Nureddin'in Ölümü ve Salaheddin Dönemi 129

Hittîn Savaşı (4 Temmuz 1187) 135

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1189-1192) 145

Kudüs'ün Fethi'nin Avrupa'daki Akisleri ve Doğu'daki Haçlılar 145

Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın Haçlı Seferi 149

Fransa ve İngiltere Krallarının Haçlı Seferi 153

Akkâ'nın Düşüşü ve Richard'ın Vahşeti 156

Richard'ın Kudüs'ü Ele Geçirmek İçin Yaptığı Başarısız Seferler 158

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM 163

Salaheddin'in Ölümü 163

İkinci Haçlı Krallığı 163

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1203-04) 167

Hedefinden Sapan Haçlı Seferi 167

Hedef, Mısır Yerine Bizans 170

İstanbul'un Zaptı ve Yağmalanması 176

Lâtin İmparatorluğu'nun Kuruluşu 179

BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ (1218-21) 183

Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Avrupa 183

Yeni Bir Haçlı Macerası 185

Dimyat'ın Düşüşü 189

Haçlıların Yenilgisi ve Mısır'dan Atılmaları 192

ALTINCI HAÇLI SEFERİ (1228-29) 195

İmparator II.Friedrich'in Haçlı Seferi 195

İmparator II.Friedrich Doğu'da 198

İmparator II.Friedrich'in İtalya'ya Geri Dönüşü 202

ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM MOĞOLLAR'IN ORTAYA ÇIKIŞI 205

Haçlı-Eyyûbî İlişkileri 205

Moğollar'ın Tarih Sahnesine Çıkışı 205

Barış Sonrası Haçlı-Eyyûbî İlişkileri 206

YEDİNCİ HAÇLI SEFERİ (1248-52) 211

Fransa Kralı IX.Louis 211

Haçlılar Mısır'da 212

Kral IX.Louis'nin Esareti ve Seferin Sonu 216

Mısır'da Memlûk Hâkimiyeti 218

Haçlı-Memlûk İlişkileri 219

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YEDİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM MOĞOLLARA KARŞI MEMLÜK DEVLETİ 221

Haçlılar Arasında Anlaşmazlıklar 221

Moğolların Yakındoğu'yu İstilâsı 222

Ayn Câlût Savaşı (3 Eylül 1260) 226

Sultan Baybars Dönemi 229

SEKİZİNCİ HAÇLI SEFERİ (1270) 235

Haçlı-Memlûk Anlaşması 235

Kral IX.Louis'nin Tunus'a Haçlı Seferi 235

DOĞU'DA HAÇLI HAKİMİYETİNİN SONU 239

Baybars-Haçlılar-Moğollar ve Baybars'ın Ölümü 239

Kalavun-Haçlılar-Moğollar ve Kalavun'un Ölümü 243

Sultan Eşref ve Akkâ'nın Fethi 249

SON HAÇLI SEFERLERİ 257

Akkâ'dan Sonrası 257

HAÇLI SEFERLERİ'NİN SONUÇLARI 277

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA 287

GENEL DİZİN 291

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin değişmeyen ve zaman içinde belirsiz aralıklarla tekrarlanan önemli ve karakteristik bir olayı, Doğu-Batı çekişmesidir. Bu çekişmenin bilinen ilk safhası M.Ö. 5.yüzyıldaki İran-Yunan savaşlarıdır. Buna, Batı'nın tepkisi Büyük İskender'in Doğu'yu istilâsı olmuştur. Daha sonra 4.yüzyılda Hunların Avrupa'ya girişiyle başlayan Kavimler Göçü'nü de, Doğu-Batı dünyasının birbiriyle çatışmasının bir evresi saymak gerekir. Kitabımın konusunu teşkil eden Haçlı Seferleri de, bu çatışmanın en uzun süreli ve geniş kapsamlı bir devresini oluşturmaktadır.

Haçlı Seferleri hareketi, papa II.Urbanus'un 1095'de Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı ile başlamıştır. Bu sebeple Batı dünyası 1995'den beri iki yıldır Haçlı Seferleri'ni anma toplantıları yapmakta, bu konuyla ilgili seminerler düzenlemekte ve eserler yayınlamaktadır. Ancak, Urbanus'un çağrısına uyarak 1096'da yola çıkan Birinci Haçlı Seferi ordularının İstanbul üzerinden Anadolu'ya geçip Türk dünyası ile teması ve çatışması 1097 yılı ilkbaharındadır. Bu nedenle Haçlı Seferleri konusu bizim açımızdan ancak bu tarihten itibaren önem ve anlam taşır. Bu görüş doğrultusunda, Haçlı Seferleri tarihinin genel bir tasvirini anlattığım bu kitabımın, olayın bizimle ilgisini gözönünde tutarak, 1097 yılının 900.yılına denk düşen 1997 yılında yayınlanmasının uygun olacağını düşündüm.

Haçlı Seferleri adını verdiğimiz bu hareketin nasıl başladığım ve asıl hedefinin neye yönelik olduğunu kısaca şöyle açıklamak mümkündür: Haçlı Seferleri, 11.yüzyılın ortalarından itibaren Türklerin Yakındoğu'ya girmeleri ve Anadolu'yu yurt edinmeye başlamalarından aşağı yukarı yarım asır sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin sürüklendiği iç karışıklıklardan faydalanmayı uman Avrupa dünyasının, "Kutsal toprakları kurtarmak" sloganıyla Türkleri Anadolu'dan atmak ve Anadolu ile birlikte bütün Yakındoğu'yu kendi ellerine geçirmek maksadıyla düzenleyip giriştiği siyasî amaçlı askerî bir harekettir.

Haçlı Seferleri, 1096 yılında başlayan Birinci Sefer ile 1291'de Lâtin Hristiyanların Doğu'da son merkezleri olan Akkâ'dan çıkarılıp atılmaları arasında süren yaklaşık ikiyüz yıllık bir dönemi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kapsar. Bu dönemde Haçlılar tarafından Birinci Sefer esnasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'da, Üçüncü Sefer sırasında Kıbrıs'da, Dördüncü Sefer sonunda da İstanbul'da Lâtin devletleri kurulmuştur. Tarih literatüründe Haçlı Seferleri Dönemi olarak adlandırılan 1096-1291 yılları arasında Batı dünyası önce Yakındoğu'ya yerleşmek, sonra da, ya bu bölgede kurulan Haçlı devletlerini desteklemek, ya da zaman içinde Müslümanların geri almaya başladıkları toprakları elde tutmak amacıyla Doğu'ya dokuz büyük sefer düzenlemiştir. Bu seferler arasında bazı ufak girişimler de olmuştur. Ancak Haçlı Seferleri Hareketi, yukarıda belirtildiği gibi, 1291'de Yakındoğu'da Lâtin hâkimiyetinin son bulmasıyla bitmemiştir. Bu hareket, 13.yüzyıldan sonra da asırlarca hep aynı düşüncenin eylemi olarak, Batı'nın deyimi ile, Son Haçlı Seferleri adıyla sürüp gitmiştir. Haçlı saldırılarına başından sonuna kadar karşı koyan Türkler olmuş ve Türkiye Selçuklu sultanı I.Kılıç Arslan'dan Memlûk sultanı Baybars'a, Kalavun ve Eşref'e kadar Haçlılarla mücadeleyi aralıksız sürdürmüşlerdir. Son Haçlı Seferleri döneminde ise, Haçlı saldırılarını Yakındoğu hâkimiyetini elinde tutan Osmanlı Türkleri göğüslemek zorunda kalmışlardır. Bunun da ötesinde, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra Batılıların günümüze kadar devam eden Doğu'yu kolonize etme gayret ve çabalarını da, bu anlamda değerlendirmek mümkündür.

Ne var ki, tarihimizi bu kadar yakından ilgilendiren, hatta tarihimizin bir parçası olan Haçlı Seferleri konusu üzerinde ülkemizde bilimsel çalışmaların hemen yok denecek kadar az olması hayret vericidir. Bu konuya gereken önemin neden verilmediğini izah etmek de zordur. Halbuki yakın geçmişimizin temelini teşkil eden Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin tarihinde böylesine önemli yer tutan Haçlı Seferleri'ni bütün ayrıntılarıyla öğrenmek ve edinilecek bilgileri değerlendirmek, hiç şüphesiz, diğer milletlere mensup bilim adamlarından daha çok bize düşen bir görevdir ve tabiatıyla elde edeceğimiz bu yeni bilgilerle, tarihimizin karanlıkta kalan veya henüz kesin hükme varılamamış olan noktalarını aydınlatmak mümkün olacaktır. Bugüne kadar ihmal ettiğimiz bu konudaki çalışmaların en kısa zamanda başlayacağını ümit ediyor ve yarının bilim adamları olacak gençlerimizin bu çalışmaları gerçekleştireceklerine inanıyorum.

Batı dünyası ise, bizim tam aksimize, Haçlı Seferleri konusunda geniş çalışmalar yapmıştır. Batılı tarihçiler tarafından 18.asrın sonlarından itibaren özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda Haçlı Seferleri ile ilgili - siyasî, askerî, dinî, ticarî, ekonomik, sosyal ve kültürel alanları kapsayan - bütün konular kılı kırk yararcasına incelenmiştir. Sonuçta Batı dünyası bu konulardaki görüş ve yorumlarını ortaya koymuş bulunmakta ve aynı gayretle araştırmalarını sürdürmektedir. Aslında her olayın gerçeği birdir, ama her tarihçi de bu gerçeği yorumlamak durumundadır. Bunu yaparken de doğal olarak içinde yetiştiği ortama ve bağlı bulunduğu kültürün etkilerine uymaktadır. Bu sebeple, aynı konuyu işleyen bütün tarih eserleri tasvirlerinde ve vardığı yargılarda, birbirine zıt olmasa da, az çok farklılık arzederler. Aynı kültür çevresine mensup bulundukları halde, milletleri ayrı olan Batılı tarihçilerin bile olaylara bakış açısı değişiktir. Bir kısmı Haçlı Seferleri hareketini milliyetçi açıdan, bir kısmı dinî motifi öne çekerek, bir kısmı da sosyal ve ekonomik şartların önemini vurgulayarak veya başka nedenlere dayandırarak ele almaktadır. Bu da, aynı olayın değişik görüşlerin ışığı altında değerlendirilmesini mümkün kılmakta, hatta o olayın açıklık kazanıp anlaşılmasında daha geniş bir ufuk açması bakımından yarar sağlamaktadır. Durum böyle olunca, Batı dünyasının karşı cephesini oluşturan Doğu âleminin konuyu ele alışı, olayları tasvir ve yorumlaması, belli ölçüde de olsa, Batının değer yargılarına her zaman uymamaktadır. Bu sebeple Türk-İslâm dünyasının bilim çevresi de, Haçlı Seferleri konusunu işlerken birçok noktada kendi görüş ve iddialarını ileri sürmek durumundadır. Böylece Haçlı Seferleri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tarihi'nin sadece Batı'nın değil, Doğu'nun da bilimsel çalışmalarla ortaya koyduğu ve koyacağı sonuçlarla birlikte değerlendirilmesi bizleri daha doğru sonuçlara ulaştıracağı kanısındayım. Haçlı Seferleri adını taşıyan bu kitapta, okuyucu zaman zaman benim bu konuda değişik düşünce ve görüşlere sahip olduğumu ve Batılı tarihçilerin olayları tasvirinden, vardıkları hükümlerden farklı bir anlatım ortaya koyduğumu göreceklerdir. Esasen bu kitapta konuyu okurlarıma sunarken, Türk aydınının biraz da bizim düşünüş ve değer yargılarımızla tanışmasını istedim. Bu istek doğrultusunda, yayınladığım kitabın okurlarının ilgisini çekeceğine inanıyor ve bu çalışmamın toplumumuza yararlı olmasını diliyorum.

Kitapta yer alan resim, minyatür ve gravürlerin büyük bir bölümü beynelmilel kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunların yanı sıra fotoğraf sanatçısı Sayın Şemsi Güner'in özel arşivinden yararlandım. Kitabın yayına hazırlanmasında Dünya Gazetesi çalışanlarının büyük desteği oldu. Sayfa düzenlemesini yapan Argun Berker'e, haritaları çizen Sevgi Şahin'e, uygulamayı gerçekleştiren Cafer Bayram ve Selçuk Onur'a, renk ayırımlarını titizlikle yapan Benan Demirtaş'a, yazıları diskete alan Hülya Yıldırım ile Yasemin Dönmez'e ve ayrıca İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Anabilim Dalı Araş. Gör. Ebru Altan ile Okutman Birsel Küçüksipahioğlu'na ayrı ayrı teşekkür ederim.

Ve nihayet, bu eseri basarak Sizlere sunmamda yardımcı olan Sayın Dr.Oktay Duran'a teşekkürü borç bilirim.

Darıca 1997

Prof.Dr.Işın DEMİRKENT

İstanbul Üni. Edebiyat Fk.
Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı
Başkanı

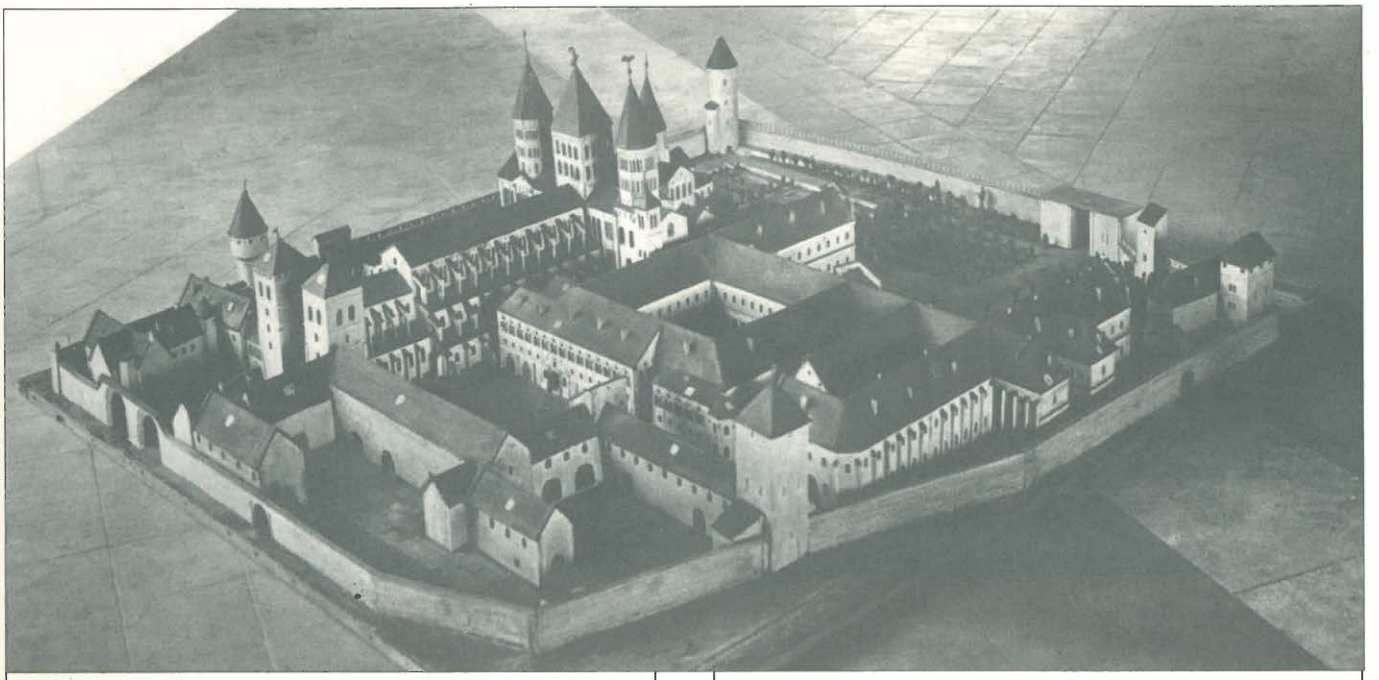
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HAÇLI SEFERLERİ DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU

Haçlı Seferleri tarihi üzerinde bilgi âleminin önemle durduğu en büyük konuyu, bu hareketin meydana çıkışı meselesi teşkil eder. Bilimsel geleneğe uygun olarak, hareketi doğuran sebeplerin çeşitliliği üzerinde ısrarla durulmasına rağmen, Batı dünyası Haçlı hareketinin asıl motifini dinî unsurlara maletmektedir. Halbuki Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşunda Ortaçağ Avrupa toplumunu zorlayan unsurlar aslında siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerdir. Batılılarca bu hareketin en önemli unsuru olarak ileri sürülen dinî motif ise, sadece itici bir güçtür. Çünkü Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya atıldığı sırada Avrupa'da yıllardan beri süregelen açlık, yoksulluk ve topraksızlık sıkıntılarının doğurduğu kargaşa yanında, ücretli askerlik anlayışı, savaşçı ve kolonizatör bir taşma hareketi de başlamış bulunuyordu. Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilise ise, hem düzenin bozukluğuna çare aramakta, hem de gittikçe artan kudretini Doğu'ya hâkim olmak hususunda kullanmak arzusundaydı. Bu hareketin başlamasına öncülük etmiş kilisenin Doğu'ya yapılacak bir seferin sağlayacağı faydaları topluma aşılar ve yayarken, dinî motifi ön plânda kullanması çok normaldi. Demek ki kilise Haçlı Seferi'ne katılanlara günahlarının affı ve uhrevî mükâfat vaat ederken, dinî motiften siyasî amacını gerçekleştirmek hususunda faydalanmıştır. O halde "Kutsal toprakları kurtarmak" sloganı, bu hareketin hedefini açıklamaktan ziyade peçelemek maksadıyla kullanılmış oluyordu.

Kutsal topraklar, İslâmın ikinci halifesi Hz. Ömer'in 638 yılında Kudüs'e girmesiyle 457 yıldan beri aralıksız Müslüman hâkimiyetindeydi. Bu süre içinde Hristiyan Bizans dünyası sadece bir defa, 10.yüzyılda askerî bakımdan güçlendiği Makedonya hanedanı zamanında - imparator Ioannes Çimiskes döneminde (969-976) - Kudüs'ü geri almak teşebbüsünde bulunmuş, daha doğrusu bu konudaki niyet ve arzusunu belirtmişse de, bu girişim sonuçsuz kalmış ve imparatorluk 7.yüzyıldan beri devam eden bölgedeki İslâm hâkimiyetini kabullenmişti. Batı Hristiyanları da yüzyıllardan beri bu duruma ciddi bir reaksiyon göstermemişlerdi. Aslında Batı Hristiyanlığının en yüksek makamı olan Roma kilisesinin yüzyıllardan beri süregelen asıl arzusu ve çabası, İslâm dünyasına karşı mücadeleden ziyade, bütün Hristiyanlık âleminin tek efendisi olmak gayesini gerçekleştirmek olmuştu. Ancak İstanbul patrikliği de aynı üstünlük iddiasını savunmaktaydı. Daha 7.yüzyılın sonunda iki taraf arasında beliren dogmatik anlaşmazlıklar - zaman zaman gösterilen anlaşma çabalarına rağmen - iki kiliseyi yıllar geçtikçe birbirinden tamamen uzaklaştırmış bulunuyordu. Bunun sonucunda ise, tarihî akışın zorunlu hale getirdiği, *Schisma* (Ayrılma) terimiyle ifade edilen, iki kilise arasındaki kesin ayrılık 1054 yılında gerçekleşti. Artık iki rakip kilise için kendi iddiasını karşı tarafa kabul ettirmek, yani Hristiyanlığın en yüksek tek başkanı olduğunu kanıtlamak en önemli amaçtı; 11.yüzyılın sonuna doğru Batı toplumunda oluşan uygun ortam sayesinde, artık

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Cluny Manastırı

Doğu'ya karşı harekete geçmek fırsatını nihayet yakaladığını düşündü. Bizans, askerî bakımdan gücünü çok yitirmişti. Batı, rahatça Bizans'ın yerini alabilir, İstanbul patrikliğine boyun eğdirebilir ve aynı zamanda yüzyıllardan beri bütün Akdeniz çevresine hâkim bulunan İslâmın gücünü kırıp, özellikle yarım asırdan beri Anadolu'ya yerleşmekte olan Türkleri buradan söküp atarak bu topraklara bizzat sahip olabilirdi. Gerçekten de 1096 yılında başlayan Birinci Haçlı Seferi'nin orduları - her ne kadar bu defa Bizans'ı zaptedemedilerse de - daha Kudüs'e varmadan ve henüz varacağı da belli değilken, Avrupalıların önce Urfa'da (10 Mart 1098), sonra Antakya'da (3 Haziran 1098) Haçlı devletleri kurmaları onların bu maksatlarını açıkça ortaya koymuştur.

11.yüzyılın ikinci yarısında Avrupa için bu amacını gerçekleştirecek bir fırsat ortaya çıktı. 1074 yılında Bizans imparatoru VII.Mikhail (1071-78), o zamana kadar Hristiyanlığın doğu sınırını korumak görevini üstlenmiş olan imparatorluğun askerî bakımdan düştüğü güçsüzlüğü gidermek üzere, Papalığın aracılığıyla Avrupa'dan Türklere karşı ücretli asker yardımı istemekteydi. Esasen Papalık bir süredir Bizans'ın Anadolu'daki Türk ilerleyişini durduramamasından endişe duyuyordu. Bu sebeple papa VII.Gregorius (1073-85) imparatorun Türkleri Anadolu'dan atmak için askerî yardım çağrısını olumlu karşıladı. Fakat papa hayalini kurduğu böyle bir askerî yardımı uygulama aşamasına getirecek durumda değildi ve iki taraf arasındaki yakınlaşma sonuçsuz kaldı. Bununla beraber bu duygu ve düşünceler Batı'da hiç unutulmadı ve onbeş yıl sonra Papalık tahtına çıkan II.Urbanus (1088 -99) ile Bizans imparatoru Aleksios I. Komnenos (1081- 1118) arasında aynı konu yeniden ele alındı.

1071 Malazgirt zaferi atalarımıza yıllardan beri akınlar yaptıkları Anadolu'nun yollarını açmıştı; ilerleyişleri kısa zamanda Ege ve Marmara bölgelerine kadar uzandı. Türklerin Anadolu'da yerleşmeleri, Bizans'daki

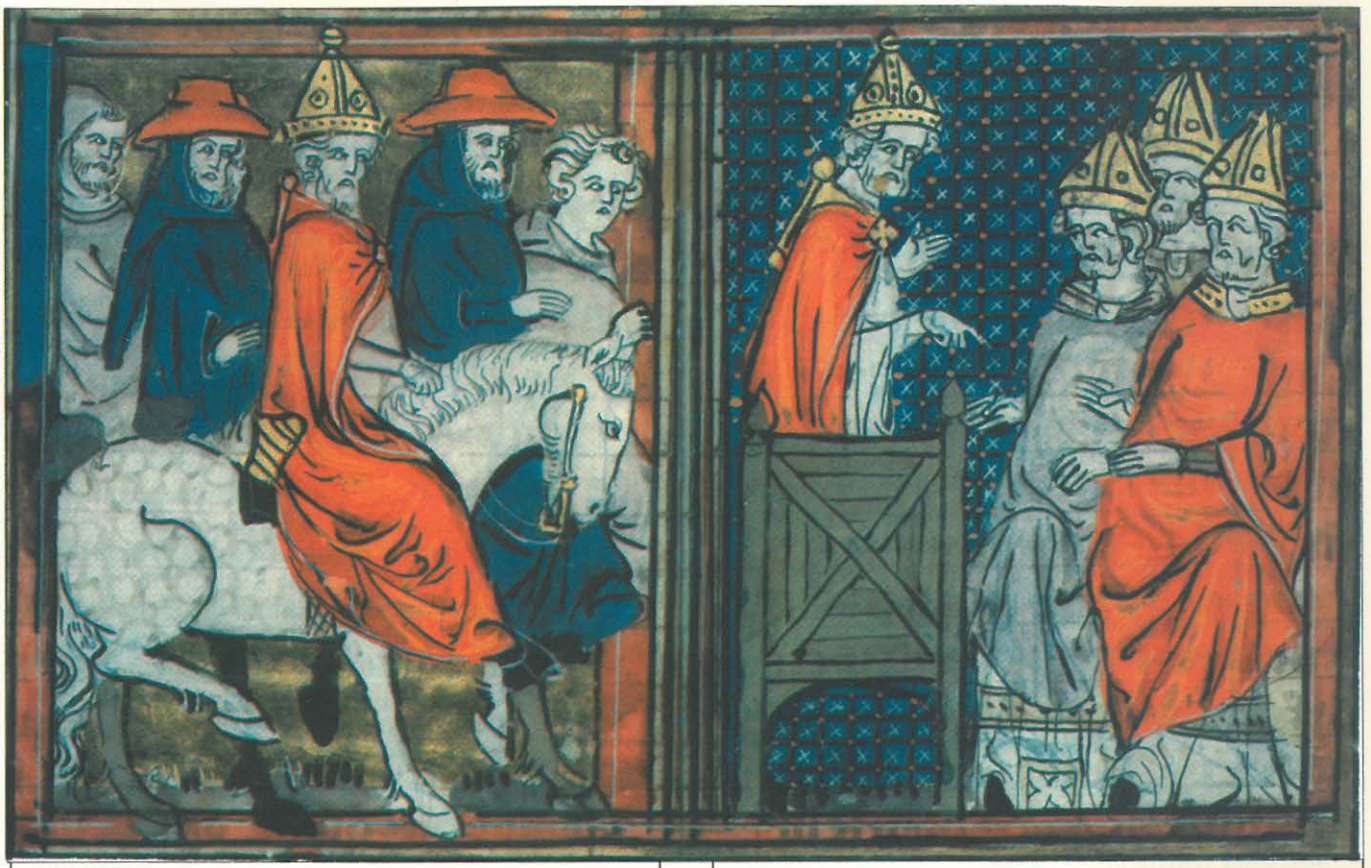
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

iktidar kavgaları yüzünden taht üzerinde iddia sahibi olan kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda zaman zaman Türk Beyleri ile anlaşma ve yardım elde etme çabaları sebebiyle kolaylaştırıldı bile. Sonuçta Malazgirt savaşından daha on yıl geçmeden Türkler, başkent İstanbul'un çok yakınındaki İznik şehrini ele geçirip Boğaziçi kıyılarına kadar ilerlemek imkânını bulmuşlardı. Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın kuzeni Süleymanşah Anadolu'da Türk hâkimiyetini kurarken, 1081'de Bizans imparatoru Aleksios Komnenos ile yaptığı Dragos Suyu antlaşmasıyla ona bu gerçeği kabul ve tasdik ettirmişti. Dört yıl sonra 1085'de Süleymanşah'ın imparatorluğun ünlü ve önemli merkezlerinden Antakya'yı fethi ise Bizans'ın prestijine büyük darbe vurdu. Ancak Bizans'ın bütün sorunu Anadolu değildi. İmparator Aleksios, 1071'de Bari şehrini zapteden ve Güney-İtalya'daki topraklarını ele geçirdikten sonra 1081'de Balkanlara atlayıp Bizans arazisini işgal eden Norman reisi Robert Guiskard ile oğlu Bohemund'un ordularına karşı da savaşmak zorunda kalmıştı. Bu yıllardaki görünüş, doğu ve batı sınırları parçalanan Bizans imparatorluğunun tam anlamıyla çöküşüne ve sonunun geldiğine işaret ediyordu. Fakat imparatorluk nasıl I085'de Robert Guiskard'ın ölümüyle batıdaki Norman tehlikesinden kurtuldu ise, 1086'da doğuda Süleymanşah'ın ölümüyle Türk baskısının azalması sayesinde, içine düşmüş olduğu kaçınılmaz kaderi ertelemek imkânını buldu. Bizans imparatoru bu durumdan faydalanmasını bildi. Süleymanşah' ın ölümünden sonra Türk beyleri arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden Anadolu'da hâkimiyet bölünmüştü. Altı yıl sonra 1092'de Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın ölümünden sonra ise Büyük Selçuklu Devleti içindeki yüksek otorite boşluğu ve iktidarı ele geçirmek için hanedan mensupları arasındaki mücadeleler bütün Türk dünyasını zor duruma soktu. İmparator güçlü ordularla tam zamanında yapılacak birkaç seferin Anadolu'daki Türk kudretini tamamen kıracağını düşünüyordu. Fakat güçlü ordular kurmak için yeterli sayıda askeri yoktu. Ordusunu kuvvetlendirmek amacıyla, imparatorluğun geleneksel politikasına uyarak, Batı'dan ücretli asker yardımı istemek ve almak akıllıca bir iş olacaktı; eğer papa Urbanus nüfuzu sayesinde imparatora Batı'dan asker toplamak hususunda yardımcı olursa, ihtiyaç duyulan güçlü ordular kurulabilir ve Anadolu'da taarruza geçilebilirdi. Bu sebeple daha 1089'da imparator Aleksios, papa Urbanus'un başkanlığında toplanan Melfi Konsili'ne elçiler göndererek Batı ile uyumlu bir politika yürütmeye hazır olduğunu belirtti. 1095 yılındaki Pia-

Papa II.Urbanus

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Papa II. Urbanus'un Clermont'a gidişi ve bir Haçlı seferi düzenlenmesi hakkında konuşması
(14. yüzyıl minyatürü)

cenza Konsili'ne katılan Bizans elçileri bu kez de, Türkler geri atılmadıkça Hristiyanlığın doğu sınırının güvence altına alınamayacağını ve bunu sağlamak için imparatorun hizmetinde Türklere karşı savaşmanın şerefli bir iş olacağını dile getirdiler.

Bütün Hristiyanlık âlemi üzerinde hâkimiyet kurmak düşüncesini benimsemiş papa Urbanus için imparatorun teklifi bulunmaz bir fırsattı. Teklifi büyük bir memnunlukla karşıladı ama bu isteği farklı bir açıdan değerlendirdi. Belki de sayısı birkaç bin kişiyle sınırlı kalacak ücretli asker toplamak yerine, bu isteği Batı'nın kavgacı şövalyelerini, topraksız köylülerini, aç ve sefalet içinde yaşayan herkesi, para ve toprak sahibi olacakları düşüncesini aşılayarak zengin Doğu'ya büyük bir askerî sefer düzenlemeye teşvik ederek cevaplandırmak, Avrupa bakımından çok daha faydalı bir girişim olurdu. Ancak Urbanus'a göre, geniş kitleleri Doğu'ya gidip savaşmak hususunda kolayca etkilemek için sadece iyi ücret propagandası yeterli değildi. Bunu daha çekici bir sebebe dayandırmak gerekti. Zira Batı dünyası, Bizans'ın elde edeceği başarılardan ziyade, maddî bakımdan kendi çıkarlarına uygun düşecek, manevî bakımdan ise dinî hislerini şevk ve galeyana getirecek bir çağrının uyandıracağı cazibe ile Doğu'ya gitmek hevesine kapılabilirdi. Öyleyse Doğu'ya düzenlenecek sefer İsa aşkına, din uğruna fedakârlık ve sevgi konusu üzerine oturtulmalı, Çağrı bu doğrultuda yapılmalıydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

HAÇLI SEFERİ İÇİN ÇAĞRI

Papa II.Urbanus 1095 yılı sonbaharında toplanan Clermont Konsili (18-28 Kasım) sırasında 27 Kasım Salı günü düzenlenen açık hava toplantısında din adamlarından ve halktan oluşan büyük bir kalabalığa hitap ederek Haçlı Seferi çağrısını yaptı. Bu çağrıda Batı Hristiyanlarına Doğu'daki din kardeşlerini Türklerin baskı ve zulmünden kurtaracak bir savaşa katılmanın, dinî açıdan ne kadar şerefli bir görev olduğu mesajını verdi. Urbanus konuşmasında Türklerin hükmü altında yaşamanın korkunçluğunu vurguluyor, Türklerin İstanbul için ne derece tehlikeli olduğunu mübalâğalı şekilde anlatıyor ve Doğu Hristiyanlarının Batılı kardeşlerinden yardım beklediğini söylüyordu. Düşüncesine göre, İspanya'da Müslüman Araplara karşı sürdürülen savaş ile Doğu'da Türklere karşı yapılacak mücadele eşdeğerde idi. Urbanus daha sonra bu konudaki düşüncesini "... Hristiyanları bir yerde Müslümanlardan kurtarıp, başka bir yerde yine onların mezalim ve baskısına maruz bırakmak fazilet değildir" sözleriyle ifade etmiştir. Halbuki Batı dünyasında İslâm ülkelerinde yaşayan Hristiyanlara Müslümanların hoşgörüsü pekalâ biliniyordu. Kudüs'ün 7.yüzyılda Müslümanlarca fethinden sonra buraya yapılan hac ziyaretleri hiç kesilmemişti. Eskisi gibi, hatta artarak devam etmekteydi. Başlangıçtan itibaren Hristiyan olsun, Musevî olsun, bu toplumlar - belirli sınırlar içinde - kendi dinlerinin icaplarını yerine getirebiliyorlardı. Kiliseleri açıktı. Kendi mahkemeleri vardı. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması ve Türk hâkimiyetinin başlaması da bu topraklarda yaşayan yerli Hristiyanların durumunu etkilememişti. Durumun bozulması ileri sürülemezdi. O halde papa II. Urbanus'un sözleri gerçeği ifade etmiyordu. Fakat Türklere karşı savaş başlatmak için, uydurulmuş da olsa, bahaneler bulmak gerekliydi.

Urbanus Haçlı çağrısı yaparken, öte yandan bu seferin büyük bir hac yolculuğu olacağını belirtiyor, bu sefere katılacaklara günahlarından af ile hacıların şahısları ve malları için kilisenin daha önceleri hacca gidenlere vermiş olduğu koruma güvencesini de tekrarlıyordu. Fakat bu, acayip bir hac daveti idi; çünkü Urbanus sefere katılmayı sadece silâh taşıyan şövalyelerle, yani genç ve sağlıklı kişilerle kısıtlamaya çalışıyordu. Özellikle keşişlerin gitmesini yasaklamaktaydı. Din adamlarının dışında ihtiyarların, hastaların ve kadınların da sefere çıkmak için uygun olmadığını söylüyordu. Halbuki hac ziyaretleri geleneksel olarak günahlardan arınmak için yapılan bir görevdir. Sağlıklı insanlara - durumları ne olursa olsun - haccı yasaklamak imkânsızdır. Hatta hastalar bile şifa bulmak için giderler. Demek ki, Urbanus'un Haçlı hareketini büyük bir hac seferi olarak tanımlaması hiç de gerçeği dile getirmiyordu. Bütün bu mantığa aykırı düşüncelere rağmen, Papanın çağrısı Hristiyanlık âleminde çok büyük bir coşkunlukla karşılandı.

Haçlı Seferi çağrısının geniş kitleler üzerinde böylesine etkili oluşunun nedenine gelince; bu sorunun cevabını açıklayabilmek için yüzyıl geriye, 10.yüzyıl sonlarındaki Avrupa'ya göz atmak gerekir. O devirde Karolenjiyen Devleti'nin merkezî gücü parçalanmış, gerçek otorite kralın kontrolünden çıkmış, her eyalette

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ileri gelen birinin eline geçmişti. Ayrıca savaş için geliştirilmiş bir toplumun artık fonksiyonu kalmadığından, bu saldırganlık içe dönmüş ve bir- çok eyalet daha da küçük parçalara bölünmüştü. Şövalyeler çevreyi teröre boğmaktaydılar. Gelişigüzel isteklerini yerine getirmek için uyguladıkları tek yöntem şiddet idi; kısacası şiddet, insanların tanıdığı tek otorite haline gelmişti. Eyalet hükûmetlerinin bile kontrol altına alamadığı bu şiddet, 11.yüzyılın ilk yarısında doruk noktasına ulaşmıştı. Kilisenin bu şiddete karşı tepkisi önce barışçı olmuş ve "Tanrı Barışı" çağrısı ile bu şiddet hareketlerini önlemeye çalışmıştı. Fakat bu çaba, savaşçılara ve şövalyelere pek tesir etmemişti. Ama bu hareketlere denk düşen aynı dönemde, Cluny merkezinin başlattığı reform hareketi de gelişiyordu. Reformcular, özellikle Cluny fikirleriyle bağlantılı olan papa II. Urbanus, lâik dünya ile köprü kurup bu fikirleri herkese aşılamaya çalışıyorlardı. Reform hareketinin toplumda canlandırdığı dinî duygular ve Kudüs sevgisi, yavaş yavaş bir tutkuya dönüşmekteydi. Bu tutkuyu eyleme geçirmek pekalâ mümkün olabilirdi. Vâizler, inançlı kişilerin İncil'e bağlılıklarını ele alarak toplumu bölen saldırganlığın başka bir yola kanalize edilebileceğini ve insanların enerjilerini kilise uğruna harcayabileceklerini dile getiriyorlardı. Bunlar halkın anlayabileceği şekilde Hristiyanlık mesajı vermek için, İncil'den aldıkları kahramanlık ve savaş hikâyeleri ile dinî duyguları coşturmaya çalışıyorlardı. Bu gayretler iyi netice vermişti. 11.yüzyılın ikinci yarısında toplumda şiddet devam etmekle beraber belli bir oranda azalmıştı. Asiller ve şövalyeler arasında daha derin bir dinî inanç göze çarpıyordu. Duyguları bu yönde kuvvetlenmiş bir toplumun dinî motiflerle süslü böyle bir çağrıya cevabı, elbette müsbet olacaktı.

Bir başka neden ise, Haçlı Seferi çağrısının şövalyelerin yaşam anlayışına uyması idi; onların zihninde bu çağrı yeni bir anlam kazandı. Zaman "Öc Alma" *(Vendetta)* devriydi. Hemen her ülkede olduğu gibi, Batı Avrupa'da da toplum birbirine sıkıca bağlanmış büyük ailelerden oluşuyordu. Aile fertleri, akrabalarının menfaatlerini korumaya mecburdu. Feodal gruplar ve vassaller de aynı yönde hareket ediyorlardı. Böylece hem aile hem de feodal münasebetler, kişinin üzerine "kan davası" sorumluluğunu yüklemekteydi. Şövalye kılıcını ailesi ve efendisi için kullanmak zorundaydı. Dikkat çekici taraf şudur ki, Urbanus Haçlı çağrısını ailevî terimler kullanarak yapmıştı: "... Babalara, oğullara, yeğenlere sesleniyorum; eğer birisi sizin akrabalarınızdan birini vursa, kendi kanınızdan olanın intikamını almaz mıydınız? Efendimizin (İsa) ve din kardeşlerinizin intikamını almanız daha da gerekli değil mi?" diyordu. Böylece insanlar baskı altındaki din kardeşlerinin yardımına gitmeye teşvik edilmekteydiler. Doğulu kardeşlerini sevmeye mecburdular ve bu yardımı İsa adına yapacaklardı. Bu, Müslümanlardan bir "Öc Alma" çağrısı idi.

Çağrı temasında işlenen "Öc Alma" fikrinin Hristiyan toplumda ne derece etkili olduğu, daha Haçlı Seferi'nin açılışında ilk "Soykırım" *(Holocaust)* hareketi ile Avrupalı Musevîlere karşı kendini gösterdi. Önce Fransa'da başlayan ve hemen Avrupa'ya yayılan "Yahudi Düşmanlığı" (Antisemitizm) cereyanı, Haçlıların Doğu'ya doğru yola çıkmalarından önce Musevî cemaatinin öldürülmesi, işkencelere uğratılması ve mallarının tahrip ve gasp edilmesiyle gelişti. Zamanın Hristiyan yazarları bu katliamların mal ve para temin etmek hırsı ile yapıldığını, Haçlıların yapacakları yolculuk sebebiyle akıllarının, fikirlerinin hep para bulmakta olduğunu yazmışlar ve bu hareketleri mazur göstermeye çalışmışlardır. Fakat devrin İbranî kayıtları bu tür davranış-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Clermont Konsili, 18-28 Kasım 1095

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

larda Haçlılar kadar, hatta onlardan çok piskoposları, din adamlarını ve yerli halkı suçlamaktadırlar. Musevîler her yerde yok edilmeye çalışılıyordu; Hristiyanlığı kabul veya ölüm arasında seçim yapmaya mecburdular. Pek çok belgenin gösterdiği gibi, tüm Hristiyanların içinde hâkim olan duygu, intikamdı. Müslümanlar ile Musevîler arasında ayırım yapılmıyordu. İsa'nın intikamını, mirasını Müslüman Türklerden almak için savaşacaklarına göre, İsa'nın şerefine ve bedenine çok daha ağır darbe vuran, onu çarmıha geren Musevîlerden neden intikam almasınlardı? Hele o sıralarda Avrupa'da yaygın olan efsaneye göre, İsa çarmıhtan Hristiyanlara seslenerek kendisinin intikamını almalarını söylememiş miydi?

İşte, Haçlı Seferi çağrısı - siyasî hedef geri plâna itilerek - geniş kitleleri galeyana getirecek motiflerle işlenip," İnançsız" (Infideles) dedikleri Müslüman Türklerden intikam, buna mukabil İsa ve din kardeşlerine gösterecekleri sevgi ifadesi olarak anlatılınca, cevap umut edilenden de büyük oldu. Gerçekten de bu heyecan Batı toplumunu harekete geçirdi. Ama hareketin asıl sebebi bu değildi; asıl sebep sosyal ve ekonomik sorunlardı: Avrupa'da nüfus sayısı hızla artmaktaydı. Bu artışı önlemek için miras ve evlilik sistemleri bile baskı altına alınmıştı. Öte yandan devir, kolonileşme çağı idi. Üstelik Haçlı Seferi için vaazlar verildiği devre, kuraklık yüzünden hasatın çok kötü olduğu ve neticede tarımda büyük bir çöküntü yaşandığı zamana rastlar; 1094 yılındaki sel ve salgın hastalıkları ertesi yıl kuraklık ve açlık felâketleri izlemişti. Kutsal Kitap İncil'de yazılı "sokaklarında süt ve bal akan" Kudüs topraklarına yerleşmek efsanesi, yani zengin bir toprağa sahip olmak arzusu köylüleri, topraksız oğulları ve ufak alanları paylaşan ailelerin fertleri için çok çekici bir hayaldi. Papa II.Urbanus Clermont Konsili'nde "...Bu memleket artık halkını doyurmaktan âcizdir; onun için mülkü tahrip ediyor ve bitmez tükenmez şekilde birbirinizle savaşıyorsunuz" demişti. Öyleyse kendilerini içinde bulundukları sefaletten kurtarmak için Doğu'ya gitmeli, Doğu'da güç, para ve toprak sahibi olmalıydılar.

Tabiatıyla böyle bir düşünceye sahip olarak sefere katılan Haçlılar, Doğu'daki din kardeşlerine yardım için yola çıkmadıklarını tavır ve davranışlarıyla hemen belli ettiler. Çünkü amaçları din kardeşlerini Türklerin baskısından kurtarmak, onları sevmek ve yardım eli uzatmak değildi. Batılıların amacı, aslında nefret duydukları kendi mezheplerine aykırı inançta olan Doğu Hristiyanlarına yardım etmekten çok, onlar üzerinde kendi hâkimiyetlerini sağlamaktı. Haçlıların gerçekten de kendi ülkelerinde Musevîlere karşı giriştikleri katliamlardan sonra, Macaristan'dan geçerken başlayan çapulcu, yakışıksız davranışları, Bizans arazisinde tam bir yağma ve tahribe, Hristiyan halkın malına ve canına el uzatmaya, hatta görülmemiş derecede vahşet ve işkencelere dönüştü. Sonraki yıllarda da Haçlıların davranışı, bunların tâ başından beri nasıl bir düşünce ve tutum içinde olduklarını açıkça sergilemiştir. Bu durumu görmezlikten gelen bazı Batılı tarihçiler, Haçlı Seferi için yapılan çağrının hedefinden sapmış olduğunu söylerler. Bu ifadenin doğru olmadığı açıkça bellidir. Hedef zaten buydu. Çarpıtılan, sefer çağrısında kullanılan sözlerdi. Gerçekten Doğu'ya yardım düşünülmüş olsaydı, imparatorun istediği ücretli askerler gönderilerek bunların imparatorluk ordusunda ve imparatorun emrinde görev yapmaları sağlanırdı. Bizans böyle bir yardım istemişti. Halbuki Avrupa'nın düşüncesi, hedefi başkaydı. Hedef, Anadolu'yu ve Yakındoğu'yu ele geçirmek ve burada kendi hâkimiyetlerini kurmaktı.

Papa II.Urbanus'un 27 Kasım 1095'de yaptı-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ğı çağrı ile Haçlı hareketi fiilen başlamış oldu. Sefere katılmaya karar verenlerin Haçlı yemini etmeleri ve üzerlerinde Haç işareti taşımaları ön görüldü. Haçı kabul edenler Kudüs'e gitmeyi kabul etmiş oluyorlardı. Yemin ettiği halde, Kudüs'e kadar gitmeyip yoldan geri dönenler veya sefere çıkmayanlar aforoz edileceklerdi. Papa sözlerini tamamladıktan sonra, toplantıya katılanlar arasında bulunan Le Puy piskoposu Adhemar sefere çıkmak istediğini bildiren ilk kişi oldu. Onun bu davranışı konu üzerinde önceden konuşulup bir anlaşmaya varılmış olduğunu gösterir. Adhemar'ın arkasından pek çok insan da heyecan içinde Haçlı yemini etmek üzere Papa'nın yanına koşuştu. Papa bu uzun sefere çıkmadan önce herkesin hazırlıklarını tamamlaması gerektiğini bildirdi ve Meryem'in göğe uçuş günü olan 15 Ağustos 1096 tarihini hareket günü olarak ilân etti. Asiller arasında sefere katılacağını ilk açıklayan kişi Toulouse kontu Raymond de St.-Gilles oldu. Çağrıdan birkaç gün sonra Raymond'un habercileri Clermont'a gelerek Papa'ya efendilerinin kararını bildirdiler: Raymond 50 yaşlarındaydı ve en yaşlı asil olarak Papa'nın kendisini seferin lideri tayin edeceğini ummaktaydı. Urbanus ise, dinî hüviyeti olmayan hiç kimseye bu görevi vermeyi düşünmüyordu. Raymond Papa'nın tutumuna karşı çıkamazdı ama bu arzusundan da hiçbir zaman vazgeçmeyecekti. Bundan sonra Fransa kralının kardeşi Hugue de Vermandois Kudüs'e gideceğini açıkladı. Raymond gibi o da İspanya'da Müslümanlara karşı çarpışmıştı ve bu seferi şimdi o savaşın devamı olarak görüyordu.

Seferin en büyük ve temel gücünü oluşturan ordu ise Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon ile kardeşleri Boulogne kontu Eustache ve Baudouin'in emrinde toplandı. Godefroi 35 yaşlarındaydı ve Papa'nın çağrısına büyük bir hevesle katıldı. Ordu kurmak için pek çok mülkünü sattı. Eustache hevesli değildi ama sefere katılmaya zorlandı. Baudouin'e gelince, o da ağabeyi Godefroi kadar bu işe hevesliydi, fakat bu sefer ona başka sebeplerden dolayı cazip görünüyordu. En küçük topraksız oğul olduğundan kilisenin hizmetine verilmişti. Ancak yapısı din adamı olmaya hiç de uygun değildi. Bu yüzden kiliseyi terkedip ağabeyi Godefroi'nın yanına gitmişti. Fakat ne bağımsız bir işi, ne de toprağı vardı; dolayısıyla Haçlı Seferi onun açısından yeni bir gelecek için fırsattı. Normandia dükü Robert ve Champagne kontu Etienne de Blois ile evli olan kız kardeşi Adele, Papa'nın çağrısını çok olumlu karşılayan hevesliler arasındaydılar. Robert hazırlayacağı ordunun masraflarını karşılayabilmek için mülkünü kardeşi İngiltere kralı William Rufus'a rehin verdi. Aslında Etienne de Blois bu sefere katılmayı düşünmüyordu. Fakat karısı Adele tarafından orduya katılmaya zorlanınca, adamın başka çaresi kalmadı. Etienne'in yanı sıra Normandia dükünün ordusuna kuzeni Flandre kontu II.Robert de kendi birlikleriyle katılıyordu. Papa'nın Haçlı Seferi çağrısını en geç benimseyen Güney-İtalya Normanları oldu. Onbeş yıl önce babası Robert Guiskard ile birlikte Bizans topraklarına saldıran fakat başarı elde edemeyen Bohemund, şimdi amcası Roger ve kardeşinin sahip olduğu Güney-İtalya'dan ziyade bu sefere katılarak kendisine Doğu'da yeni bir gelecek aramanın daha iyi olacağı düşüncesiyle, geç de olsa Haçlı çağrısına uydu. Seferin en ilgi çekici ve ünlü kişisi olacaktı. Yanında götürdüğü yeğeni Tankred de, seferin önde gelen liderleri arasında yer alacaktı.

Haçlı Seferi çağrısına sadece şövalyeler değil, her sınıftan insan büyük ilgi gösterdi. Sefere çıkacak liderler ordularını donatacak silâh ve malzemeyi temin için gerekli parayı bulmak zo-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rundaydılar. Bunun için de mallarının çoğunu ya satarak, ya da ipotek ederek hazırlanmaya başladılar. Derece bakımından daha aşağıda bulunan asiller, din adamları, şehirliler, köylüler kısacası herkes sahip olduğu şeyleri satarak silâhlanıyor ve yolculuğa hazırlanıyordu.

Batı'da olduğu gibi, çağrıdan sonra Doğu'da da hazırlıklar başladı. Avrupa'dan küçük bir destek bekleyen imparator I.Aleksios Komnenos, Batı'nın kendisine ücretli asker yardımı yerine değişik milletlere mensup sayısız insanın katılmasıyla oluşan büyük ordular göndermeye hazırlandığını öğrenince endişeye kapıldı. Haçlılar adı altında oluşan böyle muazzam orduların sefere çıkması, daha önce hiç yaşanmamış bir olaydı. İmparatorun kızı prenses Anna Komnene "Batı dünyasının bütün barbar kavimlerinin harekete geçtikleri" haberiyle sadece babasının değil, bütün Bizans halkının içini korku kapladığını yazmaktadır. Aleksios şahsî tecrübesiyle Batılıların hiçbir anlaşmaya uymayan, para düşkünü ve kendilerine itimat duyulamayan kişiler olduklarını bilmekteydi. Yardım maksadıyla da gelseler, böylesine büyük ordulaın imparatorluk topraklarından geçmesi çeşitli sorunlar yaratacaktı. Bu sebeple imparator Haçlı ordularının yürüyüşleri sırasında yiyecek ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması ve bu savaşçı kitlenin yol boyunca kontrol altında tutularak yerli halka zarar vermemesi için gerekli önlemleri aldı.

Bizans imparatoru Aleksios I. Komnenos

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

PIERRE L'ERMITE İDARESİNDEKİ HAÇLI SEFERİ

Pierre l' Ermite'in Şahsiyeti

Papa II.Urbanus'un Haçlı çağrısını benimseyen büyük arazi sahibi asillerin, şövalyelerin kendilerine askerî hizmetle yükümlü adamlarını da beraberlerinde götürmeleri beklenen olağan bir durumdu. Aslında Papa'nın isteği de buydu. Bununla beraber Urbanus'un Haçlı çağrısını duyurmak üzere Fransa, Almanya, İtalya ve diğer ülkelerde piskoposlar, papazlar ve köy köy dolaşan vâizler tarafından tekrarlanan onun sözleri hemen herkesi heyecanlandırdı. Bu vâizler arasında, Fransa'da Amiens şehri yakınlarında doğmuş Pierre adında gezgin bir keşiş, yaptığı ateşli konuşmalarla halk üzerinde en etkili coşkuyu uyandıran kişi oldu. O, yaşadığı devirde "Küçük Pierre" diye bilinirdi; sonraları kafasına geçirdiği başlıktan dolayı Pierre l'Ermite (Münzevî Pierre) adıyla tanındı.

Pierre l'Ermite, sefere çıkan Haçlılara yol gösteriyor

Pierre ufak tefek ve çok esmer olup, yıkanmayı lüks addeden pis bir adamdı. Uzun yüzü, bindiği eşeğine benzerdi. Yırtık pırtık giyinir, çıplak ayakla dolaşırdı. Hiç ekmek ve et yemez, sadece balık ve şarap ile beslenirdi. Bu çirkin görünüşüne rağmen, sesinin tonu ve hitabet gücü, insanları heyecanlandırıp ruhlarını etkileyecek bir kudrete sahipti. Onu şahsen tanıyan çağdaş Haçlı tarihçisi Guibertus Novigenti eserinde "Pierre ne derse, ne yaparsa yarı ilâhî imiş gibi görünürdü" diye yazmaktadır.

Büyük bir ihtimalle Pierre, Clermont Konsili'nde hazır bulunmamıştı. Ama Konsil'den hemen sonra Haçlı Seferi için vaazlar vermek üzere Kuzeydoğu-Fransa'da dolaşmaya başladı; halkın kitle halinde harekete geçip Kudüs yolunu açmalarını söylüyordu. Pierre kış aylarını Champagne ve Lorraine bölgelerinde geçirdikten sonra ilkbaharda Köln'e geldi ve Paskalya bayramını burada kutladı. Bu arada etrafında toplanan birçok vâizi, kendisinin gidemediği yerlerde Haçlı Seferine çağrıda bulunmak üzere yollamaktaydı. Bunlar arasında Fransız Gautier Sans Avoir (Meteliksiz Gautier),Alman Gottschalk gibi kimseler vardı. Gerçekten de Pierre ve adamları gittikleri her yerde insanları etkileyip coşturmakta ve bunları kendilerine bağlayıp arkalarından sürüklemekteydiler. Böylece Köln'de Pierre'in etra-

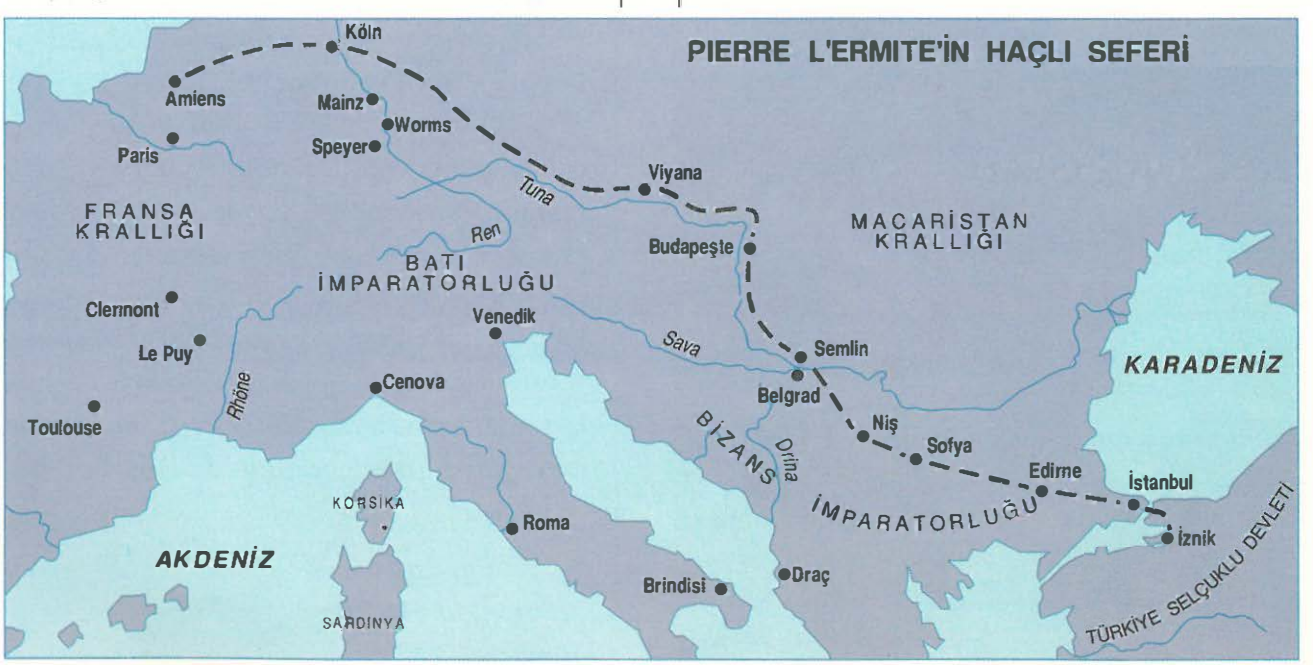
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

fında çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu fakat aralarında şehirlilerin, asil ailelerin küçük oğullarının, eşkiya, hırsız, hatta katillerin de bulunduğu sayıları 20.000'i bulan muazzam bir kalabalık toplandı. Birbirinden çok farklı yapıdaki bu insanları birleştiren tek güç dinî bağnazlıklarıydı.

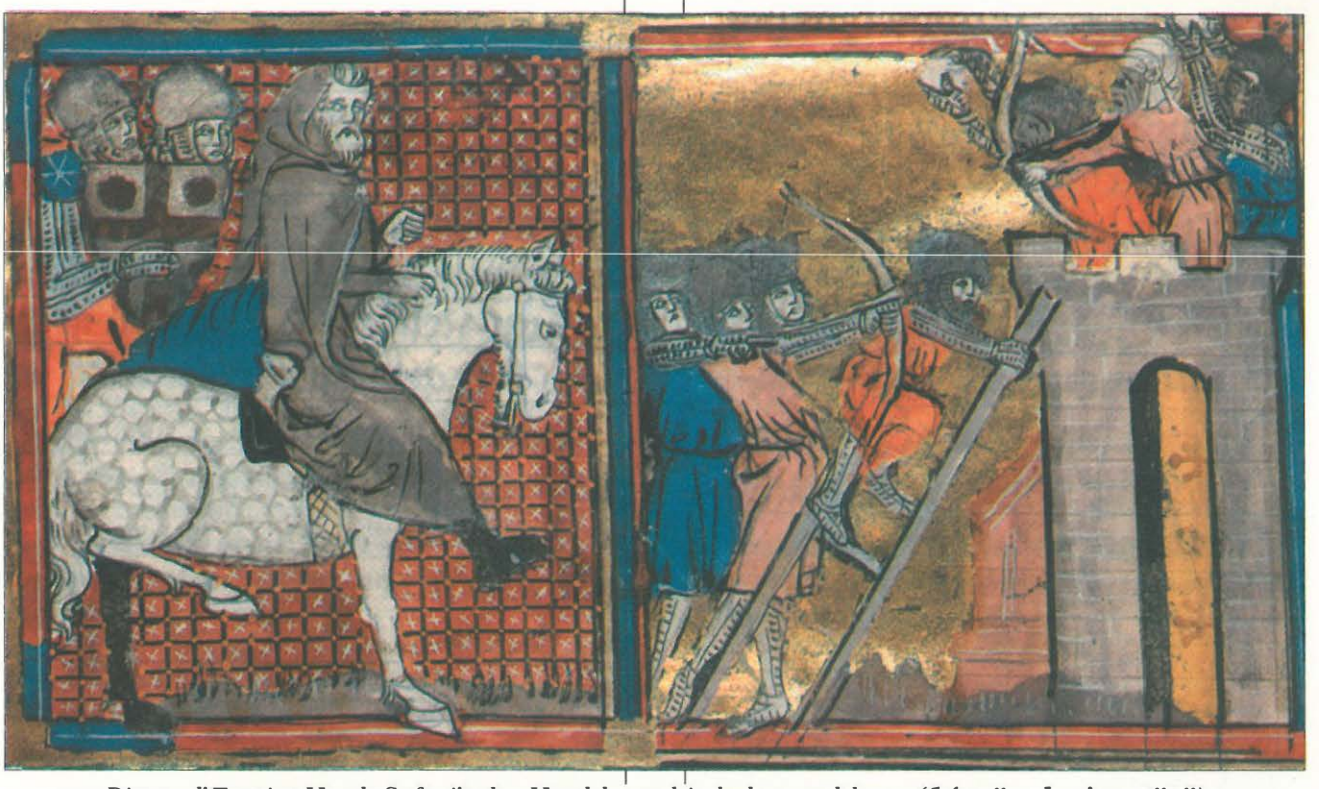
Pierre l'Ermite Ordusunun Doğu'ya Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi

Papa Urbanus Haçlı Seferi çağrısını yaparken 15 Ağustos 1096 gününü Doğu'ya hareket tarihi olarak ilân etmişti. Ancak şimdi Pierre'in yanında toplananlar bir an önce Doğu'ya, Kutsal Ülke'ye gitmek için sabırsızlanmaktaydılar. Gerçekten de birkaç bin kişiden oluşan bir Fransız grubu, Pierre I'Ermite'in hareketini beklemeden, Meteliksiz Gautier'nin kumandasında Paskalya'dan hemen sonra yola koyuldular. Bunlar Ren ve Tuna nehirleri boyunca ilerleyip 8 Mayıs'da Macaristan'ın kuzey sınırına ulaştılar. Macar kralı Koloman (1095-1116)'dan ülkesinden geçmek ve kendilerine yiyecek maddeleri sağlanması hususunda yardımcı olmasını rica ettiler. Kral bu istekleri kabul etti. Haçlılar Macar topraklarını geçip Mayıs ayı sonunda ülkenin güneyindeki Semlin (Zemun) şehrine vardılar ve Sava suyunu geçerek Bizans imparatorluğunun sınır şehri Belgrad'a geldiler.

İmparatorluk yetkilileri Haçlıların bu kadar erken gelmelerini beklemediğinden şaşkınlığa kapıldılar. Yerel vali bu konuda hiçbir talimat almamıştı; durumu derhal İstanbul'a bildirdi. Hasat henüz tamamlanmamış olduğundan elinde Haçlılara verecek fazla gıda maddesi yoktu. Bizans askerî kuvvetleri her ne kadar bu Haçlı grubunu göz altında tutmaya çalıştı ise de, Gautier'nin adamları Belgrad çevresini yağmalamaya başladılar. Sonunda Bizans kuvvetleri bunlara müdahale etmek zorunda kaldı ve yapılan şiddetli çarpışmada Gautier'nin adamlarından bir çoğu öldü. Bu arada Semlin'de geri kalmış olan birkaç Haçlının pazar yerinde sebep olduğu kavga yüzünden Macar askerleri bunları yakaladılar ve

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Pierre l'Ermite Haçlı Seferi'nde; Haçlıların bir kaleye saldırısı ***(14. yüzyıl minyatürü)***

ceza olarak hepsini çırılçıplak soyup Belgrad'a yolladılar; diğer Haçlılara ibret olsun diye de bunların elbiselerini Semlin surlarına astılar. Tam bu sırada İstanbul'dan haber geldi. İmparator Haçlıların bir Peçenek refakat birliğinin gözetiminde İstanbul'a getirilmesini emretmekteydi. Gautier ve adamları yurtlarından 1096 Nisan'ında yola çıkmışlardı, Temmuz ayı ortasında İstanbul'a vardılar.

20 Mayıs'da Köln'den yola çıkan Pierre'in idaresindeki büyük ordu bunların arkasından gelmekteydi. Macar kralı, Pierre'in ordusunu da hoşgörüyle karşıladı ve disiplin içinde ülkesinden geçme izni verdi. Yol boyunca düzen korundu; ancak bu ordu öylesine büyüktü ki, bunlar 20 Haziran'da Semlin'e varınca endişeye kapılan vali Haçlıları göz hapsinde tutup hareketlerini sınırlamaya çalıştı. Ancak iki taraf arasında beliren gerginlik sonunda çatışmaya sebep oldu. Pierre'in adamları şehrin kalesine saldırdılar ve 4.000 Macar öldürdüler. Bundan sonra da kral Koloman'ın kendilerinden intikam alacağı korkusuyla alelacele Sava'yı geçmeye çalıştılar. Bizans valisi Niketas, Haçlıları nehri geçiş sırasında kontrol altına almaya uğraştıysa da, bu büyük kitle ile başedemiyeceğini anlayıp birlikleriyle Niş'e geri çekildi, korkuya kapılan halk da Belgrad'ı boşalttı. Haçlılar 26 Haziran'da Belgrad'a girdiler ve boş şehri yağmalayıp yaktılar. Buradan yürüyüşlerine devam edip 3 Temmuz'da Niş önüne ulaştılar ve burada da yakışıksız, çapulcu davranışlarını sürdürdüler. Ama Haçlılar işi azıtıp şehre saldırmaya kalkışınca, vali bütün askerleriyle bunların üzerine yürüdü. Pierre'in ordusu bozguna uğradı, pek çok kişi öldü. Bizanslıların elinden kurtulanlar ertesi gün biraraya toplanıp yola koyuldular fakat sayıları 7.000'e düşmüştü. 12 Temmuz'da Sofya'ya varan Pierre'in ordusu buradan itibaren bir refakat birliğinin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Haçlıların Belgrad önünde Bizans birlikleriyle çatışması; Haçlıların Niş şehrine saldırmaları ve bir kiliseyi ateşe vermeleri ***(15. yüzyıl minyatürü)***

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gözetiminde Filibe, Edirne üzerinden ilerleyerek 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a ulaştı.

Görünüşleri ve davranışları ile başkent halkını dehşete düşüren ve Anna Komnene'nin ifadesine göre "sayıları kumsaldaki kum tanelerinden, gökteki yıldızlardan çok" olan Haçlılara şehir surlarının dışında Haliç kıyısına yakın bir yerde kamp kurmaları izni verildi. İmparator Aleksios Haçlılara iyi davrandı; yol boyunca yaptıkları çirkin hareketleri affettiğini bildirdi. Pierre saraya davet edildi, kendisine para ve hediyeler sunuldu. Fakat imparator yaptığı görüşmeler sonunda Pierre'in kumandanlık vasıflarına sahip biri olmadığını anladı. Surların dışında yığılmış çapulcu kalabalık da, Türklere karşı savaşacak yetenekte bir ordu değildi. Bu sebeple imparator arkadan kontların ve düklerin idaresinde gelmekte olan büyük ordular varıncaya kadar bunları İstanbul civarında alıkoymaya kadar verdi.

Bu arada İstanbul'u görmek isteyen Haçlılara küçük gruplar halinde şehri gezme izni verildi. İstanbul'da Haçlıları hayrete düşürüp hayranlıklarını çekecek pek çok şey vardı. O günün Avrupa'sında güzelliği, zenginliği, hele büyüklüğü açısından İstanbul ile ölçülebilecek hiçbir şehir yoktu. Londra, Paris, Köln ve Roma gibi tanınmış şehirler 10.000 ilâ 30.000 arasında bir nüfusa sahiptiler. İstanbul'da ise sadece sur duvarlarının içinde 250.000'e yakın insan yaşamaktaydı. Şehirde muazzam yeni bir saray kompleksi - Blakhernae sarayı - vardı. Duvarları mozaik süslemelerle kaplı bu muhteşem saray ile içinde çeşitli egzotik hayvanların dolaştığı saray bahçesi çok etkileyici idi. İmparator Büyük Justinianus'un inşa ettirdiği ünlü Ayasofya kilisesinin muazzam kubbesi sanki havada asılıymış etkisi yapıyordu. Haçlılar sadece şehri gezmiyor, kiliselerde sergilenen kutsal emanetleri de ziyaret ediyorlardı. İsa'nın dikenli tacı, dikişsiz elbisesi, yüzünün resmolduğu mendil (Mandylion) ile Aziz Lukas'ın yaptığı Meryem Ana tasviri, Vaftizci Yuhannes'in saçı ve daha birçok kutsal eşyayı görüyorlardı.

Fakat Pierre I'Ermite'in Haçlı ordusunu sur dışında bile disiplin altında tutmak mümkün değildi; bunlar her tarafı yağmalıyor, civardaki köşkleri soyuyor, kilise damlarından kurşunları söküyor, durmadan hırsızlık yaparak sorun çıkarıyorlardı. Bu yüzden imparator fikrini değiştirdi ve bütün Haçlıları 6 Ağustos'da gemilerle Anadolu yakasına geçirdi. Pierre'in birliklerine daha önce İstanbul'a gelmiş bulunan Meteliksiz Gautier'nin adamları ile tam bu sırada başkente varan birçok İtalyan Haçlı grubu da katıldı.

Haçlılar Anadolu topraklarında Marmara kıyısı ve İzmit körfezi boyunca ilerlerken de bölgenin yerli Hristiyan halkına pek çok kötülük yaptılar; güya Doğu'daki din kardeşlerine yardıma gelmişlerdi. Fakat Haçlıların aslında kendi mezheplerine aykırı inançta olan Ortodoks kiliseye mensup Doğulu Hristiyanlardan nefret ettikleri açıkça su yüzüne çıktı. Onlara göre ibadet şekilleri, gelenek ve görenekleri, dilleri hatta kıyafetleri bile kendilerinden başka olan Ortodoks Hristiyanlar ile Müslüman Türkler arasında hiçbir fark yoktu; bu sebeple yerli halka saldırmaktan, hayvanlarını çalmaktan, evlerini hatta kiliselerini bile kundaklamaktan hiç kaçınmadılar. Böylece heryeri tahrip ederek ve yol boyunca kendi aralarında bile anlaşmazlığa düşüp kavga ede-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

rek, nihayet imparator Aleksios'un kendilerine yerleşmek üzere tahsis ettiği Yalova yakınında bugünkü Hersek'in bulunduğu yerde Kibotos (Civetot) adını taşıyan karargâha ulaştılar.

İmparator kendilerine, arkalarından gelmekte olan Haçlı ordularını burada sakince oturup beklemelerini tavsiye etmişti. Ama Pierre'in Haçlıları imparatorun tavsiyesine aldırmadan derhal etrafı yağmalamaya, erkek, kadın, çocuk demeden önlerine çıkan herkesi vahşice öldürmeye başladılar. Anna Komnene eserinde bu vahşeti "... çevrede korkunç bir katliama giriştiler; bebekleri mızraklarına geçirip ateşte kızarttılar, büyüklere ise mümkün olan her yöntemle işkence yaptılar" diye kaydetmiştir. Pierre I'Ermite bütün bu olup bitenlere üzülüyordu ama adamları üzerinde hiç otoritesi kalmamıştı; kimseye sözünü dinletemiyordu.

Savunmasız insanlara karşı elde ettikleri küçük başarılar Haçlıların cüretini artırdı. Bunlar yavaş yavaş daha büyükçe gruplar halinde Türkiye Selçuklu topraklarına derinlemesine girmeye başladılar. Hatta 1.000 kişiden fazla bir Fransız grubu Eylül ayında Selçuklu başkenti İznik'in yakınlarına kadar sokulup buradaki köyleri yağmaladı. İznik Türk garnizonu olanları farkedince Haçlıların üzerine bir birlik yolladı, fakat şiddetle direnen Fransız Haçlılar Türk birliğini geri püskürttükten sonra karargâha dönerek ellerine geçirdikleri malları ve hayvanları arkadaşlarına sattılar. Fransızların zengin ganimet sağlayan bu akını Alman Haçlıların kıskançlığını uyandırdı; onlar da aynı şeyi yapmak hevesine kapıldılar. Bu defa aralarında papaz ve piskoposların da bulunduğu 6.000 kişilik bir Alman-İtalyan grubu, reisleri Rainaldus'un idaresinde yola koyuldu. Bunlar yol boyunca ne bulduysalarsa yağmaladılar. Sonunda İznik civarında Kserigordon adında bir kaleyi ele geçirdiler ve kalenin her çeşit yiyecek maddesiyle dolu olduğunu görünce, burasını etrafa yapacakları yağma akınlarında bir üs olarak kullanmaya karar verdiler. Ancak durumu öğrenen sultan I.Kılıç Arslan'ın buna tepkisi şiddetli oldu; İlhan unvanını taşıyan kumandanı Muhammed'i büyükçe bir kuvvetle kaleyi Haçlılardan geri almak üzere buraya gönderdi.

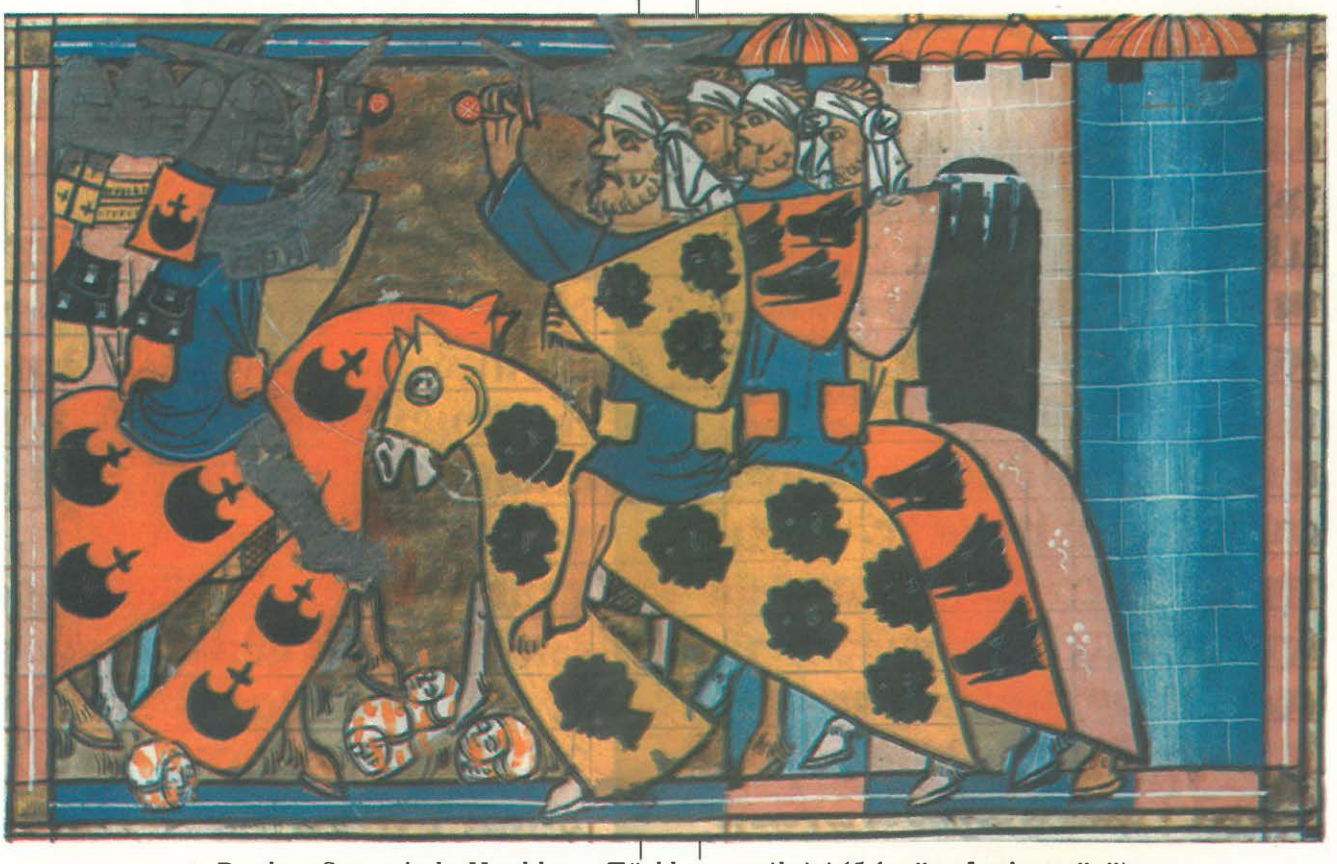
Kserigordon kalesi bir tepe üzerinde bulunduğundan zaptı zordu. Ama bir zaafı vardı; kalenin içinde su yoktu. İhtiyaç duyulan su, kale surlarının dışında bulunan bir kuyu ile vadideki bir kaynaktan sağlanıyordu. Selçuklu ordusu 29 Eylül günü Kserigordon önüne geldi ve Haçlıların kale dışında pusu kurarak yaptıkları saldırıyı geri püskürttükten sonra derhal kuyu ve kaynağı işgal etti. Surlar arkasına çekilen Alman Haçlılar kısa zamanda susuzluk çekmeye başladılar ve de bu kuşatmadan kurtulamayacaklarını anladılar. Papazlar boş yere bunlara cesaret vermeye çalışmaktaydı. Fakat sekiz gün süren susuzluk sonunda tüm umutlarını yitirdiler ve reisleri Rainaldus 6 Ekim'de teslim olmaya karar verdi. Dinini inkâr ettiği takdirde hayatta bırakılacağına dair söz aldıktan sonra kalenin kapılarını açmayı kabul etti. Türklerin şartları kesindi; ya Müslümanlığı yahut esaret veya ölümü kabul edeceklerdi. Rainaldus ve Haçlıların bir kısmı Müslümanlığı kabul edip canlarını kurtardılar, diğerleri esir alındı veya kılıçtan geçirildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Drakon Savaşı (21 Ekim 1096)

Bütün bunlar olup biterken Ekim ayı başında Kibotos'daki karargâha Kserigordon kalesinin Almanlar tarafından ele geçirildiği haberi gelmişti. Bu arada Türkler de casusları vasıtasıyla Haçlı karargâhında, Almanların hatta İznik'i bile zaptettiklerini ve ele geçirdikleri ganimeti aralarında paylaşmakta oldukları söylentisini yaydılar. Türklerin ümit ettiği gibi, bu haber karargâhta büyük heyecan yarattı. Haçlılar sevinç içinde derhal İznik üzerine yürümeye karar verdiler. Tam bu sırada Alman Haçlıların başına gelenler hakkında doğru bilgi karargâha ulaştı. Bu defa heyecan paniğe dönüştü. Sızan haberlerden Türklerin Kibotos üzerine yürüyüşe geçmiş oldukları da öğrenildi. Haçlılar ne yapacaklarını şaşırdılar. Bu sırada Pierre I'Ermite yeniden para ve yiyecek yardımı istemek üzere İstanbul'a imparatorun yanına gitmiş bulunuyordu; dolayısıyla olup bitenlerden habersizdi. Karargâhtaki kumandanlardan bir kısmı Pierre I'Ermite dönünceye kadar herhangi bir girişimde bulunmak istemiyordu. Fakat Kserigordon'un intikamını alınak isteyenler çoğunluktaydı. Bunların başlangıçta ganimet hırsıyla attıkları sevinç çığlıkları, şimdi savaş naralarına dönüşmüştü. Türklerin karşısına çıkmamanın korkaklık olduğunu söylüyorlardı. Buraya Türklerle savaşmak için gelmemişler miydi? O halde şimdi tereddüdün anlamı neydi? Sonunda bu görüş kabul edilerek Türklerin üzerine yürümeye karar verildi.

21 Ekim sabahı gün doğarken 20.000'den fazla Haçlı askeri Kibotos'dan çıktı. Karargâhta sadece kadınlar, çocuklar ve hastalar kalmıştı.

Drakon Savaşı'nda Haçlıların Türklere yenilgisi ***(14. yüzyıl minyatürü)***

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kibotos'dan güneye, İznik'e giden en kısa yol, dağlar arasındaki bu vadi geçidiydi. Bu yol, bugün Altınova, Soğuksu, Yalakdere üzerinden Boyalıca'da İznik Gölü kıyısına ulaşan güzergâh olmalıdır. Haçlı ordusu şövalyeler önde, yayalar arkada olmak üzere bu yol üzerinde henüz pek az ilerlemişlerdi ki, yolun ormanlarla kaplı Drakon Vadisi'ne girdiği yerde, Türklerin pususuna düştüler. Haçlılar daha ne olduğunu anlayamadan birdenbire ağaçların arasından üzerlerine oklar yağmaya başladı. Türk okçuları önce atları hedef aldılar. Yaralanıp yere düşen ve birbirine giren atlar binicilerini sırtlarından atarken Türkler hücuma geçtiler ve atları ürküterek bunları geriden gelen yayaların üstüne doğru sürdüler. Şövalyelerin çoğu Türklerin hücumuna direnmeye ve cesaretle savaşmaya çalıştılarsa da, orduyu kaplayan paniği önleyemediler. Çok kısa bir sürede dehşet içine düşmüş bulunan bütün Haçlı ordusu çılgınca bir koşu tutturarak gerisin geri karargâha doğru kaçmaya başladı.

Karargâhta ise günlük yaşam henüz başlamış olup, birkaç papaz sabah âyini yapmakla meşguldü. Birdenbire korkudan deliye dönmüş bir kaçak sürüsü, arkalarında kendilerini takip eden Türklerle birlikte karargâhın içine daldı. Türkler önlerine çıkanların hemen hemen hepsini öldürdüler. Fakat Haçlıların bir kısmı çevredeki ormanlara kaçarak, bir kısmı da deniz kıyısında bulunan eski bir saraya sığınarak canlarını kurtardılar. Savaşın şiddeti azaldıktan sonra ele geçirilen Haçlılar ise tutsak alındı. Öğle saatlerinde herşey olup bitmişti. Haçlı reislerinin ve şövalyelerin çoğu ölmüştü. Hayatta kalanların ise hepsi yaralıydı.

Akşam karanlığı çökerken Haçlıların başına gelenleri gören bir Bizanslı kıyıda bulduğu bir sandala atlayıp olup bitenlerin haberini imparatora ve Pierre I'Ermite'e ulaştırmak üzere İstanbul'a gitmeyi başardı. İmparator durumu öğrenince, geride kalan Haçlıları toplamak amacıyla içine savaşçılar doldurduğu birkaç gemiyi derhal buraya yolladı. Ertesi gün Bizans savaş gemilerinin geldiğini gören Türkler, eski sarayda hâlâ direnmekte olan Haçlıları kuşatmaktan vazgeçerek İznik'e doğru çekildiler. Savaştan canlarını kurtarabilmiş Haçlılar ise gemilere bindirilerek tekrar İstanbul'a getirildiler ve ellerinden silâhları alındıktan sonra, Avrupa'dan gelen büyük orduları beklemek üzere yeniden surlar dışına yerleştirildiler.

Böylece Halkın Seferi olarak da adlandırılan Pierre l'Ermite ve adamlarının Haçlı Seferi son bulmuş oldu.

Pierre l'Ermite'i İzleyen Başarısız Haçlı Seferi Girişimleri

Pierre I'Ermite'in 1096 ilkbaharında yola çıkmasından sonra da Almanya'da Haçlı Seferine duyulan ilgi devam etti. Pierre'in geride kalan adamı Gottschalk ile diğer bazı vâizler ve kişiler doğuya gidecek başka ordular toplamaktaydılar. Fakat Alman Haçlılar hemen yola çıkmadılar. Önce Müslümanlar kadar, hatta onlardan daha fazla Hristiyanlığın düşmanı addettikleri ülkelerinde yaşayan Yahudileri cezalandırmaları gerektiğini düşündüler. Aslında muhtelif şehirlerde yaşayan Yahudi cemaatleri ekonomik açıdan faydalı bir unsurdu. Ancak zaman içinde bunlar yaptıkları ticaret sayesinde gittikçe daha zengin olmuşlar, bunun sonucunda Hristiyanların öfke ve nefretini üzerlerine çekmişlerdi. Şimdi bunlardan intikam almak fırsatı doğmuştu. Pierre'in arkasından yola çıkan Volkmar ve onu müteakip Gottschalk kumandasındaki Alman Haçlılar 1096 Mayıs'ında

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Yahudilere yapılan zulüm ***(15. yüzyıl minyatürü)***

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

önce Ren sonra Bavyera bölgesinde Prag ve diğer şehirlerdeki Yahudileri öldürdükten sonra Macaristan sınırına kadar ilerledilerse de, aynı hareketleri burada da tekrarlamaya kalkışınca bunlar Macarlar tarafından öldürüldüler. Fakat Yahudilerin dramı henüz bitmemişti. Bu iki Haçlı grubundan başka Leisingen kontu Emich idaresinde kurulan üçüncü bir ordu Yahudiler için daha felâketli oldu. Bunlar Ren bölgesinde Speyer, Worms, Mainz, Köln, Trier, Metz ve daha birçok küçük yerde oturan Yahudi halkı öldürdüler. Bu cinayetler kutsal yolculuklarının ilk perdesiydi. Emich ve adamları bundan sonra Macaristan'a doğru ilerlediler. Macar kralı Koloman yaşanan son olaylar sebebiyle endişe içindeydi. Emich'in ordusu şimdiye kadar gelenlerin en büyüğü idi. Bunlara ülkesinden geçiş izni vermedi. Bununla beraber Emich'in ordusu sınırı zorla geçip Wieselburg kalesini kuşattı. Ancak kaleyi zaptedemeden kral Koloman'ın büyük bir orduyla yaklaşmakta olduğu haberi Haçlıların moralini bozunca, kaledeki Macar garnizonu bunlara hücum etti. Haçlıların çoğu yapılan savaşta öldü. Emich ve arkadaşları ise kaçıp Almanya'ya geri döndüler. Volkmar, Gottschalk ve Emich'in başlattıkları Haçlı Seferlerinin arka arkaya yokolup gitmesi Avrupa'da pek çok kimsenin, Tanrı'nın Haçlı hareketini hiç de tasvip etmediği şeklinde yorumlamasına neden oldu. Birçok kişi bunların başına gelenleri Tanrı'nın Yahudi katillerine verdiği ceza olarak yorumladı. Bazılarına göre ise, Haçlı Seferi fikri tamamen saçma ve faydasız bir girişimdi. Bununla beraber Avrupa'da Haçlı zihniyeti doğmuş, pek çok taraftar kazanmıştı ve bu zihniyet yüzyıllarca körüklenip ayakta tutulacak, birçok fanatik tarafından da desteklenecekti.

Haçlıların yiyecek dolu arabaları ve hayvanları ile sefere çıkışları ***(13. yüzyıl minyatürü)***

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ (1096 - 99)

Birinci Haçlı Seferi'ne Katılan Orduların İstanbul'a Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi

Pierre l'Ermite'in Haçlılarından sonra, asillerin kumandasında Haçlı Seferi'ne çıkan büyük ordular, 1096 sonbaharından itibaren birbiri ardınca İstanbul'a gelmeye başladılar. 1096 Kasım'ında İstanbul'a ilk olarak, dük Hugue de Vermandois kumandasındaki Fransızlardan oluşan küçük birlik geldi. Hugue yola çıkmadan önce Bizans imparatoruna haber göndererek kendisinin asaletine lâyık bir şekilde karşılanmasını istemişti. Ancak Bizans topraklarına varışı hiç de arzu ettiği gibi olmadı. Hugue ordusuyla Ağustos ayı sonunda Fransa'dan hareket ederek İtalya üzerinden güneye inip Bari'ye gelmiş ve buradan kiraladığı filo ile Adriyatik'i aşıp Draç (Dyrrhakhion)'a ulaşmayı hedeflemişti. Ama ordusunu taşıyan filo fırtınaya tutuldu ve birkaç gemi içindeki askerlerle birlikte sulara gömüldü.

Kendisinin bindiği gemi ise, Draç'ın kuzeyindeki kayalıklara bindirdi. Draç valisi Ioannes Komnenos'un adamları Hugue'ü burada morali bozuk ve acınacak bir halde bulup Draç'a getirdiler. Vali kendisine çok iyi davrandı ve şerefine muhteşem bir ziyafet verdi. Bir süre sonra da Hugue ve ordusundan arta kalanlar bir Bizans birliğinin refakatinde İstanbul'a götürüldü. Hugue burada imparator tarafından nezaketle karşılanıp değerli hediyelerle memnun edilmesine rağmen, sıkı bir göz hapsi altına alındı. Adamları bu durumdan rahatsızlık duydu ama Hugue hiç aldırmadı; hatta imparatorun kendisinden istediği vassallik yeminini vermekten şeref duyduğunu söyledi. Hugue'ün gelişiyle imparator Aleksios, Haçlı liderlerine karşı nasıl bir politika uygulamak istediğini açıkça ortaya koydu. Önceki yıllarda yaşadığı olaylardan, Batılı asillerin gerçek amaçlarının kendilerine Doğu'da devletler kurmak olduğunu anlamıştı. Haçlı liderlerinin de aynı isteği taşıdığına inanıyor ve onların bu doğrultudaki davranışlarının Bizans için yaratacağı tehlikeyi önlemeye çalışıyordu: Kendisi sefer boyunca Haçlıların yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını temin edip yanlarına Bizans birlikleri vermeyi kabullendi. Buna mukabil Haçlı liderlerinden ve bütün şövalyelerden Batı âdetlerine uygun şekilde kendisine vassallik yemini etmelerini istiyordu. Buna göre Haçlılar Türklerden geri alınacak eski devlet arazisini Bizans'a teslim edecekler ve imparatorluk sınırlarının ötesinde kuracakları Haçlı devletleri de kendisini yüksek hâkimleri olarak tanıyacaklardı. Gerçekten de Hugue imparatorun bu isteğini hemen yerine getirdi. Fakat imparator Hugue'den sonra gelen Haçlı liderlerine bu isteğini böyle kolaylıkla kabul ettiremiyecekti.

23 Aralık'da İstanbul'a gelen ikinci ordu Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon'un kumandasındaki Fransızlardan oluşuyordu. Godefroi'nın yanında kardeşleri Boulogne kontu III. Eustache ile Baudouin ve tanınmış pek çok şövalye ile büyük bir ordu bulunmaktaydı. Ağustos sonunda Lorraine'den yola çıkan bu ordu Macaristan ve Bizans toplarından olay çıkartmadan geçerek İstanbul'a vardı ve şehir surlarının dışında Haliç'in yukarı kısmında karargâh kurdu. İmparator Aleksios böylesine büyük ve güçlü bir ordunun varlığından duyduğu endişe sebebiyle Haçlıları mümkün olduğunca çabuk Anadolu ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kasına geçirmenin şart olduğunu düşündü. Fakat daha önce Godefroi'dan sadakat yemini almak istiyordu. Bu nedenle Hugue de Vermandois'yı Godefroi'nın karargâhına göndererek kendisini saraya davet ettiğini bildirdi. Ama Godefroi'nın imparatora vassallik yemini vermeye niyeti yoktu; diğer Haçlı liderlerinin gelişini beklemek ve onlarla görüştükten sonra karara varmak istiyordu. Aleksios ise bütün Haçlı ordularının İstanbul önünde buluşmasını çok tehlikeli buluyor ve böyle bir durumu kesinlikle engellemeye çalışıyordu. Godefroi'yı bir an önce yemin vermeye zorlamak için, onun birliklerine yaptığı yiyecek yardımını kesmek suretiyle işi çabuklaştırmayı denedi. Ama hata etmişti. Onun bu davranışına karşılık Godefroi'nın kardeşi Baudouin derhal şehrin varoşlarını yağmalamaya başladı. Aleksios Haçlılara yeniden yiyecek vermek suretiyle onların saldırılarını durdurabildi ve bu arada Godefroi'yı da karargâhını Haliç'in karşı tarafında Pera'ya taşımaya ikna etti.

1097 Ocak'ında Aleksios teklifini tekrarladı ama Godefroi'dan yine olumlu cevap alamadı. Bununla beraber imparator Mart ayında yeni Haçlı ordularının İstanbul'a yaklaşmakta olduklarını haber alınca iyice telâşlandı ve bu orduların varışından önce Godefroi ile olan sorunu artık bitirmeye karar verdi. Bu nedenle Haçlılara yaptığı yiyecek yardımını azaltmaya başladı; önce hayvanların yemini kıstı, sonra askerlerin ekmeğini kesti. Haçlılar bu tedbirlere yakın köyleri basıp yağmalayarak cevap verdiler ve Bizans'ın bölgede görevli Peçenek birlikleriyle kapıştılar; Baudouin Peçeneklerden altmış kişiyi ele geçirip çoğunu öldürdü. Bu küçük başarıdan cesaretlenen Godefroi doğrudan İstanbul'a hücuma kalkıştı. Pera'da yerleşmiş oldukları evlerin tümünü yağmalayıp yaktıktan sonra Godefroi askerlerini Haliç'in yukarısındaki köprüden geçirip şehir surlarının karşısında topladı ve Paskalya'nın yeşil perşembesi olan 2 Nisan günü Blakhernae mahallesine açılan sarayın yakınındaki sur kapısını ateşe vererek saldırıya geçti. Başkent halkı bu saldırı karşısında dehşete düşüp paniğe kapıldı. İmparator ise böyle kutsal bir günde savaşmak

Godefroi de Bouillon'un heykeli ve Bouillon şatosu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

zorunda kaldığı için çok üzgündü ama gereken yapılmalıydı. Askerlerine dışarı çıkıp bir gövde gösterisi yapmalarını, oklarını ya atlara ya da havaya fırlatmalarını emretti; hiçbir Hristiyanın öldürülmesini istemiyordu. Gerçekten de Haçlılar saldırıdan vazgeçip geri çekildiler. Ertesi gün imparator, Godefroi'ya vassallik yemini etmese de ordusunu Anadolu tarafına geçirmesi teklifiyle bir elçi heyeti yolladı. Fakat elçiler daha konuşma fırsatı bulamadan Haçlıların saldırısına uğradılar. Aleksios'un artık sabrı kalmamıştı. Derhal imparatorluk kuvvetlerini Haçlıların üzerine sürdü. Kısa bir mücadeleden sonra Haçlılar geri püskürtüldüler. Bu yenilgi Godefroi'nın inadını kırdı, vassallik yemini edip ordusunu Anadolu'ya geçirmeyi kabul etti. Sarayda yapılan yemin töreninden sonra Godefroi, Baudouin ve ileri gelen bütün şövalyelere kıymetli hediyeler verildi. Bundan sonra Haçlı ordusu Anadolu yakasına geçirilerek İzmit yolu üzerindeki Pelekanon karargâhına yerleştirildi. Sonraki günlerde Godefroi'ya bağlı başıboş gruplar halinde İstanbul'a varan Haçlılar da disiplin altına alındı; imparator, Godefroi ve Baudouin'i tekrar İstanbul'a geri getirterek yeni gelen Haçlı gruplarının reislerinin vassallik yemini töreninde göz şahidi olarak bulundurdu. Anna Komnene'nin, eserinde, bu yemin töreniyle ilgili olarak anlatılan bir hikâye, Bizans-Haçlı münasebetleri açısından dikkat çekicidir ve İstanbul sarayının ihtişamının Batı'nın kaba ve haşin şövalyelerini nasıl etkilediğini, Doğu'nun parlak yaşam tarzının hepsinin içinde uyandırdığı eziklik ve kıskançlık duygularının onları nasıl herşeyi kötü gözle görüp öfkeyle karışık bir saldırganlığa ittiğini belirtmektedir: "...Bütün şövalyeler teker teker yemin ettikten ve böylece tören tamamlandıktan sonra asillerden biri imparatorun tahtına oturmak cüretini gösterdi. Aleksios Frankların küstahça davranışlarını eskiden beri bildiği için tek kelime söylemeden buna tahammül etti. Ama kont Baudouin adamın yanına gitti, elinden tutup onu kalkmaya zorladı ve şiddetle azarlayıp "Böyle birşeyi asla yapmamalıydın, hele imparatorun sadık bendesi olacağına dair yemin ettikten sonra! Roma imparatorları tebaalarının yanlarında oturmalarına izin vermezler. Burada âdet böyledir, sen de ülkenin âdetlerine uymalısın" dedi. Adam Baudouin'e birşey demedi ama Aleksios'a kötü kötü bakıp kendi dilinde "Şu kaba adama bak! Böyle cesur kumandanlar ayakta dururken, tahtında tek başına oturuyor" diye homurdandı. Aleksios bu sözleri tercüme ettirdi, fakat o sırada adama birşey söylemedi. Ancak herkes yanından ayrılırken bu küstah, terbiyesiz adamı yanına çağırttı, ona kim olduğunu, nereden geldiğini sordu. Adam "Ben saf kan Frank'ım ve asilim. Hiçbir düelloda yenilmedim" deyince, Aleksios ona "Bugüne kadar kendine rakip olacak kimse bulamadınsa, şimdi bu fırsatı bol bol bulacaksın. Ancak sana bir nasihatım var: Türklerle uzun tecrübelerim oldu, onların metotlarını bilirim. Türklerle karşılaştığında ne ordunun önünde git, ne de arkada kal, ortadakilerin arasına sığın!" dedi.

Aleksios'un zamanlaması çok isabetliydi. Lorraine'li Fransızların Anadolu'ya geçişinden hemen sonra Güney-İtalya Normanlarının reisi Bohemund 9 Nisan'da İstanbul'a vardı. Güney-İtalya Normanları başlangıçta Papa'nın Haçlı Seferi çağrısına pek ilgi göstermemişlerdi. Norman reisi Robert Guiskard'ın 1085'de ölümünden beri oğulları Bohemund ile Roger Borsa arasındaki çekişmeler ve iç isyanlar yüzünden ülke, devamlı karışıklık içindeydi. Fakat 1096 yazında Bohemund Amalfi'deki isyanı bastırmak için şehri kuşattığı sırada Haçlı seferine çıkan ilk Fransız ordusu Doğu'ya gitmek üzere buradan geçince, Normanlar birdenbire bu harekete katılmak hususunda büyük heves duydular. Ülkesinde parlak bir geleceğe kavuşmak imkânını yakalayacağından pek emin olmayan Bohemund, Haçlı Seferine katılmanın kendisine daha iyi fırsatlar yaratacağını düşündü ve 1096 Ekim'inde Amalfi kuşatmasından vazgeçerek Doğu'ya gitmek üzere hazırlandı. Ordusunu Adriyatik'den geçirerek Draç ve Avlona arasında karaya çıktıktan sonra Via Eg-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Godefroi de Bouillon ve şövalyeleri Haçlı Seferi'nde

natia (Draç-Okhrida-Vodena-Selânik-Silivri'den geçerek İstanbul'a giden yol) üzerinden İstanbul'a doğru ilerledi; ordusu imparatorluk arazisini oldukça disiplin içinde geçti. 1 Nisan'da Keşan (Russa)'a varan Normanları burada yeğeni Tankred'in idaresinde bırakan Bohemund, kendisinden önce İstanbul'a varan Haçlı liderleriyle imparator arasında neler olup bittiğini öğrenmek maksadıyla yanına aldığı küçük bir birlikle önden İstanbul'a koşup geldi.

Anna Komnene'nin ifadesine göre, yanındaki adamlarıyla Eyüp'deki Aziz Kosmas ve Damianos manastırına yerleştirilen Bohemund imparatora yemin vermeyi itirazsız kabul etmişti ama kendisi için hazırlanan yemekleri reddetti. Aleksios bunu tahmin etmişti. Bizanslı ahçılar Bohemund'un kendi ahçılarının pişirmesi için çiğ yiyecek maddesi verdiler. Ertesi gün yemin töreninden sonra Bohemund altın, gümüş, kıymetli kumaşlar ve lüks eşya ile dolu bir odaya götürülmüştü. Bohemund bunları gördüğünde "Böylesine servetim olsaydı, çoktan büyük bir toprağın efendisi olurdum" deyince, onu odaya götüren adam "İşte bugün bütün bunlar sizin. İmparator bunları size hediye ediyor" diye cevap vermişti. Bohemund'u şahsen görmüş olan ve diğer Haçlılar gibi ondan da nefret eden Anna Komnene, yine de bu olaylardan yıllar sonra yazdığı eserinde ona duyduğu hayranlığı şöyle dile getirmiştir: "Bohemund o günlerin dünyasında

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kont Raymond ve piskopos Adhemar bir pusuya düşüyor; kont Raymond imparator Aleksios'a vassallik yemini ediyor; Haçlılar Boğaziçi'nden Anadolu yakasına geçiriliyor ***(15. yüzyıl minyatürü)***

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görülen hiçbir erkeğe benzemiyordu; görünüşü hayranlık, adı ise dehşet uyandırmaktaydı. Boyu, en boylu adamdan yaklaşık bir cubit daha uzundu. Beli ve bacakları inceydi. Omuzları ve göğsü geniş, kolları güçlüydü. Genelde ne sıska ne de şişmandı; vücudunun şekli düzgündü. Sağlığının bozukluğundan olmamakla beraber biraz öne doğru eğik dururdu. Saçları açık renkti fakat diğer barbarlarınki gibi omuzlarına kadar uzun değildi; kulaklarının hizasında kısa kesilmişti. Gözleri açık maviydi; adamın ruhunu ve kibarlığını yansıtıyordu. Çarpıcı bir cazibesi vardı ama kişiliğinin uyandırdığı dehşet bunu biraz gölgeliyordu; bütün hareketlerinde sert, vahşi bir tavır vardı. Kahkahası bile başkalarına tehdit gibi geliyordu."

Bohemund kaba değildi; davranışlarını iyi ayarlıyordu. Bundan dolayı daha tehlikeliydi. Bizans'a karşı duyduğu ezelî düşmanlığını gizleyerek imparator Aleksios'a bir dostmuş gibi yaklaştı. Çünkü seferin başarıya ulaşabilmesi için Bizans yardımının ne ölçüde gerekli olduğunu biliyor ve imparatorun güvenini kazanarak bütün Haçlı ordusunun başına geçmek istiyordu. Ancak hilekâr ve ihanete yatkın biri olan Bohemund'u önceki savaş tecrübeleriyle yakından tanıyan Aleksios, onun sergilediği tavırlara kanmadı. Fakat güçlü bir orduya sahip Bohemund'u kızdırmak da istemiyordu. Onun dostça tutumuna aynı şekilde karşılık verdi ama isteklerini savsaklayıp durdu. Bohemund vassallik yemini ettikten sonra Keşan'da bekleyen ordusu İstanbul'a çağrıldı ve 26 Nisan'da Boğaziçi'nden karşıya geçirilip Godefroi'nın birliklerinin yerleştirildiği Pelekanon'daki karargâha gönderildi. Dayısının takip ettiği politikayı benimsemeyen Tankred ise kuzeni Richard de Saleme ile birlikte yeminden kaçmak için geceleyin şehirden gizlice çıkıp gitmişti.

Toulouse kontu Raymond de Saint-Gilles'in kumandasındaki Güney-Fransızlarının oluşturduğu ordu, Birinci Haçlı Seferi'ne katılan en büyük gruptu. Raymond, Papa'nın Haçlı çağrısını kabul eden ilk dünyevî liderdi. Yurdundaki bütün mülkünü büyük oğlu Bertrand'a bıraktıktan ve yaşamının geri kalan kısmını Kutsal Ülke'de tamamlayacağını ilân ettikten sonra, bir yıl boyunca sefer hazırlıklarıyla meşgul oldu ve 1096 Ekim'inde ikinci hanımı ile küçük oğlu Alphonse'u da yanına alarak büyük bir orduyla yola çıktı. Yanında Papa'nın elçisi sıfatıyla Le Puy piskoposu Adhemar da bulunmaktaydı. Raymond sefere katılan liderler arasında en yaşlısıydı. Kendini beğenmiş, inatçı ve mal düşkünü biri olarak gösterilmesine rağmen, diğer liderlerden daha kibar ve medenî bir adamdı. Anna Komnene, onun dürüstlüğünü ve yaşayışının temizliğini övmüştür. Raymond'un ordusu Alp dağlarını aşıp Adriyatik'in kuzeyinden ve Dalmaçya bölgesinden güneye ilerleyerek Draç yakınında imparatorluk topraklarına girdi. Fransızlar Draç valisi tarafından karşılanıp bir refakat birliğinin gözetiminde Via Egnatia üzerinden İstanbul'a doğru hareket ettiler. Güney-Fransızları da önceki Haçlılar gibi disiplinsiz ve küstahtı. Yol boyunca birçok yerde yağmacılığa kalkışıp olay çıkardılar. Bunlar Tekirdağ (Rodosto)'a ulaştıklarında Raymond, Godefroi ve Bohemund'un kendisini İstanbul'da beklemekte olduklarını haber alınca, ordusunu burada bırakıp hemen başkente gitti. Surların dışındaki bir sarayda misafir edilen Raymond, imparatora vassallik yemini vermekte biraz tereddüt gösterdiyse de, Godefroi ve Bohemund'un ısrarlarıyla sonunda metni değiştirilmiş bir yemin vermeyi kabul etti: Kendisi ve ordusu imparatorun aleyhinde hiçbir girişimde bulunmayacaktı, fakat imparatoru efendisi olarak tanımayacaktı. Başlangıçtaki bu gerginliğe rağmen, onunla imparator Aleksios arasındaki ilişkiler kısa zamanda yakın dostluğa dönüştü ve hep öyle kaldı. Aslında Raymond da, Bohemund gibi bütün seferin başkumandanı olmayı düşlüyordu; fakat o da, Bohemund gibi bu konuda imparatordan kesin bir söz alamamıştı. Yemin töreninden sonra Raymond'un Tekirdağ'dan çağrılan ordusu, Le Puy piskoposu Adhemar'ın idare-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sinde İstanbul'a geldi ve Boğaz'dan Anadolu'ya geçirilerek Pelekanon karargâhındaki Haçlıların yanına gönderildi. Gerek Bohemund'un gerekse Raymond'un orduları İstanbul'da konaklamadan geçip gittiklerinden, imparator ve başkent halkı için diğerleri kadar sorun yaratmamışlardı.

Kuzey-Fransızlarından oluşan dördüncü büyük Haçlı ordusu 1096 Ekim'inde Normandia dükü Robert ile eniştesi Blois kontu Etienne ve kuzeni Flandre kontu II. Robert'in müşterek idaresinde yola çıkmıştı. Bu ordu İtalya üzerinden güneye, Norman arazisine indi. Akrabaları olan Apulia dükü Roger Borsa tarafından pek güzel karşılanan Haçlı liderleri yolculuklarına bir süre ara vererek kış aylarını burada geçirdiler. Sadece Flandre kontu Robert yoluna devamla Aralık ayında Adriyatik'i geçip Via Egnatia üzerinden ilerleyerek Nisan ayında İstanbul'a vardı. Yemin töreninden sonra Flandre kontunun ordusu da Anadolu'ya geçirildi. Mart sonuna kadar Güney-İtalya'da kalan Robert de la Normandie ve Etienne de Blois'nın orduları da aynı güzergâhı takip ederek 1097 Mayıs'ında İstanbul'a geldiler. Önceki Haçlı ordularının tümü Boğaz'dan karşıya geçirilmiş olduğundan, bunların İstanbul'da kaldıkları ondört gün huzur ve zevk içinde geçti. Küçük gruplar halinde şehre alınan Haçlılar İstanbul'un güzelliği karşısında âdeta büyülendiler. Liderler ve ileri gelen şövalyeler vassallik yemininden sonra imparator tarafından kendilerine verilen değerli hediyeler karşısında şaşkına döndüler. Etienne de Blois yolculuğu sırasında yaşadığı olayları karısı Adele'e yolladığı mektuplarda anlatmaktaydı. İstanbul'a gelişini ve karşılanışını tasvir ettiği mektubunda ise kendisinin imparator tarafından ne kadar samimi ve gönül alıcı bir şekilde kabul olunduğunu yazıyor ve imparatorun cömertliğini şu sözlerle belirtiyordu. Kayınpederi Fatih William'ı kastederek, "Sevgilim, Senin baban da pek çok hediyeler verdi. Fakat o hediyeler, bu adamın verdikleri yanında doğrusu hiç kalır!"

Nihayet bu Haçlı ordusu da Anadolu'ya geçirildi. Fakat bunlar Pelekanon'da duraklamadan İzmit körfezi boyunca ilerleyerek yollarına devam ettiler. Zira bu arada ana Haçlı ordusu artık Pelekanon'daki karargâhtan ayrılmış olup Anadolu'yu geçmek üzere hareket etmiş ve ilk hedef olarak seçilen Türkiye Selçuklu sultanı I.Kılıç Arslan'ın başkenti İznik önüne varmış bulunuyordu. Kuzey-Fransız ordusu da 3 Haziran'da İznik önüne ulaştı ve şehri kuşatmakta olan ana Haçlı ordusuna burada katıldı.

İmparator Aleksios ve İstanbul halkı tüm Haçlı ordularının Anadolu'ya geçmesiyle rahat bir nefes aldılar. İstanbul, Temmuz 1096'dan Mayıs 1097'ye kadar dokuz ay boyunca şehir surlarının dışına yerleşen Haçlıların çevrede yaptığı yağma ve taşkınlıklar yüzünden pek çok sıkıntılara katlanmak zorunda kalmıştı. Başkent halkı, güya kendilerine yardıma gelen bu çapulcu, açgözlü, vahşi Batılılardan hiç hoşlanmamıştı. Buna mukabil ortaçağ boyunca dünyanın uygarlık merkezi olan ve Bizans imparatorluğunun haşmetini simgeleyen İstanbul, her ne kadar zenginliği, ticareti, sosyal yaşamı ile bütün Haçlıların hayranlığını çekmişse de, dilini, örf ve âdetlerini bilmedikleri hatta kiliselerindeki ibadet şekilleri bile kendilerine çok yabancı olan bu şehir, onlarda aşağılık duygusuyla karışık bir hırçınlık yaratmış ve kıskançlıklarını körüklemişti. Bu sebeple Haçlılar ile Bizanslılar arasındaki ilişkiler daha başlangıcından itibaren soğuk, itici ve karşılıklı nefret duygularına dayandı. Ama herşeye rağmen imparator Aleksios memnundu; zira Türklere karşı savaşacak ve belki de onları Anadolu'dan geriye atacak büyük bir Hristiyan ordusu harekete geçmiş bulunuyordu. Ancak Aleksios'un politikası hiç de düşündüğü gibi bir sonuca varmayacaktı. Kendi gücüyle ayakta duramayan, başkalarından yardım uman bir devlet aslında kendi sonunu hazırlar. Bizans'ın yaşadığı sonraki olaylar, bu teşhisin doğruluğunu gösterecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

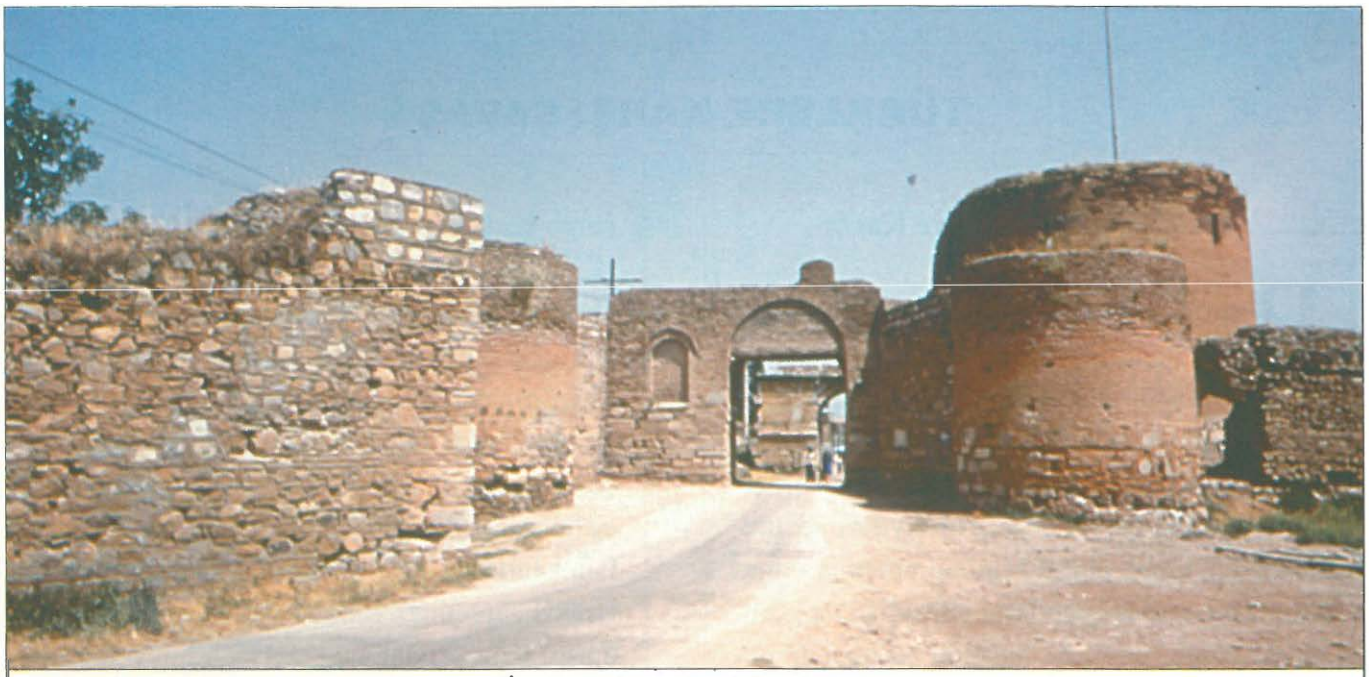
İznik'in Kuşatılması ve Kaybı

Pierre I'Ermite'in ordusuna karşı kolay kazanılan başarı, sultan I.Kılıç Arslan'ın Haçlıları küçümsemesine yol açmıştı. Her ne kadar adamları vasıtasıyla Avrupa'dan yeni Haçlı ordularının İstanbul'a geldiğine dair haberler aldıysa da, bu orduların sayıları ve nitelikleri hakkında doğru bilgi edinmemiş olmalıdır. Zira sonraki olayların akışından da görüleceği üzere, onun bu haberler karşısında endişeye kapılmadığı ve bu konuda herhangi bir tedbir almak gereğini duymadığı anlaşılıyor. Herhalde Haçlıların hiçbir zaman İznik'e kadar ilerleyemeyeceğini ve ülkesi için bir tehdit unsuru olamayacağını düşünmüştü. Henüz çok genç ve tecrübesizdi. Aslında o zamana kadar görülmemiş böyle bir saldırıyı belki de işin başında değerlendirmek mümkün olmamıştı. Bu sebeple Kılıç Arslan Haçlı sorunuyla uğraşmayı bir kenara itip, ülkesinin topraklarını genişletmek çabalarına devam etmeyi yeğledi. Bir süreden beri Danişmendli Beyliği'nin de ele geçirmeye çalıştığı Ermeni Gabriel'in idaresinde bulunan Malatya'yı zaptetmek ve hâkimiyetini Anadolu'nun doğusuna doğru yaymak istiyordu. Bu arzusunu gerçekleştirmek için de başkentinden ayrılıp Malatya üzerine yürümekte bir sakınca görmedi. Malatya önüne gelen Kılıç Arslan derhal şehri kuşatıp hücuma geçti fakat şehir dayandı. Surlar çok sağlamdı ve Gabriel de Malatya'yı her bakımdan iyi tahkim etmişti. Aslında şehrin Süryani ve Ermeni halkı kendi kiliselerine ters düşen Bizans'ın adamı Ortodoks inançlı Gabriel'den nefret ediyor ve sultana teslim olmayı istiyorlardı. Her ne kadar sultan, Gabriel'e bazı vaatler karşılığında şehri kendisine teslim etmesini bildirdiyse de, Gabriel bu teklifi reddetti. Bu durumda kuşatmanın devamı ve Malatya'nın hücumla zaptı gerekiyordu. Fakat tam bu sırada İznik'den Kılıç Arslan'a sayıca çok büyük ve askerî gücü yüksek yeni Haçlı ordularının İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Pelekanon'da toplandıklarını ve hedeflerinin İznik'i zaptetmek olduğunu bildiren bir haber ulaştı. Kılıç Arslan bu kez Haçlı kuvvetlerinin ciddiye alınması gereken bir tehlike olduğunu anladı: Haçlıları öylesine önemsememişti ki, Malatya seferine çıkarken hanımını, çocuklarını ve hazinesini İznik'de bırakmaktan çekinmemişti.

Nisan ayı sonunda, Pelekanon'daki karargâhta toplanmış bulunan Haçlı orduları buradan harekete geçip İzmit körfezini dolaştıktan sonra, altı buçuk ay önce Pierre I'Ermite'in Haçlılarının yokedildiği Drakon vadisinden ilerleyerek, 6 Mayıs günü İznik önüne geldiler. Şehir derhal kuşatma altına alındı: Godefroi de Bouillon kumandasındaki Lorraine'liler kuzey surlarının karşısında karargâh kurdular. Bohemund'un yeğeni Tankred'in idaresindeki Normanlar doğu suru karşısına yerleştiler. Güney sur kesimi ise, bu iki ordunun gerisinden gelmekte olan Raymond de St.-Gilles'in kumandasındaki Güney-Fransızları için ayrıldı.

İznik gölünün doğu kıyısında bulunan şehir, 144 kule ile güçlendirilmiş 5 km. uzunluğunda sağlam bir surla çevrilmiş olup savunma bakımından çok iyi bir durumdaydı. Şehri

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İznik surlarından bir görünüş

savunan Türk garnizonu da kuvvetliydi. Bununla beraber böyle büyük bir kuşatmaya karşı tabiatıyla takviyeye gerek duymaktaydı. Bu sebeple garnizon daha Haçlıların Pelekanon'da toplandıklarını ve niyetlerini öğrenir öğrenmez , bu sırada Malatya'yı kuşatmakta olan sultana durumun çok endişe verici olduğunu bildirmişti. Bu haber üzerine Kılıç Arslan hemen ordusunun bir kısmını önden İznik'e gönderdiği gibi, kendisi de kuşatmayı kaldırarak başkentine dönmek için süratle yola çıktı. Fakat önlem alınmakta geç kalınmıştı. Çünkü gerek önden gönderilen kuvvetler, gerekse sultanın başında bulunduğu ordu İznik önüne ancak Haçlıların şehri kuşatmasından sonra ulaşabildi.

Öncü Türk kuvvetleri ani bir taarruzla şehre girmeyi sağlamak için derhal Haçlılara saldırdıysa da başarılı olamadı ve arkadan gelen sultanın idaresindeki ordunun varışını beklemek üzere geri çekildi. İznik garnizonu kendilerini Haçlı kuşatmasından kurtaracağını umdukları Türk birliğinin geri çekildiğini görünce, Haçlıların yanısıra bir istihkâm birliği ile İznik önüne gelmiş bulunan Bizans kumandanı Manuel Butumites'den teslim şartlarını görüşmek üzere şehre gelmesini istediler. Esasen Manuel Butumites kuşatmanın başından beri Türk garnizonuna durmadan mektuplar yolluyor ve şehri imparatora teslim ettikleri takdirde onun kendilerine pek çok imtiyazlar tanıyacağını bildiriyordu. Daveti kabul eden Butumites bu kez Türklere imparatorun dostça niyetlerini daha açık şekilde anlattı ve yazılı belgeler gösterdi. Türk kumandanlarına, üstün sayıdaki düşman kuşatmasına dayanamayacaklarını, boş yere savaş kurbanı olmaktansa İznik'i imparatora verip karşılığında kıymetli hediyelerle mükâfatlandırılmanın hiç şüphesiz daha iyi olacağını söyledi. Fakat Butumites İznik'e geleli henüz iki gün olmuştu ki, garnizona sultanın artık pek uzakta olmadığı haberi ulaştı ve müzakereler kesildi.

Kılıç Arslan Mayıs ayı sonunda yanında Karaca, Buldacı ve diğer Türk beyleri olduğu halde hızlı bir yürüyüşten sonra İznik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İznik kuşatması; Haçlılar, Türk garnizonunun direnme azmini sarsmak için savaşta şehit düşen Türklerin başlarını kesip mancınıklarla surların üzerinden şehre atıyorlar

(14. yüzyıl minyatürü)

önüne vardı. Sultan başkentini kuşatmış bulunan böylesine büyük ve güçlü Haçlı ordusunu gördüğünde şüphesiz çok şaşırmış olmalıdır. Sayıca kendi kuvvetlerine çok üstün olan bu orduyla savaş hiç de kolay olmayacaktı. Bununla beraber şehre girişi sağlayabilmek için güney surları karşısında yerleşmiş olan Raymond de St.-Gilles'in birliklerine derhal hü-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

cum etmenin yararlı olacağına karar verdi. Türk hücumuna karşı koyabilmek için Robert de Flandre kendi birlikleriyle hemen Raymond'un yardımına koştu. Godefroi ile Tankred ise, herhalde Türk garnizonunun bir çıkış hareketi yapmasından çekinerek, kendilerine isabet eden sur kesimini boşaltıp yardıma gitmeyi göze alamadılar. Bu, güçlü silâhlarla donanmış savaş kudreti yüksek bir Haçlı ordusu ile Türk kuvvetleri arasındaki ilk mücadeleydi. Şövalyeler ağır, sağlam atları üzerinde tamamen zırhlı ve ellerinde uzun mızraklarıyla gruplar halinde savaşmaktaydılar. Şövalyelerin bu tarz saldırıları karşısında aslında direnmek mümkün değildi.

Ancak Türkler hareket kabiliyeti fazla ve çok hızlı koşan atlara biniyorlar ve toplu bir vaziyette durmuyorlardı. Dalga dalga ilerleyen Türk atlıları kaçarken de, saldırıdaki kadar iyi nişan alabiliyor ve oklarını fırlattıktan sonra süratle uzaklaşıyorlardı. İnce zırh giyiyor, hafif kalkanlar taşıyorlardı. Haçlılar zırhlı bir bütün halinde kaldıklarında aşılmaz bir duvar gibiydiler. Ama birbirlerinden ayrıldıklarında, bunlar Türkler tarafından teker teker kolayca avlanabiliyordu. Bu savaş iki taraf için de bir deneme oldu. Mücadele bütün şiddetiyle sabahtan akşama kadar sürdü. Gün boyunca durum ortada idi. Haçlılar ağır kayba uğradılar. Fakat bunların sayıca çokluğu yüzünden Türk ordusu kuşatmayı yaramadı. Kılıç Arslan gecenin bastırmasıyla geri çekilmeye karar verdi. Haçlı ordusu onun tahmin ettiğinden daha güçlü çıkmıştı. Bu durumda o, ordusunu daha fazla yıpratmadan dağlara doğru geri çekilmenin ve İznik'i şimdilik kaderine terkedip Haçlılara karşı savaşmak için yeni bir fırsat beklemenin daha uygun bir hareket olacağını düşünmüş olmalıdır.

Haçlılar İznik önündeki savaşta çok kişi kaybettiler. Ölenler arasında pek çok ileri gelen şahıs vardı. Sağ kalanların ise çoğu yaralıydı. Bununla beraber elde ettikleri başarı morallerini yükseltmişti. Türk şehitlerinin üzerinde, alacakları esirleri bağlamak için beraberlerinde getirdikleri ipleri bulmuşlardı. Kuşatılmış Türk garnizonunun direnme azmini sarsmak için şehitlerin başlarını kesip surların üzerinden şehre attıkları gibi, bazılarını da kazıklara çakarak Türklerin gözü önünde surların dışında dolaştırdılar. Selçuklu ordusunun uzaklaşmasından sonra ise Haçlılar, artık dıştan gelecek bir tehlike bulunmadığını anlayarak kuşatmaya daha şiddetle devam ettiler . Fakat şehir surları çok dayanıklıydı. Haçlılar güney suru üzerinde bulunan Gonatas adındaki kuleyi, altına lağım kazmak ve içinde ateş yakmak suretiyle yıkmaya çalıştılar. Ancak lağım ve ateşin verdiği zarar, aynı gece Türk garnizonu tarafından onarıldı. Aslında şehir tam olarak kuşatılmış da sayılamazdı. Şehrin doğrudan göle açılan batı surlarındaki kapılar vasıtasıyla dışarıya bağlantısı vardı. Haçlıların arzusu şehri aç bırakmaktı ama gemileri olmadığından İzniklilerin göl tarafından yiyecek temin etmelerini engelliyemiyorlardı. Altı hafta olmuştu, hâlâ surların dışındaydılar ve sonuca ulaşamıyorlardı. Haçlı liderleri nihayet imparatordan kendilerine yardım etmesi hususunda ricada bulunmak zorunluluğunu hissettiler. Aleksios şüphesiz durumun farkındaydı, fakat kendisinin yardımı olmadan Haçlıların kendi başlarına sonuca varamayacaklarını anlamalarını istemişti. Haçlıların isteği üzerine imparator oldukça küçük ve hafif gemileri Gemlik(Kios)'e gönderdi. Gemiler buradan arabalara yüklenerek göl kıyısına getirilip suya indirildi. Manuel Butumites'in kumandasına verilen bu küçük filo, Türklerin yardım al-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

dıkları göl yolunu kesti. Ayrıca imparator Haçlılara yardım için *megas primikerios* unvanını taşıyan yakın dostu Tatikios ile kumandan Tzitas'ın idaresinde 2000 kişilik bir kuvveti de karadan İznik önüne yolladı. Aslında niyeti Haçlılara yardımdan ziyade bu birlikler sayesinde Haçlıların eline geçmeden önce şehri Türklerden teslim almaktı.

İznik'deki Türkler sultanın yeni bir girişimde bulunmayacağını biliyorlardı. Çünkü Kılıç Arslan geri çekilirken gamizona gönderdiği mektupta "Bundan böyle kendiniz için en doğru bulduğunuzu yapın" demişti. Gamizon göl üzerinde Bizans gemilerini görüp imparatorun Haçlılara tam anlamıyla destek verdiğini farkedince, teslim olmaktan başka çare kalmadığını anladılar. Haçlıların genel bir hücuma hazırlandığı belli olunca, Butumites ile yeniden temasa geçerek teslim şartlarını müzakereye başladılar. Haçlılar 19 Haziran günü genel taarruza karar vermişlerdi. Ama o günün sabahında şehrin kulelerinden imparatorluk bayraklarının sarktığını gördüler. Türkler 18 Haziran gecesi teslim olmuşlar ve o gece çoğunluğu Peçeneklerden oluşan Bizans birlikleri göl tarafındaki kapılardan şehre girmişti.

Böylece altı hafta süren kuşatmadan sonra İznik Bizans'ın eline geçti. Şehrin yönetimi Manuel Butumites'e verildi. İmparator Türk esirlerine iyi davrandı. Asilzadeler, saray memurları, kumandanlar kurtuluş parası karşılığında serbest bırakıldı. Sultanın hanımı hükümdarlara yaraşır şekilde ağırlanıp İstanbul'a götürüldü. Kılıç Arslan'dan haber gelir gelmez sultan hanım çocuklarıyla birlikte kurtuluş parası ödemeden onun yanına gönderilecekti. Halbuki eline geçen her fırsattan faydalanmasını bilen Aleksios, bu kıymetli eserinden İzmir'i geri almak hususunda yararlanacaktır.

İmparatorun Türklere karşı davranışı ve onun kendilerine haber vermeden İznik'i ele geçirmesi Haçlıları kızdırmıştı; şehri zaptedip yağmalayamamışlar, sultanın hazinelerini elde edememişler ve esir alacakları ileri gelenlerden koparacakları kurtuluş paralarını kaçırmışlardı. Buna mukabil İznik'e, ancak şehri ziyaret ve kiliselerinde dua edebilmek için küçük gruplar halinde alınmaktaydılar. Fakat nasıl olsa sonunda Bizans'a bırakacakları İznik'i hücumla zaptetmek için daha fazla zaman ve insan hayatı kaybetmekten kurtulmuşlardı. Ayrıca imparatorun bütün Haçlı askerlerine yiyecekler dağıtması ve Haçlı reislerini yanına Pelekanon'a çağırarak onlara sultanın hazinelerinden altınlar ve değerli eşyalar hediye etmesiyle de kızgınlıkları yatıştı. Ancak imparator verdiği hediyeler karşılığında henüz vassallik yemini etmemiş bazı Haçlı reislerinin hiç değilse şimdi bu yemini vermelerini istedi. Pek çoğu bu isteğe seve seve uydu. Fakat Tankred yine de direndi ve ancak dayısı Bohemund'un müdahalesiyle inadından vazgeçip yemin etti.

Hristiyanlar için önem taşıyan İznik'in Türklerden alınması Haçlıları memnun ettiği kadar, bu haberin duyulması Avrupa'da da sevinç ve heyecan uyandırdı. Pek çok kişi Haçlı Seferinin Tanrı'nın kutsadığı bir girişim olduğunu tekrarlarken, birçok yeni gönüllü de sefere çıkmak üzere hazırlanmaya başladı. Aynı zamanda Haçlı Seferine destek vereceklerini söyleyen ama sözlerini yerine getirmek hususunda pek de hevesli görünmeyen Venedik, Cenova, Pisa gibi İtalyan ticaret şehirleri de, bu işi ciddiye almaya başladılar.

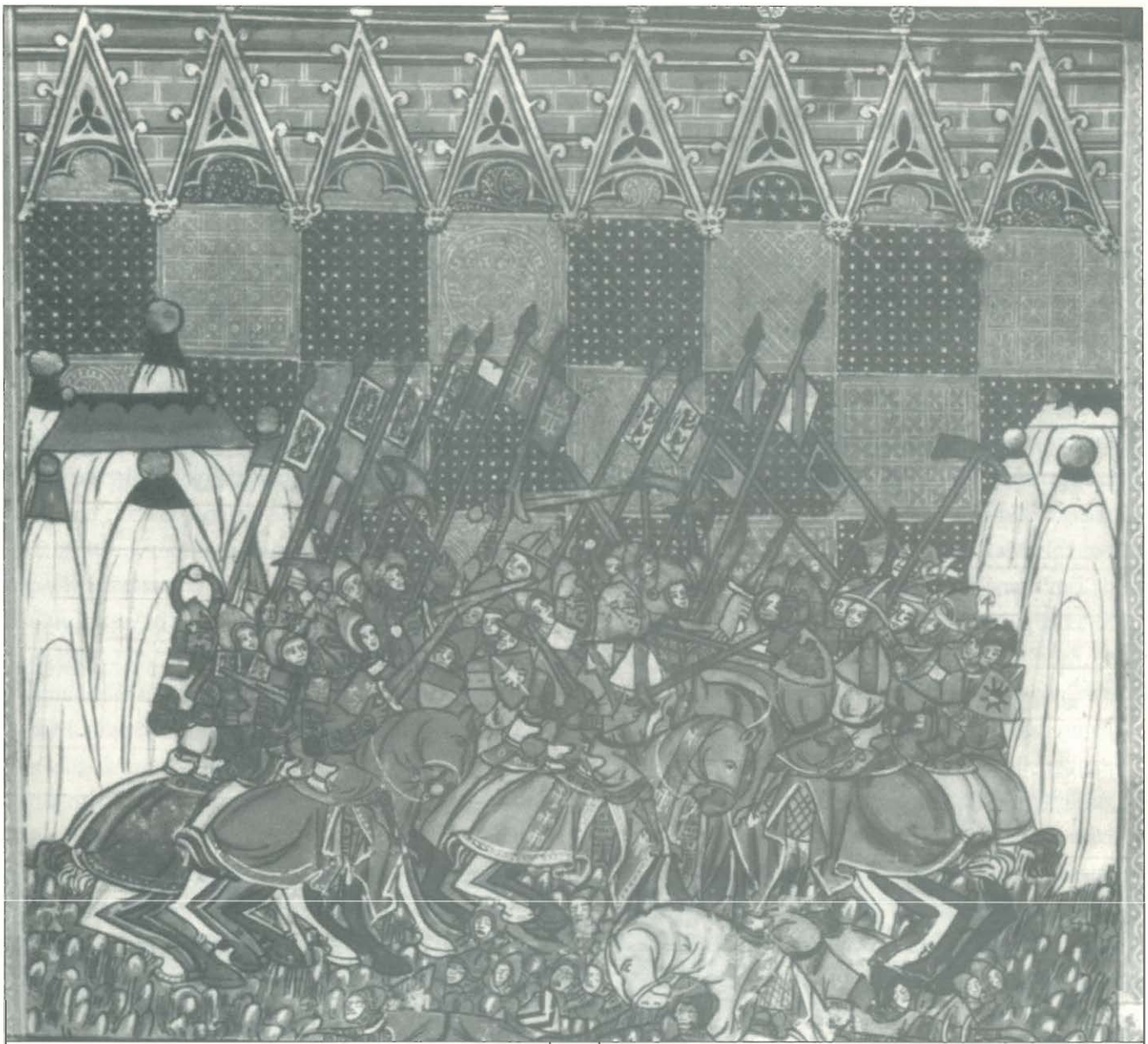
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Dorylaion Savaşı (1 Temmuz 1097)

İznik'in ele geçirilişinden sonra Haçlılar bir hafta şehir surları dışındaki karargâhlarında dinlendiler ve Pelekanon'a imparatorun yanına gitmiş olan liderlerinin dönmesini beklediler. Ancak birçok şövalye sefere devam etmek hususunda sabırsızlanmaktaydı. Etienne de Blois da yolculuk heyecanı içindeydi ve buradan hanımına yazdığı mektupta "Antakya önünde duraklamadığımız takdirde beş hafta sonra Kudüs'de olacağız" diyordu. Fakat beş hafta, beş ay değil, ancak yirmibeş ay sonra Kudüs'e varabileceklerdi.

26 Haziran'da Haçlılar Anadolu içine doğru yürüyüşe geçtiler. Bölgeyi hiç bilmediklerinden, yanlarında gelen ve kendilerine rehberlik eden Bizans birliklerinin kumandanı Tatikios'un gösterdiği yoldan ilerlemeye başladılar. Buna göre Osmaneli (Lefke), Eskişehir (Dorylaion) üzerinden güneye dönüp Akşehir (Philomelion), Konya (Ikonion), Ereğli (Heraklea) yoluyla Antakya'ya gideceklerdi. Fakat beş ordudan oluşan bu muazzam kitlenin bir bütün halinde yolculuk yapması çok zordu. Osmaneli'nde Haçlı liderleri toplanarak, yiyecek ve ikmâl işini kolaylaştırmak amacıyla orduyu iki kısma ayırmayı ve bunların bir günlük ara ile yol almalarının uygun olacağı kararına vardılar. Böylece Güney-İtalya ve Kuzey-Fransa Normanlarından, Robert de Flandre ve Etienne de Blois'nın birlikleri ile yolda klavuzluk yapacak Bizanslılardan oluşan birinci grup Bohemund'un idaresinde yürüyüşe geçti. Raymond de St.-Gilles'in idaresindeki Kuzey-Fransızları, Lorraine'liler ve Hugue de Vermandois'nın birliklerinden oluşan ikinci grup ise ertesi gün yola çıktı.

Bu arada Kılıç Arslan İznik önünden çekildikten sonra Anadolu'daki Türk kuvvetlerini toplamaya çalışıyor ve Haçlıları durdurmak amacıyla yeni bir savaşa hazırlanıyordu. Danişmendli Gümüştekin ile Kayseri Selçuklu beyi Hasan'ı süratla yardımına çağırmıştı. Olayların akışı içinde sonradan görüleceği üzere Kılıç Arslan, Suriye'deki Türklerden de - herhalde Haleb Selçuklu meliki Rıdvan ile Dımaşk atabeği Tuğtekin'den - yardımcı kuvvetler istemiş olmalıdır. Fakat o, Suriye'den gelen birlikler henüz kendisine katılamadan Haçlılarla savaşa tutuşmak zorunda kalacaktı. Kılıç Arslan Haçlıların Eskişehir'e doğru ilerlediğini haber alınca derhal Porsuk vadisi yoluyla bu bölgeye gelerek ordusunu 30 Haziran günü Eskişehir'in kuzeybatısındaki Sarısu ovasının alçak tepeleri ve yamaçlarına yerleştirdi. Aynı gece birinci Haçlı ordusu da bu ovaya ulaşarak karargâhını kurdu. Ertesi sabah Türkler hücuma geçip Haçlı karargâhını sardılar; önce okçu birlikleri sonra atlıların arka arkaya saldırıları Haçlıları şaşkına çevirdi. Böyle büyük bir Türk ordusuyla yeniden karşılaşacaklarını düşünmemişlerdi. Türk birlikleri tarafından tamamen kuşatılmış oldukları için kaçıp kurtulmak şansı da yoktu. Bohemund derhal yük arabalarıyla kampın etrafını çevirerek siper oluşturmaya çalıştı; bu siper içinde kalacak, karşı saldırıda bulunmayacaklardı. Saatlerce süren Türk hücumuna karşı olağanüstü gayretle direnirlerken, Bohemund'un gönderdiği haberci ile durumu öğrenen ikinci Haçlı grubu süratle ilerleyip öğle saatlerinde savaş alanına ulaştı. Bu kez şaşkınlık sırası Türklerdeydi. Kılıç Arslan savaş alanında çarpışanların bütün Haçlı ordusu olduğunu sanmıştı; şimdi ise savaştıkları Haçlılar kadar büyük ikinci bir ordu çıka gelmişti. Türkler yeni gelen orduyu görünce duraksadılar ve iki Haçlı ordusunun birleş-

Eskişehir yakınında Dorylaion Savaşı ***(1 Temmuz 1097)***

mesini önleyemediler. Haçlılar ise yeni gelen arkadaşlarının verdiği canlılıkla uzun bir saf oluşturup karşı saldırıya geçtiler. Böyle bir saldırı beklemeyen Türkler adam adama dövüşte baştan aşağı zırhlı ve uzun mızraklı Haçlı şövalyeleri karşısında yiğitçe savaşmalarına rağmen üstünlük sağlayamadılar. Bunun da ötesinde Le Puy piskoposu Adhemar bir Fransız birliğiyle ansızın arkalarından saldırınca birdenbire paniğe kapıldılar. Saflar çözüldü ve herkes kaçmaya başladı. Kılıç Arslan fazla kayıp vermemek ve belki de askerlerinin sayıca çok fazla Haçlılar tarafından kuşatılmasını önlemek amacıyla ordusunu hızla geri çekti. Sultanın ve Beylerin çadırları, içlerindeki para ve mallarla geride kaldı. Bunların hepsi ganimet olarak Haçlıların eline geçti.

Türkler kahramanca dövüşmüşlerdi. Ancak üstün savaş kabiliyetlerine rağmen,

kendilerinden sayıca çok üstün olan Haçlı ordularını yenememişlerdi. Bu sefere katılan ve Eskişehir savaşının görgü tanığı olan bir Haçlı yazarı şöyle yazmaktaydı: "Türklerin metanet, kahramanlık ve savaş kabiliyetlerini kim tasvir edebilir?" diyor ve şu sözlerle devam ediyordu"... eğer Türkler Hristiyan olsalardı, kudret ve cesaret bakımından kimse onlarla boy ölçüşemezdi." Aynı yazar, güya Kılıç Arslan'ın geri çekilirken yolda, kendisine yardıma gelmekte geç kalmış olan kuvvetlere rastladığını ve aralarında şöyle bir konuşma geçtiğini de yazmaktadır: Ona yardıma gelenler "Ey talihsiz! Neden korkuyorsun? Senin baban hiçbir savaştan kaçmamıştı. Cesur ol, senin yardımına geldik" dediklerinde, Kılıç Arslan onlara şöyle cevap vermişti: "Siz deli misiniz? Siz henüz Haçlıların kuvvet ve cesaretlerini görmediniz."

Biz onları yenmeye ve tutsak alıp birbirine bağlamayı düşünüyorduk. Fakat bu kadar sayısız ve müthiş silâhlara, parıldayan mızraklara, miğfer ve zırhlar giyinmiş ölümden korkmadan ilerleyen bu insanların kana susamış hayvanlar gibi saldırışlarını, tutsak almadan herkesi öldürdüklerini, dağ, tepe ve ovaları doldurduklarını gördükten sonra ne yapılabilirdi? Bütün milletler bizim oklarımızdan titrer; fakat onlar, zırhları içinde oklarımıza aldırış etmeden saflarımıza sokuluyor, oklarımız onlara tesir etmiyordu. İşte pek çok ölü verdikten sonra bu kadar kaldık. Kimse onlara karşı duramaz ve zalimliklerine dayanamaz." Bu ilginç hikâye Haçlıların cesaretini, silâhlarının üstünlüğünü, sayılarının çokluğunu ve ne büyük gayretle Türklere karşı direndiklerini, bu yüzden de Kılıç Arslan'ın savaşta başarı elde edemediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Haçlı Ordusunun Anadolu'da Yürüyüşü

Haçlılar 3 Temmuz'da yeniden yürüyüşe geçtiler. Güneye inen en kısa yol, Ankara'dan Konya'ya inendi; fakat bu yol tuz çölünün ortasından geçiyordu ve yaz ortasında ancak yavaş ilerleyebilen bu muazzam Haçlı ordusunun buradan geçmesi mümkün değildi. Dolayısıyla çölün kenarından Akşehir üzerinden Konya'ya inmeye karar verdiler. Bu arada böylesine büyük bir orduyu yenemiyeceğini, hatta yürüyüşlerini bile engelleyemiyeceğini anlayan Kılıç Arslan, bunların geçecekleri bölgeyi boşaltarak, tarlaları yakıp su kaynaklarını ve kuyularını kullanılmaz hale getirerek Haçlıları mümkün olduğunca zora sokmaya çalıştı. Gerçekten de yol boyunca yiyecek, içecek sıkıntısı çeken Haçlılar ancak Ağustos ayı ortasında, halkının dağlara çekilip tamamen boşalttığı Konya'ya vardılar. Bununla beraber Haçlılar, tahrip edilmeden kalan Meram'ın sulak ve yeşil bahçelerinde dinlenmek imkânı buldular ve birkaç günlük moladan sonra Ereğli'ye doğru yollarına devam ettiler.

Haçlıların bir kaleye saldırışı

Haçlılar için buradan Toros dağlarındaki tek geçitten, Gülek Boğazı'ndan ilerleyip en çabuk şekilde Antakya'ya ulaşmak mümkündü ama hızlı hareket edemeyen bu büyük orduyla çok sarp ve dar olan bu geçitin aşılması çok güç olurdu. Bu arada Ereğli yakınında Kılıç Arslan, Danişmendli Gümüştekin ve emîr Hasan'ın giriştikleri yeni bir hücumu geri püskürtmüşlerdi. Tehlikelerle dolu geçidi aşmak yerine kuzeydoğuya yönelip Maraş üzerinden, kendileri için daha uygun görünen Anti-Torosları geçip Antakya'ya gitmeyi tercih ettiler. Ayrıca bu bölge Bizans'a düşman fakat kendilerine dost Ermenilerin elinde bulunuyordu. Bir süre önce Ermeniler Kafkas dağlarındaki anavatanlarından Bizans orduları tarafından sürülmüşlerdi; şimdi Kilikya dağlarından Fırat'a doğru uzayan topraklarda oturuyorlar ve Bizanslılardan, en az Haçlılar kadar, nefret ediyorlardı. Böylece Haçlılar, Ermeniler tarafından sevinçle karşılandıkları bu bölgeye yöneldiler.

Bu arada Haçlı ordusu henüz Ereğli'de iken, Bohemund'un yeğeni Tankred ile Godefroi'nın kardeşi Baudouin'in kumandasında ana ordudan ayrılan iki grup Gülek Boğazı'nı ayrı ayrı geçip Çukurova'ya indi. Niyetleri burada Türklerin elinde bulunan şehirleri zaptetmek idi. Aslında Tankred ile Baudouin'i bu girişime sürükleyen Ermeniler olmuştu. Baudouin daha İznik'de Bagrat adında bir Ermeniyle dost olmuş ve onu hizmetine almıştı. Bagrat durmadan Baudouin'i Ermenilere yardım etmesi için teşvik ediyor ve kardeşi Kogh-Vasil'in de hüküm sürdüğü Fırat bölgesine çağırıyordu. Baudouin gibi kendisine güç ve servet arayan birisi için böyle bir teklif şüphesiz ki çok cazipti. Fakat Tankred'in Çukurova'ya hareketi onu da bu bölgeye gitmeye zorladı. Zira hem Tankred'in buradaki Ermenilerle kendisinden önce temasa geçen ilk kişi olmasını arzu etmiyor, hem de bu kıyı bölgesini Normanlara kaptırmak istemiyordu. Gerçekten de Tankred'in gelişiyle Tarsus, Adana, Misis'deki Türk garnizonları çekildiler. Fakat Tankred zaptettiği bu şehirleri elinde tutamadı. Hemen arkasından daha büyük birliklerle gelen Baudouin'e teslim etmek zorunda kaldı. Ne var ki, Tankred'in ayrılışından sonra Baudouin de burada fazla kalamadı. Bagrat'ın süregiden ısrarları yanı sıra şimdi Urfa'nın Ermeni hâkimi Thoros da kendisini yanına davet ediyordu. Doğu'da kendisine bağımsız bir hâkimiyet kurmak düşüncesinde olan Baudouin için bu davet bulunmaz bir fırsattı. Önce artık Maraş'a ulaşmış olan ana Haçlı ordusuna, ağabeyi Godefroi'nın yanına gitti. Burada karısının öldüğünü öğrendi ve plânlarını açıkladığı ağabeyinden Urfa'ya giderken yanında götüreceği atlı ve yayalardan oluşan bir birlik temin etti.

Urfa Haçlı Kontluğu'nun Kuruluşu (10 Mart 1098)

Fırat'ın doğusunda bulunan Urfa, bölgenin en önemli ve zengin şehriydi. İbrahim peygamberin doğum yeri olarak biliniyordu. Halk arasında onun Nemrut tarafından yaktırılan ateşe yukarıdaki kaleden mancınıkla fırlatıldığı, fakat o daha havada iken Tanrı'nın ateşi suya, kütükleri de balığa çevirdiği böylece İbrahim'in kurtulduğu hikâye edilmekteydi. Şehir sultan Melikşah zamanında emîr Bozan tarafından 1087'de fethedilmişti. Melikşah'ın ölümünden sonra Urfa kardeşi Tutuş'un hâkimiyetine geçmiş ve o da buraya yerleştirdiği Türk garnizonunun yanı sıra Ermeni halkın idaresini Thoros adında birine vermişti. Ancak Thoros, Tutuş'un ölümünden sonra Urfa'yı onun oğlu Rıdvan'a teslim etme-

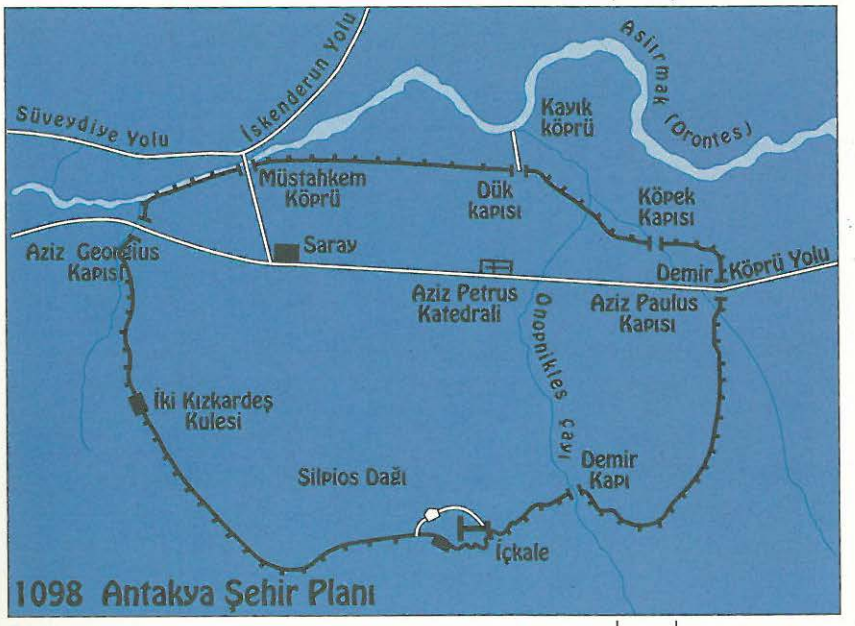

Antakya önündeki Haçlı karargâhı; Bohemund yakalanan casusları işkence ile öldürtüyor ***(15.yüzyıl minyatürü)***

yip, bin bir hileyle şehri Türklerin elinden koparmayı başarmıştı. Buna rağmen etrafı şehri zaptetmek için uğraşan Türk beyleri ile çevriliydi; bağımsızlığını korumak için yardıma ihtiyacı vardı. Bu sebeple de Baudouin'i çağırıyordu. Ama Baudouin'in niyeti Ermenilere yardım değil, Ermenilerin elinde bulunan topraklarda kendi hâkimiyetini kurmaktı. Gerçekten de 6 Şubat'ta gittiği Urfa'nın idaresini kısa zamanda Thoros'u bertaraf ederek eline geçirdi ve 10 Mart 1098 tarihinde burada ilk Haçlı devletini kurdu.

Antakya'nın Kuşatılması ve Hile ile Ele Geçirilmesi

Bizans'ın doğudaki önemli şehri Antakya 1085 Ocak'ında Süleymanşah tarafından fethedilmişti. Şehir şimdi Haleb meliki Rıdvan'a bağlı olup vali Yağısıyan'ın idaresinde bulunuyordu. Antakya bütün Hristiyanlar için çok değerli bir yerdi ve ele geçirmek hususunda Haçlıların da vazgeçilmez hedefiydi. Manevî değeri yanında, Haçlılar açısından Kudüs'e doğru ilerlerken böyle güçlü bir merkezi

Türklerin elinde arkalarında bırakmak çok tehlikeli olurdu.

Haçlılar yolculukları zaman zaman zor şartlar altında geçmiş de olsa, nihayet 20 Ekim 1097'de Antakya önüne gelebildiler ve ertesi gün surlara kadar ilerleyip şehri kuşattılar. 400 kule ile donanmış 12 km. uzunluğunda sağlam surlarla çevrili bu muhteşem şehir, Haçlıların hayranlığını çektiği kadar, burasını ele geçirmek hırslarını da kamçıladı. Fakat hemen taarruza geçecek durumda değillerdi. Ordu yorgundu; hemen yapılacak bir hücum ağır kayıplara malolurdu.

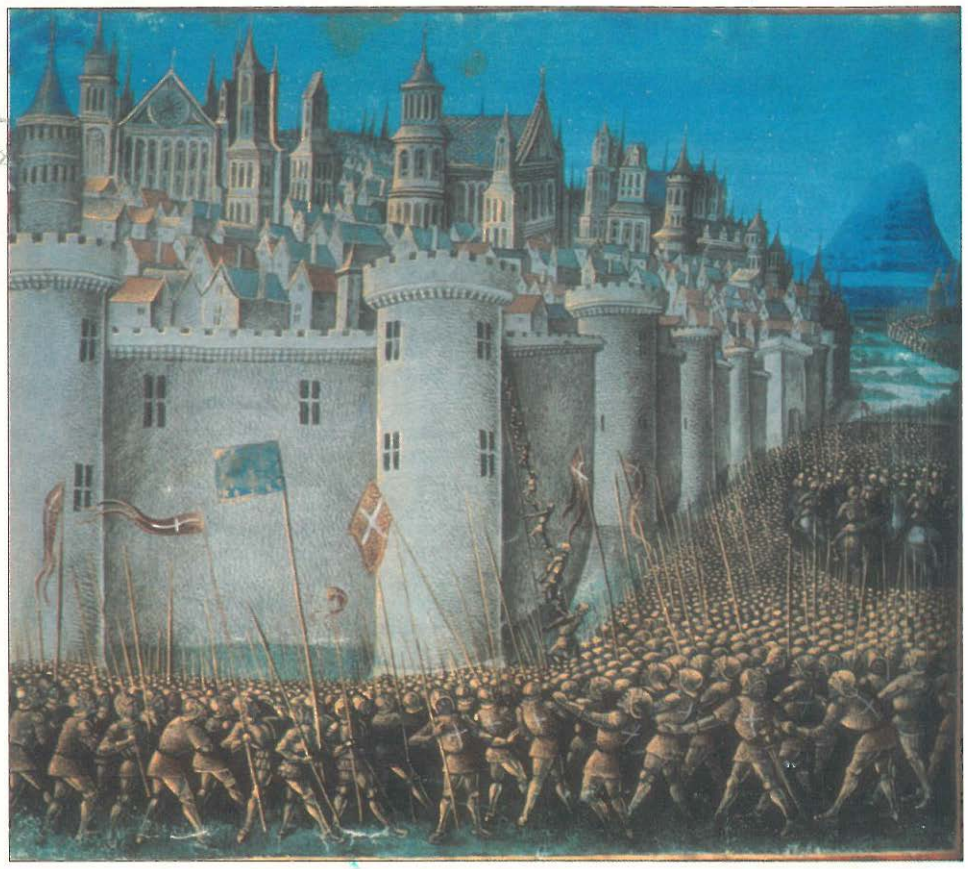
Bekledikleri takdirde yardım alacaklarını da umuyorlardı. Gerçekten de ilk günler oldukça rahat geçti. Yiyecek boldu. Şehir garnizonu tarafından veya civardan ciddi bir hücum yapılmıyordu. Aksine Antakya'nın liman şehri Samandağ (St.Symeon)'a gelen bir Cenova filosunun yardımıyla burasını ele geçirip deniz yoluyla Batı ile bağlantı kurdukları gibi, Kasım ayında Bohemund, Antakya ile Haleb arasındaki bağlantıyı sağlayan Hârim (Harenc)'i de zaptettti.

Batılı Hristiyanlardan oluşan büyük bir ordunun yaklaşmakta olduğu haberi Antakya valisi Yağısıyan'ı endişeye düşürmüştü. Her ne kadar şehrin savunması güçlü ve yiyecek bakımından sorun yoksa da, şehri savunmak için askeri azdı. Derhal Haleb meliki Rıdvan'dan, Dımaşk meliki Dukak'dan Hıms emîri Cenâhüddevle'den ve Musul valisi Kürboğa'dan yardım istedi. Bu arada şehirde bulunan Grek ve Ermeni halkı ihanet korkusuyla dışarı çıkardı. Bir kısmı da kendiliğinden kaçıp gitti. Yağısıyan Haçlıların hemen şehre taarruz edeceklerini sanmıştı. Ama öyle olmadı. Zaten kuşatma da tam sayılmazdı. Coğrafi konumu sebebiyle şehri her yönden kuşatmak mümkün değildi; güney taraftaki uçurumlu araziye asker yerleştirmek olanaksızdı. Bu durumda Yağısıyan, Haleb ve Dımaşk'dan gelecek yardımı beklerken, şehirden çıkardığı küçük birliklerle sürekli olarak Haçlılara saldırılar düzenlemeye başladı. Pek mümkün görünmüyorsa da Haçlı ordusunu dağıtma çabası içindeydi.

Kış soğukları başlayınca Haçlıların durumu kötüleşti. Heryeri talan edip buldukları

Antakya prinkepsi I.Bohemund'un parası

Haçlılar 'ın Antakya'ya saldırısı ve şehrin ele geçirilişinden sonra bütün Müslümanların öldürülüşü

bütün yiyeceği tüketmişlerdi Haçlıların Antakya önünde çektiği yiyecek sıkıntısı, Kıbrıs'da bulunan Kudüs patriği Symeon'un oradan yolladığı erzak ile kısmen giderilebilmişti. Ama bu yardım ile de açlık sorunu bitmedi ve şimdi hiçbir şey yoktu. Etienne de Blois karısına yazdığı mektupta, Antakya önünde nasıl pek çok kişinin açlıktan ölüp gittiğini, aşırı soğuk ve şiddetli yağmurlar yüzünden ne büyük acılar çektiklerini ve kuşatmanın ise hâlâ sürdüğünü bildiriyordu. Başarı ümitleri yavaş yavaş sönmekteydi. Gittikçe daha fazla insan kuşatmayı terkedip ayrılmaya başladı. Pierre I'Ermite bile kaçmaya kalkıştı ama Tankred tarafından zorla geri çevrildi. Şubat ayında imparatorun temsilcisi Tatikios da karargâhtan ayrıldı. İlkbaharın gelişiyle durum biraz düzeldi. Haçlılar bir İngiliz filosunun getirdiği gıda ve inşaat malzemesi yardımıyla moral buldular. Aynı günlerde Mısır Fatımî vezirinden de kendisinin Haçlılarla anlaşmak istediğini bildiren bir elçi heyeti geldi: Kudüs'ü Türklerin elinden aldıklarını, bu yüzden Haçlıların artık burasını zaptet-

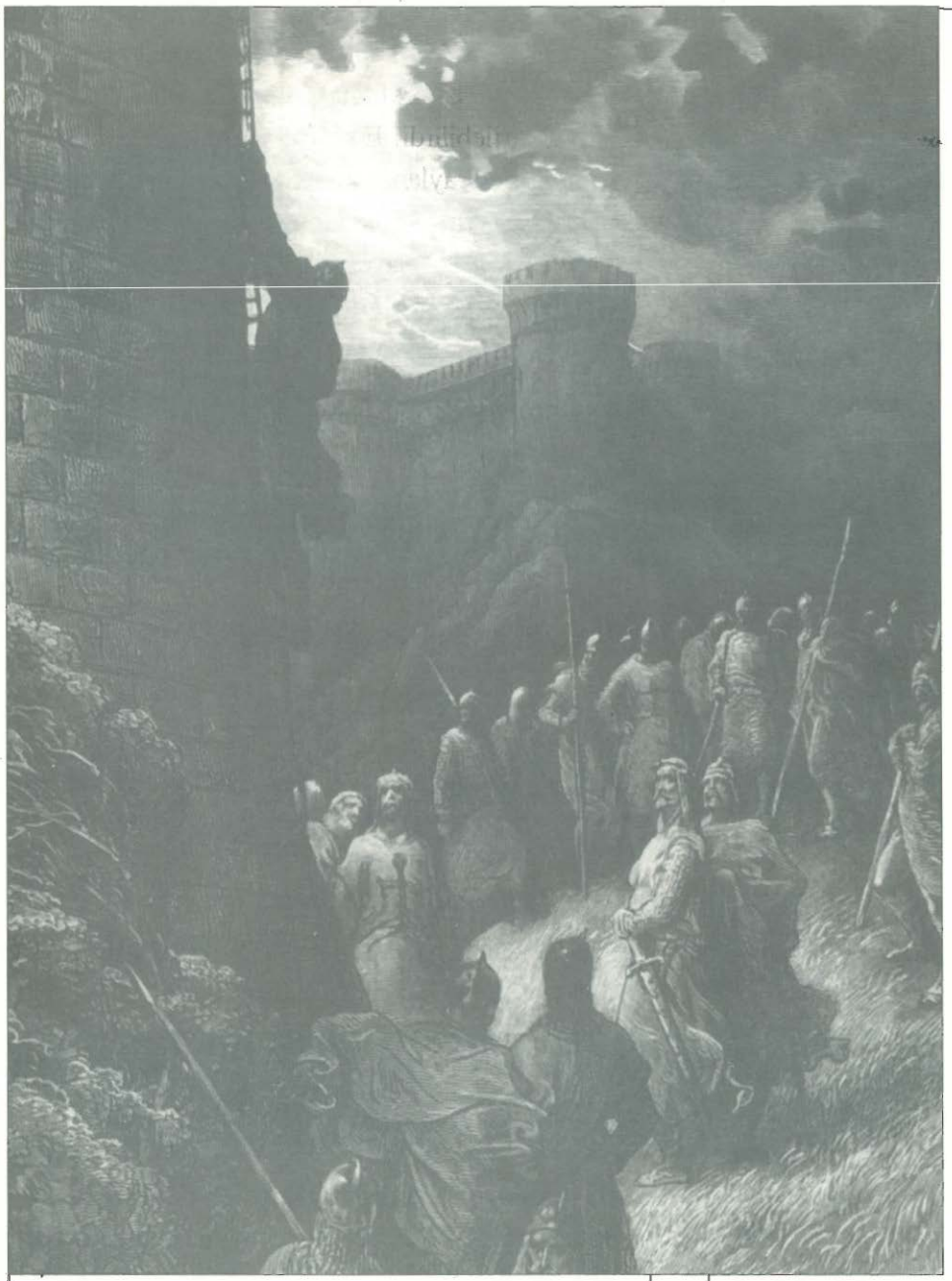
melerinin gereksiz olduğunu söylediler. Ama Haçlılar böyle düşünmüyorlardı. Elçi heyetinin sözlerini ciddiye bile almadılar. Kudüs'e yürümek kararları kesindi.

Ama aylar değil mevsimler geçmişti ve Haçlılar Antakya surlarını hâlâ aşamamışlardı. Üstelik Mayıs ayında, Antakya'yı kuşatmadan kurtarmak üzere Büyük Selçuklu sultanı Berkyaruk (1092-1104)'un Musul valisi Kürboğa idaresinde gönderdiği ve birçok Türk beyinin kuvvetleriyle katıldığı büyük bir ordunun yaklaşmakta olduğu haberi Haçlıları endişeye düşürdü. Fakat Musul'dan yola çıkan Kürboğa, Antakya'da kuşatılanlara yardıma giderken, Urfa'da yerleşen Haçlı kuvvetlerini arkasında bırakmak tehlikesini önlemek için, önce bu şehri almayı düşündü. Ancak Urfa'nın güçlü surları önünde çok değerli üç hafta yitirerek düşmanlarının ekmeğine yağ sürmüş oldu.

Antakya önünde bozgun havası yaşayan Haçlıların en büyük umudu Bizans imparatoru Aleksios'un kendilerine yardım etmek üzere harekete geçmesi idi. Gerçekten de Aleksios bu sırada Anadolu içinde sefer halindeydi ve kendisine Haçlılarca yardım ricası ulaştırılmıştı. Bu ricaya katılmayan tek Haçlı reisi ise Antakya'yı kendi egemenliği altına almak emelinde olan Bohemund idi. Bohemund, Antakya'nın imparator Aleksios'un yardımı ile alınması ve Kürboğa'nın onun katkısı ile püskürtülmesi halinde şehrin Bizans'a geri verilmesi gerektiğini bildiğinden, diğer reislerle yapılan bir toplantıda Antakya'ya önce kim girerse şehrin onun emrine bırakılması kararını aldırdı. Herhalde daha önceden, casusları aracılığıyla biraz sonra belirtilecek ihaneti hazırlamış olmalıdır. Bu buhranlı anlarda Haçlı ordusundan kaçışlar sürüp gitmekteydi. Ordudan ayrılıp yurduna geri dönmek isteyenler kervanına nihayet 2 Haziran'da Etienne de Blois da katılmıştı.

Antakya'nın zaptı gerçekten çok zordu. Yağısıyan'ın da korktuğu gibi, şehir ancak ihanetle ele geçirilebilirdi. Emeline ulaşmak hırsı içinde Bohemund, aylardan beri türlü entrikalar çevirmekte, bir fırsat yakalamaya çalışmaktaydı. Sonunda casusları sayesinde "İki Kızkardeş" kulesinin muhafızı olan Firuz adında Ermeniden dönme birisiyle bağlantı kurmayı başarmıştı. Firuz bir süre önce erzak istifçiliği yapmakla suçlanarak Yağısıyan tarafından para cezasına çarptırıldığı için şimdi intikam peşindeydi. İhanet plânı 2 Haziran gece yarısı uygulandı: Bohemund'un askerleri " İki Kızkardeş" kulesine dayadıkları merdivenden çabucak sura çıktılar ve diğer kulelerdeki Türk muhafızlarını öldürdükten sonre şehre inip kapıları açtılar. Haçlı ordusu kapıların dışında beklemekteydi. Bunlar şehre daldılar ve önlerine çıkan kadın, erkek bütün Türkleri öldürdüler. Kargaşanın gürültüsüyle uyanan Yağısıyan, durumu görüp herşeyin kaybedildiğini anlayınca şehirden kaçtı. Fakat bir dağ patikasında atından düşüp yaralandı ve Ermenilerin eline geçti. Ermeniler öldürdükleri Yağısıyan'ın kesik başını Bohemund'a getirdiler ve büyük bir mükâfata kondular, Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle ise soğukkanlılığını korumuş ve etrafına topladığı kuvvetlerle şehrin yukarısındaki iç kaleye çekilmişti. Bohemund Türk kuvvetlerini takip ettiyse de, bunların içkaleye girmesini önleyemedi. 3 Haziran günü akşam olurken şehirde tek canlı Türk kalmamıştı; sarhoş olmayan tek Haçlı da yoktu . Gözlerini kan bürüyen Haçlılar bu arada birçok yerli Hristiyanı da öldürdüler. Ruhlarına hâkim olan vahşeti ancak böylesine kan dökerek tatmin etmekteydiler.

Haçlılar nihayet Antakya'yı ele geçirmişlerdi. Yaklaşmakta olan Kürboğa'nın ordusuna karşı şimdi kendilerini surlar arkasında daha güvencede hissediyorlardı.

Firuz ile anlaşan Bohemund'un adamları "İki Kızkardeş " kulesine tırmanıyor

Fakat Haçlılar şehre hâkim olunca kıtlık yaratmakta ne kadar başarılı olduklarını bir kez daha anladılar. Hiç yiyecek kalmamıştı. En önemli sorun ise sıcak havada süratle bozulmakta olan cesetleri gömmekti. Askerler bu iş ile uğraşırken piskopos Adhemar da Petrus Kilisesi'ni ve diğerlerini ibadete açmakla meşguldü; Doğu'da Lâtin kilisesi kuruluyordu.

7 Haziran'da Kürboğa nihayet Antakya önüne geldi ve şehri kuşattı; dört gün öncesine kadar şehri kuşatanlar şimdi kuşatılanlar olmuştu. Açlık doruk noktasındaydı; bir altına ufacık bir somun ekmek alınabiliyordu; bir yumurta iki altın, bir tavuk üç altın idi. Surlar gerisinde olsalar da, Kürboğa kuşatmasının yarattığı korku ve açlığın verdiği ümitsizlik yüzünden Haçlı-

Antakya'yı ele geçiren Haçlılar tarafından Müslümanların öldürülüşü

lar surlardan sarkıttıkları iplerle şehirden kaçıp gitmeye devam ediyorlardı. Her ne kadar şehir surları tahribe uğramadan sağlam vaziyette duruyorsa da, içkale ele geçirilememişti. Tek umutları imparatorun imdada yetişmesiydi. Fakat imparator Anadolu'da pek fazla yol almamıştı ki, kaçan Etienne de Blois'ya rastladı. Etienne ona Antakya kuşatmasının ümitsiz olduğunu belki de şimdiye kadar bütün Haçlıların Kürboğa'nın ordusu tarafından tamamen öldürülmüş bulunduğunu söyledi. Bu durumda imparator Aleksios artık Antakya'ya gitmenin lüzumsuz olduğunu düşündü ve geri döndü. Haçlılar sayesinde Batı-Anadolu bölgesini Türklerin elinden almış, Ege ve Akdeniz kıyılarında Bizans'ın hâkimiyetini yeniden sağlamıştı. Kudüs ise kendisinin müttefiki olan Fatımîler tarafından Türklerden geri alınmıştı. Türk tehlikesi kısmen de olsa uzaklaştırılmıştı; şimdilik bu başarılarla yetinmeliydi.

Antakya'daki Mucizeler ve Kürboğa ile Savaş

Kürboğa şehri kuşatır kuşatmaz Haçlılara hücuma başlamıştı ama zorlukla da olsa bu hücumlar geri püskürtülmekteydi. Bununla beraber herkesin morali bozuktu. Haçlı liderleri şehrin hâkimiyeti konusunda anlaşamıyorlar, açlığa da çare bulunamıyordu. Fakat bu arada Haçlıların moralini düzeltecek bazı mucizevî olaylar da cereyan etmekteydi. Umutsuzluğun yarattığı çaresizlik içinde, teselli edici hatta duygularını coşturucu rüya ve hayal görenlerin sayısı artmakta, bu hikâyeler kulaktan kulağa yayılmaktaydı.

10 Haziran günü, Pierre Bartholomaeus adında içki ve kadın düşkünlüğü ile tanınan

Kutsal Mızrak'ın bulunuşu; mızrak, piskopos Adhemar'ın elinde ***(15. yüzyıl minyatürü)***

hırpanî kılıklı bir köylü kont Raymond ve piskopos Adhemar ile görüşmek istedi. Adam aziz Andreas'ın üç kez rüyasında kendisine göründüğünü ve İsa'nın böğrünü delen kutsal mızrağın Antakya'daki Petrus kilisesinde gömülü olduğunu bildirdiğini söyledi. Adhemar bu hikâyeye inanmadı ama Raymond heyecanlanmıştı. Başka kişiler tarafından da bu tür rüyalar anlatılmaktaydı; örneğin surlardan halatlar sarkıtıp kaçmak isteyenlere, güya ölü arkadaşları görünüp geri dönmelerini tembihliyor, bunlar da geri dönüyorlardı. Nihayet 14 Haziran'da kilisede bir kazı yapıldı fakat birşey bulunamadı. Herkes tam bu işten vazgeçecekti ki, Pierre üzerine sadece bir gömlek giymiş olduğu halde kazılan çukura atladı. Herkese dua etmelerini söyleyerek toprağın içinden bir demir çubuk çıkardı. Sonunda Kutsal Mızrak bulunmuştu. Tanrı ve azizler onlardan yanaydı. Haber kısa zamanda herkes tarafından duyuldu. Haçlılar büyük bir heyecan ve sevinç içinde moral buldular. Adhemar herkese 24 Haziran'dan itibaren üç gün oruç tutmasını emretti; sonra Kürboğa ile savaşa tutuşacaklardı. Oruç, tam onlara gereken şeydi; zaten yiyecekleri yoktu, ağaç kabuklarını kaynatıyor, ne bulurlarsa kemiriyorlardı.

Bu arada Kürboğa'nın durumu da, kuşatma uzadıkça bozulmaktaydı. Rıdvan, söz verdiği halde hâlâ gelmemişti. Dukak, Fatımîlerin Filistin'e saldırmalarından korktuğu için bir an önce Dımaşk'a dönmek istiyordu. Hıms ve Menbic emîrleri arasında geçimsizlik vardı. Ordu içindeki Türkler ile Araplar da anlaşamıyorlardı. Kürboğa otoritesini devam ettirebilmek için sert davranmak zorunda kalıyor, bu da beylerin, emîrlerin hiç hoşuna gitmiyordu. Sonuçta büyük sayıda gruplar ordudan ayrılıp yurtlarına dönmeye başlayınca Kürboğa'nın kuvveti zayıfladı. Bununla beraber kuşatmadan vazgeçmedi.

Türk karargâhında olup bitenlerden hiç şüphesiz Haçlılar haberdar idiler. Bu durum onları sevindiriyordu. Sonunda Haçlı liderleri kuşatmaya dayanmaktansa, Kürbo-

Antakya önünde Kürboğa'nın ordusu ile Haçlıların savaşı

ğa'ya hücum etmenin daha doğru olacağına karar verdiler. 28 Haziran'da şehir kapılarını açıp Kürboğa'nın üzerine yürüdüler. Aslında Haçlıların hiç şansı yokmuş gibi görünüyordu. Fakat mucizeler henüz tükenmemişti. Gesta Francorum'un yazarı şöyle demekteydi: "Hepimiz yürürken, dağlarda azizlerin kumandasında beyaz atlar üstünde ve ellerinde beyaz sancaklar taşıyan sayısız adam belirdi. Tanrı'ya seslendik ve saldırdık. Türkler de gördüler - herhalde bu hayalet orduyu! - ve dönüp kaçtılar." Gerçekten bu başarı bir mucizeydi. Haçlılara göre başka bir izahı yoktu. Aslında pekalâ vardı.

Kürboğa'nın ordusunda beyler emîrler arasındaki çekişme ve kavgalar, Haçlılara karşı birlik içinde kalıp savaşmaktan daha ağır basmıştı. Ayrıca bunlar Haçlılara karşı kazanılacak zaferin Kürboğa'yı gereğinden fazla kuvvetlendireceğine ve neticede bunun zararının kendilerine dokunacağını düşünmeye başlamışlardı. Savaş şiddetle devam ederken bunların çekip gitmesi tabiatıyla orduda paniğe sebep oldu. Kürboğa düzeni sağlayıp Haçlılarla savaşa devam ettiyse de, Artuklu beyi Sökmen ile Hımıs emîrinin de ayrılması üzerine yenilgiyi kabul zorunda kaldı. Haçlıların başarısı aslında mucize sayesinde değil, birlik ve beraberliği bozmamanın ne kadar gerekli olduğunu kavrayamayan Türklerin yanlış politikası sonucunda elde edilmişti.Haçlılar sevinç içindeydi. Bohemund istediği kadar "... kurnaz kont Raymond ve ahmak güruhu zaferi mızrağa atfettiler" desin, Haçlılar arasında mucizelere inanmayan kimse kalmamıştı. Savaşın kaybedildiğini gören Türk garnizonu da içkaleyi Haçlılara teslim edip gitmekten başka çare bulamadı. Sonuçta Antakya uzun bir süre için İslâm dünyasının elinden çıkmış oldu.

Antakya'nın ele geçirilişinden sonra Haçlı liderleri sonbahara kadar burada kalmaya karar verdiler. Ordu yorgundu, yaz sıcağında yola çıkamazlardı. Ayrıca liderler arasında bundan sonra ne yapılacağına dair genel bir kararsızlık vardı. Üstelik bu sırada çıkan salgın hastalık, aralarında Papa'nın elçisi Le Puy piskoposu Adhemar da olmak üzere pek çok kişinin ölümüne sebep oldu. Salgın atlatıldıktan sonra da Antakya'nın hâkimiyeti konusunda Haçlı reisleri özellikle Bohemund ve Raymond arasında devam eden tartışmalar nihayet Bohemund'un lehine sonuçlandı. Raymond'un, yeminlerine uygun olarak şehrin imparatora teslimi gerektiğini belirtmesine kimse arka çıkmadı. Reisler tartışa dursun, daha alt düzeydeki Haçlılar artık burada durmayıp Kudüs'e doğru yola çıkacaklarını ve efendileri kavgayı sürdürmeye devam ederlerse Antakya'nın surlarını da yerle bir edeceklerini açıkladılar. Bunun üzerine Raymond ordunun başına geçip Kudüs'e doğru ilerlemeden önce, yolları üzerinde stratejik öneme sahip Maarratünnumân şehrine 27 Kasım'da saldırdı. Bohemund da gelip kuşatmaya katıldı. Halkı tamamen Müslüman olan şehir iki hafta mücadeleden sonra ele geçirildi. Bohemund ana kapının yanındaki binada toplananlara af tanıyacağını ilân etti. Böylece birçok kişi ona teslim olmayı kabullendi. Ancak Bohemund'un vaatlerine hiçbir zaman güvenilemezdi; ertesi gün ordusu binaya girdi ve onun korumasını kabul eden herkesi kılıçtan geçirdi. Geride kalan halk ise, sürüler halinde şehre dalan Haçlılar tarafından katledildi. Şehrin hâkimiyeti Bohemund ile Raymond arasında yine sorun oldu. Fakat Haçlılar artık yolda oyalanmak istemiyorlar, bir an önce Kudüs'e gitmeyi arzu ediyorlardı. Ama öyle olmadı, Kudüs'e yürüyüş

yine gecikti. Şehri alan ordu, Antakya'da olduğu gibi, vahşetle yapılan tahrip sonunda burada da yiyeceksiz kaldı. Açlıklarını yeni bir yemek pişirme yoluyla giderdiler. Tarihçi Radulfus Cadomensis, "Askerlerimiz yetişkin Müslümanları yemek kazanlarında pişirdiler, çocukları şişe geçirip ızgara yaparak yediler" diye yapılanları tasvir etmiştir. Daha sonra Haçlılar Papa'ya bir mektupla bu konuda mazeret beyan ettiler: Sebep açlıktı.

Nihayet askerlerin ısrarı karşısında Raymond, Antakya'yı Bohemund'a bırakıp ordunun başına geçerek Ocak 1099'da Kudüs'e doğru yola çıktı. Ele geçecek ganimet konusunda, ailenin menfaatlerini koruması gereken Tankred ve Raymond'a katıldı. Haçlılar güneye doğru hareket ederken, Maarratünnumân'ı arkalarında alevler içinde bıraktılar.

Kudüs'e Doğru Yürüyüş

Kudüs buradan iki üç haftalık yürüyüş mesafesindeydi. Ama Haçlılar bu yolu ancak altı ayda geçebildiler. Bunun sebebi yol boyunca savaş yapmak zorunluğu değildi. Suriye'deki yerel Arap hanedanları Türk kudretinin kırılmasından memnundular. Çoğu Haçlılar ile anlaşmaya hazırdı. Bu tehlikeli gürühu olduğunca çabuk topraklarından çıkarmak istiyorlardı. Kendi güçleriyle Haçlılara karşı koyamazlardı. Meselâ Kefertâb'a ulaşıldığında Raymond'un yanına gelen Şeyzer emîrinin elçisi, efendisinin Haçlılara ucuz erzak ve yanlarına rehber vereceğini bildirerek, iyi yolculuklar diledi. Masyaf hâkimi Haçlılarla hemen bir anlaşma yaptı. Haçlılar, Bukayye Vadisi yoluyla deniz kıyısına yöneldiler. Bu vadinin yukarı kısmında inşa edilmiş olan Hısnülekrâd kalesi, geçişe hâkim bulunuyordu. Haçlılar hem kalenin konumunun arzettiği tehlikeyi önlemek hem de yiyecek elde etmek üzere 28 Ocak'ta buraya saldırdılar. Kale halkı Haçlıların yaklaşması üzerine bütün sürülerini surların içine almıştı. Haçlıların saldırı niyetini anlayınca kapılardan birini aralayıp birkaç koyunu dışarı salıverdiler. Tahmin edileceği gibi, Haçlılar derhal koyunları kovalamaya başladılar. Bu anda kaledekiler bir çıkış hareketi yapınca, Haçlılar tamamen dağıldılar; neredeyse Raymond esir düşecekti. Haçlılar böyle bir hileye aldandıkları için çok utandılar ve ertesi gün kaleye ciddi bir hücuma karar verdiler. Ancak geceleyin kale halkı sürülerini geride bırakıp kaçmıştı. Haçlılar yeniden kaleyi kuşatmaya başlayınca, neden kimsenin karşı koymadığını anlayamadılar. Bunun bir tuzak olduğunu düşündüler. Halbuki teknik bir meseleydi; koyunlar silâhlı bir savunma yapamazlar. Sonunda durumu anladılar ve kaleye yerleşip üç hafta burada dinlendiler.

Hama ve Trablus emîrlerinin elçileri burada Raymond'a gelerek, kendilerinin Haçlı ordusunun yürüyüşünü engellemeyeceklerini bildirdiler. Benu Ammâr ailesine mensup Trablus emîri Ebu'I Hasan dostlukta fazla ileri gitti. Raymond'a, Haçlılarla anlaşma yapmak üzere Trablus'a sancağını ve elçiler göndermesini teklif etti. Elçiler şehrin ihtişam ve zenginliği karşısında öylesine şaşırdılar ki, Raymond'u emîrin kalelerinden birine saldırmaya ikna ettiler; orasını alamasalar bile, çekip gitmeleri için emîrden yüklü para koparabilirlerdi. Trablus emîri teklifine cevap beklerken, anlaşmak istediği kişilerin ülkesinin ikinci büyük şehri Arka'yı kuşattıkları haberini aldı. Arka, üç ay sürecek kuşatmaya dayandı ama bu arada liman şehri Tartus 17 Şubat'ta Haçlıların eline düştü. Tartus'un zaptı

Ereğli
Karaman
Lampron
Misis
Tarsus
Adana
Ayas
Sîs
Anazarba
Maraş
Ayntab
Alanya
Korykos
Silifke
İskenderun
Derbsak
Azaz
Bagras
Süveydiye
Antakya
Hârim
HA EB
Nusayri Dağları
el-Bara
Maaratünnuman
Lâzikiye
Cebele
Şeyzer
Bulunyas
Hama
Markab
Safita
Tartus
Ruad Adası
Krak des Chevaliers
Hıms
Arka
Trablus
Botrun
Cebayl
Beyrut
Bukayye vadisi
Irmağı
Baalbek
Anti Lübnanlar
Sayda
Beaufort
Litani
DIMAŞK
Sûr
Toron
Monfort
Banyas
Akkâ
Safed
Hayfa
Athlit
Nazareth
Taberiye
Tabor dağı
Kaysâriye
Beysan
Aclûn
Nablus
Arsûf
Yafa
Lydda
İbelin
Beyt Nube
Ürdün Suyu
Askalan
KUDÜS
Bethlehem
Hebron
Gazze
Ölü Deniz
Dimyat
Kyrenia
Kantara
St. Hilarion
Buffavento
Nikosia
Famagusta
KIBRIS
Paphos
Limasol
BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ
1098 - 1099
Ana Haçlı Ordusunun, Antakya'dan Kudüs'e yürüyüşü

Haçlılara çok fayda sağladı; çünkü böylece Antakya, Kıbrıs ve hatta Avrupa ile deniz bağlantısı kurmuş oldular. Bu başarı, hâlâ Antakya'da bulunan Haçlı liderlerinin kıskançlığını çekti ve bunlar da hemen Raymond'un yanına gelip orduya katıldılar.

Bu arada Haçlıların güneye, Kudüs'e doğru ilerlemelerine anlam veremeyen Mısır Fatımî veziri el-Efdal imparator Aleksios'a elçiler yollayıp bu durumdan duyduğu rahatsızlığı ve şaşkınlığı bildirdi. Ona, adamlarının niyetinin ne olduğunu soruyordu. Aleksios ise Haçlılar üzerinde hiçbir kontrolü bulunmadığını ve onların yaptıklarını da desteklemediğini söyleyip Kahire ile anlaşmanın devamını arzu ettiğini söyledi. Vezir el -Efdal, neredeyse Fatımî sınırına ulaşacak bu ordudan şimdi endişe duymaya başlamıştı.

Arka önünde asiller yeniden seferin liderliği konusunda kavgaya başladılar. Tartışma, birbirini kıskanma bütün orduya yayıldı. Normanlar ile Güney-Fransızlar'ı arasında her zamanki gibi düşmanlık başgösterdi. Bu kez kavganın hedefi, Pierre Bartholemeus oldu. Pierre hâlâ bir sürü rüya görüyordu. Bunlar uydurma mıydı? Değil miydi? Normanlar uydurma olduğunu söylüyorlardı; zira Pierre'e görünen bütün azizler Normanlara karşı Fransızlar'dan yana çıkıyordu. Sonunda Normanlar, Pierre'i açıkça sahtekârlıkla suçladılar ve Kutsal Mızrak'ın da gerçek olmadığını iddia ettiler. Pierre öfke içinde, ateşle denenmesini istedi. Tanrı ateşten yanmadan geçmesine yardım edecekti. Sınama 8 Nisan'da yapıldı; Dar bir yolda dizilip piskoposlarca takdis edilen odunlar ateşe verildi. Pierre eline mızrağı alıp alevlerin içinden koştu. Sonuç seyredenlere göre değişik yorumlandı: Pierre çıkarken tökezlenmiş ve feci şekilde yanmıştı. İnanmayanlar onun yandığını söylerken, inananlar Pierre'in alevlere itildiğini ileri sürdüler. Hangi tarafın iddiası doğruydu, belli değil; fakat kesin olan tek durum, Pierre'in olaydan 12 gün sonra ölmüş olmasıdır. Kutsal Mızrak'a inananların sayısı düştü ve bir daha da yükselmedi.

Haçlılar 13 Mayıs'da nihayet Arka önünden ayrıldılar. Kıyı yolunu takiple emîrinin kendilerine at ve erzak verdiği, elindeki Hristiyan esirleri serbest bıraktığı Trablus'dan geçip 19 Mayıs günü Köpek nehri (Nehrülkelb) kenarında Fatımî sınırına vardılar. Liman şehirlerindeki garnizonlar dışında bölgede Fatımî kuvveti yoktu. Haçlılar rahatça yollarına devam ettiler. Fakat kıyı şehirlerine yaklaşmayı düşünemezlerdi; çünkü bu şehirleri savunacak güçlü bir Fatımî filosu sahil boyunca dolaşmaktaydı. Haçlı ordusu Beyrut, Sayda, Sûr, Akkâ, Hayfa, Kaysâriye ve Arsuf'a kadar kıyıdan güneye inip, burada bölgenin içine girdiler. 3 Haziran'da Remle'ye vardılar; şehrin Müslüman halkı Haçlıların yaklaştığını duyunca herşeylerini alıp kaçmıştı. Ordu 6 Haziran'da Kudüs'e yöneldi. Bu sırada halkının tamamı Hristiyan olan Bethlehem'den elçiler gelerek Haçlıları şehirlerine davet ettiler. Tankred bu isteği yerine getirmeye son derece hevesliydi ve kurtarıcı olarak yolunu değiştirdi. Ertesi gün yeniden orduya katılmak üzere oradan ayrıldığında, İsa'nın doğduğu şehir Bethlehem'de sancağı asılı bulunmaktaydı. 7 Haziran Salı sabahı Haçlılar yolun en yüksek noktasına ulaştılar; buraya Sevinç Tepesi (Montjoie) adını verdiler. Onca zamandır hayalini kurdukları Kudüs gözlerinin önündeydi. Aynı günün akşamı şehir surları önüne gelerek ordugâhlarını kurdular.

Kudüs'ün Kuşatılması ve Zaptı (15 Temmuz 1099)

Fatımîlerin Kudüs valisi İftiharüddevle Haçlıların gelişini seyrederken herhalde endişe duymuştu ama bu kuşatmanın bir felâketle sonuçlanacağını asla düşünmemişti. Şehri bir süre önce Türklerin elinden almıştı. Sağlam surlarla çevrili şehirde iyi donanımlı büyük bir ordusu ve savaş makineleri vardı. Haçlıların kuşatma âletleri olmadığını ve bunları yapamayacaklarını da biliyordu. Çünkü kilometrelerce genişlikteki alanda bütün ağaçları kestirmişti. Şehrin dışında civarda bulunan bütün kuyuları da ya kapattırmış, ya da zehirletmişti. Şehir stratejik bakımdan kuşatmaya elverişli değildi; üç taraftan derin vadilerle çevriliydi. Buna mukabil şehirde bol yiyecek depolamıştı. İhtiyaç duyulan su, şehir içindeki kuyulardan sağlanıyordu. Hayvan sürülerini şehirden çok uzağa göndermişti. Ayrıca şehir içindeki Hristiyan halkı ihanet korkusuyla dışarı çıkarmış, sadece Yahudilerin şehirde kalmalarına izin vermişti. Bu arada Mısır'a haber göndererek acele yardım da istemişti. Vezir el-Efdal, Temmuz sonuna kadar yardım göndermeye söz vermiş bulunuyordu. Haçlı ordusu şehir önüne gelince Normandia dükünün birlikleri kuzey surları boyunca Çiçek Kapısı karşısına, Flandre kontu onun sa-

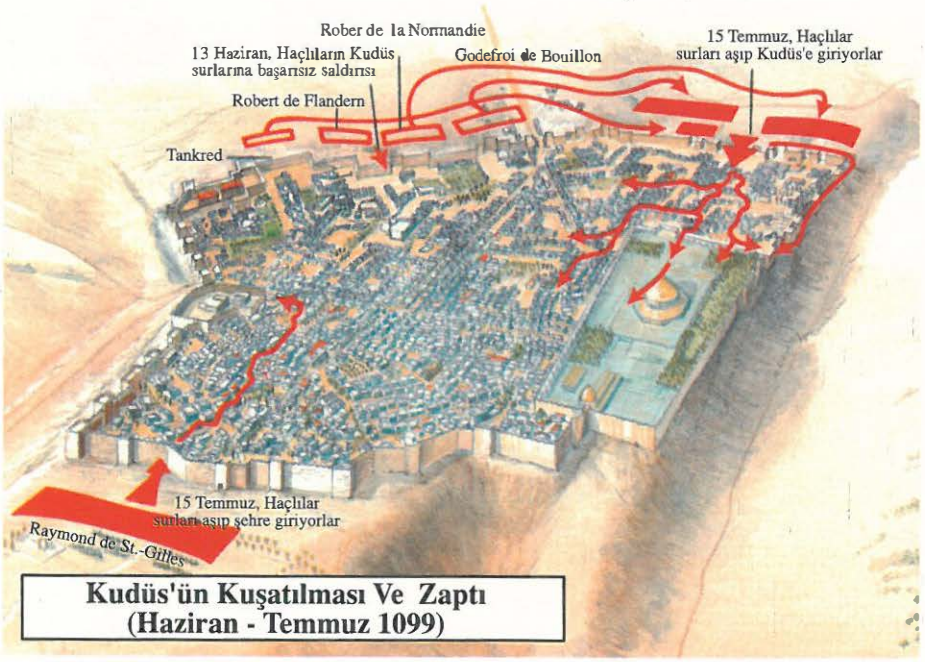
Haçlıların, 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü zaptı

Kudüs ***(15. yüzyıl minyatürü)***

Kudüs önünde Haçlı karargâhı; Haçlılar saldırı için kuşatma âletleri hazırlıyorlar

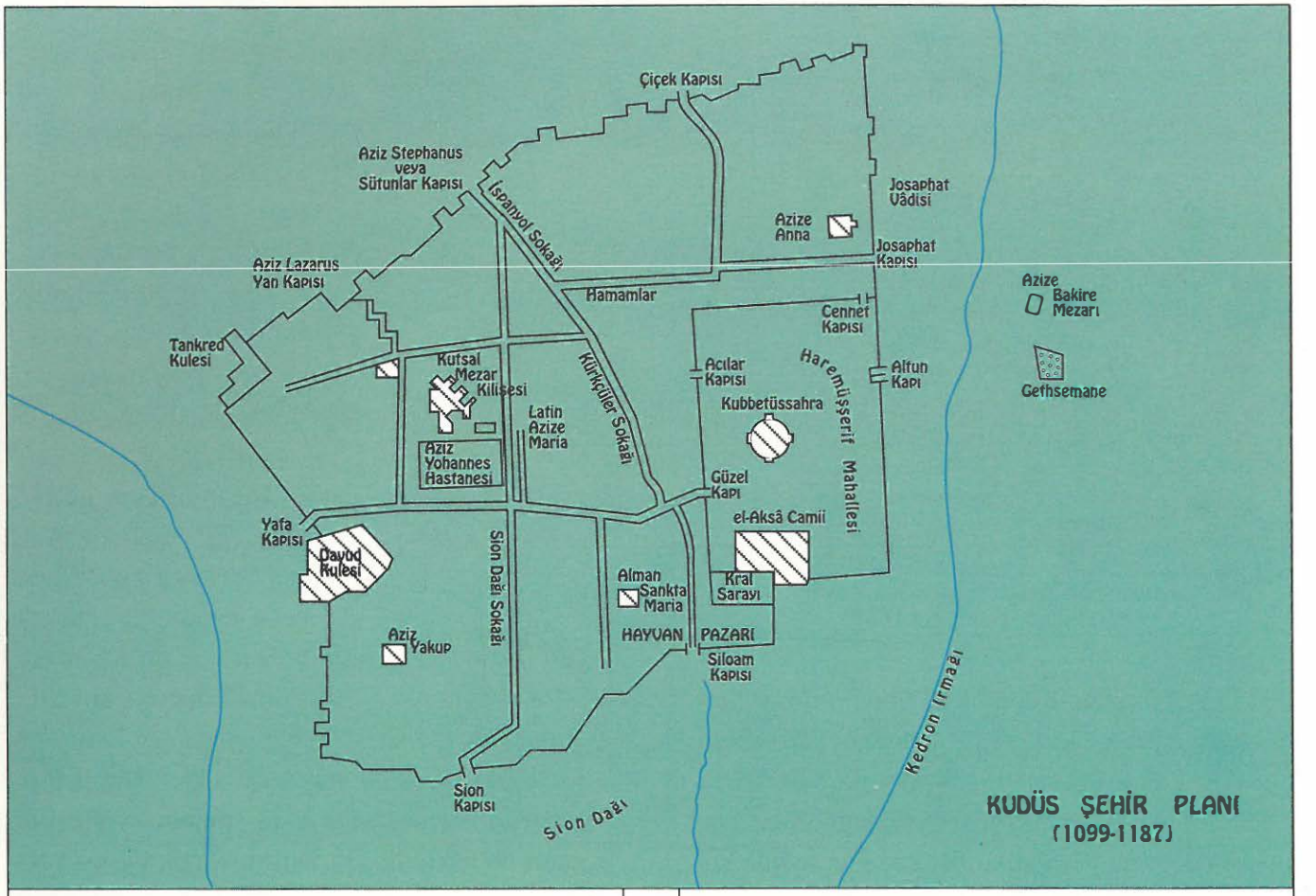

Kudüs'ün Kuşatılması Ve Zaptı (Haziran - Temmuz 1099)

ğında Sütunlar Kapısı karşısına yerleşti. Godefroi, şehrin kuzeybatı ucundan Yafa Kapısı'na kadar uzayan sur kesiminin karşısında, Raymond ise güneyde Zeytindağı (Sion Dağı)'na yakın yer aldılar. Birkaç gün içinde kuşatıcıların durumu zorlaştı; su yoktu, yiyecekleri azalıyordu. Uzun bir kuşatmayı sürdüremezlerdi. 13 Haziran'da Haçlılar, Müslüman garnizonun şaşkın bakışları altında merdivenleri olmadan topluca kendilerini surlara fırlattılar. İftiharüddevle surlara tırmanacak merdivenleri ve kuşatma kuleleri bulunmayan Haçlıların bu saldırıdan ne umduklarını anlayamadı. Ancak Haçlılar birgün önce Zeytindağı'na yaptıkları hac ziyareti sırasında, orada bir keşişe rastlamışlardı. Keşiş ertesi gün şehre hücum etmelerini ısrarla söylemiş ve Tanrı'nın kendilerine başarı nasip edeceğini bildirmişti. Birkaç saat süren delicesine bir saldırıdan sonra geri çekilmek zorunda kalan Haçlılar, Tanrı'nın kendilerine neden yardımcı olmadığına üzüldüler; moralleri bozulmuştu. Liderler ise, âlet ve malzeme olmadan hücumun bir işe yaramayacağını artık kesinlikle anlamışlardı.

Fakat bunları yapacak malzeme yoktu. Haçlıları içinde bulundukları çaresizlikten 17 Haziran'da Müslümanların gizlice terketmiş oldukları Yafa limanına gelen iki Cenova, dört İngiliz gemisinin gelişi kurtardı. Bunlar hem erzak, hem de kuşatma araçlarının yapımı için gerekli halat, çivi, kereste gibi malzeme getirmişlerdi. Haçlılar derhal Yafa'ya bir birlik yolladılar. Bu arada gemilerin gelişinden haberdar olan Mısır filosu Yafa limanını kuşattı. Ancak bir İngiliz gemisi kuşatmadan kurtulup kaçarken, diğer gemilerdeki yükler süratle karaya indirildi. Hatta tahta sağlamak için iki gemi de söküldü. Bu malzeme çok işe yaradı, ama yine de kulelerin yapımı için gerekli olan ağaçları bulmak lâzımdı. Haçlılar bunu sağlamak için kilometrelerce uzaklara gidiyorlardı. Nihayet Tankred ve Robert de Flandre Samaria civarındaki ormanlık bölgeye gidip bol miktarda ağaç gövdesi ve kalaslar ile dönünce, âletlerin yapımına başlanabildi.

Haçlılar hücum için gerekli âletlerin, merdivenlerin yapımına koyuldular. Godefroi ve Raymond kendilerine birer hücum kulesi yaptırdı. Temmuz başında, Mısır'dan büyük bir ordunun yardıma gelmekte olduğu duyulunca, çalışmalar hızlandırıldı. Artık kaybedilecek vakit yoktu. Tam bu sırada Haçlılar yeni bir vizyon ile canlandılar. Pierre Desiderius adında bir papaz rüyasında piskopos Adhemar'ın kendisine göründüğünü, piskoposun liderlerin çıkarcı plânlarını bir tarafa

bırakmalarını ve herkesin oruç tutarak yalınayak Kudüs surlarının etrafında dolaşmalarını emrettiğini söyledi. Ayrıca piskopos, bu işi işledikleri günahlara karşılık pişmanlık duygularıyla yaparlarsa, onların dokuz gün içinde Kudüs'ü zaptedeceklerini de bildirmişti. Bu hayal gerçek kabul edildi. Herkes iki gün oruç tuttu ve üçüncü gün, 8 Temmuz'da ilâhîler okuyarak törenle şehrin etrafında dolanıp Zeytindağı'na çıktı. Burada heyecanlı vaazlar dinledikten sonra karargâhlarına döndüler.

10 Temmuz'da kuleler hazırdı. Bunlar şehir garnizonunun göremeyeceği bir yerde yapılmıştı. Müslümanlar bu kuleleri görünce şaşırdılar. İftiharüddevle kulelerin surlara yaklaştırılmasını önlemek üzere derhal bunlara taşlar ve sıvı ateş fırlatılmasını emretti, fakat başarı sağlanamadı. Haçlılar genel taarruza 13/14 Temmuz gecesi başladılar. Saldırı Zeytindağı ve kuzey surunun doğu tarafından yapılacaktı. Fakat bu arada surun kuzey batı kesimine de yalancı bir hücum yapılarak garnizonun bir kısmı burada oyalanacaktı. İlk iş hücum kulelerini surların dibine kadar yürütüp yaklaştırmaktı. Bunun için de surların dışındaki hendeğin doldurulması gerekiyordu. 14 Temmuz'da Raymond'un kulesi surlara yaklaştırıldıysa da, savunma çok şiddetliydi. Bu yüzden Raymond'un adamları sura çıkamadılar.

Ertesi gün, 15 Temmuz sabahı ise Godefroi'nın kulesini Çiçek Kapısı'nın yakınındaki surlara yanaştırmayı beceren Haçlılar, çılgıncasına saldırıya geçtiler. Öğlen vakti bunlar hücum kulesinden surun üstüne bir köprü uzatma-

yı başardılar. Önce Litold ve Gilbert adında Tournai'li iki Flaman kardeş köprüden surlara atladılar; diğerleri onları takip etti. Surun bu kesimini ele geçiren Godefroi ve Tankred adamlarıyla birlikte derhal buradan şehre indiler. Bu arada Godefroi, ana ordunun şehre girmesini sağlamak için adamlarından bir kısmını Sütünlar Kapısı'nı açmakla görevlendirdi.

Kudüs Katliamı

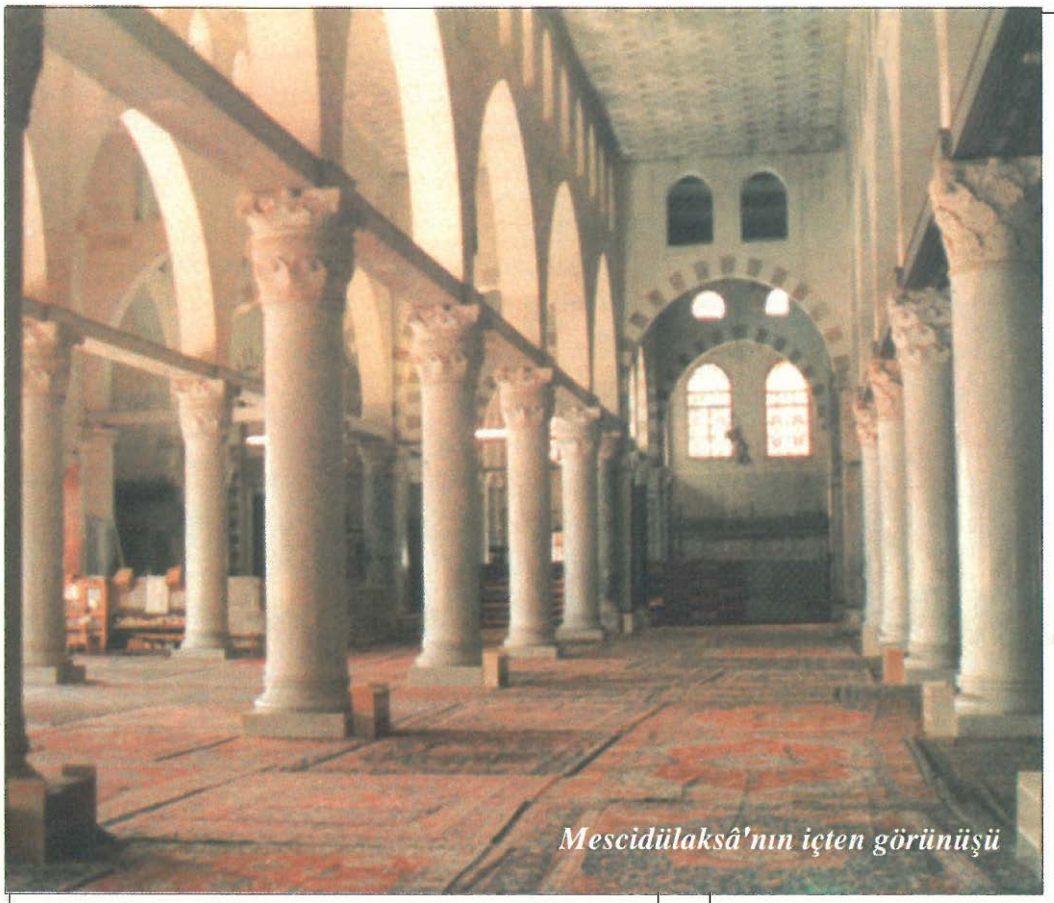
Haçlıların kuzey surlarında şehre girdiğini gören Müslümanlar, Kubbetüssahra ve Mescidülaksâ'nın bulunduğu kutsal bölgeye sığınıp canlarını kurtarmaya çalıştılar. Fakat onları takip eden Tankred ve adamları üzerlerine saldırınca, Müslümanlar derhal teslim olup Tankred'e büyük miktarda kurtuluş parası vaadederek camiye asmak üzere sancağını aldılar. Böylece Tankred Kubbetüssahra'yı eline geçirdi ve burasının kutsal bir yer olmasına aldırış etmeden yağmaladı. Bu arada halkın bir kısmı korku içinde henüz ele geçmemiş şehrin güney mahallelerine doğru kaçmaktaydı. Ama bütün çabalar boşunaydı; zira güney tarafdan da Raymond şehre girdi ve İftiharüddevle'yi Davud Kulesi'nde kuşattı; valiye, kuleyi teslim ettiği takdirde kendisine ve adamlarına şehirden çıkış hakkı vereceğini bildirdi. Herşeyin kaybedildiğini gören vali, çaresizlik içinde bu teklifi kabul etti. Ne kadar şaşırtıcı da olsa, Raymond sözünü tuttu. Fakat ne acıdır ki, vali ve adamları Kudüs'den canlı çıkan tek Müslüman grup olmuştur.

İslâm dünyası Haçlıların Kudüs'de yaptığı katliamı yüzyıllarca boyunca unutamayacaktı. Halbuki 638'de Müslümanlar Kudüs'ü fethettiklerinde halife Ömer patriğe Hristiyanların can ve mal güvenliğinin teminat altında olacağını söylemişti. Sonra da Hristiyanlar için kutsal olan yerleri gezmek istemişlerdi. Kutsal Mezar Kilisesi'nde ona namaz seccadesini yayıp burada ibadet etmesi söylenince, Hristiyanlara saygısızlık etmek istemediği için reddetmişti; zira Kudüs fatihinin namaz kıldığı yere Müslümanların el koymasından endişe duymuştu. Bundan sonra da Hristiyanların haklarını belirten bir anlaşma imzalamıştı: "Bu barış, Hristiyanlara canları, malları, kilise ve haçları için emniyet garantisi veriyor; inanç konusunda hiçbir baskı olmayacaktır."

Haçlılar ise 461 yıl sonra Kudüs'e girdiklerinde görülmemiş bir vahşet sergilediler. Tarihçi Fulcherius, "Bizim şövalyelerimiz ve yayalar, Arapların canlıyken iğrenç boğazlarından yuttukları altınları bağırsaklarından çıkarmak için bunları öldürür öldürmez karınlarını deştiler. Adamlarımız ellerinde kılıç şehirde dolaşıp kimseyi canlı bırakmadı. Merhamet dileyenleri bile öldürdü. Halkın evlerine girip ne buldularsa aldılar. Zengin veya

Öldürülen Müslümanlar şehir dışına atılıyor

Mescidülaksâ'nın içten görünüşü

fakir olsun girdiği eve sahip olacak ve binanın içinde buldukları da kendisine ait olacaktı. Bu şekilde bir çok fakir insan zengin oldu." sözleriyle bu vahşeti dile getirmiştir.

Ertesi gün Haçlılar zincirden boşanmış deliler gibi yollarda, evlerde, camilerde bulunan herkesi erkek, kadın, çocuk demeden öldürdüler. Sabah saatlerinde, Mescidülaksâ'ya sığınmış olanlar kılıçtan geçirilmişti. Bu katliamın görgü tanığı olan tarihçi Raimundus eserinde, aynı sabah bu mabedlerin bulunduğu mahalleye giderken cesetler ve dizlerine kadar çıkan kan birikintileri içinden geçmek zorunda kaldığını, yazmıştır. Kudüs'de Müslümanların yanında bulunan Yahudiler ise, Haçlıların şehre girmesi üzerine topluca baş sinagoglarına kaçmışlardı. Fakat bunlar Müslümanlara yardım etmiş olmakla suçlanıp, ateşe verilen sinagogları içinde diri diri yakıldılar.

Kudüs'de yapılan bu kanlı katliam bütün dünyada dehşet uyandırdı. Kurbanların sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber, bilinen husus Kudüs'de bulunan bütün Müslüman ve Yahudi halkın tamamının öldürüldüğüdür. Bu kanlı katillerin işlediği cinayetler karşısında bir kısım Hristiyan bile korku ve nefrete kapıldı. İmparator Aleksios ise, Haçlı hareketinin bu şekilde gelişmesinden huzursuzdu; Bizans için yeni problemler ortaya çıkıyordu. Bir Fransız asilzadesi Urfa'da kendini kont ilân etmişti. Hilekâr Norman reisi Bohemund Antakya'yı eline geçirmişti. Gözünü kan bürümüş barbar Haçlı ordusu da, kendisinin müttefiki olan Fatımîleri Kudüs'den çıkarmıştı. Bunlar, imparatorun kendi tebaası saydığı Suriye ve Filistin'deki yerli Hristiyanlara karşı ise tamamen acımasız davranmaktaydılar. Aleksios şimdi Batı'dan istediği yardımın nasıl bir sonuca ulaştığını değerlendirmek durumundaydı. Müslümanlar ise, bu kan dökücü barbarları ülkelerinden sürüp atmak için iki yüzyıl uğraşacaklardı. Bütün İslâm dünyası ağlıyordu. Avrupa toplumu için ise bu olay, mucizevî bir başarıydı. Bütün Batı âlemi sevinç içindeydi. Papa Urbanus'a gelince, dört yıl önce başlattığı kanlı olaylar hakkında söyleyeceği yoktu; Kudüs'ün zaptı haberi Roma'ya ulaşmadan birkaç gün önce ölmüştü.

Haçlılar, Mescidülaksâ'ya sığınan Müslümanları öldürüyor ve binayı tahrip ediyorlar

Kudüs'ün zaptından sonra Haçlılar, Kutsal Mezar Kilisesi'nde toplanıp Tanrı'ya şükür duası ediyorlar

Haçlılar Kudüs'de

Kudüs'de öldürülecek Müslüman kalmayınca, Haçlı liderleri Kutsal Mezar Kilisesi'ne giderek burada Tanrı'ya şükür duası ettiler. Bu âyini tarihçi Fulcherius "Ah! Bu öylesine hasretle beklenen gündü ki; Ah! hatırlanacak zamanların en güzeli; Ah! bütün olayların en büyüğü" sözcükleriyle anlatıyor ve "onlar uzun zamandan beri inançsızlarca kirletilmiş olan bu yerin artık temizlenmesini istiyorlardı" diye yazıyor.

17 Temmuz günü Haçlı liderleri toplandılar. Kudüs zaptedilmişti ama şimdi burası nasıl idare edilecekti? Herşeyden önemlisi ise önce şehrin oturulacak hale getirilmesiydi. Evlerdeki ve sokaklardaki cesetlerin kaldırılıp gömülmesi lâzımdı. Bir Haçlı yazarı liderlerin bütün şehri dolduran cesetlerden yayılan pis kokulardan dolayı bunların surların dışına atılmasını emrettiklerini, dışarıya sürüklenen ölülerin yığınlar halinde toplandığını ve bu yığınların âdeta ehramlar gibi yükseldiğini yazmakta ve bundan önce inançsızların böyle katledildiği ne görülmüş ne duyulmuştu diye ilâve etmektedir. Bu işler yapılırken liderler toplantıda Tankred'in, arasında Kubbetüssahra'dan aşırdığı sekiz muazzam gümüş kandilin de bulunduğu büyük serveti kendisi için alıkoyup koyamayacağını tartışıyordu. Ayrıca Kudüs'e doğru ilerlediğini bildikleri Mısır ordusuna karşı ne yapılması gerektiği de görüşülmekteydi. Bundan sonra şehrin idaresi için önce bir kral mı, yoksa bir patrik mi seçilmesi konusu gündeme geldi. Bir kısmı kutsal şehrin dinî otorite ile yönetilmesine taraftardı. Fakat bu mevkie lâyık olan kişi, Adhemar ölmüştü; şimdi bu mevki için gösterilen adaylar ise uygun bulunmuyordu. Sonunda kraldan önce patrik seçme teklifi bir kenara bırakıldı. Sonraki günler ise, krallık tahtına kimin yükseltilmesi gerektiği hakkında yapılan dedikodular ve entrikalarla dolu geçti.

Yüksek rütbeli din adamları ve asilzadelerden oluşan meclis, bu mevkie önce Raymond'u seçti. Fakat o, İsa'nın dikenli taç giydiği şehirde kral olmayı kabul edemeyeceğini söyledi. İkinci seçimi Godefroi kazandı ve teklifi kabul etti. Ancak politik aldatmaca sözlerle, kutsal şehirde krallık tacı giymeyeceğini, kendisine kral yerine Kutsal Mezar'ın Savunucusu unvanını alacağını söyledi. Bundan sonra da Arnoul adında bir papaz Kudüs patriği seçildi. Arnoul siyasî işlerde Godefroi'ya hiç karışmadı. Kendisini kilise işlerine adadı. Hedefi Doğu'da Lâtin kilisesini kurmaktı. İlk işi Kutsal Mezar Kilisesi'nde Doğu kilise âdetlerine uygun ibadet yapan bütün papazları aforoz etmek oldu. Halbuki Kutsal Mezar Kilisesi o zamana kadar, bugün de olduğu gibi, bütün Doğu Hristiyan mezheplerine açıktı. Grek, Gürcü, Ermeni, Yakubi veya Kopt olsun, her birinin bu kilisede ayrı mihrapları vardı. 461 yıl İslâm hâkimiyetinde kalmış olan Kudüs'de Müslümanlar Hristiyanların haklarını korumuş, dinlerine saygı göstermişlerdi. Fakat Lâtin Hristiyanların zaferiyle şimdi herşey değişiyordu. Lâtinler tarafından zaptolununca, Yerli Hristiyanlar her taraftan koşup buraya gelmişlerdi. Ancak kısa zamanda efendilerinin değişmiş olmasından pişmanlık duymaya başladılar. Haçlı zaferi onlar için yapılmış değildi; Lâtin kilisesi her türlü hoşgörüden uzaktı. En acı veren durum da, yeni patriğin Doğulu din kardeşlerine Gerçek Haç'ın yerini söylemeleri için işkence yaptırtması olmuştu. İşkence bunla-

rın dilini çözdü, ama Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki husumeti daha da artırdı. Yerli Hristiyanlar bundan böyle Lâtinlere karşı derin bir nefret duymaya başladılar. Yüzyıllar sonra bile bu kin sönmemişti: 1806 yılında bunlar, henüz dokuz yaşında bir çocukken 1186'da ölmüş olan Haçlı kralı V. Baudouin'in kemiklerini merasimle götürüp şehir dışındaki bir uçuruma lânetler okuyarak atacaklardı.

12.yüzyıl Anadolu'sunda Selçuklu dönemine ait Türk atlıları ve bir Türk çadırından görünüş (Gülşah ve Varaka'dan)

1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ

1101 Yılı Haçlı Seferleri İçin Hazırlıklar ve Birinci Ordunun Doğu'ya Gelişi

Kudüs'ün 15 Temmuz 1099'da Birinci Haçlı Seferi'ne katılan ordular tarafından zaptı haberi, Avrupa'da büyük bir sevinç ve heyecan yarattı. Zaten kesintisiz Doğu'ya gitmeye teşvik edilen Hristiyanlar daha da hevesli hale geldiler. Haçlı Seferi düşüncesini eyleme dönüştüren ve hareketi başlatan ilk papa II.Urbanus 29 Temmuz 1099'da ölünce yerine papa seçilen II. Pascalis (1099-1118) onun tutuşturduğu saldırı ruhunu körüklemeyi devam ettirdi. Yıllardan beri Avrupa'da sürdürülen Haçlı propagandasının yanı sıra şimdi Kudüs'de kurulmuş olan Haçlı devleti de durmadan Doğu'ya daha fazla insanın gelmesini istiyordu. Hristiyanlar eğer Kudüs'ü ellerinde tutmak ve burada hâkimiyetlerini güçlendirmek istiyorlarsa, hiç şüphesiz daha fazla insan gücüne ihtiyaçları vardı. Bu propagandalara ve Kudüs'den gelen çağrılara uyarak deniz veya kara yoluyla Doğu'ya giden küçüklü büyüklü kafileler hep olmuştu. Fakat bu gruplar Doğu'da istenilen sayısal üstünlüğü sağlayamamaktaydı. Bu hedefin gerçekleşmesi için büyük orduların harekete geçmesi lâzımdı. Papa Pascalis daha 1099 Aralık ayı içinde Fransa'daki kilise merkezlerine mektuplar göndererek din adamlarının yeni bir Haçlı seferinin oluşturulması için ülkenin her tarafında vaazlar vermelerini emretti. Mektubunda sefere katılacaklara papa Urbanus'un vermiş olduğu bütün imtiyazları aynen tanıyacağını vaat ettiği gibi, özellikle Haçlı yemini edip de o vakte kadar yeminini yerine getirmemiş olanlara baskı yapılmasını da bildiriyordu. Yıllardır körüklenen Haçlı ateşi şimdi eyleme döndürülmeli ve yeniden büyük bir sefer başlatılmalıydı. Bunun için aynen Birinci Haçlı Seferi öncesinde olduğu gibi, 1100 yılında Anse, Valence, Limoges ve Poitiers'de yapılan konsillerle, toplumda yeni bir Haçlı seferine çıkma heves ve arzusu doruğa yükseltildi. Bununla beraber Pa-

Haçlıların Anadolu'da ilerleyişi ve Türklerle savaş

pa'nın çağrısına, Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, bu defa da krallar ilgi göstermedi. Hepsinin kendi derdi vardı. Bu yüzden 1101 yılında Haçlı seferine çıkan üç büyük ordu, yine dükler, kontlar ve kilise ileri gelenlerinin liderliğinde kuruldu. Birbirinden ayrı üç ordunun birincisini Milano başpiskoposu Anselm de Buis'nin idaresindeki Lombardlar ile kont Etienne de Blois'nın kumandasındaki Fransızlar ve Alman hükümdarının *marşal*'ı Konrad'ın idaresindeki Almanlar oluşturdu. İkinci ordu Nevers kontu II.Guillaume'un kumandasındaki Fransızlardan, üçüncü ordu ise Aquitania dükü IX. Guillaume'un Fransızları ile Bavyera dükü IV.Welf'in idaresindeki Almanlardan teşekkül etti.

Avrupa'da yeni bir Haçlı Seferi'nin hazırlandığını haber alan imparator Aleksios'un keyfi kaçtı. Bizans açısından bunun hiç gereği yoktu. 1097'deki Birinci Sefer'in sağladığı imkânla Ege bölgesini, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarını ele geçirmişti. Selçuklu Türkleri Sakarya'nın ötesine çekilmişlerdi. Avrupa'dan bu defa gelenler sahiden davetsiz misafirlerdi. Aleksios dört yıl öncesindeki gibi, Bizans topraklarından geçmeye ve İstanbul önünde buluşmaya karar veren bu Haçlı ordularını karşılamak üzere yeniden hazırlıklar yapmak zorunda kaldı.

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nın Birinci ordusunu teşkil eden Lombardlar, Fransızlar ve Almanlar ayrı ayrı yürüyüşe geçtiler. Yola ilk çıkan Lombardlar oldu (13 Eylül 1100). Milano başpiskoposu Anselm de Buis'nin idaresindeki orduda pek çok asilzade, şövalye ve din adamı bulunuyordu; hatta kadınlar ve çocuklar da sefere katılmıştı. Bunlar Macaristan'ı geçip Belgrad'da Bizans sınırına ulaştılar. İmparatorluk birliklerinin refakatinde Balkanları geçerek Trakya bölgesinde kışlamak üzere muhtelif ordugâhlara yerleştirildiler. Fakat sayıca

İstanbul surlarından bir görünüş

çok büyük ve disiplinsiz Lombardlar, her türlü ihtiyaçları karşılandığı halde, etrafı yağmalamaya başladılar. Civar köyleri, kasabaları bastılar. Tahıl ambarlarına saldırdılar, hayvanları gasbettiler, kiliseleri soydular. Bunları kontrol altında tutmak imkânsızdı; Aleksios derhal İstanbul'a getirilmelerini emretti.

Lombard ordusu Mart ayı başında İstanbul'a vardı. İki ay boyunca surların dışında oturdular. Arkalarından gelen Fransız ve Almanlarla burada buluşmayı kararlaştırmışlardı. Ancak burada da saldırganlıklarını sürdürdüler. İmparator Lombardları bir an önce Anadolu yakasına geçirip İzmit'teki karargâhlara yerleştirmeye karar verdi; arkadan gelen orduları orada bekleyebilirlerdi. Ancak Lombardlar imparatorun emrine kulak asmadılar. Aleksios kendilerini buna zorlayınca da, silâha sarılıp İstanbul surlarına ve Blakhernae sarayına saldırdılar. Başkent halkı yeniden paniğe kapıldı. Sonunda saldırı durduruldu. Lombard reisleri ve başpiskopos olanlardan özür diledi. Ama imparatorun kızgınlığı geçmedi; ordunun derhal Anadolu'ya geçirilmesinde ısrar etti. Nihayet, Kudüs'den geri gelmiş ve bir süredir sarayda bulunan Toulouse kontu Raymond'un arabuluculuğu ile anlaşmaya varıldı ve Lombard ordusu Nisan ayının sonuna doğru karşı kıyıya geçirildi.

İstanbul'a ikinci gelen ordu, Konrad'ın kumandasındaki Almanlar idi. İmparatorluk topraklarından olaysızca geçmişlerdi. Aleksios tarafından iyi kabul gören Konrad, ordusunu hemen Anadolu yakasına geçirerek İzmit'teki ordugâhta Lombardlarla buluştu.

Birinci ordunun üçüncü grubunu teşkil eden Kuzey-Fransızları, kont Etienne de Blois'nın idaresi altında birleştiler. Etienne de Blois, daha önce Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış fakat Antakya önünden kaçarak yurduna geri dönmüş ve neticede Haçlı yeminini yerine getirmemişti. Utanç veren bu durum yüzünden karısı ve çevresi onu devamlı olarak suçlayıp küçümsemekteydiler. Şimdi yeni bir fırsat doğmuştu. İstemeye istemeye de olsa çevresindekilerin baskısıyla düzenlenen yeni Haçlı seferine o da katıldı. Pek çok Fransız şövalyesi ve önemli şahıs onun sancağı altında toplandı. 1101 ilkbaharında ülkesinden ayrılan Etienne de Blois'nın ordusu yolculuğunu İtalya üzerinden yaparak Adriyatik'i aşıp Mayıs ayı başında İstanbul'a geldi. Fransızlar imparator tarafından iyi karşılandılar. Ayrıca Kudüs'den geri dönüp imparator Aleksios'un yanına gelmiş olan Toulouse kontu Raymond'un İstanbul'da bulunuşuna çok sevindiler. İmparator Aleksios Haçlı reislerine Raymond'u yanlarına danışman olarak almalarını tavsiye etti. Kendi kumandanlarından Tzitas'ı da 500 kişilik bir Peçenek birliğiyle onlara rehber olarak veriyordu. Fransız ordusu Mayıs sonunda Anadolu'ya geçip İzmit'te Lombard ve Alman kuvvetleriyle birleşti.

Haçlılar burada Amasya ve Niksar üzerine yürümeye karar verdiler. Halbuki bu Haçlı seferi Anadolu'dan Suriye'ye inen kara yolunu yeniden açmak ve Kudüs'e gitmek amacıyla düzenlenmişti. Ama şimdi kendilerine daha cazip gelen bir fikre kapıldılar. Birinci Haçlı Seferi sonunda Urfa ve Antakya'da iki Haçlı devletinin kurulmuş olmasını kendilerine örnek aldılar. Kudüs'e gitmek yerine Doğu Anadolu'ya yürümek, Türklerin elindeki bölgeleri zapt etmek ve burada kendilerine bağımsız devletler kurmak hayali içindeydiler. Tarihçi Albertus Aquensis, Lombardların hatta Bağ-

dad'ı bile zaptetmek niyetinde olduklarını yazmıştır. Ayrıca on ay önce (Ağustos 1100) Danişmendli beyi tarafından esir alınmış olan İtalya Normanlarının reisi ve Antakya devletinin kurucusu Bohemund'u da hapsedildiği Niksar'dan kurtarmak istiyorlardı. İmparator Aleksios bu fikri hiç doğru bulmadı. Haçlıları böyle bir girişimden alıkoymaya çalıştı. Ama Haçlılar kararlarından dönmediler.

1101 Yılında Anadolu'da Türklerin Durumu

1101 yılının birinci Haçlı ordusu İzmit'te toplandığı sırada, Batı'dan gelen bu yeni tehlikeden zamanında haberdar olmuş bulunan Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan dört yıl öncesine nazaran daha güçlenmiş durumdaydı. Her ne kadar 1097'de Anadolu'dan geçen Haçlı orduları Türklerin Orta-Anadolu'ya çekilmelerine sebep olmuşsa da, görünüşteki bu olumsuz durum, Selçukluların Orta-Anadolu'da bütünleşerek belki de ümit edilenden daha çabuk bir sürede kendilerini toparlamaları sonucunu doğurmuştu. Bu açıdan ele alındığında, 1097 Haçlı Seferi'nin verdiği zarar ölümcül olmamış, sadece devletin gelişme sürecini geciktirmekle sınırlı kalmıştı. İznik yerine Konya başşehir yapılmış, Anadolu'nun kalbinde köklü bir yerleşme ve gelişme gerçekleşmeye başlamıştı. 1097 Haçlı Seferi sırasında Türkiye Selçukluları kadar hırpalanmayan Danişmendli beyliği ise aynı yıllar içinde Sivas, Tokat, Amasya bölgesinde hâkimiyetini güçlendirmişti. Yanyana büyümekte olan bu iki komşu Türk devleti arasında bir hâkimiyet mücadelesinin başlaması, tabiatıyla çok doğaldı. Ancak sonraki yıllarda şiddetlenecek olan Selçuklu-Danişmendli mücadelesi, hiç değilse 1101 yılında iki Türk devletinin birleşmesini engelleyecek bir mahiyet arzetmiyordu. Zira Danişmendli beyi de, yeni Haçlı tehlikesini öğrenir öğrenmez, sultan Kılıç Arslan ile müşterek düşman karşısında işbirliği yapmayı derhal kabul etmişti. Sultan ayrıca

Türk atlıları (Gülşah ve Varaka'dan)

Doğu-Anadolu ve Kuzey-Suriye'deki Türk beylerine de mektuplar yazarak yardıma gelmelerini istedi. Esasen Kılıç Arslan dört yıldan beri 1097 Haçlı seferinin ülkesine verdiği zararları onarmaya ve devletini yeniden düzene sokup siyasî gücünü kuvvetlendirmeye çalışıyordu. Fakat yeni bir Haçlı darbesi, bu kalkınma ve güçlenme gayretlerini kırabilir, hatta Türkleri Orta-Anadolu'dan bile uzaklaşmaya zorlayıp tamiri güç bir dağılmaya sebep olabilirdi. Haçlıların saldırısına uğramamış bölgelerin emîrleri belki de olayın önemini kavrayamamışlardı. Ama dört yıldan beri Haçlıların tehdidine tanık olmuş bulunan Haleb meliki Rıdvan, Harran emîri Karaca ve Artuklu beyi Belek derhal yardıma koştular. Böylece biraraya toplanan Türk beyleri ve erleri sayesinde 1101 yılında Haçlılara karşı yapılan savaşların başarıya ulaşması, Türk tarihi bakımından büyük önem taşıyan bir "varlığını koruyabilme" mücadelesine dönüştü. Aslında Birinci Haçlı Seferi'nin başarısı, ancak Anadolu hükümdarları ve Büyük Selçuklu sultanı ile yerel emîrler arasındaki anlaşmazlıklar sayesinde gerçekleşmişti. Şimdi Anadolu'nun Türk hükümdarları birleşince ve bunlar diğer Türk beyleri tarafından da desteklenince, Haçlı saldırısının da kaderi değişiyordu.

1101 Yılının Birinci Haçlı Ordusuyla Mücadele

Haçlılar 3 Haziran 1101'de İzmit'ten hareket ettiler. Niksar'a gitmek gayesiyle Hacılar Yolu adıyla bilinen ve İznik-Osmaneli-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş üzerinden geçen güzergâhı takip ettiler. 23 Haziran'da Ankara önündeydiler. Kale, Kılıç Arslan'ın hâkimiyetindeydi. Fakat şehir, sultanın uyguladığı savaş taktiğince Haçlı ordusunun varışından önce boşaltılmıştı. Haçlılar kaleyi ele geçirdiler ve daha önce imparatorla varılan anlaşma

uyarınca burasını Bizans kumandanına teslim ettiler. Ankara'da iki gün dinlendikten sonra Çankırı yönünde ilerlemeye başladılar. Buraya kadar yolculukları çok güzel geçmişti. Fakat bir anda zorluklar başlayıverdi. Kılıç Arslan Haçlıların yürüyüşünü yakından takip etmekteydi. Ankara'dan itibaren Haçlı ordusunun önü sıra geri çekilirken bölgedeki tarlaları tahrip etmişti. Haçlılar 2 Temmuz'da Çankırı'ya ulaşıncaya kadar bir hafta boyunca açlık çektiler. Üstelik Çankırı'ya vardıklarında bütün Türk kuvvetlerinin burada toplandığını gördüler.

Kılıç Arslan Çankırı'ya kadar Haçlıların yürüyüşüne müdahale etmedi; zaten bunu yapamazdı. Kendi birliklerinden sayıca çok büyük bir orduyla savaşa tutuşması intihar olurdu. Niyeti Haçlıları tamamen Türk bölgesi içine çektikten ve yardıma gelen kuvvetlerle birleştikten sonra, bunları kesin bir savaşa zorlamaktı. Şimdilik yapılacak iş, bu muazzam orduyu gerilla taktiği ile yıpratmaktı. Danişmendli ordusuyla, Rıdvan'ın, Karaca'nın ve Belek'in kuvvetleriyle birleştikten sonra bile ordusunun sayısı ancak 20.000 kişiyi buldu. Haçlıların sayısı ise 200.000'i aşıyordu. Bu durumda Haçlılara karşı savaşa girişmek yine de mümkün değildi. Bu muazzam ordunun gücünü kırmak lâzımdı: Haçlıların yürüyüş koşulları zorlaştırıldı.; öncü ve artçı birliklerine hücum edildi; ana ordudan yiyecek bulmak üzere uzaklaşanlar yakalandı, öldürüldü . Böylece Haçlı ordusu yakından takip edilerek yol boyunca hırpalandı.

Nihayet Haçlı ordusu 2 Ağustos Cuma günü Merzifon yakınlarında bir ovaya vardı. Ovada yürüyüş devam ederken, Haçlılar birdenbire Kılıç Arslan, Gümüştekin, Rıdvan, Belek ve Karaca'nın kumandasındaki Türk atlılarının ovanın etrafını saran tepelerden savaş naraları atarak doludizgin indiğini gördüler. Kılıç Arslan, bir aydan beri zor koşullar altın-

Türkler ile Haçlı orduları arasında savaş

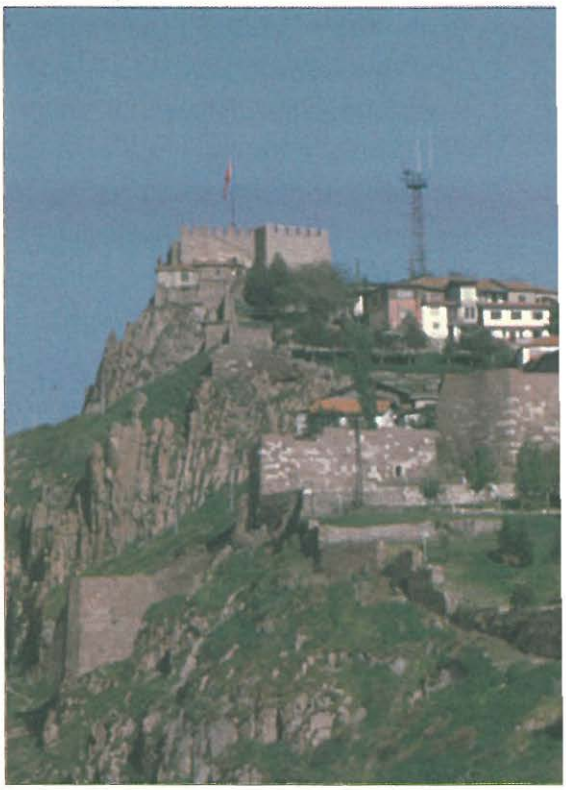
da ilerleyen Haçlı ordusunun oldukça güçten düştüğünü anlamış ve bunlarla savaş için bu ovanın en uygun yer olduğu kararına varmıştı. Bu sebeple ordusunu, Haçlılar girer girmez hücuma geçmek üzere ovayı kuşatan tepelere yerleştirmiş, bekliyordu. Haçlılar Türk atlılarının yıldırım hızıyla üzerlerine geldiğini görünce, kendilerini savunmak için derhal toplanıp bir kamp oluşturdular. Kampın çevresini arabalarıyla ve her türlü eşya yığarak siper haline soktular. Kendileri de bu siperin gerisinde sıkı saflar halinde dizildiler. Türkler süratle bu kampın etrafını sardı; biniciler kampın çevresinde rüzgâr gibi at koşturuyor, Haçlıları ok yağmuruna tutuyorlardı. Fakat sayıca kendilerinden on kat fazla Haçlı ordusunun saflarını bir çırpıda dağıtamadılar ve akşam olurken geri çekildiler. Ertesi gün, 3 Ağustos sabahı, Konrad 3.000 Alman Haçlısı ile yiyecek aramak üzere kamptan ayrıldı; Merzifon'a doğru yürüdü. Yolda Türklere ait her türlü yiyecek ve eşya ile dolu bir kaleye rastladı. Kale tamamen savunmasızdı. Haçlılar bunun bir tuzak olduğunu anlamadılar; çok açtılar ve iyi bir ganimet ele geçirmişlerdi. Kalenin içinde buldukları herşeyi hayvanlarına yüklediler. Fakat, yaptıklarından memnun geri dönerlerken Türklerin pususuna düştüler. Karşı koymaya çalışmaları boşunaydı; hem ele geçirdikleri malların tamamını, hem de 700 adam kaybettiler. Canını kurtaranlar sağa sola kaçıştı ve ancak akşam olurken perişan bir vaziyette kampa dönebildiler. Aynı gün ordugâhta bulunanlar da tekrarlanan Türk hücumlarına karşı koymak zorunda kalmışlardı.

4 Ağustos Pazar günü Türkler hiçbir hücumda bulunmadılar. Ama Haçlı ordugâhının etrafını tamamen sarmışlardı. Yiyecek aramak için ordugâhtan dışarı çıkmak mümkün değildi. Atlarını ve yük hayvanlarını bile yakındaki su kenarına götüremiyorlardı. Haçlılar hiç bir kurtuluş ümidi kalmadığını ve artık yok olmanın eşiğine geldiklerini anladılar; Türklerin avcuna düşmüşlerdi. Bu durumda Türklerle bir meydan savaşını kabul etmekten başka çareleri yoktu. 5 Ağustos Pazartesi sabahı başlayan savaş bütün gün sürdü. Akşam olurken savaş henüz kesin bir sonuca ulaşmamıştı. Ama Haçlılar durumlarının ne kadar ümitsiz olduğunu görmekteydiler. Sayıca üstün oluşları, Türkler karşısında başarı kazanmaya yetmemişti. Tek kurtuluş yolu, Türklere sezdirmeden gecenin karanlığında kaçıp gitmekti. Gerçekten de Haçlı liderleri ve şövalyeler kendi canlarını kurtarmak telâşı içinde yaya askerlerini, kadınları, çocukları ve yaşlıları ordugâhta kaderlerine terkedip kaçtılar.

Türklere gelince çok yorgundular. Bütün gün sayıca kendilerine çok üstün bir ordu ile aralıksız savaşmışlardı. Savaş alanında onlara üstünlük sağlamışlardı, günün başarısı kendilerine aitti. Fakat Haçlı ordugâhı henüz dağıtılamamış ve kesin zafer kazanılamamıştı. Geceyi dinlenerek ve ertesi günkü savaşa hazırlanarak geçirmekteydiler. Birdenbire, gecenin ilerlemiş bir saatinde karargâha Haçlıların akın akın kaçmakta oldukları haberi ulaştı. Demek ki düşmanın morali bozulmuş, pes etmişti. Türk ordugâhında davullar ve borazanlar çalınıp herkes uyandırıldı. Harekete geçmek üzere sabırsızlıkla günün ilk ışıklarının belirmesi beklendi. Şafakta Türk birlikleri Haçlı ordugâhına girdi. Geride terkedilenler ya öldürüldü, ya esir alındı. Fakat yağma ile zaman harcanmadı. Türkler derhal kaçan ordunun peşine düşerek yakaladıkları Haçlı askerlerini kılıçtan geçirdiler. Atlarının sürati sayesinde kaçabilen Haçlı reisleri ve şövalyeler ise Karadeniz kıyısında Bizans'ın elinde

1

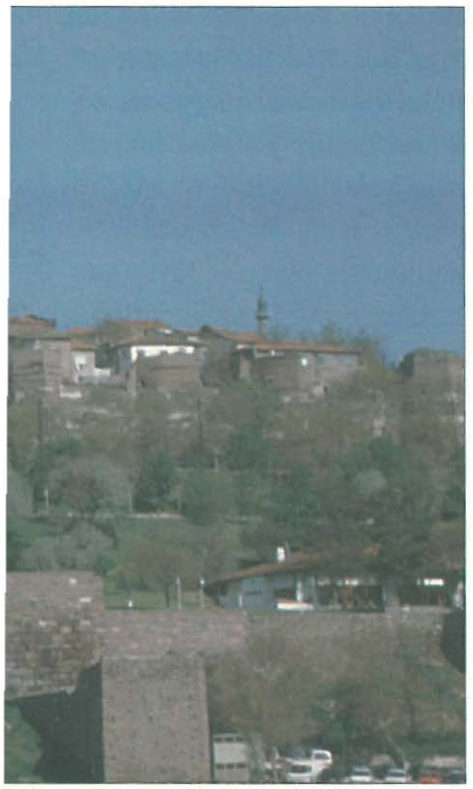

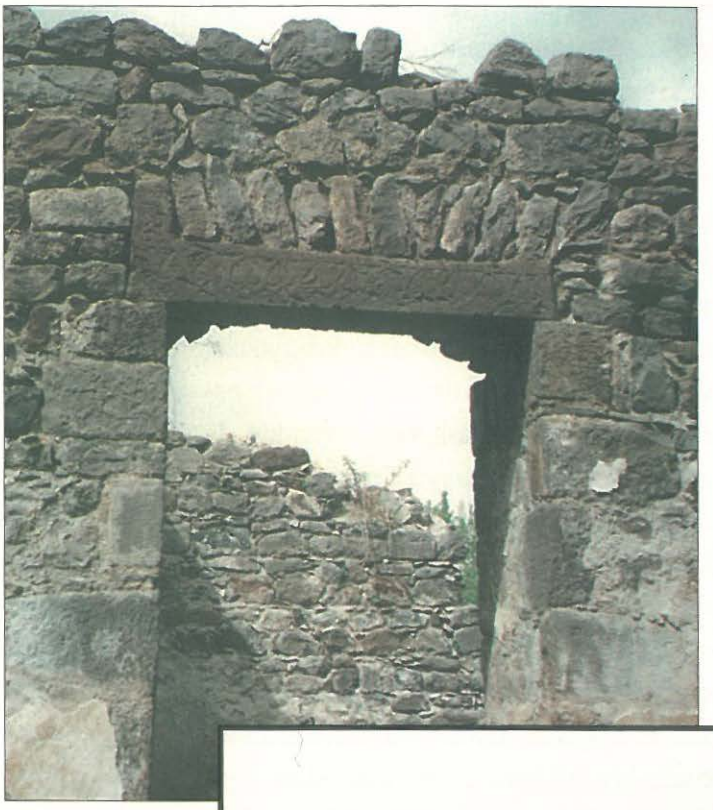

4

5

3

1- İznik surları (İstanbul kapısı)
2- Ankara Şehir surları ve içkale
3- Niksar surları
4- Hasan Dağı
5- Çankırı kalesi
6- Niksar surları
7 -Niksar kalesi dış surları

6

7

bulunan Sinop'a ulaşıp, ancak şehir surlarının arkasına sığınmak suretiyle canlarını kurtardılar. Türkler iki gün boyunca Haçlıları kovaladı. Ama Bizans arazisinde daha fazla ilerlemek sakıncalı olurdu. Takipten vazgeçip geri döndüler. Sinop'a sığınan Haçlılar ise, Karadeniz sahil yolundan düşe kalka yürüyüp tekrar İstanbul'a geldiler. Kayıpları çok büyüktü; ordunun beşte dördünü yitirmişler, sayısız eşya, para ve silâh kaybetmişlerdi. Bundan da önemlisi, bütün hayalleri yıkılmıştı. Bunlar ancak 1102 ilkbaharında Anadolu üzerinden değil de, deniz yoluyla Filistin'e gitmek imkânını bulacaklardı.

Kılıç Arslan ve bütün Türk beyleri böylesine büyük bir Haçlı ordusuna karşı kazandıkları zaferden, hiç şüphesiz, memnundular. Topraklarına düzenlenen saldırıyı yoketmişler, dört yıl önceki Haçlı seferinin sebep olduğu zararların daha da kötüye gitmesini önlemişlerdi. Fakat zaferlerinin keyfini çıkaracak zaman bulamadılar. Çünkü ikinci bir Haçlı ordusunun bu defa Konya istikametinde ilerlediğini haber almışlardı.

1101 Yılının İkinci Haçlı Ordusuyla Mücadele

Bu ordu, Nevers kontu II.Guillaume'un idaresindeki Fransızlardan oluşmuştu. Bunlar birinci ordunun ayrılışından hemen sonra İstanbul'a varmışlar ve önden giden orduya yetişmek gayesiyle aynı yoldan ilerleyip Ankara'ya gelmişlerdi. Fakat Ankara'da hiç kimse birinci ordunun o sırada nerede olduğunu bilmiyordu. Bu durumda önceki orduya yetişmek artık mümkün görünmüyordu. Daha kuzeye doğru yürümekse tehlikeliydi. Kont güneye Kulu - Cihanbeyli üzerinden Konya'ya giden en kestirme yola sapmayı uygun buldu. Belki Konya'da birinci ordunun akıbeti hakkında bir şeyler öğrenebilirdi. Aynı zamanda Konya'dan Akdeniz kıyısına inebilir ve Antakya'ya daha kolay ulaşabilirdi.

Öte yandan bu durumu öğrenen Kılıç Arslan, Danişmendli beyi ile birlikte beraber ordunun atlı birlikleriyle derhal harekete geçti. Merzifon Savaşı'ndan sekiz gün sonra 13 Ağustos'ta Nevers ordusunu daha Konya'ya varmadan önce yolda yakaladı. Türk birlikleri üç gün boyunca Haçlılara hücum etti. Ama henüz yıpranmamış bu orduyu yenemedi ve yürüyüşlerini de engelleyemedi. Kılıç Arslan Haçlıların zor şartlar altında daha bir süre ilerleyip kuvvetten düşmesine ve ancak bundan sonra onlarla savaşa tutuşmaya karar verdi. Daha önce yaptığı gibi, Haçlıların önü sıra geri çekildi. Böylece Haçlılar Konya'ya vardılar. Şehir önünde bir gün konakladılar, hatta surlara bir saldırıda bulundular. Ama boşunaydı. Başkent Konya çok güçlü bir garnizon tarafından savunuluyordu. Kont birinci ordudan hâlâ bir haber alamamıştı. Burada durmanın anlamı yoktu; en iyisi en kısa yoldan Akdeniz kıyısına inmekti. Haçlı ordusu Konya'dan güneye doğru hareket etti. Fakat Haçlılar bu yürüyüş sırasında yolda ne yiyecek bir şey, ne de su bulabildiler. Üç gün içinde hepsi sıcaktan ve susuzluktan perişan hale düştüler. Sultanın taktiği semeresini verdi. Haçlılar artık ciddi bir direnişte bulunamazlardı. Türkler birdenbire ortaya çıkıp Haçlıların etrafını sardı. Albertus, "Savaş Ağustos ayında kızgın güneşin yakıp kavurduğu ve susuzluğun en dayanılmaz noktaya ulaştığı sırada yapılmıştı. Bütün gün devam eden şiddetli savaşta iki taraftan da pek çok kişi ölmüştü. Türkler nihayet Hristiyanları yenilgiye uğratıp rezilâne şekilde

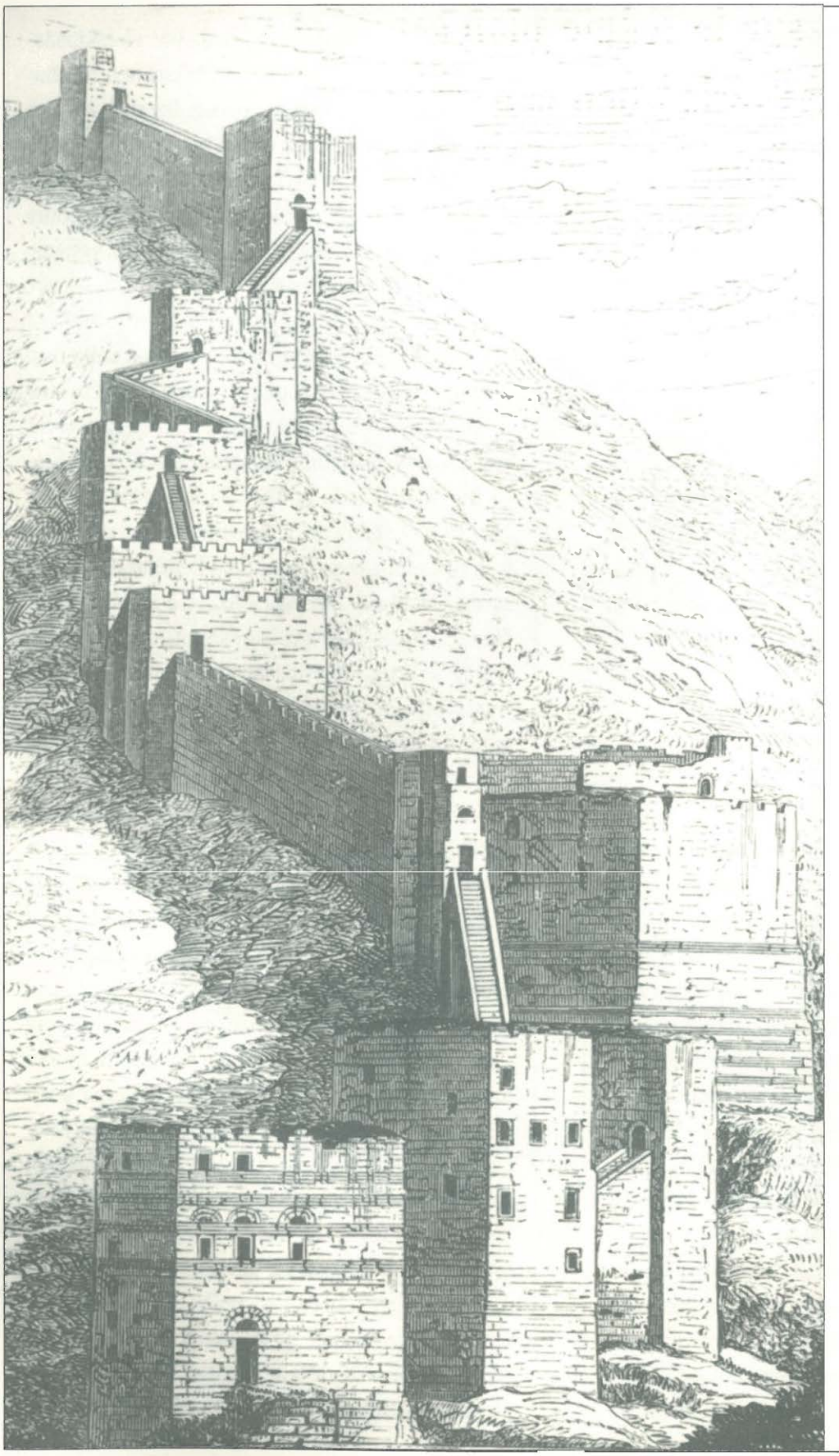
kaçmaya zorlamışlardı; mağlup Nevers kontu kardeşi, bayraktarı ve bütün maiyetiyle birlikte savaş alanından kaçmış, fakat Türkler bunları Germanikopolis (Ermenek) şehrine kadar arkalarından kovalamışlardı. Germanikopolis'e kaçan kont ve şövalyeler, böylece bütün yayaları Türklerin kılıçları altında ölüme terketmiş oldular" diye yazmaktadır. Kaçan liderler dışında pek kurtulan olmadı. Kont ve arkadaşlarıysa, zorlukla da olsa, Antakya'ya gidebildiler.

Haçlılara karşı kazanılan ikinci zaferle de mücadele bitmedi. Çünkü Türkler Nevers ordusuyla savaştığı sırada, Aquitania'lı Fransızlar ile Bavyera'lı Almanlardan oluşan üçüncü bir Haçlı ordusu, İznik - Akşehir üzerinden Selçuklu topraklarına girmişti bile.

1101 Yılının Üçüncü Haçlı Ordusuyla Mücadele

Aquitania dükü IX.Guillaume ve Bavyera dükü IV.Welf'in idaresindeki üçüncü ordu Haziran başında İstanbul'a gelmiş ve beş hafta şehir önünde konakladıktan sonra yola devam etmişti. Bunlar imparatorun tavsiyesine uyarak, 1097'deki Haçlı ordularının takip ettiği yoldan ilerlediler. Akşehir'e kadar Bizans arazisi içindeki yürüyüşleri çok rahat geçti. Ama Selçuklu topraklarına girdikten sonra birden zorluklar başladı. Haçlılar özellikle su ve yiyecek sıkıntısı çekmekteydiler. Zira Türkler bütün kuyu, sarnıç ve kaynakları kullanılmaz hale getirdikleri gibi, yol boyunca uzanan bölgedeki olgun tahılı yakmışlar ve her türlü yiyecek maddesini de beraberlerine alarak şehirleri boşaltıp geri çekilmişlerdi. Albertus da,"... Böylece Türkler, açlık ve susuzluk yüzünden yiyecek ve su aramak üzere ordudan ayrılan gruplarla savaşmanın daha kolay olacağını hesaplamışlardı" demekte ve "Türklerin uyguladığı bu taktiğe çok öfkelenen Guillaume, Welf ve arkadaşları bunun üzerine yol boyunca Türklere ait bulunan Philomelion (Akşehir), Salamia (İsmil) ve bütün diğer şehirlere saldırdılar. Bunların hepsini yakıp yıktıktan sonra Reclei (Ereğli)'ye doğru yürüdüler" diye yaşanan olayları tasvir etmektedir.

Kılıç Arslan üçüncü Haçlı ordusuna karşı başlangıçta, alınan bu önlemlerle yetindi. Zira bu sırada Ankara'dan Konya'ya inmiş olan Nevers ordusuyla savaşmaktaydı. Yeni gelen Haçlılara başkaca bir mücadelede bulunması mümkün değildi. Nevers ordusunu yendikten sonra da, üçüncü Haçlı ordusunun zor şartlar altında ilerlemesine karışmadı. Haçlıların önü sıra Ereğli'ye kadar çekildi. Burada, Amasya bölgesinde kalmış olup Kayseri-Niğde yoluyla güneye inen ordusunun diğer kısmıyla birleşti. Bütün kuvvetlerini, yaz mevsimi boyunca suyu kurumayan Ereğli ırmağı kenarındaki çalılıklar arasında pusuya yatırdı. Nasıl olsa su ihtiyacı yüzünden Haçlılar buraya gelecekti. 5 Eylül günü Haçlılar, içinde Ereğli ırmağının aktığı Akgöl ovasına ulaştılar. Suyu gören herkes ırmağa doğru koştu. Fakat ırmağın karşı kıyısında pusu kurmuş olan Türkler, birdenbire ortaya çıkıp yağmur gibi ok yağdırmaya başladılar. Haçlılar daha neye uğradıklarını anlamadan Türkler hücuma geçti. Atlı birlikler kısa sürede Haçlıları çember içine alıverdi. Haçlılar bu şiddetli hücuma karşı koyamadılar. Atlı veya yaya, pek çoğu ırmak yatağı kenarından kaçmaya veya çalılıklar arasında saklanmaya çalıştı. Ama hepsi Türk okçularına hedef oldu. Savaş alanındakilerin ise hemen hepsi kılıçtan geçirildi. Ancak savaşın içinde olmayıp çarpışmayı bir tepeden seyreden Aquitania dükü Guillaume, ordusunu bu durumda bırakıp, 400 kişilik atlı kuvvetiyle kaçıp gitti. Bunun dışında Haçlı ordusundan sadece Toros dağlarına doğru

kaçabilenlerden bir kısmı daha kurtulabildi. Bavyera dükü Welf de ancak zırhını ve silâhlarını fırlatıp atarak dağlara kaçıp canını kurtarmıştı. İşin ilginç yanı, 1101 yılındaki ilk iki Haçlı ordusunun uğradıkları yenilgilerden sonra olduğu gibi, adamlarını savaş alanında ölüme terkeden bu Haçlı liderlerinin de kurtulmuş olmasıdır. Böylece sayısı yüzbinleri aşan üçüncü Haçlı ordusu da Ereğli yakınında yok edilmişti.

Sonuçta, 1101 yılındaki Haçlı seferlerinin orduları değil, sadece liderleri Antakya'da toplanarak kılıç artığı adamlarıyla Kudüs'e gidebildiler. Artık seferin askerî yönden hiç bir önemi kalmamıştı. Daha fazla insan gücü sağlayarak Kudüs krallığını kuvvetlendirmek üzere düzenlenmiş sefer mahvolup gitmişti. Bu, Haçlılara vurulan ilk darbeydi ve arkası gelecekti.

Antakya şehir surlarından görünüş

HAÇLI DEVLETLERİNİN KURULUŞU

Birinci Haçlı Seferi sırasında ve sonrasında Haçlılar Doğu'da, Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'da devletler kurdular. Biz, burada bu devletlerin İkinci Haçlı Seferi'ne kadar uzayan tarihleri üzerinde duracağız.

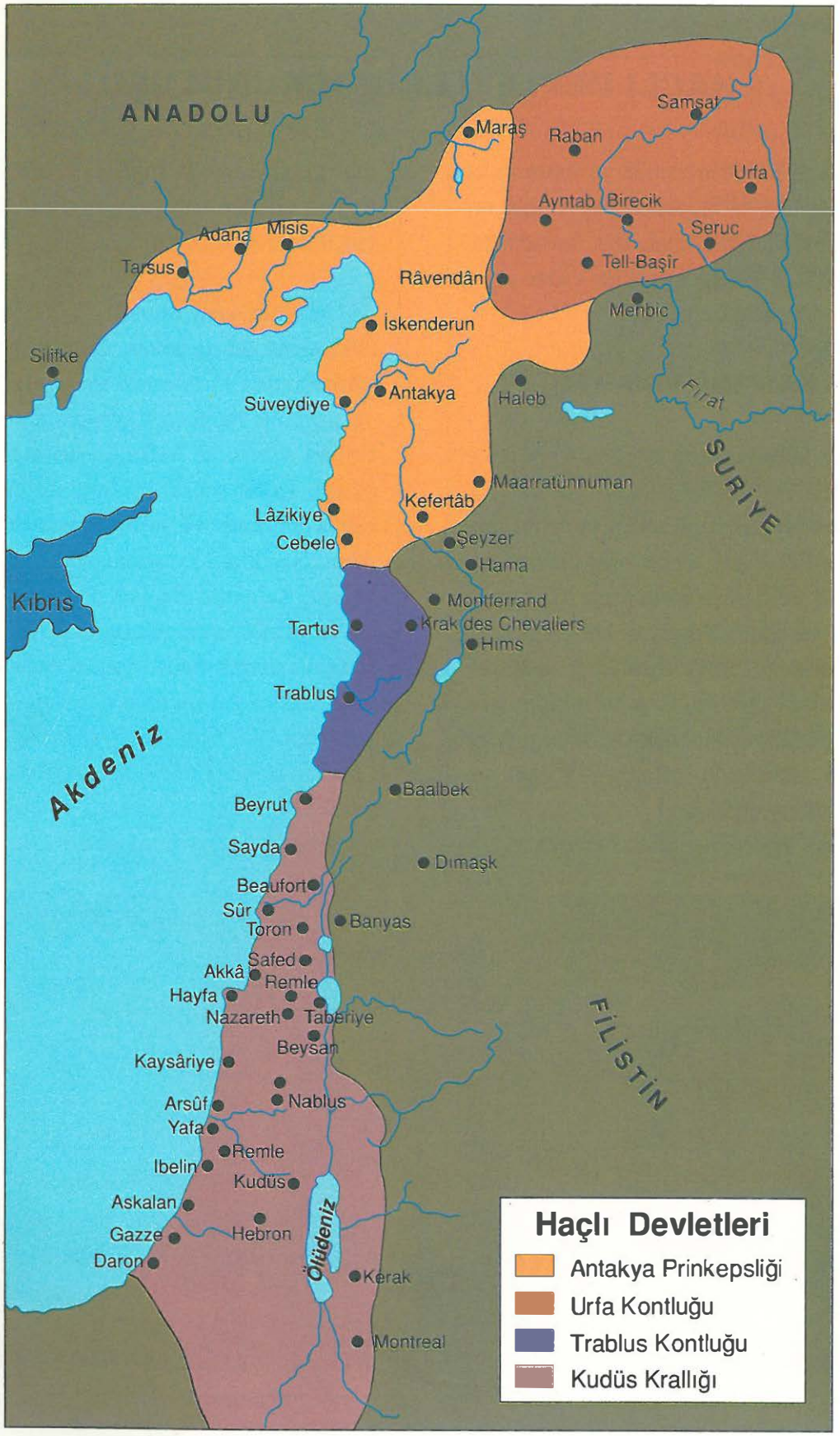
Urfa Kontluğu (1098-1144)

Türklere karşı yardım isteyen Urfa'daki Ermenilerin daveti üzerine, Maraş'da ana ordudan ayrılıp bu bölgeye yönelen Baudouin de Boulogne, önce yolu üzerindeki Râvendân ve Tell-Bâşir kalelerini Türklerin elinden aldı ve sonra Hristiyan halkın sevinç gösterileriyle karşılandığı Urfa'ya gitti. Fakat Baudouin'in sevgiye değil, kendisi için bağımsız bir hâkimiyet kuracak ortama ihtiyacı vardı. Bir ay içinde bu ortamı yakaladı ve kendisini manevî oğul kabul etmiş olan şehrin Ermeni hâkimi Thoros'u bertaraf ederek plânını gerçekleştirdi. Böylece, hem de bir Hristiyanın elinden alınmak suretiyle, Doğu'da ilk Haçlı devleti kuruldu (10 Mart 1098).

Urfa'nın yeni efendisi kont Baudouin'in hâkimiyeti iki ay sonra, Antakya'yı Haçlı kuşatmasından kurtarmak amacıyla Musul'dan yola çıkmış bulunan Kürboğa'nın ordusu tarafından şehrin üç hafta kuşatılmasıyla tehdit edildi. Fakat şehrin sağlam surları bu kuşatmaya dayandı ve tehlike atlatıldı. Bundan sonra Baudouin kısa zamanda Urfa civarındaki bazı kalelerle Samsat ve Seruc şehirlerini ele geçirmek imkânını buldu. Böylece sınırları kesin olarak belli olmasa da, kontluğunun topraklarını genişletmiş oldu. Bu arada Taphnuz adında zengin bir Ermeni beyinin tek vârisesi olan kızıyla evlendi. Antakya'nın alınışından sonra oradan kendi yanına gelen birçok Haçlı şövalyesi sayesinde askerî gücü art-

Urfa kontu Baudouin de Boulogne, şehir halkını huzuruna kabul ediyor

ANADOLU
Maraş
Raban
Samsat
Urfa
Ayntab
Birecik
Seruc
Adana
Misis
Tarsus
Tell-Başir
Râvendân
Menbic
İskenderun
Silifke
Süveydiye
Antakya
Haleb
Fırat
SURİYE
Maarratünnuman
Kefertâb
Lâzikiye
Cebele
Şeyzer
Hama
Kıbrıs
Montferrand
Krak des Chevaliers
Tartus
Hıms
Trablus
Akdeniz
Baalbek
Beyrut
Sayda
Dımaşk
Beaufort
Sûr
Toron
Banyas
Safed
Akkâ
Remle
Hayfa
Nazareth
Taberiye
Beysan
FİLİSTİN
Kaysâriye
Arsûf
Nablus
Yafa
Remle
Ibelin
Kudüs
Askalan
Ölüdeniz
Gazze
Hebron
Daron
Kerak
Montreal
Haçlı Devletleri
Antakya Prinkepsliği
Urfa Kontluğu
Trablus Kontluğu
Kudüs Krallığı

tıkça, Ermenilere sırt çevirdi; Ermenileri bulundukları mevkilerden uzaklaştırdığı gibi , bunlara ait olan toprakları da kendi adamlarına verdi. Ermenilerin ödemek zorunda bırakıldıkları vergiler de eskisinden az değildi. Bu durum onları yeni efendilerinden kurtulmak çabasına itti. Fakat suikast plânı öğrenildi. Baudouin suikastçıları yakalatıp hapse attırdı. Elebaşlarının gözlerini oydurttu. Birçoklarının burunları, elleri, ayakları kesilerek şehirden kovuldu. Olayla ilgisinden şüphe duyularak zındana atılan pek çok Ermeni canlarının bağışlanması için yalvarıp yakardılar ve ancak 20.000, 30.000 hatta 60.000 altın ödemek suretiyle canlarını kurtarabildiler. Baudouin'in bu acımasız davranışı Ermenileri sindirdi. Artık Batılı dindaşlarının kendilerine yardımının ne anlama geldiğini öğreniyorlardı. Ancak Baudouin'in Urfa'daki hâkimiyeti ikibuçuk yıl sürdü. Kudüs'ün zaptından sonra burasının yönetimine seçilmiş olan ağabeyi Godefroi'nın 18 Temmuz 1100'de ölümünden sonra aldığı davetle, onun yerine geçmek üzere Kudüs'e çağrıldı. Bu sebeple Baudouin, Urfa kontluğunun idaresini kuzeni Baudouin du Bourg'a devrederek Kudüs'e gidip kral unvanıyla idarenin başına geçti.

Urfa'nın ikinci kontu Baudouin du Bourg (1100-1118) selefinden aldığı kontluk topraklarını pek genişletemediyse de, Türk taarruzlarına karşı koruyabildi. Ayrıca 1102'de yanına gelen kuzeni Joscelin de Courtenay'in şahsında iyi bir yardımcıya kavuştu. Haleb bölgesi devamlı yağma akınlarıyla yıpratılırken, kuzeyde Maraş civarı kontluk arazisine katıldı. Haçlıların cüreti, 1103 yılında Bohemund'un Danişmendli esaretinden fidye mukabilinde kurtuluşundan sonra daha da arttı. 1104 yılında Baudouin bu kez Antakya prinkepsi Bohemund ve Tankred ile birlikte Harran'ı ele geçirmek üzere sefere çıktı. Fakat Mardin hâkimi Artukoğlu Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş'ün kuvvetleriyle 7 Mayıs'da yapılan savaşta yenilerek kuzeni Joscelin ile birlikte esir düştü ve ancak dört yıl sonra Türk esaretinden kurtulup Urfa'ya dönebildi. 1104-1108 arasında Urfa'nın idaresini Bohemund adına önce Tankred, sonra Richard de Salerne yürüttü. Fakat Tankred ve Richard, 1108'de esaretten dönen II.Baudouin'e Urfa'nın hâkimiyetini geri vermek istemediler. Baudouin bir hayli mücadeleden sonra Urfa'ya sahip olabildi. Bu çıkar kavgası ise Urfa ile Antakya arasındaki ilişkileri bozdu ve iki taraf arasındaki husumet kontluğun yıkılışına kadar sürüp gitti. Bu arada Ermeniler Haçlı reisleri arasındaki geçimsizliği Lâtin hâkimiyetinden kurtulmak için bir fırsat saymışlardı ama başarılı olamadılar. Baudouin du Bourg da selefi gibi çok sert davrandı. Büyük zulüm ve işkencelerle pek çok kişinin gözlerini oydurttu. Ermeni başpiskoposu Stepanus, gözlerinin oyulmasını ancak çok miktarda para ödemek suretiyle engelleyebildi. Ermeniler bir kez daha sindirilmişti.

Musul valisi Mevdud'un 1110 yılında başlayan ve takip eden yıllarda süren üç seferi Urfa kontluğunun geleceği bakımından bir dönüm noktası oldu. Kontluğun Fırat'ın doğusunda kalan kısmı bu seferler sonunda tahrip edildi ve bölge halkının çoğu nehrin batı tarafına göçtü. Kontluğun toprak kaybından ziyade geliri azalmıştı. Urfa'nın ilk kontu Baudouin gibi, Baudouin du Bourg'un da mal ve mülke, paraya düşkünlüğü sonsuzdu. Urfa'ya geldiği ilk yıllarda onun para koparmak için kayınpederine oynadığı oyun hâlâ dillerdeydi: Baudouin, Malatya hâkimi Ermeni Gabriel'in kızı Morphia ile evlenmişti. Zengin

kayınpederine, adamlarına borcu olduğunu ve bu parayı ödeyemediği takdirde sakalını kesmeye yemin ettiğini söyleyerek ondan 30.000 altın istemişti. Sakalın erkeklik simgesi olduğuna inanan ve damadının bu yüzden itibarını kaybetmesini istemeyen Gabriel de kuzu kuzu altınları vermişti...

Baudouin şimdi de Mevdud'un seferleri yüzünden uğradığı gelir kaybını telâfiye çalıştı. Kuzeni Joscelin'e kontluğun batısında vermiş olduğu zengin Tell-Bâşir bölgesini geri almaya karar verdi. Joscelin'e hasta olduğunu ve hemen Urfa'ya gelmesini bildirdi. Oynanan oyundan habersiz olan Joscelin, Urfa'ya gelince yakalanıp hapse atıldı; ancak Tell-Bâşir ve sahip olduğu bütün araziden vazgeçmek koşulu ile serbest bırakıldı. Joscelin de Kudüs kralının yanına gitti. Kral ona Galilaea bölgesinin idaresini verdi. Fakat Baudouin du Bourg için Joscelin'den geri aldığı toprakların geliri yeterli olmadı. Kontluğun kuzeyinde Ermenilerin elindeki bölgede bulunan Rabân, Keysun, Gerger, Birecik gibi şehirleri, onların gözünün yaşına bakmadan kendi hâkimiyeti altına aldı. Birecik'in idaresini teyzesinin oğlu Galeran du Puiset'e verdi. 1118'de I.Baudouin'in ölümünden sonra Kudüs krallığına Baudouin du Bourg seçilince, kısa süre için de olsa, Galeran bütün kontluğun idaresini üzerine aldı. Fakat 1119 sonbaharında Urfa kontluğunun başına Joscelin de Courtenay getirildi.

Joscelin, 28 Haziran 1119'da Kanlı Meydan savaşında Antakya haçlı ordusunu mahveden ve Mardin ile Haleb'in hâkimiyetini elinde tutan büyük Türk mücahidi Artukoğlu İlgazi'nin Selçuklu devletinin diğer bölgelerinde cereyan eden olaylara karışmak üzere Suriye'den ayrılmış bulunmasından yararlandı. Büyük bir cüretle Müslüman komşuları üzerine yağma akınları tertiplemeye başladı. İlgazi 1122'de geri döndü. Yanında, Haçlı döneminde Türk dünyasının yetiştirdiği en büyük kahramanlardan birisi olan yeğeni Belek de vardı. Ne yazık ki, aynı yıl İlgazi öldü. Bununla beraber yeğeni Belek, Urfa kontu Joscelin'i 100'e yakın adamıyla pusuya düşürüp yakaladı ve Harput kalesinde hapsetti (12 Eylül 1122). Kudüs kralı II.Baudouin onları kurtarmak için hemen koşup kuzeye geldiyse de, o da Belek tarafından esir edilerek (18 Nisan 1123) Harput'ta zindana atıldı. Bu durum Haçlıların geleceği bakımından felâketti. Fakat Antakya'da patrik Bernard, Urfa'da keşiş Geoffroi ve Kudüs'de Eustache Garnier Haçlı devletlerinin idaresini üstlendiler.

Ancak kısa süre sonra, Belek'in Harput'ta bulunmadığı bir sırada, Ermeniler hazırladık-

Rumkale'den Fırat nehrinin görünüşü

Harput Kalesi

ları komplo sonunda Türk garnizonunu öldürüp kral II.Baudouin, Joscelin ve Haçlı esirleri hapisten kurtardılar. Fakat kalede olup bitenler hemen duyuldu ve civardaki Türkler süratle koşup kaleyi kuşattılar. Kral Baudouin gizlice Joscelin'i, yardıma koşacak birlikler bulup getirmek üzere Urfa'ya gönderdi. Ama durumdan haberdar olan Belek, Joscelin ve yardımcı birliklerden önce Harput'a geldi ve kaleyi zorla ele geçirip bütün Frank ve Ermenileri öldürdü. Kral Baudouin'i ise öldürmeyip bu kez Harran kalesinde hapsetti.

Joscelin esaretten kaçtıktan sonra, yine en acımasız şekilde Müslümanlar üzerine yağma akınları yapmaya başladı. 1124 yılında Belek'in, sahibi Hassan ibn Gümüştekin'e kızarak kuşattığı Menbic önünde ölmesi ise, sadece Joscelin'i değil bütün Haçlıları sevindirdi. Belek aslında Menbic kalesinin kuşatılmasını kuzeni Timurtaş'a bırakıp, bu sırada Haçlıların kuşattığı Sûr şehrinin yardımına gitmeye hazırlanıyordu. O sabah beyazlar giyinmiş olup askerlerine mancınıkların nerelere yerleştirilmesi gerektiği hakkında emirler vermekteydi. Birdenbire içkaleden atılan bir ok, yüreğinin üstünde köprücük kemiğine saplanıverdi. Belek oku çekip çıkardı ve üzerine tükürerek "Bu, bütün Müslümanlara isabet eden bir musibettir" diyerek ruhunu teslim etti. Joscelin, Artukoğulları arasındaki miras kavgasından faydalanıp Şabahtâı bölgesini yağmaladı. Gerger kalesi de yeniden Ermeni Mikhail'in eline geçti. Üstelik kral Baudouin de, Timurtaş ile varılan anlaşmayla esaretten kurtuldu. Haçlılar için zor günler geçmiş gibiydi. Hatta Joscelin'in de arasında bulunduğu kralın kumandasındaki Haçlı ordusu Haleb'i bile kuşattı. Fakat bu kez önlerine başka bir Türk kumandanı, Aksungur el- Porsukî çıktı. Haleb halkının yardım çağrısına koşan Musul atabeyi Aksungur, sadece Haleb'i kuşatmadan kurtarmakla kalmadı, Haçlılar karşısında Müslümanların içine düştüğü bunalımı da halletti. Böylece İlgazi ve Belek'e kıymetli bir halef olduğunu ispat eden Aksungur, âdil ve

akıllı idaresiyle herkesin sevgisini kazanarak kuzey Suriye'de bütün Müslümanları birleştiren bir otorite oldu. Kısa bir hâkimiyetten sonra Aksungur'un ölümü Urfa kontluğu bakımından sevindirici olabilirdi ama, şimdi tarih sahnesine İmâdeddin Zengi çıkıyordu.

Joscelin'in başka sorunları da vardı. 1126 sonbaharında Antakya'ya gelerek babasının mirasını devralan II. Bohemund ile Azâz şehrinin mülkiyeti yüzünden çıkan kavga iki yıl sürdü. 1130'da II. Bohemund'un ölümü ise, Antakya'nın idaresini yeniden Joscelin'in omuzlarına yükledi. Ama 1131 yılında Joscelin de öldü. O yılın sonbaharında kuşattığı Tell-Aran kalesi önünde, kazılan tünelin içindeyken tünel çökünce ağır surette yaralanmıştı. Durumu ümitsizdi. Tam bu sırada Danişmendli Emîr Gazi'nin kontluk arazisine bir akın yaptığını haber almış ve Türk beyini durdurmak görevini oğlu Joscelin'e vermek istemişti. Fakat oğlunun Danişmendlilere karşı çıkmaktan korkması üzerine, bir sedye içinde yatarak ordusunun başına geçip Danişmendlilere karşı yürüdü. Ancak Dülük şehrine vardığında öldü ve buradaki kiliseye gömüldü. Tarihçi Süryani Mikhail, Emîr Gazi'nin Joscelin'in ölümünü haber alınca âlicenaplık göstererek savaşı durdurduğunu ve Franklara reislerinin ölümü dolayısıyla taziyede bulunduğunu kaydetmiştir.

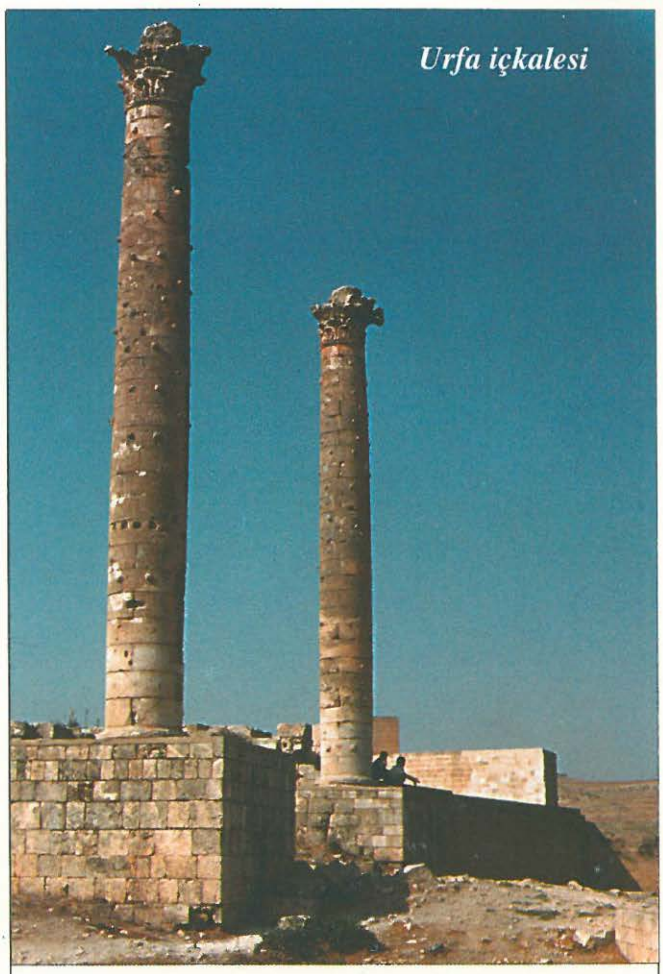
Yeni Urfa kontu II.Joscelin babasının enerji ve idare kabiliyetine sahip biri olamadı. Tarihçi Willermus'un dediği kadar kötü ve değersiz bir kimse değildi, ama devleti için fazla birşey de yapamadı. 1132'de evlendiği Beatrice'den doğan çocukları Agnes ve Joscelin, sonraki yıllarda Kudüs krallığında önemli roller oynayacaktı. Saltanatının ilk yıllarında kontluğunu, Zengi'nin Suriye bölgesinden ayrılmış olması sebebiyle, oldukça rahat idare etti. Bu arada hem Artuklularla hem de Zengi'nin Haleb'deki kumandanı Savar ile mücadelelerde bulundu. 1136'da Antakya prinkepsi olan Raymond de Poitiers ile ilişkileri başlangıçta iyiydi. Bizans imparatoru Ionnes Komnenos'un 1137/38 yılında Suriye üzerine yaptığı seferde, imparatora karşı birlik olmuşlardı. Fakat zamanla ikisi arasındaki geçimsizlik gerçek bir düşmanlığa dönüştü. Willermus bu hususta "Antakya prinkepsi ile kont Joscelin artık gizli kalmayıp açıkça patlak veren bir düşmanlık içindeydiler. Bu sebeple ikisinden biri, diğerine bir fenalık erişirse kılını bile kıpırdatmıyordu; aksine biri bir zarara uğrayınca, diğeri seviniyordu" diye yazmaktadır.

İmâdeddin Zengi ve Urfa'nın Fethi (24 Aralık 1144)

1127'de Musul bölgesinin idaresini üzerine alan ve 1128'de Haleb hâkimiyetiyle gücünü kuzey Suriye'ye kadar uzatan atabek İmâdeddin Zengi, sultan Melikşah'ın ünlü kumandanlarından Haleb hâkimi Kasımüddevle Aksungur'un oğlu idi. Müslüman tarihçiler, eserlerinde Zengi'nin askerî ve idarî kabiliyetini anlatmış ve yönetici olarak üstün vasıflarına duyulan hayranlığı belirtmişlerdir. Zengi, Haçlılara karşı harekete geçmeden evvel plânlı ve uzak görüşlü bir siyaset izleyerek önce kendisine emanet edilmiş olan İslâm bölgesinde birlik ve beraberliği sağladı. Fakat bu iş çabuk ve kolay olmadı. Çeşitli sorunların halledilmesi yıllarca sürdü. Bu arada Zengi Haçlılar arasındaki anlaşmazlıkları da dikkatle izliyordu. Nihayet 1144 yılında Urfa'ya taarruz için uygun fırsatı yakaladı. Kontluğun Bizans imparatorluğu ile arası açılmıştı. Kudüs krallığı etkili bir yardım

gönderecek durumda değildi. Urfa'nın düşmanı Antakya'dan ise nasıl olsa yardım gelmezdi. Bütün güçlük Urfa'nın çok kuvvetli surlara sahip bulunmasından doğuyordu. Burada büyükçe bir kuvvet bulunduğu sürece kuşatmanın başarıya ulaşması zordu. Zengi, II.Joscelin'in orada olmadığı bir sırada şehri kuşatmaya karar verdi. Beklediği an da pek gecikmedi. Artuklu hükümdarı Kara Arslan'ın yardım çağrısını kabul eden Joscelin'in şehirden uzaklaştığı kendisine bildirilince derhal harekete geçti. Önce Urfa'yı bir baskınla ele geçirmeye çalıştıysa da, bu mümkün olmadı. 28 Kasım'da başlayan şehrin kuşatması üç haftadan fazla sürdü. Surlar mancınıklarla dövülürken, açılan lağım sayesinde surun bir bölümünün yıkılması sağlandı. Açılan gedikten 24 Aralık 1144 günü şehre giren Türk birlikleri kısa zamanda savunmayı kırdılar. İçkaleye sığınmaya çalışan halkın çoğu, Lâtin başpiskoposu Hugue kendi emri olmadan kapıların açılmamasını emrettiğinden, bu kapıların önünde sıkıştı ve arkadan gelenlerin tazyikiyle birbirini ezip öldürdü. Urfa'nın Yerli Hristiyan halkını kaderiyle başbaşa bırakarak içkaleye çekilmiş olan Haçlı garnizonu da iki gün sonra teslim oldu. Böylece Urfa yeniden Türk-İslâm dünyasına kazandırılmıştı.

Tarihçi Willermus şehrin Türklerin eline geçmesinde Joscelin'i suçlamaktadır; onun Urfa'nın savunmasıyla ilgilenmediğini belirterek "o, düşmanlarının yarattığı rahatsızlıktan uzak, Tell-Bâşir'de yaşıyordu" diye yazmıştır. Aynı zamanda başpiskopos Hugue'ü de suçluyor ve "Çok büyük servet yapmıştı; bu paraları şehri korumaları için askerlere dağıtıcağına ve perişan halkı düşüneceğine, hepsini pintice kendine sakladı. Kötü namı hep hatırasının yanında olacak; zira bu çeşit adamlar için din kitabında yazılanlar korkunçtur. Paran da seninle birlikte yok olsun" diyordu.

Urfa içkalesi

Zengi şehre girip içkale önündeki manzarayı görünce, derhal katliamın durdurulmasını emretti. Ayrıca şehrin tahrip edilmemesini, askerlerinin aldıkları esirleri serbest bırakmalarını, elde ettikleri ganimet ve eşyayı da sahiplerine geri vermelerini ilân ettirdi. Sadece Frank garnizonu öldürüldü. Yerli Hristiyan halk korundu. Kiliselerine dokunulmadı. Bu suretle Zengi açıkça savaşın bütün Hristiyanlara değil, bunca yıl Müslümanlara sonsuz acılar çektiren Haçlılara karşı yapıldığını belirtmiş oluyordu.

Urfa'nın fethi dünya çapında ilgi uyandırmıştı. Batı âlemi dehşete düşmüş ve yeni bir Haçlı Seferi hazırlığına başlamıştı. Müslümanlar ise bu zaferin sevinci içinde

Urfa içkalesinin şehirden görünüşü

yüzmekteydiler. Zengi görülmemiş bir şöhret kazanmıştı. Tarihçi İbnülkalânisî eserinde Zengi'ye verilen unvanların çokluğunu belirtmekte ve bunları tek tek yazmaktadır. Ayrıca ondan her bahsettiğinde bu unvanların hepsini kullanamadığı için özür dileyen İbnülkalânisî, "eğer bunların hepsini yazsam, başka birşey yazacak yer kalmaz" diyordu. Tarihçi İbnülesîr ise, bu fethi anlatırken duyduğu derin heyecanı şu hikâye ile süsler: İmâdeddin Zengi'yi vefatından sonra rüyasında cennette gören bir velî, onun iktidar mücadelesinde düşmüş olduğu bazı hataları hatırlayarak kendisine "Tanrı seni buraya nasıl gönderdi?" diye sormuş ve şu cevabı almıştı "Urfa için".

Urfa içkalesi

Urfa içkalesi

Zengi, Urfa'nın fethinden sonra bölgedeki diğer şehirleri de zaptetmeye başlamıştı. Fakat onun 15 Eylül 1146'da ölümü, Joscelin'e Urfa'yı tekrar hükmü altına almak umudunu verdi. Haleb'de Zengi'nin yerini alan oğlu Nureddin Mahmud, bu plândan haberdar olarak Urfa'daki Türk gamizonunu uyardı. Buna rağmen Ermeni halk şehrin kapılarını Joscelin'e açtı. Zengi'nin kendilerine gösterdiği civanmertliği ve âlicenaplığı pek çabuk unutmuşlardı. Türk gamizonu içkaleye çekildi. Nureddin de beş gün sonra Haleb ve Türkmen birlikleriyle Urfa önüne geldi. Joscelin şehirden kaçmaya çalıştı. Ancak ihanetlerinin cezasını ödemekten korkan Ermeniler de onun peşine takılınca sonuç kaçınılmaz oldu. Türkler hem Haçlıları hem de Ermenileri kılıçtan geçirdiler. Urfa'nın Hristiyan halkı kaderini kendisi tayin etmiş ve yokolmuştu.

Urfa Haçlı Kontluğu gerçek anlamda son bulmakla beraber Haçlılar, II.Joscelin'in idaresinde Tell-Bâşir ve civarında varlıklarını daha bir süre devam ettirdiler. 1150 yılı ilkbaharında Joscelin, Nureddin Mahmut'a esir düştü ve ömrünü Haleb zındanında tamamladı. Hanımı Beatrice ise kontluktan geri kalan toprakları Bizans imparatoru Manuel'e satıp Kudüs'e gitti. Ancak bu topraklar bir yıl gibi kısa zaman içinde Türklerin eline geçti ve böylece Urfa Haçlı Kontluğu tamamen ortadan kaldırılmış oldu.

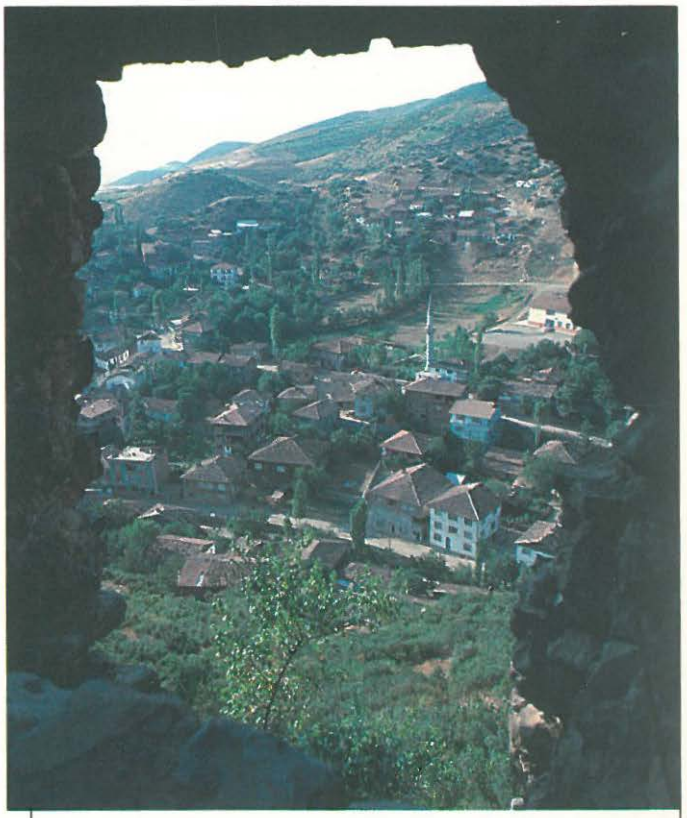
Antakya Prinkepsliği (1098)

3 Haziran 1098'de ihanetle Haçlıların eline düşen Antakya, imparator Aleksios'a verilen yemine rağmen, Bizans'a iade edilmedi. Şehirdeki bütün Müslümanların öldürülmesinden sonra, Antakya'ya kimin sahip olacağı konusu Haçlı liderleri arasında şiddetli tartışmalara sebep oldu. Antakya'yı Haçlı kuşatmasından kurtarmaya gelen Kürboğa geç kalmıştı. 28 Haziran'da surlar önünde yapılan savaşı da Haçlılar kazanınca, Antakya'ya kesin olarak yerleştiler. Bohemund sonunda Haçlı arkadaşlarını ikna ederek Antakya hâkimiyetini eline geçirdi ve Haçlı ordusu Kudüs'ü zapt için güneye doğru yola çıkarken, kendisi Antakya'da kaldı. Antakya'daki hâkimiyetini ancak doğuda Müslümanlara, batıda Bizans'a karşı başarılı olduğu takdirde koruyabilirdi. Bizans'ın Çukurova bölgesini geri almak teşebbüsü, buradaki Ermenilerin Haçlıların tarafını tutması yüzünden sonuçsuz kaldı. Bununla beraber Bizans'ın Kuzey-Suriye kıyılarındaki filosu Antakya için büyük tehlikeydi. Bu filo Çukurova liman şehirlerine de hâkimdi. Bohemund, 1099 yılında Antakya'nın hemen yakınında bulunan Lâzikiye (Laodikea) sahil şehrini kuşatarak Bizans'a karşı savaşa başladı. Yaz sonunda, Papanın yeni elçisini Doğu'ya getiren Pisa filosunun gelişi çok işine yarayacaktı. Fakat tam bu sırada, Kudüs 'ün zaptından sonra yurtlarına dönmekte olan Haçlı arkadaşlarının Lâzikiye'ye gelmesi ve onun imparatora karşı bu girişimini uygun bulmamaları üzerine Bohemund kuşatmayı kaldırıp geri çekilmek zorunda kaldı.

1099 yılı Noel'inde Bohemund, kendisi gibi henüz Haçlı yeminini yerine getirmemiş olan Urfa kontu Baudouin de Boulogne ile birlikte, Kudüs'e gitti. Yanında Papanın elçisi Daimbert de vardı. Bunlar Godefroi tarafından iyi karşılandılar ve Bohemund'un ısrarı sonunda Arnoul'un uzaklaştırıldığı Kudüs patriklik tahtına Daimbert oturdu. 1100 yılının başında Bohemund Antakya'ya geri dönerken, patriklik makamında bir dostunun oturmasından doğrusu çok memnundu.

Doğu'da Lâtin kilisesi kurulmuştu. Bohemund'un Adhemar tarafından Antakya'da mevkiinde bırakılmış olan Ortodoks patriğe artık ihtiyacı yoktu. Onu makamından uzaklaştırıp yerine Lâtin patrik Bernard de Valence'i geçirdi. Bu ise şehrin Yerli Hristiyan halkı ile Haçlılar arasındaki uyuşmazlığı artırdığı gibi, Bizans ile Antakya ilişkilerini de daha olumsuz hale soktu.

1100 yılı yaz başlangıcında Bohemund, Haleb meliki Rıdvan'ın bir hücumunu püskürttükten sonra, Malatya hâkimi Ermeni Gabriel'den bir yardım çağrısı aldı: Danişmendli beyi Gümüştekin Malatya'ya taarruz etmek üzereydi. Bohemund onun yardım teklifini kabul edip kuzeye yöneldi. Ama Gümüştekin onun gelişini haber almış, pusuda beklemekteydi. Bohemund, Malatya yakınına geldiğinde onun ordusunu baskına uğratıp imha etti; Bohemund kuzeni Richard ve birkaç adamıyla esir alındı. Ancak bu arada Bohemund saçından bir tutam keserek verdiği bir askerini Baudouin'den yardım istemek için Urfa'ya göndermek imkânını bulmuştu. Adam, Türk kuşatmasından sıyrılmayı becerip Urfa'ya koştu ve gerçeği söylediğine inandırmak için bu saç tutamını göstererek, efendisinin âcil yardım ricasını bildirdi. Baudouin hemen yardıma gittiyse de, Danişmendli beyi aldığı esirleriyle birlikte çoktan uzaklaşıp ülkesine dönmüştü. Bohemund üç yıla yakın kalacağı Niksar'da hapse atılırken, Baudouin de, Gabriel ile anlaşarak şehrin savunmasına katkı olarak elli adamını Malatya'da bırakıp Urfa'ya döndü. Bundan sonra Antakya'nın idaresi, 1101 Mart'ında Galilaea'dan dönüp gelen Bohemund'un yeğeni Tankred'e teslim edildi.

Niksar şehrinin kaleden görünüşü

Tankred dayısının politikasını aynen sürdürdü: içte devleti ve kiliseyi güçlendirmek, dışta Bizans'a ve Müslüman komşularına karşı sınırlarını genişletmek. Bunda başarılı da oldu. 1101 yılı Haçlı ordularını Anadolu'da imha eden Türkiye Selçuklu sultanı I.Kılıç Arslan'ın gittikçe artan kudreti, Tankred'in işine bile yaradı. Çünkü Bizans imparatoru artık Selçuklu gücünü kırıp Anadolu'yu aşamaz ve Antakya için kara yönünden bir tehlike yaratamazdı. Ayrıca imparatorun 1101 yılında gelen Haçlı ordularıyla meşguliyeti, Tankred'in Çukurova bölgesindeki Misis, Adana, Tarsus gibi şehirleri eline geçirmesine imkân verdi. 1103 yılının başında ise uzun bir kuşatma ve mücadele sonunda nihayet Antakya için çok büyük önem taşıyan Lâzikiye'yi aldı; Antakya böylece, Süveydiye ve Lâzikiye ile Akdeniz'de batıya açılan iki limana kavuşmuş oldu. Aynı yıl sultan Kılıç Arslan, Haleb meli-

ki Rıdvan ile anlaştıktan sonra, Bohemund'un esarette bulunuşundan yararlanarak Antakya'yı Haçlılardan kurtarmak üzere harekete geçti. Bütün İslâm dünyasını sevindiren bu girişim, ne yazık ki, Danişmendli beyinin Bohemund'u fidye karşılığında serbest bırakmasıyla gerçekleşemedi. Bu duruma çok öfkelenen sultan ise, geri dönüp Gümüştekin ile savaştı ve Danişmendli ordusunu kılıçtan geçirdi. İbnülesîr de eserinde Danişmendli beyinin bu davranışını çok yanlış bulmakta ve Bohemund'un Antakya'ya dönüşüyle morali yükselen Haçlıların derhal Haleb bölgesine şiddetli saldırılarda bulunup pek çok Müslüman öldürmelerinden duyduğu acıyla "Müslümanların başına gelen bu felâketler, onun yaptığı bütün iyilikleri silip götürdü" diye yazmaktadır.

Bohemund, Antakya patriği ile Urfa kontunun gayretleri ve Keysun hâkimi Kogh-Vasil'in aracılığı sayesinde Danişmendli beyine 100.000 altın ödeyerek hapisten kurtulup, 1103 yazında Antakya'ya döndü. Tankred'in dayısının esaretten dönüşüne pek sevinmediği bellidir; zira toplanan kurtuluş parası için tek metelik bile vermemişti. Fakat şimdi Antakya'yı ona teslim etmek zorundaydı.

Bohemund kurtuluşunu komşu Müslüman topraklarına arka arkaya düzenlediği yağma ve tahrip akınlarıyla kutladı. Urfa kontu II.Baudouin ve Joscelin de, ona katıldı. Özellikle Haleb bölgesi talan edildi. 1104 ilkbaharında ise saldırı yönü değişti. Bizans'a ait bulunan Maraş ve sonra Elbistan Haçlıların eline düştü. Müslümanlar için tahammülü zor bu Haçlı saldırıları, aynı yılın Mayıs'ında Antakya ve Urfa Haçlı ordularının beraberce Harran üzerine düzenledikleri seferle doruk noktasına ulaştı. Fakat Mardin hâkimi Artukoğlu Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş müttefik Haçlı ordularını 7 Mayıs 1104'de Harran önünde perişan ettiler. Urfa kontu ve kuzeni esir düşerken, Harran garnizonunun saldırısıyla büyük kayıplara uğrayan Antakya ordusu Bohemund ve Tankred'in peşine takılıp tabana kuvvet kaçtı. Tarihçi Fulcherius, Urfa piskoposu Benedictus'un da bu arada Türklere esir düşmüş olduğunu fakat bir Hristiyan dönmesinin nezaretine bırakıldığı ve bu adamın da piskoposa acıyarak onun kaçmasına göz yumduğu için kurtulabildiğini yazar. Urfa'ya kaçıp canlarını kurtaranların başında bulunan Bohemund, Antakya'ya gitmeden önce, efendisi esir düşen Urfa'nın yönetimini yeğeni Tankred'e bıraktı. Şehir halkı bu karara itiraz edemedi; kendi iradesini belli edecek durumda değildi. Eli silâh tutan hemen herkes Harran savaşında kaybedilmişti. Bohemund'un kararına boyun eğerken, sanki gelecek yıllarda Norman efendilerinden çekecekleri eziyetler içlerine doğmuş gibiydi.

Harran yenilgisinden sonra Bohemund bir türlü kendini toparlayamadı. Antakya üzerinde Müslüman baskısı artıyordu. Haziran ayında Artah'ın Ermeni halkı şehirlerini Müslümanlara teslim ettiler. Maarrat Masrîn ve Sermîn şehirleri de bu örneğe uydular; Antakya Lâtinlerinin hükmünden kurtulmuşlardı. Bu durum Maarratünnuman, el-Bâre ve Kefertâb şehirlerindeki Haçlı garnizonlarının Antakya ile bağlantısını kesti; onlar da Antakya'ya geri çekilmek zorunda kaldılar. Rıdvan da, neredeyse Antakya surlarına kadar Haçlılara ait bölgeyi tahrip etmekteydi. Kısa süre önce ele geçirilen Elbistan'ın Ermeni halkı da Türklerle işbirliği yapmak hususunda her fırsattan yararlanıyordu; buradaki Haçlı garnizo-

nunun durumu iyice kötüleşmişti. Öte yandan imparatorun gönderdiği ordu Çukurova'ya girerek Tarsus, Adana ve Misis şehirlerini işgal ediverdi. Kıbrıs'dan yelken açan Bizans donanması ise, Lâzikiye'nin limanını ve şehrin aşağı kısımlarını kolayca eline geçirdi; Haçlılar sadece içkalede tutunabildi.

Durum ümitsizdi. Bohemund çareler arıyordu. Sonunda Antakya'yı yeniden Tankred'in idaresine bırakıp Avrupa'ya dönmeye ve toplayacağı yeni kuvvetlerle geri gelmeye karar verdi. Ama bu kararında samimi miydi bilinmez. Zira Antakya'dan ayrılırken altın, gümüş, mücevher ve değerli eşyadan oluşan bütün servetini de beraberinde götürmüştü. Hatta Normanlar lehinde kaleme alınmış Birinci Haçlı Seferini anlatan anonim tarih eseri Gestaitalik Francorum'unun birkaç kopyesini de yanına almıştı. Ama Bohemund yolculuk sırasında Bizans gemileri tarafından yakalanıp imparatorun eline düşmekten korkuyordu. Tehlikesizce İtalya'ya gidebilmek için bir oyun plânladı. Anna Komnene eserinde Bohemund'un bu seyahat hikâyesini uzun uzadıya anlatırken bu maceradan duyduğu hayret ve nefreti de pek güzel ifade eder : Bohemund, pek kibar olmamakla beraber son derece kurnazca bir plân hazırladı. Antakya'yı yeğeni Tankred'in eline bıraktıktan sonra heryere kendisi hakkında "Bohemund öldü" diye bir rivayet yaydı. Herkesi, daha hayatta iken öldüğüne inandırdı. Bu hikâye her tarafa kuş kanatlarının çırpınışlarından daha hızlı yayıldı. Sonra tahta bir tabut yaptırdı ve bir gemi hazırlandı. İçinde nefes alıp veren bir "ceset" in bulunduğu tabut gemiye yüklendi ve gemi Süveydiye limanından Roma'ya yelken açtı. Gemide bulunan barbarlar tabutun yanında saçlarını başlarını yolup matem tutuyorlardı. Bohemund ise tabutun içinde boylu boyunca uzanmış gizli deliklerden nefes alıp veriyordu. Fakat bu görüntü kıyı yerlerde böyleydi; gemi açık denizdeyken Bohemund ve adamları birlikte yiyip içiyorlardı. Sonra yine aynı ağıtlar, aynı şaklabanlıklar... Daha sonra cesedin sanki çürüdüğünü göstermek için, bir horoz kesip tabudun içine koydular. Dördüncü veya beşinci gün herkesin duyabileceği feci bir koku yayıldı etrafa. Oyuna aldananlar bu pis kokunun Bohemund'un cesedinden geldiğini zannettiler. Fakat ben aslında, Bohemund'un burnunun bu leş kokusuna nasıl tahammül ettiğine şaşıyorum: Zamanımıza gelene dek böyle bir oyun, böyle bir hile, ne duyulmuş ne de görülmüş birşeydi. Gemi Korfu adasına varınca, kendini sığınacağı yere varmış ve tehlikeden kurtulmuş hissetti. "Sözümona ölülükten" kurtuldu ve "ceset" yattığı tabuttan çıktı.. Güneş ışığında temiz havayı teneffüs etti ve gemiden inip Korfu şehrinde dolaştı. Halk acayip kıyafetli bu barbarı görünce, ona adını, kim olduğunu ve ailesi hakkında sualler sordu. Nereden gelip nereye gittiğini öğrenmek istediler. Bohemund ise onlara kibirli ve aşağılayıcı tavırla bakıp, şehrin dükü ile görüşmek istediğini söyledi. Dük, Armeniakon themasından gelmiş Aleksios adında biriydi. Bohemund onun yanına gidince, adamı küçümseyen bir tavırla süzdü ve küstah bir ifadeyle konuşarak ona, şu haberi imparatora iletmesini emretti. "Ben, Robert'in ünlü oğlu Bohemund, sana bu haberi gönderiyorum. Geçmişteki olaylar sana ve imparatorluğuna, benim cesaret ve husumette ne kadar müthiş biri olduğumu gösterdi. Kaderin terazisini değiştirdiğimde, Tanrı şahidim olsun, bana geçmişte yaptığın kötülükleri intikamsız bırakmayacağım. Roma topraklarından geçip Antakya'yı aldığım ve mızrağımla bütün Suriye'yi köle

ettiğimden beri, senin ve ordun yüzünden ne çok acılar çektim; ümitlerim peşpeşe yokolup gitti. Fakat şimdi durum başka. Bilmeni istiyorum ki, "ölü" idim ama tekrar hayata döndüm; senin elinden kurtuldum. Ölü bir adam kisvesinde bütün gözlerden, ellerden ve tuzaklardan sıyrıldım. Ve şimdi yaşıyorum, hareket ediyorum, havayı teneffüs ediyorum ve Korfu adasından Siz Majestelerine tatsız, kötü haberler yolluyorum. Bunları okumak senin için hiç de hoş olmayacak. Senin kumandanların için zorlu bir hasımı olan yeğenim Tankred'i Antakya'da bıraktım. Bense kendi ülkeme gidiyorum. Senin için şeytanî bir son hazırlayacağım. İdaren altındaki Roma dünyasını altüst edeceğim. Eğer İtalya'ya varırsam Lombardları, bütün Lâtinleri, Germenleri ve kendi Franklarımızı, askerî cesaretle dolu adamlarınızı toplayıp, şehirlerinizi ve eyaletlerinizi cinayetlerle kana bulayacağım; tâ ki, mızrağımı imparatorluğun göğsüne, Byzantion'a saplayana dek."

Bohemund 1105 yılı başında Korfu'dan Apulia'ya geçerek kendi topraklarına ulaştı. Sonra papa II.Pascalis ile görüşmek üzere Roma'ya gitti. Ona, Doğu'daki olayları kendi çıkarlarına uygun biçimde anlattı. İmparator Aleksios'u bütün kötülüklerin sorumlusu gösterdi; Haçlılara hiç de iyi davranmamıştı. Tabiatıyla tahrik edici bu sözler Roma'nın İstanbul'a düşmanlığının artmasında büyük rol oynadı. Sonunda Bohemund, papayı yeni bir Haçlı seferi hazırlanmasının ne kadar gerekli olduğuna inandırdı. Bundan sonra Fransa kralı Philippe'in yanına gitti. Philippe, Bohemund'a Fransa'dan istediği kadar savaşçı toplayabileceğini söylediği gibi, onu kızı Constance ile de evlendirdi. 1106 yılı sonunda Fransa'dan tekrar Apulia'ya dönen Bohemund ise yeniden Doğu'ya gitmek yerine, topladığı orduyla 9 Ekim 1107'de Bizans'ın Dyrrhakhion şehrine saldırdı. Böylece niyetinin Antakya'ya yardım götürmek değil, bu ordu sayesinde kendi çıkar ve hırsını tatmin etmek olduğu gerçeğini belli etti. Bu arada imparator Aleksios da Bohemund'un saldırısına karşı gerekli tedbirleri almış bulunuyordu. Sultan Kılıç Arslan ile anlaşma yaparak ondan aldığı yardımcı Türk birlikleriyle ordusunu kuvvetlendirmişti. Bizans donanması tarafından desteklenen Dyrrhakhion garnizonu şehri şiddetle savundu. Sonunda bu saldırı daha önceki 1081 seferi gibi başarısızlığa mahkûm oldu. 1108 Eylül'ünde herşeyini kaybeden Bohemund imparatora teslim oldu. İmzaladığı Devol Antlaşması'nda Bizans'ın yüksek hâkimiyetini kabul ve özellikle Antakya için vassallik yemini vermek zorunda kaldı.

Gururu ve şerefi iki paralık olmuştu; İtalya'ya döndü ve 1111'de burada ölüp gitti. Tankred'e gelince, dayısının Antakya için verdiği vassallik yeminini hiçe saydı, Bizans hâkimiyetini tanımadı. Tabiatıyla Antakya hâkimiyeti ve patrikliği meselesi iki taraf arasında anlaşmazlık konusu olarak sürüp gitti.

Tankred'in enerji ve azmi, Antakya'yı yeniden güçlendirdi. Müslümanlardan aldığı kale ve şehirler sayesinde doğu sınırlarını Haleb'e kadar genişletti. Pisa filosunun yardımıyla Lâzikiye'yi Bizans'dan kesin olarak kopardığı gibi, Çukurova'daki Bizans üstünlüğüne son verip Misis'i aldı. 1104'den beri hâkimiyetinde tuttuğu Urfa kontluğunu, 1108'de esaretten dönen Baudouin du Bourg'a iade etmemek için uğraştı; hatta onunla savaştı. Ama sonunda istemeye iste-

meye verdi. 1112 yılında Keysun hâkimi Kogh-Vasil'in ölümü üzerine bu bölgeyi de zaptetmek kararındaydı. Fakat tam sefere çıkacağı sırada öldü.

Antakya'nın gerçek vârisi olan Bohemund'un oğlu henüz küçük bir çocuktu ve uzakta, annesinin yanında İtalya'da idi. Bu sebeple Antakya'nın idaresi Tankred'in kuzeni Roger de Salerne'e verildi. Roger'nin seçimi sadece Antakya için değil, bütün Haçlılar açısından yararlı oldu. Roger, Urfa kontu II.Baudouin'in kızkardeşiyle evli idi. Kendi kızkardeşi ise I.Joscelin'in ikinci hanımıydı. Trablus kontu Pons en yakın arkadaşıydı. Üstelik hepsi Kudüs kralı I. Baudouin'e sadakatle bağlıydı. İslâm dünyasındaki çekişme ve kavgalar ne yazık ki hâlâ sürüp gittiğinden, Haçlılar arasındaki bu uyum Müslümanlar için daha endişe verici bir durumdu. Nitekim Büyük Selçuklu sultanı Muhammed Tapar'ın emriyle Haçlılara karşı mücadeleye girişen Musul valisi Mevdud'un ve onun ölümünden sonra Aksungur'un seferleri, aralarında bir türlü anlaşmayan ve de büyük sultanın hâkimiyeti altına girmek istemeyen emîrler, beyler yüzünden başarıya ulaşamadı. Ayrıca bu yıllarda eylemlerini daha etkili hale getiren Haşhâşîler, Müslümanlara karşı Haçlıların tam anlamıyla dostu oldular.

Haşhâşîler, Şiî Fatımî halifelerinin İsmâîlî mezhebini kabullenen İranlı Hasan es-Sabbâh tarafından 1090'da kurulmuş terörist bir tarikattı. Kendilerine karşı olan her Müslüman düşmanlarıydı. Sünnî Abbâsî hilâfeti ve Selçuklu Türkleri ortadan kaldırmak istedikleri başlıca hedefleriydi. Yöntemleri ise, politik cinayetlerdi. Genelde bu cinayetler en önemli kişilere yönelik olup, cuma namazlarından sonra işleniyordu. Böylece hem mezhebin tehlikeli bir düşmanı yok ediliyor, hem de diğer düşmanlar korkutuluyordu. Bu cinayetleri işleyenler öylesine fanatikti ki, kendi hayatlarının hiçbir önemi yoktu. Her biri özel bir intihar görevlisiydi. Hasan'ın gayesi Sünnî İslâmı çökertmekti. Başlangıçta yanaştığı Fatımîlerden zaman içinde uzaklaştı. Sonunda bütün İslâma karşı cephe aldı. İş böyle olunca, tabiatıyla Haçlıları kendisinin müttefiki olarak kabul etti.

Haçlılarla işbirliği sayesinde İslâm dünyasında yarattığı nifakla Müslüman emîrlerini ve beylerini birbirine düşürdü hatta düşman etti. Sünnî Müslüman dünyası Haçlılara karşı mücadele ederken, uzun yıllar Haşhâşî sorunuyla da uğraşmak zorunda kaldı. Haşhâşîlerin ilk kurbanı Selçuklu veziri Nizamülmülk oldu. 1103'de Hımıs emîri Cenâhüddevle'yi 1113'de Mevdud'u 1126'da Aksungur el-Porsukî'yi öldürerek ve bunun gibi başka cinayetler işleyerek her tarafa dehşet saldılar.

Roger'nin ilk yılları sakin geçti. 1114 yılında yaşanan korkunç deprem Antakya dahil devletin birçok şehrini tahrip etti. Roger her tarafta yıkılan surları çabucak tamir ettirdi; zira sultan Muhammed Tapar'ın emriyle Hemedan valisi Porsuk'un kumandasında yeni bir Selçuklu ordusu Haçlılar üzerine gelmekteydi. Fakat Müslümanların ümit bağladığı bu sefer de başarıya ulaşamadı. 1115 Eylül'ünde Tell-Dânis'de Roger, Porsuk'un ordusunu yenerek kaçmaya zorladı. Bu başarı onun Haçlılar arasında şöhretini artırdı. Müslümanlar ise iç çekişmeler yüzünden hareketsiz kaldı.

Kanlı Meydan Savaşı (28 Haziran 1119)

Antakya'nın en yakın komşusu Haleb, 1113'de Rıdvan'ın ölümünden sonra yıllarca süren iktidar kavgalarına sahne olmuştu. Şehir halkı Roger'nin Haleb'e ani bir saldırısından endişe duyuyordu. Nihayet şehrin idaresini kendilerini Haçlılara karşı savunabilecek bir kişi olarak gördükleri güçlü ve tanınmış Türk kumandanı Mardin hâkimi Artukoğlu İlgazi'ye teslim ettiler. Bu isabetli bir seçim oldu. İlgazi, Dımaşk emîri Tuğtekin ile anlaşarak 1119 yılı Haziran'ında Antakya üzerine yürüdü. Roger, patriğin tavsiyesiyle Kudüs, Trablus ve Urfa'dan yardım istedi. Kral II. Baudouin bu tehditten Roger'ye nazaran daha fazla korkmuş görünüyor: Roger'ye bütün Frank birlikleri yardımına gelinceye kadar beklemesini bildirerek, Gerçek Haç'ın bir parçasını da yanına alıp Kudüs ve Trablus ordusuyla kuzeye yöneldi. Fakat Roger kendine güveniyordu. 700 şövalye ve 4.000 yayadan oluşan Antakya ordusuyla şehirden çıkıp Sarmeda ovasında Tell-Akibrîn kalesi önünde karargâh kurdu. Kralı burada bekleyebilirdi. Ancak bu sırada Kınnesrîn'e gelmiş bulunan İlgazi, onun hareketlerini yakından takip ediyordu. Her ne kadar Tuğtekin'in gelmesini beklemeye taraftar idiyse de, hemen taarruza geçmek isteyen Türkmen beylerinin arzusuna uydu. 27 Haziran gecesi ordusuyla Roger'nin karargâhını sardı. 28 Haziran sabahı gözcüler Roger'ye kamplarının tamamen kuşatılmış olduğunu ve kaçmak imkânının bulunmadığını haber verdiler.Roger ordusunu beş kısma ayırdı, dördünü savaş düzenine soktu beşincisini yedekte tuttu. Başpiskopos bütün orduyu takdis etti. Bundan sonra Haçlılar çaresizliğin verdiği şiddetle saldırıya geçtiler. Fakat hiç şansları yoktu. Türkmen atlı ve okçu birliklerinin elinden kurtulmak mümkün değildi. Savaşın başında 100'e yakın atlı kuşatmadan sıyrılabilmişti. Bunlar bütün Antakya ordusundan tek kurtulanlar oldu. Öğle saatlerinde herşey olup bitmişti. Norman şövalyeleriyle onların safında savaşa katılan Ermenilerin hemen hepsi kılıçtan geçirilmişti. İbnülkalânisî "Bir saatten kısa zaman içinde bütün Franklar yerde ölü olarak yatıyordu ve atlar bedenlerine saplanmış oklarla kirpi gibiydi" diye yazıyor. Roger de ölüler arasındaydı. Bu zafer Haleb'de sevinçle kutlanırken, korkunç yenilginin haberi Antakya'da bomba gibi patladı. 1104 Harran Savaşı'ndan beri en büyük yenilgi acısını tattıkları bu savaşa Haçlılar, Ager Sanguinis (Kanlı Meydan) adını verdiler.

Kanlı Meydan Savaşı'nın Sonuçları

Başsız ve ordusuz kalan Antakya halkı dehşet ve korku içindeydi. Fakat İlgazi şehre hücum etmedi. Az sonra da kral II.Baudouin gelerek, Antakya'nın idaresini kendi adına yürütmek üzere patrik Bernard'a teslim etti. Patrik, Antakya'nın gerçek vârisi II.Bohemund'un 1126 sonbaharında gelişine kadar görevini yürüttü. Kudüs kralı, II.Bohemund gelir gelmez Antakya'yı ona bıraktığı gibi, ikinci kızı Alice'i de onunla evlendirdi. 18 yaşında bulunan Bohemund gençliğinin verdiği ataklıkla derhal Müslüman komşu topraklarına hücuma başladı. Kefertâb'ı aldı. Şeyzer emîrine karşı savaştı. Fakat Bohemund'un gelişi, Antakya ile Urfa arasındaki ilişkileri fena halde bozdu. Urfa kontu Joscelin, eskiden Antakya'ya bağlı, fakat Roger'nin kızkardeşiyle evliliği sırasında karısının çeyizi olarak sahiplendiği, Azâz şehrini ona geri vermek istemedi. Kavga savaşa kadar uzadı. Nihayet kralın müdahalesiyle ve Azâz'ın Bohemund'a teslimiyle çekişme bitti. Ama Bohemund için bu yeterli değildi. Bir zamanlar prinkepsliğine ait olmuş bulunan bütün toprakları yeniden ele geçirmek ihtirasıyla yanıp tutuşuyordu. Çukurova'da Antakya hâkimiyeti gerilemiş, bölgenin iç kısımları Ermenilerin hükmü altına girmişti. 1129 yılında Dımaşk'ı zaptetmek isteyen Kudüs kralının çağrısı üzerine Urfa kontu ile birlikte gittiği fakat başarısız kalan Dımaşk kuşatmasından Antakya'ya döndükten sonra, hedefi Çukurova oldu. Ruben hanedanından I.Leo'nun elinde bulunan Anazarba (Dilekkale) üzerine yürüdü. Ancak aynı amaçla buraya yönelmiş olan Danişmendli beyi Emîr Gazi'nin kuvvetleri onu kalenin önündeki ovada baskına uğrattılar. Kendisi dahil bütün ordusu kılıçtan geçirildi.

Ölümünden sonra Antakya'nın hâkimiyetine hanımı Alice henüz iki yaşındaki kızları Constance namına el koymaya çalıştı. Ama babası kral II.Baudouin'in müdahalesiyle arzusunu gerçekleştiremedi. Antakya'nın idaresi, Constance'ın nâibi sıfatıyla Urfa kontu I. Joscelin'e verildi. Bununla beraber hem Kudüs kralı II.Baudouin hem de Urfa kontu I.Joscelin bir yıl sonra 1131'de öldüler. Alice'in Antakya hâkimiyeti konusundaki ikinci girişimi ise, yeni Kudüs kralı Foulque tarafından önlendi. Antakya nihayet 1136 yılında kral Foulque'un daveti üzerine Fransa'dan buraya gelen ve aradaki büyük yaş farkına rağmen derhal Constance ile evlendirilen Raymond de Poitiers'ye verildi.

Antakya'nın durumu pek parlak değildi. Çukurova şehirleri Ermenilere kaptırılmıştı. Bunun da ötesinde İslâm dünyası İmâdeddin Zengi'nin kudretli idaresi altında toplanmıştı. 1137'de Trablus kontu Pons, Dımaşklılar tarafından öldürüldü. Yerini alan oğlu II.Raymond ise aynı yıl Zengi'nin tehdidiyle karşılaştı. Kral Foulque onun yardımına koştu. Fakat Montferrand kalesi önünde yapılan savaşta Trablus kontu esir düştü. Kral zorlukla kaleye sığınabildi ve Antakya ile Urfa'dan hemen yardım istedi. Antakya prinkepsi Raymond de Poitiers ise bu sırada endişe ve korku içindeydi; zira Bizans imparatoru Ioannes Komnenos'un Antakya üzerine yürüdüğünü öğrenmişti. Buna rağmen krala yardıma gitti. Fakat Antakya prinkepsi ve diğer yardımcı kuvvetler daha Montferrand kalesine ulaşmadan. Zengi sadece kalenin teslimi karşılığında kral ile anlaşmış, hatta bütün esirleri de serbest bırakmış bulunuyordu. Zira Zengi de Bizans imparatorunun Suriye bölgesini hedef alan seferini duymuştu ve şimdi Bizans-Haçlı ittifakına karşı tedbirli olmalıydı.

Raymond de Poitiers imparatora karşı koyacak durumda değildi. Sözde de kalsa, vassallik yemini ederek Antakya'yı teslime razı oldu. İmparatorun sancağı içkaleye çekildi. Bu anlaşmadan sonra beraberce Müslümanlara taarruza karar verildi. Fakat mevsim geçmişti. Harekât 1138 ilkbaharında başladı. Bizâa, Asârib, Maarratünnumân ele geçirildikten sonra, müttefik Hristiyan ordusu Şeyzer'i kuşattı. Ama başarı sağlayamayıp Antakya'ya çekildi.Üstelik müttefiklerin arası da bozuldu. İmparator hiçbir şey elde edemeden İstanbul'a döndü.

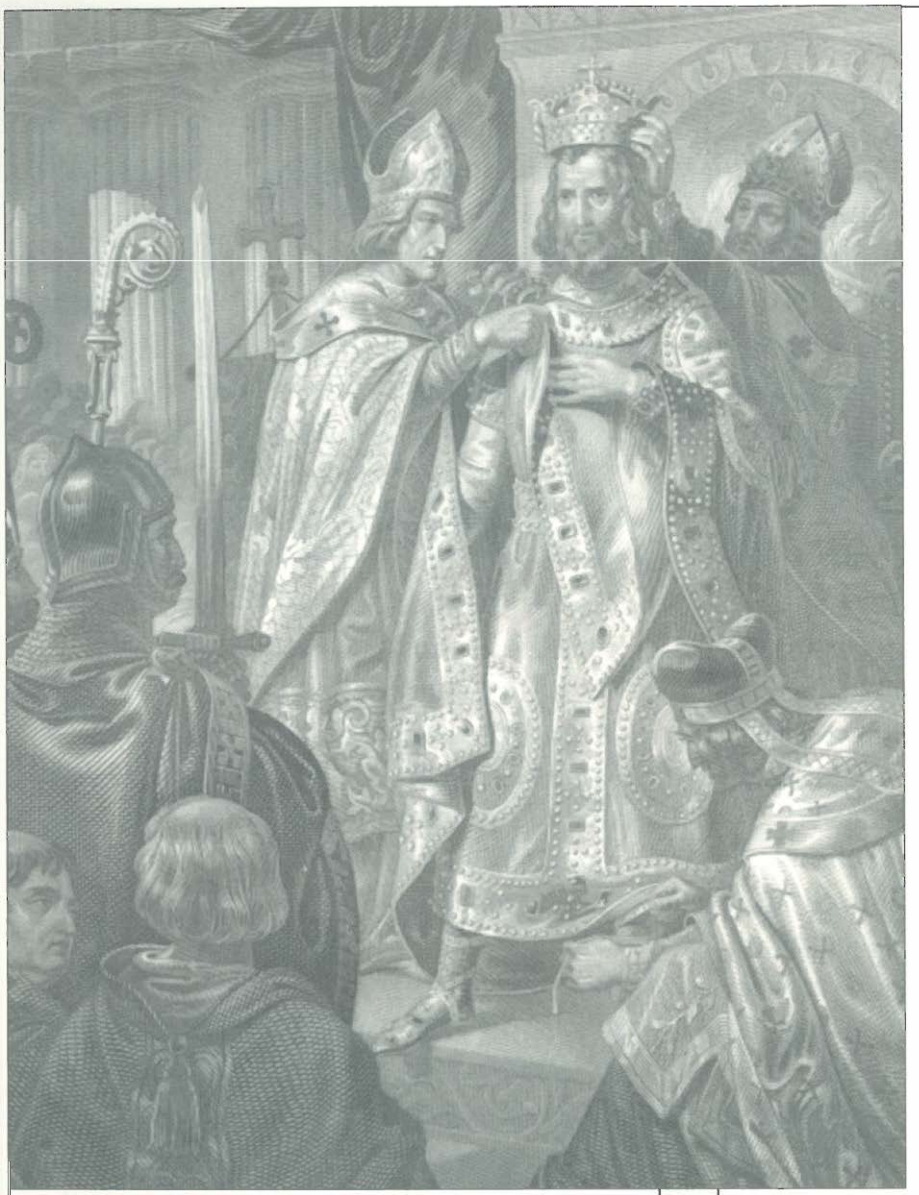
Bundan sonra Raymond ile II.Joscelin arasına soğukluk girdi ve bu zamanla acımasız bir düşmanlığa dönüştü. Raymond, patrik Raoul ile de geçinemedi; onu yerinden uzaklaştırıp dostu Aimery de Limoges'un Antakya patriği olmasını sağladı. İmparator Ioannes'in 1142'de Antakya üzerine ikinci seferiyse Raymond'u çaresiz bıraktı. İmparatora Antakya'yı kendisine vermek hakkına sahip olmadığını, prinkepsliği sadece Constance'ın kocası sıfatıyla yönettiğini bildirdi. Ama olacaklardan çok korkuyordu. Çünkü imparator bu kez şehri kesinlikle almaya kararlı görünüyordu ve savaş kaçınılmazdı. Fakat 1143 ilkbaharında, Antakya'yı zorla ele geçirmek üzere Tarsus yakınlarındaki Bizans karargâhında hazırlıklar sürerken, imparator bir av sırasında eline batan zehirli bir ok ile yaralanıp öldü. Antakya Haçlılar açısından kurtulmuştu.

Raymond yine de huzursuzdu. İmâdeddin Zengi'nin tehdidi gittikçe artıyordu. Bununla beraber Zengi'nin ilk hedefi Urfa oldu ve şehir 24 Aralık 1144'de Türkler tarafından fethedildi. Raymond ise Urfa'nın yardımına gitmeyi düşünmedi bile. 1146'de İmâdeddin'in ölümünden sonra oğlu Nureddin Mahmud'un Haleb'deki hâkimiyeti, Antakya için daha büyük tehlike yaratacaktı.

Kudüs Krallığı (1099)

Godefroi'nın idareyi eline almasından sonra Ağustos ayında Haçlılar, kendilerine karşı harekete geçmiş ve Remle'ye kadar ilerlemiş olan Mısır Fatımî ordusunu ani bir saldırı ile yenilgiye uğratınca, Filistin'deki hâkimiyetlerini garantilediler. Ağustos sonunda başta Normandia dükü ve Flandre kontu olmak üzere birçok Haçlı reisi kuvvetleriyle birlikte Kudüs'den ayrılıp yurtlarına dönmeye başladılar. Yeminlerini yerine getirmişler, Kudüs'ü Hristiyanlara kazandırmışlardı. Başkanlık seçiminde kendisine hile yapıldığına inanan Raymond de St.-Gilles de ayrılanlar arasındaydı. Fakat o, yurduna dönmeyecek, Baudouin ve Bohemund gibi kendisine Doğu'da bir hâkimiyet kurmaya çalışacaktı.

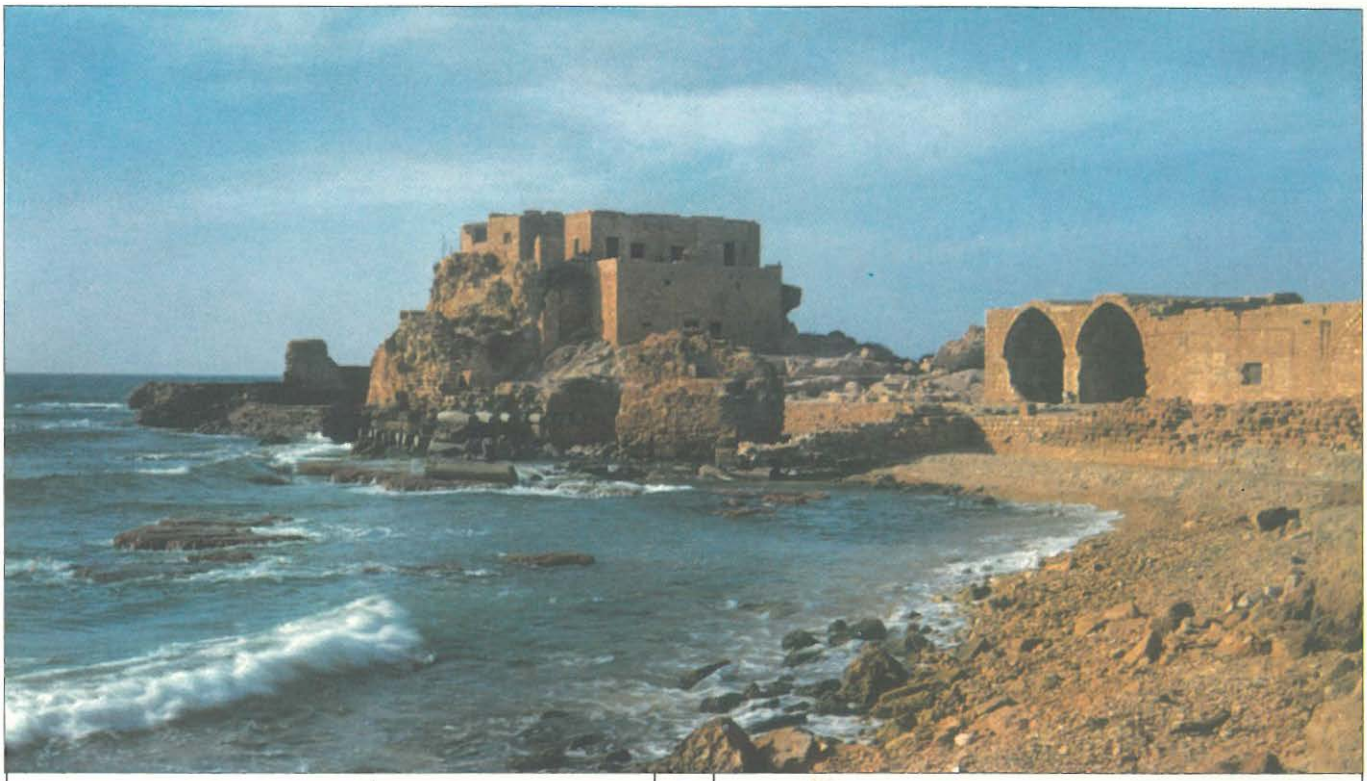
Aynı 1099 yılı Aralık'ında Baudouin ve Bohemund haçlı yeminlerini yerine getirmek üzere Kudüs'e geldiler. Bohemund'un yanında, Papa tarafından Adhemar'ın yerine tayin edilmiş olan Pisa başpiskoposu Daimbert de vardı; çok ihtiraslı bir adamdı. Bohemund'un entrikaları sayesinde makamından uzaklaştırılan Arnoul'un yerine Kudüs patriği seçildi. Daimbert bu desteği karşılıksız bırakmadı: Bohemund'un Antakya'da, Tankred'in pek az önce ele geçirdiği Galilaea'da hâkim olmasını kabul etti. Böylelikle iki Haçlı reisi Godefroi"ya karşı bağımsızlıklarını ilân etmiş oldular. Fakat Antakya'nın kesinlikle Bizans imparatoruna iadesi şart olduğundan, bu davranış pekalâ İstanbul'a karşı bir isyan anlamında idi. Daimbert'in patrik seçilmesini kabul zorunda kalan Godefroi, onun dünyevî ik-

Baudouin de Boulogne, Kudüs krallık tacını giyiyor

tidar konusundaki isteklerini de reddedecek kadar güçlü değildi. Patriğe, kendi ölümünden sonra Kudüs ve Yafa'nın idaresini teslime söz verdi. Teokratik hâkimiyet kurulmak üzereydi. Fakat 18 Temmuz 1100'de Godefroi öldüğünde patrik Daimbert, Tankred ile birlikte Hayfa'yı zapt için seferdeydi. Godefroi'nın yakınları ise gizlice onun Urfa'daki kardeşi Baudouin'e Kudüs'e gelip idareyi eline alması için haber göndermişlerdi. Daimbert atlatılmıştı. Godefroi'nın taraftarlarına karşı tek başına birşey yapamazdı. Derhal Bohemund'a bir mektup yazarak, Baudouin'in Kudüs'e gelmesini - icabında zorla - engellemesini istiyor ve bu hizmetinin karşılığında kendisine Filistin'in idaresini vermeyi teklif ediyordu. Bir din adamının, sırf kendi çıkarı için iki Hristiyan hâkimini birbirinin kanını dökmeye teşvik etmesi ilginçtir. Fakat mektup adresine ulaşamadı; zira tam bu sırada Bohemund, Malatya üzerine çıkmış olduğu sefer sırasında Danişmendli beyi Gümüştekin'e esir düşmüş bulunuyordu. Şans Baudouin'den yanaydı. Fulcherius'un anlattığına göre, "Baudouin ağabeyinin ölümünden üzgün fakat mirasına konmaktan sevinç duyarak" Kudüs'e gelip idareyi ele aldı. Baudouin ağabeyi gibi düşünmüyordu; kral unvanına itirazı yoktu. 1100 yılı Noel'inde, davayı kaybettiğini anlayan patrik Daimbert, isteksiz de olsa, Bethlehem'deki Doğuş Kilisesi'nde kendisine Kudüs kralı olarak taç giydirdi. Böylece, Kudüs'de bir kilise devleti değil, başından beri Haçlıların gerçek hedeflerini açıkça ortaya koyan biçimde resmen bir feodal krallık kurulmuş oldu.

Patriğin dostu Tankred ise üç ay sonra 1101 Mart'ında, Çukurova'daki mücadeleden beri düşmanı addettiği Baudouin'e Galilaea bölgesini terkedip, Niksar'da hapis bulunan dayısı Bohemund'un yerine idareyi eline almak üzere Antakya'ya gitti.

Baudouin'in Kudüs kralı olduktan sonra ilk zaptettiği kalelerden Kaysâriye (17 Mayıs 1101)

I.Baudouin'in 18 yıl süren saltanat dönemi Kudüs krallığının büyüme ve güçlenme devri oldu. Mısır Fatımîleriyle yaptığı savaşlarda başarılı olduğu gibi, diğer Müslüman komşuları arasındaki geçimsizliklerden de yararlanmasını bildi. İşgal ettiği bölgelerde inşa ettirdiği yeni kaleler ve şatolar sayesinde krallığın daha iyi savunulabilmesini sağladı. Kudüs krallığının sınırlarını, özellikle Venedik ve Cenova filolarından aldığı yardım sayesinde, Filistin kıyı şehirlerini zaptetmek suretiyle genişletti: Arsuf, Kaysâriye, Hayfa, Yafa, Akkâ ve Beyrut ele geçirildi. Bu şehirlerde, yardımlarına karşılık Venedik ve Cenovalılara birer mahalle verildi. Böylece bu iki İtalyan şehri Filistin ile Avrupa arasındaki ulaşım ve ticarete sahip olmakla kısa zamanda servet ve kudret bakımından çok büyüdüler. Bununla beraber Baudouin'in krallığın sınırlarını Galilaea bölgesinin ötesine, yani daha doğuya doğru genişletmesi mümkün olmadı. Krallığa bağlı Urfa, Antakya ve Trablus Haçlı devletleriyle ilişkileri yapıcı oldu ve bütün Haçlıları birlik içinde tutmayı başardı. Güney'e, Ayla (Akabe) üzerine yürüyüşü son seferi oldu. Ülkesine dönerken hastalandı ve 2 Nisan 1118'de yolda öldü. Yerine kuzeni Urfa kontu Baudouin du Bourg, Kudüs kralı seçildi.

Kudüs kralı I.Baudouin'in parası

Akkâ surlarının denizden görünüşü

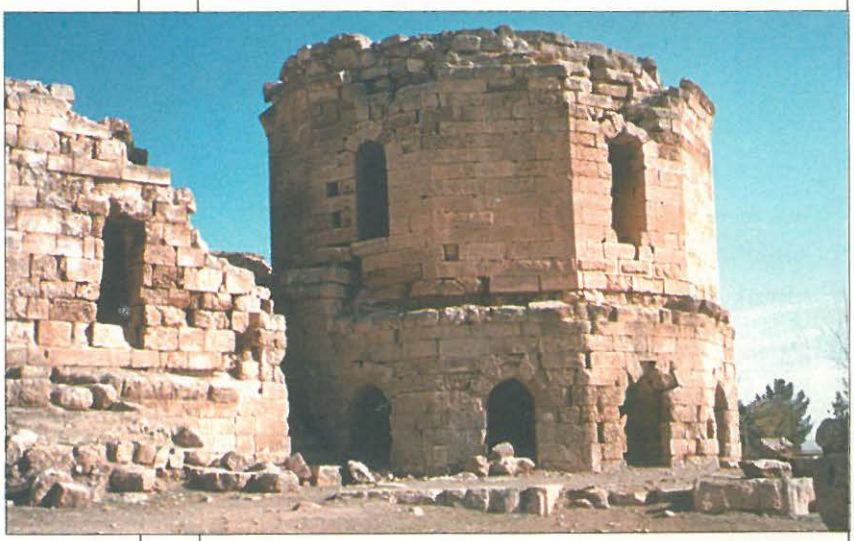

Sayda şehir surları

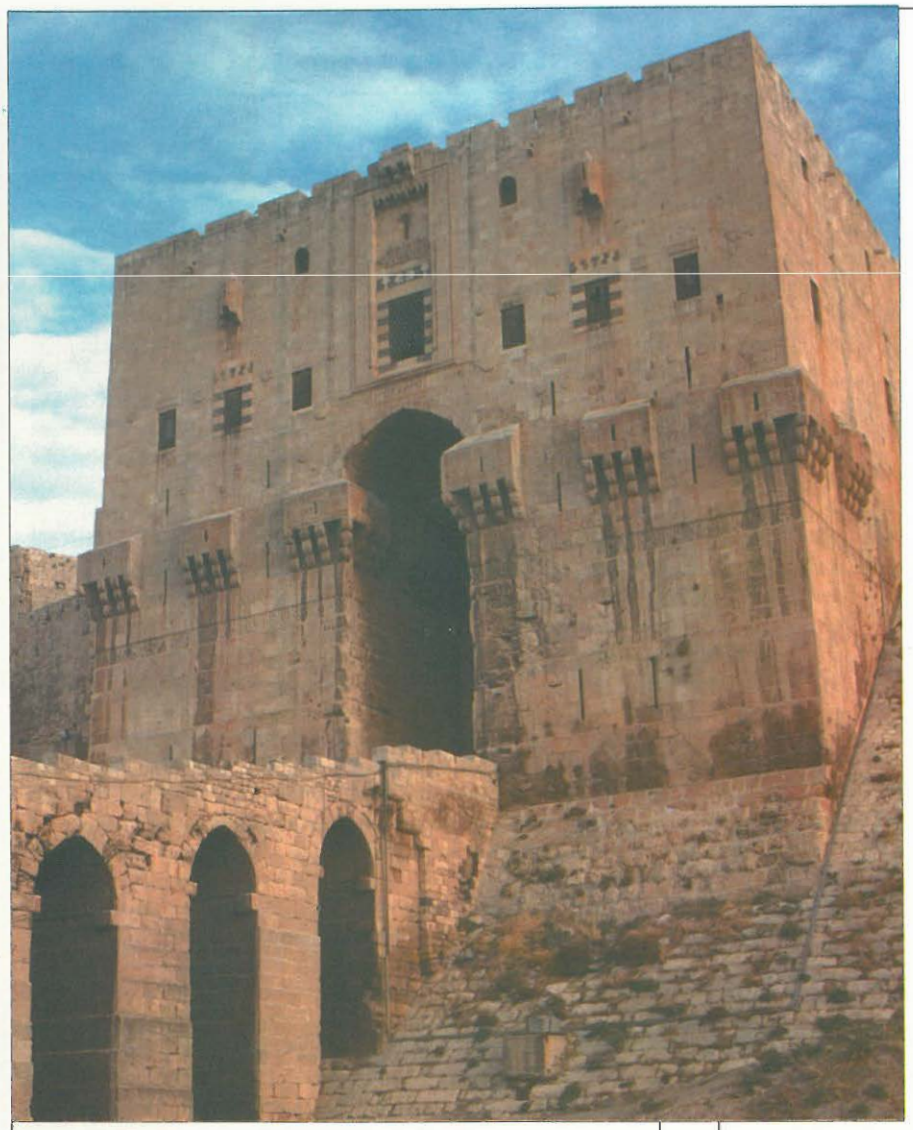
II. Baudouin tahta çıkışından az sonra Mısır ve Dımaşk kuvvetlerinin beraberce hazırladıkları seferle tehdit edildi. Antakya ve Trablus birlikleriyle desteklenen Kudüs ordusunun başında Müslümanlarla savaşmak üzere Aşdod'a ilerledi. Ama savaş olmadı. İki taraf da üç ay süreyle taarruza cesaret edemeden karşılıklı durup bekledi. Sonunda taraflar kendi ülkelerine çekip gittiler. Baudouin 1119 Haziran'ında Antakya prinkepsi Roger'den İlga-

zi'ye karşı yardım çağrısı aldı. Trablus kontu Pons ile birlikte derhal kuzeye yöneldiyse de, Roger'nin yardımına yetişemedi. Savaş olup bitmiş, Roger ve bütün Antakya ordusu İlgazi'nin birlikleri tarafından kılıçtan geçirilmişti. Bu bir felâketti. Buna rağmen Antakya'ya gelen kral Baudouin dul kalan kızkardeşini ve şehir halkını teselli edip, muhtemel yeni bir Türk hücumuna karşı gerekli savunma tedbirlerini almayı başardı. Antakya hâkimiyetini prinkepsliğin gerçek vârisi II. Bohemund gelinceye kadar kendi üzerine alarak, patrik Bernard'ı şehrin idaresiyle görevlendirdi. Urfa kontluğunun başına da Joscelin de Courtenay'i getirdi. Saltanatının ilk yıllarını İlgazi ve Tuğtekin'e karşı mücadeleyle geçirirken, öte yandan krallığın iç sorunlarıyla uğraşması da gerekti. Zamanla Doğu'ya gelip yerleşen Lâtin sayısı artmıştı. Bunlar krallığın Baronlar sınıfını oluşturdular. Kralın verdiği şehir ve kalelerde oturan, askerî ve malî yükümlülük karşılığında krallığın yönetim ve savunmasında rol oynamaya başlayan bu sınıf, daha iyi organize edildi. Aynı zamanda şövalye tarikatleri kuruldu: Hospitalier ve Templier. Bu iki kuruluşun daha eskisi olan Hospitalier, hacılar için hastane bakımı sağlamak amacıyla 1070 yılında Amalfi tacirleri tarafından tesis edilmişti. Sonraları tarikat sadece hacılara bakmakla yetinmeyip hac yollarını açık tutmak işini benimseyerek askerî kimlik kazandı; artık giysileri üzerinde kimliklerini belli eden beyaz bir haç taşıyorlardı. Templier yeni bir kuruluştu; amaçları Kudüs'e gelen hacıların yollarda can güvenliğini sağlamaktı. Her iki tarikat mensubu da keşişti. Manastıra bağlılık yemini etmişlerdi ama esas işleri askerlikti. Kurumlar hızla gelişti. Krallık içinde ve kuzeydeki Haçlı devletlerinde kaleler, şatolar elde ettiler. Buralardaki garnizonlar, kralın ve baronların yetersiz ordularını takviye etmekte ve krallığın askerî gücünü yükseltmekteydiler. Tarikat şövalyeleri, Haçlılar arasında en acımasız Müslüman düşmanları oldu. Müslümanları kan ve gözyaşı içinde bırakan pek çok olayda bunların izi vardır.

Kral II.Baudouin 1123 yılında, Artuklu beyi Belek tarafından esir alınıp (Eylül 1122) Harput kalesinde hapsedilen Urfa kontu Joscelin de Courtenay'i kurtarmak için kuzeye geldi. Fakat kendisi de Belek'e esir düştü ve Harput'ta hapsedildi. Birkaç ay sonra, Belek'in Harput'tan ayrılmasını fırsat bilip, Ermenilerin yardımıyla hazırladıkları komplo sayesinde hapisten kurtulmayı başaran ve kaleye el koyan kral II.Baudouin, kale çevresinin Türkler tarafından sarıldığını görünce Joscelin'i yardım bulmaya gönderdi. Ama Frank yardımından önce Harput'a ulaşan Belek kaleyi yeniden zaptetti ve kral II.Baudouin'i de bu defa Harran'da hapse attı. Baudouin ancak Belek'in ölümünden sonra Haleb'de onun ye-

Harran Kalesi

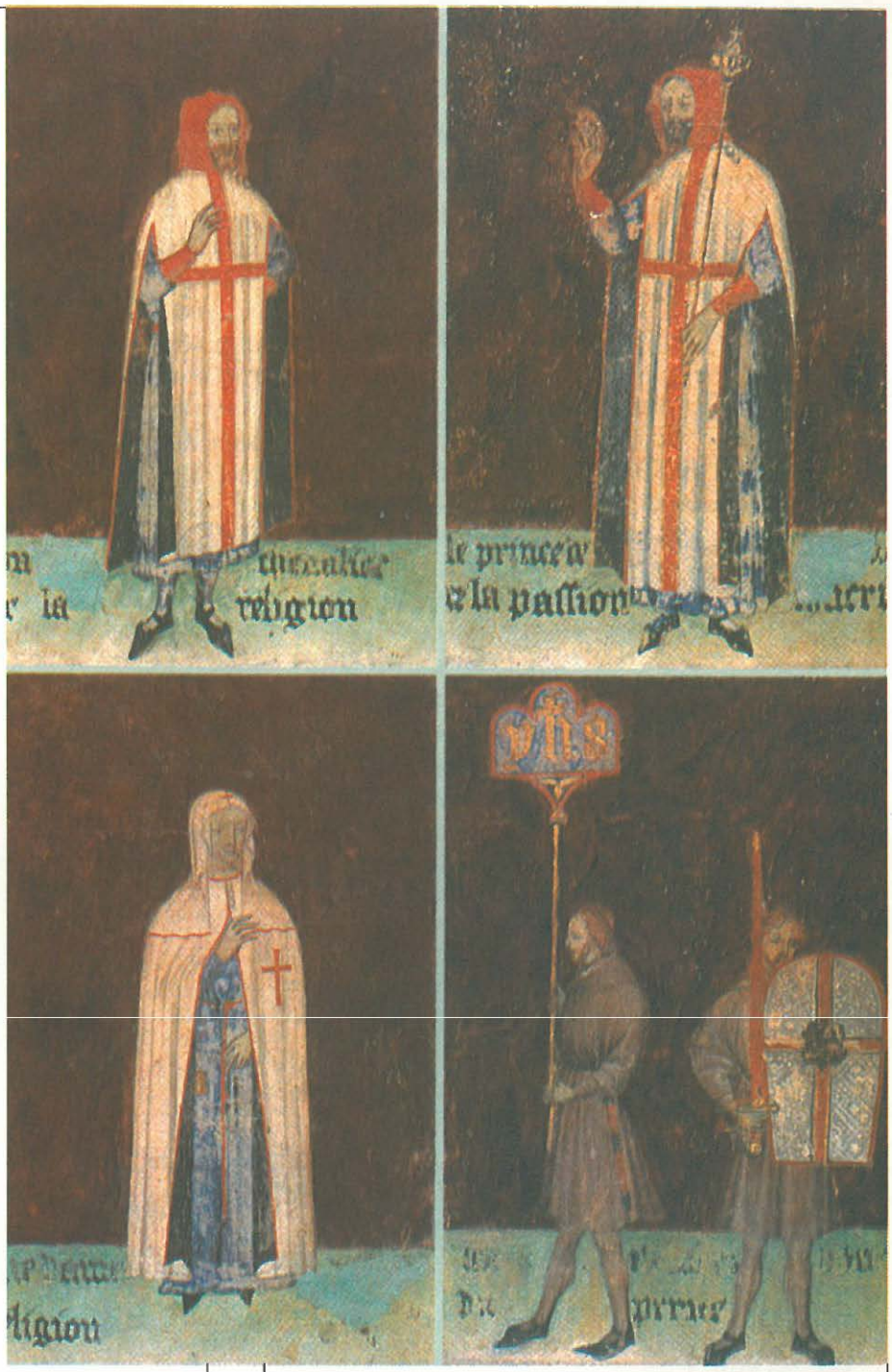

Haleb Kalesi

rini alan kuzeni Timurtaş tarafından 1124 Ağustos'unda serbest bırakıldı. Kurtuluşu için Timurtaş'a çok şey vaat etmişti. Asârib, Zerdanâ, el-Cezr, Kefertâb ve Azâz kalelerini Müslümanlara teslim edecek, 20.000'i peşin olmak üzere 80.000 dinar fidye ödeyecekti. Ayrıca Timurtaş'a, Haleb'i ele geçirmek isteyen emir Dübeys ibn Sadaka'ya karşı girişeceği harekâtta askerî yardımda bulunmayı kabul etmişti. Fakat sözünü tutmadı. Antakya'ya döner dönmez Timurtaş ile yaptığı anlaşmayı yerine getirmeye niyeti olmadığını açıkça ilân etti. Bu yetmezmiş gibi, tam aksine bir davranış sergileyerek emîr Dübeys ile birleşti ve topladığı birliklerle Haleb üzerine yürüyüp kuşattı. Timurtaş Haleb'de değildi; ağabeyi Süleyman'ın ölümünden sonra ülkeyi itaat altına almak üzere Mardin'e gitmişti. Haleb halkı bu tehlikeli saldırı karşısında ve Frankların şehir dışında moral ve sinir bozucu hareketleri yüzünden korku ve üzüntü içindeydiler. Halebli tarihçi İbnüladîm, Frankların Haleb kuşatması sırasında yaptıklarını eserinde şöyle anlatır: Franklar Haleb'e saldırdılar, ağaçları kestiler, çok sayıda türbeyi tahrip ederek Müslüman mezarlarını soydular, mafsalları ayrılmamış ölülerin ayaklarına ip bağlayarak sürüklediler. Şehir dışındaki bir türbeden aldığı mushafı atının eyeri arkasına bağlayan bir Frank "Ey Müslümanlar, Kitabınızı görün" diye bağırıyor ve at Kitabın üzerine pisledikçe ellerini şaklatıp kahkahalar atıyordu.

Haleb dört ay süren bu korkunç kuşatmadan 30 Ocak 1125'de Musul valisi Aksungur el-Porsukî'nin yardıma gelişiyle kurtuldu. Franklar geri çekilmek zorunda kaldı ve Baudouin de birkaç yıldır ayrı kaldığı krallığına geri döndü. Onun yokluğu sırasında Kudüs ordusu Venedik donanmasının desteğiyle 15 Şubat'tan 7 Temmuz 1124'e kadar kuşattığı Sûr (Tyros)'u zaptetmişti. Bunun sonucunda Askalan dışında bütün Filistin kıyı şehirleri artık Haçlıların eline düşmüş bulunuyordu.

Templier tarikatinin çeşitli rütbedeki şövalyelerinin giyinişi; (Aşağıda solda) Templier tarikatine mensup bir kadın

Kral II.Baudouin, 1126 sonbaharında Antakya'ya gelen II. Bohemund'a prinkepsliğini sevinçle teslim ederek burasının sorumluluğundan kurtuldu. Kızı Alice'i de onunla evlendirdi. Üç yıl sonra da en büyük kızı Melisende'ı Foulque d'Anjou ile evlendirerek (Mayıs 1129), kendisinden sonraki, Kudüs tahtının adayını belirledi. Tuğtekin'in 1128'de ölümü üzerine Baudouin, Dımaşk'ı zaptetmek fırsatını yakaladığını sandı. Templier şövalye tarikatinin büyük üstadı (magister) Hugue de Payens'i yeni kuvvetler toplamak üzere Avrupa'ya gönderdi. Haleb elden kaçmıştı. Fakat Haleb kadar önemli Dımaşk'ı zaptetmek suretiyle kazanacağı başarının hükümdarlığını süsleyecek en değerli zafer olacağını düşünüyordu. Avrupa'dan birlikler geldi. Trablus'dan Pons, Antakya'dan Bohemund, Urfa'dan Joscelin kendi kuvvetleriyle ona katıldı. 1129 sonbaharında sefer coşku içinde başladı. Banyas teslim alındı. Ama Dımaşk önüne gelen ordu birdenbire başlayan yağmur yüzünden şehri kuşatmak imkânı bile bulamadan çekilmek zorunda kaldı. Baudouin'in hayalleri de sulara gömülüp kayboldu.

1130'da damadı II.Bohemund'un ölümü ise kral Baudouin'e yeni sorunlar yarattı. Kızı

Alice, henüz iki yaşında olan çocuğu Constance adına Antakya'nın idaresini eline geçirmeye çalıştı. Antakya ileri gelenleri gibi, Baudouin de buna rıza göstermedi. Hele İmâdeddin Zengi'nin tehdidi altında bulunduğu şu sırada prinkepsliğin kaderi Alice'e teslim edilemezdi. Ama Alice hırslıydı. Babasının kararını kabule yanaşmadı; hatta ona karşı Zengi'yi yardımına çağırdı. Fakat gönderdiği haberci yolda babasının adamları tarafından yakalandı. Yardım çağrısı Zengi'ye ulaşamadı.

Baudouin kızını idarenin başından uzaklaştırdı ve onu devamlı olarak Latakia'da oturmaya zorlayarak cezalandırdı. Antakya'nın idaresini nâib sıfatıyla Urfa kontu Joscelin'e bıraktı.

II. Baudouin bir yıl sonra 21 Ağustos 1131'de öldü. Ondan birkaç ay sonra da Joscelin onu izledi. Kraliçe Melisende ile birlikte taç giyen Foulque, krallıkta sevilen ve baronlarının itaat ettiği bir kral oldu. Ancak baldızı Alice'in yeniden Antakya hâkimiyetine göz koyması ve onun Urfa kontu II. Joscelin ile Trablus kontu Pons tarafından desteklenmesi, Foulque'un ancak bunları savaşıp yenmesiyle halledilebildi. Foulque 1136'da Constance'ın Raymond de Poitiers ile evlendirilmesinden sonra, üzerine almış olduğu Antakya'nın idaresinden kurtuldu. 1137 yılının başında Trablus kontu Pons Dımaşklılar tarafından öldürüldü. Yerine geçen oğlu II.Raymond ise daha aynı yıl içinde Zengi'nin tehdidiyle zor durumda kaldı. Kral Foulque ona yardıma koştu. Ama Montferrand kalesi önünde yapılan savaşta II.Raymond, Zengi'ye esir düştü. Kral ise canını zorlukla kurtarıp kaleye kaçtı. Derhal Antakya ve Urfa'ya haber gönderip yardımına gelmelerini istedi. Ama tam bu sırada Bizans imparatoru Ioannes Komnenos da Çukurova'ya gelmiş, Antakya'yı kuşatmak üzereydi. Bununla beraber Urfa kuvvetlerinin yanında Raymond da Antakya birlikleriyle krala yardım için yola çıktı. Fakat imparatorun gelişini Zengi de duymuş ve endişelenmişti. Zengi, bu gelişmelerden habersiz olan kral Foulque ile anlaşma yolunu seçti. Montferrand kalesinin teslimi karşılığında hem kendisini hem de esir aldığı Trablus kontunu serbest bıraktı. Böylece daha yardımcı birlikler yetişmeden Foulque hürriyetine kavuşmuş oldu. Ancak o, Antakya'nın yardımına gitmedi. Herhalde Antakya'nın münakaşalı hâkimiyeti konusunda imparatorla karşı karşıya gelmek istemiyordu. Ordusunu alıp Kudüs'e döndü.

Melisende ile Foulque d'Anjou evlilik töreninde

Zengi yıllardan beri Haçlılara karşı İslâm birliğini kurmaya çalışıyordu. Kuzey-Suriye'de, Musul ve Haleb hâkimiyetini elinde toplamak suretiyle, bu birliği sağlamıştı. Fakat Dımaşk'ın hâkimi bulunan Börü hanedanı, Zengi'nin hükmü altına girmek istemiyordu. Tam aksine ona karşı Haçlılarla işbirliği yapmayı yeğliyordu. Dımaşk hâkimlerinin bu şekilde davranışları ise, Suriye'de Müslüman birliğinin kurulmasını engellemekteydi. Ama Zengi, tam bir birlik oluşturulmadan Haçlılara karşı girişilecek mücadelenin kesin bir başarı sağlayamayacağını bilmekte ve Dımaşk'ı kendine bağlamaya uğraşmaktaydı. Bu hususta siyasî temaslar netice vermeyince Zengi, zorla ele geçirmek maksadıyla, 1140 yılında Dımaşk üzerine yürüdü. Bu durumda Börü hanedanı adına Dımaşk'ı yöneten Unur, Kudüs kralı Foulque'dan Dımaşk şehrini kuşatan Zengi'ye karşı yardım istedi. Zengi bütün Frankların düşmanıydı. Dımaşk'a sahip olması Kudüs için çok tehlikeli olurdu. Foulque hiç tereddüt etmeden Unur ile anlaştı ve krallık ordusuyla Dımaşk'a doğru ilerledi. Zengi, Dımaşklılar ile Haçlılar arasında sıkışıp kalmak endişesiyle kuşatmayı kaldırıp geri çekilmek zorunda kaldı. Kudüs kralına, yardımına karşılık hediye olarak, Franklardan geri alınmış olan Banyas şehri tekrar verildi.

Krallığı boyunca Foulque'un siyaseti, genişlemeye son verip sınırların sabitleştirilerek korunmasına dönük oldu; bu, aslında Haçlılar bakımından uygun bir politikaydı. Zira hükümdarlık dönemi Musul ve Haleb hâkimi atabey İmâdeddin Zengi'nin kudretinin arttığı devre rastlamıştı. Sadece Kudüs değil, bütün Haçlı devletleri Zengi'nin etrafında toplanan Müslümanların tehdidi altındaydı. Bunun için de Müslümanlarla mümkün olduğunca iyi geçinmek ve fırsat buldukça da bunlarla anlaşmalar yapmak yoluna gitmişti. Bu suretle de ülkesinin savunma şartlarını daha fazla kuvvetlendirebilmek imkânını bulmuştu. Yeni kaleler yaptırmış, yolların güvenliğini sağlamış ve krallığın İtalyan şehirleriyle yaptığı ticarî anlaşmaları sürdürmüş fakat hiç birine üstünlük hakkı tanımamıştı. Krallıkta herşey yolunda gidiyordu. Ancak 1143 yılının 7 Kasım günü saray halkı Akkâ yakınında piknik yaparken, maiyyetiyle birlikte kral, önlerinden kaçan bir tavşanı kovalamaya başladı. Fakat atı ansızın tökezlendi. Kral yere düştü. Fırlayan eyer takımı da başına çarptı. Yaralı ve şuurunu kaybetmiş bir halde Akkâ'ya götürülen Foulque üç gün sonra öldü.

Melisende ile Foulque'un iki oğlu vardı. Ama ikisi de küçüktü: Baudouin onüç, Amaury yedi yaşındaydı. Zaten tahtın asıl sahibi Melisende idi. Melisende derhal krallığın idaresini üzerine aldı ve oğlu Baudouin'i de ortak kral tayin etti.

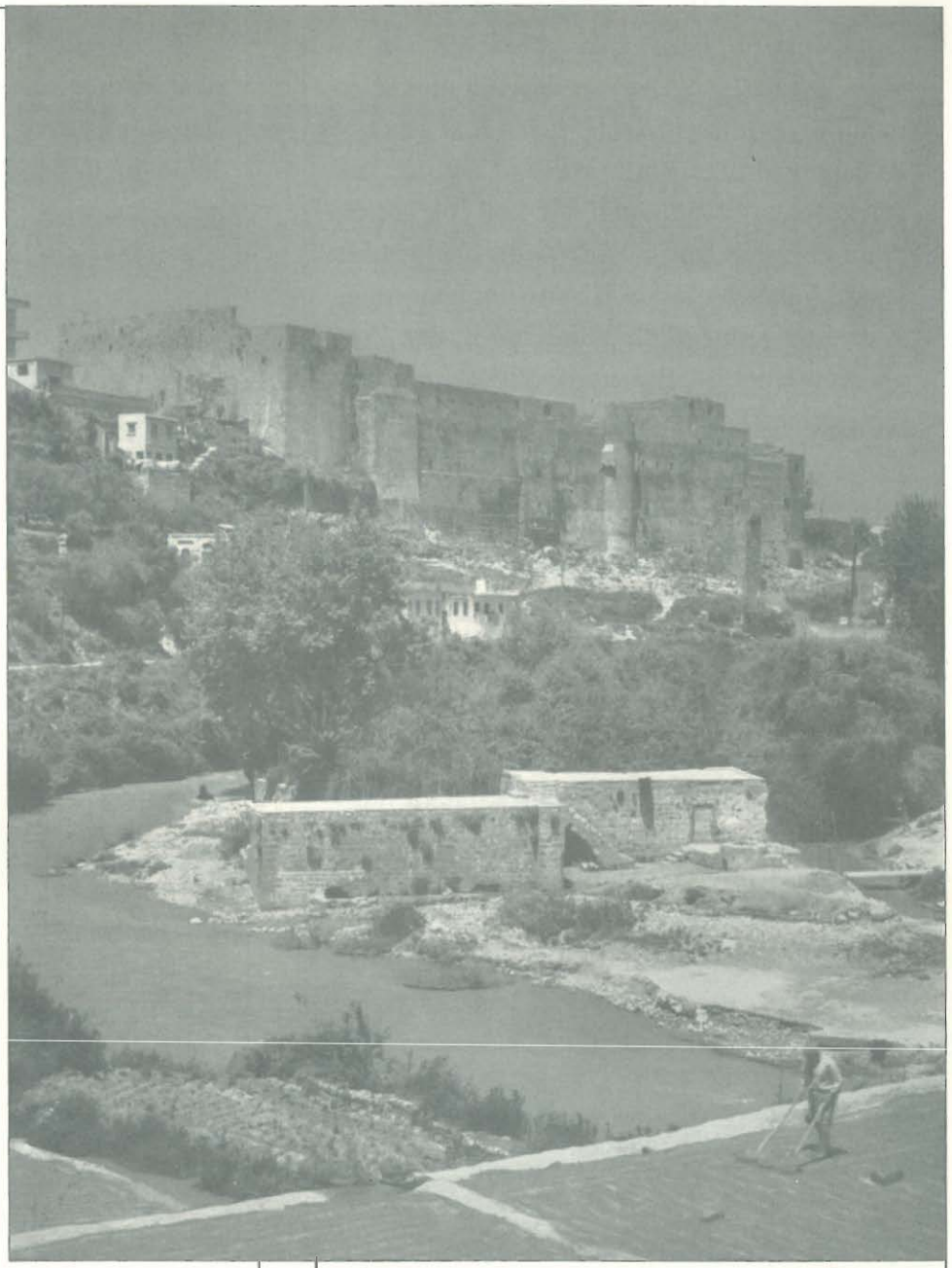
Trablus Kontluğu (1109)

Trablus Kontluğu, Urfa, Antakya ve Kudüs'den sonra Doğu'da kurulan dördüncü Haçlı devleti oldu. Birinci Haçlı Seferi'nin en zengin ve en yaşlı lideri Toulouse kontu Raymond de St.-Gilles, Antakya'nın zaptından sonra Haçlı ordularının başında Kudüs'e doğru ilerlerken, Trablus ve çevresini ele geçirmek için teşebbüste bulunmuştu. Trablus Benû Ammâr emîrliğine bağlı Arka şehrini kuşatması her ne kadar sonuçsuz kalmışsa da, bu arada Tartus (Tortosa) şehrini işgal etmeyi başarmıştı. Ancak onun Trablus bölgesindeki faaliyeti Haçlı ordusunun bir an önce Kudüs'ü zaptetmek üzere güneye

Fatımî valisi Şerefüddevle'nin gönderdiği elçiler Kudüs kralı I.Baudouin ve Bertrand de St. Gilles ile Trablus'un teslim şartlarını görüşüyorlar

doğru ilerlemek kararı yüzünden yarıda kaldı. Kudüs'ün zaptından sonra ise, burada umduğunu bulamayan ve arkadaşları tarafından dışlanan Raymond, Trablus bölgesini ele geçirmek amacını gerçekleştirmek üzere İstanbul'a dönüp sadakatle bağlı olduğu Bizans imparatoru Aleksios'dan yardım istedi. Ancak imparatorun tavsiyesiyle, bu sırada İstanbul'a gelen 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin birinci ordusuna katıldı. Fakat bu ordunun Merzifon yakınında sultan I.Kılıç Arslan karşısında uğradığı yenilgi, Raymond'un prestijine ağır bir darbe vurdu. Bununla beraber imparatorun verdiği filoyla 1101'de yeniden Suriye'ye döndü. Tortosa'ya girdi ve Trablus'u kuşatmaya başladı. Şehrin beş kilometre uzağındaki bir tepe üzerinde "Hacılar Tepesi" adı verilen - Müslümanların Kal'at Sancîl (St.-Gilles Kalesi) olarak isimlendirdiği - bir kule yaptırdı. Fakat Raymond 28 Şubat 1105'de öldü ve Trablus ancak 1109'da halefleri tarafından zapt edilebildi. Ceneviz filosu tarafından desteklenmek suretiyle Trablus'u ele geçiren Haçlılar, her zaman sergiledikleri vahşeti burada da uyguladılar. Önlerine çıkan her Müslümanı öldürdükleri gibi, savunmasız şehri yağmaladılar. Evlere girip soydular ve çoğunu yaktılar. Bu arada, İslâm dünyasının en zengin kütüphanesi olan Benû Ammâr kitaplığını da ateşe verdiler; bütün o güzel ve değerli eserler kül olup gitti.

Trablus Kalesi

Trablus kontluğunun başına Raymond'un gayri meşrû oğlu Bertrand geçti. Bu Haçlı kontluğunun kuruluşu ile, kuzeydeki Urfa ve Antakya devletlerinin Müslüman topraklarına ayak basmadan güneydeki Kudüs krallığıyla doğrudan bağlantısı gerçekleşmiş oldu. Genelde Kudüs krallığına bağlı ve iyi ilişkiler içinde bulunan kontluğu, 1112'de Bertrand'ın ölümünden sonra oğlu Pons idare etti. Pons'un yirmibeş yıllık hâkimiyetinde kontluğun sınırları genişlediği gibi, gücü de arttı. 1137'de Pons, Dımaşk Müslümanlarına karşı yaptığı savaşta ölünce kontluğun başına, Kudüs kraliçesi Melisende'ın kızkardeşi Hodierna ile evli olan, oğlu II. Raymond geçti. Yirmiiki yaşında ateşli bir adamdı. İlk işi babasının intikamını almak oldu. Ancak öfkesini Dımaşklılardan değil, Müslümanlara yardım etmiş olmakla suçladığı Lübnanlı Yerli Hristiyanlardan aldı. Bir çok dağ köyünü basarak erkekleri öldürdü kadın ve çocukları Trablus'a getirip esir olarak sattı. Halk korku içinde sindi ama yürekleri bir kez daha Haçlılara karşı kinle doldu. Bu arada Pons'un ölümünü fırsat bilen Musul ve Haleb hâkimi atabek İmâdeddin Zengi, derhal Trablus kontluğuna ait bulunan Montferrand (Barin) kalesini kuşatmıştı. Raymond, Kudüs kralı Foulque'u yardımına çağırarak, hemen Montferrand'ı Zengi'nin kuşatmasından kur-

tarmaya koştu. Fakat kale önünde yapılan savaşta kendisi Zengi'ye esir düştüğü gibi, Raymond'a yardım için koşup gelen kral Foulque da canını zorlukla kurtarıp kaleye sığındı. Ancak kuşatma devam ettiği için kral çok güç bir durumda idi. Antakya ve Urfa'dan âcil yardım istedi. Fakat bu arada Bizans imparatorunun Antakya üzerine yürüdüğünü haber alan Zengi, muhtemel bir Bizans-Haçlı koalisyonundan çekinerek kralla anlaşma yolunu tercih etti. Zengi, Montferrand kalesinin kendisine teslimi karşılığında hem kral Foulque'a serbestçe çıkıp gitme izni verdi, hem de Trablus kontu Raymond'u serbest bıraktı.

Raymond komşu Haçlı devletleriyle iyi ilişkilerini her zaman sürdürdü, üzerine düşeni yaptı. Bununla beraber Suriye'ye gelen İkinci Haçlı Seferi'ne destek vermedi. Çünkü Fransa kralı VII.Louis ile birlikte, bir zamanlar Hacılar Tepesi'nde doğmuş olan ve şimdi Toulouse kontu bulunan, Raymond de St.-Gilles'in küçük oğlu Alphonse-Jourdain de Suriye gelmişti. II. Raymond'un dedesi Bertrand, kont Raymond de St.-Gilles'in gayri meşrû oğluydu. Buna karşılık meşrû oğul olarak Alphonse-Jourdain, babasının temelini attığı Trablus kontluğunda pekalâ hak iddia edebilirdi. II.Raymond'un ise elinde bu iddiayı çürütecek hiç bir kozu yoktu. Anlaşıldığına göre Alphonse-Jourdain de, kontluk üzerindeki hakkını geri istemekteydi. Ancak iki akraba arasında durumun gerginleştiği sırada, Alphonse-Jourdain birdenbire hastalanıp sancılar içinde kıvranarak ölüverdi. Herkesin aklına onun II. Raymond tarafından zehirlendiği şüphesi geldi. Alphonse-Jourdain'in oğlu Bertrand açıkça Raymond'u suçladı. Raymond suçsuz olduğunu söylediyse de,sözleri pek inandırıcı olmadı. Ancak bu olaydan sonra, o da tabiatiyle yeni gelen Haçlı ordusuna katılmadı.

İkinci Haçlı Seferi'nden sonraki yıllarda Trablus kontluğunun yanı sıra Antakya prinkepsliği ve Kudüs krallığı ile ilgili olaylara, kitabımızın ilerideki bahislerinde yeri geldikçe değineceğiz.

Haçlı reislerinin armaları

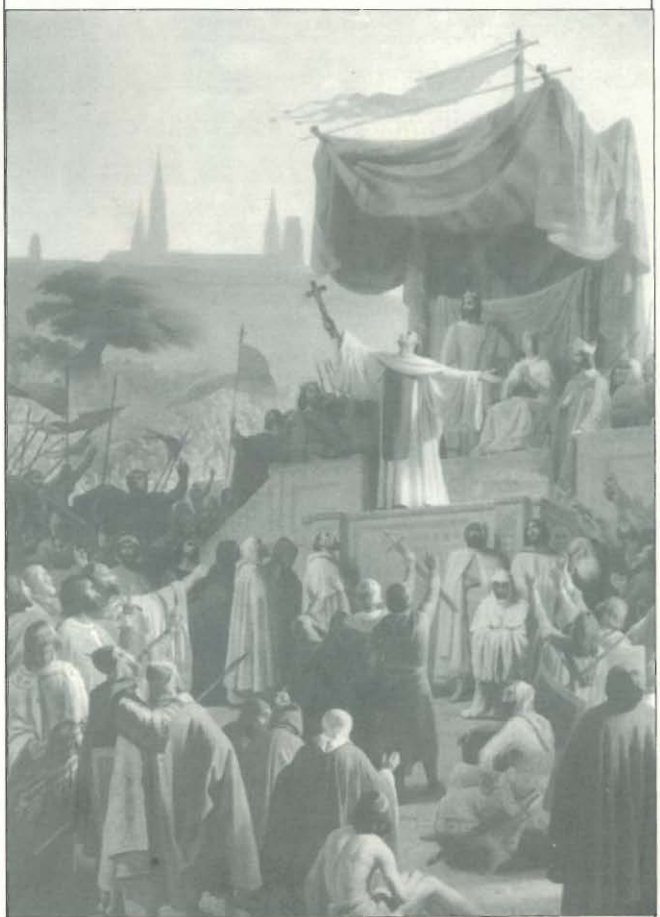
İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147 - 48)

Bernard de Clairvaux : İkinci Haçlı Seferi'nin Ruhu

Urfa'nın 24 Aralık 1144'de Türkler tarafından fethi haberi, Avrupa'da şok etkisi yaptı. Doğu'daki Haçlı devletleri zor durumdaydı ve âcil yardım bekliyorlardı. Bunun üzerine papa III.Eugenius 1145 yılı Aralık'ında yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesi konusunda Batı Hristiyanlarına çağrıda bulunarak, sefere çıkacaklara bundan önce kilisenin yaptığı vaatleri tekrarladı: Sefere katılanların günahları af olunacak, malları ve aileleri korunacaktı. Fransa kralı VII.Louis (Dindar) bu çağrıyı coşkuyla destekledi. Aynı yılın Noel'inde bütün piskopos ve asillerini yanına davet etti. Onlara yeni bir Haçlı seferi önerdi. Ama beklediği cevabı alamadı. Feodal beyler bu konuya pek ilgi göstermediler; hiçbiri sefere hevesli değildi. Louis'nin canı sıkıldı ve çağrısını üç ay sonra tekrarlamaya karar verdi. Aynı zamanda Fransa'da sözü kendisinden daha geçerli biri olan başrahip Bernard de Clairvaux ile temasa geçti.

Bernard bu sıralarda şöhretinin zirvesinde, Avrupa'nın en güçlü kişilerinden biriydi. Daha yirmibeş yaşındayken Clairvaux manastırı başrahibi olmuş ve dinî alanda üzerine aldığı her işi başarıyla tamamlamıştı. 1130 yılında papa II.Innocentius'un tekrar papa olmasını sağlayan oydu. Şimdiki papa III. Eugenius da, eski öğrencisiydi. Bernard aslında aydın bir şahıs değildi. Fakat çok ihtiraslı ve insanların ruhlarını etkileme gücü son derece yüksek bir hatipti. Ateşli vaazlarıyla herkesi büyülüyordu. O, bir süreden beri Doğu Hıristiyanların kaderiyle de ilgilenmekteydi. Papa ve kral yeni bir Haçlı seferinin oluşturulmasında kendisinden yardım isteyince, bunu büyük bir heyecanla kabul etti. Ama delicesine bir tutkuyla sarıldığı bu girişimi, Doğu'ya gitmeye ikna ettiği insanların felâketine sebep olacaktı.

Bernard, Haçlı seferi için ilk konuşmasını 31 Mart 1146'da Vézelay'da yaptı. Onun vaaz

Bernard de Clairvaux'nun İkinci Haçlı Seferi çağrısı

Fransa kralı VII. Louis, Haçlı yemini ediyor

edeceği haberi üzerine öylesine çok insan buraya koşup gelmişti ki, Bernard bu kalabalık kitleye ancak kasabanın dışında bir tarlada kurulan kürsüden hitap edebildi. Konuşması kısa sürede dinleyicilerini âdeta çılgına döndürdü. Herkes "Bize haç verin, haç verin" diye çığlıklar atarak kürsüye koşuştu. Bernard'ın önceden elbiselere dikmek üzere hazırlattığı haçlar çabucak tükendi. O da tam bir gösteri havasıyla, yeni haçlar yapılması için, kendi cübbesini yırtıp parçaladı. Haçı ilk kabul eden kral Louis oldu. Pek çok şövalye ve ileri gelen de kralı örnek aldı. Başka seçenekleri kalmamıştı. Kralın kardeşi, dayısı, Flandre, Toulouse, Nevers, Champagne kontları ve birçok piskopos sefere katılıyordu. Basit halk tabakası asillerden daha fazla heyecanlanmıştı; küreğini, sapanını bırakan sefere koşmaktaydı. Bernard Papa'ya yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Ağzımı açtım, konuştum. Derhal Haçlıların sayısı arttı. Köy-

ler, kasabalar artık boş. Her yedi kadına ancak bir erkek düşüyor. Heryerde, kocaları daha sağ olan dul kadınlar görülüyor."

Bernard'ın Vézelay'da sağladığı coşkuyla cesareti artmıştı. Bourgounde, Lorraine ve Flandre bölgelerini de dolaşıp vaazlarını tekrarladı; her tarafta heyecan ve çoşku yarattı. Avrupa'da yarım yüzyıldır küllenen Haçlı ateşi yeniden alev alev parlayıp tutuşmuştu. Bernard bundan sonra Almanya'ya geçti. Çünkü her zamanki gibi ilâhi sevgi gösterileri bütün Almanya'da özellikle Köln, Mainz, Worms, Speyer gibi şehirlerde Yahudi halkın öldürülmesine yol açmıştı. Köln piskoposu kendisini, gelip düzeni sağlaması için çağırmıştı. Bernard önce Yahudilere karşı başlatılan şiddet hareketlerini ve katliamları durdurmaya çalıştı. Sonra, bu konuya pek ilgi göstermeyen Almanları ve kral III. Konrad'ı Haçlı seferine katılmaya ikna etti. O yıl Almanya'da mahsul elde edilememişti. Açlık kapıdaydı. Bu defa da halk, Doğu'ya gitmenin bütün sorunları halledeceği hayaline kapıldı. Şimdi bu insanlara bir lider bulmak lâzımdı. Bu da kısa zamanda temin edildi. Aslında Kral Konrad'ın ülkesinde çeşitli problemleri vardı. Sefere çıkmayı hiç düşünmüyordu. Fakat o da, 1146 Noel'inde Speyer'deki toplantıda Bernard'ın baskısına boyun eğmek zorunda kaldı. Bernard yaptığı ateşli konuşma sırasında kralın üzerine yürüyüp sanki kendisi İsa imiş gibi onun sesiyle haykırmış, "Be Adam, senin için yapmadığım iyilik kaldı mı? Daha ne yapmamı bekliyorsun?" demişti. Konrad buna verecek cevap bulamamış ve gözyaşları içinde Haçlı yeminini etmişti. Kendisiyle birlikte birçok Alman asilzadesi ve o sırada yirmidört yaşında bulunan yeğeni Friedrich von Schwaben da haçı kabul ettiler. Amcasının ölümünden sonra Alman imparatoru olan bu genç, 42 yıl sonra Üçüncü Haçlı Seferi'ne çıkacak ünlü Friedrich Barbarossa idi.

Doğu'daki Durum

Böylece İkinci Haçlı Seferi, 1097 ve 1101 yıllarında yapılan Haçlı seferlerinden farklı olarak, Avrupa'nın iki büyük hükümdarının liderliğinde başladı. Doğu'daki durum da değişikti. İmparator Manuel Komnenos her ne kadar Batı dünyasına sempati duyuyorsa da, Bizans'ın bu sırada Avrupa'nın yardımına hiç ihtiyacı yoktu. Aksine yeni bir Haçlı seferi imparatorluk için çeşitli sorunlar ve sıkıntılar demekti. 1097 ve 1101 yıllarında yaşanan acı olaylar unutulmamıştı. Bizans halkı yeniden telâşa kapıldı. Manuel, Haçlıların gelişinden önce, Türkiye Selçuklu sultanı I.Mesud ile barış yapmak gereğini duydu. Ancak Türklerle yaptığı bu anlaşma yüzünden Manuel, Batılılarca Hristiyanlığa ihanet etmiş olmakla suçlanacaktı. Fakat daha bu anlaşma haberi Almanların kulağına ulaşmadan önce bile, Konrad'ın Bizans'a karşı takındığı düşmanca tavır ve ordusunun yaptığı çirkin hareketler, Manuel'in bu tedbirleri almakta ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Manuel ayrıca, bu Haçlı seferini fırsat bilen Bizans'a düşman Sicilya kralı II.Roger'nin imparatorluğa bir saldırı düzenlemesinden de endişe duyuyordu. Nitekim korktuğu başına gelecekti.

İslâm dünyasına gelince, Zengi'nin ölümü Müslümanlar için felâket olmadı. Oğulları miras yüzünden kavga etmeyecek kadar akıllı davrandılar. Zengi'nin ülkesi iki oğlu arasında, Seyfeddin Gazi Musul'da, Nureddin Mahmud Haleb'de hüküm sürmek üzere, ikiye bölündü. Nureddin aynen babası gibi Haçlılara

karşı mücadeleye aralıksız devam etti. Antakya prinkepsliği arazisine sürekli akınlar düzenledi. II.Joscelin'in Ermeni dostlarıyla anlaşıp Urfa'yı yeniden ele geçirme teşebbüsünü öylesine süratle ve kararlılıkla sonuçsuz bıraktı ki, davranışı herkesi şaşırttı. Bu başarı Nureddin'e gerçekten çok yarar sağladı. Urfa'nın fethi babasının şan ve şöhretinin sembolüydü. Kendi prestiji bakımından ise önemi büyüktü. Çabucak hallettiği mesele, dost-düşman herkesi etkiledi. İbnülesîr, "Franklar, babası Zengi'nin öldürülmesinden sonra Nureddin'in topraklarına göz dikmiş ve Zengi'nin aldığı toprakları geri alabileceklerini sanmışlardı. Nureddin'in daha ilk günden bu kadar ciddiyet ve gayretle işe sarıldığını görünce, düşüncelerinin gerçekleşmekten ne kadar uzak bir hayal olduğunu anladılar" diye yazarak, bu durumu iki cümle ile açıklayıvermektedir. Nureddin'in gücü, Kudüs krallığı ile bozuşan Dımaşk valisi Unur'un yardım talebiyle daha da kuvvetlendi. Unur, Dımaşk'da bağımsızlığını korumak şartıyla, kızını Nureddin ile evlendirmeyi ve Hama şehrini ona vermeyi teklif ediyordu. Nureddin teklifi kabul etti ve anlaştılar. Dımaşk şimdilik hâkimiyeti altına girmemişti ama bu da yakında olacaktı. 1147 yılı sonunda Nureddin, Antakya prinkepsliğinin Asiırmak doğusunda kalan bütün topraklarını eline geçirmiş bulunuyordu. Şimdi o, Doğu Franklarının korktuğu, İslâm dünyasının en büyük savunucusu idi. Gerçekten de Nureddin'in şahsiyeti Haçlı Seferleri tarihinde İslâm dünyasını pırıl pırıl aydınlatan bir ışıktır. Haçlı istilâsı karşısında babası İmâdeddin'in nihayet birlik ve beraberlik fikrini benimsetmeye muvaffak olduğu İslâm dünyasını Cihâd ruhuyla coşturan odur. Kendisi de, halkına aşıladığı bu ruhun gerçek temsilcisiydi. Dürüst ve sade yaşayışı, âdil idaresi ve samimi dindarlığı sadece Müslümanların saygı ve takdirini değil, Hristiyanların bile övgüsüne mazhar olmuştu. İbnülesîr onun için, "... Ben daha önceki hükümdarların da ahlâk ve yaşayışlarını inceledim. Ancak dört Halife ve Ömer ibn Abdülaziz'den başka, Nureddin'den daha güzel ahlâklı ve adaleti tam olarak uygulayabilmek için araştırıp doğruya varmak isteyen birine rastlamadım" diye yazmıştır.

Anadolu'da ise Türk hâkimiyeti tamamen yerleşmişti. Türkiye Selçuklu tahtında oturan I.Kılıç Arslan'ın oğlu Mesud bu yıllarda kudretini Sivas'dan Ceyhan'a, Eskişehir'den Toroslara kadar yaymıştı. Gerek Bizans imparatoru Ioannes'in gerekse oğlu Manuel'in ona karşı yaptıkları seferler başarısız kalmıştı. Şimdi ise Manuel, Haçlıların gelişinden duyduğu endişe yüzünden kendisiyle anlaşmayı yeğlemişti. Ama Bizans imparatoru gibi, o da Haçlıların gelişi dolayısıyla huzursuzluk duymaktaydı. Babasının göğüslediği zorluklar yeniden mi yaşanacaktı? Fakat sadece Mesud'un değil, Suriye'deki Müslümanların da canı sıkkındı. İbnülkalânisî şöyle yazmaktaydı, "Sürekli olarak İstanbul'dan, Anadolu'dan, komşu Franklar'dan ve bütün çevreden haberler geliyordu. Fransa kralı Almanlarla birlikte asiller ve sayısız atlı kuvvetiyle İslâm dünyasına saldırmak üzere yola çıkmıştı. Kendi ülkelerini savunmasız bırakmışlar, bütün servetlerini, hazinelerini ve sayılmayacak kadar çok eşyayı yanlarına almışlardı. Denildiğine göre, atlı-yaya sayıları bir milyondu; belki de daha fazla."

Alman Kralı III.Konrad'ın İstanbul'a Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi

Alman kralı Konrad 1147 Mayıs'ında büyük bir orduyla yola çıktı. Yanında Polonya ve Bohemya kralları da vardı. Maca-

ristan'ı geçip Bizans topraklarına ulaşınca Konrad, imparatora hiçbir hususta zarar vermeyeceğine dair yemini kabul etti. Fakat kalabalık ve disiplinsiz Alman ordusu yol boyunca pek çok çirkin olaya sebebiyet verdi. Herşeyi yağmalamak, ele geçirmek istiyorlardı. Aziz Bernard kendilerine "Dünya nimetlerini elde etmek isteyen akıllı bir tacirseniz, işte size büyük pazarlar gösteriyorum. Çabuk haçı kabul edin ve bu fırsatı kaçırmayın!" dememiş miydi? Öyleyse Tanrı sevgisiyle çıktıkları bu yolda herşey kendileri için mübahtı. Filibe'de daha kötü olaylar oldu. Yerel bir hokkabaz marifetlerini Haçlılara gösterip biraz para kazanmak istemişti. Ama adam öyle marifetliydi ki, Almanlar onu büyücülükle suçladılar.

Birdenbire bir ayaklanma başladı. Haçlılar şehrin dış mahallelerini yakıp yerle bir ettiler. Olanları duyan imparator çok öfkelendi. Türk asıllı başkumandanı Aksukhos'un Haçlıların gelişinden duyduğu endişe hiç de boşuna değildi. Edirne'de de Haçlılarla Bizanslılar birbirine girdi. Bizanslı tarihçi Niketas Khoniates bu olaylar üzerine imparatorun Porsuk (Prosukh) adındaki Türk kumandanını Almanların Trakya'daki ilerleyişlerini kontrol altında tutmak için bir orduyla gönderdiğini ve Porsuk'un onlarla pazarlık edip Bizans ile Almanlar arasında barışı sağlamakta başlıca rolü oynadığını yazmıştır. Manuel iyice kızmıştı; Konrad'a elçi gönderip ordusunu İstanbul yerine Çanakkale Boğazı'ndan geçirmesini söyledi. Konrad buna razı olmadı. Manuel de fazla ısrar etmedi. Ancak Almanlar pek az sonra Tanrı'nın gazabına uğradılar. Trakya ovasında âni bir sel karargâhı bastı. Pek çok asker öldü ve eşya mahvoldu. Bundan sonra başka bir hadise çıkmadı ve ordu 10 Eylül 1147 günü İstanbul önüne geldi.

Bizans imparatoru Manuel Komnenos

Manuel'in Konrad ile ilişkileri yıllardan beri iyi bir şekilde süregelmişti. Ikisini, müşterek düşmanları olan Sicilya kralı II.Roger'ye karşı duydukları nefret birbirine yaklaştırmıştı. Aynı zamanda Manuel iki yıla yakın bir süreden beri Konrad'ın baldızı Bertha von Sulzbach ile evliydi. Ama iki bacanak hiç karşılaşmamıştı; birbirlerini şahsen tanımıyorlardı. İstanbul'daki ilk yakın temas da pek hoş olmadı. Manuel, Alman ordusunun yol boyunca yaptığı çirkin hareketlerden dolayı çok kızgındı. Konrad'ın küstahça davranışı da canını sıkıyordu. Konrad ise Manuel'i fazla kibirli buldu; imparator kendisine beklediği önem ve değeri vermemişti. Bu sebeple ikisinin de başlangıçtaki tavırları, birbirini küçümseyici hatta düşmanca oldu. Alman Haçlılar İstanbul'da da barbarlıklarını sürdürdüler. İm-

paratorluk birlikleri bunları itaat altında tutabilmek için çatışmalara girmek zorunda kaldı. Manuel, büyükbabası Aleksios gibi, bütün Haçlıların İstanbul'da biraraya gelmesini hiç istemiyordu. Nihayet Fransızların gelişinden önce, Alman ordusunun Anadolu tarafına geçmesini sağladı. Konrad'ın isteği üzerine Almanlara rehber de verdi. Ayrıca ona Türklerle savaşa girişmemesini ve Bizans arazisi içinden yürüyüp Antalya'ya gitmesini öğütledi.

Sultan I.Mesud'un Konrad'a Karşı Dorylaion Zaferi (25 Ekim 1147)

Konrad ise onun sözlerine kulak asmadı. İznik'e gelince ordusunu ikiye ayırdı. Savaşçıların dışındaki herkesi Alaşehir-Denizli üzerinden Antalya'ya gitmek üzere yola çıkardı. Kendisine gelince, esas ordusuyla Bizans kumandanı Stephanos'un rehberliğinde 15 Ekim günü İznik'den doğuya yöneldi. Niyeti ilk Haçlı seferinin takip ettiği yoldan ilerleyerek Anadolu'yu geçmekti. Birinci hafta henüz imparatorluk arazisi içinde yürüdüklerinden hiçbir zorlukla karşılaşmadılar. Her ne kadar Bizanslıların kendilerine verdiği un çuvallarına tebeşir tozu karıştırmış olduklarından şikâyet ettilerse de, yiyecek içecek boldu. Fakat Türk topraklarına girince durum değişti. Yiyecek ve su sıkıntısı başladı. Nihayet 25 Ekim günü Dorylaion yakınındaki Sarısu ırmağına ulaştılar. Herkes suya koşuştu. Günlerce süren yürüyüşten yorgun düşmüş yayalar uzanıp dinlenmeye hazırlanıyordu. Şövalyelerin çoğu da atlarından inmiş dolaşıyordu. Fakat birdenbire Türklerin hücumuna uğradılar. Sultan Mesud, elli yıl önce hemen hemen aynı yerde babasının Haçlılara karşı yenilgisinin intikamını almaya gelmişti. Hafif zırhlı Türk atlılarının yıldırım hızıyla birbirini izleyen hücumları ve sağnaktan boşanırcasına fırlattıkları oklar Almanları kısa zamanda mahvetti. Ağır zırhlı şövalyeler Türk atlılarıyla yakın çarpışmaya giremediler. Sayılarının çokluğu ve silâhlarının üstünlüğü işe yaramadı. Bu, savaştan ziyade bir katliam oldu; Alman ordusunun onda dokuzu savaş alanında öldü. Akşam karanlığı basarken Konrad hayatta kalan pek az kişiyle gerisin geri İznik'e doğru kaçmaktaydı. Askerlerini, atlarını, bütün ağırlıklarını kaybetmişti. Selçukluların eline geçen esirler ve ganimet bütün Müslüman pazarlarını doldurdu. Gerçekten de 25 Ekim 1147'de Dorylaion yakınında kazanılan bu zafer, 1 Temmuz 1097'de kaybedilen savaşın cevabı oldu.

Fransa Kralı VII.Louis'nin İstanbul'a Gelişi ve Anadolu'ya Geçişi

Almanlardan bir ay sonra Fransa kralı Louis, karısı Eleanore d'Aquitaine ile birlikte Macaristan üzerinden ilerleyerek 4 Ekim'de İstanbul'a vardı. Kraliçeye refakat eden saray hanımlarının yanı sıra Flandre ve Toulouse kontesleri de bu yolculuğa katılmışlardı. Hepsinin de yanında asaletlerine uygun giyim kuşamı taşıyan sayısız sandık vardı. Fransızlar, Manuel'in Türklerle anlaşma yaptığını duyunca çok öfkelendiler. Zaten İstanbul'a kızgın gelmişlerdi. Zira kendilerinin önüsıra yürüyen Almanlar yol boyunca her tarafı talan etmişler, yiyecek namına bir şey bırakmamışlardı. Bu yüzden kendileri yolda açlık çeke çeke gelmişlerdi. Fakat kral Louis temkinli davrandı. İmparatora vassallik yemini verdi. Anadolu'yu aşarken imparatorun yardımından mahrum kalmak istemiyordu.

Fransız ordusu Kasım başında İznik'e vardı ve orada Konrad'ın uğradığı felâketi öğrendi. İki kral İznik'de buluşarak birlikte güneye yürümeye karar verdiler ve Balıkesir-Bergama-İzmir üzerinden Efes'e geldiler. Konrad başına gelenler yüzünden perişandı. İçine düştüğü acınacak durumu daha İznik'deyken imparatora bildirmişti. Ama ne yapacağına bir türlü karar veremediğinden Louis ile yola devam etmişti. Efes'de imparatorun kendisini yanına davet eden mektubunu alınca, ordusundan geri kalanları Fransa kralına emanet edip buradan İstanbul'a döndü. Baldızı ve bacanağı onu şefkatle kucakladılar. Manuel onun tedavisiyle bizzat ilgilendi ve bu kez iki hükümdar arasında yakın bir dostluk kuruldu. Nihayet Konrad 1148 Mart'ında İstanbul'dan ayrılarak bir Bizans filosuyla Filistin'e gitti ve Nisan ayında Akkâ'da karaya çıktı.

Efes'de kral Louis de imparator Manuel'den bir mektup almıştı. Manuel ona, Türklerin Haçlılara karşı savaşa hazırlandıklarını haber aldığını bildiriyor ve kendisine Türklerle herhangi bir çatışmaya girmeden - herhalde Konrad'ın başına gelenleri hatırlatarak - Bizans arazisinden ilerleyip Antalya'ya gitmesini öneriyordu. Manuel gerçekten de Haçlıların Türklerden büyük bir darbe yemesini istememiş olabilir. Ama asıl arzusu sultan Mesud ile kendi arasının bozulmasından kaçınmaktı: Sicilya ile başlayan savaş dolayısıyla Bizans ordusu Sicilyalılara karşı imparatorluğun batı topraklarını savunmakla meşguldü. Bu sebeple, Manuel'in doğu sınırında Türklerle barışı bozacak bir durumu önlemeye çalışması akıllıca bir tutumdu. Ancak kral Louis imparatorun uyarı ve önerilerine kulak asmadı; hatta ona cevap bile yazmadı.

Fransız Haçlı Ordusunun Denizli'den Sonra Türklere Yenilgisi

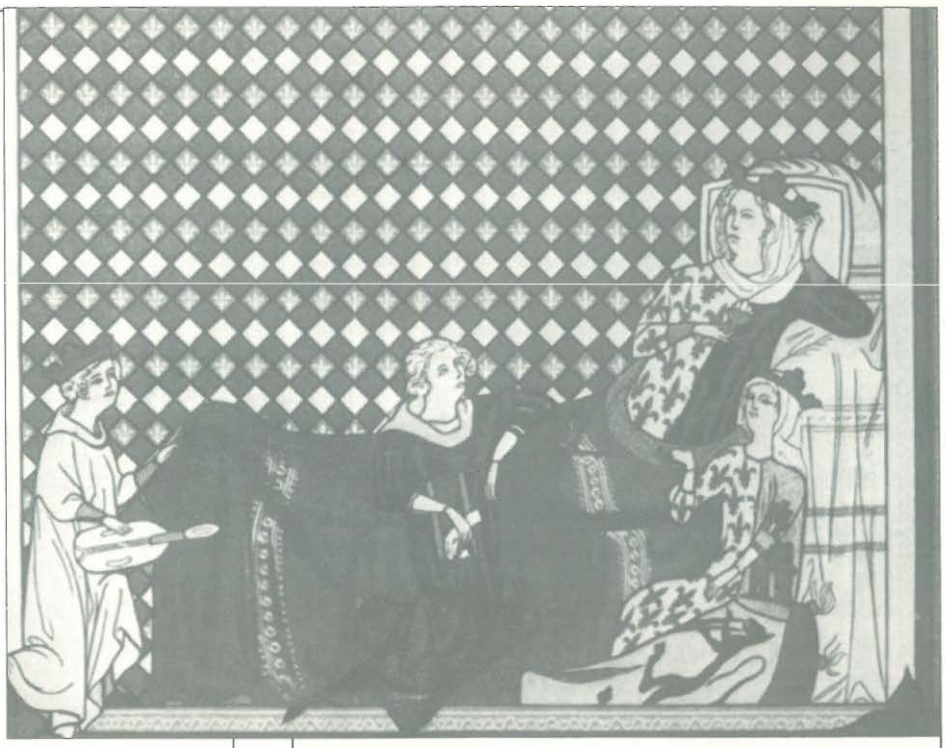
Aralık ayında Fransız Haçlı ordusu Efes'i arkasında bırakarak Menderes vadisi boyunca Denizli'ye doğru ilerlemeye başladı. Peşlerine takılan Almanlardan ise hiç hoşlanmıyorlardı. Fransız tarihçi Odo de Deuil, "Bizim için Almanlara tahammül etmek imkânsızdı" diye yazmaktaydı. 1147 Noel'ini kutlamak için mola verdikleri Decervion'da aniden başlayan şiddetli yağmur Haçlı kampına büyük zarar verdiği gibi, buradan itibaren vadinin tepelerinde görünen Türkler Haçlıları yürüyüşleri sırasında devamlı takip ederek yol boyunca hırpaladılar. Haçlılar Yalvaç yakınında nehri geçerlerken 1 Ocak 1148'de Türklerle şiddetli bir savaş yapmak zorunda kaldılar. Fakat sayıca üstünlükleri sayesinde nehri geçmeyi başardılar. Kendi rivayetlerine göreyse Türkler kaçıp Bizans'a ait bulunan Yalvaç kalesine sığınmışlardı! Üç gün sonra Haçlılar Denizli'ye vardılar ama şehri bomboş buldular. Halk herşeyini alıp dağlara çekilmişti. Bir lokma yiyecek bulmak bile çok zor oldu. Çaresiz yola koyuldular. Kış fırtınaları arasında ve devamlı Türk hücumlarına maruz kalarak Toros dağlarını aşmaya çalıştılar. Ancak bu yüksek sıradağları aşan yol, çıplak tepelerden, tenha çukurlardan kıvrıla kıvrıla geçmekte olup, atlıların, yayaların ve özellikle yük arabalarının ilerlemesi bakımından büyük güçlük arzetmekteydi. Ayrıca Haçlılar kendilerinden birkaç hafta önce aynı yolu geçmek isteyen Otto von Freising'in idaresindeki Almanların yol boyunca ölülerine rastlamaktaydılar. Bu yürüyüş sırasında artık ordunun moral ve disiplini iyice bozuldu. Dar ve dik yamaçlı dağ geçitlerinde rahat bir kamp kurmak imkânı bile yoktu. Bir gün, kraliçenin vassali olan

Fransız Haçlı ordusu Denizli-Antalya arasında Türklerin taarruzuna uğradı. Çarpışma sırasında Kral VII. Louis bir ağaca tırmanarak canını kurtardı

Poitou'lu Geoffroi de Rancon ile kralın dayısı Amadeus de Savoyen öncü birliğine kumanda ederlerken kraldan ilerdeki düzlükte geceyi geçirmek üzere kamp yapmak emrini aldılar. Öncü birliği bu yüksek düzlüğe güneş batımından çok önce ulaştı. Ancak burası kumandanlara her yönden çok açık bir yer olarak göründü. Düzlüğün öteki yamacının aşağısında ise içinde su ve otlak bulunan bir vadi uzanmaktaydı. Geoffroi üst düzey komutayı hiçe sayıp aşağıdaki güzel vadiye indi. Bu durumda öncü birliği ile geride kalan kuvvetlerin bağı koptu. Louis ise geride herşeyden habersiz akşam karanlığı basmadan son yük arabalarının da tepeye ulaşması için uğraşmaktaydı. Güneş alçaldığı sırada Louis ve yanındakiler düzlüğe yaklaştığında hiçbir kamp işareti göremeyince şaşırdılar. Bir acayiplik vardı. Kral Louis durumu anlamak için etrafa adamlar çıkarırken, birdenbire Türkler her yönden saldırıya geçtiler. Kıvrak atları üstünde savaş naraları atarak fırtına gibi ordunun içine daldılar. Sultan Mesud, kral Konrad'a karşı kazanılan zaferle coşmuş ordusunu bu kez Fransızların üzerine sevketmişti. Öncü ordunun ortadan kaybolmasından dolayı şaşkın ve alacakaranlığın çöküşü ile tedirgin hale düşen Kral Louis ve Haçlılar Türklerin hücumuyla paniğe kapıldılar: Konrad'ın Almanları gibi Fransızlar da Türklerin pususuna düşmüşlerdi. Türklerin dolu gibi yağan oklarından kurtulmak için herkes bir sığınak arıyordu. Mücadele sırasında pek çok yük arabası ve at, geçidin yarlarına uçup gitti. Haçlılar nihayet karanlığın basması ile kayaların ve çalıların arkasında kendilerine gizlenecek yer buldular. Kral Louis ancak bir ağaca tırmanarak canını kurtarabilmişti. Gerçekten de akşamın çöken karanlığı savaşa son verdi. Türklerin geri çekilişinden sonra, gecenin ilerlemiş bir vaktinde nihayet aşağıda yakılan kamp ateşlerini gören biri, vadideki Haçlılara ulaşıp bunlara tepede olan biteni bildirdi. Dehşet içinde tepedeki düzlüğe koşanlar, dört bir yana se-

rilmiş cesetlerle karşılaştılar. Karanlığın içinde ne bir görüntü, ne de bir ses vardı. Gün ağarırken sağ kalanlar teker teker vadideki kampa gelmeye başladılar. Hemen hepsi yaralıydı; elleri yüzleri dikenlerden parçalanmış, korkudan dilleri tutulmuş haldeydiler. Sabaha karşı bir keşiş, kral Louis'yi majestelerine ait olmayan bir at üstünde kraliçenin çadırına getirdi. Haçlıların kayıpları çok ağırdı; birçok kont, pek çok şövalye ve sayısız asker kaybetmişlerdi. Geoffroi, uğranılan felâketin suçlusu ilân edildi. Pek çok kişi onun hemen orada idam edilmesini istedi. Fakat kralın dayısı Amadeus da aynı şekilde suçluydu. Geoffroi onun sayesinde canını kurtardı. Ama artık Kutsal Topraklara gidemezdi. Poitou'ya, evine geri gönderildi.

Fransa kraliçesi Eleanore ***(13. yüzyıl minyatürü)***

Anadolu'da Türkler karşısında uğranılan üstüste yenilgilerle hırpalanan İkinci Haçlı Seferi orduları için henüz zorluklar bitmiş değildi. Soğuk ve yağmur altında, yiyecek sıkıntısı çekerek, Antalya'ya kadar daha günlerce yürümek mecburiyetindeydiler. Ocak ayı boyunca yollarına devam eden Haçlılar, nihayet Bizans'ın Akdeniz kıyısındaki liman şehri Antalya'ya ulaştılar.

Ancak, Doğu'daki Franklara yardım amacıyla yola çıkmış bulunan bu heybetli Haçlı ordusunun Anadolu'da kolu kanadı kırılmıştı. Kral Louis dahil herkes bitip tükenmiş bir haldeydi. Antalya'da bir süre kalıp dinlenmeye ve sonra Antakya'ya gitmeye karar verdiler. Buradan Antakya'ya giden kara yolu da dağlık araziden geçmekte olup haftalarca sürecek zor bir yolculuğa dayanmayı gerektiriyordu. Buna karşılık deniz yoluyla üç-dört gün içinde Antakya'ya ulaşmak mümkündü. Bu sebeple yolculuğun geri kalan kısmını gemiyle yapmayı plânladılar. Fakat yeterince gemi yoktu. Üstelik çok da pahalıydı. Haçlılar çaresizlik içinde bir buçuk aydan fazla bir süre Antalya'da beklediler. Nihayet Antalya'nın Bizans valisi Landulf'un bulabildiği gemilere kral Louis, hanımını, sarayhları ve şövalyelerini yanına alıp bindi. Kendisi Antakya'ya doğru yelken açarken, bütün yaya Haçlı ordusunu geride bıraktı. Flandre ve Bourbon kontları, geride bırakılanlarla ilgilenmek üzere Antalya'da kalmıştı. Ayrıca kral, vali Landulf'a hasta ve yaralı olanlarla ilgilenmesini, bulduğu gemilerle bunları arkasından göndermesini tembih etmiş ve ona bu işler için 500 mark vermek suretiyle vicdanını rahatlatmaya çalışmıştı. Fakat vali Haçlıları içeri almadı. Haçlı ordusu şehre sığmayacak kadar çoktu. Valinin yeniden bulduğu gemilere ise kralın örneğine uyan Flandre ve Bourbon kontları, dostları ve diğer şövalyelerle doluşup

gidince, Haçlı yayalar ve hacı adayları ortada kaldılar. Şehre alınmıyorlardı. Dışarıdaki karargâhta ise durmadan hücum eden Türk atlılarının, okçularının ellerinden kurtulmaları mümkün değildi. Çaresizlik içinde, reisleri tarafından alçakça terkedilen bu insanlar Akdeniz kıyısından Antakya'ya doğru ilerlediler. Ama, sayılarının yarıdan az bir kısmı ancak ilkbahar sonunda Antakya'ya ulaşabildi.

Kral VII.Louis'nin Antakya Macerası

Kral Louis ve maiyyeti 19 Mart 1148'de Antakya'ya varmıştı. Antakya prinkepsi Raymond de Poitiers bütün misafirlerini en iyi şekilde ağırlamaya çalıştı. Mevsim bahardı. Güneş tabiata ve insanlara neşe dağıtıyordu. Herkes iyimserdi. Hele bunca zamandır çekilen acı ve zahmetlerden sonra Antakya bir cennetti. Raymond, sayıları bir hayli azalmış da olsa, gelen orduyu görmekten memnundu. Haleb hükümdarı Nureddin'in yükselen kudretini ezmek için can atıyordu. Zira Nureddin şimdi Urfa'dan Hama'ya kadar uzanan bölgenin tek hâkimi idi ve Antakya için en büyük tehlikeyi oluşturuyordu. Urfa'nın kaybından sonra kont II.Joscelin de, Tell-Bâşir'de zorlukla tutunmaya çalışıyordu; varlığını sürdürmesi Nureddin'in insafına kalmıştı. Bu durumda ilk yapılacak iş, Nureddin'e karşı savaş olmalıydı. Fakat Raymond, Louis'yi tanımıyordu. O, hâlâ aziz Bernard'ın büyüsü altındaydı. Herşeyden önce Kudüs'e gitmeyi düşünüyordu. Alman kralı Konrad, Kudüs'e varmıştı bile. Tam bu sırada kral ile Raymond'un arası, kulaktan kulağa yayılan bir dedikoduyla bozuldu. Antakya prinkepsi Raymond, kralın hanımı Eleanore'un amcasıydı. Güzel ve akıllı bir kadın olan Eleanore da, kocasının Kudüs'e gitmek düşüncesine karşı çıkmış ve amcasının herşeyden önce Nureddin'e karşı savaşılması gerektiğini belirten önerisinin çok daha yerinde olduğunu açıkça söylemişti. Bu ise Louis'yi kızdırmıştı. Ayrıca Raymond'un Eleanore'a gösterdiği sevginin, amcalık sınırlarının ötesinde olduğu ve Eleanore'un soğuk kocası yerine teselliyi Raymond'da aradığı rivayetiyle Antakya çalka-

Akkâ'da kralların toplantısı (24 Haziran 1148)

lanmaya başlamıştı. Kral Louis şerefinin iki paralık olduğunu ve gülünç duruma düştüğünü hissederek derhal Kudüs'e gideceğini açıkladı. Zaten Kudüs patriği de bizzat Antakya'ya gelip, kendisinin âcilen Kudüs'de beklendiğini haber vermişti. Kocasının bu kararına karşılık, Eleanore da Antakya'da kalıp ondan boşanacağını ilân ediverdi. Eleanore, "Louis ile izdivacında bir erkekle evlendiğini sandığını ama karşısında bir keşiş bulduğunu" söylüyordu. Louis'nin artık sabrı kalmadı; karısını amcasının sarayından zorla kaçırttı ve bütün birlikleriyle Kudüs'e doğru yola koyuldu. Fakat Louis'nin sert tepkisi durumu şimdilik kurtarmıştı. Dört yıl sonra hayat dolu Eleanore onu kesin olarak terkedecek ve sonra İngiltere kralı II.Henry ile evlenecekti; ki, bu evlilikten doğan oğullarından biri daha sonra Arslan Yürekli Richard adıyla tanınacaktı.

Dımaşk ***(15.yüzyıl minyatürü)***

Bütün Haçlılar Filistin'e vardıktan sonra Kudüs kraliçesi Melisende ve oğlu kral III.Baudouin, krallığın bütün asillerinin, patriğin, piskoposların, Alman ve Fransız kralları ile bunların, bütün ileri gelenleri ve şövalyelerinin katılımıyla 24 Haziran 1148 günü Akkâ'da bir toplantı yaptılar. Şimdi ne yapılması gerektiği hususunda karar verilmeliydi. Haçlı seferinden umdukları yardımı alamayan kızgın ve dargın Antakya, Urfa, Trablus kontları Kudüs'e gelmediler. Seferin kendileri için artık bir anlamı kalmamıştı. Onların yokluğuna ve Haçlıların yol boyunca verdikleri kayıplara rağmen, Kudüs'de büyük bir kuvvet toplanmıştı. Ortaya çeşitli fikirler atıldı. Görüşmeler oldukça tartışmalı geçti. Haçlı ileri gelenleriyle Kudüs baronları arasında çıkan bazı anlaşmazlıklardan sonra nihayet Dımaşk üzerine sefer yapılmasına karar verildi.

Ama bu çok yanlış bir karardı. Dımaşk, Frankların tek Müslüman müttefikiydi. Nureddin'in gittikçe artan kudretinden endişe duyan Dımaşk emîri Unur, Kudüs krallığı ile dost kalmaya çalışan ve işbirliği yapmaya hazır bir kimseydi. Şüphesiz Dımaşk'ın zenginliği ve stratejik önemi Franklar için çok çekiciydi. Fakat böyle bir girişim, tabiatıyla Unur'u Nureddin'in kucağına itecekti. Ger-

çekten de öyle oldu. Durumdan haberdar olan Unur bir taraftan şehri savunmaya hazırlanırken, diğer taraftan da başta Nureddin olmak üzere bütün Müslümanlardan yardım istedi. Bu ricaya uyan Nureddin ise, Dımaşk'a doğru ilerlemekte hiç gecikmedi.

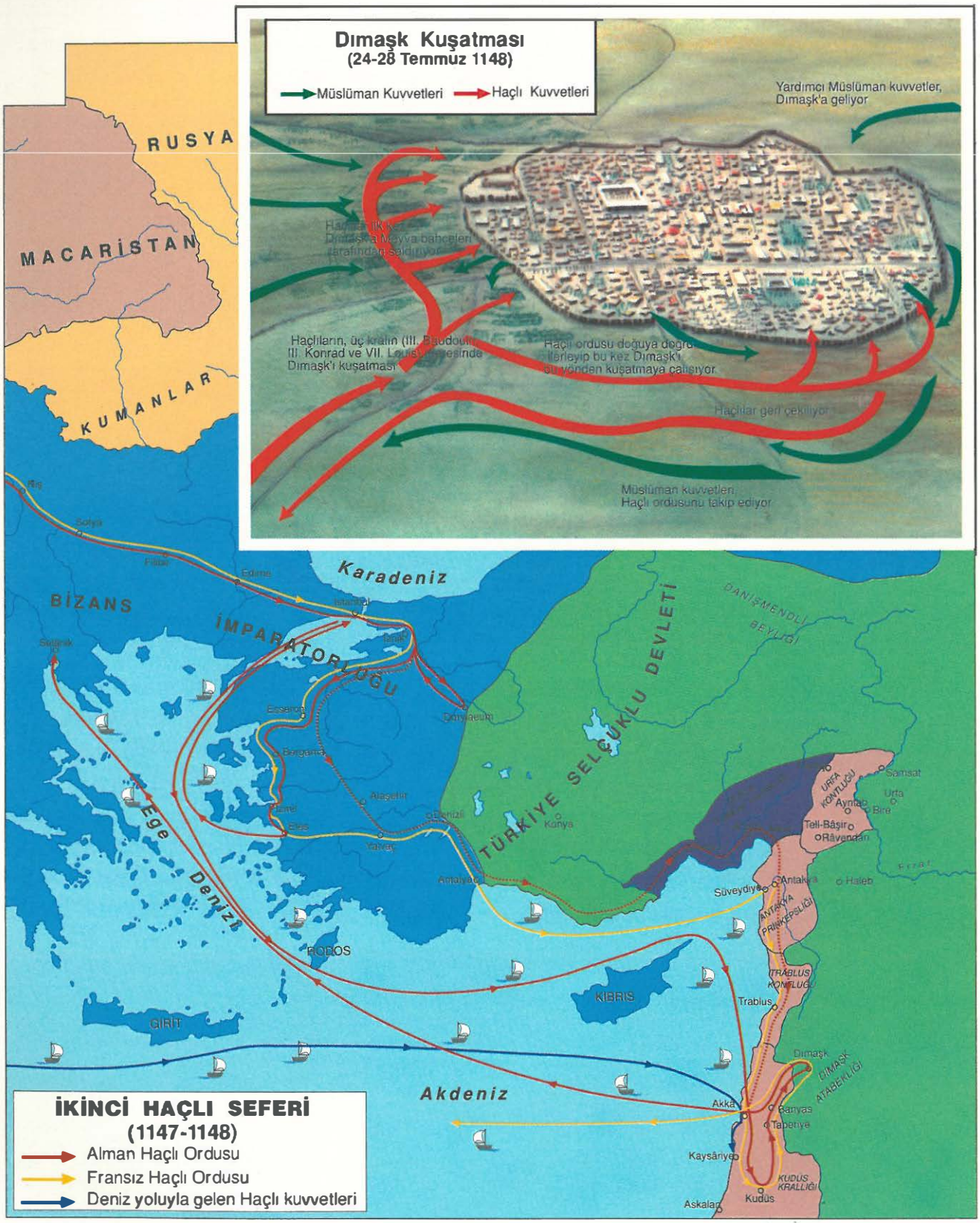
Dımaşk Kuşatması (24-28 Temmuz 1148)

Fransız ve Alman Haçlıları ile takviye edilen Kudüs krallık ordusu 1148 Temmuz'unda Galilaea bölgesinden geçerek 24 Temmuz günü Dımaşk önüne geldi. Haçlılar önce Dımaşk'ı çevreleyen meyve bahçelerini ele geçirmenin yararlı olacağını düşündüler. Böylece şehir daha kolay zaptolunabilirdi. Zira bu meyve bahçeleri süs olsun diye yapılmamıştı; şehir için sağlam bir savunma mevkiiydi. Willermus Tyrensis, "Bu meyve bahçeleri Lübnan yönünde beş milden fazla uzanıyordu; sık, kasvetli bir orman gibi şehrin büyük bir kısmını sarıyordu. Her bahçenin sınırını çizmek ve başkalarının girmesini önlemek için de bahçelerin etrafı çamurdan yapılmış duvarlarla çevriliydi. Bu bahçeler şehrin en büyük güvencesi idi. Çok sayıda sık dikilmiş ağaçlar ve daracık patikalar Dımaşk'a o yönden girilmesini zor, hatta imkânsız kılıyordu. Yine de liderlerimiz orduyu buradan geçirip şehre yaklaşmaya kararlıydı" diye yazıyor. Haçlılar ilk gün bu meyveliklere daldılar. Zorlukla da olsa, burasını savunan Müslümanları geri attılar. Şehir halkı tam bir ümitsizlik içine düştü. Fakat ertesi gün durum değişti. Unur'un çağırdığı yardımcı kuvvetler kuzey kapısından şehre girmeye başlamışlardı. Unur, yardıma gelenlerin desteğiyle mukabil taarruza geçti. Haçlıları güney surlarının yanından uzaklaştırıp meyvelik arazide öylesine hırpaladı ki, üç kral - Louis, Konrad ve Baudouin - ordugâhı buradan taşımaya ve şehrin doğu surlarının karşısındaki açık araziye çıkmaya karar verdiler. Böylece Dımaşk birliklerinin ağaçlar arasına gizlenerek yaptıkları hücumlardan kurtulacaklarını düşündüler.

27 Temmuz günü bütün Haçlı ordusu doğu surlarının önündeki ovaya çıktı. Aslında bu, hiç de doğru bir karar değildi. Çünkü burası şehir surlarının en kuvvetli kesiminin karşısına isabet ediyordu. Üstelik burada su da yoktu. Bunun ötesinde meyve bahçelerine yeniden yerleşen Dımaşklılar, şimdi Haçlılara daha kolay saldırmak imkânını bulmuşlardı. Kudüs baronlarının tavsiyesiyle kralların aldığı bu karar Haçlı ordugâhında karışıklık çıkmasına neden oldu. Fransız ve Almanlar, Kudüs baronlarını suçlamaktaydı; bunların Unur tarafından rüşvetle elde edildiğini ve ordugâhın bu uygunsuz yere taşınmasıyla Dımaşk'ın zaptının artık mümkün olamayacağını söylüyorlardı. Unur ise, sayısı gittikçe artan savaşçılarıyla Haçlı ordugâhına durmadan yeni saldırılar düzenlemekteydi. Haçlıların bu ihanet dedikodularıyla cesaretleri kayboldu. Haçlı reisleri de birbiriyle kavgaya başladı. Kavganın konusu, zaptedildikten sonra Dımaşk'ın idaresinin kime verileceği idi! Ordugâhtaki huzursuzluk Dımaşk'a taarruzun aleyhinde olan Haçlıların sayısını artırdı. Bu arada Nureddin de Hıms'a varmış olup, birlikleri birkaç gün içinde Dımaşk'da olacaktı. Haçlıların ise takviye alma ümidi yoktu. Bunların Dımaşk'ı almak hayali dört gün içinde Suriye'nin Temmuz sıcağında buhar gibi uçup kayboldu. Çaresiz kalan krallar geri çekilme emri verdiler. Haçlı ordusu 28 Temmuz'da, Dımaşk önüne gelişlerinin beşinci günü, Galilaea yönünde çekilmeye başladı. Fakat

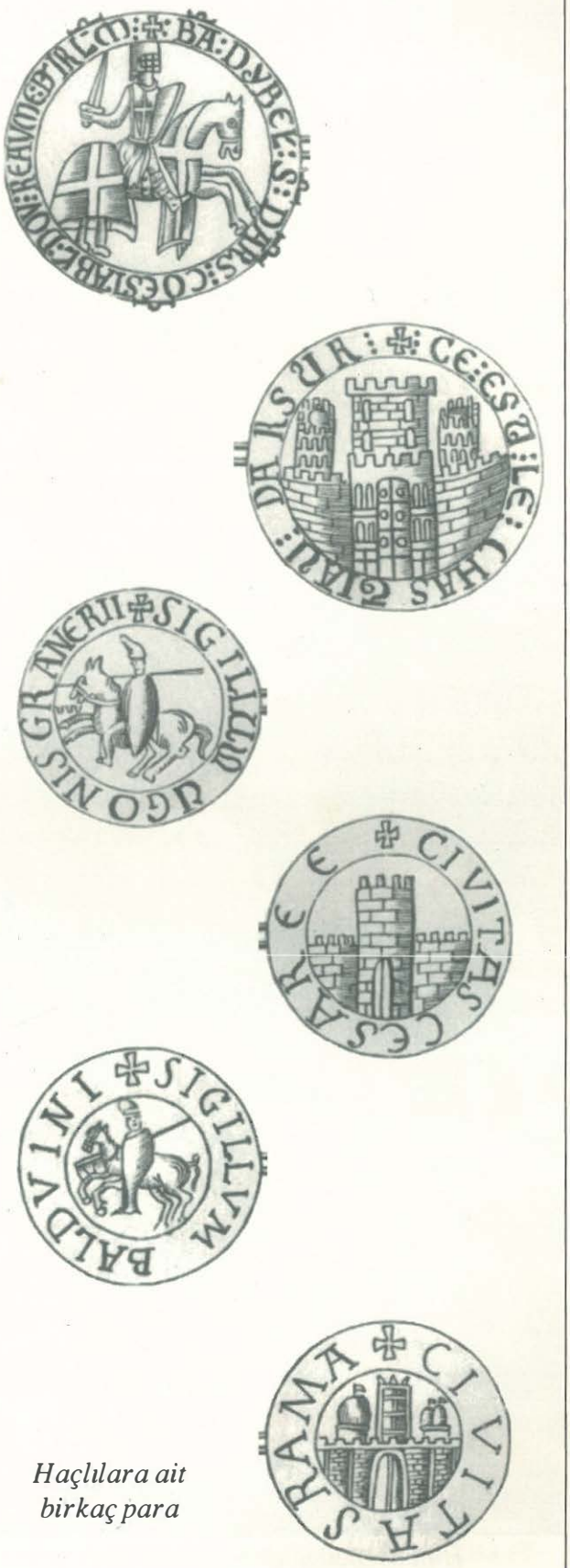
Dımaşk'ın Haçlılar tarafından kuşatılması ***(15.yüzyıl minyatürü)***

Dımaşk Kuşatması
(24-28 Temmuz 1148)
Müslüman Kuvvetleri
Haçlı Kuvvetleri
Yardımcı Müslüman kuvvetler, Dımaşk'a geliyor
Haçlıların, üç kralın (III. Baudouin, III. Konrad ve VII. Louis) komutasında Dımaşk'ı kuşatması
Haçlı ordusu doğuya doğru ilerleyip bu kez Dımaşk'ı öbür yönden kuşatmaya çalışıyor
Haçlılar geri çekiliyor
Müslüman kuvvetleri, Haçlı ordusunu takip ediyor
RUSYA
MACARİSTAN
KUMANLAR
Karadeniz
BİZANS İMPARATORLUĞU
DANİŞMENDLİ BEYLİĞİ
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ
Ege Denizi
RODOS
KIBRIS
GİRİT
Akdeniz
Konya
Antalya
Süveydiye
Antakya
Halep
Trablus
Dımaşk
Akka
Kaysâriye
Kudüs
Askalan
İKİNCİ HAÇLI SEFERİ
(1147-1148)
Alman Haçlı Ordusu
Fransız Haçlı Ordusu
Deniz yoluyla gelen Haçlı kuvvetleri

Unur Haçlıları rahat bırakmadı; hafif techizatlı Türkmen atlıları bunların peşine takılıp her adımda üzerlerine oklar yağdırdı. Haçlıların geçtiği yol insan ve hayvan ölüleriyle kaplandı. Sefer tam bir fiyasko olmuştu: Büyük ümitlerle başlayan Dımaşk kuşatması pek çok insan ve savaş malzemesinin kaybıyla sonuçlanmış ve dört günlük savaştan sonra geri çekilen Haçlıların itibarı ağır bir darbe yemişti.

Alınan kralı Konrad hemen Filistin'den ayrıldı. Akkâ'dan deniz yoluyla Selânik'e gitti ve orada imparator Manuel ile buluştu. 1148 yılı Noel'ini İstanbul'da kutladı. Aylarca bu güzel şehirde kalıp keyif sürdü. Bu arada iki hükümdar müşterek düşmanları Sicilya kralına karşı beraberce İtalya üzerine sefer yapmak konusunda anlaştılar. Ayrıca, bir yıl önce verilen karara uyularak kral Konrad'ın kardeşi Avusturya dükü Heinrich Jasomirgott ile imparator Manuel'in yeğeni prenses Theodora'nın eğlenceler ve ziyafetlerle kutlanan düğün törenleri de yapıldı. Ancak saray halkı bu evliliği hiç de gönülden onaylamamıştı. Bizanslı şair Prodromos'un belirttiği gibi, herkes genç ve güzel prenseslerinin Batı'dan gelen bir canavara kurban edilmesine çok üzülmüştü.

Fransa kralı Louis ise 1149 yaz başına kadar Kudüs'de kaldı. Sonra, başarısızlığın suçunu yüklediği imparator Manuel'e karşı duyduğu aşırı düşmanlık hisleri içinde ülkesine doğru yola çıktı ve Güney-İtalya'da Sicilya kralı Roger ile buluştu. İki kral intikam almak üzere derhal Bizans'a karşı bir Haçlı seferi yapmayı plânladılar. Ama bu plânı uygulamak imkânını bulamadılar. Böylece Batılıların İstanbul'u ele geçirmek düşünceleri, hiç değilse yarım yüzyıl ertelenmiş oldu.

Haçlılara ait birkaç para

Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud'un Antakya prinkepsi Raymond de Poitiers'ye karşı 1149 yılında kazandığı zafer

İKİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM

Büyük Türk Hükümdarı Nureddin Mahmud'un Başarıları

İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığı Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud'un Suriye'de nüfuz ve hâkimiyetini artırmasına yardım etti. Aslında Haleb birlikleri daha Haçlılar Dımaşk'ı ele geçirme gayreti içindeyken bile, kuzeydeki Hristiyan bölgelerine birbiri ardınca hücumlar düzenlemişlerdi. Alman ve Fransız krallarının Doğu'dan ayrılışından sonra ise Nureddin'in bu bölgelerde baskısı yoğunlaştı. Tell-Bâşir'de sıkışan kont II.Joscelin elinde beyaz bayrak taşıyarak bizzat Nureddin'in karargâhına gidip onun merhametine sığındı ve kısa süre için de olsa, kopardığı geçici bir mütareke ile biraz rahatladı. Antakya prinkepsi Raymond'un durumu daha zordu. Zira Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud da, Haçlıların yenilgisinden faydalanıp 1148 sonbaharında Maraş'a hücum etmişti. Raymond, Maraş'ı kurtarmak üzere Mesud'a karşı harekete hazırlandı. Bunun üzerine Mesud, Nureddin'den Franklara şaşırtıcı bir taarruzda bulunmasını istedi. Bu istek kabul olundu. Nureddin yeniden Antakya topraklarına girdi. Fakat 1148 Kasım'ında, Hristiyanlardan ziyade Nureddin'den nefret eden Haşhâşî reisi Ali ibn Vefa ile birleşen Raymond, Afâmîye yakınında Nureddin'in birliklerini baskına uğrattı. Nureddin'in en kıymetli iki kumandanı Şîrkûh ile Mecdeddin İbn ed-Dâye birbiriyle kavgalı idi. Şîrkûh, Mecdeddin'in yanında savaşa katılmayınca birlikler bozulup kaçmak zorunda kaldı. Ancak Nureddin 1149 ilkbaharında Raymond'u Bagras yanında yenerek ordusuna yapılan baskının intikamını aldı; sonra da güneye yönelerek Asi nehrinin doğusundaki İnab kalesini kuşattı. Raymond derhal kalenin yardımına koştu. Nureddin onun gelişinden haberdar olunca kuşatmayı kaldırıp geri çekildi. Ama fazla uzaklaşmamıştı; Raymond'un yürüyüşünü takip etmekteydi. Antakya ordusu İnab kalesi ile Gab bataklığı arasındaki bir tepe yanında konakladığı gece, Nureddin birlikleriyle sessizce yanaşıp Frankları kuşattı. 28 Haziran 1149 sabahı Raymond etraflarının tamamen çevrildiğini görüp dehşete düştü. Kuşatma çemberini kırmak için saldırıya geçmekten başka çare kalmamıştı. Fakat bütün çabalar boşuna oldu. Nureddin'in de bizzat katıldığı birkaç saat süren şiddetli çarpışmadan sonra Antakya ordusu imha edilmişti. Maraş senyörü Renaud, Haşhâşî reisi Ali ibn Vefa, pek çok şövalye ile birlikte Antakya prinkepsi Raymond da ölenler arasındaydı. Bu önemli bir başarıydı. Nureddin iktidara gelişinden üç yıl sonra güçlü bir düşmanını ortadan kaldırmıştı; prinkepsin kafasını gümüş bir mahfaza içinde Bağdad halifesine hediye olarak gönderdi. Bu başarıdan sonra Nureddin Antakya arazisinde ilerleyerek birçok kaleyi zaptetti ve Süveydiye'ye kadar uzanan bölgeyi yağmaladı. Efendisini yitiren Antakya halkı korku içinde titreşirken Nureddin şehir önünde göründü. Fakat Antakya'yı kuşatacak sayıda askeri yoktu. Raymond'un ölüm haberini duyunca şehri savunma durumuna sokmuş bulunan ve derhal Kudüs kralından yardıma koşmasını istemiş olan patrik Aimery ile kısa sü-

reli bir mütareke yaparak Afâmîye kalesini zapt için buradan ayrılmayı uygun buldu. Her ne kadar Antakya bu suretle kurtulduysa da, artık prinkepsliğin hâkimiyet alanı sadece Antakya ovası ile kıyıda İskenderun-Lâzikiye arasındaki kısa ve daracık bir şeritten ibaret kalmıştı. Antakya'nın idaresini Raymond'un henüz yirmi yaşına ulaşmamış hanımı Constance üstlendi. Patrik Aimery de ona yardımcı oldu. Kont II.Joscelin, Raymond'a destek olmayı aklına bile getirmemişti. Aksine damadı Renaud'nun mirasını ele geçirebilmek hülyasıyla Maraş'a koşmuştu. Ama sultan Mesud'un Maraş üzerine geldiğini duyunca, hemen Tell-Bâşir'e geri döndü. 1149 yılı kışında Nureddin bu defa Joscelin'i hedef aldı. Fakat hemen ciddi taarruzlara girişmedi. Kendisi güneyde Dımaşk meselesiyle meşgul iken, 1150 Nisan ayı sonlarında Tell-Bâşir bölgesine girmiş bulunan bir Türkmen grubu, Antakya'ya gitmekte olan II.Joscelin ile adamlarına rastladılar ve derhal bunları yakaladılar. Joscelin para karşılığında kendisini serbest bırakmalarını teklif etti. Türkmenler onu tanımadıkları için teklifi kabul ettiler. Joscelin de paranın temin edilmesi için Tell-Bâşir'e adamlarını yolladı. Fakat bu arada bir Yahudi onu tanıdı. Bunun üzerine Türkmenlerden biri Haleb'e gidip şehrin valisi Mecdeddin'e durumu haber verdi. Mecdeddin bu Türkmenle birlikte asker göndererek, Joscelin'i kendisini esir edenlerden teslim aldı. Joscelin Haleb'de hapse atıldı ve dokuz yıllık bir esaretten sonra zindanda öldü (1159).

Böylece Urfa kontluğundan geriye kalmış olan Tell-Bâşir ve etrafındaki bölge de efendisiz kalmıştı. Kontes Beatrice her nekadar kocasının yerine idareyi eline aldıysa da, Nureddin'in ve Mesud'un taarruzlarına karşı bölgeyi savunmak hemen hemen imkânsız hale gelmişti. Tell-Bâşir'in artık elde tutulamayacağı belli olmuştu. Şehir, bölgede oturan fakat kaçıp buraya sığınan Frank ve Ermenilerle tıklım tıklım dolmuştu. Frankları sevmeyen Yakûbî Hristiyanlar ise her an ihanete hazırdılar. Nureddin'in fetihleri sebebiyle Tell-Bâşir'in Antakya ile bağlantısı da tamamiyle kopmuştu. Tam bu sırada Bizans imparatoru Manuel Komnenos, kontese elinde kalan araziyi satın almak üzere teklifte bulundu. Kontes Beatrice, Kudüs kralına danıştıktan sonra teklifi kabul etti. Bizans'ın Kilikya valisi Thomas'ın getirdiği torbalar dolusu altın karşılığında Beatrice elindeki Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Ayntâb, Dülük ve Râvendân kalelerini ona teslim edip kızı Agnes ve oğlu Joscelin ile birlikte Kudüs'e gitti. Ama bölgenin Bizans'a intikali, buraya yapılan Türk hücumlarını durdurmadı. 1151 yılında Râvendân ve Tell-Bâşir, Nureddin; Ayntâb ve Dülük, Mesud; Samsat ve Birecik, Artuklu beyi Timurtaş tarafından zaptedildi. Böylece Haçlıların Güneydoğu-Anadolu'da kurmuş oldukları Urfa Haçlı Kontluğu tamamen ortadan kaldırılmış oldu.

1152 yılında Trablus kontu II.Raymond Haşhâşîler tarafından öldürülünce yerine henüz oniki yaşında bir çocuk olan oğlu III.Raymond geçti. Fakat annesi Hodierna nâibe sıfatıyla idareyi üzerine aldı. Böylece üç Haçlı devletinin sorumluluğu üç hanımın, Küdüs'de kraliçe Melisende, Antakya'da Constance ve Trablus'da Hodierna'nın eline kaldı. Her ne kadar III.Baudouin Antakya ve Trablus'un idaresinde yardımı üstlendiyse de, kendisi henüz Kudüs krallığının bile tek başına hâkimi değildi. Nihayet Baudouin aynı yıl içinde annesi Melisende'ı iktidardan uzaklaştırmayı başarıp krallığın tek hâkimi olabildi.

III. Boudouin ile annesi Melisende arasında iktidar tartışması

III.Baudouin Kutsal Ülke'de doğmuş ilk Kudüs kralıydı. Tarih yazarları onu iyi yetişmiş, bilgili, karakteri gibi fizikî güzelliği ile de herkesin beğenisini kazanmış birisi olarak methederler. Koyu sarı düz saçları, çenesini ve yanaklarını çevreleyen sakalı vardı. Yumuşak tavırlı, alçakgönüllüydü. Zekâsının kıvraklığı ve konuşmasının belâgatı ile dikkat çekerdi. Çok uzun boylu değildi, ama vücut yapısı orantılıydı. Willermus onun için "... vücudunun öyle mükemmel bir biçimi vardı ki, harikulâde heybetli görünüşünden herkes bir bakışta onun kral olduğunu anlayabilirdi" diye yazmakta fakat onun kumar ve kadınlara düşkünlüğünü de belirtmektedir.

Baudouin'in yedi ay süren kuşatmadan sonra 19 Ağustos 1153'de elli yıldan beri Haçlılara karşı koyan ve "Suriye'nin nişanlısı" adıyla tanınan Askalan'ı zaptı, Haçlıların son büyük başarısı oldu. Bu suretle krallığın sınırları her ne kadar daha güneye doğru ilerledi ve Baudouin'e de şan ve şeref kazandırdıysa da, bir yıl sonra Nureddin'in Dımaşk'a hâkim olması bu başarının önemini azalttı. Çünkü Haçlı döneminde ilk defa, Nureddin'in herşeyden önce İslâm birliğini kurmak azmi ve gayreti sonucunda, Haleb ve Dımaşk tek bir hâkimiyet altında buluşmuştu. Şimdi sadece Kudüs krallığının değil, Antakya ve Trablus devletlerinin de sınırlarını çevreleyen tek bir Müslüman gücü vardı.

Bu arada, 1153 ilkbaharında Antakya nâibesi Constance kendisine teklif olunan birçok koca adayını reddettikten sonra, nihayet evleneceği adamı bulmuştu. Bu, Renaud de Châtillon adında İkinci Haçlı Seferi ile Doğu'ya gelmiş fakat yurdunda iyi bir geleceği olmadığı için burada kalmış genç ve yakışıklı biriydi. Aslında iyi bir savaşçı idi. Ama hiç acımasız, zalim, çıkarı uğruna her türlü kötülüğü yapabilen, hiçbir ahlâkî kurala saygısı olmayan bir adamdı. İşte, Constance bula bula böyle sonradan görme bir adamı kendine eş seçmişti. Prenseslerinin böylesine düşük seviyede biriyle evlenmesinden ne Antakya'nın asilleri ne de halkı memnun oldu. Fakat kral Baudouin, nihayet Antakya işlerinin sorumluluğundan kurtulmanın sevinciyle bu evliliği onayladı.

Renaud ne mal olduğunu hemen belli etti. Önce Bizans imparatorluğuna karşı Çukurova bölgesinde faaliyette bulundu. Ama buradan elde

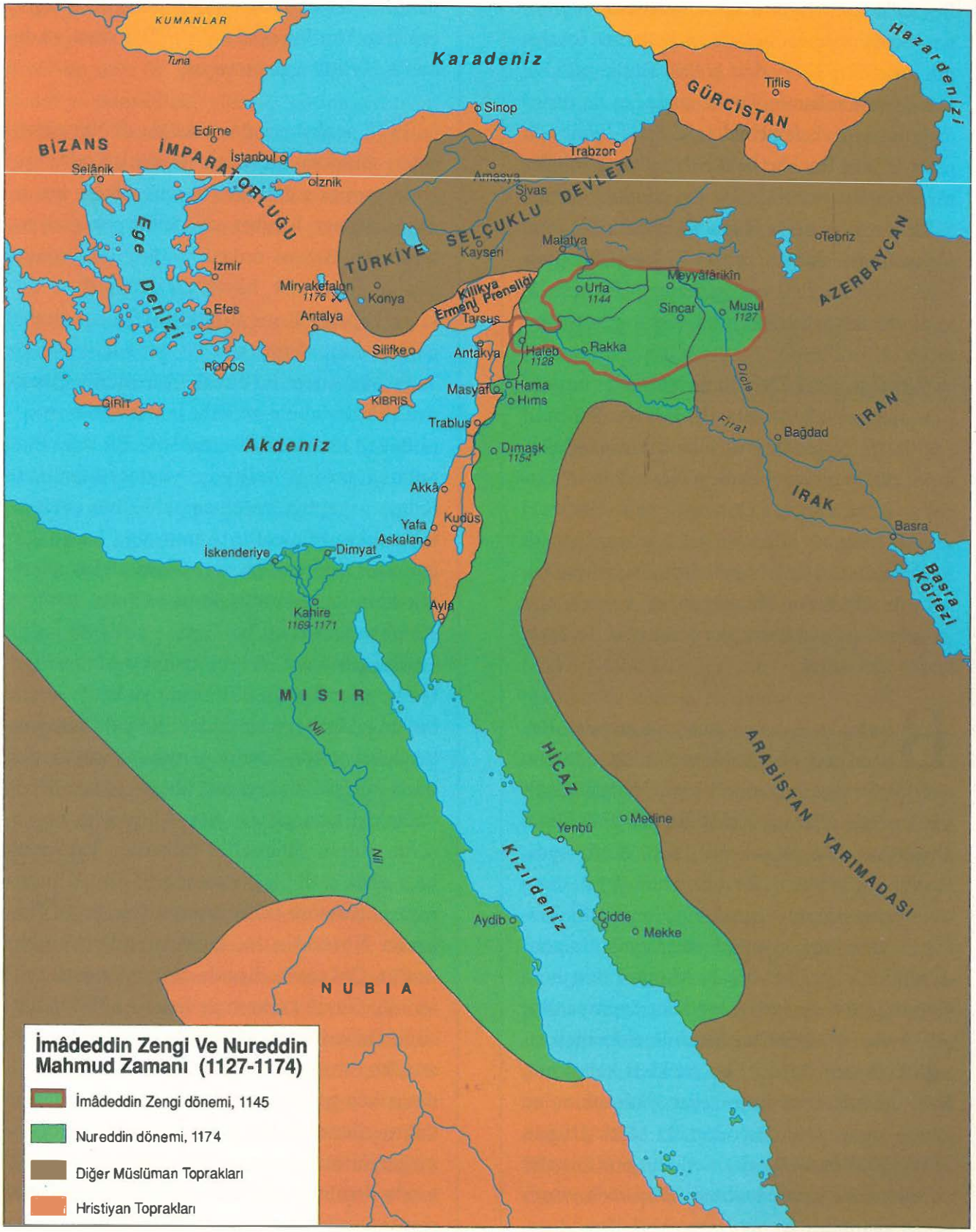

Renaud'nun patrik Aimery'yi iç kaleye hapsetmesi

ettiği kazancı yeterli bulmadı. Paraya, daha çok paraya ihtiyacı vardı. Patrik Aimery çok zengindi; parayı ondan temin etmeye karar verdi. Patrik bu isteği reddedince de onu hapse attırıp kan revan içinde kalıncaya kadar dövdürdü ve sonra da yaralarının üzerine bal sürdürerek adamı çırılçıplak içkalenin üzerinde bir kazığa zincirle bağlattı. Uzun bir yaz günü boyunca kızgın güneşin altında bırakılan patrik, bütün sineklerin ve böceklerin kurbanı oldu. Fakat Renaud da amacına ulaştı. Talihsiz patrik daha o gece, Renaud'nun istediği paraları verdi ve derhal Antakya'dan ayrılıp Kudüs'e sığındı.

Patriğin başına gelenler başta kral olmak üzere hemen herkesi kızdırmıştı. Ama Renaud yaptıklarından utanç duyacak biri değildi. Şimdi daha büyük bir plânı vardı. Çukurova'daki Ermeni hâkimi Thoros ile birlikte 1156 ilkbaharında birdenbire Kıbrıs adasına saldırdı. Kıbrıs, Bizans imparatorluğuna ait olup adanın valisi imparatorun yeğeni Ioannes Komnenos idi. Aslında Kıbrıs'ın başından beri Haçlılar ile ilişkisi hep dostça olmuştu. Buradaki halk sakin ve refah içinde bir yaşam sürmekteydi. Böyle bir saldırıya uğramak kimsenin aklının ucundan bile geçmezdi. Bu, tam bir baskın oldu. Frankların adaya çıktığını duyunca vali hemen sahile koşup saldırıyı durdurmaya çalıştı. Fakat sayıları öylesine çoktu ki, birşey yapamadığı gibi onların eline esir düştü. Renaud bundan sonra dostu Ermenilerle birlikte ellerinde haçlar taşıyan askerlerini adanın her yanına saldı. Bunlar görülmemiş bir vahşetle heryere saldırdılar: Bütün manastırları, kiliseleri, evleri yağmaladılar. Tarlaları ateşe verdiler. Önlerine çıkan herkesi öldürdüler. Papazların burunlarını, kulaklarını kestiler. Kadınlara tecavüz ettiler. Çocukları ve yaşlıları boğazladılar. Bu korkunç cinayetler üç hafta sürdü. Renaud, bir Bizans filosunun adaya yaklaşmakta olduğunu duyunca - zaten istediğini elde etmişti - adamlarına geri çekilme emri verdi. Gemiler ağızlarına kadar ganimetle dolduruldu. Gasbedilen sürülerin hepsini koyacak yer kalmadı. Geride bıraktıkları bu hayvanları eski sahiplerine yüksek fiyatla satmaya çalıştılar. Ayrıca hayatta kalan her Kıbrıslı kendisi için kurtuluş parası ödemeye zorlandı. Ama kimde para vardı ki! Bunun üzerine Renaud kurtuluş paraları ödeninceye kadar adanın valisini, ileri gelen din adamlarını ve zenginlerini aileleriyle birlikte Antakya'ya götürüp zındana attı.

Kıbrıs adası, Franklar ve Ermenilerin yaptıkları tahribatın ve verdikleri zararın etkisinden bir daha asla kurtulamadı. Ertesi yıl, 1157'de yaşanan peşpeşe ağır depremler ise, adaya son darbeyi indirdi. Bu depremler bütün Suriye'de de büyük tahribata sebep oldu. Dımaşk ve Haleb ağır zararlara uğradı, birçok insan öldü. Afâmîye'de surun bir kısmı yıkıldı.

KUMANLAR
Tuna
Karadeniz
Hazardenizi
Tiflis
GÜRCİSTAN
Sinop
Edirne
BİZANS İMPARATORLUĞU
İstanbul
Selânik
İznik
Trabzon
Amasya
Sivas
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ
Malatya
Kayseri
Tebriz
AZERBAYCAN
İzmir
Ege Denizi
Miryakefalon 1176
Konya
Kilikya Ermeni Prensliği
Urfa 1144
Meyyâfârikîn
Sincar
Musul 1127
Efes
Antalya
Tarsus
Silifke
Antakya
Haleb 1128
Rakka
RODOS
Masyaf
Hama
Hıms
Dicle
KIBRIS
GİRİT
Trablus
Akdeniz
Fırat
Bağdad
İRAN
Dımaşk 1154
Akkâ
IRAK
Yafa
Kudüs
Askalan
Basra
İskenderiye
Dimyat
Basra Körfezi
Kahire 1169-1171
Ayla
MISIR
Nil
HİCAZ
ARABİSTAN YARIMADASI
Yenbû
Medine
Kızıldeniz
Aydib
Cidde
Mekke
NUBIA
İmâdeddin Zengi Ve Nureddin Mahmud Zamanı (1127-1174)
İmâdeddin Zengi dönemi, 1145
Nureddin dönemi, 1174
Diğer Müslüman Toprakları
Hristiyan Toprakları

Şeyzer'de ise Munkızî ailesi, hanedana mensup bir çocuğun sünnet düğününü kutlarken içkalenin duvarları üzerlerine çöktü. Bütün aileden sadece emîrin hanımı ile bu sırada Şeyzer dışında bulunan ve kaleme aldığı *Kitabü'l-İtibar* adlı eseriyle bize Haçlılar hakkında kıymetli bilgiler aktaran ünlü yazar Usâme ibn Munkız hayatta kaldı. En ağır zarar Hama'da oldu; uğranılan kayıplar öylesine korkunçtu ki, tarih yazarları bu dehşet verici yıkımı eserlerine "Hama Felâketi" olarak kaydettiler.

Aynı yıl, 1157 Ekim'inde Nureddin birdenbire ağır şekilde hastalandı. Hayatından ümit kesilmişti. Nureddin bile ölmek üzere olduğunu düşünüp ülkesini kardeşi Nasreddin'in idaresine bırakacağını açıklamıştı. Ama mucizevî şekilde hastalığı atlattı ve yavaş yavaş iyileşti. Kral Baudouin hem Nureddin'in hastalığından hem de depremin Müslümanlara verdiği ağır zararlardan faydalanmaya çalıştıysa da fazla birşey yapamadı.

Baudouin, Antakya'nın yeni efendisi Renaud'nun davranışlarından hiç memnun değildi. Bizans imparatoru onun Kıbrıs'a saldırısını asla affetmiyecekti. Bizans hâlâ bütün Hristiyan dünyasının en güçlü devletiydi. Franklar için Bizans ile düşmanlık değil, dostluk fayda sağlardı. Baudouin, imparator Manuel'e yanaşmak niyetindeydi; İstanbul'a gönderdiği bir elçi heyetiyle Manuel'den hem Nureddin'e karşı birleşmek hem de imparator ailesinden seçilecek bir hanımla evlenmek isteğini bildirdi. Manuel bu istekleri kabul etti. Kral ile evlenmek üzere ağabeyi Isaakios'un kızı olan, yeğeni Theodora'yı seçti. Düğün 1158 Eylül'ünde Akkâ'da muhteşem törenler ve eğlenceler içinde kutlandı. Bu sırada yirmisekiz yaşında bulunan genç kral Baudouin, henüz onüç yaşında bulunan ama gelişmiş ve çok güzel bir kız olan hanımı Theodora'ya daha ilk görüşte aşık olmuştu.

1158 sonbaharında Akkâ'da düğün eğlenceleri sürerken, imparator Manuel, Kudüs kralı ile yaptığı anlaşmaya uyarak büyük bir orduyla güneye hareket etti. Sefer çok gizli tutulmuştu. Bizans ordusu birdenbire Çukurova'da görününce, büyük bir şaşkınlık ve korkuya kapılan Ermeni hâkimi Thoros derhal dağlara kaçtı. İmparator iki hafta içinde başta Tarsus ve Anazarba olmak üzere bütün Çukurova şehirlerini ele geçirdi. İmparatorun gelişini duyan Renaud dehşete düştü. Bu seferin ne anlama geldiği belliydi; Manuel kendisine Kıbrıs'a yaptığı barbarca saldırının cezasını ödetecekti. Manuel'in Antakya'ya kadar ilerlemesini beklemeden derhal ona elçi göndererek hem kendisine itaatını bildirdi, hem de Antakya içkalesini bir Bizans birliğine teslim etmeyi teklif etti. Ama imparator Manuel için bunlar yeterli değildi. Renaud'ya kesin surette boyun eğdirmeye kararlıydı. Renaud'nun başka çaresi yoktu; üzerine günahkârların giydiği basit bir çul dolayarak imparatorun Misis önündeki karargâhına gitti. Muhteşem bir çadırda oturan Manuel'in huzuruna yalınayak başıkabak sefil bir durumda yaklaşarak, bu sırada imparatoru selâmlamak üzere gelmiş bulunan Nureddin'in, Danişmendli Yağıbasan'ın, Çukurova dışında oturan Ermeni reislerinin, Gürcü kralının ve hatta Abbâsî halifesinin elçilerinin gözü önünde, kendini toprağa attı. Bu esnada Renaud'nun bütün maiyyeti de diz çöküp gözyaşları akıtmakta ve gökyüzüne doğru ellerini kaldırıp imparatordan af dilenmekteydiler. İmparator önce bu sahnenin farkında değilmiş gibi davrandı. Onu tam anlamıyla aşağılamak niyetindeydi. Dakikalar

geçti ve nihayet imparator ayakları dibinde yerde yatan Antakya prinkepsine gözlerini çevirdi ve onu üç şartla affetti: İmparatorun Antakya üzerindeki yüksek hâkimiyetini tanıyacaktı; Antakya'nın Lâtin patriği yerine bir Bizanslı patrik tayin olunacaktı; ve ne zaman istenirse imparatorluk ordusuna birlikler verecekti. Renaud bütün şartları yemin ederek kabul etti.

Bundan sonra Kudüs kralı Baudouin imparatorun yanına geldi. İki hükümdar ilk defa karşılaşıyordu. Manuel yeğeninin kocası genç kraldan çok hoşlandı. Onu on gün yanında misafir etti. Tarihçi Willermus'un dediği gibi, "İmparatorun her geçen gün Baudouin'e hayranlığı arttı; onun genç yaşına rağmen olgunluğunu ve kibarlığını beğendi. Onu bir oğul gibi sevdi". Nihayet 12 Nisan 1159 Paskalya pazarında imparator Manuel muhteşem bir törenle Antakya'ya girdi. Şahane atı üzerinde erguvânî mantosuna bürünmüş ve başında incilerle süslü tacıyla, önce katedrale sonra saraya giden imparatoru görmek için herkes koşuştu. Tören yürüyüşü sırasında Renaud bir kez daha aşağılandı. İmparatorun atının yularını tutarak yaya yürümek zorunda bırakılmıştı.

Manuel bir hafta Antakya'da kaldı. Prestiji en yüksek noktaya çıkmıştı. Cömertliği ile sadece asillerin değil, bütün halkın memnunluğunu kazanmıştı. Kral Baudouin de imparator ile ittifakı sayesinde büyük itibar sağlamıştı. İki taraf arasında kurulan dostluktan herkes memnun görünüyordu. Fakat imparator, Nureddin'e karşı savaşmaya ve Haleb üzerine yürümeye pek de hevesli değildi. Tam aksine Nureddin ile anlaşmayı tercih etti ve sonra ordusunu alıp İstanbul'a geri döndü. Onun bu şekilde davranışını bir türlü anlayamayan Haçlılar yeniden Manuel'e düşman kesildiler. Ama Haçlıların duyguları Manuel için önemli değildi; onun için asıl önemli olan Kuzey-Suriye'deki güç dengesinin bozulmamasıydı. Nureddin'in gücünün kırılması sadece Haçlıların işine yarardı. Kudreti artan Haçlıların Bizans'a ihtiyacı kalmazdı. İmparatorun tavrı Nureddin'i de bir ölçüde frenlemişti; Bizans-Frank koalisyonuna karşı mücadeleye girişmek pek akıllıca iş olmazdı. Kral Baudouin ise tek başına Nureddin ile ciddi bir savaşa girişemeyecek kadar zayıftı. Sonuçta Kuzey-Suriye'de Müslüman-Haçlı güç dengesi eskisi gibi sürüp gitti.

Aynı yıl 1159'da imparatoriçe Irene -yani, Bertha von Sulzbach - öldü. Manuel bu kez evleneceği hanımı Doğu'daki Lâtinler arasından seçmeyi kararlaştırdı. Kudüs kralına elçiler yollayarak kendine uygun bir eş ricasında bulundu. Kralın iki güzel kuzeni vardı. Biri Trablus kontesi teyzesi Hodierna'nın kızı Melisende, diğeri Antakya hâkimesi olan öteki teyzesi Alice'in torunu, yani kuzeni Constance'in kızı Maria idi. Manuel önce Melisende üzerinde durdu. Evlilik hazırlıkları neredeyse tamamlanmıştı ki, Manuel fikir değiştirdi. Antakyalı prenses Maria'ya talip oldu. Böyle bir hakaret ise, bir yıldan beri Bizans imparatoriçesi olacağını düşleyen Melisende'ı perişan etti. Zavallı kızcağız kısa zaman içinde ölüp gitti. Maria'ya gelince, başına konan devlet kuşundan gurur ve sevinç duyarak Antakya'dan İstanbul'a gelin gitti. Manuel ile nikâhı 1161 Aralık'ında Ayasofya'da patrik tarafından kıyıldı. Ne var ki onun da talihi kötüydü, yirmi yıl sonra Manuel ölünce, Maria da kendisini hiç sevmemiş olan Lâtin aleyhtarı hanedan ve saray halkı tarafından boğularak ortadan kaldırılacaktı. İşin en acı

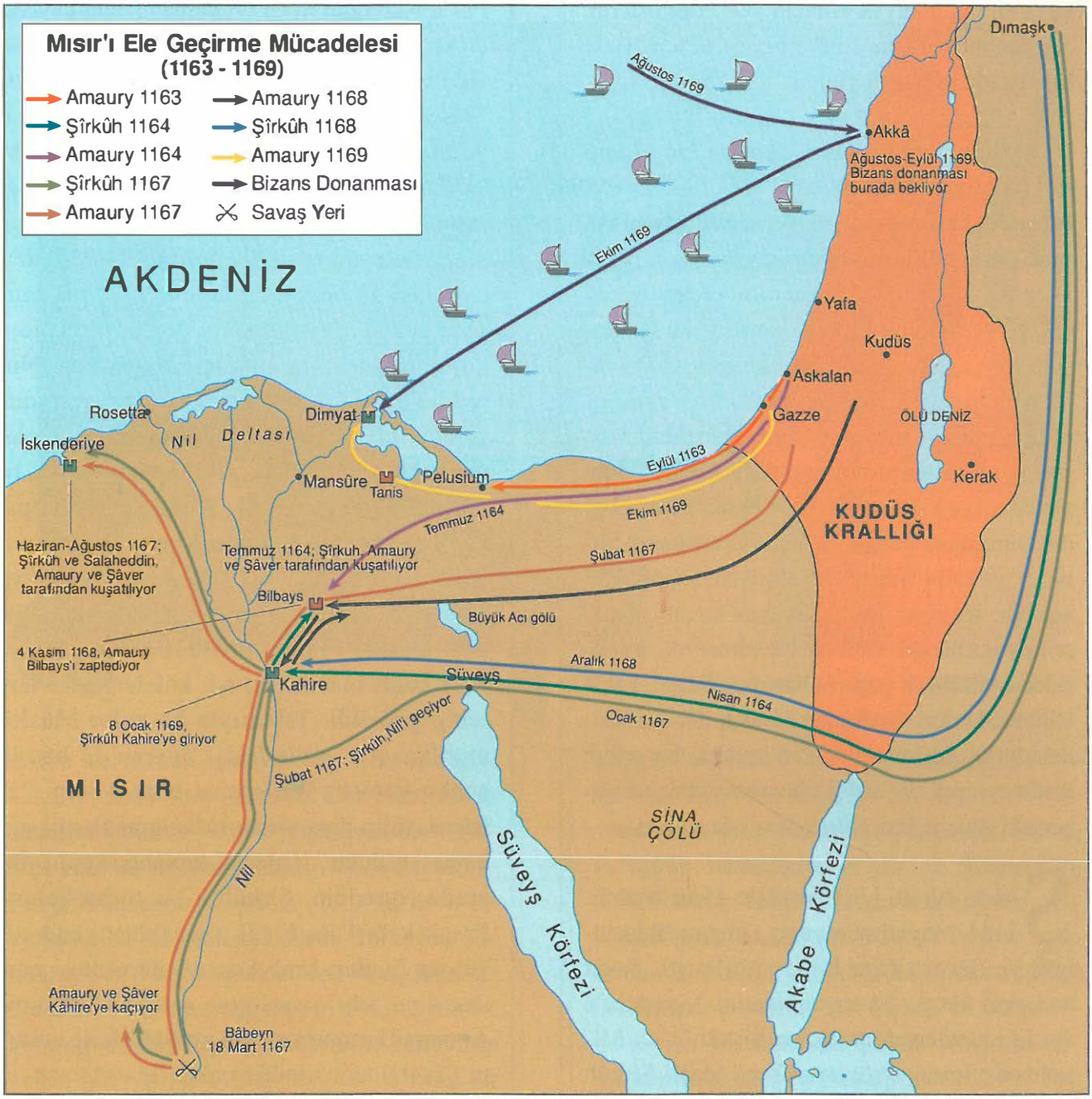
yanı, zorla yaptırılmış da olsa, Maria'nın ölüm fermanının onbir yaşındaki oğlu II.Aleksios tarafından imzalanmış olmasıdır.

Ancak 1160 yılında Kuzey Suriye'deki durumda yeni bir gelişme oldu. Bu yılın sonbaharında Antakya prinkepsi Renaud de Châtillon, Müslümanlar üzerine yaptığı bir yağma akını sırasında Râvendân kalesi yakınında Nureddin'in Haleb valisi Mecdeddin tarafından pusuya düşürülüp yakalandı ve hayatının onaltı senesini geçireceği Haleb zindanına atıldı. Onun sahneden çekilişi Antakya'da iktidar değişikliğine neden oldu. Bizans'ın desteğine sahip Konstance iktidarı bırakmak istemiyordu. Ama halkın isteğini yerine getirmek ve buradaki çekişmeleri halletmek üzere Antakya'ya çağrılan kral Baudouin'in onayı ile Constance'in ilk kocasından olan onbeş yaşındaki oğlu III.Bohemund prinkepsliğin başına getirildi; çocuk rüştünü ispat edinceye kadar da ülkenin idaresi patrik Aimery'ye teslim edildi. Fakat bu meselenin çözümlenmesinden sonra, 1162 yılı başında Antakya'dan Kudüs'e dönerken kral III.Baudouin yolda öldü. Henüz otuzbir yaşındaydı ve sağlıklı görünüyordu. Ama Trablus yakınlarında birdenbire hastalanmıştı. Trablus kontu ona özel doktoru Süryani Barac'ı gönderdiyse de, tedavi sonuçsuz kaldı. Baudouin yoluna devam etmek istedi, ama 10 Şubat 1162'de Beyrut'ta öldü. Çok yaşasaydı belki büyük bir hükümdar olurdu; çünkü iyi okumuş, akıllı, sorumluluk duygusuna sahip, uzak görüşlü ve enerjik bir adamdı. Ölümüne bütün Hristiyanlar hatta Müslümanlar bile üzüldü. Cenazesi Kudüs'e götürülürken, dağlardaki Müslüman köylüler ona son saygı göreviyle dağlardan indiler. Nureddin'in dostlarından bazıları, kendisine Hristiyanlara hücumun tam zamanı olduğunu söylediler. Fakat hac seyahatinden yeni dönmüş olan Nureddin, büyük bir hükümdarın kaybına ağlamakta olan bir milleti rahatsız etmek fikrini şiddetle reddetti.

Kudüs Kralı I.Amaury ve Mısır Mücadelesi

Kral Baudouin çocuksuz öldü. Bu sebeple tahta kardeşi Amaury geçti. Bu sırada yirmibeş yaşındaydı; ağabeyi gibi boylu boslu, sarı saçlı, beyaz tenliydi. Fakat onun gibi güzel konuşma hasletinden mahrumdu. Kekeme olduğu için daha ziyade susmayı tercih ederdi. Her ne kadar asil bir görünüşe sahipse de, onda ağabeyinin kendine özgü çekiciliği ve samimi davranışları yoktu. Willermus onun için; "... olağanüstü şişmandı, göğüsleri kadın gibi beline kadar sarkıyordu. Acayip bir gülüşü vardı; ani kahkaha nöbetlerine tutulduğunda, sanki bütün vücudu havale geçiriyor gibi sarsılırdı" diye yazmakta ve yaşayış tarzının da pek öğülecek cinsten olmadığını söylemektedir. Amaury dört yıl önce eski Urfa kontu II. Joscelin'in kızı Agnes ile evlenmişti. Ancak yakın akrabalık bağlarından dolayı patrik bu evliliği onaylamamıştı. Ayrıca Agnes, Amaury'den oldukça yaşlı ve adı bazı ahlâkî dedikodulara karışmış biriydi. Amaury, patrik ve asillerinin isteğine uyup tahta çıkarken onu boşadı. Fakat Agnes'den doğan oğlu Baudouin ile kızı Sibylle'in veraset haklarının korunmasında ısrar etti.

Amaury iktidarı eline aldıktan sonra bütün dikkatini Mısır üzerinde topladı. Antakya hâkimiyeti konusunda Bizans imparatoru ile çatışmak istemiyordu; onun iyi niyetine ihtiyacı vardı. Doğu sınırındaki Müslüman gücü Nureddin'in elinde toplanmıştı. Nureddin, Suriye'nin tek efendisiydi. Şimdi ona karşı savaşmak hiç de akıllıca bir iş olmazdı. Fakat Nureddin, kendisine düşman kalan,

Mısır'a sahip olamadığı sürece Kudüs krallığı için hayatî bir tehlike yaratamazdı. Bundan dolayı Mısır'ın ele geçirilmesi krallığın geleceği bakımından büyük önem taşımaktaydı.

1153'de Askalan'ın kaybından beri Fatımî sarayı karışıklık içindeydi. Mısır hâlâ çok zengin bir ülkeydi ama hilâfet süratle çöküyordu. Sonunun geldiği belliydi. Halife devletin başıydı fakat yıllardan beri sadece bir kukla olmuştu. Hakiki güç vezirlerin elindeydi. Vezirlik ise çok itibarlı bir mevki olduğu kadar çok da tehlikeli bir görev haline gelmişti. Son onbeş vezirden ancak bir tanesi canlı olarak görevden ayrılmıştı; diğerleri ya zehirlenmiş ya da bıçaklanmış, asılmış, kafaları uçurulmuş veya linç edilmişti. Bu kişiler rakipleri

veya en yakınları tarafından yok edilmişlerdi. Vezir olmak daima sonu gözyaşı ve cinayetle biten kanlı bir oyun gibiydi.

Amaury, Kudüs tahtına çıktıktan bir yıl sonra, 1163 Eylül'ünde Mısır'a saldırdı. Süveyş Boğazı'nı kolayca geçerek Pelusium şehrini kuşattı. Fakat Nil nehrinin taşma zamanıydı. Vezir Dırgâm, Nil'in bentlerinden birkaçını açarak onu geri çekilmeye zorladı. Amaury'nin bu girişimi Nureddin'in gözünden kaçmamıştı. Bir süre sonra Dırgâm tarafından mevkiinden uzaklaştırılmış eski Fatımî veziri Şâver, Nureddin'in sarayına gelerek yardım isteyince Mısır'a ordu göndermeye karar verdi. 1164 Nisan'ında en sadık kumandanı Şîrkûh'un idaresinde Mısır'a birlikler yolladı. Şîrkûh kısa boylu, şişman bir adamdı; bir gözü kördü. Orduda kendi çabalarıyla yükselmişti. Cömert bir kimseydi. Bazen şiddete yönelirdi; çoğu zaman da sarhoştu. Fakat bütün askerleri tarafından sevilen dâhi bir kumandandı. Mısır'a giderken yanına, bu sefere katılmaya pek de istekli olmayan yirmiyedi yaşındaki genç yeğeni Salaheddin'i de almıştı.

Şîrkûh süratli bir yürüyüşle Mısır'a girdi. 1164 Mayıs'ında vezir Dırgâm öldürülmüş ve Şâver tekrar başa getirilmişti. Fakat hedefine ulaşan Şâver, minnetini Nureddin'e verdiği sözden dönerek ve Şîrkûh'a da Mısır'dan gitmesini söyleyerek gösterdi! Şîrkûh bu emre aldırmadı ve Bilbays'ı alarak Mısır'da kaldı. Bunun üzerine Şâver, Kudüs kralını yardımına çağırdı. Ona Kudüs'den Nil'e kadar 27 merhale tutan seferin her merhalesi için 1.000 dinar, Hospitalier tarikat şövalyelerine hediyeler ve atlarının yem parasını ödemeyi vaat ediyordu. Amaury hemen harekete geçti. 1164 Temmuz'unda müşterek Mısır ve Frank orduları Şîrkûh'u Bilbays'da kuşattı. Fakat Nureddin'in en iyi kumandanını kaybetmeye niyeti yoktu; Antakya'nın yakınındaki Hârim kalesine hücüm edip kuşattı. Yanında Musul'daki kardeşinin ordusu ile Diyarbakır ve Mardin Artuklu birlikleri de vardı. Böylece Amaury'yi Mısır'dan geri çekmeye uğraşıyordu. Krallık içinde kalan bütün Franklar, Antakya prinkepsi, Trablus kontu, Çukur - ova'daki Ermeni hâkimi Thoros ve Bizans kumandanı Konstantinos Koloman kaleyi kuşatmadan kurtarmak için koşuştular. Nureddin 10 Ağustos 1164'de Artah yanında yapılan savaşta bunları perişan etti. Askerlerin çoğu öldürüldüğü gibi, hemen bütün liderleri de esir edildi; Antakya prinkepsi III.Bohemund, Trablus kontu Raymond, Konstantinos Koloman, Ermeni Thoros ve Hugue de Lusignan esirler arasındaydı. Bir sürü gururlu Frank lideri birbirlerine zincirlerle bağlı olarak "en adi köleler" gibi Haleb'e getirildi. Tabiatıyla bu zafer Müslümanları çok sevindirdi, Suriye'de büyük coşku yarattı. Willermus bunlar için, "... hapse atılıp dinsizlerin (Müslümanların) eğlencesi oldular" ifadesini kullanmaktadır. Bu arada Nureddin, Şîrkûh'a bir torba dolusu Frank kafası ile Frank sancakları gönderdi ve ona bunları kral Amaury ile ordusu görsün diye şehrin surlarına asmasını emretti. Amaury durumu kavradı ve Şîrkûh ile anlaştı. Şâver'i mevkiinde bırakıp iki ordu yanyana Mısır'ı terkettiler.

İki yıl sonra Şîrkûh'un yeniden Mısır'a sefere hazırlandığı haberi yayıldı. Vezir Şâver derhal kral Amaury'yi yardıma çağırdı. 1167 Ocak'ında Şîrkûh, Sina çölünü geçerken yakalandığı korkunç kum fırtınasında neredeyse bütün ordusunu yitirecekti. Kimse, konuşmak için bile ağzını açamıyordu. Herkes atından inip yerlere kapaklanmıştı. Hatta şiddetli fırtı-

Haçlılar, Bilbays'ı kuşatıyor

nadan korunmak için ve rüzgâr kendilerini kaldırıp tekrar yere vurmasın diye ellerini, vücutlarını kumlara gömmeye çalışıyorlardı. Şîrkûh yine de tehlikeyi atlatıp Gize'de Mısır-Frank ordusunun karşısına çıktı. İki ordu bir ay boyunca karşı karşıya durdu. Bu arada Şîrkûh, Şâver'e haber göndererek "Düşmanımız Franklar elimizde, üslerinden çok uzakta ve kopmuş durumdalar. Ordularımızı birleştirip onları yok edelim. Zaman uygun; bu fırsat bir daha çıkmayabilir" demişti. Fakat Şâver cihâd peşinde değildi; onun için önemli olan kendi çıkarıydı. Nihayet Şîrkûh savaşa karar verdi. 18 Mart 1167'de Bâbeyn'de Türk atlı birlikleriyle uyguladığı Türk savaş taktiği sonunda Mısır-Frank müttefik ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Pek çok şövalye ve asker kılıçtan geçirildiği gibi, bir kısmı da esir alındı. Kral Amaury ve Şâver kılıç artığı adamlarıyla birlikte zorlukla canlarını kurtarıp Kahire'ye kaçtılar. Zafer kazanılmıştı ama müttefik kuvvetler hâlâ tamamen yokedilememişti. Bu defa Şîrkûh, İskenderiye'ye yürüdü. Şehrin Sünnî Müslüman halkı sevinçle ona kapıları açtı. Ancak şehir hemen Mısır-Frank ordusu tarafından kuşatıldı. Uğradığı kayıplara rağmen müttefiklerin ordusu hâlâ Şîrkûh'un birliklerine sayıca çok üstündü. Şîrkûh şehrin savunmasını Salaheddin'e bırakıp müttefikleri başka tarafa çekmeye çalıştı. Fakat Amaury ve Şâver onun peşine düşmeyip İskenderiye'yi kuşatmaya devam ettiler. Sonunda Şîrkûh Franklarla anlaşmak zorunda kaldı. Filistin ve Trablus'daki durumdan gittikçe endişelenmeye başlayan Amaury de onun isteğine uydu. 4 Ağustos 1167'de İskenderiye müttefiklere teslim edildi. Şîrkûh ve Salaheddin Mısır'ı terkedip Eylül ayında Dımaşk'a döndüler. Mısır'ın fethi

bu defa da gerçekleşememişti. Kral Amaury de ülkesine dönerek 20 Ağustos'da Askalan'a geldi. Burada, daha önce evlenme teklifiyle imparator Manuel'den ricada bulunduğu hanımın İstanbul'dan Tyros (Sûr)'a ulaştığı haberini aldı. Bu hanım imparatorun ağabeyi Andronikos'un torunu Maria Komnene idi. Kral süratle Sûr'a koştu. İki gencin evlenme töreni 29 Ağustos günü büyük bir ihtişam içinde yapıldı.

Kral Amaury 1168 Kasım'ında yeniden Mısır'a saldırdı. Bu zengin ülkeyi ele geçirmek düşüncesinden vazgeçemiyordu. Sadece kendisi değil, krallık asilzâdeleri, tarikat şövalyeleri ve bu sırada Filistin'e gelmiş bulunan Nevers kontunun Haçlı birlikleri de sefere hazırdılar. Franklar birdenbire Bilbays surları önünde belirdi ve 4 Kasım'da şehri zaptederek yaş, din, cinsiyet farkı gözetmeden bütün halkı katletti. Şâver dehşet içinde kalmıştı. Amaury'nin anlaşmayı bu kadar kolayca çiğneyebileceğini hiç sanmamıştı. Birkaç gün sonra Nil deltasına giren bir Frank filosu ise Tanis şehrine saldırdı. Aynı korkunç sahneler burada da yaşandı. Bu arada Şâver, Nureddin'e acele yardım ricasında bulunmuştu. Bu defa Nureddin 7.000 kişilik bir orduyla Şîrkûh'u tekrar Mısır'a gönderdi.

13 Kasım'da Amaury, Kahire önüne geldi. Fakat bu girişim tam bir maceraydı. Kahire'yi zaptedecek gücü yoktu. Mısır'a hâkim olmak istemesi sadece bir hayaldi. Aralık ayı sonunda Nureddin'in ordusunun Şîrkûh'un kumandasında Mısır'a girdiğini duyunca, Amaury için geri çekilmekten başka çare kalmadı. Ordusuna ve filosuna 2 Ocak 1169 günü ricat emrini verdi. Bundan altı gün sonra 8 Ocak'da Şîrkûh Kahire'ye girdi. Fatımî halifesi kendisini çok iyi karşıladı. Şîrkûh'un emrindeki Oğuzların gelişi, Mısırlılar tarafından da sevilmeyen Şâver'in nüfuzunu yok etmişti; bir hafta sonra 18 Ocak'ta öldürüldü. Şîrkûh onun yerini aldı ve birkaç hafta içinde bütün Mısır'a hâkim oldu. Böylece Mısır'da fiilî ve askerî idare Sünnîlerin eline geçti. Fakat iki ay sonra 23 Mart'ta Şîrkûh öldü ve yerini yeğeni Salaheddin Eyyûbî aldı.

Kral Amaury, Mısır'ı kaybetmiş olmanın Kudüs krallığı için ne büyük bir tehlike teşkil ettiğini anladı. Derhal yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesi hususunda Batı'ya elçiler gönderdi. Ne var ki elçiler, Avrupa krallarından olumlu bir cevap alamadan geri döndüler. Amaury bu arada Bizans imparatoruna da müracaat etmişti. İmparator Manuel bu yardım isteğini kabul etti ve yolladığı kuvvetli bir donanma ile Kudüs kralını destekledi. Ancak Mısır'a karşı 1169 sonbaharında yapılan sefer başarısız kaldı.

29 Haziran 1170'de Suriye yeniden ağır bir deprem felâketine uğradı. Bu defaki tahribat, 1157 yılı depreminin sebep olduğu zararlardan belki de daha fazlaydı. Antakya'dan Trablus'a kadar Haleb, Hama, Hıms, Şeyzer, Krak des Chevaliers, Cebayl, bütün şehirler zarar gördü. Evler, kiliseler, surlar yıkılmış ve pek çok insan hayatını kaybetmişti. Depremden sonraki aylarda hem Müslümanlar, hem de Hristiyanlar yıkılıp harap olan kalelerini ve binalarını onarıp imar etmekle uğraştılar.

Frank-Bizans koalisyonuna karşı 1169 Aralık'ında kazanılan başarıdan sonra Salaheddin tam anlamıyla Mısır'a hâkim olmuştu. Her ne kadar efendisi Nureddin'e sadakatle bağlıysa da, artık efendisi kadar güçlü ve ondan daha zengindi. Yavaş yavaş ikisi arasındaki ilişkiler gerginleşti. Ama açıktan açığa söylenen bir söz veya kesin tavır yoktu. 1171'de Salaheddin,

Nureddin'in emriyle camilerde okunan dualarda Fatımî halifesinin yerine Bağdad Abbâsî halifesinin adını zikrettirdi. Tam bu sırada Fatımî halifesi el-Adid de öldü. Böylece 272 yıllık Fatımî hilâfeti ve devleti son buldu. Fakat bu dinî birleşme Dımaşk ile Kahire arasındaki gerginliği ortadan kaldırmadı. Bundan sonraki birkaç yıl Salaheddin efendisiyle karşılaşmamak için türlü çarelere başvurdu.

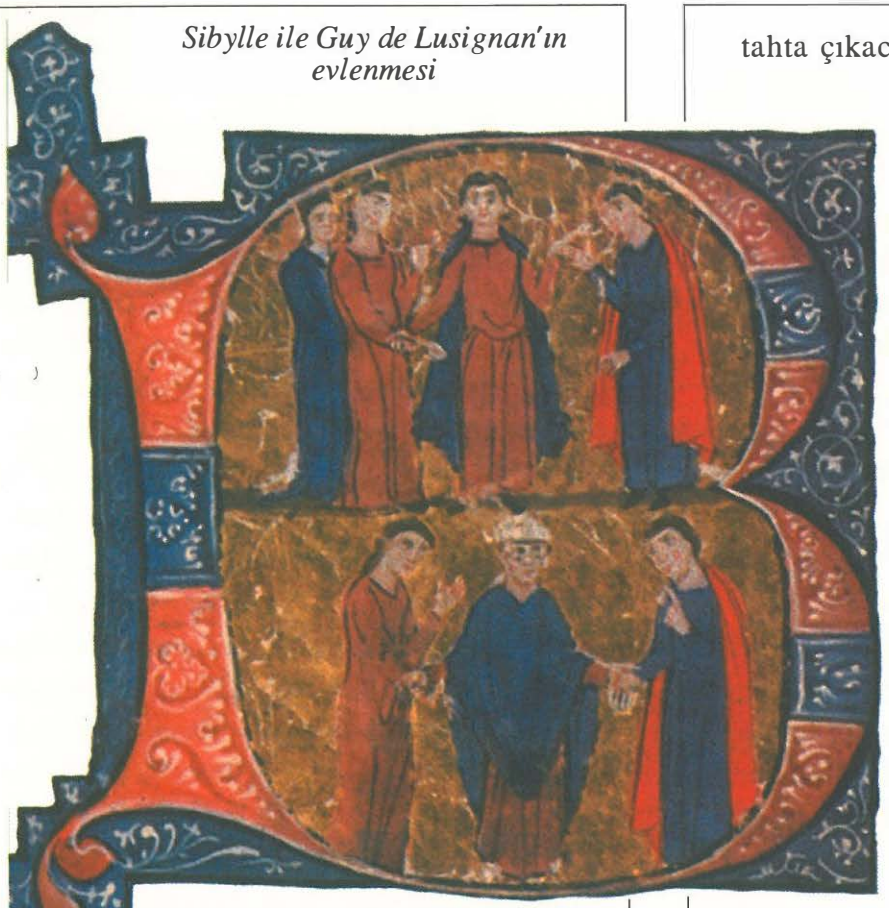
Nureddin'in Ölümü ve Salaheddin Dönemi

15 Mayıs 1174'de Suriye ve Mısır hükümdarı Nureddin Mahmud öldü; vârisi olan oğlu el-Melik es-Salih İsmail henüz onbir yaşında bir çocuktu. Bu sebeple devletin idaresi valiler arasında paylaşıldı. Fakat Müslüman dünyası içinde çıkan iktidar mücadelesini sonunda Salaheddin kazandı ve İslâm birliğini yeniden kurdu.

Nureddin'in vefatından iki ay sonra 11 Temmuz 1174'de Amaury de öldü. Bu sırada otuzsekiz yaşında bulunuyordu. Bazı hatalarına rağmen krallığını iyi ve enerjik şekilde yönetmişti. Ölümü ile krallık çaresizlik içine düştü. Hanedandan geriye sadece onüç yaşında cüzzamlı oğlu Baudouin kalmıştı. Her ne kadar Baudouin hemen Kudüs kralı ilân edildiyse de, çocuğa niyabet hususunda krallık ileri gelenleri ikiye ayrıldılar. Önce Trablus kontu III. Raymond nâib oldu. Yerli baronlar ve Hospitalier şövalyeleri onu desteklemekteydiler. Bu grup Müslüman komşularıyla anlaşmaya çalışıyor, tehlikeli maceralara atılmak istemiyordu. Fakat 1176 yılında kral IV.Baudouin karşı grubun başında bulunan ve ismen Urfa kontu unvanını taşıyan dayısı Joscelin de Courtenay'in tarafına döndü. Joscelin'i destekleyenler ise Avrupa'dan yeni gelen asillerle Templier şövalyeleriydi. Bunlar savaşçı Hristiyan idealleriyle tutuşmakta olup her fırsatta Müslümanlara taarruz taraftarıydılar. Bu siyasî görüş ayrılığı aslında iki grup arasındaki şahsî düşmanlıklar sonucunda ortaya çıkmıştı.

1177 yılında rüştünü ispat eden genç kralın olağanüstü dayanma gücü ve cesaretine rağmen, hastalığı gittikçe artıyordu, Fazla yaşayamayacağı belliydi. Tahtın devamını sağlamak için bir vâris gerekiyordu. Bu sebeple kralın kendisinden bir yaş büyük ablası Sibylle, Avrupa'dan Kudüs'e davet edilen Guillaume de Montferrat ile 1176 Ekim'inde evlendirildi. Guillaume'a Yafa ve Askalan kontlukları verildi. Artık herkes onu tahtın vârisi olarak görmekteydi. Gerçekten de Guillaume bu mevki için uygun biriydi. Fakat kısa süre sonra yakalandığı malarya hastalığından 1177 Haziran'ında ölüp gitti. Aynı yılın sonbaharında Sibylle bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuk geleceğin V. Baudouin'i olacaktı.

Efendisi Nureddin gibi Salaheddin de bütün gayesinin cihâd olduğunu söylüyordu. Fakat Nureddin'in ölümünden sonraki on yıl içinde Franklardan çok Müslüman rakipleriyle uğraşmak zorunda kaldı. Bu arada Filistin bölgesinde Franklarla da savaşlar yapıldı. Ancak bu girişimler Kudüs krallığı için önemli bir tehdit anlamı taşımadı. Salaheddin için en önemli mesele Haleb'in hâkimiyetini ele geçirmekti; ama bunu gerçekleştirmek için yıllarca uğraşıp bekleyecekti. Salaheddin yine de şanslıydı. Zira Nureddin'in vârisi el-Melik es-Sâlih İsmail henüz ondokuz yaşındayken birdenbire 4 Aralık 1181'de sancılar içinde kıvranarak Haleb'de öldü. Herkes onun zehirlendiğini düşündü. Çok yetenekli ve zeki bir

Sibylle ile Guy de Lusignan'ın evlenmesi

gençti. Eğer yaşasaydı herhalde babası ve dedesi gibi büyük bir hükümdar olurdu. Onun ölümünden sonra Salaheddin, Haleb'e girmek üzere hazırlandıysa da, es-Sâlih'in ülkesini vasiyet ettiği kuzeni İzzeddin, Musul'dan gelip Haleb'e yerleşti. Ertesi yıl Salaheddin Elcezire bölgesine de sahip olduktan sonra yeniden Haleb önüne geldi ve bu kez artık kendisine mukavemetten vazgeçen şehre 18 Haziran 1183'de törenle girdi.

Bu arada Kudüs krallığında yeniden prenses Sibylle ile evlenecek ve hasta kraldan sonra tahta çıkacak uygun bir adayın özellikle Avrupa'dan çıkıp gelmesi bekleniyordu. Ama Sibylle sevdiğini Filistin'de buldu. Genç dul, Ibelin kontu Baudouin'e aşık olmuştu. Ibelin ailesi Filistin asilleri arasında en önde gelenlerdendi. Bu sebeple Sibylle ile Baudouin'in evleneceği haberi bütün ülke halkınca hoş karşılanmıştı. Fakat tam bu sırada Baudouin, Merc Uyûn savaşında (1179) esir düştü. Büyük bir fidye karşılığında serbest bırakıldı. Ama Sibylle'e borcunu ödemeden evlenemeyeceğini söyledi ve parayı bulabilmek için İstanbul'a gitti. Gerçekten de imparator ona bu parayı verdi. Ne var ki Baudouin 1180 ilkbaharında Kudüs'e döndüğünde, Sibylle'in bir başkasıyla nişanlandığını gördü. Sibylle, annesi Agnes'in etkisiyle *konnetabl* Amaury'nin Fransa'dan gelen genç kardeşi Guy de Lusignan ile evlenmeye karar vermişti. Guy yakışıklı bir delikanlıydı; fakat hemen herkesin farkettiği gibi pek akıllı sayılamayacak biriydi. Filistin baronları müstakbel krallarının böyle biri olacağını anlayınca çok kızdılar. Kral Baudouin boş yere bu evliliği önlemeye çalıştıysa da, sonunda annesinin ve kızkardeşinin isteğine uydu. 1180 Paskalya'sında Sibylle ile Guy evlendiler; damada Yafa ve Askalan kontlukları verildi. Ibelin ailesi bu evliliğe gerek siyasî gerekse şahsî sebeplerden ötürü çok kızdı; Ibelinler ile, Renaud de Châtillon tarafından desteklenen Courtenay'ler arasındaki uçurum iyice derinleşti. Aynı yıl Courtenay ailesi, Kudüs patriği Amaury 6 Ekim'de öldüğünde yeni patriğin

Sultan'ın Muhafız Birliği

Medrese'de Ders ***(13.yüzyıl minyatürü)***

Bir Müslüman Kasabası ***(13.yüzyıl minyatürü)***

Bir Hac Kervanı

tayininde nüfuz ve kudretini açıkça belli etti. Ana kraliçe Agnes'in baskısı ile Kudüs dinî meclisi 16 Ekim 1180'de Kaysâriye başpiskoposu Heraklius'u patrik seçti. Bu aslında okuması, yazması kıt, basit bir adamdı; esasen yakışıklılığı sayesinde Agnes'in sevgisini elde ederek mesleğinde gereğinden çabuk yükselmişti. Ahlâkına gelince, ne demeli acaba? Patrik olduğu sırada Nabluslu bir tuhafiyecinin hanımıyla metres hayatı yaşamaktaydı!

Böylece 1180'den itibaren iktidar ana kraliçe Agnes, kardeşi Joscelin, kızı Sibylle, damadı Guy, yeni patrik Heraklius ile bunların dostu Renaud de Châtillon'un eline geçti. Her ne kadar yerli baronlar, eski aileler özellikle Ibelinler, Sayda hâkimi Renaud ve Trablus kontu Raymond - ki, karısı dolayısıyla Taberiye hâkimi de oluyordu - bunlara karşı muhalefeti sürdürdülerse de, pek başarılı olamadılar. Bu çekişmeler süredursun, cüzzamlı kralın hastalığı da süratle ilerliyordu. Bu iç sorunlardan başka krallık dışarıdan gelecek yardım ümitlerini de kaybetmişti. Batıdan istenen yardım, papa III.Aleksandrus'un gayretlerine rağmen hiçbir sonuç vermemişti. Avrupalı hükümdarlar kendi problemleriyle meşguldüler. Bizans da yardım edecek durumda değildi. Dört yıl önce, Anadolu'da kudreti gittikçe artan Türkiye Selçuklu sultanı II.Kılıç Arslan, imparator Manuel'in kumandasındaki Bizans ordusunu 1176 Eylül'ünde Myriokephalon'da büyük bir yenilgiye uğratmıştı. Bu yenilgi Bizans için, bir asır önceki Malazgirt'i hatırlatan korkunç bir darbe oldu; imparatorluk bir daha asla eski kudretine kavuşamadı. 1180'de imparator Manuel'in ölümünden sonra ise, Kudüs krallığının Bizans ile işbirliği ümitleri tamamen söndü. Bu durumda krallık için 1180 Mayıs'ında Salaheddin ile yapılan iki yıllık ateşkes anlaşmasına uymak, gelecek açısından hayatî önem taşımaktaydı. Kral Baudouin barışın korunmasına gayret etti. Ama 1175'de onaltı yıllık esaretten sonra Haleb'den Filistin'e gelen ve Kerak hâkimi olan Renaud de Châtillon 1181 yazında Dımaşk'dan Mekke'ye giden bir kervana saldırarak ele geçirdiği bütün ganimetle sıvıştı. Salaheddin Frankların anlaşmayı bozduğunu söyledi ve verdikleri zararı ödemelerini istedi. Bu yapılmadı. Salaheddin 1182'de Filistin'e girdi ve Belvoir kalesi önünde krallık ordusuyla savaşa tutuştu. Fakat güneş batarken iki taraf da, zaferin kendinde kaldığı iddiasıyla geri çekildi. Bundan sonra Salaheddin kuzeye yöneldi ve Elcezire bölgesine hâkim olduktan sonra 1183 Haziran'ında nihayet Haleb'e de sahip oldu. Frankların korktukları başlarına gelmişti; şimdi Mısır, Dımaşk ve Haleb tek bir Müslüman güç altında birleşmişti. Salaheddin'in hâkimiyet alanı Berka çöllerinden Dicle kıyılarına kadar uzamaktaydı. Bağdad halifesi onu destekliyordu. İslâm dünyasında ona rakip olacak hiçbir güç kalmamıştı. Bizans imparatorluğu kargaşa içindeydi ve artık Salaheddin için tehlike arzetmiyordu. Willermus'un dediği gibi, Salaheddin "Suriye'nin gözbebeği" Haleb'e sahip olduktan sonra bütün Frank topraklarını sanki bir kuşatma gibi tam bir çember içine almıştı.

Bu arada kral Baudouin'in hastalığı artık ülkeyi idare edemeyecek kadar artmıştı. Geçirdiği ateşli bir hastalık yüzünden cüzzamı daha da kötüleşmişti; ellerini, ayaklarını kullanamıyordu, bu organları çürümeye başlamıştı. Gözleri de görmüyordu. Bu durumda krallığın idaresini nâib sıfatıyla kızkardeşi Sibylle ile

eniştesi Guy de Lusignan'a bırakmak zorunda kaldı. Krallığın, Salaheddin'in gittikçe artan kudreti karşısında, şimdi her zamankinden çok barış içinde kalmaya dikkat etmesi gerekiyordu. Böyle de yapılacaktı. Fakat krallık ileri gelenleri Kerak hâkimi haydut Renaud de Châtillon'u hesaba katmamışlardı. Onun 1181'deki eşkıyalığı cezasız kalmıştı. Müslümanlar tarafından en nefret edilen bu adam, o zamandan beri yeni bir plân hazırlamaktaydı. 1182 yılı sonunda, Salaheddin Kuzey-Suriye'de bulunduğu sırada Renaud, Kızıldeniz'e bir donanma yollayıp Mekke'ye giden zengin gemi kervanlarını vurmak ve hatta İslâm'ın kutsal şehrine saldırmak hususundaki plânını uygulamak fırsatını buldu. Moab ormanlarından elde ettiği kereste ile develerle taşınabilsin diye parça parça inşa ettirdiği gemileri yanına alıp 1183 başında Akabe körfezinin üst ucunda bulunan Ayla'ya yürüdü. Burasını ele geçirdi. Fakat şehrin yakınındaki ada üzerinde bulunan kaleyi alamayınca kendisi iki gemiyle burada kaldı. Donanmanın geri kalan kısmı ganimete konmak neşesi içinde Kızıldeniz'de güneye doğru yelken açtı. Bunlar Afrika kıyısı boyunca ilerlediler. Önünden geçtikleri küçük şehirleri basarak yağmaladılar. Sonra Mekke'nin karşısına düşen Nubia'nin büyük liman şehri Aydib'e saldırıp yaktılar. Burada, Hindistan'dan gelen kıymetli mallarla yüklü ticaret gemilerini zaptettiler; hatta sahile çıkarak çöl yoluyla gelen savunmasız bir kervanı da yağmaladılar. Korsanlar Aydib'den Arabistan kıyısına geçerek Medine'nin limanları olan el-Havra ile Yenbû'daki gemileri ateşe verdikten sonra da, Mekke'nin limanı el-Ragıb'a ilerleyip burada Cidde'ye giden bir hacı gemisini batırdılar.

Bütün İslâm dünyası dehşet içinde kaldı. Rivayete göre Renaud'nun niyeti Mekke'yi basıp Peygamber'in naaşını götürmekti. Salaheddin'in kardeşi Mısır valisi Melik el-Adil olayı öğrenir öğrenmez derhal duruma müdahale etti. Haçlı korsanlarının üzerine Hüsameddin Lu'lu kumandasında bir donanma gönderdi. Hüsameddin, önce adadaki kaleyi kaşatmadan kurtarıp Ayla'yı geri aldı. Sonra güneye inerek korsanları el-Havra yakınında yakaladı. Bunların bütün gemilerini imha etti ve gemilerde bulunan herkesi esir aldı. Esirler Kahire'ye götürülüp kelleleri uçuruldu. Durumdan haberdar olan Salaheddin ise, Renaud'nun bu alçakça hareketini asla affetmeyeceğine yemin etti.

1183 sonbaharında Salaheddin yeniden Filistin'e girdi. Taberiye gölünün güneyinden geçerek Tubaniye kaynağı yanında karargâh kurdu. Bütün Franklar da toplanıp onun karşısında "Câlût'un Havuzları" denen yerde toplandılar. Salaheddin onları hücuma zorladı fakat Franklar buna cesaret edemediler. İki taraf arasında savaş yapılamadı ve Salaheddin geri çekildi. Guy'ün, aslında kendisininkinden daha büyük bir orduya sahip Salaheddin ile savaşa girmemesi akıllıca bir iş idi. Fakat krallık baronları ve ordu mensupları Haçlı ordusunun başında olan Guy'ün tutumunu korkaklık olarak değerlendirdiler. Guy, Kudüs'e döndüğünde kral Baudouin ile de bozuştu. Kral onu nâiblikten azletti. 20 Kasım 1183'de kızkardeşi Sibylle'in ilk evliliğinden doğmuş olan oğlu altı yaşındaki küçük Baudouin'i veliahd ilân etti; hatta kızkardeşini Guy'den boşanmaya zorladı. Guy'ün tarafını tutan patrik Heraklius ile Templier ve Hospitalier tarikatlerinin üstadlarını öfke içinde sarayından kovdu. Şimdi kralın yanında bulunanlar Trablus kontu Raymond, Antakya prinkepsi Bohemund,

Bir müslüman kervanı

Sayda hâkimi Renaud, Kaysâriye hâkimi Gautier ve Ibelin ailesinin iki reisi idi. Kudüs krallığında kavga bir türlü bitmiyordu.

Kudüs'de küçük Baudouin'in veliahd ilân edildiği gün, Salaheddin Kerak kalesi önünde karargâhını kurmuştu. Renaud de Châtillon'u yok etmeye kesin kararlıydı. Kalede ise bu sırada Renaud'nun üvey oğlu Onfroi de Toron ile kraliçe Maria Komnene'nin kızı Isabella'nın düğünü yapılmaktaydı. Renaud derhal Kudüs'den yardım istedi. Krallık ordusu Trablus kontu Raymond'un kumandasında süratle yardıma koşarken, hasta kral da bir sedye içinde orduya katılmakta ısrar etti. Bunların yaklaşması üzerine Salaheddin kuşatmayı kaldırdı. 1184 sonbaharında Salaheddin yeniden Kerak üzerine yürüdü. Ama bu defa da şehrin sağlam surları dayandı. Kudüs'den bir ordunun yardıma gelmesi üzerine tekrar kuşatma kaldırıldı.

Kral IV. Baudouin'in ölümü ve V. Baudouin'in taç giymesi

Kral Baudouin artık yatağa düşmüştü ve tamamiyle annesi Agnes ile onun dostlarının aleyhine dönmüştü. 1185 yılı başında bütün baronlarını toplayarak küçük yeğeni Baudouin'in kendi yerine tahta geçeceğini ve Trablus kontu Raymond'un onun nâibi olacağını bildirdi. Raymond'a bu görevine karşılık Beyrut ikta edilecekti. Eğer çocuk on yaşına basmadan ölecek olursa, Raymond, Papa'nın ve Fransa, Almanya, İngiltere krallarının prenses Sibylle ve Isabella'nın taht üzerindeki iddiaları hakkında hakemlik kararlarına uyacak ve o zamana kadar niyabeti elinde tutacaktı. Bununla beraber kral olacak çocuğun vesayeti büyük dayısı Joscelin de Courtenay'e verildi. Böylece kral birbiriyle mücadele eden iki grubun belki de birleşebileceğini düşünmüştü.

Kudüs kralı IV.Baudouin 1185 Mart'ında öldü. Henüz yirmidört yaşındaydı. Kabiliyetli ve cesur bir adamdı. Ama entrikacı annesinin ve kızkardeşinin fazlasıyla etkisinde kalmıştı. Onbir yıllık hükümdarlığında krallığa huzur sağlayamamıştı. Yerine, önceden varılan anlaşmaya uyularak Trablus kontu III.Raymond'un niyabetinde sekiz yaşındaki yeğeni V.Baudouin kral ilân olundu. Raymond nâib sıfatıyla hemen Baronlar Meclisi'ni topladı. Kış yağmurları yağmamıştı. Ülke kıtlık tehlikesiyle karşı karşıya idi. Krallığın durumu kötüye gidiyordu, askerî gücü zayıflamıştı. Batı'dan yardım gelmediği takdirde Salaheddin'e karşı koymak mümkün görünmüyordu. Bu durumda Raymond, bütün baronların tasvibiyle Salaheddin ile dört yıllık bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma sayesinde krallık bir ölçüde rahatladı. Müslüman komşularla yeniden başlayan ticaret, yaşam koşulları bakımından yarar sağladı. Eğer ümitle beklenen yeni bir

Haçlı seferi düzenlenip doğuya gelinceye kadar barış korunabilirse, krallığın geleceği belki de güvence altına alınabilirdi. Fakat çocuk kral V.Baudouin 1186 Ağustos'unda ölünce, başında Joscelin de Courtenay'in bulunduğu saray partisi, nâib Trablus kontu Raymond ve taraftarlarını idareden uzaklaştırıp, Sibylle'e Kudüs'de hemen taç giydirdiler. Sibylle de kocası Guy de Lusignan'a taç giydirip onu Kudüs kralı yaptı. Bu durum krallık içindeki bölünmeyi daha da şiddetlendirdi.

Böylesine anlaşmazlıklar içinde bulunan krallık, Müslümanların anlaşmayı bozmamalarına sevinmeliydi. Kral Guy anlaşmanın sürmesine taraftardı. Fakat sevgili dostu Renaud de Châtillon öyle düşünmüyordu. Ateşkes anlaşması sayesinde Dımaşk ile Mısır arasında gidip gelen kervanlar hiçbir taarruza uğramadan yeniden Frank topraklarından geçmekteydiler. Renaud ise, kendisine büyük ganimet sağlayacak bu kervanların burnunun ucundan süzülüp geçmesine tahammül edemiyordu. Nihayet 1186 Aralık ayı sonunda Kahire'den Dımaşk'a giden büyük bir kervana saldırdı. Kervanı koruyan küçük askerî birliği öldürdü. Tacirleri ise aileleri ile birlikte Kerak kalesine götürüp hapsetti. Elde ettiği ganimet muazzamdı. Kötü muameleye maruz kalıp işkence gören tacirler kendisine barış anlaşmasını hatırlattıklarında, Renaud "Sizi kurtarması için Muhammed'inize yalvarın" dedi. Salaheddin bu çirkin olayı öğrenince öylesine kızdı ki, Renaud'yu yakalarsa "kendi eliyle öldüreceğine" yemin etti ve derhal anlaşmaya dayanarak esirlerin serbest bırakılmasını, verilen zararın ödenmesini istedi. Ama Renaud ve kral Guy ona cevap bile vermediler. Bunun üzerine Salaheddin anlaşmanın bozulduğunu ve Haçlılarla savaşın artık kaçınılmaz olduğunu söyledi.

Salaheddin Eyyûbî

Hittîn Savaşı ve Kudüs'ün Fethi

Salaheddin önce Kerak üzerine sefer yapmaya karar verdi. Ülkenin her yanından askerleri cihâda çağırdı. Kendisi ordusuyla Dımaşk'dan güneye doğru ilerlerken, büyük oğlu Efdal'i kuzeyden gelecek birlikleri beklemek üzere geride bıraktı. Salaheddin, Mâverâyıürdün bölgesine girerek Renaud'ya bağlı araziyi yağmaladı. Renaud ise Kerak kalesinden dışarı çıkmadı. Mısır'dan gelen birlikler burada Salaheddin'e katıldı. Bu arada Haleb, Musul ve Mardin'den gelen kuvvetler Havran'da toplanmaktaydı. Efdal babasının emri üzerine Trablus kontu ve Taberiye sahibi Raymond'dan izin alarak 10 Mayıs günü Gökbörü kumandasında 7.000 kişilik bir Memlûk birliğini Akkâ'ya doğru keşfe yolladı. Ama bu birlik, herhalde Raymond tarafından haberdar edilmiş bulunan, Gérard de Ridford kumandasındaki Templier şövalyelerinin hücumuna uğradı; Ancak Kresson kaynakları yanında Gökbörü'nün birliği ile yapılan savaşta he-

Hittîn Savaşı ***(15.yüzyıl minyatürü)***

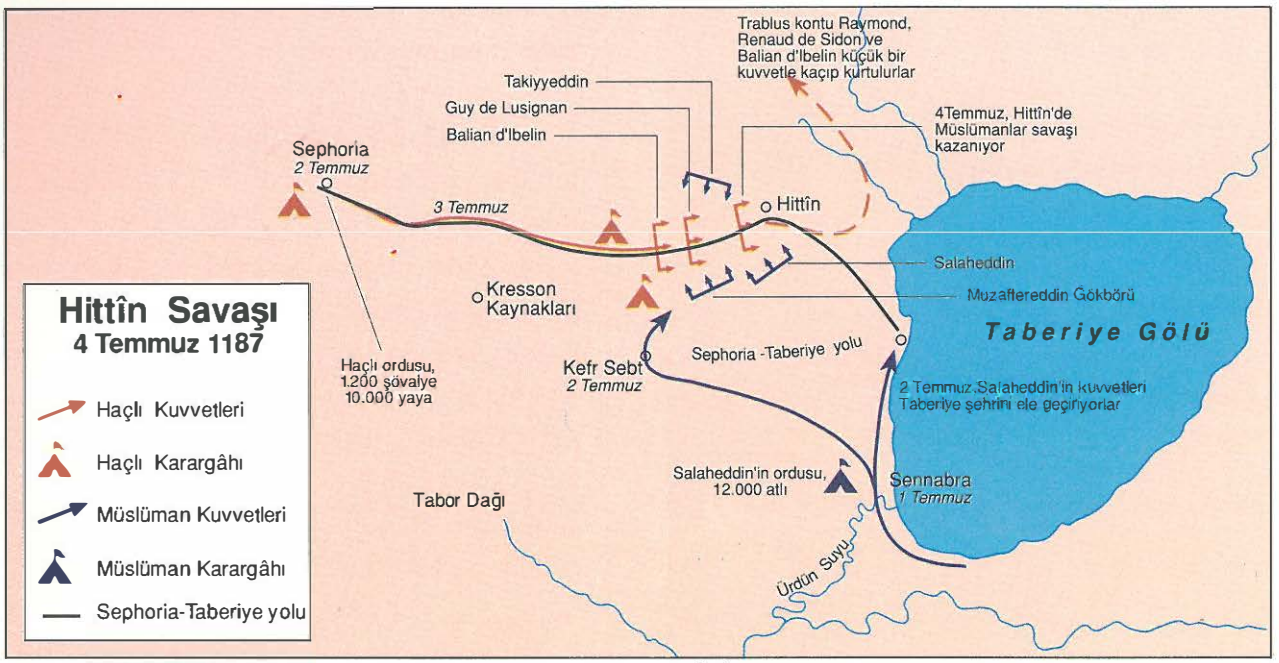

men bütün şövalyeler öldü. Bu başarı, büyük zaferin bir müjdesiydi.

Salaheddin bu zafer haberini duyunca Kerak'dan geri döndü. Ordusu gönüllüler ve bir miktar yayalar dışında 12.000 atlıdan oluşmaktaydı. 25 Haziran'da Salaheddin Aştera'da ordusunu teftiş ettikten sonra, 1 Temmuz'da Sennabra yanında Ürdün suyunu geçti. 2 Temmuz'da ordusunun yarısı ile Taberiye gölünün sekiz kilometre batısında Kefr Sebt'de karargâh kurdu. Ordunun öteki yarısı Taberiye'ye hücum edip şehri ele geçirdi. Fakat Trablus kontunun hanımı Eschiva iç kalede direndi.

Bu arada Salaheddin'in harekâtını gözleyen Franklar korku ve telâşa kapılmışlardı. Kral Guy bütün asillerini ve şövalyelerini maiyyetleriyle birlikte Akkâ'ya çağırdı. Templier ve Hospitalier tarikat şövalyeleri de koşup geldiler. Trablus kontu Raymond da kendi topraklarında Templier şövalyelerinin başına gelen faciadan çok üzgündü. Kralın yanına gelip onunla barıştı. Haziran sonuna doğru 1.200 şövalye ile büyük sayıda yerli atlı kuvveti ve 10.000'e yakın yaya Akkâ'da toplanmış bulunuyordu. Patrik Heraklius da gerçek haç ile birlikte ordugâha davet olundu; fakat patrik, sağlığının iyi olmadığını söyleyerek sadece Kutsal Haç'ı göndermekle yetindi. Pek çok kişi, onun savaşa katılmak yerine Kudüs'de sevgili metresinin yanında kalmayı yeğlediğini fısıldaşmaktaydı.

Salaheddin'in Ürdün suyunu geçtiğini duyunca kral Guy baronlarıyla Akkâ'da bir toplantı yaptı. Trablus kontu Raymond söz alarak, bu sıcak mevsimde hücuma geçecek tarafın müşkil durumda kalacağını belirtti ve ordunun savunma düzeninde kalmasının iyi ola-

cağını söyledi: Zira Salaheddin yenilgiye uğramamış krallık ordusu karşısında kendi ordusunu bu kurak bölgede uzun süre tutamazdı. Sonunda geri çekilmek zorunda kalırdı. Fakat Gérard de Ridfort ile Renaud de Châtillon, Raymond'u Müslümanlara satılmış olmakla suçladılar. Bunlar savaş istiyorlardı. Kral Guy de onların sözüne uydu ve orduya Taberiye'ye doğru hareket emri verdi. Krallık ordusu 2 Temmuz'da Sephoria'da karargâh kurdu. Eğer Franklar dört yıl önce Câlût'un Havuzları denen yerdeki gibi burada başka birşey yapmadan kalsalardı, belki Salaheddin kendi ordusu kadar büyük olan bu orduya taarruz etmezdi. Fakat o gece, Taberiye kontesinin yardım isteğini bildiren haberci karargâha geldi. Kral yeniden bir toplantı yaptı. Kontesin iki oğlu ve pek çok şövalye derhal yardıma koşulmasını istiyordu. Kont Raymond yeniden söz aldı: Bulundukları yeri terkederek bu Temmuz sıcağında kurak arazide yürüyüşe geçmenin tam bir delilik olacağını söyledi. Taberiye ona ait bir şehirdi. Şehri savunan da kendi karısı idi. Tabii ki çok üzgündü. Fakat krallık mahvolacağına, Taberiye'nin mahvolmasına razıydı. Raymond'un konuşması inandırıcıydı. Meclis onun teklifine uyarak Sephoria'da kalmak kararıyla dağıldı. Lâkin herkes dağıldıktan sonra geceyarısı Templier üstadı Gérard gizlice kralın çadırına döndü ve ona sadece 10 km. mesafede bulunan şehri feda etmenin düpedüz namussuzluk olduğunu ve Templier şövalyelerinin intikam almak fırsatını kaçırmak istemediklerini belirtti. Raymond'u kastederek, "Sir! Herhalde bir hainin sözlerine itimat etmeyeceksiniz" dedi. Guy bu sözlerle heyecanlandı; dört yıl önce Raymond'un tavsiyesine uyduğunda korkaklıkla suçlanmıştı. Bir daha suçlanmaya niyeti yoktu. Bütün ordugâha haber verdi: Şafakta yürüyüşe geçeceklerdi.

3 Temmuz'da Salaheddin, Frankların Taberiye yönünde yürüyüşe geçtiklerini haber alınca, yıllardan beri beklediği fırsatın doğduğunu anladı. Derhal ordusunu kuzeye kaydırarak bu yol üzerindeki Hittîn mevkiine yerleşti. Krallık ordusu Galilaea bölgesinin çıplak te-

pelerini zorluk içinde aşmaya çalışırken, bir taraftan da Müslüman akıncıların durmadan tekrarlanan hücum ve oklarına hedef oldular. Öğleden sonra Hittîn yakınındaki yaylâya ulaştılar. Önlerindeki "Hittîn'in Boynuzları" denen kayalık iki tepenin arkasından geçen yol, doğruca Taberiye gölüne ve şehrine iniyordu. Fakat yola devam etmek yerine, Templiler şövalyelerinin isteğine uyan kral Guy, askerlerin yorgunluğunu görerek burada gecelemeye karar verdi. Öncülerin başında bulunan kont Raymond haberi duyunca âdeta çılgına döndü; atını geriye sürüp kralın yanına koştu. "Aman Yarabbi! Savaş bitmiş demektir. Artık ölüme adanmış insanlarız. Krallığın sonu geldi" diye haykırdı. Fakat çırpınması boşunaydı. Guy karargâhını tepenin altındaki kuyunun yanında kurdurdu. Ne var ki, kuyu kurumuştu.

Franklar geceyi ümitsizlik içinde geçirdiler. Salaheddin karargâhın etrafındaki çalılıları ateşe verdirdi. Kızgın dumanlar karargâhı kapladı. Bütün savaşçılarıyla aşağıdaki vadide bekleyen Salaheddin bundan sonra Frank karargâhını iyice kuşattı. Kaynakların kaydına göre, bu kuşatmadan bir kedi bile sıyrılıp geçemezdi. 4 Temmuz sabahı gün ışıdığında Müslüman taarruzu başladı. Frank yaya askerleri yamacın altındaki göle ulaşabilmek amacıyla kuşatmayı yarmaya çalıştılar; fakat hemen hepsi ya kılıçtan geçirildi ya da esir alındı. Şövalyeler ve atlı askerler şiddetle savaşıyorlar ve Müslüman hücumlarını püskürtmeye gayret ediyorlardı. Sadece Trablus kontu Raymond, Renaud de Sidon ve Balian d'Ibelin - saflarını aralayıp bunların geçmesine olanak sağlayan - Müslüman kuşatmasından sıyrılıp kurtulabildi. Arkalarında ise savaş bütün şiddetiyle sürdü. Şövalyeler yavaş yavaş tepeye doğru çekilmekteydi. Kralın kırmızı çadırı tepenin üstüne taşındı ve şövalyeler atlarından inerek çadırın etrafında toplandılar. Müslümanlar da atlarından inip hücumu sürdürdüler. Salaheddin'in oğlu Efdal de babasının yanındaydı. Bu, onun katıldığı ilk savaştı. Yıllar sonra Efdal bu savaşın sonunu şöyle tasvir etmiştir. "Frank kralı tepeye çekildikten sonra onun şövalyeleri genel bir hücumla Müslümanları babamın bulunduğu tarafa doğru püskürttüler. Babamın şaşırdığını gördüm, rengi atmıştı, sakalını yolarak atını ileriye doğru sürdü. Durmadan 'kahrolasıca şeytan' diye bağırıyordu. Bundan sonra bizim adamlarımız tekrar düşmanın üzerine atıldılar ve düşmanlar tepeye doğru geri çekildiler. Frankları kaçarken görünce sevinçle 'onları kaçırdık' diye haykırdım. Fakat babam bana dönerek, 'Sus! Yukarıdaki çadır ayakta durduğu sürece onları yendik sayılmayız' dedi. Tam o sırada çadır devrildi. Babam hemen atından inerek secdeye kapandı ve gözlerinde yaşlarla Allah'a hamdetti."

Müslüman savaşçılar tepeye tırmanıp hayatta kalan az sayıdaki şövalyeyi ve kralı Salaheddin'in çadırına getirdiler. Kral Guy'ün hayatı bağışlandı. Fakat Salaheddin, Renaud de Châtillon'u kendi eliyle öldürdü. Templier ve Hospitalier tarikat şövalyeleri de öldürüldü. Diğer esir şövalyeler ise iyi muamele gördü ve çoğu da sonradan fidye karşılığında serbest bırakıldı. Kutsal Haç da Müslümanların eline geçti. Bu büyük bir zaferdi; Kudüs krallığının hemen hemen bütün askerî gücü bir günde yok edilmişti. Müslümanlar için bundan sonra sadece Franklara ait yerlerin ele geçirilmesi işi kalmıştı. Bu şehirler ya teslim oldular ya da zorla ele geçirildiler: Taberiye,

Hittîn Zaferi'nden sonra Kutsal Haç'ın Müslümanların eline geçişi
(14.yüzyıl minyatürü)

Akkâ, Nablus, Yafa, Sayda, Beyrut, Cebayl, Askalan, Gazze birbiri ardınca zaptolundu. Birkaç hafta içinde küçüklü büyüklü 52 şehir fethedilmiş, sıra Kudüs'e gelmişti. Salaheddin önce Kudüs'ün teslimini müzakere etmek için çağırttığı heyetle Askalan'da görüştü. Fakat görüşmeler sonuçsuz kaldı. Hristiyanlar şehri teslim etmeyeceklerini söyleyince, Salaheddin de Kudüs'ü kılıçla fethetmeye yemin etti.

20 Eylül 1187'de Salaheddin Kudüs önünde karargâh kurdu. Önce kuzeybatı sur kesimine hücum etti. 26 Eylül'de ise ordusunu Zeytindağı'na yerleştirdi. Müslümanlar, 88 yıl önce Godefroi de Bouillon'un şehre girdiği yere yakın Sütunlu Kapı yanında surların altına lâğımlar kazmaya başladılar. Üç gün sonra, 29 Eylül'de surda büyük bir delik açıldı. Franklar girişi önlemek için burasını şiddetle savundular. Sonunda bir çıkış hareketi yapıp ölmeye karar verdiler. Ama patrik Heraklius'un ölmeye niyeti yoktu. Bu hareketi önledi. Balian d'Ibelin'in idaresindeki Kudüs savunması çöktü. 30 Eylül'de Balian, Salaheddin'in karargâhına gidip teslim şartlarını konuştu. Salaheddin çok merhametli davrandı. Çok az bir fidye ödemek koşuluyla halkın gitmesine izin verdi. Ayrıca para bulamayıp esarete sürüklenecek binlerce kişiye de hürriyetlerini iade etti. Onun âlicenaplığına karşılık kendi insanlarını kurtarmak için ne Templier ne de Hospitalier tarikatleri hazinelerini harcamak istediler. Patrik ise sadece kendi kurtuluşu için 10 dinar ödedi; üstünde taşıdığı altınların ağırlığı altında sendeliye sendeliye, arkasında kendini takip eden arabalar dolusu halı ve gümüş eşya ile şehirden çıkıp gitti. Onun böylesine merhametsizliği Müslümanları bile kızdırdı. Ama o aldırmadı. Eğer kilise ve şövalye tarikatleri paralarına kıyabilselerdi hiç şüphesiz binlerce Hristiyanın esarete düşmesini önleyebilirlerdi. Salaheddin'in bu merhamet ve iyiliği, 1099'da Kudüs'ü zapteden Haçlıların vahşeti ile tam bir tezat teşkil etmekteydi.

2 Ekim Cuma günü Salaheddin Kudüs'e girdi; bu, Hz.Peygamber'in Mescidülaksâ'dan urûc ettiği 27 Receb (Mi'râc Kandili) günüydü. Haçlıların 88 yıl önce Müslümanların kanıyla suladıkları şehirde ne bir insana dokunuldu, ne de bir bina yağma edildi. Hiçbir taşkınlık yapılmadı. Müslümanlar zaferlerinin sevincini olgunluk içinde sükûnetle kutlamaktaydılar. Kudüs'den giden mülteciler Sûr, Trablus ve Antakya'ya sığınırken, Ortodokslar ve Yakubîler Kudüs'de kaldılar. Musevîlerin de şehre yerleşmesine izin verildi. Hristiyanlara ait kutsal yerlerin idaresi Ortodoks kiliseye teslim edildi.

1188 yılında Salaheddin fetihlerine devam etti. Trablus kontu 1187 yılı sonunda hastalanıp ölmüştü. Trablus'u ele geçirmeye çalıştıysa da, Sicilya donanmasının gelişi yüzünden geri çekildi. Buradan kuzeye yönelip Tartous, Cebele, Lâzikiye, Sahyûn, Bakas-Şukr, Sermînîye, Burzey, Darbsak, ve Bagras'ı fethetti. Bu arada kardeşi Melik el-Adil güneydeki Kerak, Montreal, Safed, Belvoir ve Château Neuf kalelerini zaptetti. Salaheddin 1189'da, Sûr şehri dışında bütün krallık topraklarını eline geçirmişti. Sadece müstahkem Sûr şehri iki kez Müslüman kuşatmasına dayandı. Krallığın her yanından kaçıp gelen mültecilerle tıklım tıklım dolu şehir, durmadan Batı'dan yardım almaktaydı. 1187 sonbaharında buraya gelen Konrad de Montferrat savunmanın başına geçmişti. Güçlü bir filo limanı, kuvvetli bir garnizon kaleyi sa-

Hittîn Savaşı'ndan sonra Haçlı esirler zincire vuruluyor

vunuyordu. Salaheddin'in ordusu ise artık yorgundu. Bu sebeple Sûr kuşatmasından vazgeçilip orduya dinlenmek için izin verildi. Ancak zaptolunamayan bu şehir, Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Frankların önemli bir üssü olacaktı.

Bir Türk atlısı

Kudüs krallığı bitmişti. Trablus kontluğu ile Antakya prinkepsliği ise küçülmüş ve sadece başkent ile birkaç kasabadan oluşan hale düşmüştü. Bu arada çocuksuz ölen Trablus kontunun vasiyeti üzerine, Trablus'un idaresi de Antakya prinkepsi III.Bohemund'a bağlanmıştı. Bu arada Salaheddin, Avrupa'da yeni bir Haçlı seferinin hazırlandığından haberdar olmuş ve buna karşı tedbirler almaya başlamıştı.

Hittîn Savaşı'ndan sonra esir düşen kral Guy de Lusignan, Salaheddin'in çadırı önünde

Kudüs'ün tesliminden önce kilisede dua ve Balian d'Ibelin'in Salaheddin'in karargâhına gidip teslim şartlarını görüşmesi ***(15. yüzyıl minyatürü)***

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1189 - 92)

Kudüs'ün Fethi'nin Avrupa'daki Akisleri ve Doğu'daki Haçlılar

Hittîn yenilgisi ve Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethi haberleri Avrupa'yı derinden sarstı. Bu haberi, Sûr'da toplanan Frankların Batı'dan âcil yardım çağrısında bulunmak üzere yolladıkları Sûr başpiskoposu Josias'ın Sicilya'ya gelişi takip etti. Sicilya kralı II.Guillaume derhal Doğu'ya yardım hazırlıklarına başladı ve amiral Margaritus kumandasında bir filoyu Suriye sahillerine gönderdi. Josias Sicilya'dan Roma'ya gitti. Hasta olan papa III.Urbanus duyduğu haberlerin üzüntüsüyle 20 Ekim'de öldü. Yerini alan papa VIII.Gregorius, hemen bir bildiri yayınlayarak bütün Batı Hristiyanlarını yeni bir Haçlı seferine çağırdı. Ancak o da iki ay sonra öldü. Ondan sonra papa seçilen III.Clemens ise derhal Alman imparatoru Friedrich Barbarossa ile temasa geçti. Bu arada başpiskopos Josias da Fransa ve İngiltere krallarının yanına gitti. Krallar yeni bir Haçlı seferini kabul ettiler ama ülkelerindeki sorunlar yüzünden hemen yola çıkacak durumda değillerdi.

Evet kralların Doğu'ya gelmesi için yıllar geçecekti. Fakat bu süre içinde Doğu'daki Franklar hiç de yardımsız kalmamışlardı. Hittîn yenilgisinden on gün sonra Sûr limanına giren bir gemi ihtiyar marki de Montferrat'nın oğlu Konrad'ı buraya getirmişti. Konrad 1185'de babasının peşinden Filistin'e gitmek üzere yola çıkmış fakat İstanbul'da takılıp kalmıştı. Başı sık sık derde giren biriydi. İstanbul'da adı bir cinayete karışmıştı. Öldürdüğü adamın akrabaları kendisinden intikam alacaklarını söyleyince, artık buradan gitme zamanının geldiğine karar verdi ve bir grup Flaman şövalye ile, kutsal yerleri ziyaret bahanesiyle başkentten kaçtı. Filistin'de olup bitenden habersizdi. Gemisi Akkâ limanına girdiğinde kaptan durumdan şüphelendi; zira âdet olduğu üzere limanın çanı çalınmamıştı. Kaptan gemiyi tamamen durdurmaktan kaçındı. Konrad az sonra gemiye gelen liman yetkilisine kendisinin tacir olduğunu söyledi ve neler olup bittiğini sordu. Adam dört gün önce Salaheddin'in Akkâ'yı aldığını ve krallığın da yıkıldığını haber verdi. Salaheddin şimdi de Sûr'u zaptetmek üzereydi. Gemi hemen oradan ayrılıp Sûr'a yelken açtı. Konrad şehre vardığında teslim pazarlığı bitmiş, Salaheddin içkaleye asılmak üzere sancaklarını göndermişti bile. Şehir dört bir yandan kaçıp gelenlerle dolmuştu. Bunların çoğu hiç görmedikleri Avrupa'ya gitmek üzere bir gemiye binmeyi bekliyordu. Konrad derhal duruma el koydu: Kimsenin şehirden gitmeyeceğini ve Salaheddin'in teslim şartlarının geçersiz olduğunu ilân etti. Cesur bir adamdı, hatta pervasızdı. Salaheddin, Konrad'ın Hittîn'de esir düşen babasını Dımaşk'dan getirtip surlar önünde dolaştırdı ve şehir teslim olmadığı taktirde onu öldüreceğini söyledi. Konrad bu tehdide tamamiyle duygusuz davrandı. Salaheddin'e gelince, ihtiyar adama acıyarak onu serbest bıraktı ve kuşatmadan vazgeçip Askalan üzerine yürüdü. Aynı yılın Kasım'ında tekrar Sûr önüne geldiğinde ise, şehrin, aldığı askerî kuvvet ve donanma yar-

dımı sayesinde çok güçlenmiş olduğunu görüp birşey yapamadı.

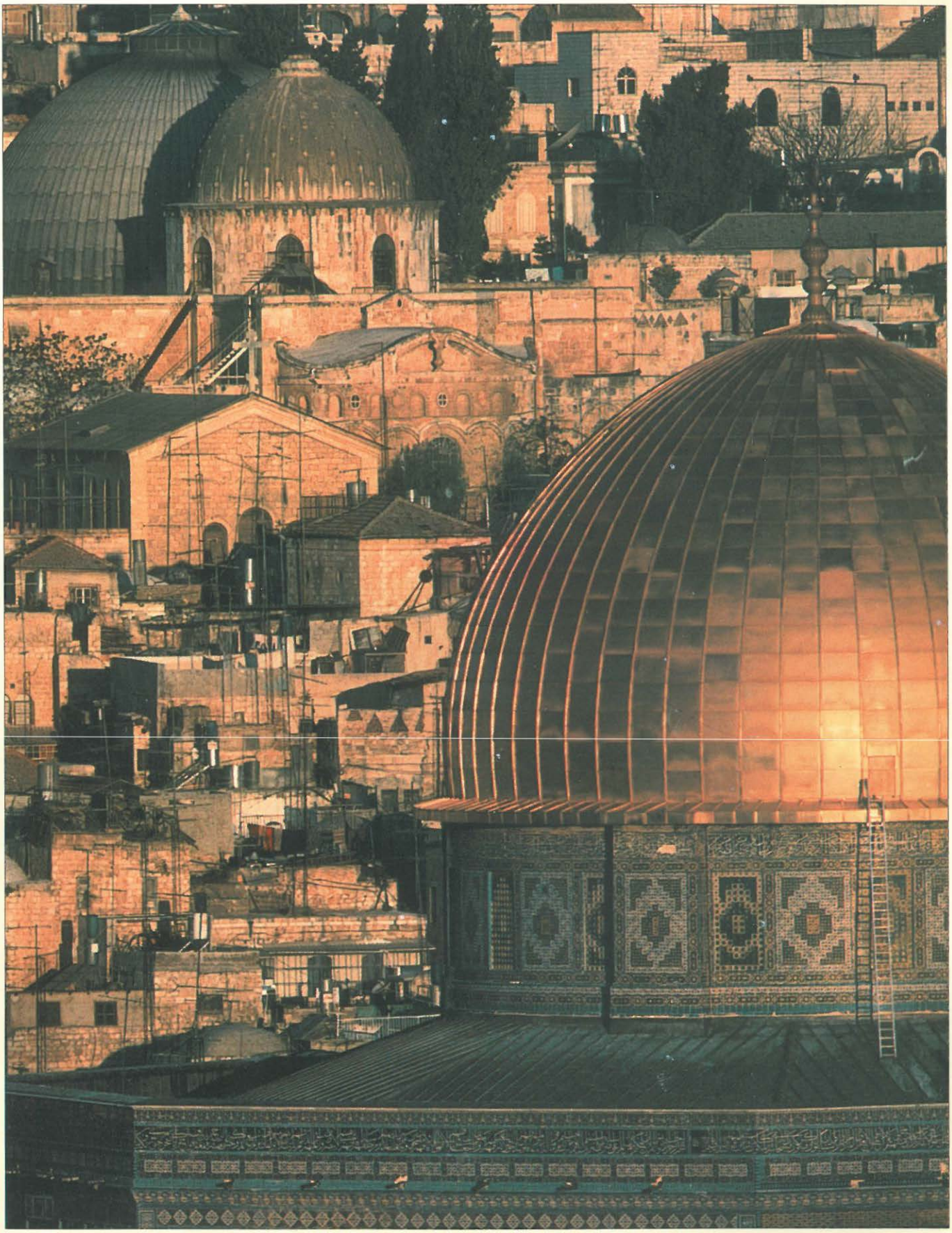
Konrad, Batı ile Doğu arasındaki ticareti ellerinde tutan İtalyan filolarının nasıl olsa yardıma geleceklerini biliyordu. Suriye limanlarını kaybetmeyi göze alamazlardı, hatta Akkâ'ya tekrar girebilmeye can atıyorlardı. Aslında Kudüs Müslümanlar tarafından feth edildiği sırada, Pisa ile Cenova birbiriyle savaşmaktaydılar. Ama bu âcil durumda savaştan hemen vazgeçtiler. Zira Sicilya filosu Konrad'a yardıma gelmişti; bu filo Doğu'da üstünlüğü ele geçirebilirdi. Gerçekten de Sicilya kralının gönderdiği ve 1188 yazında Suriye sahillerine varan 70 gemiden oluşan donanma, Trablus'un Müslümanlar tarafından zaptını önlediği gibi, Antakya ve Sûr şehirlerine de gerekli yardımı zamanında yetiştirmişti. Konrad, 200 şövalye ve bu filonun yardımıyla Sûr'u savunmayı başardı. Salaheddin, Konrad'ın çetin ceviz olduğunu anlamıştı. Fakat Franklar arasındaki şiddetli geçimsizliğin de farkındaydı ve bu durumdan yararlanmanın iyi olacağını düşündü. Esir düşmüş birçok ileri gelen şahsı serbest bıraktı; bunların Sûr'a ve Trablus'a gitmelerine izin verdi. Hatta kral Guy bile, Batı'ya geri dönmek ve bir daha hiçbir suretle İslâm'a karşı silâh kullanmamak üzere yemin ettikten sonra serbest bırakıldı.

Guy, önce hanımı kraliçe Sibylle'in şimdi sığınmış olduğu Trablus'a gitti. İlk iş olarak Salaheddin'e vermiş olduğu yemini önceki örneklere uyarak - 1124 yılında kral II.Baudouin de aynı şekilde davranmıştı - bozdu; çabucak bulunan bir papaz, yeminin baskı altında bir inançsıza verildiğini ve bu yüzden de geçersiz olduğunu ilân etti. Salaheddin bunu duyunca çok öfkelendi ama böyle bir davranışı da herhalde bekliyordu. Hakikaten Franklar arasında kavga hemen başladı: Guy, Antakya prinkepsi III.Bohemund ile anlaştıktan sonra taraftarlarıyla birlikte Trablus'dan Sûr'a gitti. Fakat Konrad şehirdeki kontrolünü kaybetmek niyetinde değildi. Kapıları kapadı ve Guy'ü içeri almadı. Guy de Lusignan ve Joscelin de Courtenay'in ailelerine düşman olan Ibelin ve Garnier aileleriyle yerli baronların çoğu Konrad'ı desteklemekteydi; onlara göre Guy, Hittîn savaşın-

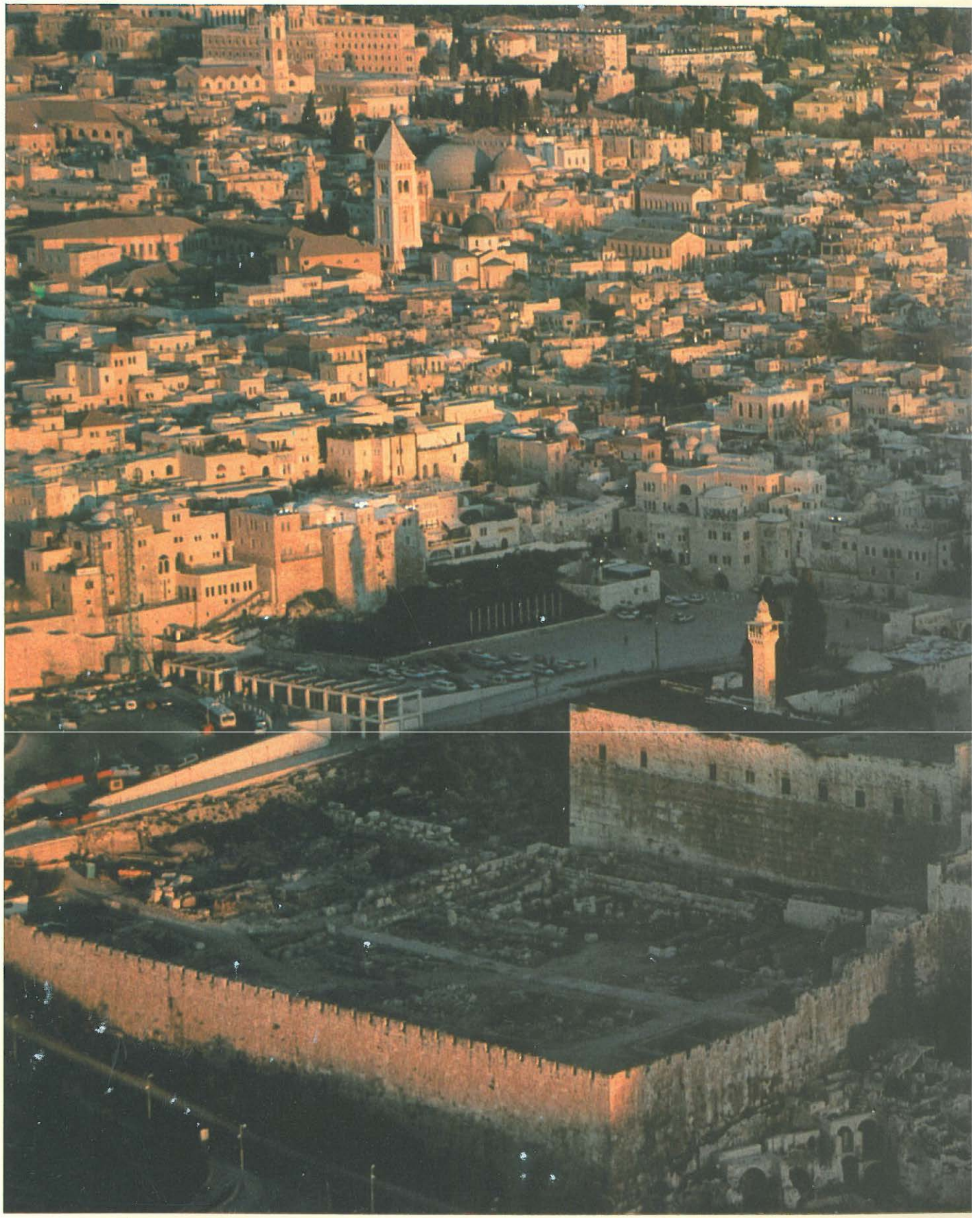

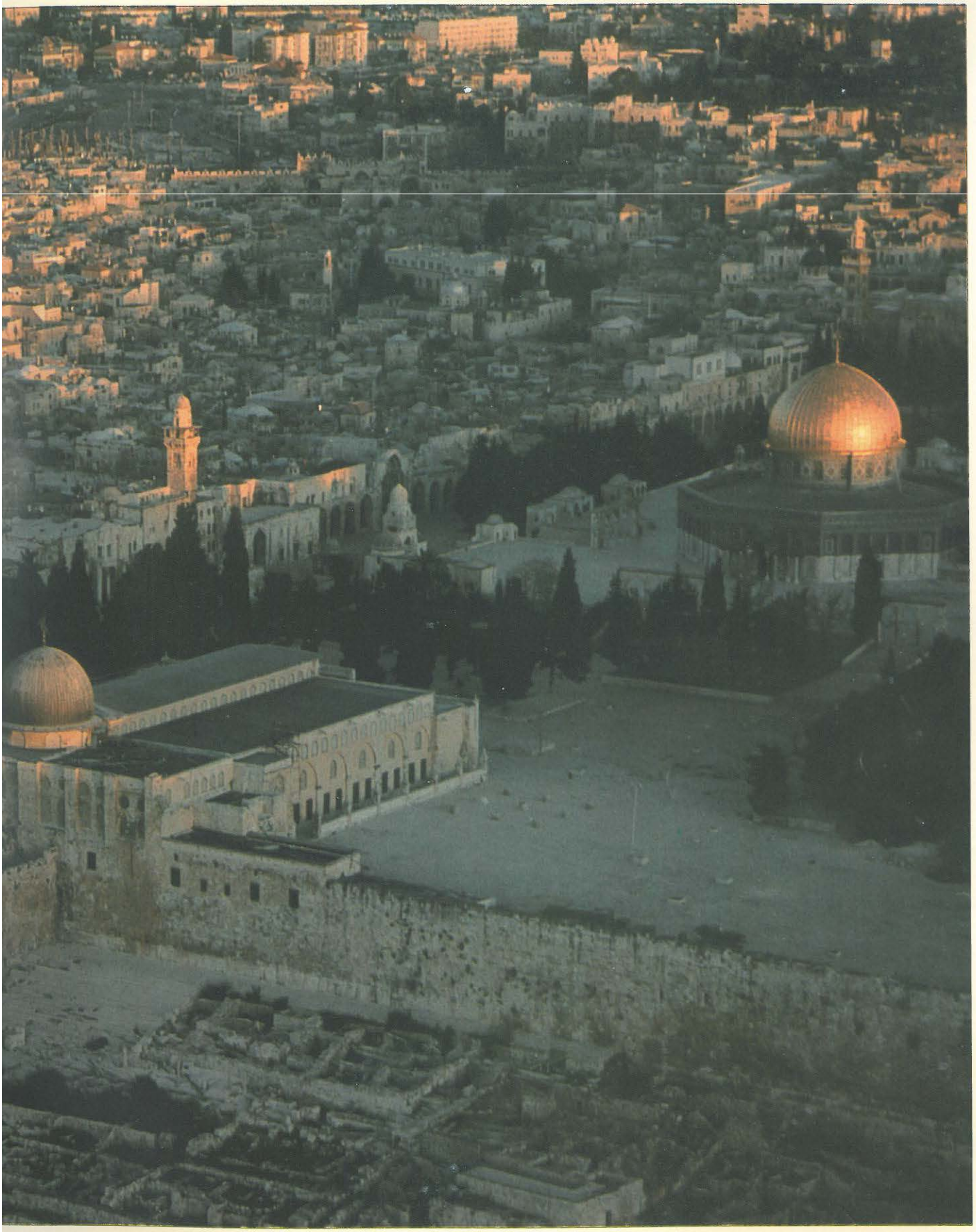
Kral Guy'ün Salaheddin tarafından serbest bırakılması ve Guy'ün Akkâ'yı kuşatması

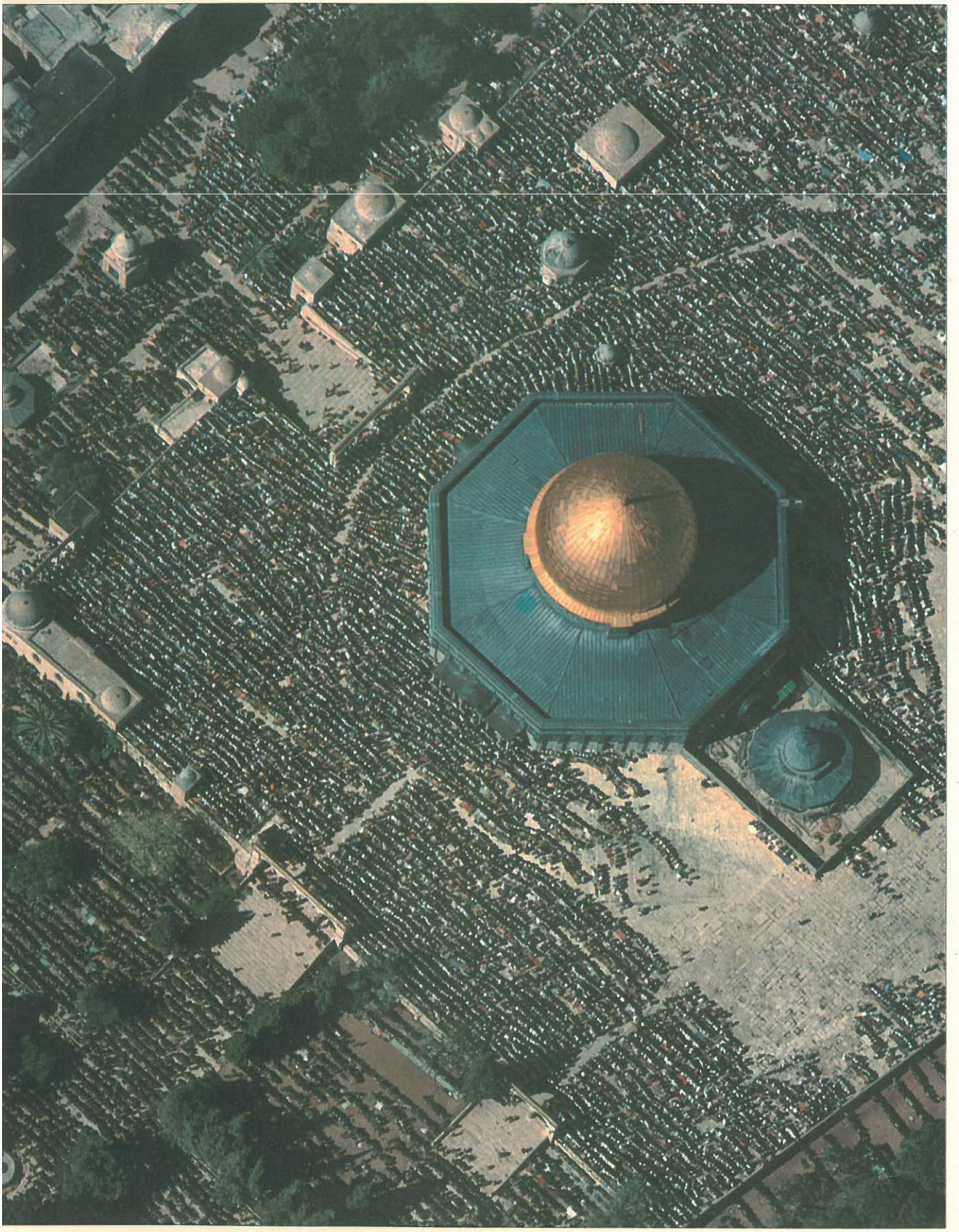

Kubbetüssahra ve Mescidülaksâ

Gün Doğuşunda Kudüs'ün Genel Görünüşü

Ramazan Bayramı'nda Haremüşşerif'de Bayram Namazı

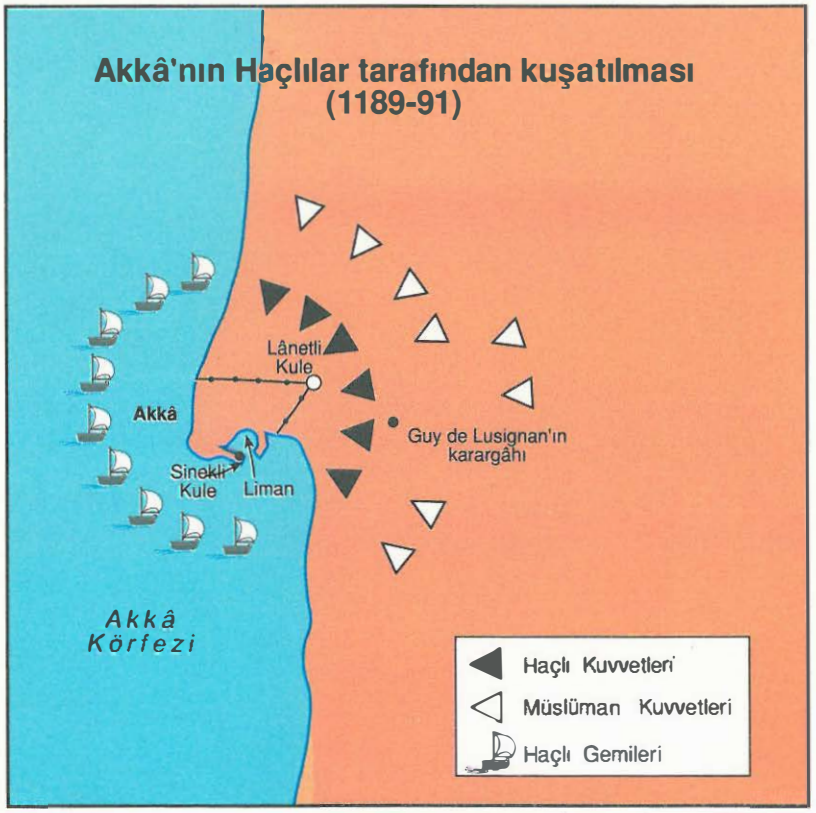

Akkâ'nın Haçlılar tarafından kuşatılması
(13.yüzyıl minyatürü)

da esir düşüp krallığını başsız bırakmıştı. Konrad'ın müdahalesi olmasaydı, herşey bitmiş olacaktı. Guy ile taraftarları ise Konrad'ı kendi işlerine zorla bumunu sokan biri addetmekteydiler. Guy şehre girmekte ısrar edince, Konrad burasını Avrupalı krallar gelinceye kadar elinde tutacağını ve onların vereceği karara göre davranacağını bildirdi. Guy de çaresizlik içinde Trablus'a döndü. Salaheddin haklı çıkmıştı; bu gelişmeler Müslümanlar açısından iyi görünüyordu.

1189 ilkbaharında Guy tekrar Sûr önüne geldi. Konrad yine onu içeri almadı. Bu defa

Guy şehir surları altında karargâh kurdu. Tam bu sırada, 6 Nisan'da başpiskopos Ubaldo'nun yönetiminde 52 gemiden oluşan Pisa donanması Sûr limanına ulaştı. Piskopos, Konrad'dan istediklerini elde edemeyince Guy ile anlaştı. Guy bunların desteği sayesinde Sûr önünden ayrılıp güneye Akkâ üzerine yürüdü. Sûr'da hüküm sürmesi engellenmişti. Fakat krallığını yeniden kurabilmek için dayanacağı bir şehre ihtiyacı vardı. Aslında Akkâ'daki Müslüman garnizonu güçlüydü. Salaheddin'in kuvvetleri de çok uzakta değildi. Bu sebeple Guy'ün girişimi, birçok kimse tarafından delicesine bir macera olarak nitelendirildi. Ama bu girişim ülkenin kısmen de olsa, geri alınması faaliyetlerinin başlangıcı olacak ve Haçlılara daha bir asır İkinci Krallık adı altında Doğu'da yaşamak imkânı sağlayacaktı.

Guy, 28 Ağustos'da Akkâ önünde karargâh kurdu. Eylül ayından itibaren Cenova, Venedik, Danimarka ve Flaman filoları arka arkaya Suriye kıyılarına ulaştılar; doğrusu yardım tam zamanında gelmişti. Bunlar Frankların şiddetle ihtiyaç duydukları yiyecek maddelerini Doğu'ya getirdiler. Üstelik mürettebatları da mükemmel birer askerdi. Bundan başka Fransa ve İngiltere krallarının hareketini beklemeden yola çıkan Champagne kontu Henri, Dreux kontu Robert, Blois kontu Theobald, Sancerre kontu Etienne gibi birçok asilzade de kendi kuvvetleriyle birlikte 1189 sonbaharında Akkâ önüne gelmiş bulunuyorlardı. Bunların sağladıkları yardım hiç de yabana atılacak gibi değildi. Eğer Doğu'daki Franklar bütün bu yardımlardan yoksun kalsalardı, Salaheddin'in kuvvetlerine karşı birşey yapamazlardı. Nitekim Salaheddin kuşatıcıları kuşattı, 4 Ekim'de yapılan şiddetli savaş sonunda onlara büyük kayıplar verdirdi ama Frankların Akkâ önündeki karargâhlarını söküp atamadı. Kış ayları boyunca da durum aynen devam etti, Akkâ önünde iki ordu karşı karşıya durmaktaydı.

Salaheddin'e karşı, yeni gelenlerin ısrarıyla Konrad da Akkâ önündeki savaşa katılmıştı. Sonunda Guy ile zoraki de olsa anlaştı: Kendisi Sûr'u elinde tutacaktı. Geri alındığı takdirde Beyrut ve Sayda da ona verilecekti. Buna karşılık o da, Guy'ün krallığını tanıyacaktı. İlkbaharda savaş yeniden başladı. 5 Mayıs 1190'da Frankların şehre saldırısı garnizon tarafından geri püskürtüldü. Salaheddin ise 19 Mayıs'da Frank karargâhına taarruz etti fakat sekiz günlük bir mücadeleden sonra geri çekildi. 25 Temmuz'da bu kez Franklar Sala-

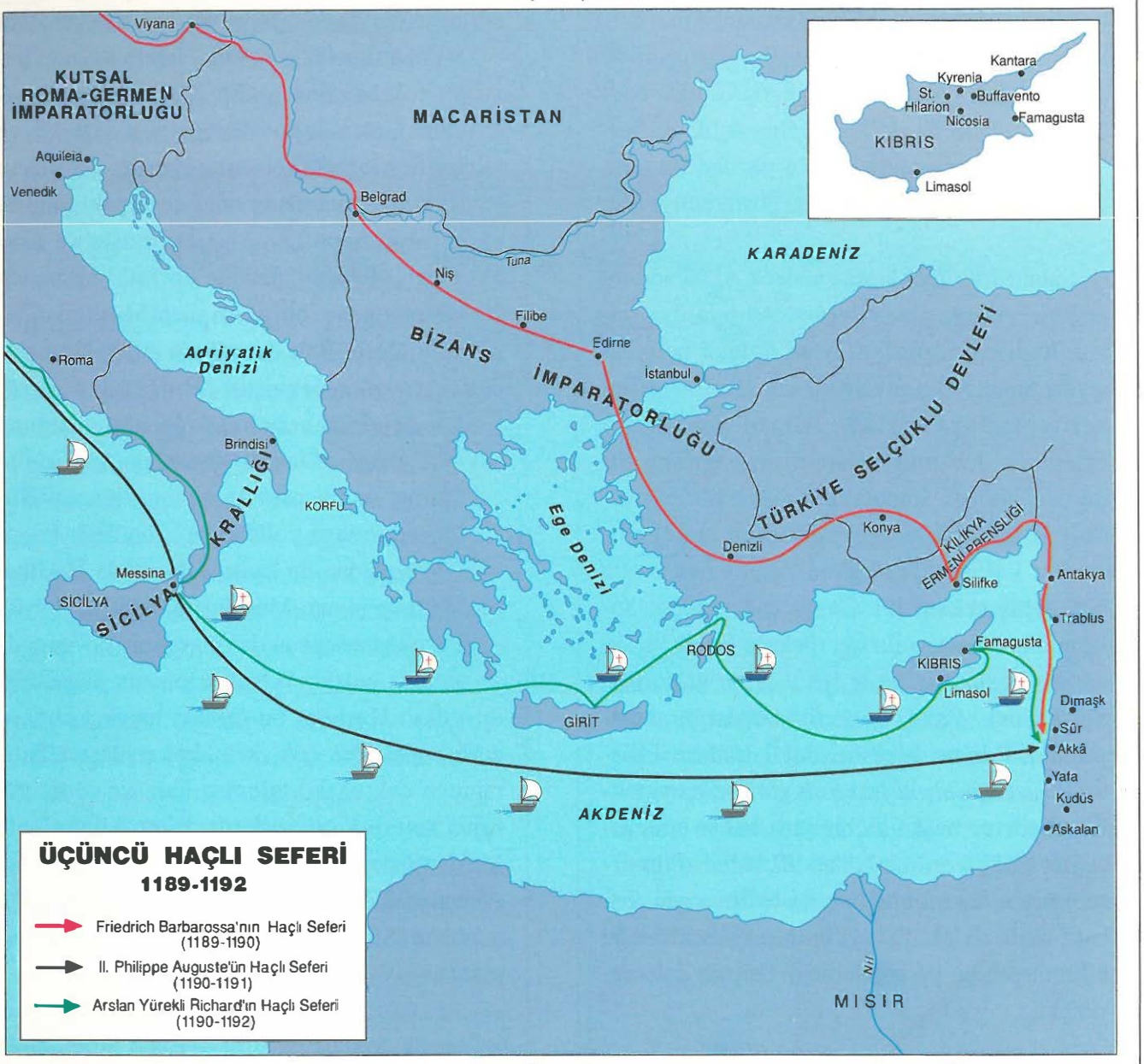
heddin'in ordusuna hücum ettiler. Ama korkunç bir bozguna uğradılar. Bundan sonraki aylar küçük çatışmalarla geçti. Çünkü hem Akkâ'da, hem de iki karargâhta açlık ve hastalık hüküm sürmekteydi. Bu yüzden iki taraf da kesin netice alacak gayreti gösteremiyordu.

Salaheddin'in sıkıntısı sadece Akkâ sorunu değildi. Alınan haberlerden Avrupa'dan büyük kralların idaresinde yeni ordular gelmekteydi. Salaheddin ülkesinin her tarafından asker toplamaya başladı. Alman imparatoru Friedrich'den mağrurâne dille yazılmış bir mektup almıştı. İmparator, Salaheddin'e Filistin'i Hristiyanlara geri vermesini emrediyor ve onu 1 Kasım 1189 günü Zoan meydanında boy ölçüşecekleri bir savaşa çağırıyordu. Salaheddin'in ona yolladığı mektup ise nazik fakat korkusuz bir ifade ile kaleme alınmıştı: Sultan, ona Frank esirlerini serbest bırakmayı, ama Filistin ülkesini değil, sadece Filistin'deki Lâtin manastırlarını geri vermeyi teklif ediyor ve başka hiçbir şartı kabul etmeyeceğini bildiriyordu; eğer teklifi kabul edilmezse, savaşa hazır olduğunu da belirtiyordu. Fakat Friedrich teklif ettiği tarihte, neresi olduğu bilinmeyen bu yere gelemedi; hiç de gelemeyecekti.

Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın Haçlı Seferi

Alman imparatoru Friedrich Barbarossa kırk yıl önce de, amcası III.Konrad'ın yanında İkinci Haçlı Seferi ile Filistin'e gelmişti. Her ne kadar bu seferin feci sonucu Avrupa'da Doğu'ya gitmek hevesini büyük ölçüde kırmışsa da, o, Müslümanlara karşı savaşmak hırsıyla doluydu. Kudüs'ün kaybı şimdi Avrupa'da herkesi dehşete düşürmüştü. Salaheddin'in başarısını, Tanrı'nın kendilerine ilâhî cezası olarak telâkki ettiler. Halkta uyanan heyecan çok büyüktü; gidip Kudüs'ü kurtarmalıydılar. Üzüntülerini dile getiren şarkılar ve şiirler her tarafta tekrarlanıyordu. Kralların hazırlıkları tamamlanmadan pek çok gönüllü ve şövalye zaten Doğu'ya koşmuştu ve akın akın da gidiyordu. Kudüs'ün fethi sırasında 27 yaşında genç bir adam olan Müslüman tarihçi İbnülesîr, Batı'da uyanan duyguların şiddetini şöyle kaydetmiştir: "Bir Frank esiri bana, kendisinin annesinin tek çocuğu olduğunu söyledi, evleri de tek malları imiş. Ama kadın evi satmış ve bu parayla oğlunu donatıp Kudüs'ü kurtarmaya yollamıştı." İbnülesîr bu sırada Avrupa'dan ne kadar çok sayıda Haçlının geldiğini ve bunun Müslümanlar için ne büyük tehlike oluşturduğunu da rivayetinin devamında şu sözlerle anlatır: "Dinî ve sınırsız düşmanlık duyguları Haçlıları bu şekilde hareket etmeye zorluyordu. Pek çok zorlukla karşılaşmalarına rağmen çok uzak yerlerden kara ve deniz yoluyla sefere katılıyorlardı. Eğer Allah Taala Müslümanlara lütuf ve ihsanda bulunmamış ve Alman kralını yolda helâk etmemiş olsaydı, işte o zaman 'Suriye ve Mısır bir zamanlar Müslümanlarındı' denilecekti."

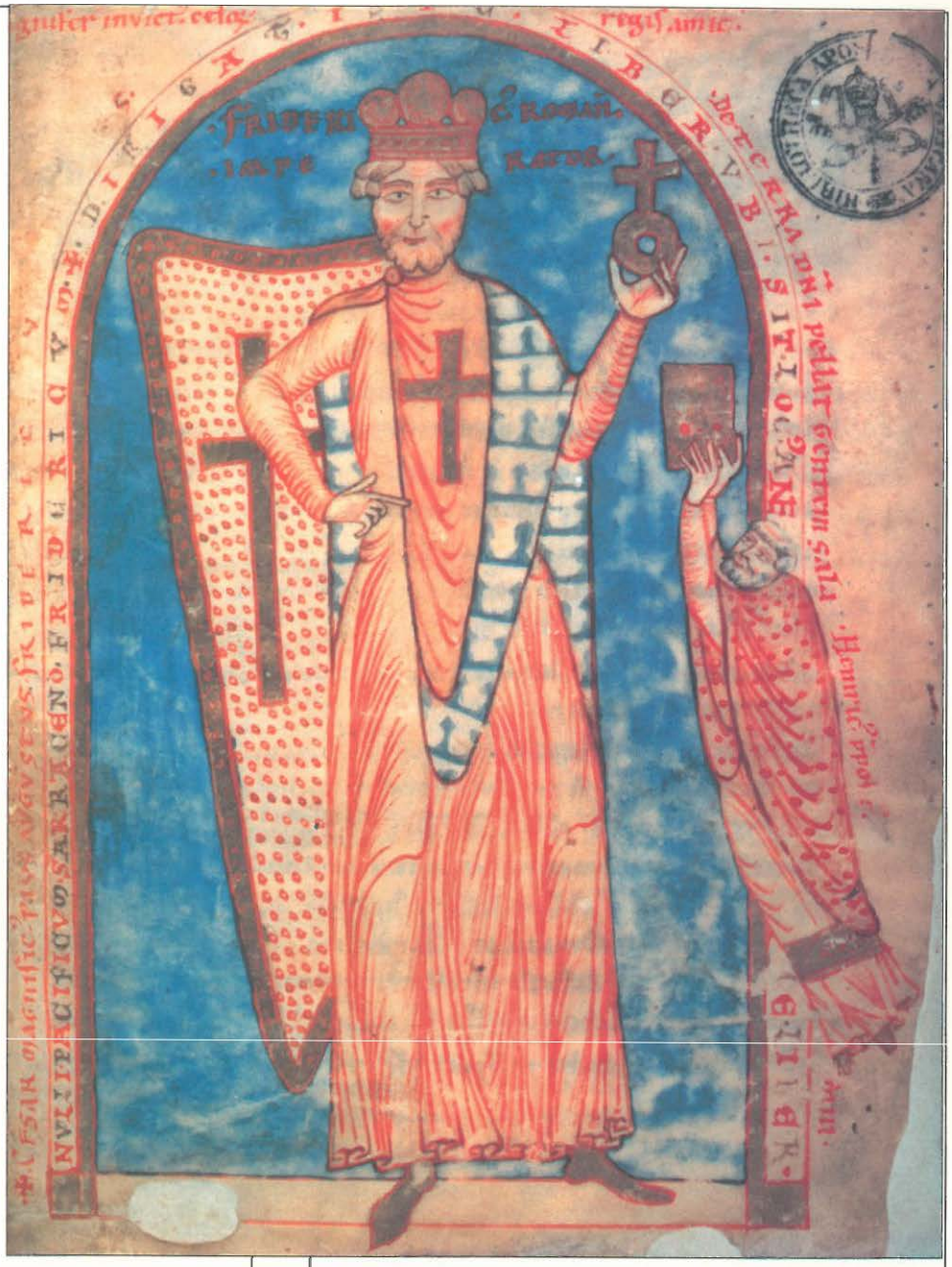
Ancak Avrupa'da Birinci Haçlı Seferi'nden bu yana çok şey değişmişti. Yaşam daha düzenli hale gelmiş, ticaret çok gelişmişti. Şehirleri birbirine bağlayan yollar yapılıyor, birçok yerde açılan büyük pazarlar vasıtasıyla ticaret yayılıyordu. Özellikle dokumacılık gelişmekteydi. Yeni zengin bir tüccar sınıfı oluşmuştu. Krallar iyi vergi topluyorlardı. İnsanlar da eskiye oranla daha huzurlu ve refah içindeydiler. Bu sebeple önemli bir sebep olmadıkça kimsenin aklına yeni bir Haçlı seferine çıkmak gelmezdi. Avrupalı bir kralın Haçlı seferine gitmesi hiç de kolay de-

ğildi. Bu, çok dertli bir iş idi; çok zaman ve çok para gerektiriyordu. Hiçbir maddî kâr sağlamazdı. Zaman zaman Kutsal Ülke'ye gitme merakına kapılıyorlarsa da, bu dinî duyguların günlük politikada önemi yoktu. Fakat kendilerini şimdi gitmeye mecbur hissediyorlardı.

Alman imparatoru Friedrich Barbarossa 27 Mart 1188'de haçı kabul etti ama hazırlıklarını ancak bir yılda tamamlayabildi ve ülkesinin idaresini büyük oğlu VI.Heinrich'e bırakarak 11 Mayıs 1189'da Kutsal Ülke'ye gitmek üzere yola çıktı. Yanında ikinci oğlu Friedrich ve önemli vassallerinin çoğu bulunmaktaydı. Kendisi neredeyse yetmiş yaşındaydı. Fakat sefere büyük bir enerji ile hazırlanmıştı. Ordusu muazzam denecek büyüklükte olup çok disiplinli ve iyi organize edilmişti; âdeta yenilmez görünüyordu. Almanlar Macaristan'dan geçerek Bizans topraklarına girdiler. Balkanlar'da bazı tatsız olaylar yaşandı. Alman ordusu Trakya'ya vardığında, tahta çıktığından beri Bi-

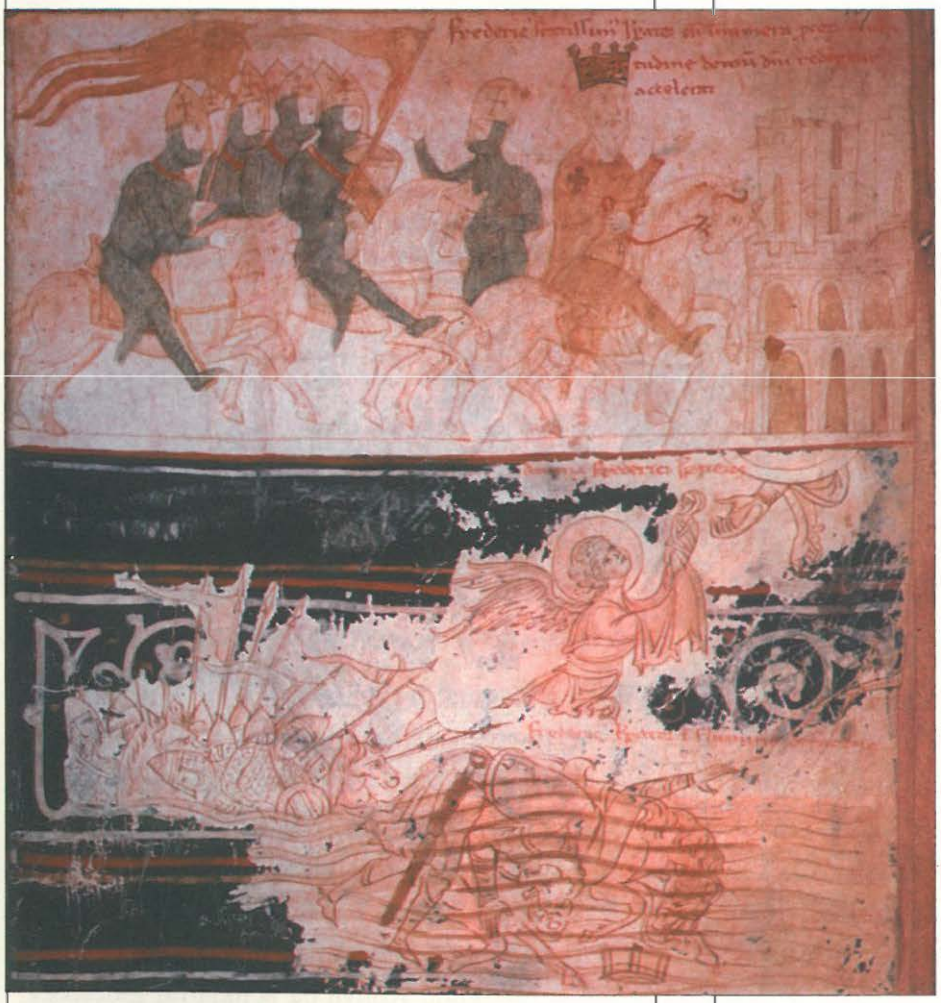
zans'a düşmanca tavır takınmış olan Friedrich Barbarossa ile Bizans imparatoru II.Isaakios Angelos arasında neredeyse savaşa dönüşecek anlaşmazlıklar çıktı. Ama sonunda iki taraf da öfkesine hâkim oldu ve Friedrich 1190 Mart'ında ordusunu Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçirip güneye ilerledi. Balıkesir - Alaşehir yoluyla 27 Nisan'da Denizli'ye geldi. Buradan Orta-Anadolu'ya doğru döndü. Ondört yıl önce imparator Manuel'in yenilgiye uğradığı Myriokephalon mevkiinden geçerken, 3 Mayıs'da burada Selçuklular ile küçük bir çarpışma cereyan etti. Friedrich daha Haçlı seferine çıkmadan önce Macaristan ve Bizans hükümdarları ile Türkiye Selçuklu sultanı II.Kılıç Arslan'a elçiler yollayıp ordusuyla birlikte bu ülkelerden geçmek üzere izin istemişti. Ancak Kılıç Arslan Haçlıların kendi ülkesinden kolayca geçmelerine seyirci kalmak niyetinde değildi. Bununla beraber Alman ordusunun büyüklüğü karşısında tereddüde düşerek bunlarla açık bir savaşa girişmedi. Büyükbabası I.Kılıç Arslan gibi, o da, böylesine büyük bir orduya karşı gerilla savaşı yapmanın daha iyi olacağını düşündü. Ordunun peşine takılıp geride kalanları veya yiyecek aramak için uzaklaşanları yakalamak ve artçı birliklerini rahatsız etmekle yetindi. Bu etkili

İmparator Friedrich Barbarossa

bir taktik oldu. Açlık, susuzluk ve Türk okçuları Haçlılara ağır kayıplar verdirmeye başladı. Friedrich, Akşehir üzerinden yürüyüp 17 Mayıs'da sultan tarafından boşaltılmış olan Selçuklu başkenti Konya'ya girdi. Sultanın oğlu Kutbeddin bunu önlemek için Alman Haçlılarla şiddetli bir çatışmaya girdiyse de başarı sağlayamayıp geri çekildi. Konya'da açlıklarını giderecek yiyecek maddesi bulamadıklarından Haçlılar şe-

hirde fazlaca kalmayıp Meram bahçelerine doğru ilerlediler ve burada altı gün dinlendiler. Sonra tekrar yola koyulup, 30 Mayıs'da Karaman'a vardılar ve Toros dağlarını aşıp Göksu nehrinin açtığı vadiden Silifke'ye doğru yürüdüler. 10 Haziran 1190'da Alman Haçlı ordusu Silifke ovasına indi ve nehri geçip şehre girmeye hazırlandı. Fakat burada, ordunun önünden muhafız birliğiyle ilerlemiş olan imparatorlarının nehir kıyısında yatan cesedi ile karşılaştılar. Burada ne olup bittiği kesin olarak bilinmiyor. Belki serin suda ferahlamak için girdiği nehirde kalbi durmuştu; belki suyun akıntısıyla boğulmuştu; belki de atının ayağı sürçmüş ve onu suya fırlatmış, ağır zırhı da kendisini dibe çekmişti. Friedrich'in bu ani ölümü ordusunu mahvetti. Zaten bir kısmı yollarda ölmüştü. Silifke önüne kadar gelenlerin bir kısmı da buldukları ilk gemiye atlayıp Avrupa'ya geri döndüler. Muazzam Alman ordusu çöküvermişti. İmparator Friedrich Barbarossa'nın oğlu Friedrich geriye kalanlarla Çukurova'dan geçip Antakya'ya geldi. Babasının sirkeye yatırılmış cesedini de Kudüs'e taşımak niyetiyle yanında getirmişti. Fakat orada sirkenin işe yaramadığını ve cesedin çürüdüğünü farkederek onu çabucak Antakya katedraline gömdüler. Friedrich iki ay Antakya'da dinlendikten sonra, kendisini karşılamak üzere buraya koşup gelen kuzeni Konrad'ın ısrarıyla ama Friedrich, bu defa yanında daha da küçülmüş bir orduyla Ağustos sonunda yola koyulup 4 Ekim'de Akkâ önüne ulaştı. Fakat Doğu'daki Frankların ümitle bekledikleri büyük Alman ordusu artık bir hiçti; umutla beklenen yardım yokolup gitmişti. Müslümanlar ise ansızın imparatorun ölüm haberini alınca, bunun Allah'ın bir mucizesi olduğunu söylediler. Salaheddin hatta bütün İslâm dünyası rahatladı.

Friedrich Barbarossa'nın Silifke çayında boğulup ölmesi (10 Haziran 1190)

1190 sonbaharında Akkâ önünde iki tarafı da kesin sonuca götürmeyen çarpışmalar sürüp giderken, kraliçe Sibylle salgın hastalıktan öldü. Bu durumda krallığın vârisesi kızkardeşi Isabella oldu. Guy'ün tacı tehlikeye düştü; zira krallık tacı ona kraliçe Sibylle'in kocası sıfatıyla giydirilmişti. Guy'e düşman olan baronlar ve Ibelin ailesi ondan kurtulmak için

bu durumu fırsat bildiler. Kendilerinin kral namzedi, tahtın sahibi Isabella ile evlendirmeyi düşündükleri Konrad de Montferrat idi. Fakat Isabella, Onfroi de Toron ile evliydi. Önce bu evlilik feshedildi ve 24 Kasım'da Isabella ile Konrad'ın nikâhları kıyıldı. Yeni evliler Sûr'a çekildiler ve Isabella ertesi yıl kendisine Maria adı verilen bir kız çocuk doğurdu. 1190/91 kış aylarında da Akkâ önündeki durumda değişiklik olmadı. Ancak açlık ve hastalıklar yüzünden Haçlı karargâhında ölenlerin sayısı arttı. Blois ve Sancerre kontlarının ölümünü, Alman imparatorunun oğlu Friedrich takip etti. İlkbahar başında Doğu'ya gelen Friedrich'in kuzeni Avusturya *markgraf*'ı Leopold Almanları kendi bayrağı altında topladı. Champagne kontu Henri ise haftalarca ölüm halinde yattı ama sonunda iyileşti.

Haçlı karargâhı herşeye rağmen kuvvetliydi. Salaheddin de bunlara kesin taarruza bir türlü karar veremiyordu. Kendi birlikleri de yorgundu. Yeni kuvvetler geldiğinde, yorgunları kısım kısım dinlenmek üzere geri yolluyordu. Hatta bir fırsatını bulup 13 Şubat'ta Akkâ'nın yorgun garnizonunu, yeni kumandanlar ve yeni askerlerle değiştirmişti. Fakat onun bir an önce kesin sonuca ulaşamaması, çok acı gelişmelere sebep olacaktı. 1191 ilkbaharında Salaheddin'in yapamadığını belki de çekilen korkunç açlık tamamlayacaktı. Ama Mart ayında tıklım tıklım buğday yüklü bir geminin gelişi ve onun arkasından diğer gemilerin sökün edişi Haçlılara yeniden hayat verdi. Aynı zamanda bu gemiler, Fransa ve İngiltere krallarının artık Filistin sularına ulaşmış oldukları haberini de getirmişlerdi.

Fransa ve İngiltere Krallarının Haçlı Seferi

Aslında Fransa kralı II.Philippe Auguste ile İngiltere kralı II.Henry haçı yıllar önce, 22 Ocak 1188'de kabul etmişlerdi. Esasen iki rakip kral, Papa'nın yeni bir Haçlı seferi çağrısını bu tarihten birkaç ay önce haber almış bulunuyorlardı. Fakat aralarında savaş devam ediyordu ve birbirlerinden çekindikleri için ikisi de ülkesini terkedip böyle uzun bir sefere çıkmaya pek heves göstermemişti. Ancak yanlarına

İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard

gelen Sûr başpiskoposu Josias yaptığı dokunaklı konuşmayla ikisini de ikna etmiş ve 22 Ocak'ta yapılan toplantıda kıallar ile birlikte Flandre kontu, bir çok din adamı, asilzade ve şövalye de Haçlı yemini etmişlerdi. İngiltere kralının oğlu Richard ise daha 1187 Kasım'ında haç için yemin etmişti. 1188 ilkbaharında Avrupa'da Haçlı ruhu yeniden canlanmıştı. İki kral derhal Haçlı seferinin sonuna kadar yürürlükte kalacak bir saldırmazlık anlaşması yaptılar. İki tarafın birbirine karşı duyduğu güvensizlik ise, orduların beraberce harekete geçmesi kararıyla halledildi. Kral Henry sefer masraflarını karşılamak maksadıyla "Salaheddin Vergisi "adını taşıyan bir vergi koydu; herkes gelirinin onda birini Haçlı seferi için vergi olarak ödeyecekti. Din adamları ülkenin her yanına dağılarak heyecanlı vaazlar vermeye başladılar: Kutsal Ülke'nin kaybı, kötü yaşayışları sebebiyle Tanrı'nın Hristiyanlara ilâhî cezasıydı. Herkes namuslu olmalı, temiz yaşamalıydı. Seferde küfür etmek, kumar oynamak yasaktı. Kadınlar götürülmeyecekti. Herkes derli toplu ve sade giyinecek, günde sadece iki kap yemek yiyecekti. Fransızlar göğüslerine kırmızı, İngilizler beyaz haç takacaklardı. Hazırlıklar ilerliyordu ama iki taraf yine kapıştılar. Bu kez İngiltere kralı Henry'nin oğlu Richard, Fransız kralıyla beraber babasına karşı döğüşmekteydi. Papa hepsini aforoz ile tehdit etti. Aldıran olmadı. Bütün çabalar boşunaydı. Savaş nihayet kral II.Henry'nin 6 Temmuz 1189'da ölümüyle son buldu. Yerine oğlu I.Richard (Arslan Yürekli) 3 Eylül'de tahta çıktı. 1189 Kasım'ında Fransa kralı Philippe, Richard'a kendisinin Haçlı seferine çıkmak üzere ordusunu 1 Nisanı 1190'da Vézelay'da toplayacağını bildirdi. Richard bu çağrıyı memnunlukla kabul etti. Ancak seferin tarihi, Fransa kraliçesi Isabella'nın Mart'ta ölümü yüzünden bir kez daha ertelendi.

Nihayet iki kral Hittîn Savaşı'ndan tam üç yıl sonra, 4 Temmuz 1190'da beraberce Vézelay'dan yola çıktılar. Üçüncü Haçlı Seferi'ne komuta eden iki kral çok değişik yaratılışta idi. Richard boylu poslu, güçlü, ve yakışıklıydı; uzun altunî kızıl saçları vardı. Annesi Eleanore'un sarayında nezaket ve zarafeti öğrenmişti; babasından ise savaş sanatını. Tam bir romantik şövalye tipiydi. Dostları ve adamları kendisine sadakatle bağlıydı. Bununla beraber dengesiz bir adamdı. Aile kavgalarına karışmış, babasına isyan etmişti. Kardeşlerine güvenmezdi. Sadece, Sicilya kralı Guillaume ile evlenmiş olan en küçük kızkardeşi Joanna'yı severdi. Cömertlik gösterilerine rağmen, paraya çok düşkündü. Bazen çok zalim olabilirdi. Aslında kral olarak devleti idare kabiliyeti yoktu, ama savaşta iyi bir kumandandı.

Philippe tam anlamıyla başka bir tip idi. Sert, cahil, riske girmekten korkan biriydi. Çekici ve güzel değildi; bir gözünü kaybettiği için daha da çirkinleşmişti. Richard'dan sekiz yaş küçük olmasına rağmen, on yıldan beri kraldı. Becerikli ve hilebaz bir politikacıydı. Gösterişi sevmezdi. İyi bir savaşçı olmadığı halde, kuşatma plânları yapmakta ve kuşatma makineleri çizip hazırlamakta hünerliydi. Philippe bir kahraman da değildi. Haçlı Seferi'ne mecbur olduğu için katılıyordu; asıl isteği Avrupa'da kalmak ve ülkesinin topraklarını genişletmekti. Richard ise aksine sefere büyük bir istek ve heyecanla çıkıyordu.

İngiltere kralı Richard'ın kızkardeşi Sicilya kraliçesi Joanna'nın mührü

Fransız ve İngiliz Haçlı orduları önceden yapılan plâna göre Doğu'ya Sicilya yoluyla gideceklerdi. Bu plân Sicilya kralı II.Guillaume'un tasdiki ile kabul olunmuştu. Guillaume, İngiltere kralı Henry'nin kızı, Richard'ın da kızkardeşi Joanna ile evliydi ve kendisi de Haçlı seferine çıkmak niyetindeydi. Fakat kral Henry'nin ölümünden dört ay sonra Guillaume da ölmüş ve çocuğu olmadığı için yerine kuzeni Lecce kontu Tankred geçmişti. Tankred çirkin, gösterişsiz, ufak tefek bir adamdı. Tahta çıkınca pek çok güçlükle karşılaşmıştı. Ayrıca kraliçe Joanna'ya karşı kötü davranmış, kadını kilit altına sokup mallarına el koymuş ve Richard'a verilmesi gereken mirası da gasbetmişti. Şimdi Fransa kralı ile birlikte İngiltere kralı Richard da Sicilya'ya geliyordu; tabiatıyla Tankred, Richard'ın gelişinden endişe duymaktaydı.

Fransız ve İngiliz Haçlı orduları Vézelay'dan Lyon'a kadar beraberce ilerlediler. Philippe, Lyon'dan sonra ordusunu Alpler'den geçirerek Nis (Nizza) üzerinden Cenova'ya geldi ve buradan seyahatine deniz yoluyla devam ederek 14 Eylül'de Messina'ya vardı. Richard ise İngiliz filosunu daha önce yola çıkarmıştı. Kendisi bütün kara kuvvetiyle Lyon'dan Marsilya'ya giderek filosuyla 22 Ağustos'da burada buluştu. Ordusunun bir kısmı Marsilya'dan Filistin'e yelken açarken, Richard da ana ordusuyla birlikte Sicilya'ya hareket etti ve 3 Ekim'de Messina'ya ulaştı.

Messina'da yeniden biraraya gelen Fransa ve İngiltere kralları Haçlı seferinin bundan sonraki kısmı üzerinde müşterek şartlar ve hakları içeren bir anlaşma imzaladılar. Ayrıca yapılacak fetihlerin iki kral arasında eşitçe taksim edilmesi konusunda karara vardılar. Haçlı orduları kış aylarını Sicilya'da geçirdi. Haçhlar adanın Ortodoks halkından ve heryerde karşılarına çıkan Araplardan hiç hoşlanmadılar. Richard da Sicilya kralı Tankred'e çok kızgındı. Kısa zamanda Haçlılar ile yerli halk arasında çıkan çatışmalar büyüdü. Richard, Messina şehrine saldırıp yağmaladı; onun bu sert tutumu karşısında Tankred sindi. Derhal kraliçe Joanna'yı serbest bırakıp mallarını iade ettiği gibi, Richard'ın mirastan hakkı olan altınları da ödedi. Richard paraları alınca yumuşadı ve yağmaladığı yerli halka ait malları geri verdi. Böylece barış yeniden sağlanmış oldu.

Richard ile Philippe'i ilgilendiren başka bir sorun da burada halledildi. Richard, babasının zoruyla Philippe'in kızkardeşi Alice ile nişanlanmıştı. Ama bu hanımla evlenmeyi istemiyordu. Zira Alice daha çocukluğunda gönderilmiş olduğu İngiliz sarayında babası Henry ile gereğinden fazla yakın olmuş ve bu konuda çirkin dedikodular yapılmıştı. Annesi Eleanore onun Navarra kralının kızı Berengaria ile evlenmesini istiyordu. Bu evlilikle sınır komşusu olan İspanya ile Aquitania arasındaki dostluk pekiştirilmiş olacaktı. Richard da bunu kabul etmişti. Philippe'e durumu açıkladıktan sonra annesine haber gönderip Berengaria'yı Sicilya'ya getirmesini söyledi. Philippe uğradığı hakaretten deliye döndü ve sonuçta iki kral arasındaki münasebetler daha da soğudu. Nihayet Philippe 30 Mart 1191'de Fransız donanmasıyla Doğu'ya yelken açtı. Onun hareketinden birkaç saat sonra ise Richard'ın annesi Eleanore ile Berengaria Messina'ya geldiler. Philippe, Sûr'da kuzeni Konrad de Montferrat tarafından sevinçle karşılandıktan sonra ordusuyla birlikte 20 Nisan'da Akkâ önüne gelerek kuşatmaya katıldı; yeni kuşatma kuleleri ve âletleri yaptırdı. Kuşatma şiddetlendi. Fakat surların hücumla zaptı işi, Richard ile İngiliz ordusunun gelişine kadar ertelendi.

Richard 10 Nisan'da Messina'dan ayrıldı. Ancak İngiliz donanması fırtınaya yakalandı. Gemilerin bir kısmı battı. Richard'ın gemisi önce Girit sonra Rodos'a sığınırken, kızkardeşi Joanna ve ni-

şanlısı Berengaria'nın bindiği gemi Kıbrıs adasında Limasol'a sürüklendi. Fakat hanımlar, Bizans imparatoru Andronikos I. Komnenos'a isyan ederek kendi başına Kıbrıs'ın hâkimiyetini elinde tutan asi Isaakios Dukas Komnenos tarafından kötü muamele görüp gemide mahsûr tutuldular. Bir hafta sonra Richard, deniz tutmuş ve sinirli bir halde Limasol'a ulaştı. Kızkardeşine ve nişanlısına yapılan muameleye kızarak derhal adaya asker çıkardı. Isaakios ise Richard'ın gücünü küçümseyip ona karşı çıktı. Ama sonunda mağlup olup esir düştü ve Richard Kıbrıs adasını eline geçirdikten sonra yoluna devam ederek 8 Haziran 1191'de Akkâ'ya geldi ve kuşatmaya katıldı.

Akkâ'nın Düşüşü ve Richard'ın Vahşeti

Akkâ, 1189 Ağustos sonundan beri, neredeyse iki yıla yakın süredir kuşatma altındaydı. Bu süre, hem Müslüman garnizonu hem de şehri kuşatan Haçlılar için çok zor geçmişti. Ancak, mazeretler ne olursa olsun, Salaheddin'in Üçüncü Haçlı Seferi Fransız ve İngiliz ordularının buraya ulaşmasından önce Akkâ'yı Haçlı kuşatmasından

Arslan Yürekli Richard'ın mührü

kurtarması gerekirdi. Müslüman tarihçiler, Salaheddin'in bu konuda gerektiği kadar enerjik davranmadığını ve üstelik bazı hatalar yaptığını dile getirmektedirler. Bu tarihçiler, kuşatma devam ederken Gökbörü ve Takiyyeddin'in Salaheddin tarafından Elcezire bölgesine gönderilmesinin ordunun gücünü zayıflattığını söylemekte ve ayrıca - yorulmuş oldukları sebebiyle - Akkâ garnizonunu değiştirmesini yanlış bulmaktadırlar. Bunların ifadelerine göre, 10.000 kişiden fazla sayıda olan garnizonun şehirden çıkarılmasından sonra, bunların yerine içeri ancak öncekilere nazaran askerî bakımdan daha düşük kalitede ve sayıca daha az - 4.000 civarında - asker konulabilmiştir. İmâdeddin el-İsfahânî, şehirden 60 emîrin çıktığını ve bunların yerine ancak 20 emîrin şehre girebildiğini kaydetmiştir. Ayrıca birçok sanatkâr ve görevli de şehirden çıkmıştı ve bu yüzden daha sonra ihtiyaç duyulduğunda içerdeki mancınık ve savunma âletlerini tamir edecek ustalar bulunamamıştı. İbnülesîr de, Akkâ'nın Haçlı kuşatmasından kurtarılması hususundaki gayretlerin gevşek ve yetersiz kaldığını açıkça söylemektedir. Ne yazık ki; Müslümanlar bu zaafın bedelini çok ağır ödeyeceklerdi.

Akkâ'yı kuşatan Haçlılar, Üçüncü Haçlı Seferi ordularının Akkâ önüne gelişiyle nihayet bekledikleri yardıma kavuştular. Artık işi bitirmek için herşey hazırdı. Fransız ve İngiliz donanmasının Akkâ limanını tamamen abluka altına alması ise, garnizona herhangi bir şekilde yardım ulaştırmayı imkânsız kılmıştı. Anlaşıldığına göre, garnizon ile doğru dürüst haberleşme bile yapılamıyordu. Bütün Haçlı kuvvetlerinin Akkâ önünde toplanmasından bir ay sonra şehir garnizonu 12 Temmuz 1191 günü, Salaheddin'in izni olmadan, şehri Haçlılara teslimi kabul etti. Ayrıca garnizon, aralarından asalete mensup 100 kişinin adlarıyla belirtildiği 1.500 Hristiyan esirinin serbest bırakılmasını ve Gerçek Haç'ın iadesini de kabul etmişti. Sa-

laheddin bu duruma çok üzüldü. Fakat yapacak başka birşey olmadığını düşündü ve anlaşma şartlarına uyacağını açıkladı.

Akkâ yeniden Haçlıların eline düşmüştü ve tam yüzyıl "İkinci Krallık" adıyla anılacak Haçlı hâkimiyetinin başkenti ve idare merkezi olacaktı. Salaheddin Haçlılara ağır darbe indirmiş, Kudüs'ü fethetmiş ama bunları Suriye ve Filistin'den tamamen söküp atamamıştı. Bu görevi yüzyıl sonra bir başkası tamamlayacaktı.

Haçlılar daha Akkâ'yı işgal ederken şehrin bölüşülmesi konusunda aralarında tartışmalar, kavgalar çıktı; kim nerede oturacaktı, kim neyi alacaktı, Guy mü, Konrad mı kral olacaktı... Richard ve Philippe, aralarında herşeyi eşit paylaşacakları kararına uygun olarak sancaklarını şehre diktiler. Alman Haçlı Seferi'nin bir hiç olan kalıntısına komuta eden Avusturya *markgraf*'ı Leopold de imparator Friedrich Barbarossa'nın hakkına dayanarak kendi sancağını ötekilerin yanına dikti. Ama Richard'ın mecbur olduğundan daha fazlasını paylaşmaya niyeti yoktu. Her zamanki diplomatik tavrını gösterdi: Leopold'un sancağını zorla indirip kalenin dışındaki hendeğin suyu içine attı. Fakat bir yıl sonra bu yaptığına çok pişman olacaktı.

Tabii asıl sorun hangi Haçlı kontunun hangi binayı alacağı değildi. Asıl mesele hangi İtalyan şehrinin hangi ticarî hakları elde edeceği idi. Zira Pisa ile Cenova için Akkâ'da üstünlük sağlamak işi, ölüm-kalım mücadelesiydi. Kilisenin Mısır ile ticareti yasaklaması bu konuyu daha da önemli hale getirmişti. Pisalılar Guy'ün adamlarıydılar, Cenovalılar ise Konrad'ın. Nihayet karar verildi. Guy kral olarak kalacaktı; bu da Pisalıların Akkâ'da korunacakları demekti. Konrad ise Sûr'un hâkimi olacaktı; bu da Sûr'un Cenovalıların kalesi olacağı anlamına geliyordu. Konrad ayrıca tahtın vârisi tayin edilmişti ama bu durum Pisalıların hiç hoşuna gitmedi. Daha önce Akkâ'da oturmuş olan Hristiyanlara gelince, bunlar eski mallarına ancak Konrad ve kral Philippe'in gayretiyle sahip olabildiler.

Akkâ'nın ele geçirilmesinden ve Guy ile Konrad hakkında varılan uzlaşmadan sonra Fransa kralı Philippe bir Haçlı olarak artık görevini yerine getirdiğini düşünüyordu. Hasta ve yorgundu. Richard'dan bıkmıştı. Ordusunun büyük bir kısmını Doğu'da bırakarak, bir an önce ülkesine dönmek üzere, 2 Ağustos 1991'de Konrad ile birlikte gittiği Sûr'dan Brindisi'ye yelken açtı. Yola çıkmadan önce Richard'a, kendisi yurduna dönmeden onun topraklarına saldırmayacağını vaat etmek zorunda kalmıştı. Akkâ'da ganimetin paylaşılmasından dışlanan Leopold de, yüreği Richard'a karşı kin ve öfkeyle dolu olarak Avrupa'ya dönmüştü. İngilizler her ne kadar Fransa kralının gidişine kızdılarsa da, bundan böyle bütün idare Richard'ın elinde toplanmış oluyordu. Şimdi Richard tek liderleriydi.

Richard bir an önce Kudüs'e yürümek hevesindeydi. Esirlerin mübadelesiyle uğraşıp burada uzun süre kalmak istemiyordu. Elinde 3.000'e yakın Müslüman esir vardı. Salaheddin bu durumda Hristiyan esirleri nasıl olsa serbest bırakırdı. Gerçekten de Salaheddin, anlaşmaya uygun olarak ilk grup esirleri serbest bıraktı. Fakat Richard, adları belirtilen asillerin hepsinin teslim edilmediğini ileri sürerek, Müslüman esirleri serbest bırakmayı reddetti. Bundan sonra yapılan pazarlıklar, görüşmeler başarısız kaldı. Kudüs'e gitmek için sabırsızlanan Richard, fidye konusundaki anlaşmazlığı kendine has barbarca usulle çözümledi: Akkâ garnizonundan geriye kalan 2.700 adamı, 300 kadar hanımları ve çocukları ile birlikte zincirlere vurarak 20 Ağustos günü şehir dışına sürükledi. Bun-

ları Salaheddin'in ordusunun gözleri önünde insafsızca katlettirdi. Richard'ın savaşçıları büyük bir zevkle bu kasaplık görevini yerine getirirken, olayı gören Müslüman askerleri arkadaşlarının yardımına koştularsa da, karanlık basıncaya kadar Haçlı saflarını yarıp onlara ulaşamadılar. Savaş esirlerinin böylesine bir vahşetle öldürülmesi, herhalde Batı usulü bir teşekkür idi; zira Salaheddin henüz Akkâ kuşatması sürerken Haçlı karargâhında hasta yatan Fransa kralına beslenip iyileşmesi için piliçler yollayacak kadar merhametli davranmıştı. Ne acıdır ki, Haçlı tarihçisi Ambroise da eserinde bu katliamdan dolayı Tanrı'ya hamdettiğini yazmaktadır. Tabiatıyla böylesine acımasızca işlenen canilik iki taraf arasındaki barış görüşmelerinin sonu oldu.

Richard'ın Kudüs'ü Ele Geçirmek İçin Yaptığı Başarısız Seferler

22 Ağustos Perşembe günü Richard ordusunu Akkâ'dan çıkardı ve kıyıyı takip ederek güneye Yafa'ya doğru ilerlemeye başladı. Aslında kimse Akkâ'dan ayrılmak istemiyordu; zira Akkâ bir sefahat şehri olmuştu. Ama Richard'a karşı çıkamadılar. Önde ve arkada Templier ve Hospitalier şövalyeleri, ortada kraliyet sancağı etrafında İngilizler yürümekteydi. Filo, ordu ile birlikte ilerlemekte, bunların yiyecek ve içeceklerini taşımaktaydı. Salaheddin de Haçlıların yanı sıra biraz içerden ilerliyordu ve Türk atlıları Haçlı ordusunun artçılarına durmadan hücum edip geride kalanları esir alıyor, bunlar Akkâ katliamına misilleme olarak idam ediliyorlardı. Haçlı ordusu 7 Eylül'de Arsuf'a vardığında, Salaheddin bunları savaşa zorladı. Niyeti Haçlıları kargaşaya düşürüp saflarını dağıtmaktı. Çünkü küçük gruplara saldırdıklarında bu grupları yok etmek kolaydı. Fakat Haçlı ordusunda çıkan kargaşaya rağmen saflar da-

Müslüman esirlerin Richard tarafından öldürülmesi

ğılmadı ve Haçlılar saldırıya geçtiğinde Müslümanlar gafil avlandı. Salaheddin bozulan birliklerini yeniden toplamayı ve düzene sokmayı başardı. Fakat ikinci bir taarruz için zaman bulamadı. Akşamın karanlığı çökmekteydi. Arsuf'daki savaş kesin bir sonuca ulaşmamıştı, ama Haçlılara büyük moral vermişti. Salaheddin, Richard'ı ikinci bir savaşa zorlamaya çalıştıysa da, Richard buna yanaşmadı ve yürüyüşüne devamla Yafa'ya geldi. Burasını ordusu için üs haline getirdi. Kış ortasında Remle üzerinden Kudüs'e doğru yürüdü. Ama hiçbir şekilde Kudüs'e ulaşamadı. Bu hususta giriştiği bütün teşebbüsler neticesiz kaldı. Bu arada geri dönmesi için yurdundan mesajlar alıyordu. Ülkesinde işler iyi gitmiyordu. Richard, Salaheddin ve kardeşi el-Adil ile sürekli haberleşme içindeydi; taraflar arasında evlilik ittifakları dahil çeşitli barış teklifleri konuşuluyordu. Salaheddin, Richard'ın tekliflerine kesin red cevabı vermiyordu fakat kabul için acelesi de yoktu. Richard nasıl olsa ülkesine gidecekti. Ayrıca Salaheddin, Konrad ile de temas halindeydi ve Konrad'ın Richard ile arası iyice bozulmuştu. Salaheddin Haçlıları bölmeye çalışıyordu. Aynı zamanda kendisi de barış yapmaya taraftardı. Sağlığı pek iyi değildi. Eski enerjisi kalmamıştı. Kardeşi el-Adil ise şimdi çok ihtiraslı davranıyordu. Kendi hesabına hem Richard ile, hem de Konrad ile görüşmeler yapıyordu. Salaheddin istemese bile el -Adil pekalâ bunlarla bir anlaşma yapabilir ve üstelik Salaheddin'in durumdan memnun olmayan ve homurdanan emîrlerinin desteğini de sağlayabilirdi.

1192 Mart ayı sonunda iki taraf arasında bir anlaşmaya varılmış gibiydi. Franklar ellerine geçirdikleri yerleri muhafaza edecekler, Kudüs'e haccetmek ve burada Lâtin papazlar bulundurmak hakkına sahip olacaklardı. Gerçek Haç iade edilecekti. Kalesi tamamen yıkılmak şartıyla Beyrut'u da alabilirlerdi. Richard durumdan memnundu. Artık ülkesine dönebilirdi. Kardeşi John İngiltere'de karışıklık yaratıyordu ve Fransa kralı Philippe de Normandia bölgesini tehdit etmekteydi. Doğu'ya Kudüs'ü almak için gelmişti, hedefi buydu. Ama bütün çabaları sonuçsuz kalmıştı. Bundan sonra da birşey yapamayacağını biliyordu. Ancak gitmeden önce Guy ile Konrad arasındaki krallık meselesinin kesin olarak halledilmesi gerekliydi. Bütün şövalyeler ve yerli baronlarla bir toplantı yaptı. Guy ile Konrad'dan birini kral olarak seçmelerini istedi. Guy'e tek bir oy bile çıkmadı. Herkes Konrad'ı istiyordu.

Richard seçim sonucundan herhalde memnun kalmadı ama soğukkanlı davrandı ve Konrad'ı kral olarak tanımayı kabul etti. Kendisinin adayı Guy kaybetmişti. Richard teselli mükâfatı olarak onun Kıbrıs adasını satın almasını sağladı. Mayıs ayı başında Guy, sınırsız yetkilerle adayı istediği gibi yönetmek üzere Kıbrıs'a gitti. Bu arada Richard yeğeni Henri de Champagne'ı bu iyi haberi Konrad'a bildirmek üzere Sûr'a göndermişti. Taçlandırma töreni Akkâ'da yapılacaktı. Fakat tören hazırlıkları sürerken, 28 Nisan akşamı Konrad, Sûr'da iki Haşhâşî tarafından sokakta öldürüldü. Neden ve kimin emriyle öldürüldüğü hiç anlaşılamadı. Cinayeti Richard'ın ayarladığı söylendi. Daha birçok değişik nedenler ileri sürüldü. Ama faili değil, sebebi meçhul bir cinayet olarak kaldı. Bu ölümden Henri de Champagne en çok faydalanan kişi oldu. Cinayeti duyar duymaz Akkâ'dan koşup tekrar Sûr'a geldi. Halk derhal kendisini prenses Isabella ile evlenip tahta çıkacak kişi ilân etti.

Henri genç ve sevilen bir şahıstı. Aynı zamanda hem kral Richard'ın, hem de kral Philippe'in yeğeniydi. Konrad'ın ölümünden bir hafta sonra, 5 Mayıs'da dul prenses Isabella ile Henri'nin düğünleri Akkâ'da eğlenceli ve gösterişli törenlerle yapıldı.

Salaheddin ve Richard arasında mücadele yaz aylarında tekrar canlandı. Richard 23 Mayıs'da Daron kalesini zaptetti.Yeniden Kudüs üzerine yürüyüp yoldan geri döndü. Salaheddin Yafa'yı yağmalayıp tahrip etti. Richard geri aldı. Sonunda iki taraf da savaştan bitkin ve bıkkın hale geldi ve nihayet 2 Eylül 1192'de üç yıl sürecek bir barış anlaşmasını imzaladılar. Askalan Müslümanlarda, Yafa'nın kuzeyindeki kıyı şeridi Hristiyanlarda kalacaktı. Hacılar kutsal yerleri serbestçe ziyaret edebileceklerdi. Müslümanlar ve Hristiyanlar karşılıklı olarak birbirlerinin ülkelerinden geçebileceklerdi. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Akkâ'ya giden Richard, 9 Ekim'de

İmparator VI.Heinrich

Richard Alman imparatoru VI.Heinrich'in esiri

buradan denize açıldı. Ancak yolculuğu maceralı geçti ve Viyana yakınlarında Leopold'un adamları tarafından yakalanarak Alman imparatoru VI.Heinrich'e teslim edildi. Richard imparatora ancak muazzam bir fidye ödemek ve vassallik yemini etmek koşuluyla 1194 Mart'ında esaretten kurtulup yurduna dönebildi. Sonuçta, Kudüs'ü zaptetmek amacıyla düzenlenmiş olan Üçüncü Haçlı Seferi de hedefine ulaşamadan bitmişti. Salaheddin'in imzaladığı anlaşma, onun Üçüncü Haçlı Seferi öncesinde Alman imparatoru Friedrich Barbarossa'ya teklif ettiği şartların aynısını içeriyordu. O halde Üçüncü Sefer sırasında bunca insan hayatı, hazine, servet ve emek boşuna harcanmıştı. Sefer son bulduğunda Suriye ve Filistin bölgesinin hâkimi yine Salaheddin idi; aslında imzalanan anlaşmanın önemi,

Arslan Yürekli Richard esarette

Salaheddin'in yıllardan beri Franklara karşı kazandığı başarıyı yazılı olarak tasdik etmesiydi. Fakat Haçlıların Akkâ'yı ele geçirmeleri ve kıyı bölgelerinde tutunabilmeleri daha bir yüzyıl süreyle krallığın devamını sağladı.

Bu seferin Hristiyanlar açısından en yararlı ve en uzun başarısı ise, Kıbrıs adasının zaptı oldu. Kıbrıs'ın, sonraki yıllarda sadece bir üs olarak değil de kendi başına bir krallık haline gelerek önemi daha da artacaktı.

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM

Salaheddin'in Ölümü

Üçüncü Haçlı Seferi ordularının Doğu'dan ayrılışından altı ay sonra Salaheddin 3 Mart 1193 Çarşamba günü Dımaşk'da öldü. Çok yaşlı değildi ama yıllardan beri devam eden mücadeleler ve savaşlardan yorgun ve hastaydı. Kış aylarında sağlığı iyice bozulmuştu. Kabul törenlerine bile zorlukla katılıyordu. 19 Şubat günü bütün gücünü toplayıp atına bindi ve Mekke'den dönen hac alayını selâmladı. Aynı akşam ağrı ve ateşler içinde yatağa düşmüştü fakat hastalığını sükûnetle karşılamaktaydı. 1 Mart'ta komaya girdi ve iki gün sonra vefat etti.

Salaheddin'in ölümünü müteakip kurduğu hâkimiyet oğulları, kardeşleri, akrabaları arasında bölüşülünce, İslâm'ın birliği parçalandı. Üstelik Eyyûbîler arasındaki aile anlaşmazlıkları Müslümanları Akkâ merkezi etrafında - ismen Kudüs Krallığı veya İkinci Krallık adıyla - varlığını sürdüren Haçlılara karşı harekete geçmekten alıkoydu. Bunun da ötesinde Eyyûbî hükümdarları genelde Haçlılarla barışı tercih ettiler.

İkinci Haçlı Krallığı

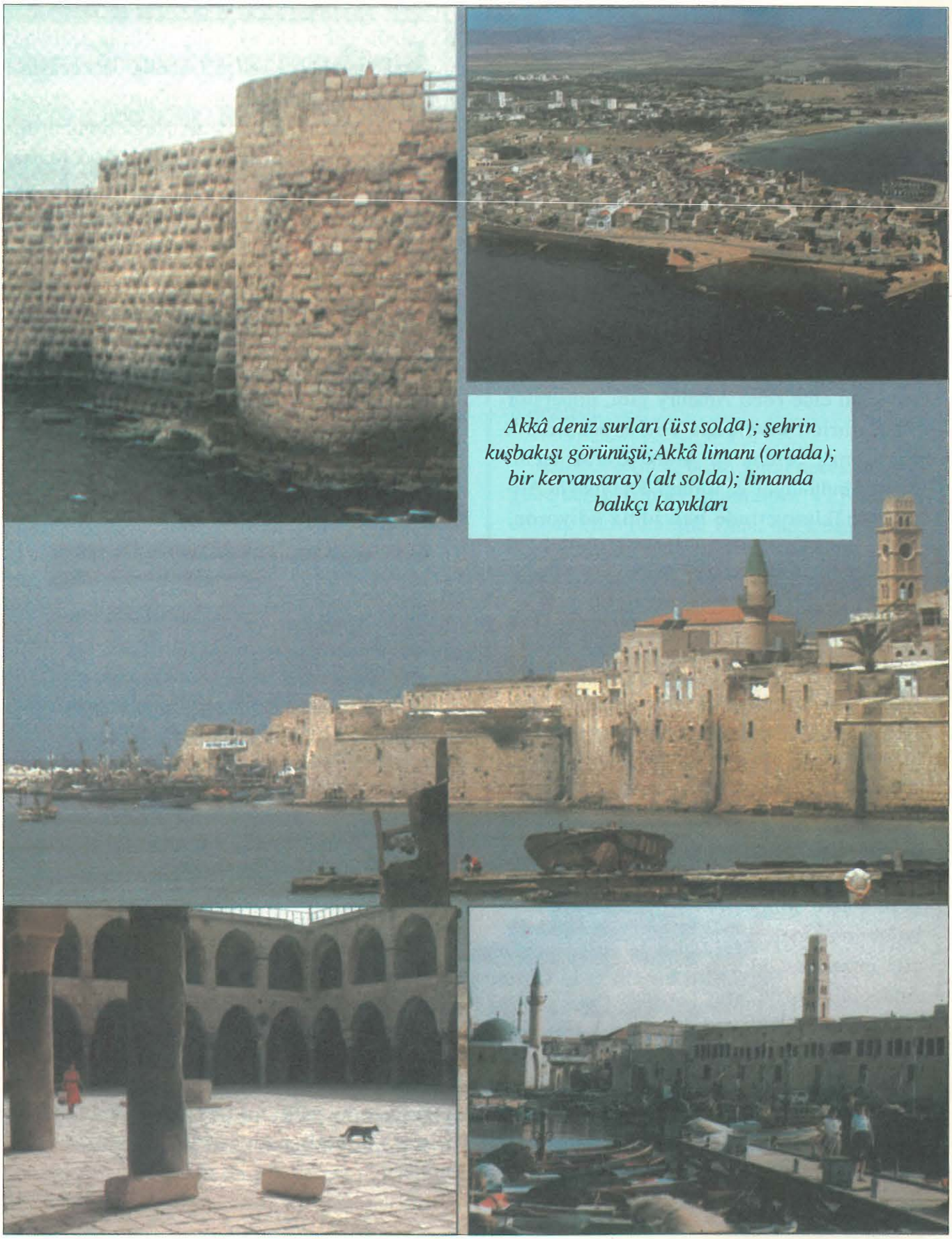
Bu durum kral Henri'nin işine yaradı; yavaş yavaş krallık içinde düzeni yeniden kurarken, kendi mevkiini de güçlendirdi. 1193'de Pisalılar ile mücadele etti; onların tarafını tutan krallık *konnetabl*'ı Amaury de Lusignan'ı tutuklattı, ama bir süre sonra serbest bıraktı. Amaury, Kıbrıs'da hüküm süren kardeşi Guy de Lusignan'a idaresi verilmiş olan Yafa'ya çekilince, kral Henri 1194'de onun *konnetabl*'lık görevini kraliçe Isabella'nın yarı kardeşi Jean d'Ibelin'e verdi. Aynı sıralarda Henri'nin hükümdarlığını tanıyan Pisalılar ile barış yapıldı ve bunlara Akkâ'daki malları iade olundu.

1194 Mayıs'ında Kıbrıs kralı Guy'ün ölümü Franklar arasında genel bir barışın kurulmasını sağladı. Amaury de Lusignan kardeşi Guy'ün yerine Kıbrıs krallığına getirildi. Akkâ kralı Henri ve Amaury, Doğu'da yaşamlarını sürdürmek için birlikte hareket etmek zorunda olduklarını kısa zamanda anladılar ve işbirliği içinde kaldılar. Bu arada Amaury, yüksek hâkimiyetini tanıdığı Alman imparatoru VI. Heinrich tarafından 1197'de taçlandırılıp resmen kral ilân edildi. İmparator yeni bir Haçlı seferi plânlamakta olduğundan, Doğu'da kendi emrinde bir krallığın bulunuşu çok işine yarayacaktı. Bu sebeple Amaury'nin başvurusunu seve seve kabul etmişti. Bu durumda Henri de Champagne her ne kadar Kıbrıs'ın yüksek hâkimiyetini elde edememişse de, krallığı içindeki yerli baronlar kendisine sadakatle bağlıydılar. Aleyhinde olanlar Kıbrıs'a gitmişler ve topraklarını Henri'nin dostlarına bırakmışlardı. Müslümanlarla barış devam ediyor, ticaret çok iyi şekilde işliyordu. Kuzeyde, sınırları iyice küçülmüş Antakya ve Trablus hâkimiyetini elinde tutan III.Bohemund bağımsız idaresini sürdürmekteydi. Ama Kilikya Ermeni hâkimi II.Leo tarafından devamlı olarak rahatsız ediliyordu. 1193 sonbaharında

II.Leo hileyle, Bagras'a davet ettiği Bohemund'u tutuklamıştı. Antakya hükümeti ve Bohemund'un oğlu Raymond derhal kral Henri'den yardım istemişler, gelip Antakya'yı Ermenilerden kurtarmasını rica etmişlerdi. Hemen Antakya'ya giden ve Sîs şehri önünde Leo ile buluşan Henri, Bohemund'un serbest bırakılmasını sağladığı gibi, iki rakip hükümdar arasında barışın kurulmasına da önayak oldu. Bu davranışıyla Henri, eski Kudüs krallarına lâyık bir halef olduğunu göstermiş, şan ve şöhreti artmıştı.

Müslüman komşuları tarafından tehdit edilmeyen Franklar şimdilik Doğu'da rahat görünüyorlardı. Ancak yeni bir Haçlı seferine kesinlikle karar vermiş bulunan Alman imparatoru VI.Heinrich'in Doğu'ya gönderdiği ilk birlikler 1197 Ağustos'unda Akkâ'ya gelince, kral Henri'nin canı sıkıldı. Edindiği tecrübeler kendisine, gereksiz yere savaş çıkarmanın delilik olduğunu öğretmişti. Müslümanlarla barışı sürdürmek krallığın çıkarlarına daha uygundu. Fakat Almanlar Doğu'ya kesinlikle savaşmak üzere gelmişlerdi. Akkâ hükümetine savaş gerekli mi, değil mi diye sormak zahmetine bile katlanmadılar. Derhal Celîle (Galilaea) bölgesine saldırdılar. Bu tecavüz Müslümanları uyardı. Bu bölgenin hâkimi el-Adil akrabalarına, aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakıp kendisine katılmalarını bildirdi. Almanlar, Müslüman sınırını henüz geçmişlerdi ki, el-Adil'in yaklaştığı haberini aldılar, el-Adil ile karşılaşmayı bile göze alamayan Almanlar korku ve panik içinde Akkâ'ya doğru kaçtılar ve canlarını kurtarmak telâşı içindeki şövalyeler, çoğu zaman olduğu gibi, yayaları geride kaderleriyle başbaşa bıraktılar. Henri toplayabildiği kuvvetleri Alman yaya askerlerini korumak üzere gönderdi. el-Adil ise bunlarla savaşa tutuşmak yerine Yafa üzerine yürüdü.

Bu durumda Henri bütün birliklerini Akkâ'da topladı. Pisalıların da yardımını istedi. 10 Eylül günü Henri, sarayın avlusunda toplanan askerî birlikleri teftiş için yukarı kattaki bir pencereye çıkmıştı. Fakat tam bu sırada yanına gelen Pisalıları selâmlamak üzere geriye döndü ve orada bulunanların şaşkın bakışları altında dengesini kaybederek açık pencereden aşağıya avluya düşüp öldü. Henri de Champagne'nın bir anda ortadan kalkması bütün krallığı şaşkınlık içinde bıraktı. Fakat ülkenin geleceğini garanti altına almak gayretiyle Franklar soruna hemen bir çözüm buldular. Yirmiyedi yaşındaki dul kraliçe Isabella bu kez de Kıbrıs kralı Amaury ile evlendirildi ve krallığın idaresi Amaury'ye teslim edildi. Amaury, Kıbrıs ve Akkâ krallıklarını birleştirmedi, ayrı ayrı idare etti. 1197'de Alman Haçlı ordusunun gelişi, Frankların Doğu'daki durumunu kuvvetlendirmek bakımından pek yarar sağlamamıştı. Bu sefer sadece Beyrut'un alınması ve Alman şövalye tarikatinin kurulmasıyla sınırlı kaldı. Alman imparatoru VI.Heinrich'in büyük bir istek ve heyecanla sahneye koyduğu sefer, onun 28 Eylül 1197'de Messina'da ölmesiyle sönüverdi. Alman Haçlıları 1198 yılı başında yurtlarına döndüler. Kral Amaury Müslümanlar ile yeniden barış sağlamaya çalıştı. Bütün Eyyûbî mirasına tek başına sahip olmak isteyen el-Adil de barışa taraftardı. 1 Temmuz 1198'de, iki taraf arasında beş yıl sekiz ay sürecek anlaşma imzalandı. Aynı yılın Kasım'ında yeğeni

Akkâ deniz surları (üst solda); şehrin kuşbakışı görünüşü;Akkâ limanı (ortada); bir kervansaray (alt solda); limanda balıkçı kayıkları

sultan el-Aziz'in ölümüyle Mısır'ın hâkimiyetini eline geçiren el-Adil'in gücü arttı.

Franklar ise Antakya prinkepsi III.Bohemund'un vârisi olan oğlu Raymond'un 1197'de ölümüyle ortaya çıkan iktidar kavgaları yüzünden sıkıntı içindeydiler. Bohemund gelini Ermeni Alice ile torunu Raymond-Ruben'i Çukurova'ya, Alice'in amcası Kilikya Ermeni kralı II.Leo'nun yanına gönderdi. Leo ise çok hırslı biri olup gücünü artırmak peşindeydi. O da, Kıbrıs kralı unvanını elde eden Amaury gibi, imparator VI.Heinrich'e ve papa III.Innocentius'a başvurmuş ve tam bu sırada krallık tacını giymiş bulunuyor ve torunu dolayısıyla Antakya hâkimiyetinde hak iddia ediyordu. Diğer taraftan III.Bohemund'un öteki oğlu Trablus kontu Bohemund da, babasına karşı girişimlerde bulunarak, Antakya iktidarını ele geçirmeye uğraşıyordu. Nitekim babası III.Bohemund'un 1201'de ölümünden sonra Antakya hâkimiyetini elde ettiysede, Kilikya Ermenileri ile Antakya Frankları arasında daha yıllarca veraset kavgaları sürüp gitti. Bu süre içinde Franklar ciddi bir Müslüman taarruzuna uğramadıklarından dolayı doğrusu çok şanslıydılar. Türkiye Selçuklu sultanı II.Kılıç Arslan'ın 1193'de ölümünden sonra oğulları arasında çıkan iktidar mücadelesi, Rükneddin Süleyman'ın aile mirasını elinde birleştirmesine kadar Anadolu'yu uzun bir iç savaşa sürüklemişti. Haleb Eyyûbî hükümdarı ez-Zâhir ise amcası el-Adil'in gittikçe artan gücüne karşı kendi hâkimiyetini korumaya çalışıyordu. Antakya'daki olayları endişeyle izleyen ve Frank krallığının içinde bulunduğu zaafı bilen kral Amaury 1204 Eylül'ünde el-Adil ile tekrar, altı yıl sürecek, bir anlaşma imzaladı. Fakat altı ay sonra 1 Nisan 1205'de Amaury öldü. Kraliçe Isabella da kocasından sonra fazla yaşamadı. Dört defa evlenmiş ve arkasında beş kız çocuğu bırakmıştı. Kızlarının en büyüğü onüç yaşındaki Maria de Montferrat krallığın vârisesi oldu ve Beyrut hâkimi olan üvey dayısı Jean d'Ibelin kendisine nâib tayin olundu.

Jean d'Ibelin, kral Amaury'nin sultan el-Adil ile yaptığı barışı bozmadan, 1210'da Marie, Fransa kralı Philippe'in uygun bulup gönderdiği Jean de Brienne ile evleninceye kadar, krallığı akıllı ve uzakgörüşlü bir siyasetle sükûnet içinde idare etti. Buna mecburdu da. Batı'dan gelecek kuvvetli birlikler olmadan, krallık Müslümanlara karşı hiçbir ciddi girişimde bulunamazdı. Franklar Kudüs'ü zaptetmek ve krallığı genişletip kuvvetlendirmek istiyorlarsa, kesin olarak Avrupa'dan yeni bir Haçlı seferinin yardıma gelmesi şarttı. İmparator VI.Heinrich'in muazzam bir Haçlı ordusu toplayarak Doğu'ya gelme girişimi onun 1197'de aniden ölmesiyle, aynen babası Friedrich Barbarossa'nın 1190'da yaptığı Haçlı Seferi sırasındaki ölümü gibi, Batı'dan gelecek yardım umutlarını söndürmüştü. Fakat 1197'den sonra da Doğu'ya, Avrupa'da yeniden büyük bir Haçlı ordusunun toplanmakta olduğu söylentileri gelmekte idi. Bu söylentiler hiç de boşuna değildi. 1198'de papa seçilen III.Innocentius büyük bir hırs ve gayretle yeni bir Haçlı seferi hazırlamakta ve bütün Hristiyan dünyasını Roma kilisesinin hâkimiyeti altında birleştirmeye karar vermiş bulunmaktaydı. Gerçekten de bir Haçlı Seferi yapıldı. Ama asla Filistin'e ulaşamadı. Haçlılar bu defa Bizans'a, Doğulu din kardeşlerine saldırmaya gidiyorlardı.

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1203 - 04)

Hedefinden Sapan Haçlı Seferi

III.Innocentius unvanıyla 8 Ocak 1198 de papa seçilen Giovanni Lotario asil bir İtalyan ailesine mensuptu ve bu sırada otuzyedi yaşındaydı. Paris'te teoloji, Bologna'da hukuk eğitimi görmüştü. Çok ihtiraslı bir adamdı. İlk kez papa VII.Gregorius tarafından plânlanan ve papa II.Urbanus tarafından başlatılan Haçlı Seferleri hareketini, Papalığın tarihî bir misyonu olarak kabul ediyor ve bütün lâik kralları kilisenin idaresi altında tutmayı hedefliyordu: Cennette en yüksek seviyeye sahip olan Papa'nın, dünyada da en büyük hükümdar olması gerektiğine inanıyordu. Siyasî emellerini gerçekleştirmek için de, eline geçen her fırsatı kullanmaya hazırdı. Görevine başlar başlamaz, derhal kendi adamlarını kilisede ve Roma hükümetinde kilit noktalara yerleştirdi. Herkesin onun istek ve düşüncelerine ortak olmasını bekliyordu; itiraza tahammülü yoktu. Çok şanslıydı. Zira papa olduğunda, arzularını gerçekleştirmek için Avrupa'da ve doğuda ortamı pek müsait bulmuştu.

Kilise üzerinde baskı kurabilecek yegâne güce sahip Alman İmparatoru VI.Heinrich dört ay önce ölmüştü. Onun dul kalan hanımı Sicilya vârisesi Constance ise, hem krallığı hem de küçük oğlu Friedrich'i papanın himayesine bıraktı. Böylece Innocentius'un Güney-İtalya'daki hâkimiyeti bir çırpıda kuruluverdi. Almanya'da idareyi VI.Heinrich'in kardeşi Philipp von Schwaben üzerine almak istedi. Fakat imparatorluk hanedanının düşmanı Welf ailesi onun karşına Otto von Braunschweig'ı mukabil imparator adayı olarak ileri sürünce, Almanya bir iç savaşa sürüklendi. İngiltere kralı Richard'ın 1199'da ölümünden sonra ise, kardeşi John ile yeğeni Arthur onun mirası üzerinde savaşa tutuştular. Fransa kralı Philippe de, kendine pay koparmak için bu çatışmalara katılmaktay-

Papa III.Innocentius (1198- 1216)

dı. Bizans'da ise Komnenos hanedanına son verip tahta yükselen Angelos ailesi imparatorları zayıf kişilerdi. Bu ailenin ilk imparatoru II.Isaakios Angelos üç yıl önce, 1095'de kardeşi III.Aleksios Angelos tarafından tahtan indirilmiş ve gözleri kör edilerek - sonradan IV. Aleksios unvanıyla tahta çıkacak olan - oğlu Aleksios ile birlikte hapse atılmıştı. III.Aleksios'un idaresi de pek başarılı değildi. Fakat III.Aleksios'un imparator VI.Heinrich'den duyduğu korku sebebiyle 1197'den önce o zamanki papa III.Coelestinus ile Roma ve İstanbul kiliselerini tekrar birleştirmek üzere giriştiği müzakereler, hiç değilse o an için Bizans'ın yararına olmuştu. Çünkü yüzyıllardan beri Bizans'ı kıskanan ve bu kıskançlığı Haçlı Seferleri döneminde gittikçe tırmandırarak koyu bir nefrete dönüştüren Avrupa, Bizans imparatorluğunu yıkmak ve İstanbul patrikliğini Roma'nın hükmü altına almak ihtirasıyla yanıp tutuşuyordu. Bu duygularını Haçlı Seferleri'nin başlamasıyla açıkça gözler önüne sermişti. Bizans, siyaseti ve gücü sayesinde yüzyıldan beri bu tehlikeleri atlatmıştı. Ama şimdi zaaf içindeydi. Avrupa'nın beklediği fırsat artık doğmak üzereydi.

III.Innocentius da, kendinden önceki papa gibi, imparator III.Aleksios ile kiliselerin birleştirilmesi konusunda müzakereleri sürdürdü. Doğu kilisesi kendisine boyun eğmeli ve Roma Hristiyanlığın tek yüksek merkezi olmalıydı. Filistin sahilinde tutunmaya çalışan Frank krallığı zaten papanın vassali idi. Fakat bütün gücünü yitirmişti. Batı'dan yardım alamazsa, varlığını sürdürmesi çok zordu. Bu sebeble Innocentius, Doğu'ya yardımın her zamankinden daha lüzumlu olduğu fikrindeydi. Bu yardım, sadece kendi komutası altında düzenlenecek yeni bir Haçlı seferiyle yapılmalı ve bu güçlü Haçlı ordusu Kudüs'ü tekrar zaptetmeliydi. Böylece hayalini kurduğu, bütün Hristiyanların sadece Papalığın bayrağı ve Papanın egemenliği altında toplanması gerçekleşmiş olacaktı.

Ancak Innocentius bu Haçlı seferine taç sahibi kralların katılmasını değil, sadece asillerin ve halkın iştirakını istiyordu. Çünkü kralların idaresinde yapılan İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri, şahsî çıkarlar, kıskançlıklar ve entrikalar yüzünden tam bir fiyasko olmuştu. Yegâne başarıya ulaşan Birinci Haçlı Seferi ise kontların, düklerin, din adamlarının ve halkın katılımıyla sağlanmıştı. Bu sebeple Innocentius yolladığı elçi heyetleri ve yazdığı mektuplarla sadece asilleri ve din adamlarının vaazlarıyla heyecana gelecek halkı bu harekete kazanmaya çalıştı. Hiçbir krala mektup göndermedi. Fakat yeni bir Haçlı seferinin düzenlenmesi de pek kolay olmadı. II.Urbanus zamanındaki heves yoktu. Buna rağmen vâizler Papanın isteğine uyarak köy köy dolaşıyor ve köylüleri efendilerinin emrinde kutsal savaşa gitmeye kandırıyorlardı. 1199 yılında Papa, sefere malî güç temin etmek üzere yeni bir vergi de koydu - ki bu, daha sonra "Papalık Gelir Vergisi" haline dönüşecektir.

Foulque de Neuilly, Paris yakınlarında doğmuş gezgin bir vaizdi. Uzun yıllardan beri Fransa'da dolaşıp duruyor ve yeni bir kutsal savaş için insanları ikna etmeye uğraşıyordu. Bu adam, papanın Haçlı çağrısını Fransa'da yayan en güçlü temsilcisi oldu. Papa bu konuda ona tam yetki vermişti. Foulque, Birinci Haçlı Seferi'nin ünlü vâizi Pierre I'Ermite gibi, hırpanî ve sefil biri değildi. İyi giyimli, kendisine saygı duyulan bir kişiydi. Hitabet kabiliyeti büyüktü. Denildiğine göre Foulque,

İngiltere kralı Richard'a gururunu, hasisliğini ve şehevî ihtiraslarını terketmesini yüzüne söyleyecek kadar, hükümdarlar karşısında korkusuz ve pervasız konuşmalarıyla tanınmış bir kimseydi. 1199 Kasım'ında Foulque, Champagne kontu Thibaut'nun Ecri şatosuna geldi. Yirmiiki yaşındaki genç kont, iki yıl önce Akkâ'da ölmüş olan Filistin Haçlı kralı Henri de Champagne'ın kardeşi ve İngiltere ile Fransa krallarının yeğeniydi. Thibaut dost ve komşu şövalye arkadaşlarını büyük bir turnuva için davet etmişti. Uçuşan sancaklar ve neşeli ziyafetler arasında şövalyelerin yaptığı yarışma oyunlarından sonra Thibaut dostlarına, orada bulunan ve Papanın Haçlı çağrısını vaaz eden Foulque'u dinlemelerini rica etti. Zaten konu herkesin malûmuydu. Foulque misafirlere hitap etmek üzere meclise davet olundu. Onun ateşli konuşmasının etkisinde kalan Thibaut, Blois kontu Louis, Flandre kontu Baudouin, Geoffroi de Villehardouin - bu şahıs daha sonra Dördüncü Haçlı Seferi'nin tarihini yazacaktır - ve bütün asiller haçı kabul ettiler. Daha sonra bu yemine başka asiller ve din adamları da katıldı. Kuzey-İtalya'daki asillerin bir kısmı da marki Boniface de Montferrat'nın idaresinde bu örneğe uydular. Böylece Haçlı Seferi hazırlıkları fiilen başladı. Thibaut seferin reisi seçildi ve bu seferin o sırada İslâm dünyasının merkezi haline gelmiş bulunan Mısır üzerine yapılması kararlaştırıldı.

Innocentius artık memnundu; Haçlı çağrısı cevap bulmuştu. Fakat Haçlı ordusu Mısır'a nasıl götürülecekti? Çok sayıda gemiye ihtiyaç vardı. Ama, Flandre kontunun dışında, asillerin hiçbirisinin filosu yoktu. 1200 yılı, soruna çare bulmak üzere yapılan tartışmalarla geçti. Sonunda Thibaut ve asiller Haçlı ordusunun Mısır'a gidebilmesi için, günün en güçlü denizci ülkesi Venedik ile temasa geçip para karşılığında gemiler temin etmeye çalıştılar. Aralarında tarihçi Geoffroi de Villehardouin'in de bulunduğu altı kişi, 1201 yılının başında Venedik'e, ihtiyar ve kör *doge* Enrico Dandolo'nun sarayına gönderildi.

Venedik deniz taşımacılığı ile ilgili anlaşmalar yapmaya alışıktı. Ama ilgi alanı İstanbul idi; örneğin kısa süre önce, 1187'de Bizans'a büyük bir donanma yapmak işini üstlenmişti. Kutsal Ülke'ye yolculuk konusunda asıl uzman olanlar Cenova ve Pisa idi. Fakat bunlar bu sırada birbirleriyle savaşmaktaydılar. Bunların birinden kiralanacak filonun diğeri tarafından saldırıya uğraması ihtimali büyüktü. Nihayet Geoffroi ile Venedik arasında Nisan'da bir anlaşma imzalandı: Venedik, Haçlıların ödeyeceği 85.000 gümüş mark karşılığında, 4.500 şövalye ile bunların atları, 9.000 seyis ve 20.000 yaya askeri için nakliye gemisi yapımını ve Haçlı ordusunun bir yıllık yiyeceğini temin etmeyi kabul etti. Venedik ayrıca Haçlıların zaptedecekleri toprakların yarısı - o zamana kadar istenen pay hep üçte bir idi - kendisine verildiği taktirde, Haçlı seferine 50 gemi, 7.000 asker ile katılmaya da hazırdı. Anlaşma imzalandıktan sonra Haçlılar yavaş yavaş Venedik'de toplanmaya ve Mısır'a gitmek üzere hazırlık yapmaya davet olundular. Ancak bu görüşmeler yapılırken, 1201 Mart'ında Champagne kontu Thibaut ansızın öldü ve Haçlılar onun yerine ordunun reisliğine Boniface de Montferrat'yı seçtiler. Bu seçim uygundu. Zira Montferrat ailesinin Doğu ile ilişkileri çok güçlüydü. Boniface'ın ağabeyleri Kudüs kraliçeleriyle evlenmişti. Şimdi Kudüs tahtının vârisesi olan Maria de Montferrat da yeğeniydi. Fakat Boniface'ın reisliğe tayini Haçlı seferini papa Innocentius'un idaresinden çekip aldı. Boniface 1201 Ağustos'unda Fran-

sa'ya ve sonra dostu Philipp von Schwaben'ın yanına Almanya'ya giderek bütün asillerin kendi başkanlığını tanımalarını sağladı.

Philipp von Schwaben da Doğu işleriyle ama Filistin'den ziyade Bizans ile ilgiliydi. Aslında o da, ağabeyi VI.Heinrich gibi, Bizans'a hâkim olmak hayalleri kuruyordu. Aynı zamanda kardeşi tarafından tahtan indirilip hapsolunan eski imparator Isaakios'un kızı Irene Angelina ile evliydi. 1201 yılının sonunda kayınpederi ile birlikte hapsedilmiş olan kayınbiraderi Aleksios bir yolunu bulup zindandan kaçmış ve Philipp'in sarayına gelmişti. Philipp onu iyi karşılamış ve bu sırada yanında bulunan Boniface de Montferrat ile tanıştırmıştı. Bu üç şahsın dostluğu ve alacakları karar, Bizans için meşum sonuçlar doğuracaktı.

Hedef, Mısır Yerine Bizans

Haçlıların başlangıçta hedefi Kutsal Ülke'ye gitmek ve Kudüs'ü tekrar zaptetmekti. Bunun için de önce Mısır'a saldırıp İslam'ın gücünü yoketmek gerekiyordu. Fakat Venedik'in işe karışması seferin kaderini etkiledi. Venedik'in Mısır ile ticarî bağlantıları vardı. Mısır'a yapılacak bir Haçlı seferi Venedik'in çıkarlarına uygun düşmüyordu. Buna mukabil Bizans'dan nefret eden Venedik *doge*'u Enrico Dandolo, Mısır yerine İstanbul üzerine yapılacak bir seferin Venedik açısından çok daha yararlı olacağı kanısındaydı. Başlangıçta Papa ve Haçlılar ile Venedik'in görüşü aynı olmasa da, Thibaut'nun ölümünden sonra seferin reisi seçilen Boniface, Enrico Dandolo ile anlaşınca seferin yönlendirilmesi tamamen Venedik'in eline geçti.

1202 Haziran ayı başından itibaren Haçlılar Venedik'e gelmeye başladılar ve San Niccolo di Lido adasına yerleştirildiler. Venedikliler Haçlılar için ihtiyaçları olan herşeyi bulabilecekleri bir pazar hazırlamışlardı. İşler yolunda gidiyor gibiydi. Ancak günler geçtikçe Haçlı ileri gelenleri beklenen sayıda Haçlının gelmediğini farkettiler. Bu durumda Venedik'in faturasını ödemek için herkesin beklenenin üç misli para vermesi gerekiyordu. Fakat pek çok kimse bu parayı veremiyordu. Haçlı asiller altın, gümüş ne varsa toplayıp Venedik sarayına yolladılar. Ama hâlâ 34.000 mark açıkları vardı. Haçlı seferi tıkanıp kaldı. Kış ayları yaklaşıyordu. İlkbaharda denize açılma mevsimi

Haçlılar karadan ve denizden İstanbul'a saldırıyor

Haçlı donanması İstanbul'da ***(15.yüzyıl minyatürü)***

gelene kadar orduyu burada tutmaları mümkün görünmüyordu. Venedik ise Haçlıları verdiği malzemeyi kesmekle tehdit ediyordu. Bu sırada *doge* Enrico Dandolo, Haçlılara bir teklifte bulundu: Venedik yıllardan beri Dalmaçya bölgesinde hâkimiyet sağlamak için Macarlarla çatışma halindeydi. Fakat üstünlük sağlayamıyordu. Eğer Haçlılar bu konuda kendilerine yardımcı olur ve bölgenin güçlü merkezi Zara şehri zaptolunursa, Venedik Haçlıların borçlarını erteleyebilirdi. Zara'dan elde edilecek ganimetle Haçlılar pekalâ borçlarını ödeyebilirlerdi. Bu teklif üzerine Haçlılar arasında tartışmalar çıktı. Bir kısmı Haçlı Seferi'ne başlarken bir Hristiyan şehrine saldırmayı yanlış buldu. Fakat Zara, Venedik için çok önemliydi: gemi yapımı için gerekli malzeme Dalmaçya ormanlarından sağlanıyordu. Ne olursa olsun, bölgeye girebilmek için Zara'nın ele geçirilmesi lâzımdı ve Enrico bu iş için Haçlılardan istifadeyi

kafasına koymuştu.1202 Eylül'ünde bir pazar günü Enrico Dandolo, San Marco kilisesinde Venediklilerden ve Haçlılardan oluşan büyük bir kalabalığa hitap ederek şöyle dedi: "Efendiler! Ben ihtiyar ve zayıf bir adamım, sağlığım da iyi değil. Ama ben de Haçlı yemini edip size katılacağım ve size yol göstereceğim. Ben de Haçlılar gibi yaşayıp öleceğim." Kilisede bulunanların sevinç çığlıkları içinde Enrico mihrabın önünde diz çöktü. Pamuklu takkesine bir haç diktiler herkes görebilsin diye. Birdenbire pek çok Venedikli Haçlı vardı artık. Ve Haçlılar Zara'ya gidiyorlardı.

1202 Kasım'ında büyük Haçlı filosu yelken açtı. Gemilerde 300'den fazla kuşatma makinesi ve bir şehri zaptetmek için neler gerekiyorsa herşey vardı. Ancak tam saldırı başlayacağı sırada Papa'dan bir mektup geldi; onların Hristiyan bir şehre saldırmalarını doğru bulmadığını ve bunu yasakladığını bildiriyordu. Fakat *doge* Enrico derhal kontlara ve baronlara dönüp "Şehrin zaptı konusunda bana söz verdiniz. Şimdi sizi sözünüzü tutmaya çağırıyorum" dedi. Haçlı liderleri sözlerini tuttular ve saldırı başladı. Beş gün sonra 15 Kasım'da şehir düştü ve derhal yağma edildi. Ganimet Haçlılar ve Enrico arasında paylaşıldı. Denize açılma mevsimi geçmişti. Haçlılar kış aylarını Zara'da geçirmeye karar verdiler. Daha seferin başında Haçlıların bu şekilde davranışları, aslında Haçlı Seferleri'nin başlangıçtan beri Doğu'daki din kardeşlerine yardım amacıyla değil, sadece kendi çıkarlarına uygun düşecek plânları sahneye koyup uyguladıklarını bir kez daha göstermekteydi.

Haçlı ordusu henüz Zara'da bulunurken, Boniface de Montferrat'nın aracılığıyla Philipp von Schwaben ile hapisten kaçıp yanına sığınmış olan kayınbiraderi Aleksios'dan gelen bir mesaj Enrico Dandolo'ya ulaştı. Aleksios amcasının yerine kendisini Bizans tahtına çıkardıkları takdirde Haçlıların Venedik'e olan borçlarını ödemeye, Mısır seferi için para ve yiyecek yardımı yapmaya ve Haçlı ordusuna 10.000 kişilik bir Bizans birliği vermeye hazır olduğunu bildiriyordu. Böyle bir teklif Batı dünyasının Bizans'a karşı uzun zamandır içinde biriktirdiği kızgınlık ve kıskançlık duygularını tatmin etmek fırsatını sağlayacak bir imkândı.

Haçlıların bir kısmı bu fikre karşı çıktılar. İstanbul'a saldırı yine Hristiyanlara saldırı demekti. Onlar Kutsal Ülke'ye gitmek istiyorlardı. Ancak Boniface ve Enrico kutsal toprakları elde etmenin tek yolunun önce bu teklifi kabul edip sonra Mısır'a gitmek olduğunda ısrar ettiler. Venedik'in tek dış politikası İstanbul'un ticaret imtiyazlarını elde etmekti. Hatta İstanbul'u kontrol altına almak istiyordu. Enrico Dandolo için dünyanın merkezi Kudüs değil, İstanbul idi. Bu efsanevî şehir servet ve gücün merkezi, en değerli kutsal emanetlerin bulunduğu yerdi. Bu olağanüstü bir fırsattı.

Haçlılar fazla zorlanmadan bu teklifi kabul ettiler. Aralarında bu işe karışmayıp ayrılanlar oldu. Ama önemli değildi. Bu arada Papa, Zara'nın zaptına son derece kızıp herkesi aforoz etmişti. Fakat Haçlılar buna mecbur kaldıklarını söylüyorlardı. Papa hemen yumuşadı ve Haçlıların aforozunu kaldırdı. Venediklileri affetmedi. Enrico buna aldırmadı bile.

Bizans imparator adayı Aleksios 25 Nisan 1203'de Zara'ya geldi ve Haçlılar tarafından

imparator ilân edildi! Donanma Draç ve Korfu adasına uğradıktan sonra nihayet denize açılıp 24 Haziran 1203'de İstanbul önüne geldi. Haçlılar bu muhteşem şehri görünce çılgına döndüler. Tarihçi Geoffroi de Villehardouin "İstanbul'u daha önce hiç görmeyenler, koca dünyada böylesine güzel bir yer olabileceğini hiç tahmin etmemişlerdi. Tahtı gasbetmiş olan III.Aleksios onları yiyecek ve parayla defetmeye çalıştı. Ama Haçlılar imparatorluk tahtını hakiki vârisine iade etmekte kararlı idiler. Surların yanına sokulan geminin güvertesinden genç prensi göstererek 'İşte asıl efendiniz. Şimdi itaat ettiğiniz adamın imparatorunuz olmaya hakkı yok' diye haykırdıklarını" yazmaktadır. Haçlılar önce Galata'da karaya çıkarak Haliç'e girişi kapayan zinciri parçaladılar ve gemilerini Haliç'e soktular. Aslında imparator III.Aleksios Haçlıların gelişine karşı ciddi bir önlem almamıştı. Bununla beraber Haçlılar Haliç surlarına hücum edince askerlerle birlikte sivil halk da büyük bir gayretle şehri savundu. Fakat 17 Temmuz günü Venedikliler surlarda gedik açınca imparator III.Aleksios o gece ailesini ve hazinesini yanına alıp şehirden kaçmayı yeğledi. Halkı kendisini sevmiyordu. Askerî gücü paralı askerlere dayanıyordu. Bunların çoğu da Frank asıllı idi. Haçlılara karşı onlara ne kadar güvenebilirdi. Muhafız birliği kendisine sadakatle bağlı görünüyordu. Ama bunlar da, ya İngiliz ya da Danimarkalı idi. En iyisi kaçıp canını kurtarmalıydı.

Bizanslılar ertesi gün uyandıklarında imparatorlarının olmadığını gördüler. Buldukları hal çaresi son derece parlaktı: Hükümet hapiste bulunan eski imparator II.Isaakios'u yeniden tahta çıkararak, Enrico Dandolo'ya taht iddiacısının babası tahta çıkarıldığı için artık savaşa gerek kalmadığını bildirdi. Haçlı saldırısı durduruldu ama Haçlıların ödüllerinden vazgeçmeye hiç niyetleri yoktu. Özel bir görüşmede Geoffroi de Villehardouin yerine oturtulan Isaakios'a, Haçlıların oğlu ile münasebetlerini anlattı ve " Oğlunuza yaptığımız iyiliği biliyorsunuz ve onunla anlaşmamızın şartlarına sadık kaldığınızın da farkındasınız. Ancak bizimle yaptığı anlaşma için garanti vermesi gerek; aksi halde onun buraya gelmesine izin veremeyiz. Dolayısıyla kendisi oğlunuz olarak, sizin de anlaşmayı, kendi kabul ettiği şartlarla, kabul ve tasdik etmenizi istiyor" dedi.

Isaakios şartların ağır olduğundan yakındı ama anlaşmayı imzaladı. Bu anlaşma sevinç gösterileri ve ziyafetlerle kutlandı. Taht iddiacısı prens 1 Ağustos 1203 günü Ayasofya'da yapılan törenle IV.Aleksios unvanını alarak babasıyla birlikte imparator ilân olundu. Şimdi sözünü yerine getirmeliydi. Haçlılar vaat edilen parayı ve Bizans kilisesinin Papa'ya boyun eğmesini bekliyordu. Kör ve ihtiyar babası Isaakios sevdiği müneccimlerle odalara kapanıp gelecek için çare bulmaya çalışırken, genç IV.Aleksios tahta vâris iken vaatler yapmanın kolay, imparator olunca ise bunları yerine getirmenin zor olduğunu anladı. Roma'nın üstünlüğünü kabul için yaptığı baskı, hem din adamlarını hem de halkı çok kızdırmıştı. Vaat edilen paraya gelince, bu para yoktu. Bizans iflâs durumundaydı. Her borçlunun her zaman yaptığı gibi, Aleksios da işi savsaklamaya başladı. Kısa zamanda parayı bulamayacağını ve Paskalya'ya kadar beklemelerini söyledi. Haçlılar çok kızdılar. Daha aylarca beklemek istemiyorlardı. Fakat parayı almadan da gidemiyorlardı. Enrico Dandolo ise mübalâğalı isteklerle işi daha da zor hale sokuyordu. Iki taraf arasında her an bir çarpışma çıkabilirdi. Başkent halkı büyük bir endişe

içindeydi. Çapulcu Haçlılar civar köylere sürekli saldırıyor ve herşeyi yağmalıyorlardı. Surların dışında kimsenin can güvenliği kalmamıştı. Diğer taraftan İstanbul içinde küstahça dolaşan Haçlılar başkent halkını son derece öfkelendirmekteydiler. Sarhoş Haçlılar sokaklarda durmadan kavgalar çıkarıyor, ellerini her tarafa uzatmaya çalışıyorlardı. Birkaç Fransız Haçlının Müslümanlara ait bir mescidi ateşe vermesiyle çıkan yangında şehrin büyük bir bölümü kül olup gitti. Ancak bu yangından sonra hiçbir Haçlı İstanbul'da oturmaya cesaret edemedi; zira halk burnundan soluyordu. Ocak ayında Haçlılara karşı duyulan öfke ve nefret ayaklanmaya dönüştü. IV.Aleksios, amcasının damadı Aleksios Murtzuphlos tarafından tahtan düşürülmeye çalışıldı. Ama iş sonuçsuz kaldı.

Nihayet *doge* Enrico Dandolo durumun böyle devam edemeyeceğine karar verdi. İmparatora gönderilen elçi heyeti çok sert bir ültimatom verdi. Geoffroi de Villehardouin, " Bizanslıları açıkça meydan okuyan bu mesaj derinden sarstı. Şimdiye kadar hiç kimsenin Bizans imparatoruna kendi sarayında bu şekilde bir hitapta bulunmadığını ve kendilerinin cürette çok ileri gittiğini belirttiler. Salonda kızgın sesler yükseldi. İmparator suratını astı, kaşlarını çattı ve Haçlılar hemen oracıkta paramparça edilmekten korktukları için alelâcele çıkıp gittiler" diye yazmaktadır. Ancak sadece saray değil,

Haçlı Kampı 1203-1204
17 Temmuz 1203, Haçlılar karadan saldırır
Blakhernae Sarayı
Khora Manastırı
Aetius Sarnıcı
Haçlıların saldırısı
Aspar Sarnıcı
8 ve12 Nisan 1204,
Pantokrator Manastırı
Valens Su Kemeri
17 Temmuz 1203, Venedikliler denizden saldırır
GALATA
Haliç
Temmuz 1203
Galata Kulesi
Cami
6 Temmuz 1203, Haçlılar Galata'yı alır ve Altın Boynuzu geçmek için zincirleri kırarlar
Constantinus Meydanı
Venedik Mahallesi
Haliç
Amalfi'liler Mahallesi
Piza'lılar Mahallesi
Saray
Fener
Yeni Kilise
Augusteon
Ayasofya Kilisesi
Aya Irene Kilisesi
Akropolis
Aziz George Mangana Kilisesi

halk da öfke doluydu. Bu ziyaretin arkasından halk Ayasofya'ya koşarak imparatorun tahttan indirilmesini istediler. Genç imparator en güvendiği danışmanı Aleksios Murtzuphlos tarafından yakalanıp hapse atıldı ve orada boğduruldu. Babası ihtiyar imparator Isaakios da birkaç gün sonra öldü. Başkent halkının onayı ile Murtzuphlos kendini imparator ilân etti ve V.Aleksios unvanıyla tahta çıktı.

İstanbul' un Zaptı ve Yağmalanması

Haçlılar bu taht değişikliğini kendilerine karşı açıkça bir meydan okuma olarak değerlendirdiler. Venedikliler çoktan beri Haçlılara en iyi çözüm yolunun İstanbul'u hücumla zaptedip burada Batılı bir kimseyi imparator ilân etmek olduğunu söyleyip durmaktaydılar. Olayların akışı onların Haçlıları ikna etmesini kolaylaştırdı. Artık tek bir yol kalmıştı: Doğu Roma imparatorluğunu yok etmek. Halk imparatorlarının katledilmesini desteklemekle günah işlemişti. Ayrıca inançtan sapmışlardı. Şimdi Roma'nın kucağına geri getirilmeliydiler. Din adamları askerlere bu yolda ölenlerin, sanki Haçlı Seferi'ni tamamlamış gibi Papa'nın affından yararlanacağını söylediler. Tabiatıyla böyle bir müsamaha vaadiyle din adamları bütün Haçlı Seferi'nin ölüm fermanını vermiş oldular. Papa da saldırıyı yasaklamadı; Bizans'a sadece kutsal savaşı engelledikleri takdirde saldırılabilecekti. Ancak bütün Batı zaten Bizans'ın her zaman kutsal savaşı engellediğine ve Haçlılara düşman olduğuna inanıyordu. Dolayısıyla bu emir Papa'nın tasvibi demekti.

İstanbul'un Haçlılar tarafından zaptı

Mart ayı boyunca Haçlılar ve Venedikliler elde edilecek ganimeti aralarında nasıl bölüşeceklerini konuştular. Şehir zaptedildikten sonra kim imparator seçilirse herşeyin dörtte biri ona verilecekti. Gerisi Haçlılarla Venedikliler arasında yarı yarıya paylaşılacaktı. Kutsal topraklara gitmek unutulmuştu. Herkes elde edeceği serveti düşünüyordu. 6 Nisan 1204'de yapılan ilk Haçlı saldırısı büyük kayıplara rağmen durdurulduysa. Fakat bir hafta sonraki saldırıda şehir düştü (13 Nisan 1204). İmparator, patrik ve pek çok asilin kaçıp gittiği her türlü savunmadan yoksun şehir, Büyük Saray'a gelip yerleşen Enrico Dandolo ve Haçlı kontlarının izniyle üç gün boyunca yağmalanıp tahrip edildi.

Haçlılar İstanbul'u, 1099'da Kudüs'ü zapt ettiklerinde yaptıkları korkunç katliama pek uygun düşen bir vahşetle yağmaladılar. Bir şehrin böylesine yağma ve tahribinin tarihte benzeri yoktur. Olayın görgü tanığı Batılı yazarlar bile, Haçlıların vahşet ve çılgınlığından dehşete düşmüşlerdi; kaleme aldıkları eserlerinde bu olay yüzünden duydukları utancı açıkça belli etmişlerdir. 900 yıl boyunca Hristiyan dünyasının merkezi olan İstanbul bu yağma sonunda bütün ihtişamını, zenginliğini, sanat eserlerini, herşeyini bir daha yerine gelmeyecek şekilde kaybetti. Bütün kiliseler, manastırlar, saraylar ve kütüphaneler yağma edildi. Paha biçilmez sayısız ikon, kutsal emanet ve değerli eşya ya üzerlerindeki altın, gümüş ve kıymetli taşlar sökülüp alınmak maksadıyla parçalanıp tahrip edildi veya çalınıp götürüldü. Hristiyanlığın en kutsal kilisesi Ayasofya'ya atlarıyla dalan Haçlı savaşçıları duvarları süsleyen ikonları, ipek halıları çaldılar veya yırtıp parçaladılar. Aziz tasvirleri ve kutsal kitaplar üzerinde tepinip şarkı söyleyen sarhoş askerler sanki Batı'nın uzun zamandan beri Bizans'a duyduğu nefreti kusmaktaydılar. Blakhernae'deki Kutsal Meryem Kilisesi de aynı akıbete uğradı. Venedikliler imparatorluk merkezindeki kültür ve sanat eserlerinin bir çoğunu toplayıp kendi şehirlerinin kiliselerini, saraylarını, meydanlarını süslemek üzere alıp götürürlerken, Fransız ve Flamanlar taşıyabilecekleri eşya dışında herşeyi en ilkel insanlara yaraşır şekilde tahrip ettiler. Tarihçi Geoffroi de Villehardouin, " Ganimet! Ah, o ganimet" diyor ve "Dünya kurulduğundan beri hiçbir şehirden bu kadar çok ganimet elde edilmemiştir. O üç günde ne kadar yağma yapıldı, kimse hesaplayamadı - altın, gümüş sofra takımları, değerli taşlar, saten, ipek ve en güzel kürkler... Onca gecikme ve zorluktan sonra bu kadar serveti gören Haçlılar çılgına döndü. Din adamları da bu çılgınlığın dışında kalmadı. Fransa'dan başrahip Martin kutsal emanetlerin yerini açıklamadığı takdirde Pantokrator Kilisesi'nin yaşlı papazını açıkça öldürmekle tehdit etti. İhtiyar papaz demir bir sandığı açtı ve Martin ihtirasla titreyerek iki elini birden sandığa daldırdı. Kendisi ve yardımcısı aceleyle eteklerini toplayıp içine kutsal günahlar doldurdular... Gemilere doğru koşarlarken onu tanıyanlar kendisine bir şeyler topladın mı diye sorunca, başrahip mutlu bir şekilde gülümseyip 'iyi iş yaptık' cevabını verdi. Bunun üzerine soranlar 'Tanrı'ya şükürler olsun' dediler. Çalınıp götürülenler içinde İsa'nın kanından bir damla, Kutsal Haç'ın bir parçası, Aziz Yuhannes'den bir parça, Aziz Yakub'un bir kolu, Aziz Kosmas'ın bir ayağı. Aziz Laurentius'un bir dişi ve 28 erkeğe, 8 kadına ait kutsal eşyalar vardı ve tabiatıyla kiliseleri soyan sadece başrahip Martin değildi " diye yazı-

Venedik, St. Marco Meydanı. İstanbul'un zaptından sonra alınıp götürülen Hippodrom'daki dört at heykeli, meydandaki kilisenin önünde görülüyor

yor. Ganimetin bir kısmı bugün bile Venedik'de sergilenmektedir. Çalınan en değerli parça, hâlâ San Marco Kilisesi'nin kapısı üzerinde duran ve Hippodrom'dan alınıp götürülen dört at heykelidir.

Haçlılar sadece yağma ve tahriple yetinmediler. Savunmasız halka reva gördükleri muamele en soğukkanlı insanı bile isyan ettirecek kadar feciydi. Sokaklarda naralar atarak çılgınca koşuşan yaya Haçlı askerle-

ri veya yere diz çöküp merhamet dilenen zavallı halkın üzerine acımasızca atlarını süren şövalyeler erkek, kadın, yaşlı, çocuk demeden herkesi öldürüyor; fakir evlerini bile tahrip ediyorlardı. Saraylılar, asiller, genç kadınlar, kızlar hatta rahibeler bile gözü dönmüş Haçlıların tecavüzüne kurban oldular. Üçüncü günün sonunda "Şehirler Kraliçesi" addolunan İstanbul bir harabeye dönmüş şekilde vahşi ve mağrur Avrupalı barbarların ayakları altında serilmiş yatıyordu.

Lâtin İmparatorluğu'nun Kuruluşu

Haçlılar bundan sonra İstanbul'da Lâtin İmparatorluğu adıyla elliyedi yıl (1204-1261) sürecek bir hâkimiyet kurdular. Ne seferin yönlendirilmesinde rol oynayan Alman kralı Philipp von Schwaben, ne de hareketin başında bulunan Boniface de Mont - ferrat tahtı ellerine geçirebildiler. Venedik, İstanbul tahtında güçlü birini istemiyordu. Bu sebeple asil ve servet sahibi fakat zayıf ve uysal biri olan Flandre kontu IX.Baudouin impa-

Venedik doge'u Enrico Dandolo, Baudouin'e imparatorluk tacı giydiriyor

rator seçildi. Boniface de Montferrat, Selânik ile birlikte Makedonya bölgesinin kralı oldu. Anadolu'nun Marmara bölgesi, Trakya, Orta ve Güney Yunanistan'da Haçlılar küçük, küçük devletler kurdular. Yapılan anlaşmaya göre Venedikliler başkentin sekizde üçüne sahip oldular ve derhal içinde Ayasofya kilisesinin bulunduğu mahalleyi işgal ederek Thomas Morosini adlı bir Venedikli'yi patriklik tahtına oturttular. Haçlıların kurduğu küçük devletlere mukabil Venedikliler, ticarî bakımdan kendileri için önem taşıyan kıyı şehirlerini ve adaları aldılar: Mora'da Modon ve Kroton limanlarına, Girit, Korfu, Naksos, Andros adalarına, Euboea, Gelibolu ve Marmara'nın Trakya kıyısındaki şehirlere yerleştiler. Ancak Lâtinler İstanbul'u zaptetmekle bütün imparatorluğu ele geçirmiş olmadılar. Zira daha aradan iki yıl geçmeden Bizans'ın uzantısı olan üç bağımsız devletcik kurulmuştu bile.

İmparator I.Andronikos'un iki torunu Aleksios ve David Komnenos, teyzeleri Gürcistan kraliçesi Thamar'ın yardımıyla Trabzon merkez olmak üzere Doğu-Karadeniz kıyısında bir devlet kurdular. Epiros bölgesinde eski imparatorların kuzeni Mikhail Angelos da bir devlet kurdu. Üçüncü devlet imparator III.Aleksios'un damadı Theodoros Laskaris tarafından İznik'de kuruldu. Adı geçen son iki devlet yanında, bu yıllarda gücü artmış bulunan Bulgar Çarlığı ile de mücadele zorunda kalan İstanbul Lâtin İmparatorluğu nihayet 25 Temmuz 1261'de İznik Bizans Devleti tarafından ortadan kaldırılacaktı.

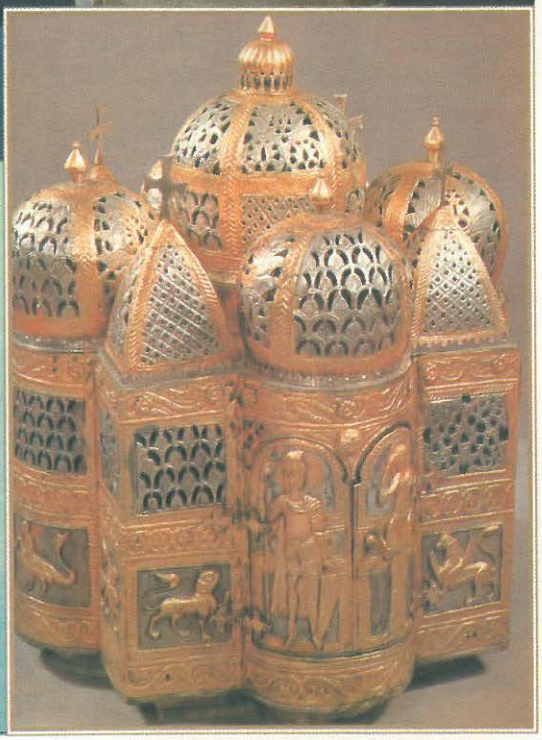
Dördüncü Haçlı Seferi'nin Müslümanlara hiçbir zararı dokunmadı. Fakat başından beri Doğu'daki din kardeşlerine yardım sözünü dillerinden düşürmeyen ve güya bu harekete imparator I.Aleksios'un çağrısı üzerine Bizans'a destek olmak üzere girişmiş bulunan Haçlılar, asıl niyetlerini şimdi göstermişlerdi. Çünkü başından beri Batı'nın düşüncesi Bizans'ı yoketmek ve onun sahip olduğu Anadolu'dan Türkleri atarak bu bölgeleri ele geçirmekti. Ancak yüzyıl öncesine göre durum değişmişti. Anadolu'da Türk hâkimiyeti kesinlikle yerleşmişti. Bunu değiştiremiyeceklerdi. Ama Bizans'a duyduğu nefret ve düşmanlık tutkusundan vazgeçemeyen Avrupa, Bizans'ın zaafından faydalanarak Dördüncü Haçlı Seferi'nde emeline ulaşmıştı. Zira İstanbul kilisesinin Roma'ya bağlanması, Haçlı girişiminin en önemli amaçlarından biriydi. Papa II.Urbanus bunu çok istemişti ve şimdi bu gerçekleşmişti. Bohemund, Godefroi de Bouillon. VII.Louis, Konrad, Friedrich Barbarossa, VI.Heinrich, hep İstanbul'u zaptedip Avrupa'ya bağlamak hülyası içinde olmuşlardı. Şimdi bu da elde edilmişti. Artık Doğu Roma imparatorluğu yoktu. Her ne kadar Bizanslılar 57 yıl sonra İstanbul'u geri alıp Lâtin hâkimiyetine son verdilerse de, bu geride kalan harabe üstüne devletlerini ancak yarım yamalak kurabildiler. Zira Doğu Roma imparatorluğu Batılılar tarafından bir daha eski gücüne asla kavuşamayacak şekilde yere serilmişti. Bizans artık Doğu'nun hükümran gücü olamayacaktı. Bundan sonra iki yüzyıl boyunca ancak eski prestijine dayanarak ayakta kalabildi. Dördüncü Haçlı Seferi sonunda Doğu'da kurulmuş olan birçok Lâtin prenslik ile eşdeğerde, hatta daha aşağıda bir devletcik durumuna düşmüştü.

Dördüncü Haçlı Seferi, Filistin deki Franklara yardım götürmemiş, onları aklından silip atmıştı. Bu sebeple sefer, Yakındoğu'daki Müslümanlar bakımından herhangi bir tehlike

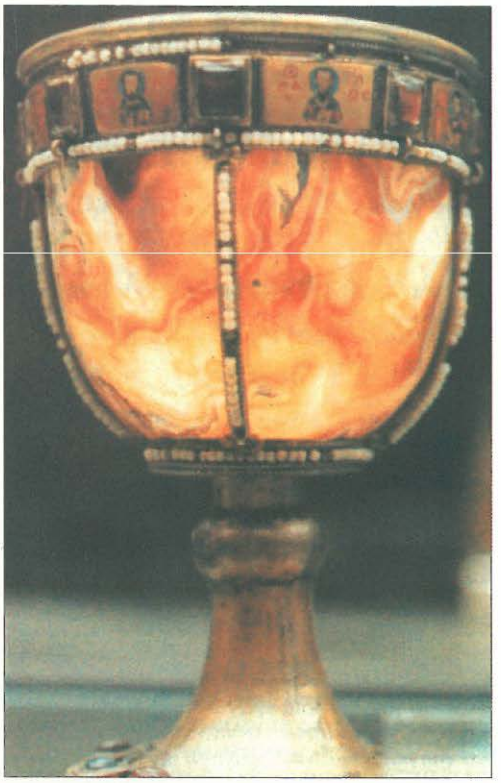
yaratmamıştı. Aksine Bizans imparatorluğuna vurduğu darbe ile Anadolu'daki Selçuklu Türk hâkimiyetinin güçlenmesine yarar bile sağladı. Türkiye Selçuklu Devleti, artık batıdan gelecek önemli bir tehlike kalmadığından sınırlarını genişletmek imkânını buldu. Antalya ile birlikte Akdeniz kıyılarını, ayrıca Karadeniz'de Samsun ve Sinop'u ele geçirerek, o güne kadar dış dünyaya açılmak için ihtiyaç duyduğu iyi limanlara kavuştu. Selçuklular, Anadolu ticaret yollarının taşıdığı önem sayesinde dünya ticaretinde yer aldı. Aynı zamanda Doğu Anadolu'dan Suriye'ye kadar uzanan bölgede devletin siyasî nüfuzu kuvvetlendi.

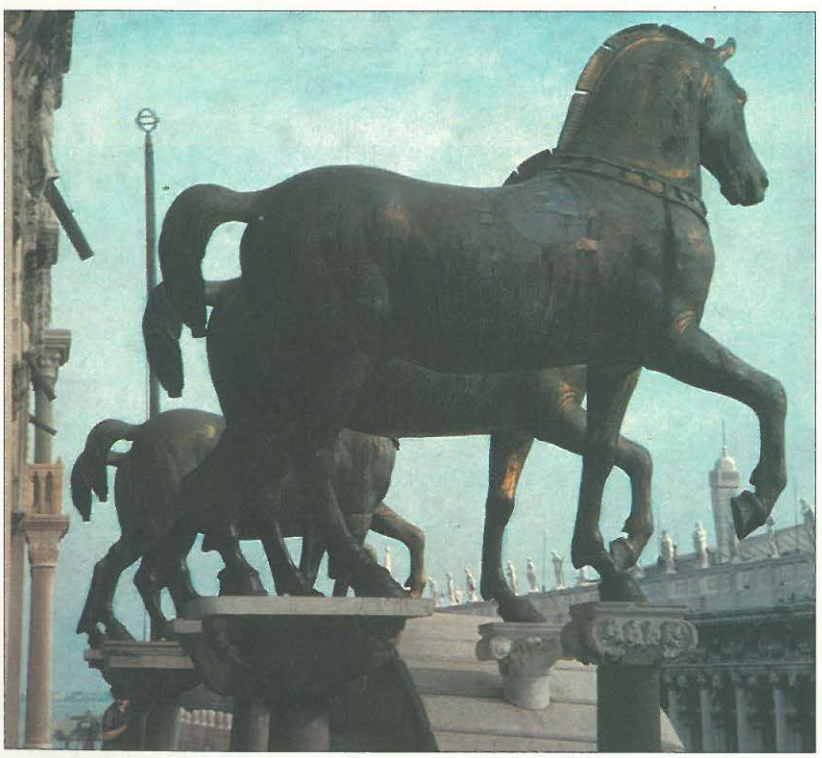

İstanbul'u yağmalayan Venediklilerin alıp götürdükleri değerli Bizans eşyalarından bir kaçı, s.181-182 (San Marco Kilisesi'nindeki müzede) ve San Marco Kilisesi'nin kapısı üzerine yerleştirilen dört at heykeli (Quadriga)

BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ (1218 - 21)

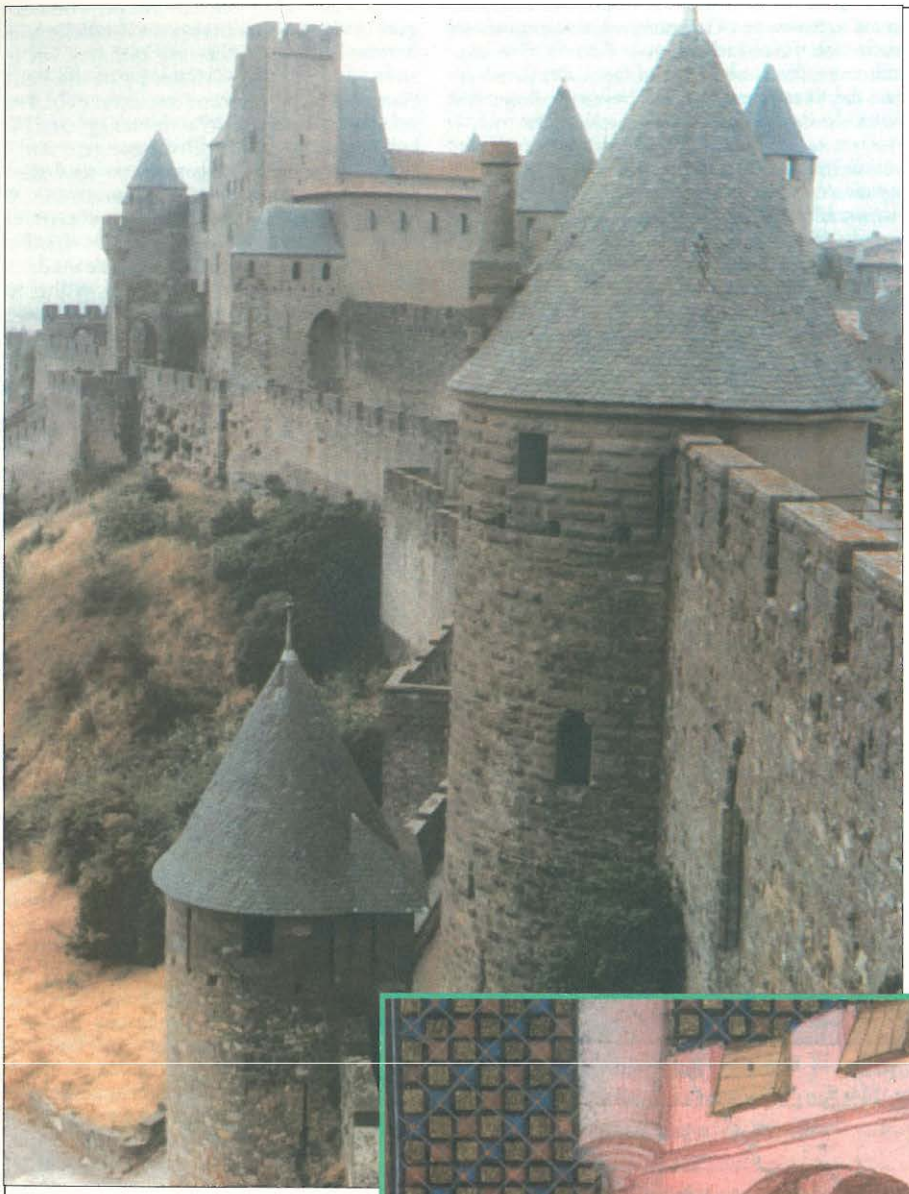
Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Avrupa

Papa III.Innocentius İstanbul'da yapılan katliamı haber aldığında dehşete düştü ama Doğu kilisesinin yok edilip yerine Lâtin kilisesinin yerleştirilmesinden de memnun oldu. Ancak İstanbul'da yapılanları öğrendikçe kızgınlığı artmaktaydı. Haçlıların barbarlığı ve günahlarının dehşeti ürkütücüydü, fakat olan olmuştu. Onu asıl öfkelendiren Haçlıların ganimeti kendi aralarında bölüşüp kendisine danışmadan yeni bir kilise organizasyonu oluşturmalarıydı. Kendisi safdışı bırakılmıştı. Halbuki Doğu kilisesinin zaptı, dünya çapında tek ve en yüksek Papalık hâkimiyetinin yaratılmasında bir hamle olmalıydı. Onun yerine şimdi İstanbul'da kendisinin değil, Venedik'in tayin ettiği biri patriklik tahtında oturuyor ve bu patrik kendisine sormadan Ayasofya'ya adamlarını yerleştirmiş bulunuyordu. Ne yaparlarsa yapsınlar, Innocentius öyle kenara itilecek birisi değildi. Yeni bir Haçlı seferi hazırlamalıydı. Zira kendi gücünün bütün lâik kralların ve hâkimlerin üzerinde olduğunu göstermek istiyordu. Ancak Doğu'ya Haçlı seferi göndermeden önce Avrupa'da yapılacak bir iş vardı.

Yüzyıl önce II.Urbanus, Clermont Konsili'nde Hristiyanlara aralarındaki kavgayı bırakıp Doğu'ya Türklerin, Müslümanların üzerine gitmelerini, Doğu'yu onların ellerinden alıp oradaki kiliseleri baskı altında kalmaktan kurtarmalarını söylemişti. Innocentius'un düzenlediği sefer ise, ne sebeple olursa olsun, Müslümanları değil, Doğu Hristiyanlarını mahvetmişti. Şimdi de o, Güney-Fransa'da ortaya çıkmış ve Papaların siyasetine karşı olan Hristiyanlar üzerine Haçlı Seferi çağrısında bulunuyordu. Roma kilisesine göre kendilerine - Albi şehrinde başladığından dolayı - Albililer denilen Hristiyanlar doğru inançtan uzaklaşmışlardı. Albililere göre ise Roma doğru yoldan sapmıştı. Onlara göre ideal hayat, safiyet, sadelik ve fakirlikti. Şiddetin günah olduğuna inanıyorlardı. İsa'nın hakiki öğretisi saf ve fakir olmaktı. Dünya şeytanın ülkesiydi. Maddi ihtiras kötülüğe kapı açardı. Bu sebeble bunlar dilenci gibi dolaşmakta, saf ama sefil bir şekilde yaşamaktaydılar.

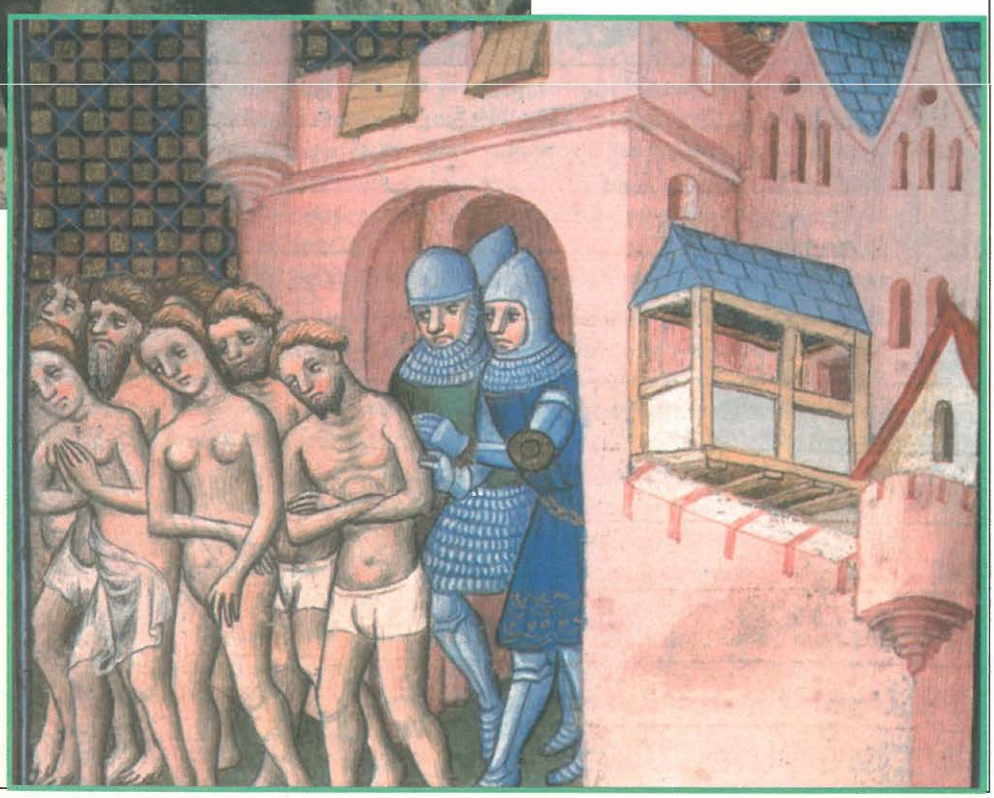
İnançları doğru muydu, yanlış mıydı; bu konumuzun dışında. Fakat Innocentius 1208'de bu inancın yayılmasına son derece kızarak bütün Hristiyan dünyasını Albililere karşı silâhlı saldırıya çağırdı. Herkes için bu dinî bir görev olacaktı. Katilleri Papa günahlarından arındıracaktı. Günahlarından kurtulmak için kimsenin Kudüs'e gitmesine gerek yoktu. Papa bu çağrıya uyanlara daha fazla af vaat etmekteydi: Bir savaşçı uzun bir sefere çıkmak yerine sadece dört gün bu dinsizlere karşı savaşıp günahlarından arınabilecekti.

Bu inancın en yaygın olduğu bölge Güney-Fransa idi. Aralarında her sınıf insan vardı. Innocentius, Toulouse ve Beziers kontlarına içlerindeki kiliseye karşı gelen bu Hristiyanları yok etmelerini emretti. Kontların ikisi de bu inançtan değildi ama onları öldürmeyi reddet-

tiler. Bunun üzerine Innocentius Kuzey-Fransızlarını, Güney-Fransızlarına karşı bir Haçlı Seferi yapmaya çağırdı. Aslında Kuzeylileri, Güneylilere karşı savaşıp onların mallarını gasbetmeye çağırıyordu. Kuzeyliler bu çağrıya hevesle koştular. 1209 ilkbaharında Citeaux başrahibinin başkanlığındaki Haçlı ordusu Albililerin yaşadığı ufak şehirlere saldırmaya başladı. Cinsiyet, yaş ve mevki farkı gözetmeden herkes öldürülüyordu. Albililer de silâhlı savunmaya geçtiler ve Papa' nın emriyle Hristiyanı Hristiyana öldürten bu Tanrı için savaş bir kan tufanı içinde tam yirmi yıl sürdü.

Diğer taraftan Dördüncü

Carcassonne Kalesi ve Albililerin askerler tarafından Carcassonne'den sürülüp atılmaları

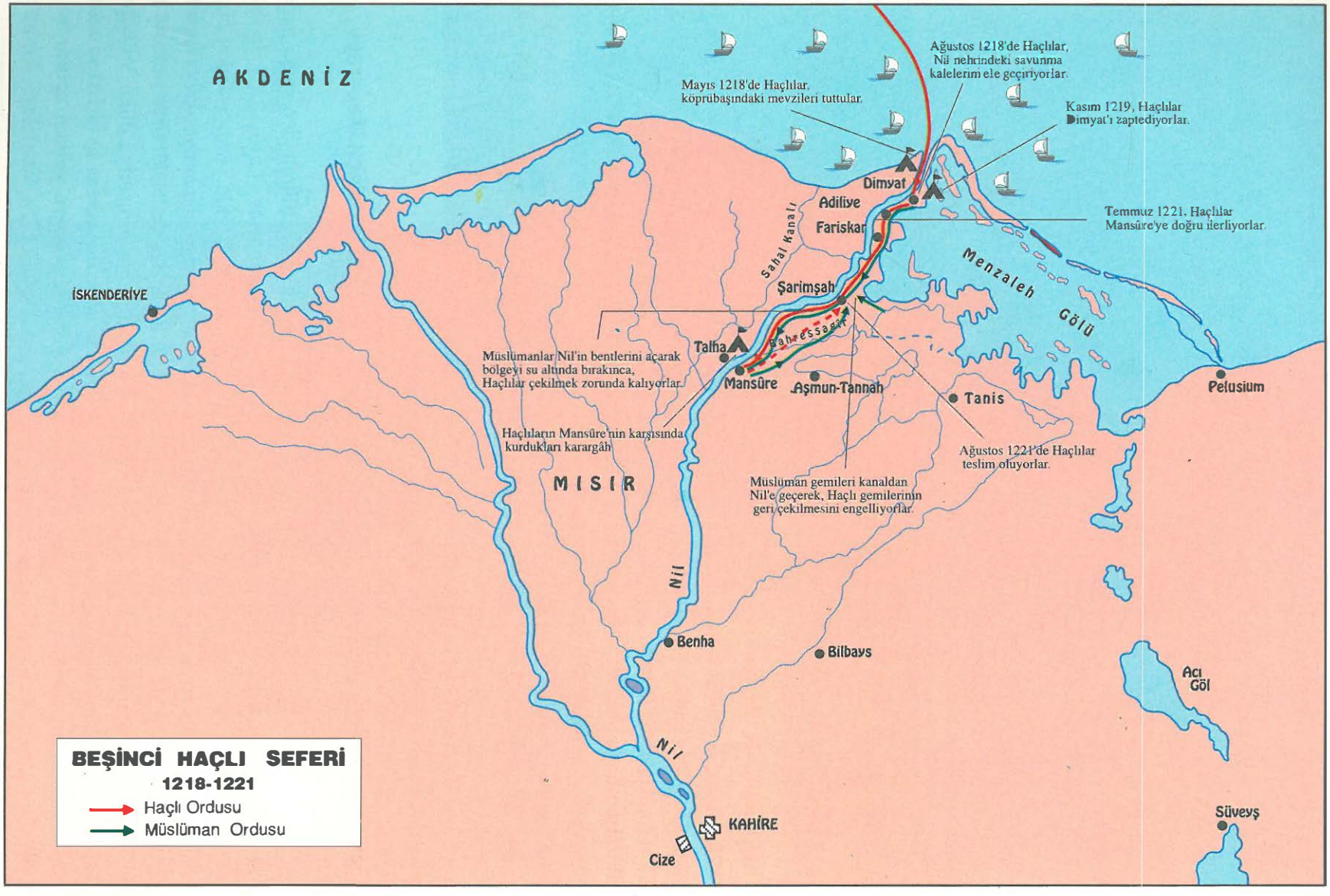
Lateran Konsili (1215)

Haçlı Seferi'nden sonra da Avrupa'nın bazı kesimlerinde Doğu' ya gitmek arzusu ve Haçlı ruhu hâlâ sürmekteydi. Yıllardan beri her tarafta dolaşan vâizler halkı yeni bir Haçlı seferine davet ediyorlardı. Çocuklar bile bu çağrıların etkisinde kaldılar. 1212'de Fransa ve Almanya'dan binlerce çocuk Kutsal toprakları kurtarmak üzere yollara döküldü. Bu çocuklar Marsilya, Cenova ve Brindisi limanlarına kadar yürüyüp geldilerse de, ya bindikleri gemiler battı, ya kayboldular, ya da köle olarak satıldılar. Fakat bunların akıbeti hakkında kesin birşey öğrenilemedi.

Papa III.Innocentius ise, kilisenin Batı'da birçok sorunu olmasına rağmen, yeni bir Haçlı seferinin hazırlanması için büyük gayret sarfetmekteydi. 1215'de Roma'da Lateran Konsili'nde aynen öncekiler gibi sefere katılacak Haçlılara imtiyazlar ve günahlarından af vaat edildi. Sefer için yeniden vergi konuldu. Müslümanlara askerî malzeme satılması yasaklandı. Pek çok vâiz ve gezgin şair (troubadour) çağrının duyurulması işiyle görevlendirildi. Ancak Innocentius bu Haçlı Seferi'ni göremeyecekti. Girişim başlamadan önce 16 Temmuz 1216'da öldü. Onun başlattığı Haçlı Seferleri'nde, önceki seferlerde ölenlerin toplamından daha fazla insan ölmüştü. Ama onun Haçlılarından tek bir kimse Müslüman topraklarına gitmemişti. Kurbanları hep Hristiyanlar olmuştu.

Yeni Bir Haçlı Macerası

Innocentius'un ölümünden sonra papa seçilen III.Honorius (1216-1227) da selefinin gayretini aynı şevkle yürüttü. Fakat Haçlı ordusu bir türlü toplanamıyordu. Nihayet 1217 Eylül'ünde Beşinci Haçlı Seferi'nin ilk grubunu teşkil eden Avusturya dükü V.Leopold ile Macar kralı II.Andreas'ın birlikleri arka arkaya Filistin'e doğru yelken açtılar ve Ekim ayında Akkâ'ya vardılar. Amaury'nin

AKDENİZ
Mayıs 1218'de Haçlılar, köprübaşındaki mevzileri tuttular.
Ağustos 1218'de Haçlılar, Nil nehrindeki savunma kalelerini ele geçiriyorlar.
Kasım 1219, Haçlılar Dimyat'ı zaptediyorlar.
Temmuz 1221, Haçlılar Mansûre'ye doğru ilerliyorlar.
Dimyat
Adiliye
Fariskar
Şarimşah
Sahal Kanalı
Menzaleh Gölü
İSKENDERİYE
Talha
Bahr-es-Sağir
Müslümanlar Nil'in bentlerini açarak bölgeyi su altında bırakınca, Haçlılar çekilmek zorunda kalıyorlar.
Mansûre
Aşmun-Tannah
Tanis
Pelusium
Haçlıların Mansûre'nin karşısında kurdukları karargâh
MISIR
Müslüman gemileri kanaldan Nil'e geçerek, Haçlı gemilerinin geri çekilmesini engelliyorlar.
Ağustos 1221'de Haçlılar teslim oluyorlar.
Nil
Benha
Bilbays
Acı Göl
Nil
KAHİRE
Cize
Süveyş
BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ
1218-1221
Haçlı Ordusu
Müslüman Ordusu

1205'de ölümünden sonra Kıbrıs kralı olan oğlu I.Hugue de aynı sıralarda Akkâ'ya geldi.

Ancak Doğu'daki Franklar bir Haçlı seferi beklentisi içinde değillerdi. Yirmi yıldan beri devam eden barış devresi huzur ve refah getirmişti. Akkâ, Akdeniz'in en büyük ticaret limanı olmuştu. Salaheddin'in ölümünden sonra Müslümanlar taarruzda bulunmuyorlardı ve Franklar ile Müslümanlar, iki tarafa da büyük yararlar sağlayan ticaretin barış içinde devamını arzu ediyorlardı. İki taraf arasındaki barışın bozulması hiç kimsenin işine yaramazdı. Suriyeli komşuları ve sultan el-Adil'in oğlu olan Mısır hükümdarı el-Kâmil Hristiyanlar ile dostça geçiniyordu. Mısır'da üçbin Avrupalı tacir iş yapmaktaydı. Ancak İtalyan tacirler, Venedik'in İstanbul'u ele geçirdiği gibi, İskenderiye'nin de artık tam anlamıyla kontrol altına alınmasının zamanı geldiğini düşünüyor ve bunu yapabilmek için de Haçlıları kullanmanın iyi bir yol olduğu görüşünü benimsemiş bulunuyorlardı.

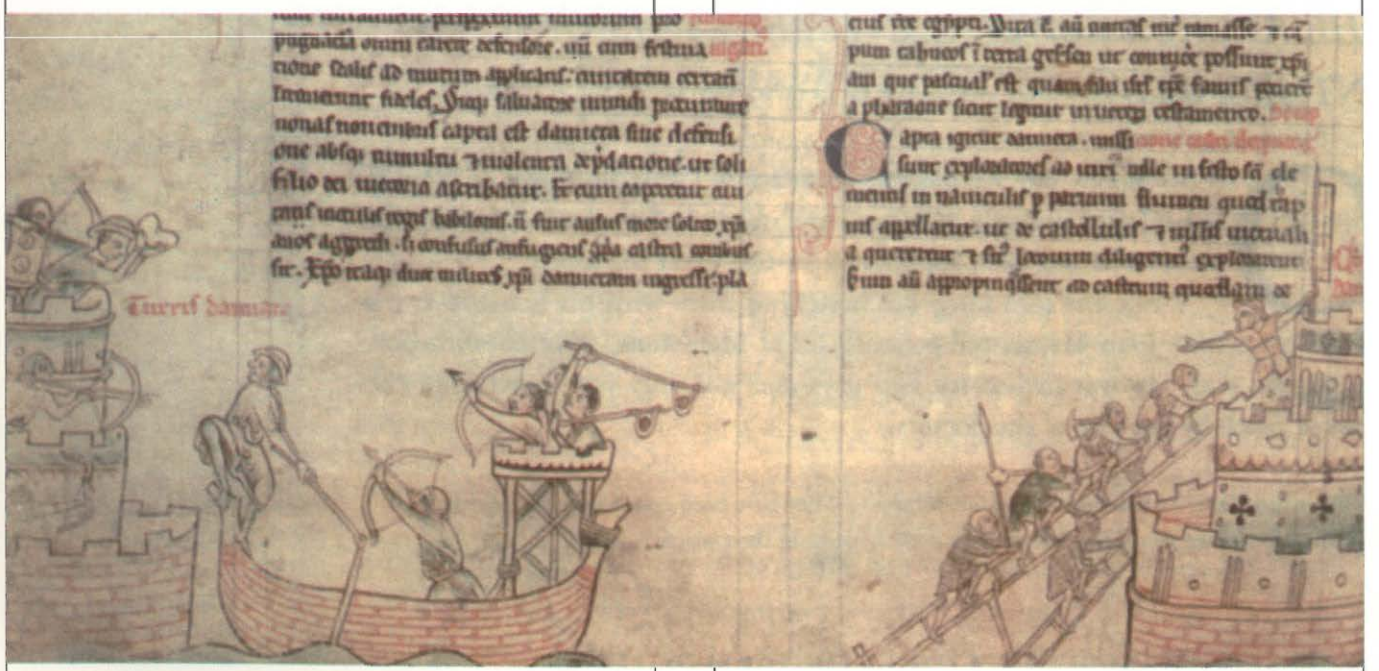
Aynı şekilde, 1210 yılından beri Doğu'daki krallığın başında bulunan Jean de Brienne de, her ne kadar Müslümanlarla barışın bozulmasından endişe duyuyorsa da, yeni gelen Haçlılardan tabiatiyle faydalanmak istiyordu. Zira yeni gelen Haçlı ordusu, Üçüncü Haçlı Seferi'nden beri Filistin'de görülen en büyük kuvvetti. Aslında kral Jean de Brienne sadece krallığın askerî gücüyle Müslümanlara karşı herhangi bir girişimde bulunmayı aklının ucundan bile geçiremezdi. Ama şimdi bir fırsat doğmuştu ve bunu değerlendirmek gerekirdi. Esasen beş yıl önce, 1212'de, sultan el-Adil ile yapılan anlaşma da artık sona ermiş bulunuyordu ve Müslümanlara karşı saldırıya geçmenin tam zamanıydı. Jean de Brienne bu karara vardıktan sonra, derhal sefere çıkmanın doğru olacağını düşündü ve 3 Kasım 1217 günü Haçlı ordusuyla birlikte Akkâ'dan yola çıktı. Haçlılar önce Kudüs yolu üzerinde bulunan Beysân'ı işgal ve yağma ettiler. Bu arada el-Adil süratle Filistin'e gelmiş olup oğlu el-Muazzam ile birlikte gerekli tedbirleri almış bulunuyordu. Ama endişesi boşunaydı. Çünkü bu askerî bir seferden ziyade, yağma ve çapulculuk ile sınırlı bir hareket olarak kaldı. Haçlılar ne yapacaklarını bilmez halde Beysân bölgesinden kuzeye yöneldiler ve Ürdün'ü geçip Taberiye Gölü'nün doğusundan dolaşarak Akkâ'ya geri döndüler. Bu girişimden kısa bir süre sonra Kıbrıs kralı I.Hugue 10 Ocak 1218' de ansızın ölüverdi. Kıbrıs tahtı, kraliçe Isabella ile kral Henri de Champagne'ın kızları olan, dul karısı Alice'in niyabetinde henüz sekiz aylık bir bebek olan oğlu I.Henri'ye geçti. Macar kralı Andreas ise, Haçlı seferinden ziyade turistik gezi addolunabilecek ziyaretini tamamladığını söyledi. Gerçekten de Filistin'de askerî faaliyetten çok kutsal eşya toplamakla uğraşmıştı: Kolleksiyonuna, Kana düğününde kullanılmış bir testi ile aziz Stephanus'un başını katmış olduğundan dolayı çok memnundu. Birliklerini Trablus, Antakya üzerinden Çukurova'ya götürdü. Oradan da Türkiye Selçuklu sultanı I.İzzeddin Keykâvus'un izni ve sağladığı güvenlik içinde Anadolu'yu geçip İstanbul üzerinden ülkesine döndü. Avusturya dükü Leopold ise Filistin'de kaldı.

1218 Nisan'ında Beşinci Haçlı Seferi orduları gemilerle arka arkaya gelip Akkâ'da toplandılar. Kral Jean de Brienne'in başkanlığında yapılan görüşmelerde seferin Mısır üzerine yönlendirilmesine karar verildi.

Haçlılar, Dimyat önünde

Üçüncü Haçlı Seferi'nden beri Mısır'a saldırı yapılması plânlanmıştı. Haçlılar Müslümanları Nil deltasından söküp çıkarabilirlerse, Süveyş ve Akkâ üzerinden Müslümanları kıskaca alabilirler ve bu suretle Kudüs'ü ele geçirebilirlerdi. Ayrıca bu plân başarıya ulaşırsa, Müslümanlar hem en zengin eyaletlerini hem de Doğu Akdeniz'deki donanmalarını kaybedeceklerdi. Haçlıların şimdi kuvvetli filosu vardı. Bu filo sayesinde doğruca Mısır'a gidip önce Nil deltası üzerindeki Dimyat'ı zapta karar verdiler.

Haçlıların Dimyat'ı kuşatması ve zaptı

Sultan el-Adil Haçlı seferinin Mısır'ı hedef aldığını öğrenince derhal Suriye'de ordu topladı. Mısır'daki nâibi olan oğlu el-Kâmil de Mısır ordusuyla Kahire'den kuzeye yürüdü ve Dimyat'ın güneyinde el-Adiliye 'de ordugâhını kurdu. Mayıs ayı sonunda Nil'in Dimyat yanındaki munsabına ulaşan Haçlılar burada karaya çıktılar. Ancak şehre yaklaşmak kolay değildi. Dimyat'ın önünde nehir üzerine gerilen bir zincir gemilerin şehre yaklaşmasını önlüyordu. Şehrin arkası ise Menzaleh gölü tarafından korunduğu için karadan kuşatma da pek mümkün görünmüyordu. Haçlılar ilk hedef olarak zincirin bağlı olduğu ve limana girişi engelleyen kuleyi ele geçirmeye çalıştılar. Haziran'da yapılan hücum başarısız kaldı. Fakat Haçlılar yaptıkları savaş merdivenleri ve hücum kuleleri sayesinde 24 Ağustos'da kuleyi zaptettiler. Ele geçen ganimet muazzamdı. Haçlılar gemilerden kurdukları köprü vasıtasıyla sevinç içinde ganimeti şehrin batı kıyısına taşıdılar. Sonra zinciri kırdılar ve Dimyat limanını işgal ettiler. Bu haberin üzüntüsüyle yaşlı sultan el-Adil 31 Ağustos günü Dımaşk'da öldü. Ağabeyi Salaheddin'in oğullarına karşı belki pek dürüst davranmamıştı ama Eyyûbî devletini bir bütün olarak korumayı başarmıştı. Kabiliyetli, sabırlı ve barışsever bir adamdı. Yetmişbeş yaşında öldüğünde, aşağı yukarı ağabeyi kadar tanınmış biriydi. Yerini Suriye'de küçük oğlu el-Muazzam, Mısır'da büyük oğlu el-Kâmil aldılar.

Dimyat'ın Düşüşü

Haçlılar artık Dimyat'ın önündeydiler. Fakat şehre hemen hücum etmediler. Yeni kuvvetlerin gelmesini beklediler. Eylül ayı ortalarında papa Honorius'un büyük gayretle hazırladığı ve başına İspanyol asıllı Santa Lucia kardinali Pelagius'u geçirdiği Haçlı ordusu nihayet Hristiyan ordugâhına vasıl oldu. Haçlıların çoğunluğunu yine Fransızlar oluşturmakta idi. Ceneviz, İngiliz, Fransız gemileri Dimyat önüne durmadan asker taşıyordu. Pelagius'un gelişiyle Haçlılar arasında tartışmalar çıktı. Pelagius Haçlıları kilisenin yönetiminde saydığından dolayı, o vakte kadar ordunun başında bulunan kral Jean de Brienne'nin liderliğini kabul etmedi. Papa'nın elçisi sıfatıyla sadece kendisinin bu sefere katılan çeşitli milletlerin başkumandanı olabileceğini söyledi. Genç imparator II.Friedrich de haçı kabul etmiş ve bir imparatorluk ordusuyla Pelagius'un arkasından geleceğini vaat etmişti. Eğer imparator gelirse, kendisi tabiatıyla bu görevi ona bırakacaktı. Ama tahtını sadece ölmüş karısı Marie de Montferrat'ya borçlu olan Jean de Brienne gibi bir kraldan emir alamazdı. Nitekim Jean de Brienne'in kraliçe Marie' den Isabella - genelde Jolande ismiyle tanınır- adında bir kızı olmuştu. Fakat meşrû hukuka göre, Jolande'nin babası sıfatıyla krallık üzerinde kanunî hakka sahip değildi. Jean de Brienne hemen herkesin aynı görüşü paylaştığını görünce çaresiz boyun eğdi. Bu arada imparator II. Friedrich Almanya'daki sorunları halletmeden sefere çıkamayacağını bildirerek papa III. Honorius'dan yolculuğunu erteleme izni almıştı.

1218 kışı alışılmıştan soğuk ve yağışlı geçti. Bunun sonucunda çıkan salgın hastalıklar Müslüman ve Hristiyan ordugâhlarında pek çok kişinin ölüp gitmesine neden oldu. 1219 Şubat'ının başında Haçlılar Müslümanlara bir saldırı düzenlediler. Ancak çıkan korkunç bir

fırtına bu saldırıyı engelledi. Fakat üç gün sonra, 5 Şubat'ta Haçlılar sultanın ordugâhını terkedip geri çekildiğini haber aldılar; süratle karşı kıyıdaki el-Adiliye'ye koştular ve gerçekten ordugâhı bomboş buldular. Dimyat garnizonunun yaptığı bir çıkış hareketini püskürttükten sonra Haçlılar el-Adiliye'yi işgal ettiler. Bunun sonucunda Dimyat tamamiyle kuşatılmış oldu.

Aslında el-Kâmil'in buradan geri çekilmesinin sebebi Haçlılardan çok, kendisine yönelik bir suikast haberini öğrenmiş olması idi. Hareketin ne boyutta olduğunu bilmediğinden ordusunu güneydoğuya Aşmûn'a çekmiş ve burada Suriye'den Mısır'a yardıma koşan kardeşi el-Muazzam ile buluşmuştu. Böylece hem suikast girişimi bastırıldı, hem de birleşen Suriye ve Mısır birlikleriyle Müslümanların gücü arttı. Fakat bu güçle bile Haçlıları geri atmak mümkün olmadı. el-Kâmil bu defa ordugâhını Dimyat'ın on kilometre güneyinde Fariskar'da kurdu. Haçlılar Dimyat'a taarruz ederlerse onları arkadan vurmayı plânlamıştı. Bu arada el-Muazzam, Kudüs'ün surlarını yıkmaya karar verdi. Savaşı bitirmek için Kudüs'ü Hristiyanlara vermek gerekirse, şehrin tamamiyle savunmasız kalması daha iyi olurdu. Yıkım 19 Mart 1219'da başladı. Kudüs'den sonra Toron, Safed ve Banyas kaleleri de, ne olur ne olmaz düşüncesiyle, yıktırıldı. Ayrıca iki sultan da bütün Müslüman dünyasını yardıma çağırmaktaydılar. Bağdad halifesine özellikle ricada bulundular. Halife muazzam bir ordu toplayacağını vaat etti. Ama bu ordu hiç gelmedi.

Soğuk kış mevsimini, kavurucu yaz ayları takip etti. İki taraf arasındaki çatışmalar sonuçsuzdu. Fakat 29 Ağustos'daki Haçlı saldırısı, Müslümanların ricat eder gibi görünüp mukabil taarruza geçmeleriyle paniğe dönüştü. Pek çok kişi kaçarken öldü. Hayatta kalanları kurtarmak ve Müslüman hücumuna karşı ordugâhı korumak kral Jean de Brienne ile tarikat şövalyelerine kaldı. Kumandayı eline almak hususunda direnen fakat şimdi panik içinde kaçan İtalyan alaylarını durduramayıp sözünü kimseye dinletemeyen Pelagius ise hiçbir şey yapamamıştı.

Çok kurak geçen yaz ve Nil'in yeterince taşmamış olması Mısır'ı kıtlık tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştı. Devlet civar ülkelerden yiyecek teminine çalışmaktaydı. el-Muazzam ordusuyla Suriye'ye dönmek istiyordu. İki sultanın da kardeşi olan kuzeydeki el-Eşref'in faaliyetleri endişe vericiydi. el-Eşref'e karşı, şimdi kudreti İndus nehrinden Dicle'ye kadar uzanan Hârezmşah hükümdarı Celâleddin'i kullanmak mümkündü. Fakat sonsuz ihtiras sahibi olan Celâleddin'i de lüzumundan fazla cesaretlendirmek çok tehlikeliydi. Bağdad halifesi bile onun baskısı altındaydı. Bu sebeple el-Muazzam, ağabeyi el-Kâmil'in dostlukla Franklara yaklaşmak hususundaki her teşebbüsünü desteklemeye hazırdı. el-Kâmil,Eylül'de yapılan geçici bir ateşkesten sonra Ekim'de Haçlılarla anlaşmaya çalıştı. Dimyat'ın artık elde tutulması mümkün görünmüyordu. Salgın hastalıklar yüzünden şehir garnizonu erimişti. Takviye kuvvetleri göndermek teşebbüsleri de hep boşuna olmuştu. Sultan, Haçlılar Mısır'ı boşalttıkları takdirde onlara Kudüs'ü vermeyi teklif etti; hatta Orta-Filistin ile Celîle bölgesini de alabilirlerdi. Gerçek Haç'ı da iade edecekti. Bu, sürpriz bir teklifti. Haçlılar hiç kılıç sallamadan Kudüs'ü, Bethlehem ve Nazareth'i üstelik Gerçek

Haç'ı alacaklardı. Kral Jean de Brienne ile İngiliz, Fransız, Alman baronları bu teklifi kabule taraftardı. Aslında gaye Kudüs'ü almak değil miydi? Öyleyse teklifi kabul etmekle sefer amacına ulaşacaktı. Fakat Müslümanlar tarafından surları yıkılmış Kudüs ve bölgedeki kalelerin elde tutulmasını olanaksız bulan Pelagius ve onu destekleyen İtalyanlar teklifi reddettiler. Pelagius, Müslümanlarla barış yapmaya değil savaş yapmaya geldiğini söylüyordu. İtalyan deniz şehirleri de Pelagius'a arka çıktı. Ancak onların düşüncesi bambaşkaydı; Kudüs'ün alınması o kadar önemli değildi; ekonomik açıdan hiçbir faydası yoktu. Asıl önemli olan bütün Mısır'ı zaptedip İskenderiye'nin kontrolünü ele geçirmekti. Burası Akdeniz'in en büyük limanlarından biriydi. Bu seferin amacı da bu olmalıydı. Roma'nın temsilcisi Pelagius da Müslümanlarla asla barış yapılamaz diyor ve Mısır Müslüman kaldığı sürece Kudüs'ün her zaman için tehlikede kalacağını ilâve ediyordu. Ona göre, aslında nerede Müslüman varsa tehlike demekti. Haçlı Seferi artık kesinlikle bir kurum, bir ideoloji olmuştu.

Kasım ayı başında bir Haçlı keşif kolu, Dimyat'ın dış surunun bomboş olduğu haberini getirdi. Haçlılar 5 Kasım 1219 Salı günü saldırıya geçtiler ve kolayca dış suru aşıp ciddi bir direnişle karşılaşmadan iç surları da ele geçirdiler. Salgın hastalıklar garnizonu tüketmişti. Hepsi hasta yatıyordu. Şehir halkı da bitkin ve hastaydı. Hayatta kalabilenlerin sayısı ancak üçbin kişi kadardı. Yiyecek maddesi ve para bol bol vardı. Ama salgın hastalık Haçlıların yapmak istedikleri işi kendiliğinden görmüştü. Şehrin idaresi kral Jean de Brienne'e verildi. Pelagius bu başarıyla kendinden geçmişti. Haçlı ordusunun bütün Mısır'ı zapt edeceğine inanıyor ve İslâm'ın tamamen imha edileceğini hayal ediyordu. Dimyat'ı işgal eden Haçlılar ileri gelen üçyüz kişiyi rehine olarak ayırdıktan sonra, şehir halkının tamamını köle olarak sattılar. Küçük çocuklar ise vaftiz edilip kilise hizmetinde görev yapmak üzere din adamlarına teslim edildi. Ele geçen hazineler ve değerli eşya Haçlılar arasında mevkilerine uygun şekilde paylaşıldı. Ne var ki, Pelagius'un aforoz tehditlerine kulak asmayan askerlerin hemen hepsi paylaşma dışında birçok kıymetli eşyayı çalıp saklamışlardı. Yağmadan sonra iş şehrin imarına geldi. Bazı faaliyet yanında 1220 Şubat yortusunda şehrin Ulucamii de Kutsal Bakire adına katedrale çevrilmiş bulunuyordu.

Dimyat'ın zaptından sonra Haçlılar uzun süre hareketsiz kaldılar. Avrupa'nın en büyük hükümdarı olan Almanya ve Sicilya imparatoru II. Friedrich'in gelmesini beklemekteydiler. Friedrich 1215'de Haçlı yemini etmişti ve sefere çıkmaya pek hevesli görünüyordu. Ancak Doğu'ya gitmek isteği dindarlık duygusundan çok siyasî ihtirasını tatmine dayanıyordu. O da, babası VI.Heinrich gibi Doğu hâkimiyetini ele geçirmek arzusundaydı. Ancak sefere ülkesindeki bütün sorunları çözdükten sonra imparator sıfatıyla çıkmayı düşünüyordu; kısacası kendi istediği zamanda ve kendi istediği şartlarda. Ayrıca Friedrich Papaların ideolojisine de bağlı değildi. Ebedî savaş ve İslâm'ı yok etmek gibi fikirler beslemiyordu. Sadece Kudüs'de hükümdar olmak istiyordu. Zira Kudüs, Hristiyan dünyasının sihirli kalbi idi; kendisi de Hristiyanların imparatoru olduğuna göre, bu çok normal bir istekti. Papanın kendisinin efendisi olduğunu, şahsına ve tebaasına emir verebileceği fikrini asla kabul edemezdi. Bir zamanlar Friedrich'in ye-

Memlûkler ve Haçlılar arasında savaş

tiştiricisi olan papa Honorius'un onun nasıl biri olduğunu bilmesi gerekirdi. Fakat Honorius oldukça safdil bir adamdı ve onun vaatlerine sonra da ileri sürdüğü mazeretlere hep kanıyordu. Friedrich öylesine istekli görünüyordu ki, Papa'ya Haçlı yemini edip de 24 Haziran 1220'ye kadar yola çıkmayanları aforoz etmesi için etkili bir baskı bile yapmıştı. Fakat o tarihe kadar yola çıkamayanlar arasında kendisi de vardı!

Haçlıların Yenilgisi ve Mısır'dan Atılmaları

Haçlıların hareketsizliği sultan el-Kâmil'in işine yaradı. Sultan bu arada donanmasını yeniden teçhiz etmek ve 1220 yazında Kıbrıs'a göndermek imkânını buldu. Müslümanlar Limasol önünde demirlemiş olan bir Haçlı filosuna rastlayarak ani bir taarruzla bunların bütün gemilerini ya ele geçirdiler, ya da batırdılar. Binlerce kişiyi de esir aldılar. Pelagius hâlâ imparator Friedrich'in gelmesini bekliyordu. Friedrich yine gelmedi. Ama Bavyera dükü Ludwig'in kumandasında gönderdiği büyük bir kuvvet 1221 ilkbaharında Dimyat'a ulaştı. Haçlıların böylesine büyük takviye almasından endişeye düşen el-Kâmil, Haziran ayında yeni bir barış teklifinde bulundu: Otuz yıllık bir mütareke karşılığında Kudüs ve Filistin'i Haçlılara bırakacaktı. Pelagius bu teklifi de reddetti. O ve Ludwig derhal Müslümanlara saldırmak kararına vardılar. Bir ara Akkâ'ya dönmüş olan kral Jean de Brienne yeniden Mısır'a geldi. 12 Temmuz günü Haçlı ordusu Fariskar'a doğru ilerledi. Bu, çok heybetli bir orduy-

du; 630 gemi, 5.000 şövalye, 4.000 okçu ve 40.000 yaya askerden oluşuyordu. Ayrıca Haçlılar Dimyat'ta da kuvvetli bir garnizon bırakmışlardı.

Müslümanlar Haçlı ordusunu karşılamak üzere Şarimşah'ın biraz ilerisine kadar yürümüşlerdi. Ancak Haçlı ordusunun ne kadar büyük olduğunu farkedince, Nil'den Menzaleh gölüne doğru uzayan Bahressagîr'in arkasına çekilerek Talha denen mevkide - sonradan burada Mansûre şehri kurulmuştur - nehrin her iki tarafında hazırlanan mevzilere yerleşip burada beklemeye başladılar. 20 Temmuz'da Haçlılar Şarimşah'ı işgal ettiler. Kral Jean de Brienne burada durmanın iyi olacağını söyledi; zira Nil'in taşma zamanı gelmişti. Ama Pelagius yürüyüşe devamda ısrar etti. 24 Temmuz'da Haçlılar Bahressagîr'e ulaşıp Müslüman kuvvetlerinin karşısına dizildiler. Gerçekten de tam Nil sularının taşma zamanıydı. Haçlı ordusunun arkasında Nil'e bağlanan sığ bir kanal vardı. Fakat gemilerin yüzmesine imkân verecek gibi olmadığından, Haçlılar bu kanalın başında nöbet tutacak hiçbir gemi bırakmamışlardı. Ancak bu arada Nil taşmaya, kanal da su ile dolmaya başladı. Suriye'den yardıma gelen Müslüman ordusu sular tamamiyle yükselmeden, Menzaleh gölü yakınında bu kanalı geçmeyi başardı ve Haçlılar ile Dimyat arasında kalan mevkie yerleşmek imkânını buldu. Ağustos'da kanalın suları yeterince yükseldiğinde Müslüman gemileri bu kanal vasıtasıyla ilerleyip Şarimşah yakınında Haçlı donanmasının geri çekilme yolunu kesti. Pelagius dehşet içinde Haçlı ordusunun her taraftan kuşatıldığını ve çok az yiyecek kaldığını gördü. Bu durumda kurtuluş için tek çare geri çekilmekti. 26 Ağustos'da geri çekilme emri verildi. Fakat harekât kötü organize edilmişti. Savaşçılardan bir çoğu şarap tulumlarını geride bırakmak yerine son damlasına kadar içmeyi yeğlemişti. Alman şövalye tarikatı mensupları ise götüremedikleri yiyecekleri ateşe vererek, Müslümanlara mevzilerini terkettiklerini açıklamış oldular.

Sular hâlâ yükselmekteydi. Müslümanlar bendleri açarak Haçlıların geçeceği araziyi sular altında bıraktılar. Sultanın Türk atlıları ve zenci yaya birlikleri şiddetle Haçlıların üzerine atıldı. Ayakta duramayacak kadar sarhoş durumda olan Haçlı askerleri su birikintileri ve hendekler arasında sendeleyerek kaçmaya çalıştı. Kral Jean de Brienne ve tarikat şövalyeleri sonunda bu hücumu durdurdularsa da, binlerce Haçlı mahvolup gitmiş ve muazzam ordu acınacak hale düşmüştü. Pelagius ise gemisiyle yolu kapayan Müslüman filosunun yanından geçerek suyun hızlı akıntısından yararlanıp kaçtı. Ordu erzakının önemli bir kısmı ve ilâçlar da bu gemide bulunduğundan, onun kurtuluşu geride kalanların felâketi oldu. Nihayet 28 Ağustos günü Pelagius herşeyin kaybedildiğini anladı ve barış teklifinde bulundu.

Uzun münakaşa ve pazarlıklardan sonra Pelagius, sultan el-Kâmil'in şartlarını kabul zorunda kaldı. Haçlılar Dimyat'ı terketmeyi ve imparator Friedrich'in de tasdik edeceği sekiz yıllık bir mütarekeyi imzaladılar. el-Kâmil esirleri serbest bırakmayı ve Gerçek Haç'ı iade etmeyi kabul etti. Genelde o, Haçlılara iyi davrandı. Fakat onun şahsî hoşgörüsü, Hristiyanlara duyulan derin kini yok edemedi ve iade etmek üzere Gerçek Haç'ı istettiğinde

Bir Müslüman şehrinde esir pazarı

kimse nerede olduğunu bilemedi. 8 Eylül'de Haçlılar gemilerine binip Mısır'dan ayrıldılar. Aynı gün el-Kâmil Dimyat'a girdi.

Beşinci Haçlı Seferi böylece son buldu. Girişim gösterişli başlamış, fakat hiçbir şey kazanılmadan bitmişti. Aksine pek çok insan ve malzeme kaybının yanında şan ve şeref bakımından da küçültücü olmuştu. Hayal kırıklığına uğrayan Haçlılar hem Pelagius'u, hem de papa ile imparatoru suçlamaktaydılar. Buna mukabil Batı'nın bu saldırısı İslâm dünyasında yeni bir iman ve birlik düşüncesi yaratmıştı. Ancak bu Haçlı Seferi'nin asıl faturasını ödeyenler Mısır'ın Yerli Hristiyan halkı oldu. Melkî veya Kopt olsun, bunların vatandaşlık haklarında kısıntılar yapıldı; ağır vergiler konuldu ve kiliseleri kapatıldı. İtalyan tacirleri de İskenderiye'deki eski itibarlarını kaybettiler. Her ne kadar ticarethanelerine geri dönmelerine izin verildi ise de, artık onlara eskisi gibi güven duyulmamaktaydı.

ALTINCI HAÇLI SEFERİ (1228 - 29)

İmparator II.Friedrich'in Haçlı Seferi

Roma Kilisesi yirmi yıldan az bir zaman içinde iki defa maskara olup gülünç duruma düşmüştü: Kutsal topraklara gitmek üzere düzenlenen Dördüncü Sefer kontrolden çıkarak Bizans imparatorluğunu mahvetmiş, ondan sonraki sefer ise fiyasko ile bitmişti. Hiçbir şey elde edememiş utanç içindeki Haçlılar Avrupa'ya başları önünde dönmüşlerdi. Kral Jean de Brienne Akkâ'ya giderken, başarısızlığın asıl sorumlusu Pelagius da - Papanın emriyle - Antakya prinkepsliği ile Kilikya Ermeni devleti arasındaki problemleri çözmek üzere Çukurova'ya yollandı. Fakat veraset sorunlarını ve iki devlet arasındaki kavgaları halletmek öyle kolay değildi. Çekişmeler yıllarca sürdü. Üstelik iki şövalye tarikati Hospitalier ve Templier'liler de birbirleriyle mücadele halindeydiler. Bu sırada Anadolu, Türkiye Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad'ın şahsında en kudretli hükümdarını bulmuştu. Sultan Batı Toros dağlarını ve Akdeniz kıyılarını eline geçirmiş olup, Alanya'da kışlık merkezini kurmuştu. Çukurova Ermeni sınırları onun tarafından devamlı olarak tehdit edilmekteydi. Bu sebeple Ermenilerin Antakya prinkepsi V.Bohemund'un yardımına ihtiyaçları vardı. Ama dirlik ve düzen bir türlü kurulamıyordu. Doğu'daki Hristiyanların durumu gerçekten zordu. Aslında bunlar en önemli iki komşularının, Türkiye Selçukluları ile Haleb-Musul Eyyûbîlerinin birbirleriyle durmadan sürüp giden mücadeleleri sayesinde ayakta kalmak imkânını bulmaktaydılar. Akkâ krallığı ise, el-Kâmil ile yapılan barıştan faydalanmaya ve Müslümanlarla bozulmuş olan ticareti yeniden canlandırmaya çalışıyordu.

Beşinci Haçlı Seferi'nin bitiminden bir yıl sonra, 1222 sonbaharında Akkâ kralı Jean de Brienne Avrupa'yı ziyarete karar verdi. Hem Papa ile krallığına gelecekte yapılacak yardım konusunda konuşmak, hem de kızı olan genç kraliçe Jolande için uygun bir koca aramak niyetindeydi. Kızı henüz onbir yaşındaydı ama krallığa

İmparator II.Friedrich

en kısa zamanda bir vâris kazandırılmalıydı. Jean doğruca Roma'ya gitti. Papa'ya isteklerini açıkladı. Jean'ın, gelecekte herhangi bir Haçlı ordusu tarafından zaptedilecek toprakların Akkâ krallığına teslimi teklifini hem Papa hem de imparator Friedrich kabul ettiler. Bu arada Alman şövalye tarikatinin üstadı Hermann von Salza bir öneride bulundu: İmparatoriçe Konstanze von Aragon dört ay önce öldüğü için, Jolande ile bizzat imparator Friedrich evlenebilirdi: bu iki şahıs mükemmel bir çift olurlardı. Herkes bu fikre bayıldı. 1225 sonbaharında, artık ondört yaşına girmiş bulunan genç kraliçeyi İtalya'ya götürmek üzere 14 gemiden oluşan imparatorluk filosu Akkâ limanına girdi. Heyetle birlikte gelen Capua başpiskoposu Johannes, imparator Friedrich'in vekili sıfatıyla Jolande'nin nikâhını kıydı. Akkâ ve Sûr'da yapılan gösterişli törenlerden sonra yola çıkan Jolande, birkaç gün yarı teyzesi Alice'i ziyaret için Kıbrıs'a uğradı. İki kraliçe ile nedime hanımları gözyaşlarına boğan ayrılık anı geldiğinde, Jolande o kadar çok sevdiği fakat bir daha asla göremeyeceği Suriye'sine mahzun bir şekilde veda etti.

İmparator Friedrich, kayınpederi kral Jean de Brienne ile birlikte karısını Brindisi'de beklemekteydi. Gelin hanıma imparatorluk ihtişamını sergileyecek biçimde bir "Hoşgeldin merasimi" yapıldı. 9 Kasım 1225 gününde ise Brindisi katedralinde ikinci bir nikâh töreni icra olundu. Friedrich bu sırada otuzbir yaşındaydı. Yakışıklı bir adamdı. Kızıl saçlı, yeşil gözlü olup yüzünün görünüşü sevimliydi. Bakışlarından ve konuşmasından parlak fikrî kabiliyetleri hemen anlaşılırdı. Fransızca, Almanca, İtalyanca, Lâtince, Grekçe ve Arapça konuşurdu. Felsefe, tıb ve tabiat tarihi ilimlerine vâkıfdı. Fakat bu güzel meziyetlerine rağmen sevgiye lâyık biri değildi; zalim, bencil ve hilekârdı. Yaşayışının hafifliği herkesi kızdırıyordu. Hele din ve ahlâk hakkında uygunsuz konuşmaları etrafındakileri dehşet içinde bırakmaktaydı. Belki de iyi bir Hristiyandı; fakat ne Roma'nın ne de başka bir piskoposun üstünlüğünü kabul etmiyordu. İşin aslında, o, yaşadığı düzen içinde anlaşılmaz bir kimseydi.

II. Friedrich ile Jolande'nin evlenmesi

Son Haçlı seferinin başarısızlığı imparator Friedrich'e daha büyük sorumluluk yüklemişti. Üstelik kraliçe Jolande ile evlendikten sonra, şimdi Haçlı devletinin kralı olarak yıllardan beri ertelediği Haçlı seferine artık çıkmak zorundaydı. Aslında 1215'de Haçlı yemini ettiğinden beri sefer için hevesliydi. Fakat ülkesinde yola çıkamayacak kadar çok işi vardı. Bu sebeple de yolculuğunu hep ertelemişti. Fakat papa Honorius'un da sabrı tükeniyordu. Nihayet Friedrich, Kutsal toprakları kurtar-

II.Friedrich'in imparatorluk tacını giyme töreni ***(15.yüzyıl minyatürü)***

mak için kesin olarak 15 Ağustos 1227'de sefere çıkacağını ilân etti. Kendisi bütün ordunun masraflarını üstlenecekti. Gitmediği takdirde ise, aforoz edilecekti.

Fakat Friedrich'in yola çıkma tarihinden beş ay önce, 1227 Mart'ında ihtiyar papa Honorius öldü. Halefi yeni papa IX.Gregorius çok daha akıllı ve bilgili bir adamdı. Friedrich'in şahsiyeti, din ve siyaset anlayışı konusunda ciddi endişeleri vardı. Friedrich ise artık yola çıkmaya hazır görünüyordu. Binlerce savaşçıdan oluşan büyük ordusu 1227 Ağustos ayı ortasında Brindisi'de gemilere binerek denize açıldı. Kendisi de Brindisi'ye geldi ve 8 Eylül'de yola çıktı. Ama henüz demir alınmıştı ki, hastalandı. Bu yüzden de İtalya'ya geri dönmeye mecbur kaldı. Donanması Akkâ'ya doğru yoluna devam ederken Friedrich, bu zorunlu geri kalışını haber vermek üzere papa Gregorius'a bir elçi gönderdi. Fakat Gregorius hikâyeye inanmadı. Bunu, onun yeni bir düzenbazlığı sandı ve derhal Friedrich'i aforoz etti. Tabii ki, aforoz edilmiş bir kişi Haçlı Seferi lideri olamazdı. Ama Papa'nın

Papa IX.Gregorius (1227-41)

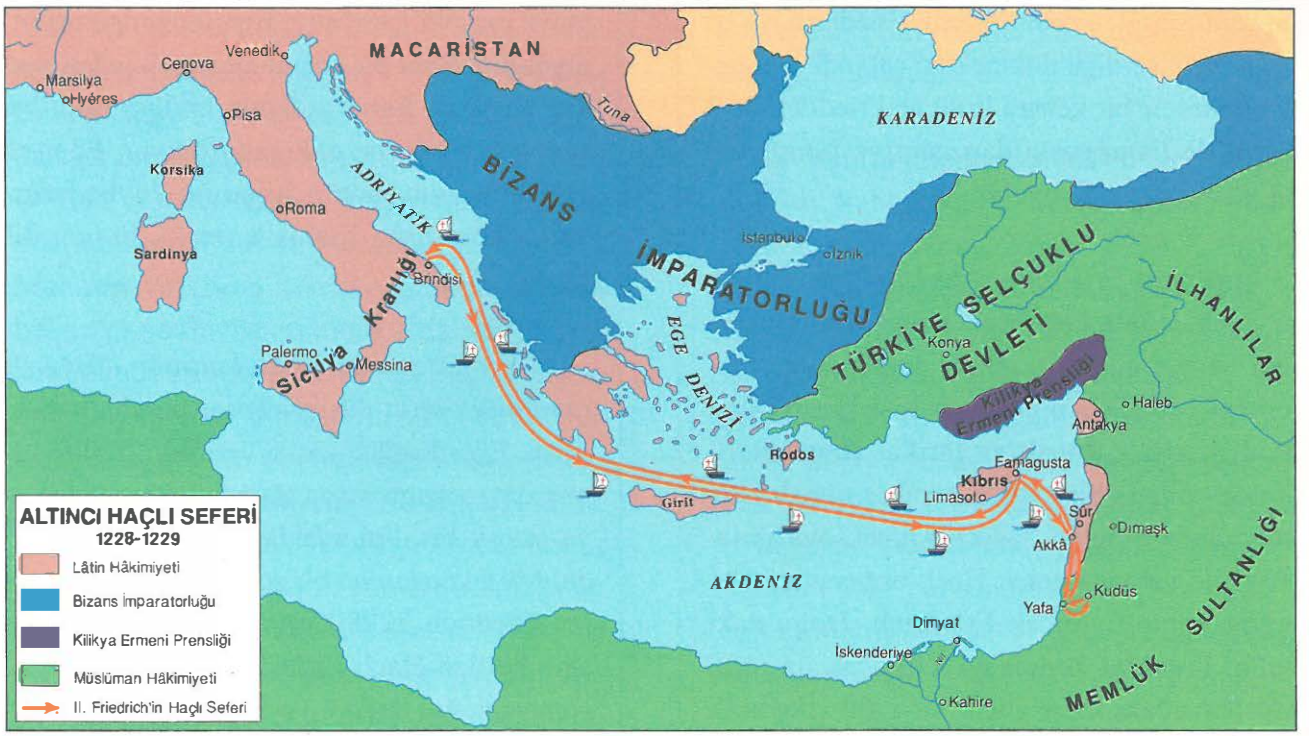
aforozu Friedrich'i hiç etkilemedi. 1228 ilkbaharında artık iyileşmişti ve sefere çıkabilirdi.

Ancak bu gecikme Friedrich'in devlet hukuku bakımından durumunda değişikliğe sebep oldu. Zira karısı imparatoriçe Jolande 1228 Nisan'ında, Konrad adı verilen bir oğul doğurduktan birkaç gün sonra ölüvermişti; daha onyedi yaşında bile değildi. Jolande'nin ölümü ile Friedrich de taşıdığı Akkâ kralı sıfatını kaybetmişti. Şimdi o, Doğu'ya aforoz edilmiş bir Haçlı ve oğlu küçük kral Konrad'ın vasîsi olarak gitmek durumundaydı.

Bu arada Mısır sultanı el-Kâmil'den kendisine bir elçi heyeti geldi. Sultan, kardeşi Suriye hükümdarı el-Muazzam'a karşı Friedrich'den yardım istiyordu. Beşinci Haçlı Seferi'ne karşı kazandıkları müşterek başarıdan sonra, iki kardeş arasındaki ittifak pek ömürlü olmamıştı. el-Kâmil şimdi onun ve Haleb hükümdarı olan öteki kardeşi el-Eşref'in, kendi arazisine gözdiktiklerini ve elinden almak istediklerini düşünmekteydi; Friedrich kendisini desteklediği takdirde, ona Kudüs'ü vermeyi teklif etti. Friedrich ise bu teklifin kendisine güzel bir diplomatik fırsat sağlayacağından emindi.

İmparator II. Friedrich Doğu'da

Friedrich, 28 Haziran 1228 günü Brindisi'de gemiye bindi. İlk defa olarak bir Haçlı Seferi, Papa'nın emir ve iradesine uymayan hatta karşı çıkan lâik bir hükümdar tarafından yönetiliyordu. Papa Gregorius hırsından deliye döndü. Friedrich onun otoritesini iki paralık etmişti. Doğu'nun Frank hükümdarları da imparatorun seferinden pek memnun değildiler. Friedrich pekalâ Kıbrıs üzerin-

de yüksek metbûluk hakkı iddia edebilirdi. Çünkü şimdiki küçük kral I.Henri'nin dedesi Amaury'ye krallık tacını ikram eden, imparator Friedrich'in babası VI.Heinrich idi. Ayrıca Friedrich, Jolande ile evlendikten sonra, kendisi gelmemiş bile olsa, gönderdiği adamlarla Doğu'daki krallığın işlerine karışıp durmuştu. Yerli asiller onun bu müdahalelerinden, hiç de memnun değillerdi. Antakya ve Trablus hâkimi V.Bohemund'a gelince, aslında o, krallık işleriyle pek ilgilenmediğinden, şimdi imparatorun gelişinden rahatsızlık duymayan belki de tek kişiydi.

Friedrich, 21 Temmuz'da Kıbrıs'a vardı. Kıbrıs'ın idaresi, henüz on yaşında bulunan kral I.Henri'ye nâib tayin edilmiş olan, Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'in elindeydi. Jean, Doğu'daki Franklar arasında en önemli kişiydi. Hem Kıbrıs kralının, hem de imparatoriçe-kraliçe Jolande'nin en yakın erkek akrabasıydı. Beyrut şehrinin sahibiydi; zengindi. Şahsî meziyetleri dolayısıyla büyük itibar kazanmıştı. Ailesi, serveti ve dürüstlüğü onu Doğu Frank devleti baronlarının reisi durumuna getirmişti. Fakat Friedrich, kim olursa olsun, ne krallık baronlarının siyasî görüşlerine, ne de krallık kanunlarına önem veriyordu. Kendisi bütün Hristiyanların imparatoru idi; öyleyse Doğu'daki tüm hâkimiyet de ona ait olmalıydı. Jean d'Ibelin'den Beyrut iktaını geri vermesini ve Kıbrıs'ın gelirlerinin kendine teslimini istedi. Jean, imparatora, isteklerinin ülkenin kanunlarına uygun olmadığını söyledi; hatta tehditlerine direndi. Üstelik Jean ve yerli baronlar imparator Friedrich'e, onun Kıbrıs üzerindeki yüksek hâkimiyetini tanımaya hazır olduklarını, fakat kendisinin Akkâ krallığında sadece bebek oğlu Konrad için nâiblik iddia edebileceğini söylediler. Jean d'Ibelin imparatorun bütün baskısına rağmen - kızkardeşi kraliçe Isabella tarafından kendisine ikta edilmiş olan - Beyrut'u ona teslime yanaşmadı ve bu konunun krallık yüksek mahkemesin-

de karara bağlanmasını istedi. Friedrich ise işi daha fazla sertliğe dökmekten çekindi. Sonuçta bu mesele bir kenara itildi ve Friedrich de 3 Eylül'de Famagusta'dan gemiye binip Akkâ'ya doğru yola koyuldu.

İmparator Friedrich, Akkâ'da daha büyük bir muhalefetle karşılaştı; aforoz edildiği haberi buraya ulaşmıştı. Daha önce onu desteklemeyi kabul eden pek çok kişi şimdi bunu reddediyordu. Patrik ve tarikat şövalyeleri, aforoz edilmiş bir kişiyle beraber olmak istemiyorlardı. Şimdi o, sadece Alman şövalye tarikati ile yanında gelen Haçlı ordusunun desteğine sahipti. Ancak Friedrich, Doğu'daki bütün Franklar kendisine katılacak da olsa, Müslümanlara karşı güçlü bir ordu çıkaracak durumda değildi. Onun Haçlı Seferi, diplomatik bir Haçlı seferi olmak zorundaydı. Bundan dolayı diplomasi yoluyla yapabileceğini yapmayı denedi. Sonuçta, ilişkilerini hep sıcak tuttuğu sultan el-Kâmil ile Kudüs'ün teslimi üzerinde yeniden görüşmelere başladı. Ama şimdi Doğu'da durum değişmişti; el-Muazzam ölmüştü ve el-Kâmil'in imparatora artık ihtiyacı kalmamıştı. Aksine el-Kâmil, babası el-Muazzam'ın yerine Suriye hükümdarı olmuş bulunan yeğeni en-Nâsır Davud'un elinden Dımaşk'ı almaya uğraşıyordu. İmparatorun bu sırada gelişi ise, kendisine yardım değil, tam aksine girişimine bir engel anlamı taşımaktaydı. Haçlı ordusunun Akkâ'daki varlığı, tabiatıyla el-Kâmil'in hareket serbestliğini kısıtlamaktaydı. Dımaşk'ı zaptetmeden imparatora kesin cevap vermek istemiyordu. Bu sebeple el-Kâmil, daha önce de görüşmeler yapmak üzere Sicilya'ya göndermiş olduğu emîr Fahreddin'i bu konuda yeniden müzakerelerde bulunmak üzere imparatorun yanına yolladı. Şimdi Friedrich, el-Kâmil'e yalvarmaya mecbur kalmıştı; "Ben senin dostunum" diyordu, "Beni bu yolculuğa teşvik eden sendin. Papa ve Batı'nın bütün kralları artık benim görevimin ne olduğunu biliyor. Eğer eli boş dönersem, bütün itibarımı kaybederim. Yalvarırım, bana Kudüs'ü ver ki, başımı dik tutayım."

el-Kâmil zor durumda kalmıştı, "Ben de çevremdekilerin düşüncelerini hesaba katmalıyım. Eğer Kudüs'ü sana verirsem, Halife benim davranışımı kınar. Ayrıca tahtımı tehlikeye atacak bir dinî ayaklanma olabilir" diyordu. Müzakerelerden bir sonuç çıkmadığını gören Friedrich, 1228 Kasım ayı sonunda kendisine katılan Haçlı ordusuyla sahil yolundan güneye doğru ilerledi ve Yafa'ya geldi. Kaleyi yeniden tahkim etmeye başladı. Bu arada en-Nâsır da Dımaşk kuşatmasını sürdüren amcası el-Kâmil'in Mısır ile bağlantısını kesmek üzere Nablus'a bir ordu gönderdi. Her ne kadar el-Kâmil Dımaşk kuşatmasını kaldırmadıysa da, imparatordan yağmaladığı Müslüman köyleri için tazminat istedi ve müzakereleri kesti.

1229 Şubat'ında, imparator Friedrich Yafa'nın onarılmasını tamamlamış bulunuyordu ama el-Kâmil hâlâ Dımaşk'ı zaptedememişti. Ayrıca, yıllardan beri kuzeyde büyük bir tehlike unsuru olan Celâleddin Hârezmşah da şimdi dikkatini Suriye'ye yöneltmişti. el-Kâmil iki yıl önce imparatora Kudüs'ü vermeyi teklif ettiğinde, şehir kendisine ait değildi. Fakat şimdi Kudüs'e kendisi sahipti ve şehri vermek istemiyordu. Öte yandan hem kan dökülmesini arzu etmiyor, hem de savaşın kendisine neye malolacağını kestiremiyordu. Sonunda sultan ve imparator arasında müzakereler yeniden başladı: Beşinci Haçlı Seferi'nin yarattığı korku içinde el-Kâmil, o zaman Haç-

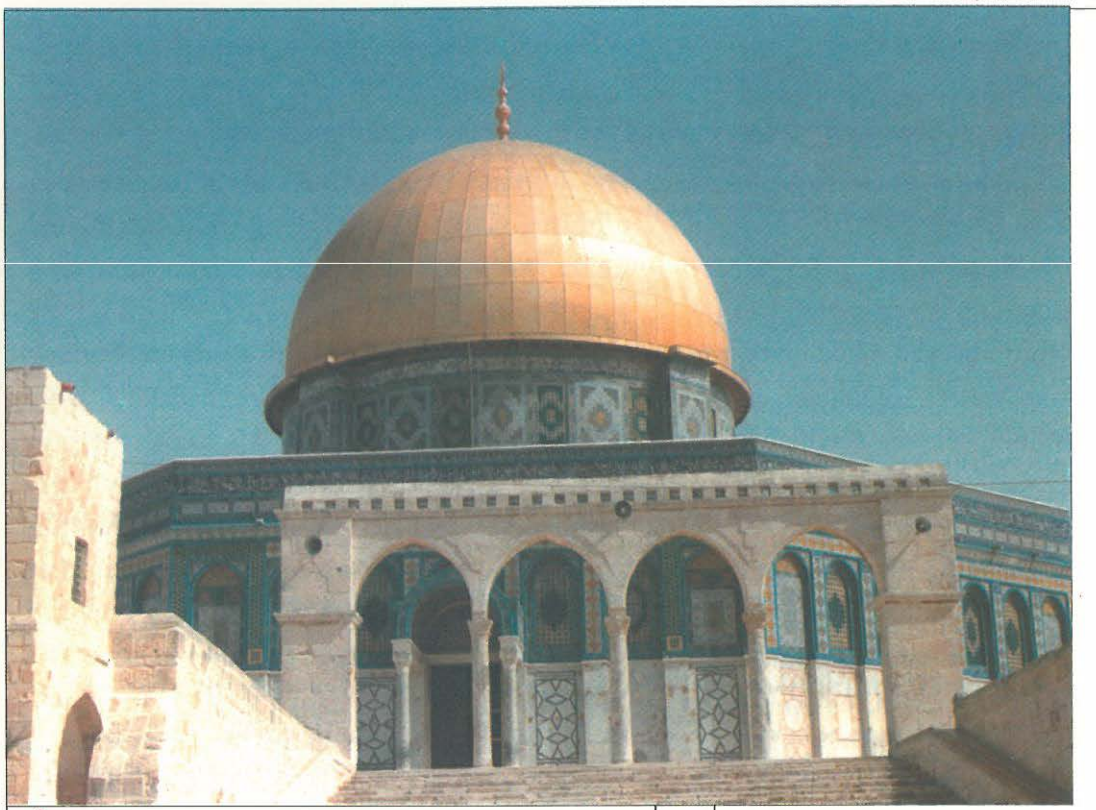
lılara Kudüs ve Bütün Filistin'i hatta Celîle bölgesini vermeyi önermişti. Şimdi o kadar cömert olmaya gerek yoktu. 18 Şubat 1229'da nihayet imzalanan anlaşma ile el-Kâmil, sadece Yafa'ya kadar uzanan bir şerit araziyle Kudüs'ü, Bethlehem ve Nazareth şehirlerini, Montfort ve Toron kaleleriyle birlikte Celîle bölgesini ve Sayda etrafında hâlâ Müslümanların elinde kalmış olan yerleri Haçlılara vermeyi kabul etti. Bununla beraber Kudüs'de Kubbetüssahra ve el-Aksâ camileriyle Haremüşşerif Müslümanların elinde kalacak ve Müslümanlar şehirde serbestçe ibadet etmek haklarını koruyacaklardı. Friedrich Kudüs'ün surlarını yeniden inşa edebilecekti; fakat bu ayrıcalık sadece onun şahsına veriliyordu. Ayrıca iki tarafın elindeki esirler de serbest bırakılacaktı.

On yıl için geçerli olacak bu anlaşmanın Haçlı Seferleri tarihinde bir benzeri daha yoktur. Haçlılar hiç savaşmadan, sadece diplomasi yoluyla Kudüs bölgesini yeniden ele geçirmişlerdi. Müslüman dünyası dehşet içinde kaldı. el-Kâmil'e en sadık kişiler bile, ona hakaretlerde bulundular. Sultanın yeğeni en-Nâsır, Dımaşk'da bu ihaneti protesto için genel matem ilân etti. Sultan el-Kâmil'in Müslüman ibadetgâhlarının elde tutulduğu ve stratejik bakımdan Müslümanların eskisi gibi bölgeye hâkim bulunduğunu belirtmesi, yüreklerdeki acıya pek teselli sağlamadı. Diğer taraftan Hristiyanlar da anlaşmanın ancak görünüşte iyi, fakat uygulanması açısından pek mümkün olmadığı kanısındaydılar. Verilen yerlerin savunulması hiç de kolay değildi. Friedrich'in ümit ettiği sevinç gösterilerinden eser bile yoktu. Hristiyanlığa böylesine büyük hizmet gören bir adamı aforozdan kurtarmayı kimse teklif etmiyordu. Tam aksine herkes üzüntü içindeydi.

17 Mart'ta Friedrich Kudüs'e girdi ve şehri dolaştı. Nablus kadısı Şemseddin kendisine rehberlik yapıyordu. Ertesi sabah Kadı yine imparatoru görmeye gittiğinde, Friedrich "Ey Kadı! Dün akşam müezzinler neden her zamanki gibi namaza çağrı yapmadılar?" diye sordu. Kadı "Efendim, siz Majestelerine saygıdan dolayı, müezzinlere bu emri ben verdim" deyince, Friedrich buna hayıflandığını söyleyerek "Neden böyle yaptın! Benim geceyi Kudüs'de geçirmekteki başlıca amacım müezzinlerin okuyacağı ezanları dinlemekti" cevabını verdi.

Friedrich, Kutsal Mezar Kilisesi'nde taç giymeye kararlıydı. Aforoz edilmişti ama hareketlerini onaylaması için Papa'ya ihtiyacı yoktu. Bununla beraber Akkâ'da oturan patrik, imparator hâlâ aforozlu olduğu için Kudüs'deki bütün dinî faaliyetleri ve âyini yasakladı. Templier ve Hospitalier şövalyeleri gibi, yerli baronlar da öfke içindeydiler. Bu sebeple Kutsal Mezar Kilisesi'ndeki törene hiçbir din adamı katılmadığı gibi, Haçlı krallığının baronları da gelmediler. Friedrich kilisede krallık tacını kendi elleriyle başına koymak zorunda kaldı. Başarısını yalnız başına kutluyordu.

Ertesi günlerde Friedrich şehrin Müslüman camilerini ziyaret edip görmek istedi. Haremüşşerif'in bulunduğu kutsal mahalleye gireceği sırada bir papazın kendisini takip ettiğini farketti. Onu ağır sözlerle kovaladı ve Müslümanların izni olmadan bu kutsal yere ayak atacak her Hristiyan papazının ölümle cezalandırılmasını emretti. Kubbetüssahra'nın

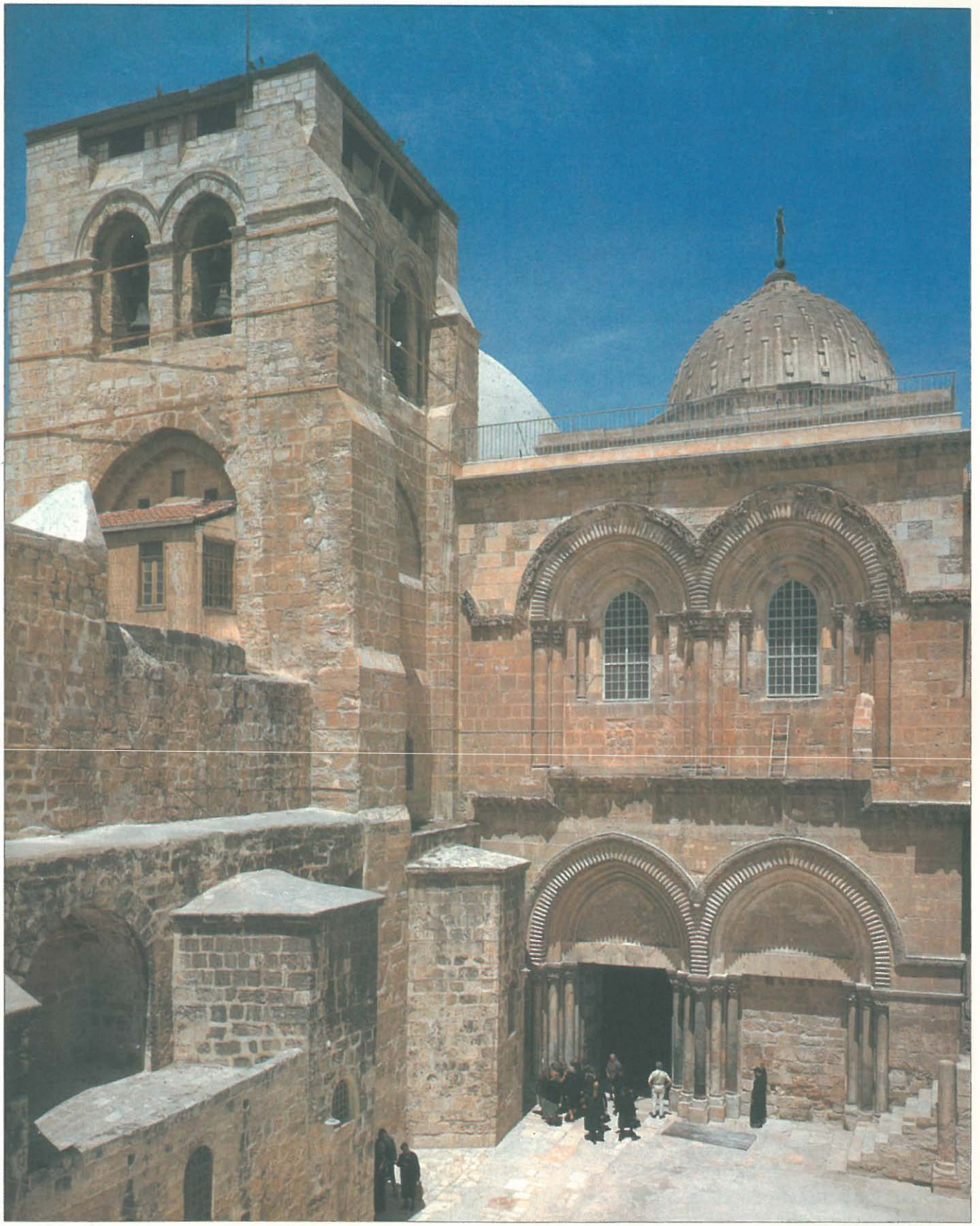
Kubbetüssahra

etrafında dolaşırken, Salaheddin'in, kutsal binanın putperestlerden temizlenmesini belirtmek üzere kubbenin etrafına mozaik halinde yazdırdığı kitabeyi görünce gülümseyerek, "Acaba bu putperestler kim ola ki?" diye mırıldandı. Pencerelerdeki kafeslerin neden konulduğunu sordu. Kendisine bunların, serçelerin içeri girmesini engellemek üzere yapılmış olduğu cevabı verildi. Bunun üzerine Friedrich avamî bir ifade kullanarak "ve şimdi Allah sizlere domuzları gönderdi" diyerek gülümsedi. Müslümanlar imparatoru ilgi çekici bulmuşlardı. Ama pek etkisinde kalmadılar. Sakalsız kızıl suratı ve miyop gözleriyle onun esir pazarında doğrusu ikiyüz dirhem bile etmeyeceğini söylüyorlardı. Hristiyanlığı küçülten ve İslâmiyete kaba komplimanlar yapan bu adam onlara dinsiz bir kimse gibi göründü. Dindar Müslümanlar ve dindar Hristiyanlar, onun söz ve davranışlarından âdeta tiksinti duydular.

İmparator II.Friedrich'in İtalya'ya Geri Dönüşü

Friedrich'in tüm umutları boşa çıkmıştı. Kimsenin gönlünü kazanamamıştı. Kızgınlık içinde Kudüs'den ayrılıp, Yafa üzerinden 23 Mart'ta Akkâ'ya geldi. Bir süre burada kaldıktan sonra, varlığından kimsenin hoşnut olmadığı bu şehirden, 1 Mayıs sabahı çok erken saatte gemisine atlayıp kaçmak istedi. Ama plân gizli tutulamamıştı. İmparator maiyyeti ile birlikte Kasaplar Sokağı'ndan limana doğru ilerlerken, kapılarının önüne çıkan halk onu pislik ve bağırsak parçaları yağmuruna tuttu. Gemisine bindikten sonra Friedrich de, şehre küfürler savurarak veda etti. Yaklaşık on gün Kıbrıs'da kaldıktan sonra İtalya'ya yelken açtı ve 10 Haziran'da Brindisi'de ülkesine ayak bastı.

Akkâ'da, imparatorun ayrılışından sonra da, ona karşı duyulan kızgınlık yatışmadı.

Kutsal Mezar Kilisesi

Yerli baronlar imparatorun krallık kanunlarını hiçe saymış olmasını bir türlü affedemiyorlardı. Aslında imparator Friedrich onların kralı değildi; sadece kralları Konrad'ın babası ve nâibiydi. Ve sadece nâib olduğu halde, o, kendilerine hiç sormadan el-Kâmil ile barış yapmış, üstelik kendisini bizzat taçlandırmıştı. Ceneviz ve Venedikliler ise imparatorun Pisalılara verdiği imtiyazlara çok içerlemişlerdi. Kudüs'ün geri alınışı krallığa ne gibi bir fayda sağlamıştı ki! Savunulması çok zor, açık bir şehir durumundaydı. Elde tutulması, tamamen Müslümanların keyfine ve insafına bağlıydı. O halde bu, bir başarı sayılabilir miydi?

Friedrich İtalya'ya döndüğünde topraklarının Papa'nın birlikleri tarafından işgal edilmiş olduğunu gördü ve bunları dışarı atmak için savaşmaya mecbur kaldı. Nihayet Friedrich Batı'ya dönüşünden tam bir yıl sonra, 23 Temmuz 1230'da Papa IX.Gregorius ile barıştı ve aforozdan kurtuldu. Böylece onun Doğu'daki kanunî durumu da kuvvetlendi. Ancak kendisi Doğu'dan ayrılır ayrılmaz Akkâ'daki baronlar ve tacirler, onun baskısından kurtulmak için şehri kendini idare eden bir *commune* (belediye)'e çevirmişlerdi. Bununla beraber imparator, Kudüs'ün savunulması bahanesiyle 1231 yılı sonbaharında 32 gemiye bindirdiği bir orduyu Riccardo Filangieri kumandasında Doğu'ya gönderdi. Fakat imparatorun adamları vasıtasıyla Doğu'da uygulamak istediği idare, Akkâ ve Kıbrıs krallıklarına huzur getirmedi. Aksine kargaşa doğurdu ve yıllarca süren savaşlara neden oldu. Zira imparator Friedrich'in Doğu'nun idaresi hususundaki düşünce şekli, krallık hukukunu iyice benimsemiş olan yerli baronların fikrine uymuyordu. Baronlar, Akkâ'da oluşturulan meclisin desteğiyle Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'i belediye başkanı ilân ettiler ve imparatorun elçisi sıfatıyla gelen Filangieri'ye hem Kıbrıs'da hem de Akkâ'da karşı çıktılar. Cenevizler, yerli baronların yanında yer aldılar. Alman askerî tarikati, Antakya prinkepsi V.Bohemund ve imparatorun dostu olan Pisalılar ise Filangieri'yi desteklediler. Templier ve Hospitalier tarikatleri ile Venedikliler tarafsız kaldılar. Böylece mücadele iç savaşa dönüştü. Sonunda yerli baronlar Kıbrıs'da üstün geldi ve 1233 yılında genç I.Henri resmen kral ilân edildi. Kıbrıs'da barış kurulmuştu ama Suriye sahilinde mücadele daha yıllarca sürdü. 1236'da, baronların reisi olarak hareketin başında bulunan Beyrut'un yaşlı efendisi Jean d'Ibelin öldü. Fakat onun ölümünden sonra da, küçük kral Konrad'ın nâibi sıfatıyla Sûr'da oturan ve Kudüs'ün hâkimiyetini de elinde tutan Filangieri'ye karşı mücadeleye devam edildi. Nihayet 1243'de Akkâ'daki meclis, şahsen Doğu'ya gelmediği gerekçesiyle, imparator Friedrich'in oğlu Konrad'a bağlılık yeminini bozdu. Konrad'ın en yakın akrabası olan - annesi Jolande'nin teyzesi - Kıbrıs'ın ana kraliçesi Alice'i krallığın nâibi tayin ettiler. Böylece baronlar, imparator Friedrich'e karşı mücadeleyi kazandılar. Fakat baronların zaferi, Haçlı krallığına güç değil, aksine sürekli bölünmeler getirdi. Bu ise, krallığın geleceği bakımından zararlı oldu. Çünkü bu sırada İslâm dünyasında yeni güçler belirmekte ve Müslümanların kudreti artmaktaydı.

ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM MOĞOLLAR'IN ORTAYA ÇIKIŞI

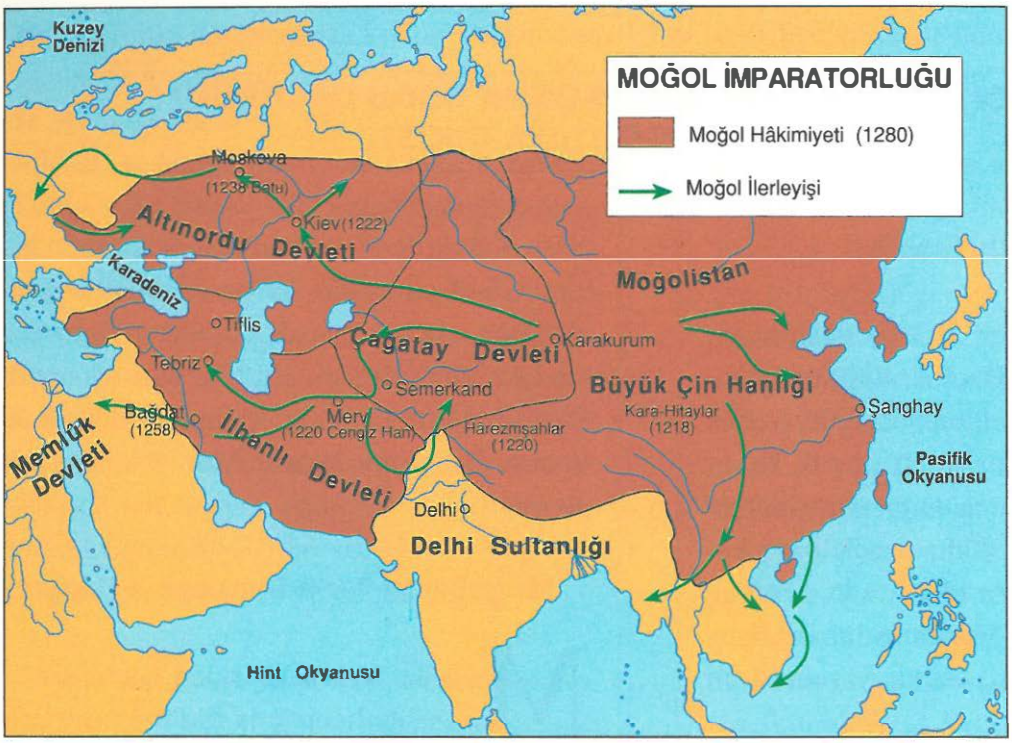
Haçlı-Eyyûbî İlişkileri

Kudüs'ün yeniden Hristiyan dünyası içine alınması, Haçlı krallığının gelişmesine hiçbir katkıda bulunmadı. Akkâ, yine krallığın merkezi ve başkenti olarak kaldı. Franklar arasında yıllarca süren savaşlara ve kavgalara rağmen, Müslümanlar ile barış kesintisiz devam etti. Arada sırada cereyan eden ufak çatışmalar, Müslümanlar ile Hristiyanların yanyana barış içinde yaşamalarını engellemedi.

Franklar, Müslümanların ciddi bir taarruza geçmemelerini aslında el-Kâmil'e borçluydular. Zira sultan, Eyyûbî birliğini sağlamak için her ne kadar hanedan mensuplarıyla her zaman savaşa hazırdıysa da, kendisine güçlük çıkarmadıkları sürece Hristiyanlara dokunmak istemiyordu. Herkes gibi o da, Frank limanlarının Müslümanlara sağladığı ekonomik yararların farkındaydı. Gereksiz bir düşmanlıkla, ticaretin getirdiği refahın kaybolmasını ve tebaasının huzurunun bozulmasını lüzumsuz bir işgüzarlık olarak değerlendiriyordu. Belki amcası Salaheddin kadar büyük bir kahraman ve babası el-Adil gibi üstün zekâya sahip bir kişi değildi; fakat insanî vasıflara sahip, kabiliyetli bir hükümdardı. Onun Hristiyanlara hoşgörüsünü tenkit eden çağdaşları bile, el-Kâmil'in âdil ve iyi idaresini saygı ile övmüşlerdir. el-Kâmil nihayet 1229'da Eyyûbî devletinin idaresini elinde birleştirebildi. Kardeşi el-Eşref ve yeğeni en-Nâsır onun yüksek hâkimiyetini kabul ettiler; el-Eşref Dımaşk ile Elcezire, en-Nâsır Kerak ile Mâverâyıürdün bölgesinin hâkimi olarak tanındılar. Sultan el-Kâmil hedefine ulaşmıştı, ama şimdi de ülkesi kuzeyden tehdit altına girmişti. Bu tehdidin arkasında dünya tarihine 13. ve müteakip yüzyıllarda silinmez damgasını basmış Moğol istilâsı yatmaktaydı.

Moğollar'ın Tarih Sahnesine Çıkışı

Moğollar tarih sahnesine Cengiz Han'ın 12.yüzyıl sonunda kurduğu devletle fırtına gibi girdiler. Moğol hükümdarı 13.yüzyılın ilk on yılı içinde Doğu Asya'nın Çin imparatorluğu, Mançurya ve Kore dahil hemen hemen bütün kuzeyini egemenliği altına almış bulunuyordu. Cengiz 1219'da Batı Asya'ya döndü ve Müslüman dünyasının bütün dengelerini bozdu. Yıkılan Hârezmşahlar devletinin Moğol kılıcından kurtulabilen bir kısım savaşçısı, başlarında son hükümdarlarının oğlu Celâleddin Hârezmşah bulunduğu halde, önce kaçtıkları Hindistan'da üç yılı aşkın maceralı bir hayat geçirdikten sonra 1224'de İran ve Kafkasya'ya geçtiler ve burada hem Türkiye Selçuklu sultanlığını hem de Güneydoğu Anadolu bölgesiyle Suriye'de ayrı ayrı devletcikler kurmuş olup birbiriyle savaşan Eyyûbîleri tehdide başladılar. Celâleddin 1230 yılında Eyyûbî sınırını aşıp Ahlat kalesini kuşattı. Niyeti Anadolu'ya girmekti. Türk ve Müslüman diğer hükümdarlar Celâleddin Hârezmşah'ın emel ve ihtiraslarından ürkerek, asıl büyük tehlikeyi teşkil eden Moğolların ekmeğine yağ sürercesine, ona karşı birleştiler. Sultan

Alâeddin Keykubad ile Dımaşk'ın Eyyûbî hükümdarı el-Eşref'in ittifakı, Celâleddin'in sonu oldu. Müttefiklere karşı Erzincan yakınlarında yaptığı savaşı kaybettikten bir süre sonra Moğollara da yenildi ve öldürüldü (1231). Hârezmşah ordusu dağıldı. Bunların büyük bir kısmı Elcezire bölgesine yerleşip Eyyûbîlerin hizmetine girdi.

Celâleddin Hârezmşah'ın ölümü Doğu Anadolu bölgesindeki güç dengesini tekrar bozdu. Rakipsiz kalan Alâeddin Keykubad 1233-35 yılları arasında Eyyûbî topraklarına arka arkaya taarruzlar yapmak imkânını bulurken, Eyyûbî ailesi yeni bir iktidar kavgasına sürüklendi. İkinci plânda kalmaktan hoşlanmayan el-Eşref, 1236'da Haleb hükümdarı el-Aziz'in ölümünü fırsat bilerek, diğer küçük bölge hâkimleri olan Eyyûbî hükümdarlarıyla ağabeyi sultan el-Kâmil'e karşı birleşti. Ama 1237 Ağustos'unda el-Eşref'in ölümüyle isyancıların gücü kırıldı. Sultan el-Kâmil 1238 Ocak'ında Dımaşk'ı zaptetti. Fakat bu zaferinden iki ay sonra o da, altmış yaşında iken 8 Mart 1238'de Dımaşk'da ölünce, ülkede iç savaş çıktı. el-Kâmil'in büyük oğlu es-Sâlih Eyyûb, Dımaşk'a sahip olan amcası İsmail ve diğer hanedan mensuplarıyla iktidar kavgası içindeyken, Hârezmli askerler Elcezire'den Kuzey-Suriye'ye girerek her tarafı yağmaladılar. Türkiye Selçuklu sultanı II.Gıyâseddin Keyhüsrev de Elcezire'deki birçok şehri eline geçirdi. Bu arada es-Sâlih'in oğlu Turanşah, Suriye'de Hârezmlilere karşı ülkeyi savunmaya gayret ediyordu. Bu mücadeleler sürerken, sultan el-Kâmil ile imparator Friedrich arasında on yıl önce yapılan barış anlaşması da sona erdi.

Barış Sonrası Haçlı-Eyyûbî İlişkileri

Ancak daha barış süresi bitmeden, papa IX.Gregorius Avrupa'da yeni bir Haçlı seferi hazırlıklarına başlamıştı bile. İmparator Friedrich düzenlenecek bu yeni Haçlı seferine karşıydı. Ona göre, Müslümanlarla yeni bir anlaşma yaparak barışı uzatmak, hiç şüphesiz Doğu Frankları için daha yararlı olurdu. Ayrıca Doğu krallığı oğlu Konrad'a ait olduğuna göre, oğlunun nâibi sıfatıyla, Doğu'ya yapılacak bir seferin Papa'nın değil kendi kontrolünün altında olması gerektiğine inanıyordu. Fakat şimdi İtalya'daki durumu, Doğu'ya bizzat

kuvvetler göndermesine imkân vermemekteydi. Bu sebeple Filistin'e gitmekte acele eden Haçlılara sadece, Ağustos ayında dolacak barış süresi bitmeden Müslümanlara karşı bir girişimde bulunulmamasını emretmekle yetinmek zorunda kaldı.

Papa'nın Haçlı çağrısı cevap bulmuştu. Çoğunluğunu Fransız asillerinin oluşturduğu yeni Haçlı ordusu, Navarra kralı Thibaut de Champagne'ın kumandasında toplandı. Bunlar Marsilya'dan denize açılıp, 1 Eylül 1239'da Akkâ'ya vardılar. Burada krallık baronlarıyla yaplan toplantıda, seferin önce Mısırlılara ait olan Askalan ve Gazze üzerine düzenlenmesi ve burada kazanılacak başarıdan sonra da Dımaşk'a hücum edilmesi kararlaştırıldı. Sefer 2 Kasım'da başladı. Haçlılar Yafa'ya kadar ilerlediler. Ancak Haçlıların kararı Müslümanlar tarafından öğrenilmişti. Derhal, gelecekte Memlûk sultanı olacak kumandan Rükneddin Baybars idaresinde bir Mısır ordusu büyük bir süratle Gazze'ye gönderildi. Haçlılar da bu birliğin gelişinden haberdar olmuşlardı. Kont Henri de Bar ile Haçlıların bir kısmı ana ordunun önüsıra ilerleyip Gazze'ye gönderilen bu Müslüman kuvvetini yenmek şerefinin kendilerine ait olmasını istediler. Çünkü daha Yafa'ya gelmeden önceki yürüyüş sırasında, gizlice ordudan ayrılıp, Dımaşk'a giden bir Müslüman kervanını basarak eline geçirdiği ganimetle övünen Bretagne kontunun başarısını kıskanmaktaydılar.

Kral Thibaut boşyere bunları engellemeye çalıştı. 12 Kasım gecesi 500 şövalye ve 1.000 yayadan oluşan Haçlı birliği yola çıktı. Sabah olurken Gazze yakınına ulaşmışlardı. Kont Henri adamlarını deniz kıyısındaki kumlukta dinlendirirken, Haçlılar birdenbire Baybars'ın hücumuna uğradılar. Savaş kısa sürdü. Haçlılar Türk okçuları karşısında birşey yapamadılar. Kont Henri de Bar dahil olmak üzere bin kişiden fazlası maktûl düştü. Hayatta kalanların çoğu da esir edilip Mısır'da hapse atıldı.

Bu arada Kerak hükümdarı en-Nâsır, Bretagne kontunun kervan baskınına misilleme olarak Kudüs'e yürüdü. İmparator Friedrich adına Kudüs'ün idaresini üstlenmiş olan Filangieri'nin şehre yerleştirmiş olduğu garnizon, yirmiyedi gün Davud Kulesi'nde tutundu. Ama 7 Aralık 1239'da canlarının bağışlanması karşılığında teslim oldu. en-Nâsır, Davud Kulesi'ni ve şehirdeki diğer müstahkem yerleri yıktıktan sonra Kerak'a döndü.

Aynı tarihlerde Mısır sultanlığına yükselmiş olan es-Sâlih Eyyûb, amcası Dımaşk hükümdarı İsmail ile on yıl sürecek bir hâkimiyet kavgasına başladı. Tabiatıyla Franklar bu durumdan faydalandılar ve Askalan, Safed, Beaufort kalelerini siyaset yoluyla ele geçirdiler. Kral Thibaut yerli baronlarla pek anlaşamamıştı. Büyük hayallerle geldiği Filistin'den 1240 Eylül'ü sonunda ayrılıp Avrupa'ya döndü. Thibaut'nun ayrılışından birkaç gün sonra ise Akkâ'ya, İngiltere kralı III.Henry'nin kardeşi kont Richard of Cornwall geldi. Richard, Doğu'da Hristiyanlar arasındaki anarşiden dehşete düştü: Templier ve Hospitalier tarikatleri birbiriyle açıkça savaş halindeydiler. İmparator Friedrich'in vekili olarak Sûr'da oturan Filangieri ile Akkâ belediyesine bağlı yerli baronlar tam anlamıyla birbirlerine düşmandı. Venedik ve Cenova kolonileri sadece kendi ticarî çıkarlarını düşünmekte idiler. Bu durumda ne yapılabilirdi. 1241 Mayıs'ına kadar Filistin'de kalan Richard da aynen kral Thibaut gibi, krallığa elle tutulur bir yardımda bulunama-

dan ülkesine döndü. Aslında yıllardan beri krallıkta süren bu kavgalar ve bölünmeler, Frankları süratli bir çöküşe götürmekteydi. Ama şansları vardı. Çünkü Eyyûbî hâkimiyeti de aynı sorunlar içinde çırpınıyordu. Bu yüzden Frankların kesin darbe yiyecekleri gün daha gelmemişti.

İmparator Friedrich'in oğlu Konrad, 5 Nisan 1243'de onbeş yaşına girerek resmen reşîd oldu. Artık Akkâ'ya gelip krallığın idaresini üzerine alması gerekiyordu. Fakat buna hiç niyeti yoktu. Akkâ'ya kendi yerine vekil olarak Thomas von Acerra'yı gönderdi. Konrad'ın böyle davranışına kızan baronlar da, onun en yakın akrabası olan büyük teyzesi - aynı zamanda Kıbrıs ana kraliçesi - Alice'i krallığın nâibi tayin ettiler. Ayrıca bunlar Filangieri'nin elinden Sûr'u almayı da başardılar. Böylece Akkâ, Sûr ve Askalan krallık hâkimiyeti altında birleşti.

Aynı yıl, 1243'de Mısır sultanı es-Sâlih Eyyûb'a karşı kuvvetlerini birleştiren Kerak hükümdarı en-Nâsır ile Dımaşk hükümdarı İsmail, Franklarla da anlaştılar. Bunlar, Kudüs'de Müslümanlara ayrılan kutsal Haremüşşerîf mahallesinin Hristiyanlara teslimini kabul ettiler. Sultan es-Sâlih 1244 ilkbaharında İsmail'e karşı savaşırken, en-Nâsır'ın yanı sıra Hıms hükümdarı el-Mansur İbrahim de, İsmail'e katıldı. Templier şövalyeleri ve krallık baronları da İsmail'i desteklemekteydiler. Fakat es-Sâlih'i yenmek o kadar kolay değildi. O, kendisine Franklardan çok daha savaşçı müttefikler buldu; bir süreden beri Urfa bölgesinde oturan ve ücret karşılığında hizmet sunmaya hazır Hârezmli askerleri, Dımaşk ve Filistin topraklarına baskın yapmaya çağırdı.

1244 Haziran'ında Hârezmli atlı birlikleri Dımaşk bölgesinde fırtına gibi eserek bütün bölgeyi yakıp yıktılar. Sonra Taberiye'yi zaptedip Nablus üzerinden Kudüs'e yürüdüler. Franklar tehlikeyi sezdilerse de yapabilecekleri birşey yoktu. Baronlar ve tarikat şövalyeleri Kudüs'ü savunmaya gitmediler. Hârezmliler ise, en-Nâsır'ın aracılığıyla, şehrin 6.000 kişiyi bulan Hristiyan halkı ile garnizonuna serbestçe Kudüs'den çıkıp Yafa'ya gitmek izni verdiler. 23 Ağustos'da bunlar yola çıktılar. Fakat yolda ilerlerken kafile içindeki bazı kişiler şehre veda etmek için geriye baktıklarında, şehrin kulelerinden Frank sancaklarının sarktığını gördüler! Demek ki, son anda kurtarıcıların yardımı ulaşmıştı. Bu çok korkunç bir hataydı. Geri dönen yaklaşık 2.000 kişi surlar önünde hazırlanmış pusuya düşerek öldü. Diğerleri ise Yafa'ya çekilirken Arap eşkiyasının saldırısına uğradı; bunlardan sadece 300 kişi Yafa'ya ulaşabildi. Böylece Kudüs kesin olarak Haçlıların elinden çıktı. Friedrich'in onbeş yıl önce şehri Hristiyanlığa kazandırması bir işe yaramamıştı. Haçlıların 1099'da Kudüs'ü ilk alışından 145 yıl sonra, şehir yine Türklerin elindeydi. Üstelik aynı yılın sonbaharında Hıms, Dımaşk ve Kerak Eyyûbî hâkimleriyle birleşen Akkâ krallık ordusu Gazze yakınında Rükneddin Baybars kumandasındaki Hârezmliler ve Mısır ordusuna karşı 17 Ekim'de yapılan savaşta büyük bir yenilgiye uğradı. Bu, Hittîn savaşından beri krallığın çıkardığı en büyük orduydu ve neredeyse tamamı kaybedilmişti. Bunun sonucunda Frankların birkaç onyıldan beri krallık için diplomasi yoluyla elde etmiş oldukları bütün kazançlar uçup gitti. Evet, Hittîn'den sonra Gazze yenilgisi, krallığı ikinci kez mahvetmişti. Ama Franklar, sallantılı da olsa, yine Filistin'de tutunabilmeyi başardılar. Çünkü es-Sâlih bunları ülkeden söküp atmak üzere kesin mücadeleye başlamadan önce, Dımaşk'a boyun eğdirip Suriye'yi hâkimiyeti altına almak zorundaydı. Onun bu meşguliyeti ise, Frank krallığının daha bir süre devamına imkân verdi. Sultan es-Sâlih bir yıl sonra, 1245 sonbaharında Dımaşk'a sahip oldu. 1246 Mayıs'ında ise, artık yar-

dımdan ziyade zarar verici olan Hârezmlileri büyük yenilgiye uğrattığı bir savaşta imha etti. 1247'de Franklara döndü. Taberiye ve Askalan'ı bunların elinden aldı. 1249'da es-Sâlih, Mısır'a ilâveten artık bütün Suriye'nin efendisi olmuş bulunuyordu.

Bu arada Akkâ krallığı, uğradığı ağır kayıplar yüzünden sınırları küçülmüş bir halde sessiz, sakin yaşamını sürdürmekteydi. 1246'da kraliçe Alice'in ölümünden sonra, krallık niyabeti oğlu Kıbrıs kralı I.Henri'ye geçmişti. O da, Balian d'Ibelin'i kendisine vekil tayin etmiş, Philippe de Montfort'u Sûr hâkimiyetinde tasdik etmişti. Fakat 1247'de Balian'ın ölümü üzerine onun yerini kardeşi Jean d'Arsuf aldı. Balian'ın oğlu II.Jean da Beyrut hâkimi oldu. Antakya prinkepsi V.Bohemund ise krallıkta yaşanan olayların dışında kalmaya gayret etti. Aynı zamanda o, Papa'nın emirleri doğrultusunda Kilikya Ermenileriyle de ilişkilerini dostane tutmakta idi. Kilikya Ermeni kralı

Moğol atlıları

Cengiz Han

Hethum'a gelince, o da, Türkiye Selçuklu sultanı II.Gıyâseddin Keyhüsrev'in devamlı taarruzlarına karşı kendini savunmakla meşguldü ve her zaman olduğu gibi Antakya'nın dostluğuna muhtaçtı. İşte, Frankların bu bölünmüş ve gücünü yitirmiş bir halde bulunmalarına rağmen, Doğu'da bir süre daha tutunmalarını sağlayan, bölgede yeni bir güç olarak ortaya çıkan ve bütün İslâm dünyasını birbirine katan Moğollar oldu.

Hârezmlilerden sonra İran üzerinden batıya ilerleyen Moğollar, Müslümanlar için büyük bir tehdit unsuru teşkil ettiler. Moğol orduları kısa zamanda Anadolu ve Suriye'yi korkunç şekilde tahrip etti. Çoğunluğu Şaman veya Budist inançlı olan Moğolların bir kısmı da Hristiyan idi. Yüzyıllar önce Bizans'ın İstanbul patriği Nestorius, 431'de Ortodoks inançtan saptığı gerekçesiyle görevinden alınıp

sürgüne gönderilmişti. Ama onun taraftarları İran'da bir merkez oluşturup Hindistan, Türkistan ve Çin'de misyoner olarak çalıştılar. Kendilerine Nasturî Hristiyan denen bu grubun inancına göre, İsa ilâhi duygulara sahip bir öğretmendi. Bu düşünce ve öğreti, Asya içlerinde tutundu ve zamanla yayılıp güçlendi. Bir yüzyıl önce ilk kez Mançurya'dan güneye doğru harekete geçen Moğollar arasında da pekalâ hatırı sayılır sayıda Hristiyan bulunuyordu. Üstelik Moğollar, Müslümanlardan hiç hoşlanmıyorlardı. Durum böyle olunca Doğu Frankları, Müslümanlara karşı Moğolları kendilerine tabiî bir müttefik olarak gördüler.

Diğer taraftan Moğol orduları Güney-Rusya ovalarından ilerleyerek Avrupa içlerine kadar yürümüşlerdi. 1241'de Liegnitz yakınında yapılan savaşta büyük bir başarı elde etmelerine rağmen, Moğollar batıya doğru daha fazla ilerlemeyip Silezya bölgesinden güneye Balkanlar'a döndüler. Aynı yılın sonunda Moğol hanı Ögedey'in ölümü üzerine ise, yeğeni Batu Rusya'ya geri çekildi.

Moğol devleti içinde taht mücadelesi beş yıl sürdü. Fakat bu mücadeleler Moğolların, kumandan Bayçu idaresinde Elcezire ve Anadolu'ya ilerlemelerini engellemedi. Türkiye Selçuklu sultanı II.Keyhüsrev'in ordusu Erzincan yakınında 26 Haziran 1243'de yapılan Kösedağ Savaşı'nı kaybetti. Bütün ülke Moğol tehdidi altına düştü. Keyhüsrev yüksek Moğol hâkimiyetini kabulden başka çare bulamadı. Kilikya Ermeni kralı Hethum da aynı şekilde Moğollara boyun eğdi.

Moğolların geri çekilişinden sonra rahat nefes alan Avrupa ise, Papa'nın gayretleriyle bunlarla savaş yerine anlaşma yolunu seçti. Ordusunda pek çok Hristiyanın bulunduğu Moğollar, Müslümanlara karşı hiç şüphesiz Papa'nın ve Hristiyanların dostu kabul edilmeliydiler. Doğu'da böylesine kudretli bir müttefik bulmanın sevinciyle Papa, derhal Frankların yardımına koşacak yeni bir Haçlı seferi hazırlığına girişti. Bu Haçlı seferinin başına geçecek hevesli bir aday da, zaten elde hazırdı. 17 Ekim 1244 Gazze yenilgisini, o yılın Aralık ayında haber aldığı sırada Fransa kralı IX.Louis, sıtmadan ağır hasta olarak yatmakta idi. Louis hasta yatağında Tanrı'ya yemin etmişti: Hayatı bağışlandığı takdirde Kutsal Ülke'yi kurtarmaya gidecekti.

IX.Louis, hasta yatağında Haçlı yemini ediyor

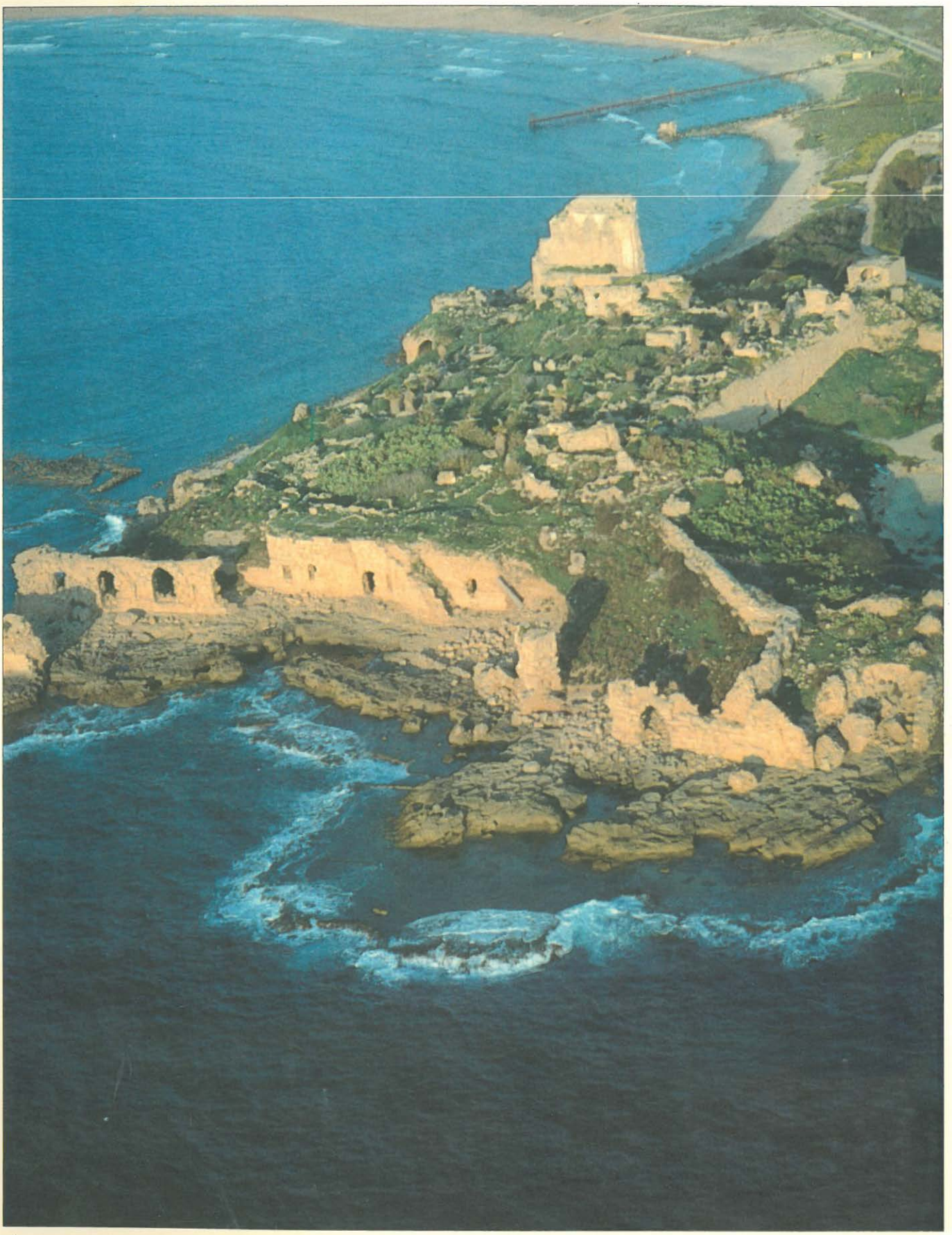

Kutsal Ülke, Matthew Paris Seyahatnamesi'nden ***(13.yüzyıl minyatürü)***

Fransa Kralı IX.Louis'nin Haçlı Seferi ve Akdeniz Çevresini Gösteren Harita ***(15.yüzyıl minyatürü)***

cypre
egypte
damiete

Athlit Kalesi

YEDİNCİ HAÇLI SEFERİ (1248 - 52)

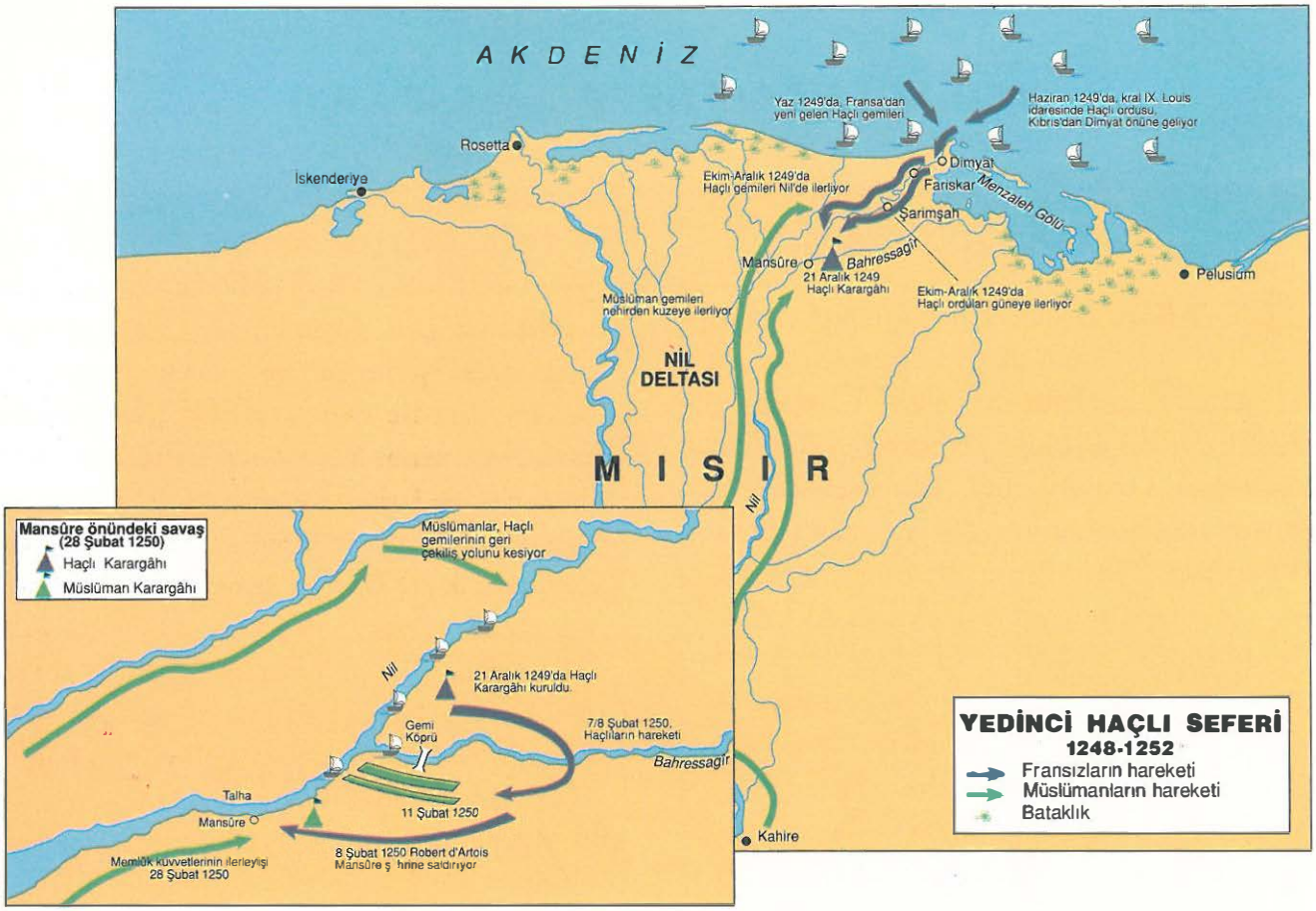
Fransa Kralı IX.Louis

1243 Haziran'ında papalık tahtına çıkan IV.Innocentius, ilk yıllarında Avrupa'da kilise içindeki büyük sorunları ve imparator Friedrich ile gittikçe gerginleşen durumu halletmekle meşgul oldu. Bu meselelerle ilgili olarak topladığı 1245 yılındaki Lyon Konsili'ne, Filistin'den gelen Beyrut piskoposu Galeran ile Antakya patriği Albert de katılmıştı. Bu kişiler, eğer Doğu'ya âcil yardım gönderilmezse, krallığın mahvolmak üzere bulunduğunu bildirmekteydiler. Papa derhal, daha önce haber almış bulunduğu, Fransa kralı IX.Louis'in Haçlı seferi yapmak isteğini kabul etti ve piskopos Odo ile birçok din adamını bütün Fransa'yı dolaşıp Haçlı seferi vaazı yapmakla görevlendirdi. Seferin masraflarını karşılamak üzere özel vergiler koydu. Ayrıca aynı yıl, 1245'de Doğu krallığına yardım sağlamak amacıyla, Moğolistan'daki Büyük Han'ın sarayına iki elçi heyeti gönderdi.

Bu sırada otuzbir yaşında bulunan kral Louis, aslında Haçlı seferlerindeki selefi imparator Friedrich'in tam zıddı biriydi. Sözü geçen bir hükümdardı. İyi bir savaşçı ve aşırı dindar bir kimseydi - daha sonra kilise onu "aziz" ilân edecekti. Doğrusu ideal bir Haçlı görünümüne sahipti; zira tek saplantısı Müslümanları yok etmekti ve Müslümanlara karşı yapacağı Haçlı seferinin Tanrı'nın isteği olduğuna kesinlikle inanıyordu.

Fakat, Haçlı seferine böylesine hevesli olan Louis yola çıkmaya hazırlanıncaya kadar üç yıl akıp gitti. Uzun bir süre ayrı kalacağı ülkesindeki işlerin düzene konması gerekiyordu. İngiltere ile barış sağlandı. Şimdi Doğu krallığının sahibi Konrad idi; bu sebeple hem onun hem de babası imparator Friedrich'in rızası alındı. Haçlı ordusunu gemilerle Doğu'ya götürmek üzere Cenova ve Marsilya ile anlaşma yapıldı. Fransa'nın idaresi de ana kraliçe Blanche'ın ellerine bırakıldı. Bundan sonra kral Louis yanında karısı, kardeşleri pek çok Fransız asil ve şövalyesi bulunduğu halde 1248 Ağustos'unda doğuya doğru denize açıldı. Küçük bir İngiliz kuvveti de kendisine katılmıştı.

Haçlı ordusu 17 Eylül'de Kıbrıs'a vardı. Akkâ krallığının baronları, Templier ve Hospitalier tarikat şövalyeleri de adaya geldiler. Bundan sonra sefer plânı üzerinde görüşüldü ve seferin yine Mısır'a yapılması kararlaştırıldı. Ancak kış fırtınaları, hem deniz yolculuğu için, hem de Nil deltasının kıyılarına çıkmak bakımından tehlikeliydi. Yaz başına kadar beklemek gerekiyordu. Ayrıca bu süre zarfında Mısır sultanı ile diplomatik faydalar sağlayacak müzakerelerde bulunmak imkânı da vardı. Fakat Louis, Müslümanlarla pazarlık fikrini duymak bile istemiyordu. Bir önceki yüzyılın Haçlıları gibi, o da, siyaset yapmak için değil, Müslümanlarla savaşmak için buraya geldiğini söylüyordu. Böyle diyordu ama onun dinsiz addettiği Müslümanlara karşı bu şekildeki davranışı, putperest Moğollar söz

konusu olunca geçerli değildi! Moğollar ile anlaşmak için pekalâ onlara elçiler gönderebiliyordu.

Haçlı ordusu kış aylarını Kıbrıs'da geçirirken, sultan es-Sâlih Eyyûb Hımıs kuşatmasını kaldırıp Mısır'a döndü. Suriye'deki askerî kuvvetlerini de Mısır'a çağırdı. Çünkü Haçlıların - Beşinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi - hedeflerinin yine Mısır olduğu anlaşılmıştı. Dimyat önünde Haçlı çıkartmasına karşı koyacak ordunun başına ihtiyar veziri Fahreddin'i getirdi. Dimyat'a silâh ve cephane yığarak kuvvetli bir garnizon yerleştirdi. Sağlığı iyi olmamasına rağmen, kendisi de Aşmûn-Tannah yanında karargâh kurdu.

Haçlılar Mısır'da

Haçlı ordusu nihayet Mısır'a doğru Limasol limanından Mayıs 1249'da yüzyirmi büyük ve çok sayıda küçük gemiyle denize açıldı. Gemiler 4 Haziran günü Dimyat önüne vardı. Haçlılar ertesi sabah karaya çıkmaya başladılar. Mısır ordusu şiddetle karşı koyduysa da, Haçlıların çıkış hareketini önleyemedi. Fahreddin akşam karanlığı çökerken nehir üzerinde gemilerden oluşturulmuş köprüden geçip Dimyat'a döndü. Şehir halkı ve garnizon panik içindeydi. Bu durumda Fahreddin, Dimyat'ı boşaltmanın daha iyi olacağını düşündü ve sivil halkı da yanına alıp geri çekildi. Bedevi Benû Kinâne kabilesinden oluşan garnizon geride kalarak şehirdeki pazarları ateşe verdi. Fakat vezirin gemi-köprü'yü

tahrip etmeleri için verdiği emri unuttu. Ertesi gün Haçlılar, Dimyat'ta kalan Hristiyanlardan şehrin boşaltılmış olduğunu öğrendiler. Gemiköprü'den kolayca geçip sevinç içinde Dimyat'a girdiler. Şehrin böylesine kolay ellerine geçmesine biraz da şaşırmıştılar.

Kral Louis , Nil sularının taşma zamanının yaklaştığını biliyor ve Beşinci Haçlı Seferi ordularının mahvolmasına neden olan hatayı tekrarlamak istemiyordu. Bu sebeple yürüyüşe ancak Nil'in suları çekildikten sonra geçilecekti. Ayrıca Louis, kardeşi Alphonse de Poitiers kumandasında Fransa'dan gönderilecek takviye kuvvetlerinin gelmesini de beklemek kararındaydı. Bu bekleme süresi içindeyse, Dimyat bir Frank şehrine dönüştürüldü: 1219 yılında yapıldığı gibi, Ulucami tekrar katedrale çevrildi. Şehre bir piskopos tayin edildi. Üç şövalye tarikatıine binalar verildi. Krallık baronlarına gelir kaynakları sağlandı. Cenevizler ve Pisalılar, yaptıkları yardım karşılığında birer pazar birer sokak verilmek suretiyle mükâfatlandırıldılar. Venedik, Mısır'daki ticarî çıkarlarına zarar vereceği için, başından beri bu Haçlı seferine sıcak bakmamış, hiç yardım etmemişti. Ama şimdi Dimyat'ta ganimet bölüşülüyordu. Kral Louis ve Haçlı asillerine binbir rica ile yaltaklanıp affedilmeleri sayesinde, Venedikliler de Dimyat'tan pay koparmayı başardılar. Müslümanlar ise Dimyat'ın kaybıyla yürekten vurulmuşlardı. Sultan es-Sâlih, otuz yıl önce babası el-Kâmil'in yaptığı gibi, Dimyat karşılığında Kudüs'ü vermeyi teklif etti. Ama Lo-

Fransa kralı IX.Louis, Haçlı Seferi'nde

Kahire, Baybars Camii'nin kuzeybatı girişi

uis, sultan ile müzakereye bile yanaşmadı. Bunun üzerine Dimyat'ın bütün çevresine gerilla birlikleri gönderildi; bunlar, şehirden dışarı çıkan her Frank'ı öldürüyorlardı.

Ekim ayı sonunda Nil'in suları çekilirken, kralın kardeşi Alphonse de Poitiers'nin kumandasındaki takviye kuvvetleri Haçlı karargâhına ulaştı. Artık Kahire üzerine yürümek vakti gelmişti. 20 Kasım'da Haçlı ordusu el-Mansûre istikametinde yola çıktı. Louis'nin hanımı kraliçe Marguerite ve Kudüs patriği kuvvetli bir garnizon ile Dimyat'ta bırakıldı. Tam bu sırada sultan es-Sâlih Eyyûb, 23 Kasım günü el-Mansûre'de öldü. Tahtın vârisi olan oğlu Turanşah, Elcezire'de idi. Sultanın ölümü Kahire'de karışıklıklara sebep olabilirdi. Fakat hanımı Şecerüddür ile vezir Fahreddin hemen idareyi ele aldılar ve süratle Mısır'a gelmesi için Turanşah'a haber yolladılar. Bu an için şans kral Louis'ye güler gibiydi; Franklar, bir kadın ile ihtiyar bir kumandanın idarede başarılı olamayacağına ve Müslümanların kargaşa içine sürükleneceğine inanıyorlardı. Bu yüzden Kahire'ye doğru yürüyüşlerini hızlandırdılar. 21 Aralık'da Haçlılar Bahressagîr'e ulaştılar ve el-Mansûre karşısında karargâh kurdular. Mısır ve Haçlı ordusu altı hafta karşı karşıya durdu. Louis, beşyüz altın karşılığında kanalın sığ, geçilebilir yerini gösteren bir Kopt'un verdiği bilgiyle, ordusunun büyük bir kısmını 8 Şubat 1250 günü sabah karanlığında kanalın öte yanına geçirmeye başladı. Kralın öteki kardeşi Robert d'Artois öncü birliklerin başındaydı. Bütün ordunun güvenli şekilde kanalı geçmesi tabiatıyla zaman almaktaydı. Robert ise, hızlı davranılmadığı takdirde, düşmana yapılacak bu saldırının bir baskın olamayacağı kanısındaydı. Bu sebeple Robert ordunun gerisini beklemedi. Kendi öncü kuvvetleriyle el-Mansûre'nin üç kilometre uzağındaki Müslüman karargâhına çok ani şekilde saldırdığında, günlük hayat yeni başlıyordu. Mısırlı askerlerin çoğu daha

İki Memlûk atlısı

Fransa kralı IX.Louis ve Haçlılar, Dimyat'a giriyorlar

silâhlarını kuşanamadan, kılıçtan geçirildiler. Pek az kişi el-Mansûre surları arkasına kaçabildi. Başkumandan Fahreddin banyodan henüz çıkmış, sakalını kınalıyordu. Birden dışarıda kıyamet koptuğunu duydu. Zırhını giymeden atına atlayıp, çarpışan askerlerinin yanına koştu. Fakat aralarına düştüğü Templier şövalyeleri tarafından parça parça edildi. Müslüman karargâhı kısa zamanda çöktü. Robert, bu başarının verdiği cüretle, el-Mansûre'yi de zaptedip Mısır ordusunu tamamen imha etmek düşüncesindeydi. Daha tecrübeli şövalyeler kralın ve ana ordunun gelmesini beklemekten yanaydı. Ama Robert onları korkaklıkla suçladı. Kendi adamlarını toplayıp, kaçan Mısırlı askerleri takibe koyuldu. Başkumandan vezir Fahreddin'in şehid olmasına rağmen, Memlûk kumandanlar birliklerini yeniden düzene sokmayı başarmışlardı. Kumandan Rükneddin Baybars idareyi üzerine aldı. Askerlerini şehrin içinde önemli noktalara bizzat yerleştirdikten sonra, Frank atlılarının kolayca içeri girmesini sağlamak üzere şehrin ana kapısını açık bıraktırdı. Yıldırım gibi şehre dalan Haçlı ve Templier şövalyeleri iç kalenin surlarına kadar durmaksızın at sürdüler. Tam bu anda ara sokaklarda saklanan Memlûkler birden bunların üzerine saldırdı. Dar sokaklarda kolayca hareket edemeyen atları yüzünden şövalyeler kaçamadılar. Korkunç bir kargaşa oldu. Yaya olarak şehirden kaçabilen birkaç kişiden başka kurtulan olmadı. 290 şövalyeden ancak 5 tanesi canını kurtarabilmişti. Kralın kardeşi Robert, Templier şövalyeleri, İngiliz kuvvetleriyle birlikte Salisbury, Coucy ve Brienne kontları, hepsi maktûller arasındaydı. Kaçanlardan biri başından ağır yaralı olan Bretagne kontu idi; kralın yanına gidip olan biteni haber verdi.

Dehşet içinde kalan kral Louis derhal orduyu savaş düzenine soktu. Mansûre'den çıkan Mısır birlikleri Haçlı ordusuna arka arkaya saldırdıysa da, üstünlük sağlayamadı ve tekrar şehre çekildi. Mücadeleyi sonunda kral Louis kazanmıştı. Ama bu, çok pahalı bir başarı olmuştu ve de Haçlıların son başarısıydı.

Kral Louis'in Esareti ve Seferin Sonu

Louis bir gün öncesine kadar Müslüman karargâhının bulunduğu el-Mansûre yakınındaki ordugâhta haftalarca yeni bir girişimde bulunmadan bekledi. Kahire'de karışıklığın büyüyeceğini umuyordu. Tam aksine 28 Şubat'ta Turanşah Kahire'ye gelmiş ve duruma hâkim olmuştu. Yeni sultan derhal harekete geçti. Dimyat'tan Haçlı ordusuna yiyecek taşıyan 80'den fazla gemiyi birbiri ardınca yakalattı. Çok geçmeden Haçlılar açlık ve salgın hastalıklardan perişan hale düştüler. Nisan ayında Louis, orduyu Dimyat'a geri çekmeye karar verdi. Bunun yanısıra, Dimyat'ın teslimi karşılığında Kudüs'ün verilmesi teklifiyle, elçilerini Turanşah'a göndermek zorunda kaldı. Ama artık çok geçti; Mısırlılar şimdi onun ne kötü vaziyette olduğunu biliyorlardı. Teklifi reddettiler. 5 Nisan sabahı geriye yürüyüş başladı. Ordugâhın bozulduğunu ve Haçlıların yürüyüşe geçtiği farkeden Memlûkler, derhal el-Mansûre'den çıkarak Haçlıları takibe başladılar. Haçlılar Bahressagîr'i geçtiler, fakat bu kez onlar arkalarında bıraktıkları gemi-köprü'yü tahrip etmeyi unuttular. Memlûkler süratle bu köprüden geçip Haçlı ordusunu her taraftan sıkıştırdılar. Haçlılar, gün boyunca Memlûklerin saldırılarını geri püskürterek yola devam etmeye çalıştılar. O gece kral Louis hastalandı. Bütün gün Müslümanlara karşı çarpışmış ve perişan düşmüştü. Ancak sadece

Fransa kralı IX.Louis, Memlûk ordusu tarafından esir alınıyor

o değil, bütün ordu bitmiş, tükenmişti. Artık Memlûklere karşı koyacak takatları kalmamıştı. Fransız şövalyeler bir türlü bozguna uğradıklarını kabul edemiyorlardı. Ancak durumun vahâmetini gören yerli baronlar Philippe de Montfort'u Müslümanlarla müzakere için derhal Memlûk kumandanlarının yanına yolladılar. Philippe, Dimyat'ın geri verilmesi karşılığında Haçlı ordusunun serbestçe çekilmesine izin verilmesi teklifinde bulundu. Fakat tam bu anda - herhalde Mısırlılar tarafından parayla elde edilmiş - Marcel adında bir savaşçı, Haçlıların yanına giderek, herkesi kral adına kayıtsız şartsız teslim olmaya davet etti. Komutanlar, aslında kralın haberdar olmadığı bu emre uyarak teslim oldular. Bütün ordu Memlûkler tarafından esir alındı. Aynı zamanda hastaları Dimyat'a götüren gemiler de kuşatılıp ele geçirildi.

Ele geçen esir sayısı bütün tahminlerin üstündeydi. Bu da, tabiîydi; zira bütün bir orduyu teslim almışlardı. Bunlardan bitkin ve hasta olanlar öldürülmekle beraber, ele geçirilecek fidye düşüncesiyle pek çoğu hayatta bırakıldı. Louis, kendisini Dimyat'ı teslim ederek, ordusunu da bir milyon Bizans altını ödemek şartıyla kurtarabilecekti. Bu arada, Haçlıların tesliminden birkaç gün sonra Louis'in hanımı kraliçe Marguerite, Dimyat'ta Jean Tristan adında bir erkek çocuk doğurdu. Ancak aynı gün kraliçe, şehirde halkı doyuracak hiç yiyecek maddesi kalmadığını ve bu yüzden Cenevizler ile Pisalıların şehri boşaltmaya karar verdiklerini öğrenince, dehşete kapıldı. Eğer Dimyat elden çıkacak olursa, kralı kurtarmak için elinde teklif edeceği birşey kalmayacaktı. Kraliçe derhal çok büyük para ödeyerek, şehirde bulduğu bütün gıda maddelerini satın aldı. Bunların hepsini İtalyanlara teslim etti. Böylece İtalyanların Dimyat'ı boşaltmayıp, kral serbest bırakılıncaya kadar beklemelerini sağladı. Nihayet 6 Mayıs 1250'de Dimyat teslim oldu ve kral serbest bırakıldı. Louis, fidyenin ilk taksidini ödedikten sonra aynı günün akşamı Akkâ'ya gitmek üzere Mısır'dan ayrıldı: Memlûklerin elinde esir kalan binlerce askerini kurtarmadan Fransa'ya dönmeyi düşünmüyordu.

Mısır'da Memlûk Hâkimiyeti

Memlûkler, daha çocuk iken esir alınıp asker olarak yetiştirilen Türk köleler idi. Çoğunluğunun aslı Kıpçak (Kuman) Türklerinden olup, aralarında İslâm dünyası dışındaki steplerden toplanmış diğer Türk kabile ve boylarına mensup olanlar da vardı. Yüzyıllardan beri İslâm ordularında hizmet görmekteydiler. Memlûkler adını taşıyan bu askerî Türk birlikleri, Eyyûbîler devrinde daha dikkat çekici ve değerli bir konuma geldiler. Sultan Salaheddin'in ordusunda artık çok önemli bir yer işgal etmekteydiler. Üstün savaş kabiliyetleri ve efendilerine olan sonsuz sadakatleri, onları âdeta ordunun vazgeçilmez bir unsuru haline getirmişti. Sultan el-Kâmil devrinde, köle olarak satın alınan ve sadece göçebe hayatını bilen bu çocuklar Mısır'da bir Memlûk çavuş tarafından asker ocağında eğitilmeye başlandı. Çocuklar Müslüman oluyor ve hepsine İslâmî bir ad veriliyordu. Silâh taşıma yaşına ulaştıklarında kölelikten azad ediliyorlardı. Şahsî kabiliyetleri sayesinde orduda en yüksek mevkilere çıkabilirlerdi. Zaten çoğunun arzusu da buydu. Bu konuda hiçbir sınırlama yoktu. Ayrıca Memlûkler evlenebilirlerdi. Fakat çocukları Müslümandı ve Memlûk olamazdı. Bu sebeple, Mem-

lûk sisteminin yürütülmesi için yeni Türk çocuklarının köle olarak alınması gerekirdi.

el-Kâmil'in oğlu Mısır Eyyûbî sultanı es-Sâlih bu sistemi geliştirdi ve ilk defa, Memlûk denen bu askerlerden bir Muhafız kıtası oluşturdu. Fustât karşısında Nil üzerindeki Ravza adasına yerleştirilen Memlûk birlikleri, Mısır ordusunun belkemiğini teşkil etti. Zaman içinde sayıları gittikçe arttı. Memlûk birlikleri, özellikle 1240'lı yıllardan itibaren Eyyûbî topraklarına girerek Suriye ve Filistin bölgelerini tahrip eden Hârezmlilere karşı ve sultan es-Sâlih'in yüksek hâkimiyetini kabul etmeyen kendi akrabalarını itaat altına almak için yapılan savaşlarda, sultanın dayandığı başlıca güç oldular.

Memlûklerin sarsılmaz bir sadakatle bağlı oldukları efendileri sultan es-Sâlih, Fransa kralı IX.Louis'nin idaresindeki Haçlılara karşı yaptığı sefer sırasında 23 Kasım 1249'da ölünce, bunlar sultanın hanımı Şecerüddür'e de, Turanşah Elcezire'den gelip babasının yerini alıncaya kadar, aynı sadakati gösterdiler. Memlûklerin bu desteği sayesinde, Kahire'de çıkması pek muhtemel karışıklıklar önlenmiş ve Turanşah da kolayca tahta yükselmek imkânını bulmuştu. Memlûkler yeni sultana da sadakatle hizmet sundular ve Haçlılara karşı yürütülen savaşı başarıyla bitirdiler.

Fakat zaferi takip eden günlerde sultan ile Memlûk kumandanlarının arası bozuldu. Kazanılan başarıdan sonra kendisini çok güçlü hisseden Turanşah, devlet makamlarına Elcezire'den getirdiği gözde adamlarını yerleştirmek istedi. Sultanın bu davranışına Memlûkler itiraz ettiler; silâh ve dolayısıyla güç onlarda idi. Devlet idaresini başkalarına kaptırmak niyetinde değillerdi. Ama sultan sarhoş olduğu bir sırada kırıcı sözler sarfederek, Memlûkleri daha da yaraladı; hatta tehdit etti. Üstelik Memlûklerin desteğine sahip bulunan üvey annesi Şecerüddür'den babasına ait hazine ve emlâki geri istemek gibi bir hata işledi. Bunun üzerine Şecerüddür derhal Memlûk kumandanlarına mektup yazarak onların himayesine sığındı.

Turanşah, savaştan yaklaşık dört hafta sonra, 2 Mayıs Pazartesi akşamı Haçlı esirleriyle birlikte henüz Fariskar'da bulunurken, emîrlerine bir ziyafet verdi. Sultan tam ziyafet sofrasından kalkarken, birdenbire Baybars kumandasındaki Memlûk askerleri salona girerek kendisine kılıçlarla saldırdılar. Turanşah yaralı bir halde nehir kenarındaki ahşap bir kuleye kaçtı. Kule ateşe verilince de Nil'e atlayıp canının bağışlanması için yalvardı. Fakat Baybars da nehre atlayıp onu orada öldürdü.

Memlûkler aralarında en yüksek mevkide bulunan kumandan İzzeddin Aybek'i nâib ilân ettiler. Aybek de iktidarını sağlama almak maksadıyla, meşrû taht mirasını temsil eden dul Şecerüddür ile evlendi.

Haçlı-Memlûk İlişkileri

Louis Mayıs ayı ortasında Akkâ'ya geldi. Haçlı seferini sürdürmek arzusundaydı ama ordusu kalmamıştı. Mısır'da uğranılan hezimet, Akkâ krallığının da savunma gücünü yok etmişti. Durum kritikti. Yeni bir Müslüman taarruzu herşeyi sona erdirebilirdi. Fakat hiçbir şey olmadı. Eyyûbîlere bağlı kalan Suriye'deki Müslümanlar, Mısır'daki Memlûk ihtilâlini hiç de hoş karşılamadılar. Bunlar, Salaheddin'in torununun oğlu en-Nâsır Yu-

suf'un etrafında toplandılar. Kahire ile Dımaşk arasında yeni bir mücadele dönemi başladı. İşin garibi birbirine düşman kesilen iki Müslüman taraf da, Frankların desteğini elde etmeye çalışıyordu. Krallık için Dımaşk ile dostluk hiç şüphesiz daha iyiydi. Öte yandan Louis, esirlerin kurtarılması bakımından Memlûkler ile iyi geçinmek zorunda olduğunu biliyordu. Nihayet 1252 ilkbaharında bütün esirler kurtarıldı. Fakat Louis Doğu'da kalmaya devam etti. Avrupa'dan Haçlı yardımı gelmiyordu. Krallığın kolu kanadı kırıktı. Ama olsun, Louis'nin Müslümanları yoketmek için başka bir plânı vardı. Moğolları çağıracaktı.

Louis'nin, hiç şüphesiz, on yıl kadar önce Polonya ve Macaristan'a girerek her tarafı kasıp kavuran Moğollar hakkında bilgisi vardı. Moğollar, yok olmak demekti. Ancak Louis Moğolları pek tehlikeli görmüyordu: Bunların tamamı Hristiyan değildi ama bazıları Hristiyan olmuştu ve Müslümanların da kesinlikle düşmanı idiler. Cengiz Han, Buhara'yı aldığında Müslümanlara "Ben, Tanrı'nın gazabıyım. Bu kadar kötü olmasaydınız, Tanrı beni sizin üzerinize göndermezdi" demişti. Moğollar Müslümanlardan nefret ediyordu. Aslında Moğollar vahşi ve çok acımasızdılar. Ama pekalâ Louis'nin işine yarayabilirlerdi.

Papa'nın ilk gönderdiği elçiler geri döndüklerinde, Moğolların ittifaklarla değil, sadece fütühatla ilgilendiklerini bildirmişlerdi. Bununla beraber Louis, 1248'de Mısır'a saldırmak için Kıbrıs'da beklerken yanına gelen iki papaz kendisine Moğol Hanı'ndan bir mesaj getirmişlerdi: Büyük Han, Kudüs'ü ve Kutsal toprakları Müslümanların elinden almak üzere Hristiyanlara yardıma hazırdı. Louis bu habere çok sevinmiş ve değerli hediyelerle birlikte bir çadır kiliseyi de yanlarında götüren bir elçi heyetini Han'a göndermişti. Bu elçi heyeti üç yıl sonra 1251'de Akkâ'ya döndü. Bunlar, bir yıl boyunca Moğol topraklarında yürümüşlerdi; sayısız şehir harabesi ve kemik yığınları görmüşlerdi. Nihayet Karakurum'a vardıklarında, Güyük Han'ın öldüğünü ve dul hanımının idareyi elinde tuttuğunu görmüşlerdi. Hediyeleri takdim ettiklerinde, kendilerine Yüce Han'ın bunları haraç olarak kabul ettiği ve yeni vassali Fransa kralının her yıl böyle bir haraç göndermesi gerektiği bildirilmişti. Moğol Hanı kendisini kâinatın hâkimi görüyordu; dünyanın neresinde olursa olsun, kim otoritelerine boyun eğmezse, takip edilecek ve öldürülecekti. Bu kararlarında son derece ciddiydiler! Louis bu cevaba çok kızdı; ama yine de saplantısından vazgeçmedi. 1253 yılında Moğol prensi Batu'nun oğullarından Sartak'ın Hristiyanlığı kabul ettiğini duyunca, derhal ona elçi olarak iki rahip gönderdi. Onu, Hristiyan kardeşlerine yardım için Suriye'yi almaya teşvik etti. Moğollar gerçekten Suriye'ye girdiler ama bunu zaten yapacaklardı.

Yolladığı elçiler geri dönmeden Louis, Fransa'ya gitmek üzere 24 Nisan 1254'de Akkâ'dan ayrıldı. Bunu hiç istemiyordu ama ülkesinde pek çok sorun kendisini beklemekteydi. Onun Haçlı seferi Akkâ krallığına hemen hiç fayda sağlamamıştı. Ayrıca uğradığı başarısızlık pek çok Hristiyanın aklında sorular doğurmuştu. Louis, Tanrı'ya inanan iyi ve dindar biriydi. Buna rağmen acaba Tanrı onu neden felâkete uğratmıştı? Yoksa Haçlı Seferleri bütünüyle mi, Tanrı'nın arzusuna karşı idi?

YEDİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA DURUM MOĞOLLARA KARŞI MEMLÜK DEVLETİ

Haçlılar Arasında Anlaşmazlıklar

Fransa kralı IX.Louis'nin Doğu'dan ayrıldığı aynı yıl, 1254'de Alman hükümdarı IV.Konrad yirmialtı yaşında bulunduğu halde İtalya'da öldü ve taşıdığı "Kudüs kralı" unvanı henüz iki yaşındaki oğlu Konradin'e geçti. Doğu'nun baronları küçük çocuğun hukukunu kabul ettiler ve krallık yine tayin edilen vekillerle idare olundu. Bu arada krallık, ticarî rekabet yüzünden birbirlerine düşman kesilen Venedik, Cenova ve Pisalıların korkunç mücadeleleri yüzünden bir iç savaşa sürüklendi. Yıllarca devam eden bu kavga sırasında krallığın, Suriye ve Mısır Müslümanlarının taarruzuna uğramaması büyük bir şanstı. Ancak Dımaşk hükümdarı en-Nâsır Yusuf, Moğol tehdininin doğurduğu korku içindeydi. Franklarla savaşı düşünecek durumda değildi. Mısır hükümdarı Aybek de savaştan uzak durmaktaydı. Önce 1255, sonra 1256'da iki Müslüman devleti de Franklarla anlaşma yapmayı uygun buldu.

Kral Louis henüz Akkâ'dayken, Antakya prinkepsi V.Bohemund 1252'de ölmüştü. Bohemund'un bir kızı, bir oğlu vardı. Kızı Plaisance, Kıbrıs kralı I.Henri ile evlendirilmişti. Fakat Henri de 1253 Ocak'ında ölünce, dul hanımı Plaisance bebek oğlu II.Hugue'ün niyabetini üzerine aldı. Oğlu VI.Bohemund ise Antakya prinkepsliğinin başına geçti. Babasının son yıllarında Antakya ile Kilikya Ermeni kralı Hethum arasındaki ilişkiler oldukça

Pisa ile Cenova arasındaki deniz savaşı

Ayasofya

düzelmişti. Kral Louis'nin teklifiyle VI.Bohemund 1254 yılında Hethum'un kızı Sibylle ile evlendi. Böylece iki devletcik arasında dostluk kuruldu. 1258 yılı başında ise Plaisance beş yaşındaki oğlu II.Hugue ile birlikte Kıbrıs'dan Akkâ'ya gitti. Oğlu, Konradin'den sonra krallığın en yakın vârisiydi. Konradin Doğu'ya gelmemişti. Bu sebeple baronlar Hugue'ü kral ve annesi Plaisance'i de onun nâibi olarak tanıdılar. Jean d'Arsuf ise, krallık işlerini yürütmek üzere, *bailli* olarak yine eski görevinde bırakıldı. Bu arada İtalyan deniz cumhuriyetlerinin, krallığın şehirlerini de içine alan mücadelesi sürüp gitmekteydi. Nihayet 1261 Ocak'ında bunlar arasında barış sağlanabildi. Ama kısa zamanda yine birbirlerinin boğazına sarıldılar.

Venedik ve Cenova arasındaki kavga Akkâ krallığı kadar İstanbul Lâtin imparatorluğunu da etkiledi. Zayıf imparatorluk ancak Venedik'in desteğiyle ayakta durabiliyordu. Venedik'in düşmanı Cenevizler, İznik Bizans imparatoruna destek vermeye başlayınca denge Bizanslılar lehine bozuldu. 25 Temmuz 1261'de Bizans birlikleri Cenevizlerin yardımı ile İstanbul'a girdiler. Lâtin imparatoru II.Baudouin ve adamlarının kaçışı ile imparatorluk son buldu. VIII.Mikhail'in kurduğu Palaiologos hanedanı yeni Bizans devletini, İstanbul'un 29 Mayıs 1453'de Fatih Sultan Mehmed kumandasındaki Türkler tarafından fethine kadar, yaklaşık ikiyüz yıl idare edecekti.

1261'de Plaisance'ın ölümüyle Akkâ krallığının niyabeti, V.Bohemund'un kardeşi Henri d'Antioche ile evli bulunan görümcesi Isabella'ya geçti. 1264'de de Isabella ölünce, baronlar onun oğlu Hugue d'Antioche'u krallığın nâibi olarak tanıdılar. Hugue'ün enerjik idaresi, İtalyanların deniz savaşlarının hâlâ sürmesine rağmen, krallıkta huzur ve barışı sağlamıştı. Aslında krallığın da buna çok ihtiyacı vardı. 1260 sonbaharında Memlûk sultanı olmuş bulunan Baybars, şimdi kendileri için en büyük tehlike idi.

Moğolların Yakındoğu'yu İstilâsı

Bu arada, Hristiyanların 1247'den beri temas kurdukları ve Haçlı krallığının yardımına çağırdıkları Moğollar, 1248'de Güyük Han'ın ölümünden sonra birkaç yıl taht

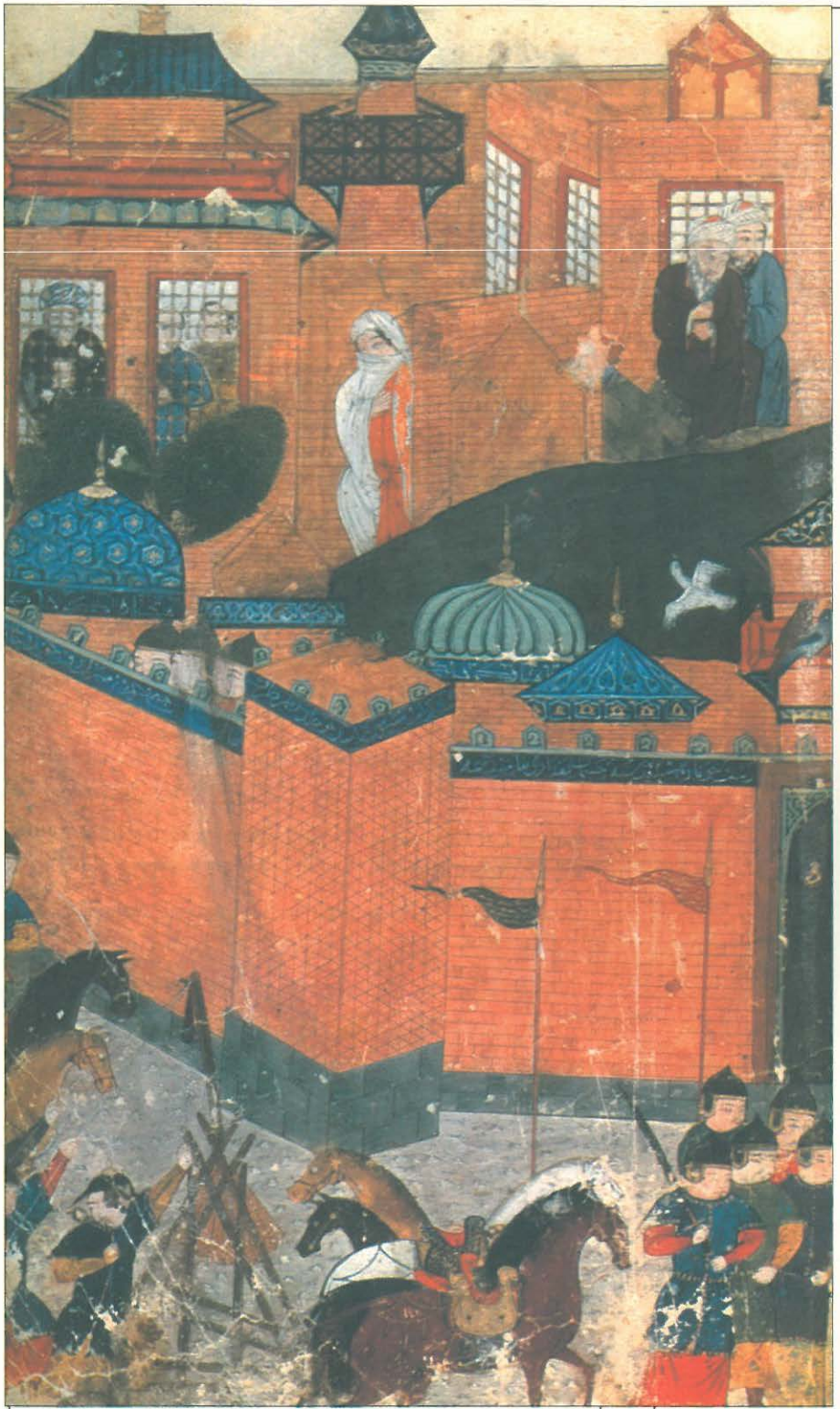
Moğol atlıları

sorunuyla uğraştılar. Sonunda Güyük'ün yeğeni Möngke 1251'de Büyük Han ilân olundu. Möngke'nin kardeşi Kubilay Çin'i fethederken, diğer bir kardeş Hulagu İran'ın idaresiyle görevlendirildi. Hulagu'nun Irak ve Suriye üzerine büyük seferi 1256 yılı Ocak ayında başladı. İlk hedef İran'daki Haşhâşî kaleleriydi. Bu mezhep imha edilmedikçe düzenli bir idarenin kurulması mümkün değildi. Ayrıca bunlar Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ı öldürmüşlerdi. Yokedilmeleri kaçınılmazdı. Hulagu, yanında Hristiyan inançlı ve Müslümanlardan nefret eden karısı Dokuz Hatun ve yine Hristiyan inançlı büyük kumandanı Kitboga ile, Haşhâşî kalelerinin zaptından sonra 1257 yılı sonunda Hemedan'dan Bağdad üzerine yürüdü. Müslümanlar 11 Ocak 1258'de Bağdad'dan elli kilometre uzakta Anbar yanında yapılan savaşı kaybettiler. Bir hafta sonra Hulagu, Bağdad'ı kuşattı. Şehir şiddetle savunuldu ise de, 10 Şubat günü düştü. Moğol askerlerinin doluştuğu Bağdad mahvoldu. Katliam 40 gün sürdü. Sayısı 80.000 kişiyi bulan bütün Müslümanlar öldürüldü. İster karşı koysun, ister teslim olsun, farketmezdi. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, bebekler, herkes katledildi. Bağdad büyük bir vahşetle tahrip olundu. Halife bir halı içinde boğularak öldürüldü. Abbâsî halifelerinin yüzyıllardan beri biriktirmiş olduğu bütün hazineler Hulagu'nun eline geçti. Fakat kiliselere saklanmış olan Hristiyanlara dokunulmadı. Dokuz Hatun'un emriyle Hristiyanların hayatı bağışlanmıştı. Nasturî patriği Makika, kendisine zengin vakıflar ve imkânlar sağlanarak, eski hükümdarlık sarayına yerleştirildi. Kiliselerini bu merkezden idare edecekti.

Kral Louis'nin hayali gerçekleşmiş ve İslâm'ın başına Tanrı'nın gazabı çökmüştü. Asya Hristiyanları büyük sevinç içindeydi. Bunlar Hulagu ve Dokuz Hatun'u İsa'nın intikamcısı olarak Müslümanlara verdikleri ceza yüzünden alkışlamaktaydılar.

Müslümanlar ise bu korkunç olayla yüreklerinden vurulmuşlardı. Bu, İslâm'a açıkça bir meydan okuma idi. Abbâsî hilâfeti çoktan beri siyasî gücünün ağırlığını kaybetmişti. Ama manevî değeri her zaman için yüksek kalmıştı. İslâm dünyası şimdi hem hilâfet merkezini, hem de hilâfet hanedanını yitirmişti. Müslümanlar bu alçakça darbenin intikamını kısa zamanda alacaklar ve düşmanlarına hadlerini bildireceklerdi. Fakat, nasıl elli yıl önce Avrupalılar Bizans'ı yıkmış iseler, Hilâfet'in de Moğollar tarafından yok edilmesi, Yakındoğu'nun ikili denge içinde yüzyıllardan beri devam edegelen kültür ve siyasî düzenini ortadan kaldırdı.

Moğollar Suriye'den önce Elcezire'ye girdiler. 1260'da Meyyâfârikîn zapt olundu. Eyyûbî hükümdarı el-Kâmil ve bütün Müslümanlar öldürüldü. Hristiyan halka hiç dokunulmadı. Haleb ve Dımaşk Eyyûbî hükümdarı en-Nâsır Yusuf, oğlu el- Aziz'i acımasız ve azgın Moğol hükümdarı Hulagu'ya göndererek itaatını bildirdi. Fakat bu girişim hiçbir fayda sağlamadı. Hulagu yanında kumandanları Kitboga, Bayçu ve Suncak olduğu halde Suriye üzerine yürüdü. Haleb 18 Ocak 1260'da kuşatıldı. en-Nâsır, Dımaşk'da idi ve Memlûklerin yardımına sığınmıştı. Haleb, amcası Turanşah tarafından kahramanca savunuldu. Ancak altı gün sonra şiddetli bombardımanlar sonucu yıkılan surlardan Moğollar şehre girdiler. Turanşah dört hafta daha içkalede dayandı. Sonunda Moğollar burayı da ele geçirdiler. Hulagu, Turanşah'a kendisinden asla beklenmeyecek bir yu-

Moğollar'ın Bağdad'ı zaptı

muşaklıkla davrandı; onun yaşlılığına ve kahramanca davranışına saygı gösterdi. Ama şehrin bütün halkı aynı acımasızlıkla öldürüldü. Hazineler alındı. Her yer yağma ve tahrip edildi. Sadece, her zamanki gibi, Hristiyanların canları bağışlandı.

Hulagu bundan sonra, Hârim'i zaptedip Müslümanları öldürerek yoluna devamla Antakya önüne geldi. Ermeni kralı Hethum ile damadı olan Antakya prinkepsi VI.Bohemund derhal Moğol hükümdarının karargâhına gelip itaat arzettiler. Hethum, daha yıllar önce Moğolların gücünü anlamış bir adamdı. 1254'de şahsen Moğolistan'a gidip kendini vassal olarak takdim etmişti. Şimdi elinde Hulagu'nun ağabeyinden alınmış bir yazı vardı: Buna göre, şahsı ve krallığı koruma altındaydı. Ayrıca Hethum'a bu bölgeyle ilgili konularda danışmanlık görevi verilmiş ve bütün kiliseler ile manastırların vergiden muaf olduğu belirtilmişti. Zaten Hethum, Haleb kuşatması sırasında yardımcı birlikler göndermek suretiyle Hulagu'ya bağlılığını ispat etmiş ve kendisi de Haleb ganimetinden pay verilerek ödüllendirilmişti. Ayrıca iki Selçuklu sultanı II.Keykâvus ile IV.Kılıç Arslan'a babaları II.Keyhüsrev'in Çukurova'da fethetmiş olduğu yerleri Hethum'a vermeleri emrolundu. Lâzikiye ile bazı kaleler ise yeniden Antakya prinkepsliğine bağlandı. Bohemund yerinde bırakıldı. Sadece Hulagu şehirde Ortodoks cemaatin daha fazla oldu-

ğunu görerek, Antakya patrikliğine Ortodoks patrik getirilmesini emretti. Hulagu bunu belki de, iyi ilişkiler içinde bulunduğu İznik Bizans imparatorunun arzusuna uyarak yapmıştı.

Akkâ'daki Franklar olup bitenleri nasıl değerlendireceklerini bilmiyorlardı. Bohemund'un Moğol hükümdarına böylesine bir uysallıkla boyun eğişine kızmaktaydılar; hele Antakya'ya Ortodoks bir patrik getirilmesine tahammül etmek çok zordu. Yoksa Moğollar kendilerine yardım için gelmemişler miydi? Yavaş yavaş gerçeği anlamaya başlıyorlardı. Akkâ hükümeti kendisine yeni bir koruyucu bulmak mecburiyetindeydi: Bu sırada kral Louis'nin kardeşi Charles d'Anjou'nun Doğu Akdeniz hâkimiyeti ile ilgilendiği bilinmekteydi. Şimdi Sicilya tahtını ele geçirmeye uğraşıyordu. 1260 Mayıs'ında ona Moğol tehlikesini anlatan ve kendisinden yardım beklendiğini bildiren bir mektup gönderildi.

Aynı sıralarda Moğol orduları güneye doğru yürüyüşlerini sürdürdüler. Franklar uzun zamandır çağırıp durdukları bu ejder tarafından mutlaka bir lokmada yutuluverirlerdi. Ama şansları imdada yetişti. Büyük Han birkaç ay önce ölmüş, Hulagu da çıkması beklenen iktidar kavgalarını daha yakından takip edebilmek için İran'a dönmüştü. Moğol ordusunun başında bırakılan Kitboga Hristiyandı. Yerli Hristiyanlara duyduğu sempatiyi de saklamıyordu. O halde yine kurtulmuşlardı. Gerçekten de Moğol kumandanı Kitboga yanında Hethum ve Bohemund bulunduğu halde, 1260 ilkbaharında önce Hama sonra Dımaşk'ı aldı. 1 Mart günü, başında üç Hristiyan hâkiminin bulunduğu Moğol ordusu Dımaşk'a girdi. Müslüman halk, altıyüz yıldan beri ilk defa Hristiyan hükümdarların zafer gururu içinde sokaklarından geçişlerini acı bir hüzünle seyrettiler. İslâm'ın üç büyük merkezi Bağdad, Haleb ve Dımaşk düşmüştü. İslâm'ın sonu gelmiş gibi görünüyordu. Irak ve Suriye'deki Müslüman hâkimiyeti yok olmuştu. Sevinçlerini açıkça belirten bölgenin Yerli Hristiyanlarının yanında Müslümanlar, şimdi kendilerini baskı altında tutulan bir azınlık gibi hissetmekteydiler. Fakat henüz herşey kaybedilmemişti ve yürekleri intikam ateşiyle yanıp tutuşuyor, âdeta kavruluyordu. Franklar ise, Moğol hükümdarına boyun eğdikleri sürece, başlarına bir felâket gelmeyeceğini anlamışlardı ve artık kendilerini güven içinde hissediyorlardı.

Ayn Câlût Savaşı (3 Eylül 1260)

Suriye'deki bu gelişmelerden önce, Hulagu daha İran'a dönmeden Mısır'a yolladığı elçisiyle sultana kendisinin vassali olmasını bildirmişti. Fakat Kahire'ye giden elçi hiç beklenmedik bir durumla karşılaştı: Mısır'ın askerî kudretini temsil eden Memlûkler, eski efendilerini başlarından atıp yeni bir devlet kurmuşlardı. Eyyûbî sultanı Turanşah'ın öldürülmesinden sonra, Aybek ilk Memlûk sultanı olmuştu. Ama 1257'de Aybek evlenmiş olduğu eski Eyyûbî sultanının hanımı Şecerüddür tarafından öldürülmüş, Aybek'in tarafını tutan Memlûklerin bir kısmı da Şecerüddür'ü öldürmüşlerdi. Bundan sonra iktidar Aybek'in onbeş yaşındaki oğlu Nureddin Ali'ye geçmişti. Ancak bu çocuk, hükümdarlık meziyet ve kabiliyetlerine sahip değildi. 1259'da babasının eski arkadaşlarından Seyfeddin Kutuz onu tahtan indirmiş ve kendisi sultan olmuştu. Kutuz'un tahta çıkışıyla da, Aybek'ten nefret ettikleri için Dımaşk'a kaçmış olan Baybars ve birçok Memlûk tekrar Mısır'a dönmüştü.

وعارض وهو في يده اليسرى وعمر علي وسط خط الميدان حتى يصلوا الى وسط الموكب
ثم يتناول العنان مع الدرقة بشماله ويضرب بقايم السيف قبة الدرقة ويثني عليها
بالدرايه وترد فرسك يمينا ويدرق بالدرقة بيسار عن كفل الفرس ويرجع على خط الدابن

الكبين ويجي الى خلفه يفعل كفعل الاول ويرد فرسه شمالا على خط الدابة الكبين

Talim yapan Memlûk atlıları

Kutuz, Mısır'dan Moğol ilerleyişini takip ediyordu. Memlûkler, Moğollar ile savaşmaya kararlıydılar ve bu sırada Hulagu'nun emrini getiren Moğol elçisini de öldürmüşlerdi. Kutuz olayları dikkatle izleyerek, hazırlıklarını 1260 yılı yazına kadar sürdürdü. Mayıs ayında Moğol kumandanı Kitboga'nın gönderdiği kuvvetler Nablus ve Gazze'ye ilerleyip bu şehirleri işgal ettilerse de, artık Moğol ordusunun sayısı azalmış bulunuyordu. Moğol kuvvetlerinin bir kısmı Hulagu ile İran'a dönmüştü. Bazı birlikler ise ele geçirilen şehirlerde asayişi düzenlemek üzere bırakılmıştı.

26 Temmuz 1260 günü, Memlûk ordusunun ilk öncü birlikleri Mısır'dan çıktı ve Baybars'ın kumandasında Gazze üzerine yürüdü. Gazze'deki Moğol kumandanı Baydar, Kitboga'dan derhal yardımına koşmasını istedi. Kitboga, Baalbek'teydi. Fakat onun gönderdiği yardım ulaşmadan, Gazze'deki Moğol kuvveti ezilmişti bile. Bundan sonra bütün Memlûk ordusu kıyı yolundan kuzeye ilerledi. Sultan Kutuz'un niyeti, eğer Kitboga Filistin'e girerse, onun ikmâl yollarını kuzeyden kesecek şekilde bölgenin iç taraflarına girmekti. Bunun için de Kutuz, Franklara haber gönderip topraklarından geçiş izni ve geçiş sırasında ordusuna yiyecek maddesi sağlanmasını istedi. Mümkün olduğu takdirde askerî yardım da istiyordu. Franklar, Memlûk ordusuna topraklarından geçiş izni verdiler; fakat askerî yardımı kabul etmediler. Memlûk ordusu, Ağustos ayı boyunca kuzeye yürüyüp Akkâ önüne geldi. Kutuz buradayken, Kitboga'nın Ürdün'ü geçerek Celîle'ye girdiğini öğrendi. Derhal ordusunu Nazareth üzerinden Ayn Câlût denilen mevkie sevketti. Memlûk ordusu sayı bakımından Moğollardan fazlaydı. Kutuz ordunun ana kısmını civardaki tepelerin arkasına sakladı. Sadece Baybars'ın kumanda ettiği öncü birliklerini göz önünde bıraktı.

Ertesi gün, 3 Eylül'de Moğol ordusu göründü. Gürcü ve Ermeni kuvvetleri de Moğol atlılarının yanında yer almıştı. Ancak Kitboga, düşmana karşı tatbik edilecek en önemli savaş kuralını ihmal etmiş, etrafa keşif kolları çıkarmamıştı. Memlûk ordusunun kendisine çok yakın bir yerde olduğundan habersizdi. Bu yüzden kolayca Memlûklerin tuzağına düştü. Baybars'ın birliklerini görür görmez derhal bütün ordusuyla onun üzerine saldırdı. Baybars hızla tepelere doğru çekilirken, Kitboga onun peşine düştü. Fakat birdenbire bütün Moğol ordusunun Memlûk kuvvetleri tarafından sarıldığını gördü. Buna rağmen Moğollar şiddetle savaştı. Memlûk safları sarsılmaya başladı. Kutuz, ordusunun düzeni bozulmasın diye bizzat savaşa katılmak zorunda kaldı. Bir kaç saat süren kanlı mücadeleden sonra, sayıca üstün Memlûk ordusu savaş alanına hâkim oldu. Kitboga'nın maiyyetinden bazıları kuşatmayı yararak kaçmayı başardılar. Fakat Kitboga esir alındı ve öldürüldü.

Ayn Câlût Savaşı, tarihin en kesin sonuçlu savaşlarından biridir. Çünkü bu başarı ile Moğolların yürüyüşü durdurulmuştur. İslâm'ı ezmeye artık güçleri yetmeyecekti. Müslümanlar Yakındoğu'da hâkimiyeti tekrar ele geçirdiler. Bu zafer sayesinde Memlûkler, Osmanlıların yükselişine kadar Yakındoğu'nun en güçlü devleti haline geldiler. Diğer yönden bu savaş, Moğolları destekleyen Yerli Hristiyanlar için de yenilgi anlamındaydı. Bundan sonra bölgede her zaman bir azınlık olarak kaldılar. Ayrıca Ayn Câlût başarısı, Asya'daki Müslümanlığı güçlendirdiği gibi, tam aksine Hristiyanlığı zayıflatan bir etki yaptı.

Bunun sonucunda Batı Asya'da kalan Moğollar bile kısa zamanda İslâm'ı kabule yöneldiler. Üstelik Ayn Câlût zaferi, Doğu'da yapışıp kalmış Haçlı krallığının çöküşünü hızlandırdı. Frankların ümitleri, kurdukları bütün hayaller boşa çıkmıştı. Müslümanlar şimdi, İslâm'ın düşmanı olan bu Frankları kesin olarak topraklarından atmaya karar vermişlerdi. Çünkü Haçlı zihniyetine sahip Hristiyanlarla dostluk kurmanın veya iyi ilişkiler içinde yanyana yaşamanın artık mümkün olmadığını açıkça anlamışlardı. Kafalarının içinde düşmanca bir saplantıya sahip olan Franklar ilk fırsatta Müslümanlara sırt çevirmeye her zaman için hazırdılar. Bütün Müslüman dünyası ile birlikte Memlûk sultanları da bunun farkındaydılar ve işi kesin şekilde halledeceklerdi.

Memlûk kıyafetleri
(15.yüzyıl)

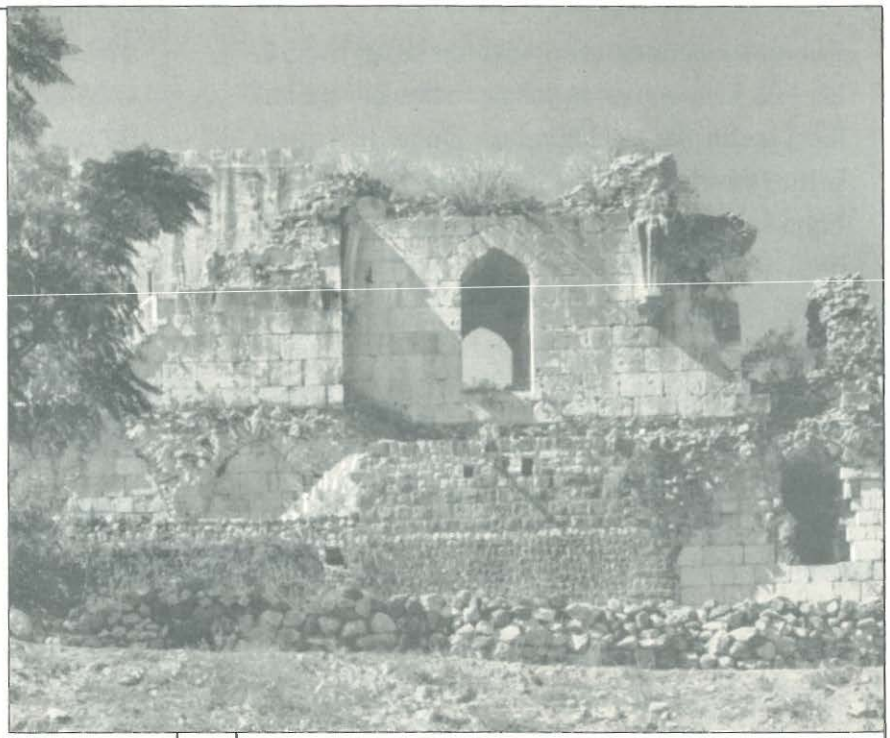
Ayn Câlût zaferinden beş gün sonra Memlûk sultanı Kutuz, Dımaşk'a girdi. Aynı ay içinde Hama, Hınıs ve Haleb, Moğollardan geri alındı. Olup biteni öfke içinde öğrenen Hulagu üç ay sonra Haleb'e yeni birlikler gönderdi. Moğollar Haleb'i zaptedemediler, ama bu saldırı sırasında daha pek çok Müslüman hayatından oldu.

Bu arada sultan Kutuz, Mısır'a dönmek üzere Dımaşk'dan ayrılmıştı. Ancak onun bu sırada en kudretli kumandanı Baybars ile de arası açılmış bulunuyordu. Savaş öncesinde Baybars'a Haleb valiliğini vaat etmişti. Ama öte yandan Baybars'ın gücünden çekinir olmuştu. Baybars, Haleb valiliğine tayinini istediğinde ise, vaadinden vazgeçip onun isteğini sert bir şekilde reddetmişti. Baybars harekete geçmek için fazla beklemedi. 23 Ekim'de, ordu Delta kenarına ulaştığında düzenlenen bir av partisi sırasında Baybars arkadaşlarıyla birlikte Kutuz'u öldürdü. Bundan sonra da yandaşlarıyla birlikte derhal ordugâha döndü ve sultanın ölümünü ilân etti. Sultanın hâcibi Aktay bu cinayeti kimin işlediğini sorduğunda da, Baybars bunu kendisinin yaptığını söyledi. Bunun üzerine Aktay onu sultanın tahtına oturttu ve önce kendisi biat etti. Ordu kumandanları da onun örneğine uydular ve Baybars'ı sultan olarak tanıdılar.

Sultan Baybars Dönemi

Rükneddin Baybars Bundukdârî, bir Kıpçak Türk'ü idi. Esmer ve mavi gözlüydü. Çok uzun boylu, iriyarı bir adamdı. Dâvudî bir sesi vardı. Gençliğinde köle olarak Suriye'ye getirilmişti. Hama emîrine bu genci sa-

Safita Kalesi

tın alması teklif olunduğunda, emîr onu beğenmemiş ve "yerinden oynamaz bir kalas bu" diyerek teklifi reddetmişti. Fakat Bundukdâr adında bir Memlûk emîri, pazarda gördüğü bu gencin zekâsını farkedip, onu sultanın muhafız alayı için satın almıştı. Memlûk ordusunda hızla yükselen Baybars, 1244'de Franklara karşı kazandığı Gazze savaşı ile büyük bir ün sağlamıştı. Bundan sonra da, hemen her olayda, korkusuzluğu ve cevvaliyeti ile hep ön plânda olmuştu. Ayn Câlût savaşından sonra ise Mısır'a sultan olarak dönüyordu. Bu sırada kırk yaşlarındaydı. Bundan sonraki onyedi yıllık saltanat döneminde, üstün kumandanlık vasfı yanında bir devlet adamı olarak da siyasî kabiliyetini ispat edecekti.

Toron Kalesi

Baybars'ın sultanlığı Mısır'da hiç itirazsız tanındı. Fakat Suriye'de de hâkimiyetini kabul ettirmeliydi: derhal harekete geçti. Dımaşk'da iktidarını ilân eden Sencer adındaki Memlûk emîrini, 1261 Ocak'ında yapılan savaş ile bertaraf etti. Kerak'daki Eyyûbî hükümdarı ortadan kaldırıldı. Hımıs emîri 1263'de

Kaysâriye Kalesi

ölünce, burasını hükmü altına aldı. Sadece Hama'daki Eyyûbî hâkimine dokunmadı ama onu sıkı bir kontrol altında tuttu. Baybars ayrıca sultanlığının dinî bakımdan tasdikini arzu etmekteydi. Fakat 1258'de halife öldürülmüştü. Ancak bu sırada, halifenin amcası olduğunu iddia eden Ahmed adında biri Kahire'ye gelmişti. Baybars, el-Mustansır billâh adını alan bu adamı halife olarak tanıdı. Bir süre sonra el-Mustansır billâh Bağdad'ı Moğolların elinden almak üzere gönderildi ve bu girişim sırasında öldü. Yerine, oğullarından biri halifeliğe yükseltildi. Abbâsîlerle yakınlığı kesin olarak bilinmeyen bu hilâfet hanedanı, Memlûk devletinin yıkılışına kadar Kahire'de dinî başkan sıfatıyla yaşadı.

Mısır ve Suriye'de hâkimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra Baybars, Moğollarla işbirliği yapan Hristiyanlara döndü. Bu konuda en büyük suçlu, Ermeni kralı Hethum ile Antakya prinkepsi Bohemund idi. 1261'de bunların üzerine bir ordu gönderildiyse de, Moğolların Antakya'nın yardımına gelişleri yüzünden başarı sağlanamadı. Suriye'nin kuzeyindeki bölgelerde Moğolların gücü hâlâ devam etmekteydi. Bunun üzerine Baybars, bunlara karşı diplomasiye başvurdu. İslâm'ı kabul eden Altun Ordu hanı Berke ve - Moğollar marifetiyle Anadolu'dan atılmış olan - Selçuklu sultanı II.İzzeddin Keykâvus ile anlaştı. Sağlanan askerî destek sayesinde Keykâvus, Anadolu'ya döndü. Onun Ermenileri devamlı baskı altında bulundurmak üzere giriştiği harekete, Ermenek bölgesinde yerleşmiş olan Türkmen beyi Karaman da katıldı.

Baybars'ın, saltanatının ilk yıllarında Frank krallığına karşı yaptığı çatışmalar pek önemli olmadı. Fakat Hulagu'nun 8 Şubat 1265'de ölümüyle Moğol tehdidinin azalması, Baybars'a daha serbest hareket etmek imkâm verdi. Büyük bir orduyla Mısır'dan çıkan Baybars, önce Kaysâriye üzerine yürüdü. 27 Şubat 1265'de şehir çabucak zaptedildi; içkaleye sığınan garnizon da, 5 Mart günü teslim

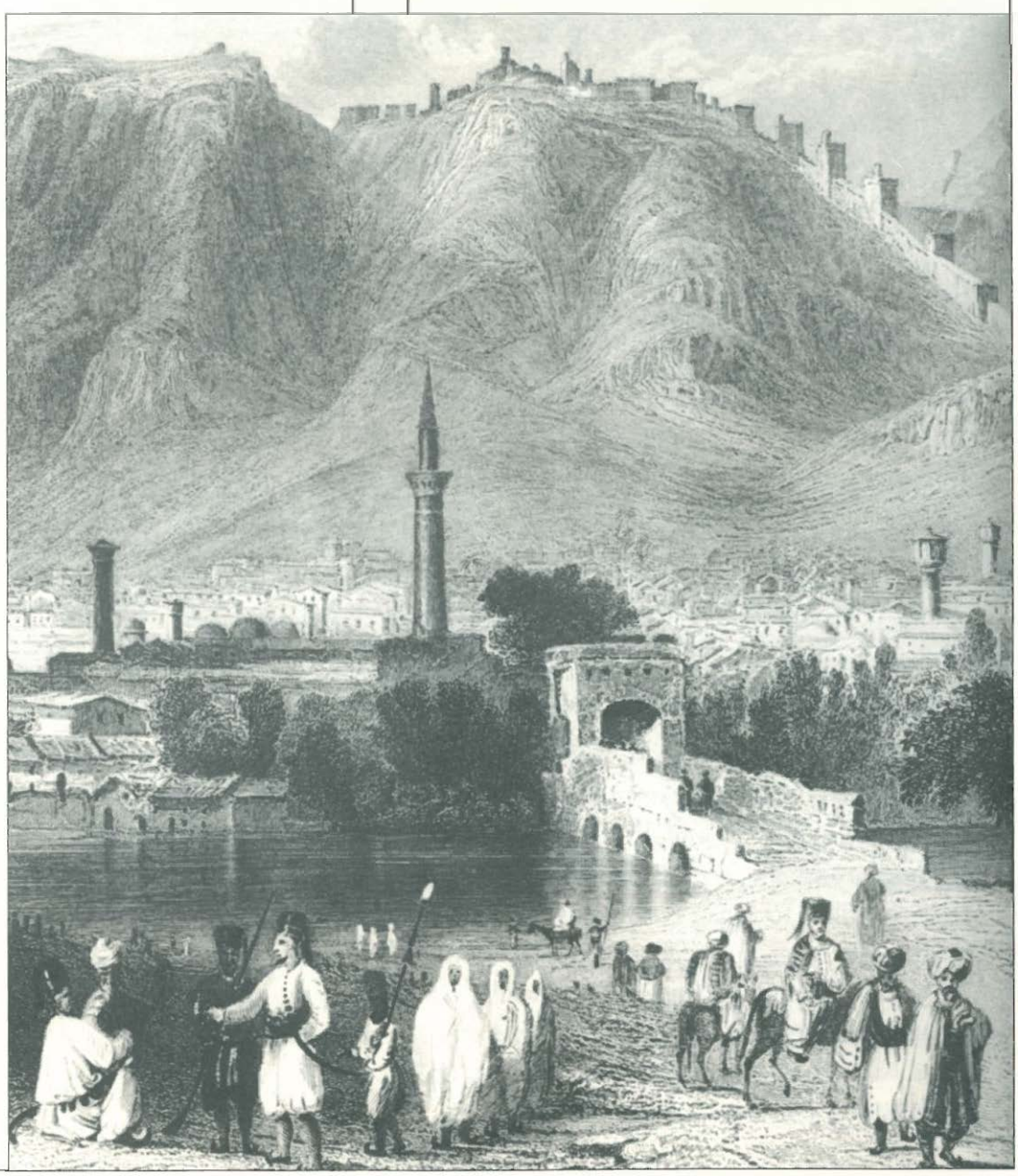
Beaufort Kalesi

oldu. Bunlara serbestçe çıkıp gitme izni verildi. Bundan sonra Kaysâriye şehri ve kalesi yerle bir edildi. Birkaç gün sonra Hayfa zapt olundu. 26 Nisan'da şiddetli bir kuşatmadan sonra Arsuf fethedildi.

1266'da Baybars Hristiyanlara karşı seferlerine devam etti. Hulagu'nun yerine geçen oğlu Abaka, kuzenleri olan Altun Ordu hanlarının kendi ülkesine yaptıkları saldırıları önlemekle meşguldü. Suriye'deki olaylara müdahale edecek durumda değildi. Baybars, 1266 Temmuz sonunda Templier şövalyelerinin güçlü kalesi Safed'i kuşatıp aldı. Bunu Toron kalesi takip etti. Bundan sonra kıyı boyunca ilerleyen Memlûk ordusu önüne çıkan Hristiyanları öldürdü. Fakat, Kıbrıs kralı Hugue'ün aceleyle yardıma koştuğu Akkâ'ya taarruzdan vazgeçen Baybars, sonbaharda geri çekildi. Aynı yıl, Baybars en kabiliyetli emîri Kalavun'un kumandasında ikinci bir Memlûk ordusunu kuzeye göndermişti. Kalavun'un ordusu Servendikar yakınında Amanos dağlarını aşarak Çukurova'ya girdi. 24 Ağustos 1266'da yapılan savaş, Kilikya Ermeni devletinin âdeta sonu oldu. Savaştan sonra Çukurova'da korkunç bir fırtına gibi esen Memlûkler, Adana, Tarsus, Misis ve Ermeni başşehri Sîs'i yakıp yıktılar. Bütün Ermeni bölgesi harabeye döndü. Bundan sonraki Yakındoğu siyasetinde artık aktif bir rol oynayamayacaklardı. Memlûkler ele geçirdikleri 40.000 esir ve zengin ganimetle Suriye'ye geri çekildiler.

1267 Mayıs'ında Baybars, Akkâ önünde göründü. Fakat şehir surlarına yaptığı hücum geri püskürtüldü. Ordu civar araziyi

tahrip ettikten sonra Safed'e çekildi. Baybars'ın tehdidiyle bunalan krallık, Venedik ile Cenevizler arasında yeniden başlayan savaş yüzünden de zor durumdaydı. 1268 yılı başında yeniden Mısır'dan çıkan Baybars bu defa Yafa üzerine yürüdü. 7 Mart günü, Yafa ele geçirildi. Garnizona Akkâ'ya gitmek izni verildi, fakat şehir halkı öldürüldüğü gibi, içkale tamamen yıktırıldı. 15 Nisan'da Beaufort kalesi alındı. Bundan sonra sultan Baybars hızlı bir yürüyüşle kuzeye yöneldi ve 14 Mayıs'da birdenbire Antakya önünde belirerek şehri sıkıca kuşattı. Bohemund, Trablus'daydı. Antakya'yı *konnetabl* Simon Mansel savunuyordu. Ancak Simon, kuşatma başladığı sırada yaptığı çıkış hareketi sırasında Memlûkler tarafından esir edilmişti. Ertesi gün başlayan şiddetli taarruz sonunda Antakya 18 Mayıs 1268'de fethedildi. Memlûkler önlerine çıkan herkesi öldürdüler. Evlerine kapananlara ve içkaleye sığınanlara hayatları bağışlandı. Ama çoğu esarete sü-

Antakya; iç kale ve Köprü kapısı ile birlikte şehir surları içinde şehrin görünüşü

Bagras Kalesi

rüklendi. Simon Mansel serbest bırakıldı. 19 Mayıs günü ele geçen muazzam ganimet sultanın emriyle paylaşıldı: öylesine çok altın para vardı ki, bunlar tek tek sayılarak değil, taslara doldurularak üleştirildi. Toplanan gümüş para ve eşyalar ile ziynetler, âdeta büyük tepeler oluşturmuştu. Esir sayısı muazzamdı. Bir erkek kölenin fiyatı oniki, bir kız kölenin değeri beş dirheme düşmüştü. Nihayet Antakya Yüzyetmiş yıl sonra yine Müslüman dünyasına kazandırılmıştı.

Antakya'nın fethi Hristiyanlar için büyük darbe oldu. Bu'nun sonucunda Doğu'daki Haçlı krallığı hızla çöküşe geçti. Baybars'a karşı mücadelenin boş olduğunu gören Templier şövalyeleri, Bagras ve La Roche de Russole kalelerini hiç direnmeden sultana bırakarak bölgeden ayrıldılar. Şimdi, kuzeyde Frankların elinde kalan tek önemli merkez, Lâzikiye idi.

SEKİZİNCİ HAÇLI SEFERİ (1270)

Haçlı-Memlûk Anlaşması

Sultan Baybars, Antakya'nın fethinden sonra Mısır'a çekildi. Franklar kendisinden bir ateşkes anlaşması rica etmekteydiler. Anlaşmanın yapılması için Baybars, Akkâ'ya bir elçi heyeti gönderdi. Franklar, elçi Muhyiddin'i ürküterek bazı tavizler koparabilmek umuduyla, askerî birliklerin savaş düzeninde pırıl pırıl zırhlar ve dalgalanan renkli sancaklarla yürüdükleri muhteşem bir geçit töreni sergilediler. Fakat bu gösteriden Muhyiddin hiç etkilenmedi ve sadece "Kahire'de esir bulunan Hristiyan ordusu, bu birliklerden daha fazla!" cevabını vermekle yetindi. Anlaşma yapıldı. Zaten Baybars da Franklarla mücadeleyi bir süre ertelemek niyetindeydi. Kulağına, İran'daki Moğol hükümdarı Abaka'nın yeni girişimlere hazırlandığı ve Fransa kralı Louis'nin de büyük bir Haçlı seferine çıkmak üzere olduğu haberleri ulaşmıştı.

Bu arada Kıbrıs kralı II.Hugue 1267 yılı sonunda ölmüş, Hugue d'Antioche da, III.Hugue adıyla ona halef olmuştu. 1269 Eylül'ünde III.Hugue, krallık nâibi olarak da tanındı. Fakat krallık içinde Akkâ-Sûr çekişmesi, şövalye tarikatlerinin birbiriyle kavgası ve Venedik-Cenova çıkar mücadelesi bitecek gibi değildi. Franklar, Baybars'a karşı kendilerini kurtaracak tek imkânın yeni bir Haçlı seferi olduğunu düşünüyorlardı. Nitekim kral IX. Louis bir süreden beri Moğol hükümdarı Abaka ile dostane ilişkiler içindeydi. Abaka, Louis'ye, Filistin'e geldiği takdirde yardıma hazır olduğunu bildirmişti. Bu, güzel bir haberdi. Ama Louis, Doğu'ya gelmedi, Tunus'a gitti. Abaka ise ülkesinin doğu sınırlarındaki savaşlarla uğraşıp durdu.

Kral IX.Louis'nin Tunus'a Haçlı Seferi

Kral Louis 1254'de Fransa'ya döndükten sonra da doğudaki Franklarla ilişkisini sürdürmüştü. Geoffroi de Sargines'in kumandasında Akkâ'da bıraktığı birliğin ihtiyaçları için devamlı para gönderiyor ve Franklara yardım edebilecek doğudaki hükümdarlarla siyasî temas kurmaya gayret ediyordu. 1248-50 yılları arasında kendi yönettiği Haçlı Seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştı, ama Louis yeniden bir Haçlı seferi düzenlemek fikrinden hiç vazgeçmemişti. Kardeşi Alphonse de Poitiers de, onu bu konuda destekliyordu. Fakat ülkesindeki iç sorunlar yüzünden Louis plânını hep ertelemek zorunda kalmıştı. Halbuki Baybars'ın tehdidi altındaki Frankların, her zamankinden fazla Batı'nın yardımına ihtiyacı vardı. Nihayet Louis, 1267'de yeniden yemin ederek, ikinci kez Haçlı seferi hazırlıklarına başladı.

Bu arada, Sicilya krallığını elde etmek ihtirasıyla tutuşan kral Louis'nin küçük kardeşi Charles d'Anjou, Hohenstaufen hanedanının düşmanı olan Fransız asıllı Papalar, IV.Urbanus ve sonra IV.Clemens ile anlaşmıştı. Charles d'Anjou 1265'de imparator II.Friedrich'in Sicilya hâkimi olan yeğeni Manfred'i öldürdü.

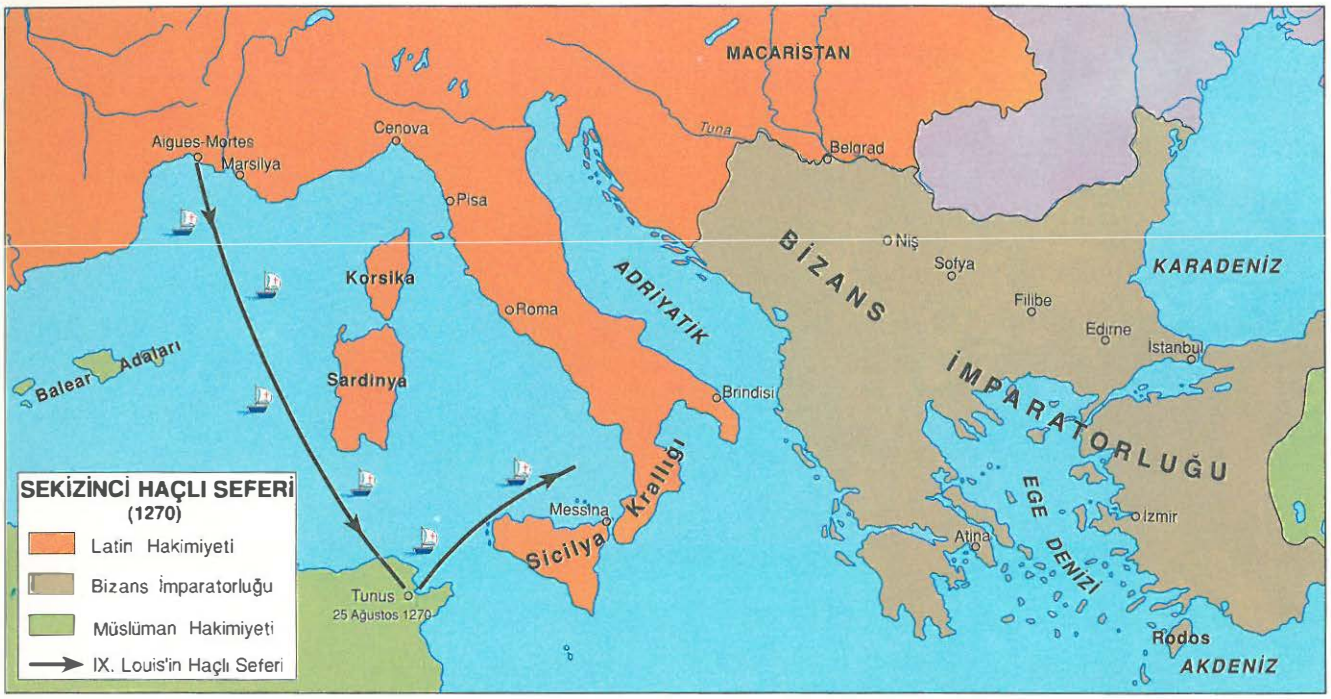
Fransa kralı IX.Louis ve Hanımı

Sonra da, 1268'de, hanedanın son temsilcisi Konradin'i öldürerek emeline kavuştu. Güney-İtalya ve Sicilya hâkimiyeti artık onundu. Ancak Charles şimdi İtalya'nın tamamına, hatta bütün Akdeniz'e sahip olmak istiyordu. En büyük arzusu da, yeniden İstanbul'u zaptederek Bizans'ı ortadan kaldırmaktı. Ağabeyi Louis onu bu girişimlerinde desteklemişti. Fakat Louis'nin plânladığı Haçlı seferi Charles'ın canını sıkmaktaydı: kendi çıkarlarına hiç bir yarar sağlamayacak böyle bir seferi gereksiz buluyordu. Haçlı seferi için harcanacak paraya ve insan gücüne asıl kendisinin ihtiyacı vardı. İstanbul üzerine yapacağı saldırı için ağabeyinden yardım alacağını ummuştu. Ama bu durumda, böyle bir yardım alamayacağı belli olmuştu. Öyleyse ağabeyinin düzenlediği bu Haçlı seferini, hiç değilse kendisi için fayda sağlayacak bir yöne çevirmeliydi.

Tunus emîri Mustansır öteden beri Hristiyanlar ile iyi geçinmekteydi. Fakat Charles ona, kendisinin düşmanı olan Sicilyalı mültecileri kabul etmiş olmasından dolayı diş biliyordu. Kuş beyinli ağabeyi Louis'yi, emîrin Hristiyanlığı kabul etmeye hazır olduğunu, ufak bir kılıç gösterisiyle emîri ve bölgeyi Hristiyanlığa kazanmanın mümkün göründüğünü söyleyerek kandırdı. Uzakgörüşlü birçok kişi bu plâna karşı çıktı. Ama Louis kardeşine inanmıştı. 1 Temmuz 1270 tarihin-

Kral IX.Louis'nin cenazesi Tunus'dan Fransa'ya götürülüyor

de muazzam bir Fransız Haçlı ordusu kral Louis'nin kumandasında Aigues-Mortes limanından gemilerle denize açıldı. Yanında üç oğlu ile damadı Navarra kralı Thibaut ve yeğeni Robert d'Artois de bulunmaktaydı. Ayrıca bir önceki sefere katılmış olan Flandre, Bretagne, La Marche kontlarının oğulları da, Louis ile yola çıkmışlardı. Fransız ordusunu taşıyan filo, 18 Temmuz günü, sıcaktan toprakları alev alev yanan Kartaca kıyısına vardı. Eğer Louis, Tunus'a hâkimiyetin stratejik bakımdan Haçlı seferlerine yarar sağlayacağını düşünmüş idiyse, gerçekten coğrafya bilmiyordu. Hiçbir ön temasta bulunmadan Tunus emîrinin hemen Hristiyanlığı kabul edeceği masalına inanmakla da, ne kadar akılsız olduğunu açıkça ortaya koymuştu.

Aslında emîrin hiç de böyle bir niyeti yoktu. Aksine Haçlıların gelişinden haberdar olur olmaz, başşehrini iyice tahkim etmiş ve güçlü bir garnizon ile savunmaya hazırlanmıştı. Fakat emîrin savaşmasına lüzum kalmadı. Yaz sıcağında Haçlı ordugâhında birden salgın hastalıklar başladı ve süratle yayıldı. Kral Louis, Dimyat'ta doğmuş olan oğlu Jean Tristan, pek çok asilzade ve şövalye ve binlerce asker bir ay içinde ölüp gitti. Sicilya kralı Charles d'Anjou 25 Ağustos 1270'de ordusuyla Tunus'a geldiğinde, yapılacak fazla bir şey kalmamıştı. Büyük bir gayretle geriye kalanları toplayıp gemilerle İtalya'ya götürdü. Bu arada Charles, Tunus'dan tamamen çekilip gitmek vaadiyle, emîrden para koparmayı da becerdi. Sonbaharda herşey bitmişti. Sekizinci Haçlı Seferi de, aynen hedefinden sapan Dördüncü Haçlı Seferi gibi, Müslümanlara zarar verememiş buna mukabil binlerce Hristiyanın canına kıymıştı. Doğu Frankları, Tunus'da olanları duyunca büyük bir şaşkınlık ve üzüntü içinde kaldılar. Ümitle bekledikleri yardım mahvolup gitmişti. Bundan sonra da bir yenisi gelmeyecekti.

DOĞU'DA HAÇLI HAKİMİYETİNİN SONU

Baybars - Haçlılar - Moğollar ve Baybars'ın Ölümü

Kral Louis'nin Tunus'da kumlara gömülüp mahvolan Haçlı Seferi, Doğu'daki Frankların sonunun geldiğine de sanki bir işaretti. Baybars'a karşı artık hiçbir şansları kalmamış görünüyordu. Baybars 1268'de Antakya'yı fethettikten sonra onlarla bir ateşkes anlaşması yapmayı kabul etmişti. Ama bu anlaşma, sadece sultanın taarruzlarına bir ara verme anlamı taşımıştı. Baybars 1269'da ciddi bir girişimde bulunmamış ve 1270 yılını da Mısır'da, kral Louis'nin Haçlı Seferi'nin gelişmesini takip ederek geçirmişti. Haçlıların Tunus'dan Mısır üzerine yürüyebilecekleri ihtimalini gözardı edemezdi. Ayrıca Kuzey-Afrika'daki Müslümanlara yardım etmek lüzumu da doğabilirdi. Fakat 1270 yılı sonbaharında artık Haçlı Seferi tehlikesi bitmiş bulunuyordu.

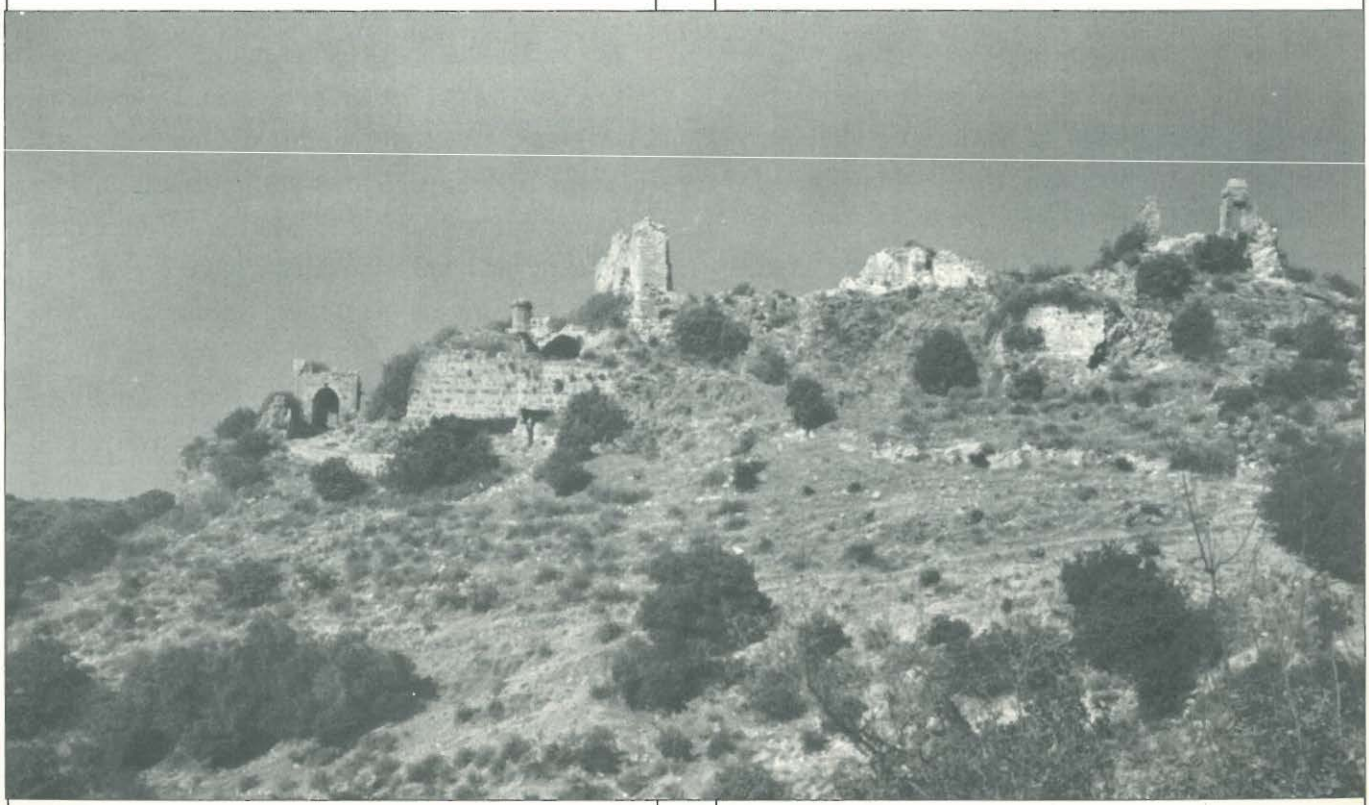
Ateşkes anlaşmasından sonra Doğu krallığında bazı değişiklikler yaşanmıştı. Charles d'Anjou'nın 1268'de Konradin'i öldürtmesiyle, Doğu'daki Haçlı devleti kralsız kalmıştı. Bunun üzerine Franklar, devleti nâib sıfatıyla idare eden Kıbrıs kralı III.Hugue'ü 1269 sonbaharında kral olarak tanıdılar. Yeni kral Hugue, Sûr hâkimi Philippe de Montfort ile eski geçimsizliğe son vererek barışmak suretiyle Akkâ ile Sûr arasındaki ilişkileri düzeltti ve böylece kısmen de olsa krallığa huzur gelmiş oldu. Fakat Baybars, Frank birliğini zayıflatmak amacıyla, 17 Ağustos 1270'de Philippe de Montfort'u Sûr'da Haşhâşîlere öldürttü. Philippe gibi tecrübeli ve dirayetli birinin kaybı, Franklar için gerçekten bir darbe oldu. Onun ölümünü müteakip kral Louis'nin Haçlı Seferi'nin de, Doğu'ya hiçbir yardım sağlayamadan son bulması, Frankları büyük üzüntü içinde bıraktı.

Baybars ise olayların bu şekilde gelişmesinden memnundu. Franklara karşı savaşı yeniden ele alabilirdi. 1271 yılı başında Memlûkler Frank topraklarına sel gibi aktılar. Şubat ayında Baybars, Templier şövalyelerine ait Safîta (Chastel Blanc) kalesi önünde göründü. Şiddetli bir mücadeleden sonra garnizon teslim oldu. Hayatta kalanlara Tartus'a çekilmek izni verildi. Baybars bundan sonra muazzam Hospitalier kalesi Kal'at el-Hısn (Krak des Chevaliers) üzerine yürüdü. 3 Mart günü kale önüne ulaşan Baybars, ertesi gün surları dövmeye başladı. Yağan şiddetli yağmurlar yüzünden kuşatma bir haftadan fazla sürdü. 15 Mart'ta Müslümanlar şiddetli bir bombardımandan sonra dış surların kapı kulesini ele geçirdiler. Ondört gün sonra içkale de zaptolundu. Haçlılar surların güney ucundaki kulede 8 Nisan'a kadar direndikten sonra teslim oldular. Müslümanlar şövalyelerin çoğunu öldürdüler. Yerli savaşçılar ise esir alındı. Teslim olanlar güvenlik içinde Trablus'a gönderildi. Sağlamlığıyla tanınan ve zaptedilemez denen bu ünlü kale, Salaheddin'e bile dayanmıştı. Kalenin fethi Müslümanlara moral verirken, Frankların içindeki korkuyu artırdı. Sultan Baybars bu fethini, Bukayye ovasının güneyindeki Hospitalier kalesi Akkar'ı ondört günlük bir kuşatmadan sonra, 1 Mayıs

Krak des Chevaliers

1271'de ele geçirmek suretiyle tamamladı. Krak des Chevaliers'nın zaptı, Trablus'un yolunu da açmış oldu. Başşehri Antakya'yı kaybetmiş olan Bohemund bu sırada Trablus'da idi. Antakya gibi burasını da kaybetmemek için derhal Baybars'a haber yollayıp mütareke

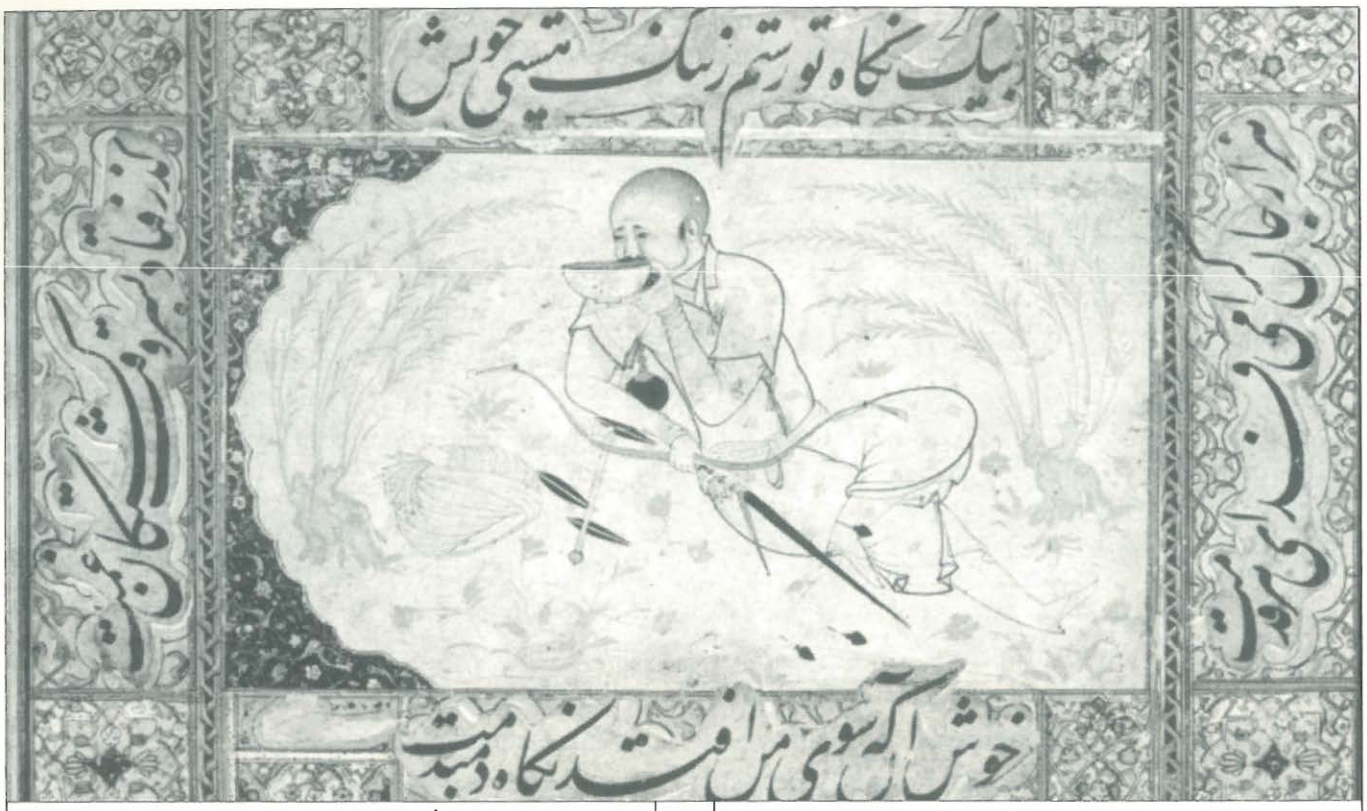
Montfort Kalesi

ricasında bulundu. Sultan, onun cesaretten yoksun oluşu ile alay etti. Fakat mütarekeyi kabullendi. O güne kadar yaptığı fetihler kendisinde kalmak şartıyla, Bohemund ile on yıllık bir anlaşma yaptı. Mısır'a dönmeden önce yolu üzerinde Alman şövalye tarikatine ait bulunan Montfort kalesini de 12 Haziran'da eline geçirdi. Sultan Baybars'ın bu fetihlerinin sonucunda, Franklar ülkenin iç tarafındaki bütün kalelerini kaybetmişlerdi; şimdi hâkimiyetleri, sadece kıyıda ellerinde tuttukları birkaç şehirle sınırlı idi.

Baybars, Bohemund ile Trablus için mütareke yaptığı sırada, Akkâ'ya yeni bir Haçlı, İngiliz veliahdı Edward gelmiş bulunuyordu. Antakya'nın Baybars tarafından fethi haberi üzerine Edward Haçlı yemini etmiş ve Doğu'ya sefer için hazırlanmıştı. Pek çok İngiliz asilzâdesi kendisiyle birlikte yola çıkmaya söz verdiği halde, son anda vazgeçmişti. Buna rağmen Edward bin kişilik bir orduyla 1270 yazında denize açılmıştı. Niyeti Fransa kralı Louis ile birleşmek ve beraberce Doğu'ya gitmekti. Fakat Afrika'ya vardığında kral Louis'nin öldüğünü, geriye kalan Fransız birliklerinin de yurtlarına dönmek üzere olduğunu görmüştü. Bu durumda Edward kış aylarını Sicilya'da geçirmiş ve kendi küçük birliğiyle yoluna devam ederek 9 Mayıs 1271'de Akkâ'ya ulaşmıştı.

Krallık perişan bir durumdaydı. Askerî gücü yok denecek kadar azdı. Müslümanlara karşı savaş için kendi birlikleri de yetersizdi. Böylesine ufak bir kuvvetle Baybars'a karşı hiçbir şey yapılamazdı. Dışarıdan yardım bulmak şarttı. Edward, Moğol hükümdarı Abaka ile anlaşmayı denedi. Abaka yardımı kabul etti. Gerçekten de 1271 yılı ortalarında 10.000 kişilik bir Moğol ordusunu Suriye'ye gönderdi. Haleb halkı korku içinde güneye kaçtı. Moğollar güneye, Afâmîye'ye kadar ilerlediler. Müslümanlar yeniden dehşete kapıldılar. Bu haberi duyduğunda Baybars, Dımaşk'daydı ve yanında büyük bir ordu bulunmaktaydı. Hiç endişelenmedi. 12 Kasım 1271 günü Baybars kuzeye doğru yürüyüşe geçince, Moğollar arkalarına bile bakmadan kaçtılar. Edward'ın plânı boşa çıkmıştı. Edward güç kullanarak Baybars'ı mağlup etmenin mümkün olmadığını anlayınca, onunla bir barış anlaşması yapmanın zorla ayakta duran krallık için daha iyi olacağını kavradı. Baybars da krallık ile barışa taraftardı: Frank krallığı zaten avcunun içindeydi. Bunları kesin olarak ortadan kaldırmak için ordusunu zahmete sokmak gereksizdi. Bu işi, ne zaman olsa bitirebilirdi. Krallığa yardım eli uzatacak kim vardı ki? Batı'da böyle bir yardımı yapabilecek tek kişi Charles d'Anjou ile iyi ilişkiler içinde bulunduğu gibi, sadece kendi ticarî çıkarlarını düşünen Venedik ve Cenova kolonileri de dostu sayılırdı. Bunlar şıkır şıkır altınlar kazandıkları Sultan'ın, Mısır'daki pazarlarından asla vazgeçmezlerdi. Baybars için önemli olan Moğollardı. Zira, kuzey sınırında hâlâ bir tehdit unsuru olarak duran Moğolların gücü kesin olarak kırılmadıkça, ülkesi güvencede sayılmazdı. Bu sebeple, herşeyden önce Moğolları gözönünde tutmalıydı.

Baybars 22 Mayıs 1272'de Kaysâriye'de krallık hükümetiyle anlaşmayı imzaladı. Buna göre Franklar on yıl on ay süresince şimdi sahip oldukları araziyi, yani Akkâ ile Sayda arasında kalan kıyı şeridini ellerinde tutabileceklerdi. Ayrıca Nazareth'e kadar uzanan hac yolunu da güvenlik altında kullanabilirlerdi. Trablus kontluğu ise bir yıl

Hulagu, İlhanlı Moğol hükümdarı ***(16.yüzyıl minyatürü)***

önce 1271'de yaptığı mütareke ile şimdilik emniyetteydi. Edward Doğu'da yapacağı başka şey kalmadığını görüp 22 Eyül 1272'de, onaltı ay geçirdiği Akkâ'dan ayrıldı ve İngiltere'ye döndü. 1271'de papa seçilen X.Gregorius yeniden Haçlı Seferi düzenlemek üzere büyük gayret gösterdiyse de, Avrupa'da artık Filistin'e duyulan ilgi sönmüştü. Şimdi Avrupa'da başka rüzgârlar esmekteydi. Toplum değişmişti. İkiyüz yıl öncesine göre Papalık itibarı değerini kaybetmişti. Avrupalılar Doğu'ya uzun ve masraflı seferler yerine, ülkelerinde birbirleriyle savaşacak yeni sebepler bulmuşlardı. Papanın 1274'de topladığı Lyon Konsili gibi, diğer çabaları da sonuçsuz kaldı.

Akkâ'da kral Hugue aslında Batı'dan yeni bir Haçlı seferi beklemiyor ve bunu arzu da etmiyordu. Bütün isteği Baybars ile yapılan barışın devamı idi. Fakat Beyrut ve Trablus'da sözünü geçiremediği gibi, Akkâ'da da Templier tarikati ile bozuştu. Sonunda, çekişme ve kavgaların bir türlü son bulmadığı krallık topraklarından 1276'da ayrılıp Kıbrıs'a döndü ve krallığın idaresini *bailli* tayin ettiği Balian d'Ibelin'e bıraktı. Bu arada Sicilya kralı Charles d'Anjou, papanın desteği sayesinde - Doğu krallık tahtı üzerinde en yakın hak sahibi olan - Marie d'Antioche'dan 1277'de imzalanan anlaşmayla bu hakkı satın aldı. Charles, Kudüs kralı sıfatıyla bir temsilcisini derhal Akkâ'ya yolladı. Balian, Roger adındaki bu temsilciye görevini devretti. Charles'ın sancağı içkaleye çekildi.

Baybars, Akkâ'daki gelişmelerden memnundu. Charles dostuydu ve Moğollarla hiç bir anlaşmaya girmezdi. Zira Moğollar, Charles'ın baş düşmanı Bizanslılar ile pek sıkı fıkı bir sa-

mimiyet içindeydiler. Baybars'ın Franklara taarruzu birkaç yıl daha bekleyebilirdi. Önce Abaka ile kozunu paylaşmalıydı. Abaka ise bu tehlikenin farkında olup gerek krallık, gerekse Papa ve Avrupa hükümdarlarıyla Müslümanlara karşı anlaşmak gayretindeydi. Fakat iki taraf arasında sayısız gidip gelen elçi heyetlerine rağmen, istediği sonuca ulaşamadı.

1275 yılında sultan Baybars bizzat ordusunun başında Çukurova'ya girdi. Selçuklular sıkı bir Moğol kontrolü altında Anadolu'da varlıklarını sürdürmekteydi. İki yıl sonra Baybars'ın ordusu 18 Nisan 1277'de Elbistan yanında Moğolları yenerek kaçmak zorunda bıraktı; beş gün sonra da Baybars, Kayseri'ye girdi. Selçuklu devletinin nâzırı pervâne Süleyman ve Karaman beyi sultanın başarısını tebrik etmek üzere süratle onun yanına koştular. Bu arada Abaka harekete geçmişti. Ama Moğol ordusu daha Anadolu'ya girmeden, Baybars Suriye'ye çekilmişti bile. Abaka'nın öfkesi Selçuklulara yöneldi. Sultanlık üzerindeki Moğol baskısı yeniden kuruldu.

Sultan Baybars, Anadolu'dan döndükten kısa bir süre sonra 1 Temmuz 1277'de Dımaşk'da öldü. Nureddin ve Salaheddin'den sonra, Doğu'da kurulan Haçlı devletine karşı mücadele eden en büyük sultan olmuştu. Saltanatının başlangıcında Frankların hâkimiyet alanı Gazze'den Çukurova'ya kadar kıyı boyunca uzanmaktaydı ve ülke içinde bulunan büyük kaleler bu kıyı bölgesini dış tehlikelere karşı korumaya devam ediyordu. Onyedi yıl sonra öldüğünde ise Haçlıların elinde sadece Akkâ, Sûr, Sayda, Trablus, Cebayl, Tortosa, Lâzikiye şehirleriyle Athlit ve Markab kaleleri kalmıştı. Baybars, Haçlı devletinin tamamen ortadan kalktığını göremedi, ama Haçlı devletinin kaçınılmaz sonunu, hiç şüphesiz, o hazırlamıştı. Franklar yanında Moğollara karşı da amansız mücadelesiyle Mısır ve Suriye'de Müslüman hâkimiyetinin üstünlüğünü ispat etmişti. Mükemmel bir savaşçı, kurnaz bir devlet adamı ve akıllı bir idareciydi. Güzel sanatlara meraklı, şehirlerini güzelleştirmeye arzulu, kalelerini ve ordusunu her zaman bakımlı ve disiplinli tutan bir hükümdardı. Kendisine sadakatle bağlı ordusunun ve minnettarlık hisleriyle dolu tebaasının hayranlığını kazanmıştı. Fakat düşmanlarına karşı acımasızdı. Batılı yazarlar onu çok katı ve kaba bulmakta belki haklıdırlar. Ancak ikiyüz yıldan beri Müslümanları kasap gibi doğramaktan zevk alan, günahsız binlerce insanı keyif için öldüren, kralları bile verdiği sözden dönen, her türlü hile ve desiseye başvuran Haçlılar, nasıl kendi yaptıklarını doğru buluyorlarsa, sonunda Müslümanlar da onları örnek almayı doğru bulmuşlardı. İmanı bütün Nureddin, hoşgörüye sahip Salaheddin yerine, Baybars kendisine fanatik Haçlıları örnek aldıysa ve onlardan öğrendiği vahşeti şimdi ayna gibi aksettiriyorsa, suç kimindi? O, inancı ve ülkesi için mücadele veren büyük bir hükümdar olarak tarih içindeki yerini almıştır.

Kalavun - Haçlılar - Moğollar ve Kalavun'un Ölümü

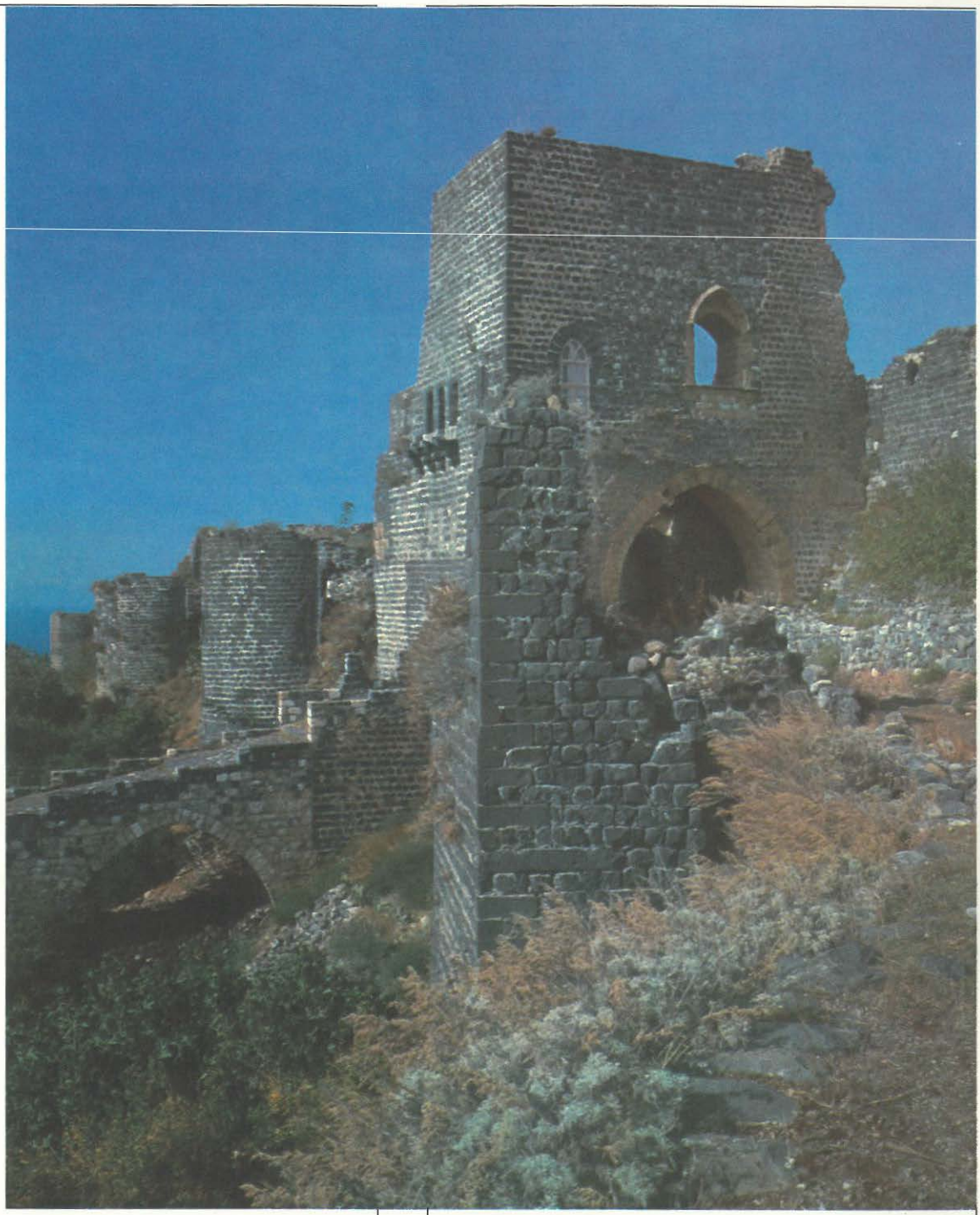
Baybars'ın ölüm haberi Haçlı krallığında büyük sevinç yarattı. Birkaç yıl için de olsa Franklar rahat bir nefes almak fırsatı buldular. Moğol hükümdarı Abaka ve Hethum'un oğlu Ermeni kralı III.Leo, Haçlı krallığının yeniden güçlenmesini istemekteydiler ve bunun için her türlü desteği vermeye hazırdılar. Yeni bir Haçlı seferinin yapılmasının çok elzem olduğunu düşünüyorlardı. Hospitalier şö-

valyeleri de aynı düşünceyi paylaşmaktaydı. Fakat Charles d'Anjou'nun Akkâ'daki temsilcisi Roger, Templier şövalyeleri ve Venedikliler, Memlûklerle barışı sürdürmekten yanaydılar. Krallık bu çekişmelerle yoğrulup giderken, 1279'da Memlûk devletinin başına - Baybars'ın yeterince güçlü olmayan oğlunu tahttan uzaklaştıran - Suriye birliklerinin emîri Kalavun geçti. Yeni Memlûk sultanı Kalavun da selefi gibi kudretli ve uzakgörüşlü bir devlet adamı olduğunu gösterdi. Moğollar yeniden Suriye'ye girmişlerdi. Müslüman halk yine korku içinde güneye doğru kaçtı. Dımaşk'da savaş kuvvetlerini toplayan Kalavun, Gürcü birlikleri ve Ermeni kralı Leo ile Hospitalier şövalyeleri tarafından desteklenen ve Abaka ile kardeşi Mengü Timur idaresinde iki koldan ilerleyen Moğol ordusuyla savaşmak üzere kuzeye yöneldi. Savaş 30 Ekim 1281'de Hımıs önünde yapıldı. Memlûkler, Mengü Timur kumandasındaki Moğol ordusunu kesin bir yenilgiye uğrattılar. Moğollar kaçarak tekrar Fırat nehrinin gerisine çekildiler. Kalavun bu başarıyla, hem ülkesinden Moğolları sürüp atmış, hem de bunların Franklarla birleşmesini önlemiş oldu.

Charles d'Anjou'nun Sicilya'daki gösterişli hâkimiyeti 30 Mart 1282 akşamı birden ayaklanan ada halkı tarafından yok edildi. Charles'ın ve onun Fransız askerlerinin kibir ve küstahlıklarına dayanamayan halk bütün Fransızları öldürdü. Sicilya İkindisi adıyla tanınan bu isyan hareketi, Charles'ın büyük Akdeniz devleti kurmak hayalinin ne kadar boş olduğunu gösterdi. Charles beyhude yere, Fransızların yerine tahta seçilen Aragon hükümdarından Sicilya'yı geri almaya uğraştı. Birşey elde edemedi. 1282 yılının sonunda, Doğu'daki Frankların desteğini kaybeden temsilcisi Roger'yi de Akkâ'dan geri çağırmak zorunda kaldı. Bu durum, Charles d'Anjou ve Papa tarafından baskı altında tutulan Bizans imparatoru VIII.Mikhail Palaiologos'a rahat nefes almak imkânını bahşetti: Charles'ın tehdidinden kurtulduğu gibi, kendi kilisesinin Papa'ya itaatı zorunluğu da ortadan kalkmıştı.

Charles d'Anjou'nun yıkılışına sevinen sadece Bizans imparatoru değildi. Kalavun da bu habere sevinmişti. Gerek Baybars gerekse Kalavun, Charles'ın gücünden çekinmişler ve onunla iyi münasebetler içinde kalmaya gayret etmişlerdi. Şimdi o, ciddiye alınacak bir tehlike olmaktan çıkmıştı. Moğol tehdidi de ortadan kalkmıştı. Kalavun artık Haçlılara karşı mücadelesini serbestçe yürütebilecek durumdaydı. Bununla beraber 1283'de Akkâ hükümetiyle, sonra da Beyrut ve Sûr hâkimleri ile ayrı ayrı anlaşma yapmayı kabul etti. Çünkü ilk hedefi, Moğolların safında yer alan Hospitalier şövalyelerinin büyük kalesi Markab'ın alınmasıydı. 17 Nisan 1285'de Kalavun büyük bir orduyla kale önünde göründü. Dağın tepesindeki kalenin kuşatılması ve mancınıklarla dövülmesi kolay olmadı. Kale çok sağlamdı ve şiddetle savunuluyordu. Bir ay süren kuşatmadan sonra Markab kalesi, kuzey burcunun lağım kazılarak çökertilmesi sonucunda teslim oldu. Şövalye ve askerlere serbestçe Tortosa'ya gitmek izni verildi. Kalavun 25 Mayıs günü törenle kaleye girdi.

Markab kalesinin fethi Akkâ hükümetini endişeye düşürdü. Aynı sıralarda Charles d'Anjou'nun ölüm haberi duyuldu. Batı'da Haçlı devletine yardım edebilecek belki de tek kişiydi. Şimdi bütün Batı Avrupa, Sicilya isyanıyla başlayan savaşın içine sürüklenmekteydi. Kimsenin

Markab Kalesi

uzaktaki Haçlı devletiyle ilgilenecek zamanı yoktu. Bu arada Kıbrıs kralı da 1284'de ölmüş, onun yerini oğlu II.Henri almıştı. Akkâ hükümeti ve şövalye tarikatleri Henri'yi kendi kralları olarak da tanıdılar. Henri krallık tacını giyerek 29 Haziran 1286'da Akkâ'nın içkalesine törenle girip yerleşti. Genç kral 15 Ağustos'da geleneksel âdete uyarak Sûr'da taçlandırıldı. Törenden Akkâ'ya dönen saray halkı burada iki hafta süreyle çılgıncasına eğlendi. Ancak sar'a hastalığından muzdarip olan kral, dayıları Plilippe ve Baudouin d'Ibelin tarafından kısa bir süre sonra tekrar Kıbrıs'a götürüldü ve Akkâ'nın idaresini Baudouin d'Ibelin üzerine aldı.

Kalavun, Haçlı krallığındaki yeni gelişmeleri Mısır'dan dikkatle izliyordu. Ona göre, Haçlılara kesin darbenin indirilmesi için vakit gelmişti. Bu arada Moğol hükümdarı Abaka ölmüş ve 1284'de onun yerine oğlu Argun tahta geçmişti. Memlûkler karşısında Haçlı krallığının güçsüzlüğü, onu da endişeye düşürmekteydi. Aynen babası gibi, Argun da krallığı yaşatmak için yeni bir Haçlı seferi yapılmasının şart olduğunu düşünüyordu. Seferin gerçekleştirilmesi için bizzat Avrupa ile temasa geçti. 1285'de bu konuda papa VI.Honorius'a bir mektup yolladı. Ama cevap bile alamadı. Bu defa elçisi Rabban Sauma'yı 1287 yılında Papa ile Fransa ve İngiltere krallarına gönderdi. Fakat Argun'un bu girişimlerinin hepsi sonuçsuz kaldı. Haçlı krallığı ise, yeni kralın taçlandırılmasından hemen sonra Suriye kıyılarında Pisalılar ve Cenevizler arasında çıkan savaş yüzünden, tekrar kargaşa içine sürüklendi. 1287 ilkbaharında Kalavun, bu mücadele devam ettiği sırada, Trablus ile yapılan mütarekenin dışında kalan Lâzikiye üzerine kumandanı emîr Hüsameddin Turantay'ı göndererek bu şehri işgal ile görevlendirdi. Hüsameddin fazla zorlanmadan 20 Nisan'da Lâzikiye'ye sahip oldu. Bu suretle Antakya prinkepsliğinden geriye kalan son toprak parçası da Müslümanların eline geçmiş oldu.

Cenevizler ile Pisa ve Venedikliler arasında sürüp giden savaş, sonunda Trablus'a hâkimiyet konusuna dönüştü. Cenevizlerle birlikte hareket eden Trablus'un belediye reisi Bartholomé Embriaco kendisini Trablus kontu ilân etmek düşüncesindeydi. Ancak sultan Kalavun'un Trablus ile imzaladığı mütareke devam ediyordu. Bu sebeple Embriaco bu düşüncesini sultanın kabul edip etmeyeceğini öğrenmek için Kahire'ye bir elçi heyeti yolladı: Acaba Sultan bu konuda kendisini destekler miydi? Öte yandan Venedikliler de Akkâ'dan Kahire'ye elçi gönderdiler. Bunlar, eğer Cenevizler Trablus'u ele geçirirlerse Cenevizlerin bütün doğu kıyılarına hâkim olacaklarını ve sonuçta İskenderiye ticaretinin de kesin şekilde çökeceğini söylediler. Olayların bu şekilde gelişmesi Kalavun'u memnun etmekteydi. Çünkü mütarekeye rağmen şimdi eline Trablus'a müdahalede bulunmak fırsatı geçiyordu. 1289 Şubat'ında Kalavun bütün Mısır birliklerini Suriye'ye geçirdi. Mart ayının sonuna doğru muazzam Memlûk ordusu Bukayye ovasından geçerek Trablus surları önüne geldi. Durumun ciddiyetini anlayan Hristiyanlar, şehri savunmak üzere birleştiler. Templier ve Hospitalier tarikatleri şövalye birlikleri yolladılar. Akkâ'daki Fransız alayı yardıma koştu. Limanda dört Ceneviz, iki Venedik ve bir kaç Pisa gemisi savunmaya katıldı. Kral Henri de Kıbrıs'dan dört galeri ile asker gönderdi. Silâhsız halkın çoğu Kıbrıs'a kaçtı. Hristiyanlar şehri şiddetle savundular. Sağlam surlara ve limanı ellerinde tutmalarına rağmen, Müslüman ordusunun sayı bakımından üstünlüğüne ve kuşatma âletlerinin gücüne karşı koyamadılar. Surların güney ucundaki iki kulenin mancınık bombardımanıyla yıkılmasından sonra Venedikliler telâş içinde taşınabilir bütün mal ve mülklerini gemilere yükleyip kaçtılar. Aynı telâş içinde Cenevizler de, toplayabildikleri bütün eşyalarıyla şehri terkettiler. Bunların ayrıldığı gün, 26 Nisan 1289'da sultan genel taarruz emri verdi. Memlûk birlikleri çökmüş olan güneydoğu surlarından sel gibi şehre aktı. İleri gelen hemen herkes kaçarken, kaderleriyle başbaşa bıraktıkları halk panik içinde limana koşup gemilere binmeye uğraşıyordu. Müslümanlar önlerine çıkan erkekleri öldürdüler, kadınları

Trablus'un fethi (26 Nisan 1289)

ve çocukları esir aldılar. Bindikleri kayıklarla sur kayalıklarının hemen yakınındaki küçük St.Thomas adasına kaçabilenler ise, sığ suyu atlarıyla geçen Memlûk askerleri tarafından öldürüldüler. Kalavun, Trablus'a hâkim olduktan sonra, deniz gücü hâlâ kuvvetli olan Frankların burasını yeniden ele geçirmek teşebbüsünde bulunmalarını önlemek üzere şehrin bütün surlarını yıktırdı. Artık Haçlı devletinin Trablus'u ortadan kalkmıştı. Kalavun bunun yerine kıyıdan bir kaç kilometre içeride Hacılar Tepesi'nin eteğinde yeni bir şehir kurdurdu. Memlûk birlikleri buradan hareketle Botrun ve Nephin şehirlerini de ele geçirdiler. Olup bitenler karşısında büyük korkuya kapılmış olan Cebayl hâkimi derhal sultan Kalavun'a itaatini bildirdi; kendisine, kontrol altında tutulmak şartıyla şehirde on yıl oturma izni verildi.

Trablus'un Müslümanlarca fethi Akkâlıları büyük bir endişeye düşürdü. Kral II.Henri derhal sultan Kalavun'dan krallık ve Kıbrıs için zaten mevcut olan anlaşmanın uzatılmasını rica etti. Teklif kabul edildi. Sultan on yıl, on ay ve on gün sürecek yeni bir anlaşmayı imzaladı. Ermeni kralı Leo ile Sûr hâkimesi prenses Marguerite de kralı örnek alarak hemen sultan ile anlaşma yaptılar. Kral Henri anlaşmaya rağmen sultan Kalavun'dan çok korkuyordu. Fakat anlaşmayı bozup Moğollardan yardım istemeye de cesareti yoktu. Sadece krallığın geleceğinin ne kadar ümitsiz olduğunu ve Doğu'ya âcilen yardım gönderilmesinin gerektiğini Avrupa'ya bildirmekle yetindi. Başka yapacağı şey de yoktu.

Trablus Kalesi

Sultan Eşref ve Akkâ'nın Fethi

Papa IV.Nicolaus ve bütün Avrupa, Trablus'un Müslümanlar tarafından fethi haberiyle derin bir üzüntüye düşmüşlerdi. Kral Henri'nin yardım isteğine muhakkak cevap verilmeliydi. Yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesi için derhal Batı'nın bütün hükümdarlarına mektuplar yazdı. Fakat Papa Sicilya sorunuyla bizzat uğraşmak zorunda olduğu gibi, bütün hükümdarların da kendi ülkelerinde pek çok problemi vardı. İngiltere kralı Edward sonunda haçı kabul etti. Ama sefere çıkacak durumda değildi. Diğer krallar ise, Edward'ın hareketini beklemeyi tercih ettiler. Bununla beraber Papanın Haçlı çağrısına İtalya'daki Toskana ve Lombardiya bölgesindeki işsiz güçsüz, kendilerine macera arayan serseri gruplarından cevap geldi. Bunlar Venedik'in tahsis ettiği yirmi gemiyle Doğu'ya gitmek üzere denize açıldılar. Papanın paraca desteklediği bu gruba, Aragon kralının gönderdiği beş galeri de katıldı. Roma'ya sığınmış olan Trablus piskoposunun idaresindeki yeni Haçlılar, 1290 yılı Ağustos ayında Akkâ'ya vardılar.

Sultan Kalavun ile kral Henri arasında imzalanan mütareke sayesinde, belirli bir ölçüde de olsa, Akkâ'da huzurlu bir yaşam kurulmuştu. Gerek Hristiyanlar gerekse Müslümanlar kendilerini güven içinde hissediyorlardı. İki taraf arasında ticaret yeniden canlanmıştı. O yıl iyi mahsul alınmıştı ve 1290 yazından itibaren Dımaşk ve civar bölgenin Müslüman tacirleri ürünlerini kervanlarla liman şehri Akkâ'ya göndermekteydiler. Akkâ'nın pazarları belki de hiçbir zaman bu kadar zengin ve hayat dolu olmamıştı. Herkesin keyfi yerindeydi. Fakat Ağustos ayında birdenbire şehre kendilerine Haçlı diyen İtalyan çapulcu köylü ve serserileri doluştu. Bunların karaya çıkar çıkmaz başlayan yakışıksız, çirkin davranışları, Akkâ hükümetini ve halkını tedirgin etti. Hepsi de disiplinsiz, sarhoş ve serseriydi. Kumandanlarının bunlar üzerinde hiçbir etkisi yoktu. Müslümanlara karşı savaşmak için geldiklerini söylüyor ve bu sebeple de şehirdeki kendi halinde, barışçı Müslüman tacir ve köylüleri taciz ediyorlardı. Bu çirkin hareketler çok geçmeden, Ağustos ayının sonuna doğru bir gün, Müslümanlara tam bir saldırıya dönüştü. Bir İtalyan serseri grubu birdenbire şehrin sokaklarında ve etrafta gördükleri Müslümanlara saldırıp öldürmeye başladılar. Bunlar her sakallıyı Müslüman kabul ettikleri için, bu arada bazı Hristiyanları da öldürdüler. Herşey olup bittikten sonra, denildiğine göre saldırı güya Hristiyanlarla birlikte Müslümanların katıldığı bir içki meclisinde başlamıştı. Başka bir rivayete göre ise, bir Müslüman tacirin bir Hristiyan kadını iğfal etmesi üzerine kadının yardım çığlıklarına koşanlar tarafından başlatılmıştı. Akkâ hükümeti, baronlar ve tarikat şövalyeleri dehşete düştüler. Ama hiçbir şey yapmadılar. Sadece tek bir Müslümanı kurtarıp içkaleye alabilmişlerdi. Demek ki, vahşi İtalyanlara karşı güçleri ancak buna yetmişti.

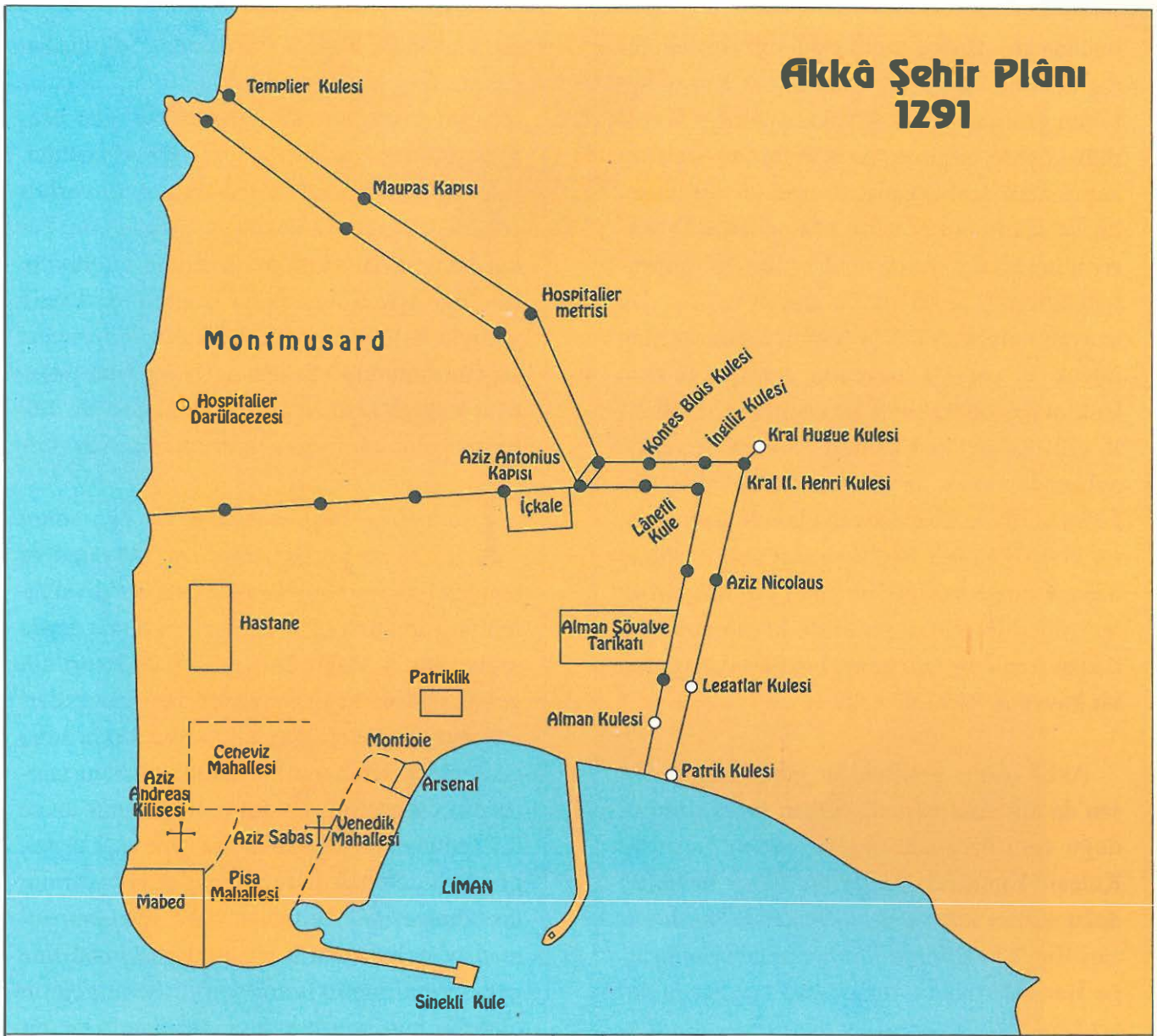
Akkâ'daki katliam haberi çok geçmeden sultanın kulağına ulaştı. Üzüntüsünün yanısıra duyduğu kızgınlık sonsuzdu. Bunda da çok haklıydı. Derhal Akkâ'ya elçiler göndererek bu katillerin elebaşlarının cezalandırılmak üzere kendisine teslimini istedi. Ama bu kabul edilmedi. Bunun üzerine sultan dökülen kanın cezasının parayla ödenmesini söyledi. Akkâ hükümeti buna da yanaşmadı. Sadece olanlar için özür dilemekle yetindi. Bu tavır karşısında Kalavun'un silâha sarılmaktan

başka çaresi kalmadı. Kendi fakihleri de, bu şartlar altında mütarekeyi bozduğu takdirde, onun haklı olacağını söylediler.

Kalavun savaş hazırlıklarına başladı. Kendisi Mısır ordusunu harekete hazırlarken, Dımaşk valisi Rükneddin Toksu'ya da Suriye birlikleriyle Filistin kıyısına Kaysâriye yakınlarına ilerlemesini ve kuşatma âletlerini hazırlamasını emretti. Sefer plânını gizli tuttu. Hedefinin Afrika olduğu haberini yaydı. Bununla beraber Templier şövalyelerinin maaşlı casusu olan emîrlerinden biri, Bedreddin Bektaş el-Fahrî, sultanın gerçek hedefini bunlara bildirdi. Bedreddin daha önce, Trablus seferinde de aynı hainliği yapmıştı. Ama Akkâ hükümeti ne o zaman, ne de şimdi, onun haberdar ettiği Templier şövalyelerinin üstadı Guillaume'a inandı. Guillaume'un siyasî entrikalarını bilen Akkâ hükümeti, onun bu haberleri kendi çıkarı için uydurduğunu düşünüyordu. Ancak Kalavun işi farketmişti ve artık plânının ne olduğunu açıklamayı doğru buldu. Nitekim Ermeni kralına yazdığı mektupta, Akkâ'da tek bir Hristiyanı bile hayatta bırakmayacağına yemin etmiş olduğunu söylüyordu. Nihayet Kalavun ordusunun başında 4 Kasım 1290'da Kahire'den yola çıktı. Fakat yola çıkar çıkmaz hastalandı! Altı gün sonra daha başşehrinden on kilometre uzaklaşmış iken Mercüttîn denilen yerde yetmiş yaşında öldü. Kalavun da, Baybars gibi büyük bir hükümdar olmuştu. Uzakgörüşe sahip bir devlet adamıydı. Verdiği söze sadık kalırdı. Ama gerektiğinde çok inatçı ve acımasız da olabilirdi. O da, Baybars gibi, Mısır ve Suriye şehirlerini güzel binalarla süsledi ve pek çok yapıyı yeniledi. Özellikle Kahire'de yaptırttığı cami, türbe ve hastane kendisine büyük bir ün kazandırdı. Her zaman için ordusunun disiplinine ve savaş kudretinin artmasına itina gösterdi. Kahire içkalesini yeniden tanzim ederek, Burciye adıyla buraya yerleştirdiği Çerkes asıllı Memlûk birlikleri, bundan sonraki devirlerde ordunun belkemiğini oluşturdu.

Sultan Kalavun'un ölüm haberi, Akkâ hükümetini ve halkını çok sevindirdi. Fakat sevinçleri boşunaydı; bu defa şansları yaver gitmeyecekti. Çünkü sultan Kalavun ölüm döşeğinde oğlu el-Eşref Halil'den, seferi devam ettireceğine dair söz almıştı. Eşref, gerçekten de babasına lâyık bir halef olduğunu ispat etti. Tahta çıktığında emîr Toruntay'ın idaresinde bir isyanla karşılaştıysa da, çabucak duruma hâkim oldu. Ama bu uğraş zaman almış ve artık Akkâ'ya yürümek için mevsim geçmişti. Sefer ilkbahara ertelendi.

Sultan el-Eşref hazırlıklarını büyük bir itina ile tamamladıktan sonra 6 Mart 1291'de Kahire'den yürüyüşe geçti. Hâkimiyeti altındaki bütün bölgelerden getirttiği kuşatma âletleri ve mancınıklarla takviye ettiği ordusuna Dımaşk ve Hama birlikleri de katıldı. Eşref önce Dımaşk'a geldi. Haremini burada bıraktı. Sonra bütün savaş gücüyle ilerleyip 5 Nisan günü Akkâ önünde göründü. Müslüman ordusunun altmışbin atlı ve yüzaltmış bin yaya askerden oluştuğu rivayet edilir. Bu sayılar hiç şüphesiz abartılıdır, ama ordunun çok büyük ve sayı bakımından Akkâ'daki Haçlı kuvvetlerinden çok daha fazla olduğu açıktır. Eşref'in, işi şansa bırakmaya niyeti yoktu. Kararı kesindi. Bu sebeple elindeki bütün imkânları değerlendirmişti. Artık, eskisi gibi elde kılıç adam adama dövüş zamanı geçmişti. Şimdi savaşların kazanılması şahsî cesaretten ziyade teknik ve malzemeye dayanıyordu. Sultan Eşref bu kuşatma ve savaş için yüzden

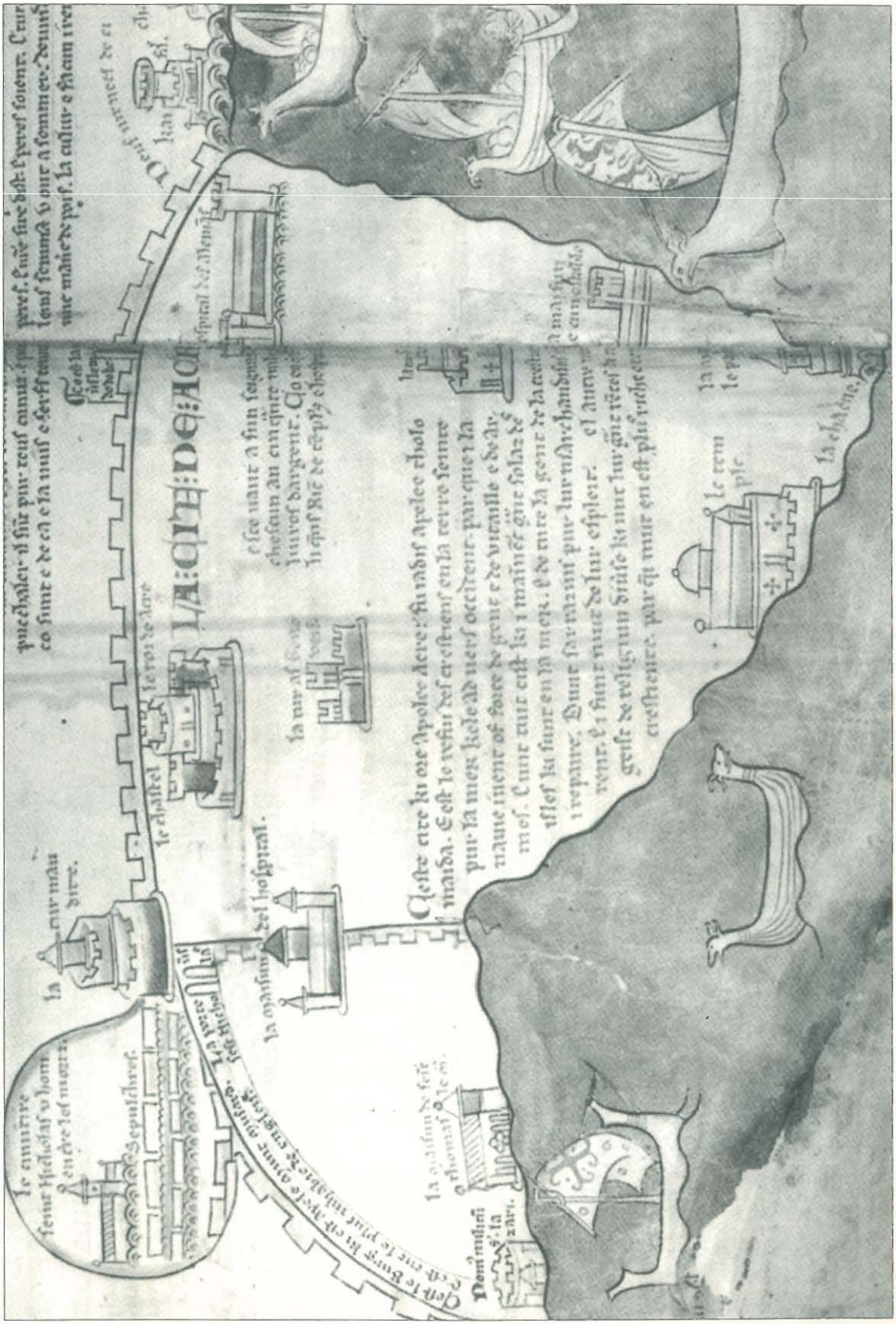
fazla mancınık yaptırmıştı. Aralarında "Muzaffer" ve "Kızgın" adı verilen iki muazzam mancınık ikiyüzelli kiloluk taşlar atabiliyordu. Ayrıca "Kara Öküzler" denen daha hafif fakat çok etkili mancınıklar sadece sur duvarlarına değil, duvarların üstünden şehre, içlerine patlayıcı madde doldurulmuş bir çeşit bombalar fırlatıyordu. Bu mancınıkları nakletmek çok zor olmuştu. Ama bu zahmete katlanmak zorundaydılar. Aksi takdirde çok sağlam duvarlarla çevrili, mükemmel bir savunmaya sahip Akkâ'yı zaptetmek mümkün olmayabilirdi.

Akkâ, Hayfa körfezinin kuzeyinde, güneye doğru uzayan küçük bir yarımada üzerinde bulunuyordu. Şehrin denizle çevrili batısı ve güneyi sağlam bir deniz suru ile korunmaktaydı. Kuzey ve doğu tarafı ise çifte surla kuşatılmış olup, surlar oniki kule ile güçlendirilmişti. Surlardaki dört büyük ve birkaç küçük kapı şehre giriş çıkışı sağlamaktaydı. Kuzey ve doğu surlarının dik açı şeklinde birleştiği noktada, iç sur üzerinde "Lânetli Kule" tam bunun karışısında dış sur üzerinde kral II.Henri'nin yaptırdığı kule ile bu kulenin

önünde kral Hugue tarafından inşa ettirilen bir dış nöbetçi kulesi yer almaktaydı. Kuzey surunun geniş açı yaparak yukarıya doğru kıvrıldığı köşede bulunan Aziz Antonius kule ve kapısından denize kadar uzayan bir sur da şehir ile şehrin kuzey varoşu Montmusard'ı ayırıyordu. İçkale, bu duvar ile çifte şehir surunun birleştiği yerde idi. Güneyden ve doğudan uzayan dalgakıran ile korunan limana açılan büyük bir kapı da mevcuttu. Savaşçı ve sivil halk olmak üzere şehri savunanların sayısı elli, elli beş bin kişi kadardı. Sonbahar ve kış aylarında sayıca az da olsa Avrupa'dan Akkâ'ya yardıma gelen şövalyeler olmuştu. Kıbrıs kralı II.Henri, başkumandayı eline almak üzere kardeşi Amaury ile onun yanında birlikler yolladığı gibi, kendisi de kuşatma başladıktan sonra yüz atlı ve iki bin yayadan oluşan bir kuvvetle Akkâ'ya geldi.

Akkâ önüne gelişten bir gün sonra, 6 Nisan'da kuşatma başladı. Sultan Eşref çadırını doğu suru üzerinde denize yakın "Legatlar Kulesi" karşısında kurdurdu. Mısır birlikleri doğu surları karşısında mevzilendi. Tarih yazarı Ebu'l-Fidâ'nın da bizzat içinde bulunduğu Hama birlikleri, kuzey suru karşısında deniz kenarındaki "Templier Kulesi" - veya "Lazarus Kapısı" - 'nden "Maupas Kapısı" na kadar olan kesime yerleşti. Dımaşk birlikleri ise "Maupas Kapısı" ndan "Aziz Antonius Kulesi" ne kadar uzayan surun karşısında, Mısır ve Hama kuvvetleri arasındaki mevkide yer aldı. Haçlılar ise durumun ciddiyeti karşısında aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakmışlardı. Şimdi herkes, Akkâlı baronlar, Templier, Hospitalier ve Alman tarikat şövalyeleri, Venedik ve Pisalılar, kral Henri ile birlikte Kıbrıslı askerler ve eli silâh tutan şehir halkı, beraberce savunmaya katılmıştı. Taarruz mancınık atışlarıyla başladı. Mancınıklar durmadan surlara ve şehir içine taşlar fırlatırken, okçular oklarını yağmur gibi kuleler ve duvarlar üzerinde bulunan savaşçılara yağdırmaktaydılar. Lağımcılar ise surlara yaklaşarak duvarları çökertecek lağımlar kazmaya uğraşıyordu. Fakat hem surlar hem de savunma güçlüydü. Haçlılar ayrıca limana da hâkimdiler. Deniz yoluyla Kıbrıs'dan gıda ve savaş malzemesi sağlamaktaydılar. Şehrin aç bırakılmak suretiyle teslime zorlanması mümkün değildi. Tek başarı yolu, şehrin hücum ile alınmasıydı.

Taarruzun başlamasından on gün sonra 15 Nisan gecesi Templier şövalyeleri ve bundan birkaç gece sonra Hospitalier şövalyelerinin yaptıkları çıkış hareketleri hiçbir fayda sağlamadı. 4 Mayıs'da Kıbrıs kralı Henri'nin gelişi şehirde sevinç uyandırdı ve moralleri yükseltti ise de, yaklaşmakta olan kesin sonu etkilemedi. Kral son bir umutla, sultanı taarruzdan vazgeçirip yeniden barış yapmak üzere iki Templier şövalyesini kendisine elçi olarak gönderdi. Sultan Eşref şövalyeleri çadırının dışında karşıladı ve bunlar daha ağızlarını açmadan, onlara şehrin anahtarlarını kendisine getirip getirmediklerini sordu. Şövalyelerin olumsuz cevabı üzerine ise, kendisinin hiç bir teklifi duymak istemediğini ve kararının sadece şehri zaptetmek olduğunu söyledi. Haçlılar 8 Mayıs'da, kazılan lağım sonucunda artık kral Hugue Nöbetçi Kulesi'nin elde tutulamayacağını anlayıp geri çekildiler. Bir hafta sonra İngiliz Kulesi ile Kontes Blois Kulesi'nin altına da lağımlar açılmış bulunuyordu. Bunun sonucunda Aziz Antonius Kapısı ile Aziz Nicolaus Kulesi arasındaki dış surlar çökmeye başladı. 15 Mayıs'da Kral Henri Kulesi de çöktü. Ertesi gün Memlûk birlikleri yıkıntıları aşarak Haçlıları iç surlarda sıkıştırdılar. Aynı

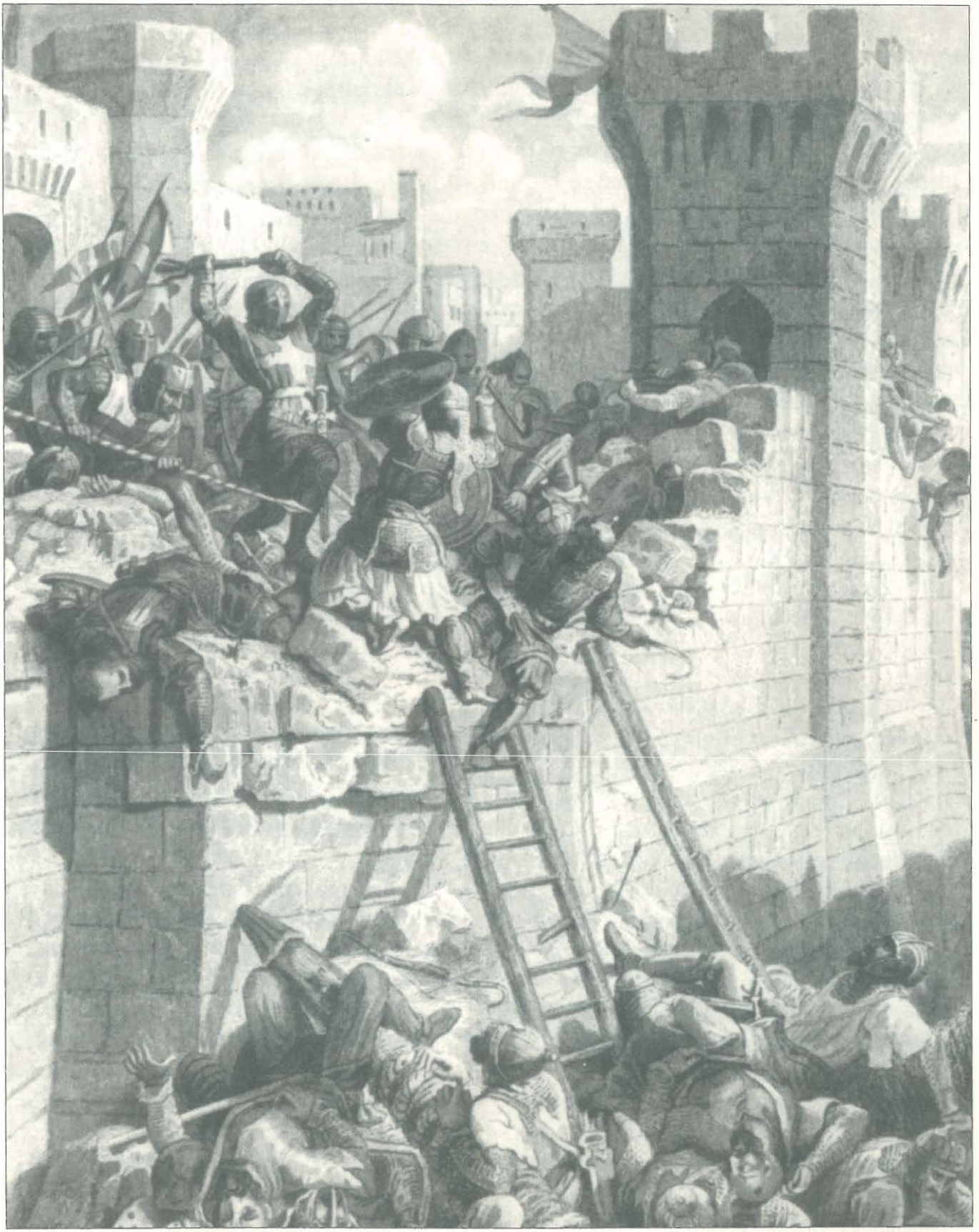
13.yüzyıl sonunda Akkâ şehri, Matthew Paris Seyahatnamesi'nden ***(13.yüzyıl minyatürü)***

gün kuzey surlarına yapılan hücum ise neticesiz kaldı. Sultan Eşref 18 Mayıs Cuma sabahı için genel taarruz emri verdi. Taarruz, kuzey surundaki Aziz Antonius Kapısı'ndan doğu surunun denize ulaştığı yere kadar bütün sur boyunca yapılacaktı. Sultan bütün kuvvetlerini savaşa sürdü. Mancınıklar aralıksız surları dövüyor, çıkan gürültü âdeta kulakları sağır ediyordu. Aynı zamanda şehir içine, sanki gökten inermişcesine oklar yağmaktaydı. Yaya askerler durmadan surlara hücum tazelemekteydi. Müslüman askerlerin savaş naralarına, üçyüz deveye yüklü davul, nakkare ve zil sesleri karışıyor, bu sesler Müslümanları coşturduğu nisbette Hristiyanların yüreğine korku dolduruyordu. Nihayet kuzey ve doğu iç surunun birleştiği noktadaki Lânetli Kule zaptolundu. Birkaç saat sonra Aziz Nicolaus Kapısı'nı ele geçiren Memlûk birlikleri buradan şehre girmeye başladılar. Mücadele artık şehir sokaklarında yapılıyordu. Ama hiçbir direnme sonucu değiştiremezdi. Çarpışmalar yapılırken savaşçıların bir kısmı ile kadın, erkek, çocuk pek çok kişi de gemilere binip kaçmak için limana koşuyordu. Açıkta demirli gemiye gitmek üzere patrik Nicolaus'un bindiği sandala o kadar çok insan dolmuştu ki, sandal bu ağırlığa dayanamayıp battı. Fırsatçı birkaç kişi ellerine geçirdikleri kayıklara kaçakları bindirmek için talep ettikleri muazzam paralarla kazanç elde ettiler. Daha sonra, 1302-1306 yılları arasında, Bizans imparatoru II.Andronikos'un hizmetinde Anadolu'da Türklere karşı savaşacak olan Templier şövalyesi Roger de Flor da, Akkâ'nın asil hanımlarından şantaj yoluyla kopardığı büyük paralarla kendisine bir servet yaptı. Şövalyelerin bir kısmı ölünceye kadar çarpışmaya devam ederken, bazıları şehirden uzaklaşmayı tercih etti. Hospitalier tarikatinin üstadı Jean de Villiers yaralı olduğu halde adamları tarafından gemiye bindirilmişti. Jean de Grailly ve Otto von Grandson canlarını kurtaran bütün askerleriyle birlikte gemilerine binerek çekip gittiler. Kıbrıs kralı Henri ile kardeşi Amaury de şehir halkını kaderiyle başbaşa bırakıp Akkâ'dan ayrıldılar.

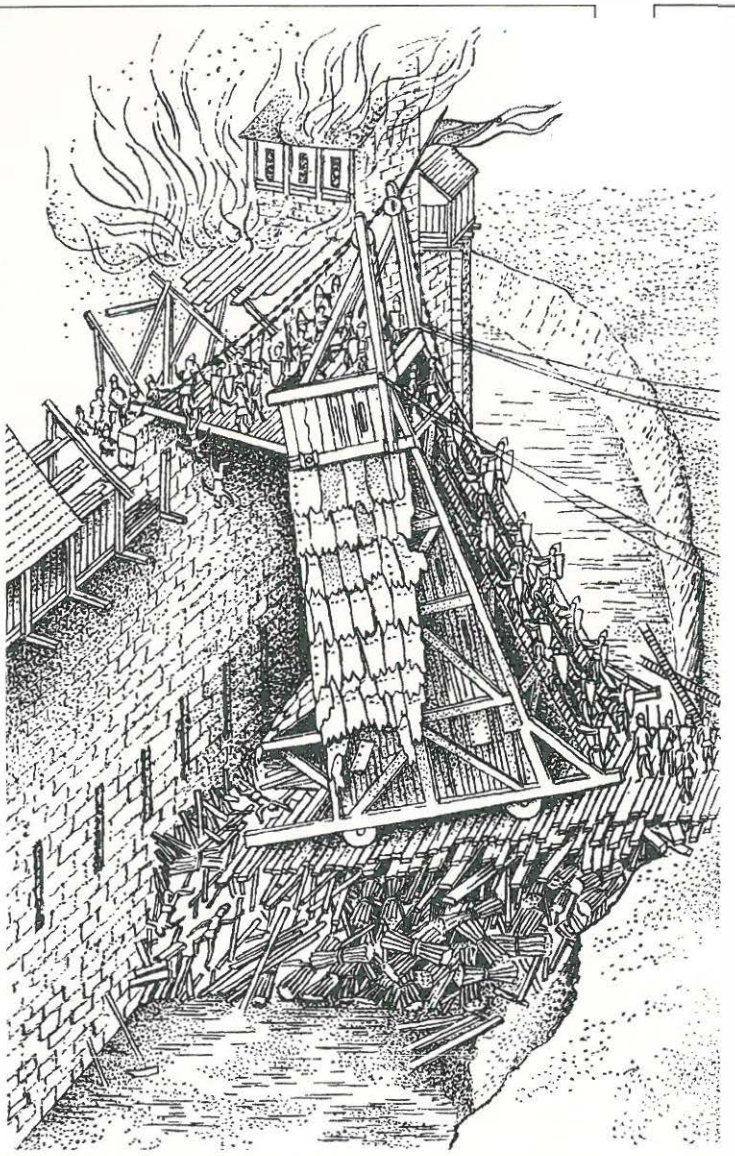
Müslüman savaşçılar süratle şehre yayıldılar ve önlerine çıkan herkesi öldürdüler. Evlerine kapanmış olanların ise hayatı bağışlandı fakat esir alındı. Bu savaş sırasında kaç kişinin öldüğü kesin olarak belli değildir. Çoğunluğunu kadınların ve çocukların oluşturduğu halkın bir kısmı daha kuşatma öncesinde Kıbrıs'a gönderilmişti. Şehrin zaptı sırasında da gemilerle kaçıp kurtulmak imkânı olmuştu. Bununla beraber ölen ve esir düşenlerin sayısının çok fazla olduğunu da belirtmek gerekir. Ancak pek çok esirin de dokuz veya on yıllık bir esaretten sonra serbest bırakılıp Avrupa'ya döndüğü bilinmektedir.

18 Mayıs günü akşam olurken Akkâ sultan Eşref'in eline geçmiş bulunuyordu. Fakat Templier tarikat binası, canlarını kurtarıp buraya sığınan şövalyeler ve bir kısım halk tarafından 28 Mayıs'a kadar savunuldu. Kazılan lağım sonucunda binanın ön cephesi çökerken, sabırsızlanan sultanın bir an önce binaya girmek üzere gönderdiği iki bin asker de, içerideki Hristiyanlarla birlikte birden çöküveren binanın altında kaldı. Bir buçuk aydan fazla süren şiddetli hücum ve çarpışmalardan ve pek çok Müslümanın da hayatını kaybetmesinden sonra, Haçlı devletinin son merkezi olan Akkâ nihayet fethedilmişti.

Sultan Eşref derhal Akkâ'nın yıkılmasını emretti. Burasının bir daha, Suriye'ye

Akkâ'nın fethi sırasında Müslümanlar ve Haçlılar arasında surlarda savaş

Kuşatma sırasında hücum kulesi ile surlara saldırı

yapılacak bir Hristiyan saldırının çıkış noktası olmasını istemiyordu. Şehir yağma edildikten sonra bütün büyük binalar ve kuleler yıkıldı. Aynı zamanda sultan daha 19 Mayıs tarihinde Sûr şehri üzerine bir ordu göndermiş bulunuyordu. Burası sahilin en kuvvetli şehri ve deniz yardımı olmadan zaptı mümkün olmayan bir yerdi. Şehir birkaç ay önce prenses Marguerite tarafından yeğeni Kıbrıs kralının kardeşi Amaury'ye devredilmişti. Memlûk ordusu bir ay şehre hücum etmeden bekledi. Ancak emîr Şücâ kumandasındaki ordunun gelişinden sonra kısa bir mücadeleyi müteakip şehir, 14 Temmuz'da ele geçirildi.

Emîr Şücâ bir hafta sonra Beyrut önünde göründü. Şehrin garnizon kumandanını yanına çağırdı ve gelince de onu esir aldı. Garnizon da hemen gemilere doluşup şehirden kaçtı. Memlûk birlikleri, 31 Temmuz'da Beyrut'a girdiler. Şehrin surlarını ve Ibelin'lerin kalesini yıktılar. Garnizon tarafından kutsal emanetleri alınıp götürülen katedral ise camiye çevrildi. Sultan Eşref de aynı günlerde hiçbir direnişle karşılaşmadan Hayfa'yı işgal etmişti (30 Temmuz). Bundan sonra sultanın askerleri Karmel dağında bulunan manastırları yaktılar. Son olarak da Templier şövalyelerine ait iki büyük kale, Tortosa 3 Ağustos'da, Athlit 14 Ağustos'da alındı. Templier şövalyeleri Tortosa karşısında kıyıdan üçbuçuk kilometre uzakta bulunan Ruad adasında daha yıllarca oturdularsa da, 1302'de burasını da terkedip gitmek zorunda kalacaklardı.

Sultanın askerleri birkaç ay boyunca kıyı bölgelerinde dolaşıp, muhtemel bir Haçlı saldırısına yararlı olabilecek herşeyi imha ettiler. Kaleler yıkıldı, meyvelikler kesildi, su tesisleri kullanılamaz hale getirildi. Sadece kıyıdan uzaktaki kaleler ve yüksek dağlardaki müstahkem mevkilere dokunulmadı. İslâm dünyası istemeden de olsa bütün kıyı bölgelerini tahrip etmek suretiyle, ikiyüz yıldan beri katlanmak zorunda kaldığı Haçlılar'dan kesin olarak kurtulmak kararıyla onların bölgedeki bütün izlerini silip atmak arzusundaydı.

SON HAÇLI SEFERLERİ

Akkâ'dan Sonrası

1291 yılında son Haçlı merkezi Akkâ'nın Memlûkler tarafından fethi Avrupa'da büyük üzüntü doğurdu ama 1187'de Kudüs'ün kaybı gibi şok etkisi yapmadı. Zira böyle bir sonuç önceden görünüyordu. Papa IV.Nicolaus 1291'den önce Doğu'ya yardım sağlamak hususunda çok gayret sarfetmişti. Fakat ne kendisi ne de halefleri yeterince yardım temin edebildiler. Batı Avrupa hükümdarlarının kendi ülkelerindeki sorunlar ve komşu devletler arasındaki anlaşmazlıklar, şimdi Doğu'ya duyulan ilgiden daha önemli hale gelmişti. Aynı zamanda Batı milletleri şimdi yeni bir düzen ve daha rahat bir hayat seviyesine ulaşmış bulunuyorlardı. Birçok kimse iki yüzyıl önceki gibi mantığa uymayan, basit ve bilgisiz dinî duygulara dayanan bir hareketi çekici bulmuyordu. Dindar Hristiyanlar ise, Kutsal Savaş olarak ilân edilen bunca Haçlı Seferi'nin siyasî amaçlara hizmet etmiş olmasından dolayı kızgındılar.

Evet, eski coşku ve heyecan sönmüştü; ama Avrupa toplumundaki Haçlı ruhu ölmemişti. Çünkü 1291 sonrasında da Avrupa'da Haçlı Seferi propagandaları sürüp gitti. Yıllarca bu konuda yeni projeler üretildi. Meselâ İspanyol misyoner Raimundus Lullus *Liber de Fine* adlı eserinde, askerî güç kadar etkili vaazların verileceği bir programın uygulanması gerektiği görüşünü ileri sürdü. Fransız hukuk bilgini Pierre Dubois ise Fransa kralı IV. Philippe'in liderliğinde yapılacak bir sefer için çok ayrıntılı bir proje hazırladı. Templier tarikatinin üstadı Jocob de Molay de, 1307 yılında Papa'ya sunduğu raporda önce Akdeniz'de deniz üstünlüğünün sağlanmasının gerektiğini, sonra Batı krallarının büyük kuvvetlerle Kıbrıs'da toplanıp yeniden Suriye'de karaya çıkmalarını tavsiye ediyordu. 1321'de tarihçi Marino Sanudo *Secreta Fidelium Crucis* adlı eserinde, Mısır'a ekonomik ambargo uygulanmak suretiyle Doğu'nun zayıflatılabileceğini iddia ediyordu. Ama ne bunlar, ne de başka projeler yürürlüğe konulabildi. Bu tür propagandalar sadece Fransa kralı Philippe'in işine yaradı. Philippe, yeni bir Haçlı Seferi düzenleyeceği safsatası ile kiliseden mütemadiyen para çekip durdu. Halbuki böyle bir şeye hiç niyeti yoktu; bütün gayesi Fransa'da kendi krallık gücünü kuvvetlendirmekti. İngiltere kralı I.Edward ise, ülkesinde, yeni bir Haçlı Seferi ile ilgilenemeyecek kadar İskoçya sorunlarıyla meşguldü. Ayrıca Fransa ve İngiltere arasındaki rekabet 1337'de bu iki ülkeyi Yüzyıl Savaşları'na sürükleyecekti. Papalar tarafından dünyevî iktidarı büyük ölçüde kırılmış olan Batı imparatoru da, tamamen Almanya'daki işlerle uğraşmaktaydı.

Kutsal Ülke'de savaşmak gayesiyle kurulmuş şövalye tarikatleri de, Akkâ'nın fethinden sonra görev alanlarını değiştirmek zorunda kaldılar. Alman şövalye tariketi Akkâ'nın kaybından sonra faaliyetlerini Baltık bölgesinde devam ettirdi. Bunlar tarikat merkezlerini önce Venedik'e, 1309 yılında ise Doğu Prusya'daki Marienburg'a taşıdılar. Hospitalier şö-

Rodos'un, Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethi (1522)

valyeleri ise önce Kıbrıs'da karargâh kurdular. Fakat 1308'de Cenovalı bir korsanın tavsiyesiyle Rodos adasını ele geçirip merkezlerini buraya naklettiler. İkiyüz yıldan fazla bir süre burada Türkler aleyhine faaliyetlerine devam eden ve Türk tarih literatüründe "Rodos Şövalyeleri" adıyla tanınan Hospitalier şövalyeleri, 30 Aralık 1522'de Rodos'un Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethi üzerine Malta adasına yerleştiler. Templier şövalye tarikatine gelince, bunlar da önce Kıbrıs'a kaçıp yerleşmişlerdi. Ancak tarikatin nüfuz alanı çok genişti. Bunlar zaman içinde Avrupa'da sayısız mal ve mülke sahip olmuşlardı. Bankerlik ve tefecilik yapmaktaydılar ve bu sebeple de çok zengindiler. Tarikatin bu serveti, uyguladığı katı ve kapalı siyaseti, pek çok kimsenin gözüne batmaktaydı. Ayrıca bu tarikatin temiz din duygularına uygun düşmeyen bir sapıklık içinde olduğu söylentileri her tarafta yayılmıştı. Nihayet 1308'de bu tarikat mensupları Fransa kralı IV.Philippe'in emriyle önce Fransa'da sonra diğer Avrupa ülkelerinde tutuklandılar ve öldürüldüler. Mal ve mülkleri ellerinden alındı. 1312 yılında da papa V.Clemens bir emîrname ile Templier tarikatine resmen son verdi.

Bu gelişmeler sonucunda ismen "Kudüs kralı" unvanını taşıyan Kıbrıs kralları, Kutsal Ülke'yi yeniden ele geçirmek faaliyetlerini Doğu'da yürütecek yegâne kişiler haline gelmişlerdi. Yeni bir Haçlı Seferi'nin düzenlenmesini yıllarca bekleyen ve bu girişim için Doğu'da

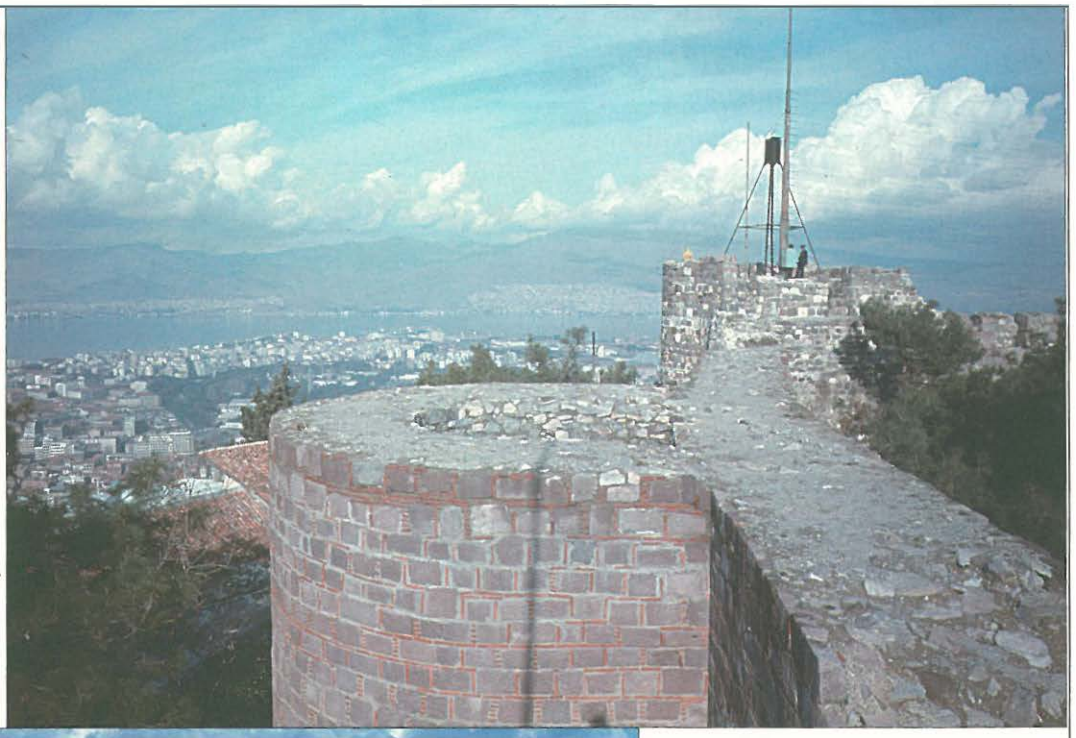

önemli bir üs teşkil eden Kıbrıs, uzun süre Müslümanlardan gelecek ciddi bir tehditle karşılaşmadan rahat yaşadı. Buna rağmen Suriye'den ve özellikle Mısır'dan yapılacak taarruzlardan korkmaktaydı. Eğer sultan Eşref yaşasaydı, böyle bir girişim pekalâ beklenebilirdi. 1292'de kral Henri'nin İskenderiye'ye baskın için gönderdiği yirmi galerinin başarısız saldırısından sonra sultan Kıbrıs'ı fethetmek kararına varmıştı. Ancak Kıbrıs'dan daha çok Moğolları yenmek ve Bağdad'ı bunların elinden kurtarmak arzusundaydı. Ne yazık ki, bu büyük ve uzakgörüşlü genç sultan, emîrlerinin ihtirasına kurban gitti ve 13 Aralık 1293'de öldürüldü. Kısa zamanda, sultan Eşref'in Moğollar hakkında duyduğu endişede ne kadar haklı olduğu anlaşıldı. 1295'de Argun'un ölümünden sonra yeni Moğol hükümdarı Gazan her ne kadar İlhanlı devleti için Müslümanlığı seçti ise de, kendisi Hristiyanların yakın dostuydu. Mısırlılar'dan daha doğrusu bütün Türkler'den nefret ediyordu. Nitekim 1299'da Suriye'ye giren Gazan, Memlûk birliklerini 23 Aralık'da Hıms yakınında mağlup ederek Dı-

Templier şövalyelerinin yakılarak ve çeşitli işkencelerle öldürülmesi

İzmir içkalesinden iki görüntü

maşk'a kadar ilerledi. 1303'de Moğollar Mercüssuffar'da yenilgiye uğratıldılarsa da, beş yıl sonra 1308'de Gazan ikinci kez Suriye'ye girdi ve Kudüs'e kadar yürüdü. Hristiyanlar açısından dost Moğol hükümdarının bu teşebbüsü çok sevindiriciydi. Fakat ne Papa, ne de Fransa kralı, durmadan Haçlı Seferi'nden bahsetmelerine rağmen, Moğol hükümdarının girişimini destekleyecek birşey yapamadılar. Kıbrıs kralı Henri de kardeşiyle sürdürdüğü iktidar mücadelesi yüzünden Moğollar ile birleşemedi. 1316'da Gazan'ın ölümünden sonra Moğol siyaseti tamamen değişti. Tahta çıkan Gazan'ın yeğeni Ebu Saîd, Mısır ile barışmayı tercih etti. Böylece Hristiyanlar Doğu'da kendilerine arka çıkacak güçlü bir dostu kaybetmiş oldular.

Bu durum Memlûk devletini rahatlattı. Bununla beraber büyük bir deniz kuvvetine sahip olmayan, Eşref'in yerini alan kardeşi, sultan en-Nâsır Muhammed, Kıbrıs'a karşı bir sefer

düzenleyecek imkânı bulamadı. Ayrıca Hristiyanlara olduğu kadar, Mısır'a da büyük faydalar sağlayan Akdeniz ticaretinin bozulmasını istemiyor ve yeni bir Haçlı seferine çıkış noktası olmadığı sürece Kıbrıs'a dokunmayı pek gerekli görmüyordu. Sadece 1302'de Ruad adasından Templier şövalye tarikatinin kalıntılarını söküp atmakla yetinmişti. Kıbrıs kralı ise Batı'dan ciddi bir yardım almadığı sürece, tek başına birşey yapamazdı. Şimdilik hem Batı, hem de Kilikya Ermeni kralı ile iyi ilişkilerini sürdürmekle yetinmek zorundaydı. Kilikya Ermeni krallığına gelince, hele büyük koruyucusu Moğol devletinin çöküşünden sonra, o, Anadolu ve Mısır'daki Türk hâkimiyetine karşı varlığını korumak endişesi içinde günlerini geçirmekteydi.

1328'de Fransa kralı olan VI.Philippe, yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesi düşüncesini yeniden gündeme getirdi. Bu düşünce Papa tarafından da destek gördü. Ancak bir çok yazışmalara rağmen, bu sıralarda Fransa ile İngiltere arasındaki gerginlik ve pek az sonra başlayan Yüzyıl Savaşları bu hevesin eyleme dönüştürülmesini engelledi. Bununla beraber Moğol saldırı ve baskıları yüzünden Türkiye Selçuklu devletinin yıkılışı, Hristiyanların özellikle Rodos adasında yuvalanmış olan Hospitalier şövalyelerinin dikkatini yeniden Anadolu'ya çevirmelerine sebep oldu. Selçuklu toprakları üzerinde kurulan Türk Beylikleri arasında kısa zamanda güçlenen ve İzmir ile civarındaki kıyı bölgesine hâkim olan Aydın beyi Umur'un yaptırttığı donanmayla hâkimiyetini Ege adalarına genişletmek faaliyeti, Hospitalier şövalyelerini harekete geçirdi. Ayrıca uzun zamandan beri Ege denizindeki adalara gözünü dikmiş olan İtalyan deniz şehirleri derhal Aydın beyinin girişimine karşı harekete geçtiler. Önce, 1334 yılında Papa'nın desteğiyle Venedik liderliğinde kurulan Haçlı filosu Rodoslu Hospitalier şövalyeleri ve Kıbrıs kralı IV.Hugue tarafından yollanan gemilerle takviye olundu. Bunlar Karasi beyi Yahşi ve Aydın beyi Umur'a ait Türk filosunu Eylül ayında Edremit körfezi yakınlarında yapılan deniz savaşında yenilgiye uğrattılar. Bundan sonra Haçlı filosu güneye yönelip asıl hedefleri olan İzmir'i zapta teşebbüs etti. Fakat Türklerin şiddetle şehri savunması sonucunda Haçlı filosu geri çekilmek zorunda kaldı. Ama bu başarısızlık Avrupa'nın Anadolu'nun batı kıyılarına ve Ege adalarına sahip olmak düşüncesinde değişiklik yapmadı. Özellikle Umur Bey'in Ege denizindeki faaliyetini durdurmak ve İzmir'i ele geçirmek üzere yeni bir Haçlı filosu kuruldu. 1344 yılında Venedik ve kendisini destekleyenlerin yirmi gemiden oluşturduğu filo Ege sularına yelken açtı. Papanın ve Kıbrıs kralı Hugue'ün gönderdiği dörder gemi de, Venediklilere katıldı. Rodos'a gelen bu filo Hospitalier şövalyelerinin altı gemisiyle desteklendi. Otuzdört gemi, bundan sonra Aydın beyi Umur'un hâkimiyetinde bulunan İzmir'e gitti. Papanın legatı Henri d'Asti'nin kumandasındaki Haçlılar İzmir limanı girişinde yapılan deniz savaşında Umur Bey'in kuvvetlerini yendikten sonra, 28 Ekim'de İzmir şehrini ele geçirdiler. Fakat içkaleyi zapt edemediler. 1345 Ocak ayında içkaleye yapılan taarruz netice vermediği gibi, Henri d'Asti ile birlikte Khios adasının eski sahibi - ada Bizanslılar tarafından geri alınmıştı - Cenovalı Martin Zaccaria ve Venedikli kumandan Pietro Zeno bu savaşta öldüler. Haçlılar içkaleyi asla ellerine geçiremediler. Fakat Türkler de şehri bir türlü geri almayı başaramadılar. 1347 Nisan ayı sonunda ise, Batılı kuvvetler tarafından destek-

lenen Hospitalier şövalyeleri Çanakkale Boğazı girişindeki İmroz adası önünde sayısı yüz gemiyi aşan Türk filosunu yoketti. Denizde kazanılan başarılara rağmen, Haçlılar Anadolu topraklarında İzmir'in dışında hiçbir yer elde edemediler. Umur Bey'in ölümünden sonra kardeşi Hızır Bey, 18 Ağustos 1348'de Hristiyanlarla, İzmir'i Rodos'un Hospitalier şövalyelerine bırakmak şartıyla bir anlaşma yaptı. Hospitalier şövalyeleri bu şehri, 1402'de Timur tarafından hücumla alınıncaya kadar ellerinde tuttular.

Batı dünyası, Türkiye Selçuklu devletinin çöküşünden hiç şüphesiz büyük sevinç duymuştu. Zira o vakte kadar Anadolu'daki Türk kudretini ayakta tutan gerçek gücün temsilcisi Konya Selçuklu saltanatı son bulmuştu. 13.yüzyıl sonunda Batı dünyası, Haçlı Seferi döneminin başından beri Anadolu'yu ele geçirmek konusunda kurduğu hayallerini uygulamak fırsatını yakaladığını sandı. Ama, ihtiraslı beylerin idaresinde beyliklere bölünmüş olsa da, Türk Anadolu bir bütündü. Ne Türklere karşı yardım isteyen Bizans'ın çağrısı üzerine Batı Anadolu'ya Roger de Flor kumandasında gönderilen Katalan birlikleri, ne de Papa tarafından desteklenen Batılı deniz kuvvetleri Anadolu'da başarı sağlayabildiler. Sadece Rodos ve Kıbrıs'daki Haçlı artıkları zaman zaman bir iki sahil şehrini ele geçirmekle avunmak imkânı buldular. Ancak Avrupa için 14.yüzyılın ilk yarısında Anadolu konusundaki ilgi alanı sadece Ege ve Akdeniz kıyı bölgeleriyle kısıtlı kalmadı. Çünkü geçen yüzyılın sonlarında Söğüt merkez olmak üzere kuzeybatı Anadolu'da kurulan ve kurucusu Osman Bey'e izafeten Osmanlılar adı verilen bir Türk beyliği kısa zamanda büyük bir gelişme göstermişti. Osman Bey'in öldüğü 1326 yılında Bursa'yı fetheden ve babasının yerine geçen Orhan Bey, hâkimiyet merkezini Bursa'ya taşımış ve beyliğin sınırları bütün Kocaeli yarımadasıyla, güneyde Eskişehir ve Edremit'e kadar uzayan güney Marmara bölgesini içine almıştı. Orhan Bey'in fetihlerine karşı Bizans devleti hiçbir şey yapamamaktaydı. Aksine imparator II.Andronikos ile torunu III.Andronikos arasında patlak veren iç savaşta, iki taraf da Türklerden yardım istemişlerdi. Orhan Bey, Birinci Haçlı Seferi ordularının desteğiyle 1097'de Bizans'a kaptırılan İznik'i 1329'da fethettiği gibi, sekiz yıl sonra 1337'de İzmit'i de fethetti. Bundan sonra Orhan Bey, İmparator V.Ioannes ile kayınpederi Kantakuzenos arasındaki iç savaşa karıştı. Sırp kralı Stephan Duşan'dan yardım isteyen imparator Ioannes'e karşı, Kantakuzenos'u destekledi. Böylece 1352 yılı sonunda Dimetoka yanında Bizans imparatorları adına yapılan savaş, aslında Osmanlı-Sırp mücadelesi oldu. Sırplar ağır bir yenilgiye uğradılar. Sırp kralı Duşan, ilk defa Balkanlar'da görünen Osmanlılara karşı bir Haçlı Seferi düzenlenmesi için derhal papa VI.Innocentius'a başvurdu. Esasen Avrupa Osmanlı Türklerinin genişlemesini dikkatle takip etmekteydi. Türklerin hem Bizans, hem de İtalyanların ticarî çıkarları açısından bir tehdit unsuru haline geldiğini düşünüyordu. Ama güçlü Sırp devletinin Türk ilerleyişini nasıl olsa önleyeceğine inanıyordu.

Ancak Orhan Bey 1354'de Gelibolu'yu fethetti ve iki yıl sonra da Türkler Trakya'ya yerleşmeye başladılar. 1359'da Orhan Bey öldüğünde, Türkler fethedilen Edirne'yi başkent yapmışlar ve bütün Trakya topraklarını ele geçirmişlerdi. Bunun sonucunda Bizans'ın Avrupa'daki topraklarıyla bağları koptu. Üstelik yüksek hayaller peşinde koşan Stephan Duşan'ın

1355'de ölümü, çok güçlü görünen Sırp krallığını hızlı bir yıkılışa sürüklemekte idi. Buna mukabil babasının yerine Osmanlı tahtına yükselen I.Murad, Balkanlar'da Türk hâkimiyetini süratle genişletiyordu. Bütün bu olup bitenlerden Batı dünyası çok rahatsızdı. Fakat Bizans'a ciddi anlamda yardım için, kiliselerin birleşmesi gibi Bizanslıların asla kabul etmeyecekleri bir ön şart ileri sürmekten vazgeçmiyordu. Aslında niyeti Bizans'a yardım değildi. Haçlı Seferleri döneminin başından beri Avrupa'nın Doğu ile ilgili ne düşünceleri, ne de duyguları değişmişti. Batı'nın arzusu, Doğu'ya hâkim olmaktı. Kendi çıkarları dışında Doğu ile neden ilgilensindi?

Böylece Doğu Akdeniz'de değişen güç dengeleri Avrupa'nın dikkatini Anadolu'ya çektiğinden, 14.yüzyılın ilk yarısındaki hemen bütün Haçlı faaliyetleri de Ege adaları ve Anadolu kıyılarını ele geçirmek üzere yapılan girişimlere yönelmiş bulunuyordu. Fransa kralı VI.Philippe ise, sadece Ege bölgesinde elde edilecek hâkimiyet için değil, Kutsal Ülke'ye gitmek üzere Anadolu'daki Türk gücünün kırılmasının ve Anadolu yollarının Haçlı seferine açılmasının ne kadar gerekli olduğuna inandığı için Ege denizindeki Haçlı hareketlerine destek vermişti. Kıbrıs adası, hiç şüphesiz, yeni bir Haçlı girişimi için stratejik açıdan daha uygun bir konuma sahipti. Fakat yarım yüzyılı aşkın bir süre daha ziyade iç sorunlarıyla uğraşan Kıbrıs, bu konuda fazla etkili olamadı. Bununla beraber 14.yüzyılın ikinci yarısında, Kutsal Ülke'yi Müslümanların elinden kurtarmak üzere yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesi konusundaki son girişim, Kıbrıs'ın teşvikiyle gerçekleşti.

1359 yılında ölen IV.Hugue'ün yerine Kıbrıs krallık tahtına otuz yaşında bulunan oğlu I.Pierre çıktı. Pierre, yüreği Haçlı ateşiyle kavrulan biriydi; daha delikanlılığında Kudüs'ü Müslümanlardan almak hedefini benimseyerek "Kılıç Şövalyeleri" adıyla bir tarikat kurmuş ve hiç durmadan kendisine taraftarlar kazanmaya çalışmıştı. Tahta çıktığında ilk iş olarak Ermenilerden Anadolu kıyısındaki Korykos kalesini satın aldı ve 1361'de Türklerin önemli müstahkem şehri Antalya'yı zapt için Famagusta (Magosa)'da topladığı yirmi

Kıbrıs kralı I.Pierre (1359 - 1369)'in parası

Korykos Kalesi

gemiden oluşan bir filo ile harekete geçti. Papa yolladığı iki galeri ile ona destek verdiği gibi, Hospitalier şövalye tarikati üstadı Roger de Pins de dört galeri ile Pierre'in filosuna katıldı. Böylesine büyük bir kuvvete direnemeyen Antalya kısa bir mücadeleden sonra 24 Ağustos'da hücumla zaptedildi. Türkler Antalya'yı geri almak için birçok girişimlerde bulundularsa da, şehir 1373'e kadar oniki yıl Kıbrıslıların elinde kaldı.

1362 yılında kral Pierre, yıllardan beri kafasında bir saplantı haline dönüşmüş olan yeni bir Haçlı seferi düzenlenmesini gerçekleştirmek amacıyla Paphos limanından Avrupa'ya gitmek üzere denize açıldı. Gittiği Rodos, Venedik ve Cenova'dan yardım vaadi aldıktan sonra 1363 ilkbaharında Fransa'da papa V.Urbanus ve Fransa kralı II.Jean ile görüştü. Kral Jean büyük bir istekle Haçlı seferi konusunda işbirliği vaat etti ve birçok asiliyle birlikte Haçlı yemini etti. Papa Urbanus da, dört bir yana gönderdiği mektuplarla, Batılı hükümdarlara ve bütün Hristiyanlara Kutsal Savaş çağrısında bulundu. Pierre bundan sonra İngiltere ve Almanya'ya giderek her taraftan Haçlı seferi için vaatler aldı.

1365'de Pierre Doğu'ya dönerken, Venedik'de çok büyük ve güçlü bir Haçlı ordusu toplanmış bulunuyordu. Aslında büyük hükümdarlardan hiçbiri sefere katılmamıştı. Fakat Cenevre, Hereford, Turenne kontlarının yanı sıra tâ İskoçya'dan bile gelmiş bulunan

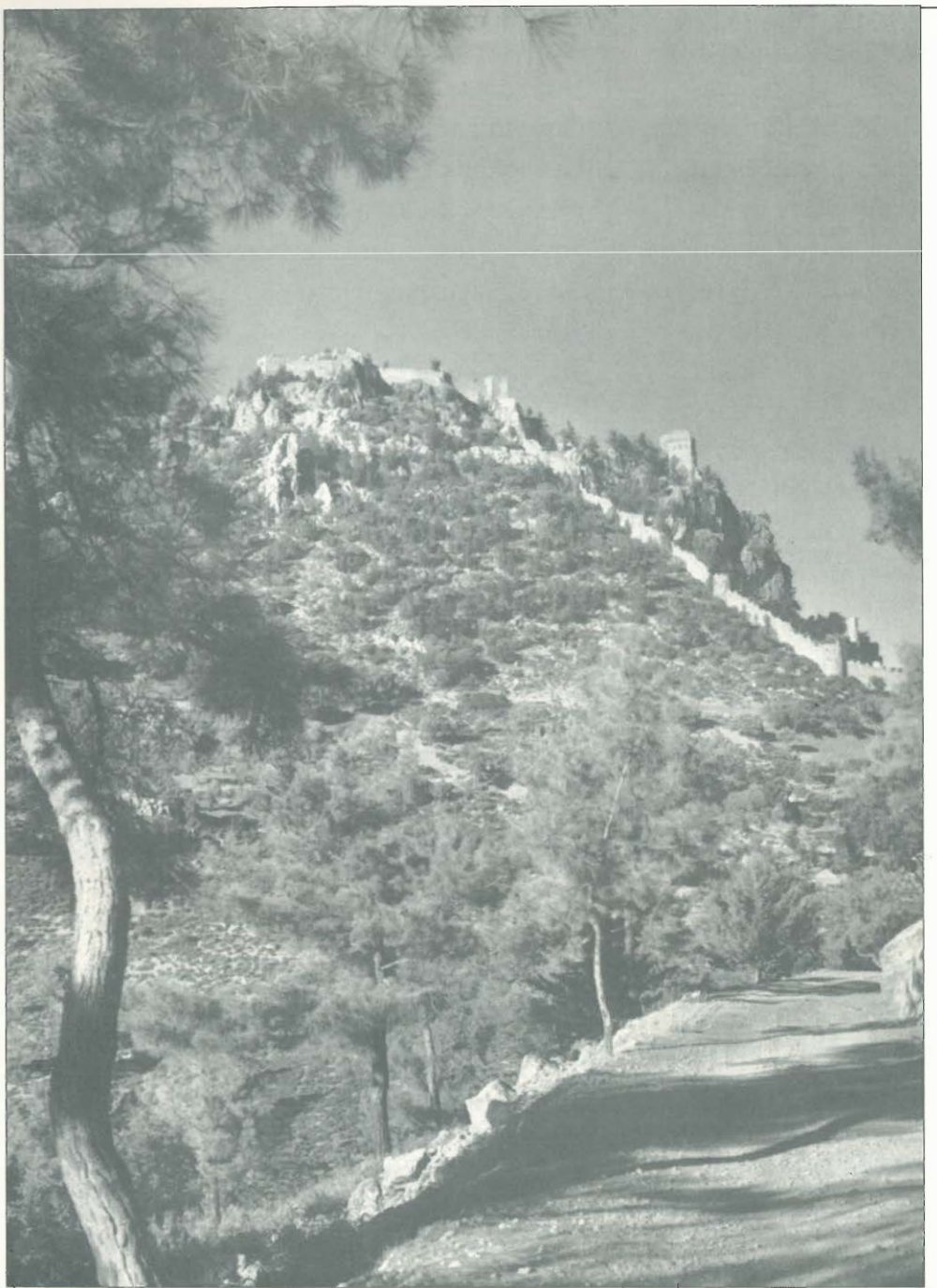
pek çok şövalye seferde yer alıyordu. Üçüncü Sefer'den beri bu kadar büyük bir Haçlı ordusu toplanmamıştı. Batılı hükümdarların gelmeyişi ise Pierre'in işine yaradı; çünkü böylece o, seferin hiç itirazsız başkumandanı olmak imkânına kavuşuyordu. Seferin gerçek hedefi çok gizli tutulmaktaydı. Hatta kral Pierre, Müslümanları yanılgıya düşürmek maksadıyla sanki seferin Suriye'ye yapılacağı izlenimini uyandırmaya çalışıyordu. Venedik'de toplanan büyük Haçlı ordusu Doğu'ya yelken açarak Ağustos ayı sonunda Rodos'a geldi. Haçlı deniz kuvvetinin gemi sayısı bakımından en büyük kısmını oluşturan Kıbrıs donanması da aynı tarihlerde Rodos limanına girdi. Savaş, ticaret ve yük gemilerinden oluşan ve sayısı yüzellialtıyı bulan her bakımdan çok iyi teçhizatlı Haçlı donanması, 4 Ekim akşamında Rodos'dan ayrıldı. Aynı gün, Rodos limanında patrik yaptığı konuşma ile Haçlıları son derece etkilemişti. Bunlar "Yaşa! Yaşa! İnançsız Müslümanlara karşı olan Kudüs ve Kıbrıs kralı Pierre" diye çığlıklar atarak kendilerinden geçmişler, Müslümanlara karşı duydukları kin ve nefreti kusmuşlardı. "Kutsal toprakları kurtarmak" sloganıyla yola çıkan, fakat aslında sadece kendi çıkarlarını kollayacak olan bu yağmacı güruh yeniden Müslüman kanı akıtmak üzere denize açıldı.

Bütün gemiler Rodos limanından çıktıktan sonra hedefin İskenderiye olduğu ilân edildi. Gerçekten de Memlûkler hedefin Mısır olacağını anlayamamışlardı. 1363'de tahta çıkarılan Memlûk sultanı el-Eşref Şaban, henüz onbir yaşında bir çocuktu. Devlet yönetimi hemen hemen kimse tarafından sevilmeyen emîr Yelboğa'nın ellerindeydi. İskenderiye valisi Halil ibn Arram orta derecede bir kumandan idi ve aksi gibi Haçlı donanması şehir önüne geldiğinde burada olmayıp hac ziyareti için Mekke'ye gitmiş bulunuyordu. Ona vekâlet eden Cangara ise tecrübesiz genç bir subaydı. Ayrıca İskenderiye garnizonu şehri tam anlamıyla savunamayacak kadar az sayıdaydı. Herşeye rağmen İskenderiye'nin sağlam surları vardı. Ama yeterli asker olmadan bu surlar nasıl savunulacaktı?

9 Ekim günü akşam olurken Haçlı donanması İskenderiye önüne vardı. Herşeyden habersiz şehir halkı ve garnizon gafil avlanmıştı. Ertesi gün, 10 Ekim'de Haçlıların karaya çıkmasını önlemeye çalışan küçük garnizon kahramanca savaştıysa da, başarılı olamayıp surların gerisine çeklimek zorunda kaldı. Haçlılar derhal genel bir taarruzla surlara sal-

İskenderiye (15. yüzyıl minyatürü)

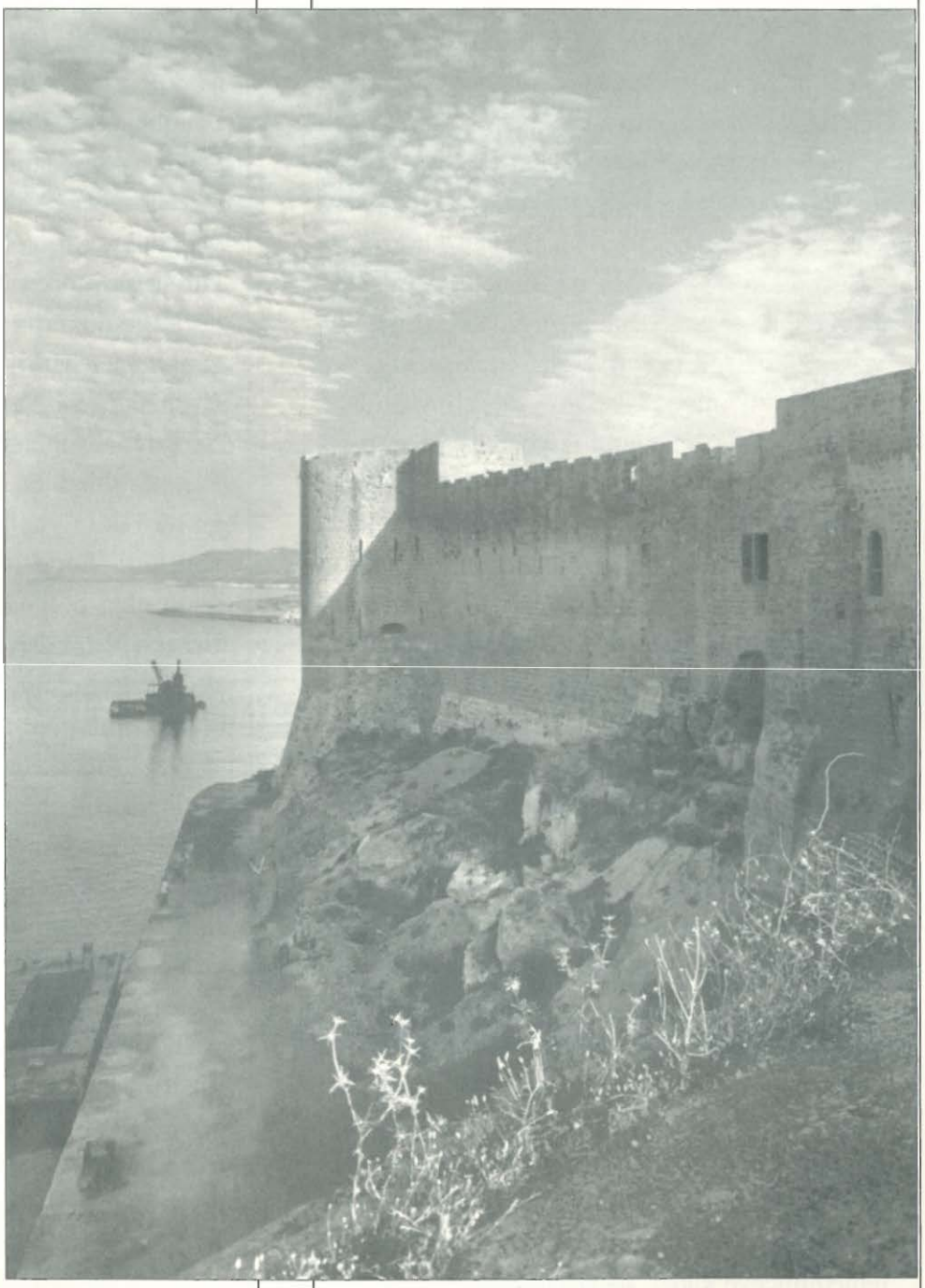

St. Hilarion Kalesi

dırdılar ve bir avuç askerin savunduğu şehre doğu surlarını aşıp girdiler. O gün ve takip eden gece boyunca şehir sokaklarında çarpışmalar sürdü. 11 Ekim Cumartesi günü bütün şehir Haçlıların eline geçmiş bulunuyordu. Haçlılar, her zamanki gibi, zaferlerini görülmemiş bir vahşet ve zulümle kutladılar. İkiyüzelli yıllık Kutsal Savaş, Haçlılara insanlık nedir öğretmemişti. 1099'da Kudüs'de, 1204'de İstanbul'da da aynı barbarlığı sergilemişlerdi. Halbuki Müslümanlar ne Kudüs'ü, ne de Akkâ'yı Haçlı istilâcılardan geri aldıklarında böylesine bir vahşet göstermişlerdi. Haçlılar şehrin zenginliği karşısında çıldırdılar. Kimseye merhamet etmediler. Müslümanların yanı sıra Yerli Hristiyanlar ve Musevîler de aynı vahşetin kurbanı oldular. Camiler, türbeler yağmalandı; süsleri ve ziynetleri çalınıp gütürüldü veya tahrip edildi. Evlere girildi; ev halkı çoluk çocuk hepsi kılıçtan geçirildi, bütün eşyalar götürüldü. Müslüman, Musevî, bir kısım da Yerli Hristiyan, beşbinin üstünde insan köle olarak satılmak üzere esir alındı. Atlar, eşekler ve develer, büyük sürüler halinde Haçlıların eline düşen kıymetli eşyaları limanda demirli gemilere taşımaktaydılar. Gemiler öylesine tıka basa dolmuştu ki, hayvanları götürmek için yer kalmamıştı. Kendi işlerine yaramayacağına göre hayvanların değeri yoktu. Hepsini oracıkta öldürdüler.

Bütün şehir ve liman insan cesetleri ve hayvan leşleriyle dolmuş, her taraf iğrenç ko-

kularla kaplanmıştı. Böylesine korkunç bir katliamdan sonra Haçlılar ele geçirdikleri muazzam ganimetle artık yurtlarına geri dönmekten başka birşey düşünmüyorlardı. Kutsal Savaş bitmişti. Kahire'den yola çıkmış bulunan Memlûk ordusu yaklaşmaktaydı. Haçlılar ise, ne şehri elde tutmaya çalışmak, ne de Memlûk ordusu ile savaşmak arzusundaydılar. Herhalde, buraya, Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmak için geldiklerini unutmuşlardı! Şimdi hepsinin aklı fikri ele geçirdikleri serveti kaybetmemekti. İskenderiye'ye gelişlerinden tam bir hafta sonra, 16 Ekim'de güvertelerden taşan eşyalarla ağzına kadar dolu gemilerine binip önce Kıbrıs'a ve oradan yurtlarına yelken açtılar. İskenderiye'nin yağmalandığı haberi başta papa Urbanus olmak üzere Avrupa'da pek çok kişiyi sevindirmişti. Ancak kısa sürede bütün Avrupa bu Haçlı seferinin sonuçlarından etkilendi. Akdeniz ticareti durmuştu. Artık Doğu'dan mal gelmiyordu: Batı'nın öğrenip kullanmaya alıştığı baharat, ipekli kumaşlar, yiyecek maddeleri, evleri ve sarayları süsleyen zarif eşyalar hayal olmuştu. Elde kalanların fiyatları da çok artmıştı. Bu arada kral Pierre yeniden bir sefer düzenlemeyi arzulamıştı ama artık Avrupa'dan yardım beklemek boşunaydı. Esasen Kıbrıs halkı krallarının bu delice tutkusundan çok zarar görmüşlerdi. Adanın gelirlerinin boşu boşuna eriyip gittiğini görüyorlardı. Aklı başında olan kimseler durumdan çok şi-

Kyrenia (Girne) Kalesi

kâyetçiydiler. Gerçekten de artık bir zorba haline gelen kral Pierre, 17 Ocak 1369'da Philippe d'Ibelin, Henri de Gibelet ve Jean de Gaurelle adındaki şövalyeleri tarafından öldürüldü. Ölümüne kardeşleri dahil kimse üzülmedi. 1370'de Kıbrıs, Memlûk sultanı ile bir anlaşma imzaladı.

İskenderiye katliamı, güya hedefi Kutsal Ülke'yi geri almak üzere Mısır'a yapılan Haçlı seferlerinin sonuncusu oldu. Fakat yarım yüzyıldan beri Memlûkler ile Kıbrıs ve Avrupa arasında barış içinde süregiden hayatı olumsuz etkiledi. O vakte kadar Müslüman ülkesinde yaşayan Hristiyan tebaa iyi muamele görmüştü. Hacılar hiç engellenmeden Kutsal yerleri ziyaret etmişlerdi. Doğu ve Batı arasındaki ticaret çok gelişmişti. İskenderiye katliamından sonra ise Müslümanların ikiyüzelli yıldan beri çektikleri acılar ve Haçlılara duydukları kızgınlıklar yeniden depreşmişti. Yerli Hristiyanlara duyulan güven kayboldu. Bunların birçok hakları kısıtlandı. Kutsal Mezar Kilisesi üç yıl süreyle kapatıldı. Batı ile ticarî ilişkiler kesildi. Kıbrıs krallığı kökü kazınması gereken bir düşman haline geldi. Memlûkler sabırla altmış yıl beklediler ve aradaki barış anlaşmasına rağmen Kıbrıs kralların fırsat buldukça Suriye kıyılarına ve Mısır gemilerine saldırmalarına tahammül gösterdiler. Fakat 1426 yılında sultan Barsbay güçlü bir donanmayla Kıbrıs'a taarruz etti. Limasol, Larnaka ve başkent Nikosia'yı zaptettiği gibi kral Janus de Lusignan'ı da esir alıp Kahire'ye götürdü. Bununla beraber sultan bir süre sonra fidye karşılığında onu serbest bıraktı. Ama Kıbrıs'ı vergiye bağladı. Bu suretle de adanın iç işlerine karışmak imkânını buldu. Herşeye rağmen Kıbrıs, 1571'de Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlılar tarafından fethedilinceye kadar, daha yüzkırkbeş yıl Haçlıların Doğu Akdeniz'de bir üssü olarak varlığını sürdürmek imkânını buldu.

14.yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın kaygısı sadece Ege ve Doğu Akdeniz'deki yerleşim merkezlerini korumak değildi. Haçlı Seferleri hareketinin başlıca hedefi Türklerin Anadolu'dan geri atılması ve bütün Yakındoğu'daki Türk hâkimiyetinin yokedilmesiydi. Türk gücünün kırılmasından sonra da Avrupa rahatlıkla Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'da kendi hâkimiyetini kurabilirdi. Ancak bu hâkimiyeti, sadece Yakındoğu'da Hristiyan hâkimiyetinin kuruluşu olarak kabul edemeyiz. Çünkü kurulmak istenen ve Haçlı Seferleri marifetiyle de Yakındoğu'da kurulan Haçlı devletlerinin tamamı Roma kilisesine, Avrupa'ya bağlıydı. Haçlı hareketi, Yakındoğu'da yaşayan bölgenin Yerli Hristiyanlarını da safdışı etmişti. Zira tâ başından beri bu hareketin gayesi, Yakındoğu'da Lâtin, yani Batı hâkimiyetini kurmaya yönelikti. Ancak, Türk-İslâm dünyasının düşmanı olan bölgedeki Moğollar ve bazı Yerli Hristiyanların desteğine rağmen, bu girişim yine Türkler tarafından sona erdirilecekti.

Haçlı hareketi başlarken Anadolu, Suriye ve kısmen Filistin bölgesine hâkim bulunan Türkler, Haçlı istilâsına son verirken hâkimiyetlerini güneyde Mısır'a, kuzeyde Tuna nehrine kadar yaymış bulunuyorlardı. Türk-İslâm dünyası yeniden Doğu Akdeniz'de üstünlüğünü sağlamıştı. Ama Avrupa 14.yüzyılın ikinci yarısından itibaren dikkatini Doğu Akdeniz'den ziyade Balkanlara çevirmişti. 1353'den sonra Balkan yarımadasında durmadan ilerleyen Osmanlı Türkleri, 1390'da Vidin'i fethederek Tuna kıyısına varmışlardı ve Avrupa artık bu ilerleyişe "Dur" demenin zamanı geldiğine inanıyordu.

Macar kralı Sigismund'un yardım çağrısı üzerine bütün Avrupa dünyası Türklere karşı yeni bir Haçlı Seferi hazırladı. 20 Nisan 1396'da Dijon'da toplanan Haçlı ordusunun başkumandanlığına Jean de Nevers getirildi. Haçlılar Temmuz'da Buda'ya ulaştılar ve burada Macar ordusuyla birleştiler. Avrupa'nın büyük krallıklarından başka hemen bütün prensliklerin, kontlukların, Ulah voyvodasının katıldığı bu Haçlı ordusuna Lehistan, Bohemya, İtalya ve İspanya'dan da binlerce macera-perest koşup gelmişti. Sayısı yaklaşık yüzbin kişiyi bulan bu ordu, Türklere karşı sefere çıkan en büyük Haçlı Ordusu idi. Bu arada Rodoslu Hospitalier şövalyeleri ile Venedik ve Cenova donanmalarından oluşan deniz kuvveti de Karadeniz'e çıkarak Tuna nehrinin ağzında yerleşmişti. Haçlılar neşe içindeydi. Türkleri nihayet burada ezeceklerini ve Haçlı ordularının zafer yürüyüşü ile ilerleyerek Anadolu ve Suriye'den geçip Kutsal Ülke'ye ulaşacaklarını söylüyorlardı.

Fakat hayalleri gerçekleşmedi. Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid kumandasındaki otuzbin kişilik Türk ordusuyla 25 Eylül 1396'da Niğbolu'da yapılan savaşta kesin bir yenilgiye uğradılar. Türkler için bu zaferin anlamı çok büyüktü. Bütün Avrupa ülkelerinin birleşerek oluşturdukları kendilerine sayıca üç kat üstün Haçlı ordularını yine yenmişlerdi. Ayrıca Haçlılara karşı mücadeleyi artık Anadolu'da veya Doğu Akdeniz bölgesinde değil, Avrupa topraklarında sürdürmekteydiler.

Bu büyük yenilgi de Avrupa'nın Haçlı girişimlerine son vermedi. Osmanlı devletinin Timur'un saldırısıyla düştüğü zaaftan yararlanmaya çalıştılar. Papa IV.Eugenius yeni bir Haçlı seferi için vaazlara başladı. Aşağı yukarı elli yıl sonra Avrupa, Hunyadi adıyla tanınan Transilvanya voyvodası Johannes Corvinus'un başkumandanlığını yaptığı yeni bir Haçlı ordusu ile bu defa Osmanlı sultanı II.Murad'ın kumandasındaki Türklerin üzerine yürüdü. Fakat bu ordu Varna önünde 10 Kasım 1444'de yapılan savaşta tam bir hezimete uğradı. Papa'nın elçisi kardinal Julianus Cesarini ve Polonya kralı Vladislav savaş alanında ölenler arasındaydı. Hunyadi ise, canını kurtaran bir avuç adamıyla kaçmayı başardı.

Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid

1444 Varna Savaşı ile Avrupa'nın Türklere karşı fiilen düzenlediği Haçlı Seferleri dönemi kapandı. 1453'de Osmanlı Sultanı II.Mehmed'in, Bizans devletinin varlığına son veren İstanbul'u fethiyle Türk hâkimiyeti sadece Doğu Akdeniz'de değil, Balkan yarımadasında da perçinlenmiş oldu.

Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed

Buna rağmen 1458'de papa seçilen II.Pius, yeni bir Haçlı seferinin düzenlenmesi için ölümüne kadar uğraşıp durdu. Fakat Avrupa devletlerinin kendi ülkelerinde bu konuyla ilgilenemeyecek kadar çok dertleri vardı. Venedik ve Cenova da Osmanlı sultanıyla bozuşmak ve ticarî çıkarlarına zarar vermek istemiyordu. Papa'nın bütün gayreti boşunaydı; seferin bütün masraflarını üstlenmesine ve kendi adamlarının Ancona limanında gemiler toplamasına rağmen, bir avuç ücretli askerden başka sefere katılmak için gelen olmadı. Sonuçta girişim, başlamadan bitti.

15.yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz'deki Osmanlı ve Memlûk hâkimiyeti, Avrupa'nın askerî bir seferle Kutsal Ülke'yi Müslümanlardan geri almak yolunu tıkamıştı. Ama Batılı insanın kafasında Haçlı Seferi oluşturmak arzusu ve gayreti sürüp gitmekteydi. Kudüs'e ulaşmak amacına yönelik Haçlı propagandası, Avrupa'nın hep gündeminde kaldı. Osmanlılarla başa çıkamayan Batı, bu kez Haçlı mücadelesini daha zayıf bir rakibe, İspanya'daki Müslümanlara yöneltti. Esasen 11.yüzyıldan beri İspanya'da Müslümanlara karşı *reconquista* (eski toprakları geri almak) adı altında yapılan başarılı savaşlar sonunda ülkenin hemen tamamı Hristiyanların eline geçmişti. 1236'da kral III.Ferdinand'ın Kurtuba'yı zaptıyla bu mücadele artık sona ermiş gibi görünüyordu. Fakat 1469'da Aragon hükümdarı ile Kastilya kraliçesi Isabella'nın evlenmesiyle bir taç altında birleşen İspanya, 1481'de yeniden alevlenen Hristiyanlık heyecanıyla, Müslümanları İspanya'dan tamamen söküp atmak hedefine yöneldi. 1491'de Müslümanların elinde kalan tek şehir, Granada kuşatıldı. Şehir halkı bu güçlü orduya karşı direndi, ama 2 Ocak 1492'de teslim olmak zorunda kaldı. Yapılan anlaşmaya göre, Müslümanlara yerlerinde oturma ve inanç serbestliği tanındı. Fakat kilise sözünü tutmadı. Müslümanlara eziyete başladı. Müslümanların bir kısmı Osmanlı sultanının gönderdiği donanmalarla önce Kuzey Afrika'ya, sonra kısmen Anadolu'ya taşındı. İspanya'dan çıkamayanlar kılıç zoruyla Hristiyanlığı kabule zorlandılar. Buna uymayanlar *inquisition* (engizisyon) adı verilen işkence ve zulüm hareketlerine maruz kaldılar. 17.yüzyıl başlarına kadar süren bu vahşet sırasında İspanya halkını oluşturan üç milyon Müslüman ya sürgün cezasına çarptırıldı, ya da öldürüldü. Musevîler de Müslümanlarla aynı kaderi paylaştı. Bunlar İspanya'dan kovuldu. 31 Mart 1492 Elhamra Kararı ile sadece Granada'dan kovulan Musevî sayısı 20.000 idi. Bunların çoğu Osmanlı hükümdarının izniyle

1453'de İstanbul'un Türkler tarafından kuşatılması

Papa
II. Pius
(1458 - 64)

İspanya'da
Müslümanlara
yapılan
işkence

Selânik'e yerleşti. Yüzyıllar sonra Osmanlı devletinin yıkılışıyla Türk hâkimiyetinden çıkan Selânik'deki Musevî cemaatının torunları, İkinci Dünya Savaşı'nda burasını ele geçiren Almanlar tarafından Polonya temerküz kamplarına yollanıp "Halk Düşmanı" olarak yok edildiler. İspanya'da kalan Musevîlerin ise hiçbir seçeneği yoktu; mecburen Hristiyan oldular. Buna rağmen yine de kendilerine yapılan birçok haksızlıklara ve baskılara dayanmak zorunda kaldılar. 1492 Elhamra Kararı hükümleri ancak 1968'de resmen yürürlükten kaldırılmıştır.

Granada şehrinin 1492'de kuşatılması

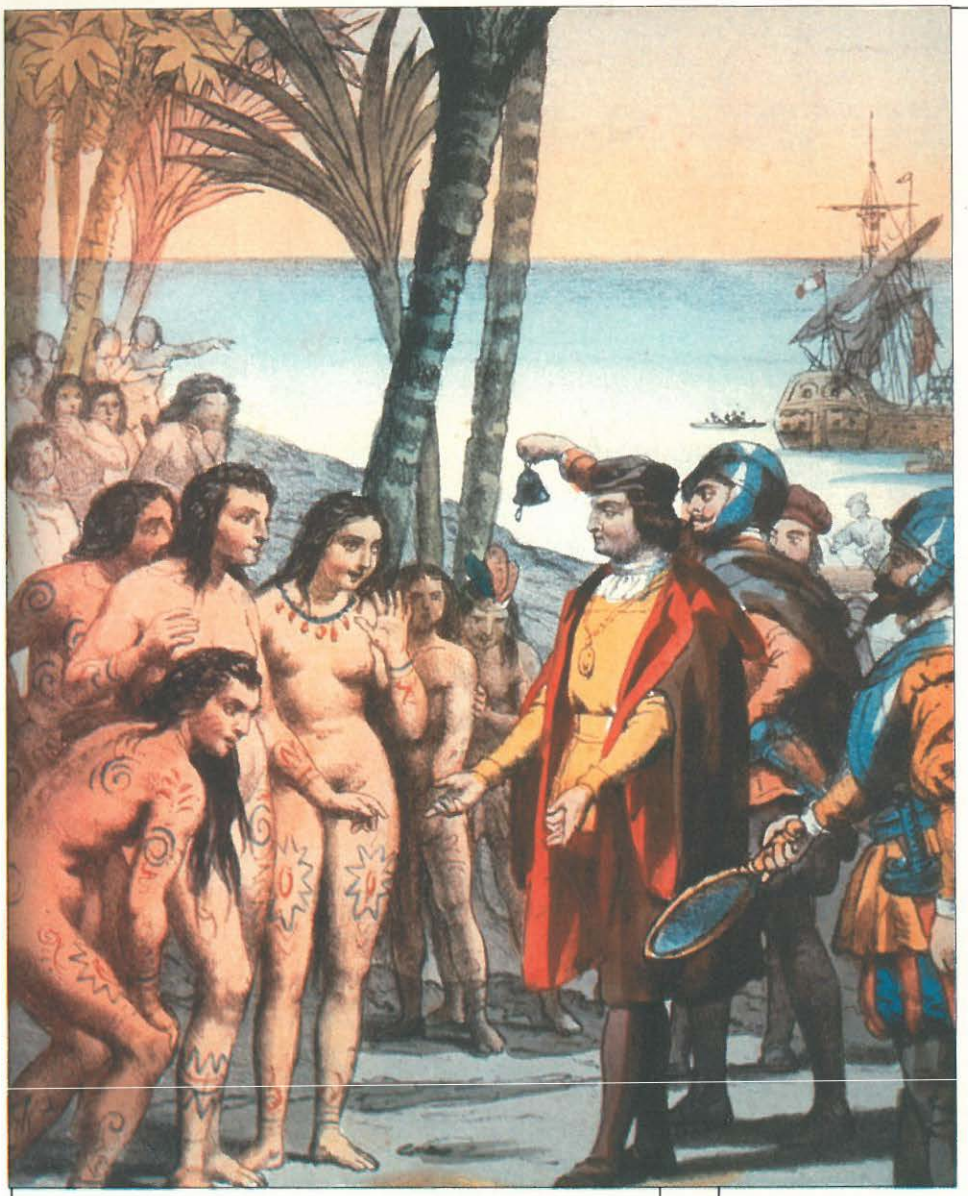
Kristof Kolomb, kraliçe Isabella'dan sefere çıkmak üzere izin alıyor

Kristof Kolomb'un gemileri denize açılıyor

Kristof Kolomb'un gemileri denize açılmadan önce takdis ediliyor

Bu olaylar sürüp giderken Avrupa, Doğu Akdeniz bölgesindeki başarısızlığını telâfi etmeye uğraşmakta olup, hangi yoldan olursa olsun Doğu'nun zenginliklerine ulaşmak amacıyla yeni girişimlere başlamıştı bile. Bunu gerçekleştirmek için uygulanan ilk plân, Iberia yarımadasından güneye doğru denize açılıp kıyıyı takiple - kapladığı alana oranla, o zamanlar oldukça daha küçük bir kıta olarak düşünülen - Afrika'yı dolaşarak Doğu'ya gitmek olmuştur. Lizbon, 14.yüzyılın başından beri bu yol ile Doğu'ya ulaşmak isteyen gemicilerin merkezi haline gelmişti ve aynı yüzyılın ortalarında Afrika kıyılarının keşfi hızlanmıştı. Avrupa hep aynı amaç ve düşünce içindeydi: Doğu'nun zenginliklerine sahip olmak ve Hristiyanlığı yaymak. Bu dönemde artık dünyanın yuvarlak olduğu ve hep batıya giderek doğuya varmanın mümkün olduğu biliniyordu. Ama o günün gemileriyle Okyanus'u aşıp Doğu'ya gitmek çok uzun ve tehlikeli bir iş olarak görülüyordu. Ancak Okyanus'un öteki tarafında Avrupa ile

Kristof Kolomb, Amerika'da

Asya arasında bir kıtanın varlığı hayal bile edilmemekteydi.

Batı'da Hristiyanlığın büyük bir zaferi olarak kutlanan Granada'nın zaptı sırasında yeni bir gelişme oldu. Haçlı bayrağının kulesinden sarktığı Elhamra sarayına, İspanya kral ve kraliçesinin huzuruna gelen Cristobal Colombus (*Kristof Kolomb)* adında bir gemici, batı yönünde yelken açarak yeni bir yoldan Doğu'ya gitmek için izin istedi. Kolomb efendilerine Doğu'nun zenginliklerini, altınlarını getireceğini ve Hristiyanlığı yaymak hususunda çalışacağını vaat etmekteydi. Bu yeni yol ile pekalâ Doğu'dan Kudüs'e ulaşılabilir ve Kutsal Topraklar kurtarılabilirdi. Kolomb'un niyeti, tabiatiyle bir kâşif olmak değil, bir fatih olmaktı. Düşüncesine göre, gideceği yerlerdeki insanlar gönül rızasıyla servet ve topraklarını vermek istemezler, vaftiz olmayı kabul etmezlerse, Hristiyanların ateşli silâhlarıyla mesele hallolunabilirdi. İnsanların ve kültürlerin yok edilmesi önemli değildi. Sonuçta zaptedilen yerler Papalığın mülkü olacaktı. Onun bu düşüncelerini hatıra defterine yazdığı satırlarından anlıyoruz: Direklerine Haçlı bayrakları çekilmiş gemileriyle nihayet Doğu'ya vardığı heyecanı içinde karaya ayak bastıktan bir gün sonra hatıra defterine, "Acaba bu çevrede altın var mı diye, herşeyi büyük bir dikkatle inceliyorum" diye yazmıştır. Yaklaşık bir ay sonra Kolomb anılarına şu sözlerle devam etmiştir: "Teslis'i, yani Baba, Oğul ve Ruhü'l-Kudüs'ü kabul etmek istemeyen bütün insanları öldürmekten başka çare yoktu." Batı'nın Haçlı Ruhu ölmüyordu.

HAÇLI SEFERLERİ'NİN SONUÇLARI

Haçlı Seferleri'nin ürünü olarak Yakındoğu'da kurulan - ve Lâtin hâkimiyeti adıyla da isimlendirdiğimiz - Batı hâkimiyetinin yaklaşık iki yüzyıl süren varlığı, hem bu bölgede yaşayan Yerli Hristiyanlar, Bizans ve Türk-İslâm dünyası üzerinde, hem de Avrupa'da birçok yönden etkili oldu. Kutsal toprakları kurtarmak ve Doğu Hristiyanlarına yardım sloganıyla başlayan Haçlı hareketi, Yakındoğu'nun Yerli Hristiyanlarına faydadan çok zarar verdi. Anadolu, Suriye ve Filistin'de yaşayan Hristiyanlar, başlangıçta Haçlıların kendilerini Türk ve Bizans hâkimiyetinden kurtarıp bağımsızlıklarına kavuşturacaklarını sanmışlardı. Fakat kısa zamanda, bunların amaçlarının Doğu'da kendi çıkarlarına uygun bir düzen kurmak olduğunu gördüler. Haçlılar Urfa, Antakya, Trablus ve Kudüs'de kurdukları devletlerde, asıl tebaayı oluşturan Yerli Hristiyanlara halifelerden ve Türk idaresinden daha sert davrandılar. Onların dinî geleneklerine saygı göstermediler. Onları küçümsediler. Hatta Kudüs'de Hristiyanlığın her mezhebine açık Kutsal Mezar Kilisesi'nde ibadet etmelerini yasakladılar. Ayrıca Yerli Hristiyanları mevkilerinden uzaklaştırdılar. Mal ve servetlerini ellerinden aldılar; zaman zaman bunları en acımasız şekilde öldürmekten bile çekinmediler.

Ancak Haçlıların asıl kötülüğü Bizans imparatorluğuna oldu. Hareketin başından beri İstanbul'u zaptetmek düşüncesini ve Bizans'a duydukları nefreti her fırsatta ortaya koyan Haçlılar, vazgeçemedikleri bu tutkularını Dördüncü Haçlı Seferi sırasında 1204'de tatmin etmek imkânını buldular. Bizans imparatorluğu ortadan kaldırıldığı gibi, İstanbul görülmemiş bir vahşetle yağmalandı. Bizans'a yardım sözünü dillerinden düşürmeyen Avrupalılar, imparatorluğu bir daha eski gücüne kavuşamayacak şekilde mahvettiler. Her ne kadar sürgündeki İznik-Bizans devleti altmış yıl sonra İstanbul'u Haçlılardan geri almayı başardıysa da, bundan sonraki iki yüzyıllık dönemde Bizans artık komşularına karşı kendini savunmaya çalışan sıradan ve âciz bir devlet olarak varlığını sürdürebildi.

Haçlı Seferleri başlangıçta Anadolu Türkleri üzerinde de olumsuz etki yaptı ve baskın niteliğinde gelişen saldırılarıyla Türkiye Selçuklu Devleti'ne gerçekten bir darbe vurdu. Birinci Haçlı Seferi orduları 1097'de Anadolu'dan geçip Suriye'ye indiler. Türkler, Orta-Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldılar. Ancak sultan I.Kılıç Arslan dört yıl sonra 1101'de gelen üç Haçlı ordusunu arka arkaya imha ederek Anadolu topraklarını Haçlılara tamamiyle kapattı. İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri sırasında Haçlıların Suriye'ye doğru Anadolu'yu geçmek teşebbüsleri sonuçsuz kaldı. Türkler uğradıkları bütün zararlara rağmen, Anadolu'da köklü bir şekilde yerleştiler. Bununla beraber Urfa ancak elli yıl sonra 1144'de geri alınabildiği gibi, Antakya ve Suriye-Filistin kıyı bölgelerine yerleşen Haçlılar da, iki yüzyıl süren bir mücadeleden sonra bu topraklardan çıkarılabildiler.

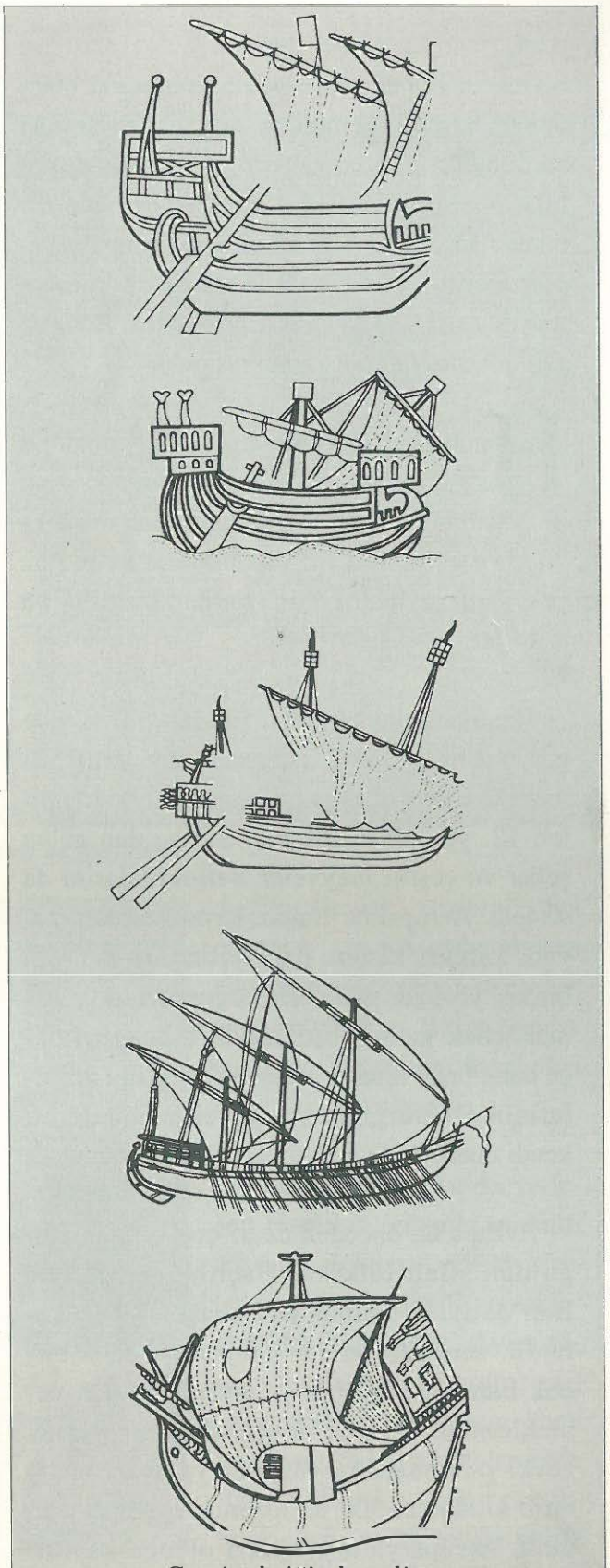
Haçlı Seferleri'nin Avrupa'daki tesirlerine gelince, bunlar çeşitli alanlarda oldu. Bu hareket, 12. ve 13. yüzyıllarda Avrupa toplumunun değişen yapısını siyasî, sosyal, ekonomik ve kültür bakımından etkiledi. Birinci Haçlı Seferi ile toplumda huzursuzluk meydana getiren kişilerin ve sefalet içinde yaşayan köylülerin, sayıları yüzbinleri aşan büyük kitleler halinde Doğu'ya gidişi ve sonraki yıllarda da bu hareketin devam etmesi, Avrupa'daki kralların ülkelerinde bozulan düzeni sağlamasında ve otoritelerini güçlendirmesinde faydalı oldu. Krallık kudretinin güçlenmesi yanında, bu büyük hareketin getirdiği canlılık, Batı toplumunda yeni bir sosyal sınıfın ortaya çıkmasına da neden oldu: Tacirler ve İşçiler. Haçlı Seferi'ne çıkarken hemen herkes yolculuk masrafını karşılamak üzere malını satmaktaydı. Asiller de kendi ordularını kurabilecek parayı sağlamak için mülklerini satmak ve bunun sonucunda topraklarında çalışan kendilerine bağlı köylüleri de serbest bırakmak zorunda kalmışlardr. Bu köylülerden şehirlere göç edenler ise ticaretle uğraşmaya veya çeşitli zanaat dallarında çalışmaya başladılar. Böylece zaman içinde "burjuva" denilen Orta Sınıf'ı yarattılar. Kentlerin nüfusu çoğaldı. Şehirler arasında ulaşım sıklaştı. Sonuçta toplumda yeni bir ekonomik düzen oluştu. Haçlı seferine gidenlerin bir kısmı geri döndü. Ama çoğu Doğu'da kaldı veya yollarda, savaşlarda öldü. Bunun sonucunda ise birçok eski ailenin yerine yenileri ortaya çıktı.

Haçlı Seferleri'nin başlangıçtaki başarısı, hareketin öncülüğünü yapan Papalığa prestij kazandırdı. Yolculuğa çıkanların bir kısmı mallarını kiliseye bağışlamaktaydı. Bu da kilisenin çok zenginleşmesine vesile oldu. Fakat arkadan gelen başarısızlıklar ve papaların Doğu'daki Haçlılar yerine, şahsî çıkarlarını herşeyin üstünde tutan bencil davranışları kilisenin gücünü azalttı. Ayrıca kilisenin Haçlı Seferleri dolayısıyla herkesi vergi ödemeye *(tithe=öşür)* mecbur tutması ve hatta dinî kuruluşlardan da vergi alması tepkilere yol açtı. Zira papaların Haçlı Seferleri'ni sürdürmek için gittikçe daha çok para istemesi, ama bu paraların Doğu'ya birşey kazandırmadığı halde Roma'daki Papalık sarayının lüks ve israfını artırması herkesi bezdirip usandırdı. Önceleri Haçlı yemini edip de gidemeyenlerin veya gitmeyenlerin ödemeleri gereken "Pişmanlıktan arınma" parası, Haçlı yemini etmeyenleri de kapsadı; yani bu, zaman içinde açıkça günahların parayla affı satışına *(indulgency)* dönüştü. Bütün bu etkenler ve dünyevî iktidarlara karşı sonsuz bir ihtirasla sürdürdüğü üstünlük iddiaları, Roma Katolik kilisesini sonunda küçültücü muamelere uğratmış, güç ve itibarını iki paralık etmiştir. Neticede Papalar Avignon'da sürgün hayatına mahkûm olmuş ve halkın devam eden dinî hoşnutsuzluğu 16.yüzyılda Protestan kilisesinin kuruluşu ile *Reformation* (Dinî devrim)'u getirmiştir.

Avrupa'daki bu gelişmeye karşılık, Roma kilisesi Haçlı Seferleri sayesinde etkisini Asya kıtasında yaymayı başardı. Bu hareketin sağladığı imkânla Dominiken ve Fransisken keşişlerin 13.yüzyılda Doğu'da yerleşmesi, bunların Haçlı devletlerinin dışında da misyonerlik faaliyetlerinde bulunmalarına fırsat verdi. Papalar, Doğu hükümdarlarına gönderdikleri mektuplarla misyoner keşişlere özel imkânlar tanınmasını sağladılar. Bu keşişler çok defa Moğolların Hristiyanlık propagandasına müsamaha göstermesinden faydalanarak İtalyan tacirleriyle birlikte İran'a, Asya içlerine, hatta Çin'e kadar gittiler. Buralarda misyonlar kur-

dular. Böylece Roma kilisesinin hâkimiyet alanını genişlettiler. Bu faaliyet, milletlerarası temele oturtulan kilise hukukunun gelişmesinde önemli rol oynadı. Fakat İslâm kanunları din propagandasını yasakladığı için keşişler Müslümanlar arasında faaliyette bulunamadılar. Haçlıların savaşlar ve ticarî ilişkiler dışında Müslümanlarla teması hemen hiç olmadı. Lâtin Doğu, Sicilya ve İspanya'nın aksine İslâm dünyasının bilim ve felsefesini anlamadı ve bu konuların Avrupa'ya aktarılmasında herhangi bir rol oynamadı. Aynı şekilde İslâm dünyası da istilâcı Haçlılara yabancı kaldı ve bunlarla ilgili konulara merak duymadı. Zaman zaman görülen dostluk ilişkileriyse, genelde ortak ticarî çıkarlarla sınırlı kaldı.

Haçlı Seferleri döneminden önce de Venedik, Cenova, Pisa ve Amalfi deniz cumhuriyetlerinin Müslümanlarla ticarî ilişkileri vardı. Fakat Haçlı devletleri sayesinde Avrupa'nın Doğu ile ticareti olağanüstü gelişme gösterdi. Avrupalı tacirler bu dönemde ilk defa Doğu şehirlerinde yerleşip Haçlı devletlerinin kendilerine sağladığı imtiyazlardan faydalanarak bu alanda üstünlüğü ele geçirdiler. Gelişen ticaretle birlikte taşımacılık konusundaki ihtiyaçlar, gemi inşaat tekniğine yenilikler getirdi. Daha fazla insan taşımak ve daha güvenli yolculuk için, daha büyük ve daha sağlam gemiler yapıldı. Ticaretin gelişmesiyle zenginlik arttı. Haçlı Seferleri döneminden önce Avrupa'da mevcut para azdı. Altın para hemen hiç yoktu. Gümüş ve diğer metallerden yapılan paralar da çok ağırdı. Bunların taşınması güçtü. Haçlıların ise yolculuk için daha hafif paraya ihtiyacı vardı; dolayısıyla altın para basılmaya başlandı. Ayrıca sefer için gerekli paranın temini toprakların ve mülklerin satışı ile sağlandığından, bu da alım-satım işlerine ve

Gemi tekniğinde gelişme
(12. - 15.yüzyıl)

paraya hareketlilik kazandırdı. Para bollaştı ve bir süre sonra dünyada ilk kez bankacılık faaliyetleri başladı. Templiler tarikati uluslararası bankacılıkta ilk adımı attı: Yolcular Paris'de paralarını yatırıp karşılığında aldıkları bir makbuzla Akkâ'da veya İstanbul'da bu parayı çekebiliyorlardı. Venedik ve Floransa'da kurulan İtalyan bankaları da bu örneğe uydular. Böylece yeni bir meslek kolu yaratılmış oldu.

Haçlılar, İslâm dünyası anlayışından ne kadar uzak kalırlarsa kalsınlar, yine de Müslümanların yaşayış tarzından etkilendiler ve geldikleri bu yabancı ülkelerde pek çok yeni şeyler öğrenip bunları Avrupa'ya taşıdılar:

Haçlılar şekerkamışını ilk defa Filistin'de görüp tanıdılar. Kısa zamanda şekerkamışı yetiştirmesini ve öz suyunu çıkarmasını öğrendiler. 12. yüzyıldan itibaren Suriye'den gelen şeker ve çeşitli meyveler Batı sofralarını da süsledi. Avrupalılar limon, kayısı, zerdali, kavun, karpuz, susam, darı, pirinç, soğan gibi birçok yiyecek maddesini öğrenmeye ve zaman içinde tadına alıştıkları bu ürünleri gittikçe daha fazla aramaya başladılar. İklim koşullarının elverdiği bazı yiyecek maddelerini kendi ülkelerinde yetiştirmeye uğraştılar.

Avrupa'da önceden de az çok bilinen Doğu'nun şifalı bitkileri Haçlılar vasıtasıyla Batı'da iyice tanındı ve bollaştı. Biber, karanfil, zencefil, tarçın, kimyon ve daha birçok baharat çeşidi artık Avrupalı'ların yemeklerinde vazgeçemeyecekleri bir damak zevki yaratmıştı. 14.yüzyılda yaşayan bir tacirin kitabında 300'ün üstünde baharat çeşidinin Avrupa'ya taşınmakta olduğu kayıtlıdır. "Baharat Yolu" adıyla meşhur olan bu ticaret yolu, baharatın yanı sıra Doğu'nun egzotik kokularını ve boya maddelerini de Avrupa'ya ulaştırmaktaydı.

İpekli ve pamuklu kumaşlar, ipek halılar, kilimler, zarif çanak çömlek, porselen ve cam eşya Avrupa'da giyime ve evlerin döşenişine yenilikler getirdi. İslâm dünyasının dokuma ürünleri kısa zamanda hem Doğu'da yerleşen Haçlılar hem de Avrupalı'lar tarafından kullanılmaya başlandı. Musul şehrinin İtalya'ya ihraç ettiği ve bu ülkede *mussolina* adıyla tanınan kumaş birçok Avrupa diline muslin olarak yerleşti. Aynı şekilde Avrupa pazarlarında Bağdad'dan gelen ipekli kumaşlar *baldachin* ve Dımaşk dokumaları da *damask* adıyla satılmaktaydı. Batılı hanımların pek rağbet ettikleri *taffeta* (tafta) denilen ipekli kumaş da İran'dan geliyordu. Buhara ve Mâverâünnehr'in birçok şehrinden Avrupa'ya ulaşan ipek halılar, seccâdeler, yünlü kilimler, kürkler, doğan kuşları, bakır ve kurşundan yapılmış eşyalar, makas, iğne, bıçak, kılıç, ok ve yaylar dükkânları doldurmakta ve herkesin yaşamına giren mallar olmaktaydı. Suriye ve Mısır'dan gelen sehpalar, divanlar, kandiller, şamdanlar, vazolar, seramik kaplar ve mutfak eşyaları artık Avrupa'nın saraylarını ve evlerini süslemekteydi. Suriye'nin mine kaplamalı, ebrûlu, rengârenk cam eşyaları ise, Avrupa'nın büyük kiliselerinde kullanılmaya başlanan renkli camların (vitray) öncüleri oldular. İslâmî motiflerle süslü camdan veya madenden yapılmış vazolar ve kaplar da Batı pazarlarında satılan lüks eşyalardı. Dımaşk ve Kahire'de işlenen mücevherler, çeşitli takılar ve tuvalet malzemeleri de Avrupa pazarlarına devamlı akmaktaydı. Kumaşların ve boyaların yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe'de kullanılan bazı renk isimleri de Avrupa dillerine gir-

Asil bir Haçlı hanımı ve maiyyeti

Bir Haçlı ailesi akşam yemeğinde

di, *lilac* (leylak), *carmine* veya *crimson* (kırmızı) gibi. Ayrıca Çin'den gelen zarif porselen vazo ve tabaklar, fildişi eşyalar da, yine Yakındoğu üzerinden Batı'ya ulaşmaktaydı.

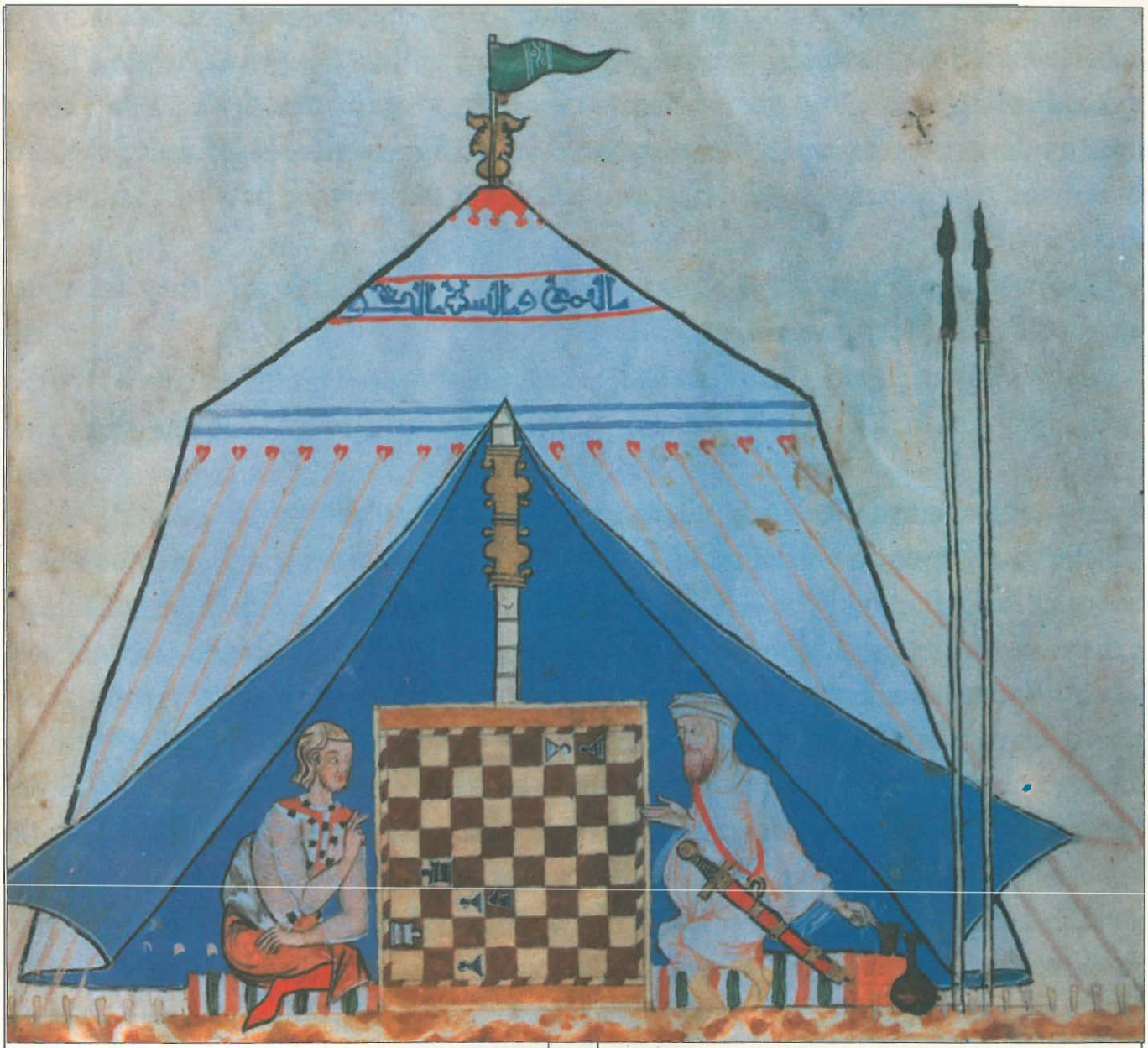
Öte yandan Doğu'da yerleşen Haçlılar zamanla mahallî âdetlere alıştılar; yerli kıyafetler giymeye, mahallî yemekler yemeye başladılar. Aynı zamanda Haçlıların çoğu, asil veya sıradan biri olsun, Yerli Hristiyan kadınlarla evlendiler. Bu evliliklerden doğan çocukların oluşturduğu melez sınıfa "Poulain" ler adı verilmektey-

Müslüman müzik aletlerini kullanan Haçlı müzisyenler

di ve sayıları da gittikçe artmaktaydı. 12. yüzyılın sonlarına doğru artık saf Frank kanından olanların sayısı, hiç şüphesiz melez sınıfından daha az bir rakama düşmüştü.

Ayrıca Haçlılar, bu devirde Batı'ya nazaran daha ileri seviyede olan Doğu'nun tıp bilgisinden yararlandılar ve yerli doktorlara tedavi oldular. Haçlıların tıbbî bilgi açısından ne kadar geri olduğunu, devrin çağdaş Müslüman yazarı Usâme ibn Munkiz'in kaleme aldığı eserinde anlattığı hikâyelerden öğreniyoruz; meselâ Usâme bu konuda şöyle bir hikâye nakleder:"... Frenk hekim halsiz düşmüş verem hastası bir kadını muayene etti ve "Bu kadının başında şeytan var, ona sahip olmuş; saçını kazıyın" dedi. Saçını kazıdılar ve hasta kadın onların normal yemekleriyle sarmısak ve hardal yemeye devam etti. Ama hastalığı iyileşmedi, daha kötü oldu. Bunun üzerine hekim "Şeytan bu kadının başının içine girmiş" dedi. Bir ustura aldı ve kafa derisini haç şeklinde çizdi. Çiziğin ortasından itibaren kafatası kemiği açılıncaya kadar deriyi soydu ve orayı tuzla doldurdu. Kadın hemen oracıkta öldü." Gerçekten de Haçlılar sağlık konusunda Doğu'dan çok şey öğrendiler ve bu bilgileri Avrupa'ya taşıdılar. Pisa asıllı olan Antakyalı Stephanus, 1127 yılında Antakya'da el-Mecûsî'nin önemli bir tıp eserini Lâtinceye tercüme etmiş ve Arapça asıllı bu eser Haçlılar tarafından Avrupa'ya götürülmüştür. 12.yüzyıldan itibaren Avrupa'da cüzzamlı hastaların barınabileceği birçok hastane ve ba-

Bir Haçlı ve bir Müslüman satranç oynuyorlar

kımevinin birdenbire ortaya çıkmasından da, hastaları muntazam bir şekilde bakım ve tedavi altında tutma fikrinin İslâm dünyasından öğrenilip Batı'ya aktarıldığı anlaşılır. Ayrıca, bir zamanlar Romalıların severek kullandıkları fakat Hristiyanların ilgi duymayıp bir kenara attıkları herkese açık Halk Hamamları'nın yeniden Avrupa'ya sokulup kabul ettirilmesi de, hiç şüphesiz Müslümanların etkisiyle olmuştur.

Haçlıların bir kısmı İslâm dünyasıyla özellikle ticarî alandaki temas sonunda Arapça öğrendi. Bu dilden birçok kelime ve terim Avrupa dillerine girip yerleşti. Bugün Batı dillerine ait sözlüklerde A'dan Z'ye kadar bu kelimeleri görmek mümkündür. Fakat Haçlılar yine de Batılı atalarının geleneklerini devam ettirdiler. Yazışmalarda Lâtince kullanılıyordu. 13.yüzyılda hazırlanan kanun mecmu-

Haçlı Seferleri'nin etkisiyle Batılılar artık dünyanın merkezi olarak haritalarında Kudüs'ü gösteriyorlar

ası *Assises de Jèrusalem* ise Fransızca kaleme alınmıştı. Haçlı Seferleri döneminde bu konuyu işleyen pek çok tarih kitabı yazıldı. Avrupa'da tarihî edebiyat gelişti. Arap edebiyatı vasıtasıyla "Kelile ve Dimne", "Binbir Gece Masalları" gibi Doğu'nun çeşitli hikâye ve masalları Avrupa'ya yayıldı. Hatta Doğulu Hristiyanlar arasında ünlü "Yedi Uyuyanlar" anekdotu Batı'da öğrenildi. Hindistan'da Budist rahiplerin dua ederken kullandıkları ve Müslümanların da benimsedikleri "Tesbih" Haçlılar yoluyla Batı'nın katolik kilisesine girdiği gibi, Haçlılar yine Hint asıllı olup Müslümanlardan öğrendikleri "Satranç" oyununu da Batı'ya taşıyıp tanıttılar. Telli bir saz olan "Tambur" ile büyük bir davul olan "Nakkare" de Haçlılar tarafından Avrupa'ya götürüldü; o zamana kadar sadece trampet ve boynuzdan yapılmış borazanın kullanıldığı askerî bandolara bu yeni müzik âletleri de girdi. Yeldeğirmenlerini de Avrupa'ya Haçlılar götürdü; yeldeğirmenleri ilk defa 1180'de Normandia bölgesinde ortaya çıktı. Arapçası *nâûre* olan ve Batı dillerine *noria* şeklinde geçen su çarkları, Haçlı döneminden önce de Avrupa'da kullanılmaktaydı. Ancak Haçlılar Suriye'de özellikle Hama'da kuyulardan su çekme işinde kullanılan bu su çarklarının geliştirilmiş şeklini Batı'ya taşıdılar. Müslüman gemicilerinden deniz pusulasını ilk öğrenen İtalyanlar oldu. Bu pusula muhtemelen suda yüzen bir tahta parçasına bağlanmış mıknatıslandırılmış bir iğne idi; basit ama çok yararlı bir icattı. Ayrıca İtalyan denizciler öğrendikleri Müslümanların usturlap'ı ile, bir dereceye kadar da olsa, enlem-boylamları hesaplamaya başladılar. Avrupa, Doğu'ya yapılan seyahatlerden dönenlerin getirdiği bilgilerle yeni coğrafî görüşe sahip olmaktaydı; o zamana kadar yaşanan dünyanın merkezi kabul ettiği Roma'nın yerine, şimdi çizdiği haritaların ortasına Kudüs'ü koymaktaydı. Aynı zamanda Batı toplumu pek bilmediği ama yavaş yavaş adını duymaya başladığı Uzakdoğu ülkelerine ve denizlerine merak duymaya başlamıştı.

Haçlılar Avrupa'ya askerî alanda da yenilikler getirdiler. O zamana kadar Batı'da mevcut savunma mevkii dörtköşe bir kuleden ibaretti. Haçlılar önce Doğu'da örneklerini gördükleri şekilde kendilerine büyük ve içinde yaşanabilen şatolar inşa ettiler ve bunu Avrupa'ya taşıdılar. Zamanla askerî açıdan çift sur duvarlarının, bu duvarlar üzerine yerleştirilen esas ve yan kulelerin önemini ve sağladığı avantajı anladılar ve bu özelliklere sahip sağlam ve büyük kaleler yaptılar. Böylece büyük kalelerin yapılması, savunma ve kuşatma taktikleri, ziftin kullanılması gibi yenilikler Avrupa'ya aktarıldı. Ayrıca Haçlılar kiliselerin inşasında Doğulu ustalardan öğrendikleri sivri kemer kullanmasını Batı mimarisine soktular. Bunun ilk örnekleri, 1115'de Boulogne'da yapılan Wast ve St.Ulmer kiliselerinde görülür. Aynı dönemde inşa edilen Cluny Manastırı'nda da sivri kemerler kullanılmıştır.

Yukarıda belirtilen örnekleri çoğaltabileceğimiz gibi, başka konularda da uzun listeler oluşturacak şekilde örnekler vermek mümkündür. Ancak bahis konusu edilen örnekler bu hususa açıklık getirecek niteliktedir. Sonuç olarak Haçlılar, Ortaçağ Avrupa'sına Doğu'nun kültürünü taşımakta etkili olmuşlar, bu dönemde ticaret yollarının açtığı imkânla Doğu'nun en uzak köşelerine kadar giden seyyahlar Doğu'nun güzelliğini, zenginliğini, sanat ve ilmini Batı'ya tanıtmakta büyük bir rol oynamışlardır.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione,Emundatione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae, RHC occ.*, IV, s.265-713;Almanca terc. H.Hefele, *Albert von Aachen. Geschichte des ersten Kreuzzuges*, 2 cilt, Jena 1923.

Ambroise, *L'Estoire de la Guerre Sainte*, yay. G.Paris, Paris 1897; İngilizce terc. M.J. Hubert ve J.L. La Monte, *The Crusade of Richard Lion-Heart*, New York 1941.

Anna Komnene, *Aleksias*, yay. ve Fransızca terc. B.Leib, *Anne Comnène.Alexiade. Règne de l'empereur Alexis I Comnène (1081-1118)*, 3 cilt, Paris 1937-45; İngilizce terc. E.R.A. Sewter, *The Alexiad of Anna Comnena*, London 1969.

Anonim Süryani, yay. J.-B. Chabot, *Chronicon (syriacum) ad annum chr. 1203/4 pertinens, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, III, Paris 1918; İngilizce terc. A.S. Tritton, *The first and second crusades from an Anonymous syriac chronicle, Journal of Royal Asiatic Society*, 1933, s.69-101, 273-305.

el-Azîmî, *Târih*, Kara Mustafa Paşa Ktp. No.398; yay. C.Cahen, *La Chronique abrégée d'al-Azîmî, Journal Asiatique*, CCXXX, 1938, s.353-448; yay. ve Türkçe terc. A.Sevim, *Azîmî Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-538=1038/39-1143/44)*, Ankara 1988.

Bréhier,L., *L'Eglise et l'Orient au Moyen Âge: Les Croisades*, Paris 1928.

Cahen, Cl., *La Syrie du Nord à l'Epoque des Croisades et la principauté franque d'Antioche*, Paris 1940.

Dahlmanns, F.J., *al-Malik al-Âdil. Ägypten und der Vordere Orient in den Jahren 589/1193 bis 615/1218*, Grevenbrück 1975.

Demirkent, I., *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146)*, 2 cilt, Ankara 1990, 1994.

Demirkent, I., "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof.Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğumyılı Armağanı*, Dünya Yayınları, İstanbul 1995.

Demirkent, I., "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, XIV, İstanbul 1996.*

Ebu'l-Ferec (Barhebraeus), yay. P.Bedyan, *Chronicon Syriacum*, Paris 1890; Türkçe terc.Ö.R.Doğrul, *Abû'l Farac Tarihi*, 2 cilt, Ankara 1945-50.

Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Târihü'l-Beşer*, 4 cilt, Kahire h.1325.

Ebû Şâme, *Kitâb er-Ravzateyn fî Ahbâr ed-Devleteyn en-Nurîye ve's-Salâhîye*, Kahire h.1287-88.

Edbury, P.W., *The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-1374*, Cambridge 1991.

Erdmann, C., *Die Entstehung des Kreuzsgedankens*, Stuttgart 1935.

Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium, RHC occ.*, III, s.311-485; İngilizce terc. R.Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969.

Gebhardt, *Handbuch der Deutschen Geschichte,* I.cilt, Stuttgart 1981[9].

Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum, yay. ve İngilizce terc. R.Hill, *The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem,* Oxford 1979[3].

Gottschalk, H.L., *al-Malik al-Kâmil von Egypten und seine Zeit,* Wiesbaden 1958.

Grousset, R., *Histoire des Croisades et du royaume Franc de Jérusalem, 3 cilt,* Paris 1934-36.

Hagenmeyer, H., *Chronologie de la Première Croisade,* Paris 1902.

Hagenmeyer, H., *Die Kreuzzugsbriefe,* Innsbruck 1902.

Heller, W.F., *Geschichte der Kreuzzüge nach dem heiligen Lande,* 3 cilt, Frankenthal 1784.

Heyd, W., *Histoire du commerce du Levant au Moyen-Âge,* Türkçe terc. E.Z.Karal, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi,* I, Ankara 1975.

Humphreys, R.S., *From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus 1193-1260,* New York 1977.

İbn el Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min tarih Haleb,* yay. S.Dahhân, 3 cilt, Dımaşk 1951-68.

İbn el-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih,* yay. C.J.Tornberg, 14 cilt, Leyden-Upsala 1851-76; Beyrut baskısı, 13 cilt, 1966-67, Türkçe terc. A.Özaydın, *İbnü'l-Esîr el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi,* X. ve XI. cilt, İstanbul 1987.

İbn el-Esîr, *et-Târihü'l-Bâhir fi'd-Devleti'l-Atabekîye bi'l-Mavsıl,* yay. A.Tulaymat, Kahire 1963.

İbn el Kalânisî, *Zeyl Târih Dımaşk,* yay. H.F.Amedroz, Beyrut 1908; İngilizce terc. (kısmen) H.A.R. Gibb, *The Damascus Chronicle of the Crusades,* London 1932.

İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kurûb fî Ahbâr Benî Eyyûb,* yay. C.Şeyyâl, Kahire 1953-72.

İbn Şeddâd, *Sîret el-Melik ez-Zâhir Baybars,* (yazma, 2 cilt) Edirne Selimiye Kütüphanesi No.1507; yay. A.Hutait, *Die Geschichte des Sultans Baibars,* Wiesbaden 1983.

Kinnamos, Ioannes, *Epitome Historiarum,* yay. Meinecke, *Corpus Bonnense,* 1836.

Kugler, .B, *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges,* Stuttgart 1866.

Lane-Poole, S., *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem,* London 1985[2].

La Monte, J.L., *Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem, 1100 to 1291,* New York 1970[2].

Lilie, R.-J., *Byzanz und die Kreuzfahrerstaaten,* München 1981.

Mayer, H.E., *Bibliographie zur Geschichte der Kreuzzüge,* Hannover 1965[2].

Michaud, J.F., *Histoire des Croisades,* 5 cilt, Paris 1817-22.

Monumenta Germaniae Historica, yay. G.H.Pertz, T.Mommsen ve diğerleri, Hannover 1826 vdd.

Munro, D.C., *The Kingdom of the Crusaders,* Washington 1966[2].

Möhring, H., Saladin und der Dritte Kreuzzug, Wiesbaden 1980.

Neubauer, A. ve Stern, M., *Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland,* 2 cilt, Berlin 1892.

Nicol, D.M., *Byzantium and Venice. A Study in Diplomatic and Cultural Relations,* Cambridge 1988.

Nicolò Barbaro, *Diary of the Siege of Constantinople 1453,* İngilizce terc. J.R.Jones, New York 1969.

Niketas Khoniates, *Historia,* yay. Bekker, *Corpus Bonnense,* Bonn 1835; Almanca terc. F.Grabler, *Die Krone der Komnenen. Die Regierungszeit der Kaiser Joannes und Manuel Komnenos (1118-1180),* Graz 1958; Türkçe terc.F.Işıltan, *Niketas Khoniates. Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri),* Ankara 1995.

Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem,* yay. H.Waquet, Paris 1949.

Ordericus Vitalis, *Historia ecclesiastica,* yay. A.Prevost ve L.Delisle, *Société de I' Histoire de France,* 5 cilt, Paris 1838-55; yay. ve İngilizce terc. M.Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis,* 6 cilt, Oxford 1980.

Ostrogorsky, G., *Geschichte des byzantinischen Staates,* München 1963[3]; Türkçe terc. F. Işıltan, *Bizans Devleti Tarihi,* Ankara 1980.

Otto von Freising, *Gesta Friderici Imperatoris,* yay. Simson, MGH, 1912; İngilizce terc. C.C. Mierow, *The Deeds of Frederick Barbarossa,* New York 1953; Almanca terc. A.Schmidt ve F.J. Schmale, *Die Taten Friedrichs oder richtiger Cronica,* Darmstadt 1986.

Prawer, J,, *The Latin Kingdom of Jerusalem. European Colonialism in the Middle Ages,* London 1972.

Raimundus Aguilers, *Historia Francorum qui Ceperunt Iherusalem, RHC occ.,* III, s.231-309; İngilizce terc. J.G. Hill ve L.L.Hill, *Raymond d'Aguilers,* Philadelphia 1968.

Recueil des Historiens des Croisades, yay. Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris 1841-1906.

Recueil des Historiens des Gaules et de la France, yay. M.Bouquet ve diğerleri, 24 cilt, Paris 1738-1904.

Rey, E., *Les Colonies franques en Syrie aux XII*[me] *et XIII*[me] *siècles,* Paris 1883.

Riley-Smith, J., *The Crusades,* London 1987.

Riley-Smith, J., *The first Crusade and the idea of Crusading,* London 1986.

Robert de Clari, *La Conquéte de Constantinople,* yay. P.Lauer, Paris 1924; Türkçe terc. B.Akyavaş, *İstanbul'un Zaptı (1204),* Ankara 1994.

Robinson, I.S., *The Papacy 1073-1198,* Cambridge 1990.

Röhricht, R., *Geschichte des Königreichs Jerusalem 1100-1291,* Innsbruck 1898.

Runciman, St., *A History of the Crusades,* 3 cilt, London 1951-54; Türkçe terc.F.Işıltan, *Haçlı Seferleri Tarihi,* 3 cilt, Ankara 1986-87.

Setton, K., *A History of the Crusades,* 6 cilt, Wiskonsin 1955-89.

Sıbt b. el-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân,* yazma, Topkapı Sarayı III. Ahmed Ktp. 2907/13 B.

Siberry, E., *Criticism of Crusading 1095-1274,* Oxford 1985.

Smail, R.C., *Crusading Warfare 1097-1193,* Cambridge 1956.

Stevenson, W.B., *The Crusaders in the East,* Cambridge 1907.

Süryani Mikhail, *Khronik,* yay. ve Fransızca terc. J.-B. Chabot, *Chronique de Michele Syrien, patriarche jacobite d'Antioche (1166-99),* 4 cilt, Paris 1899-1924; Türkçe terc. H.Andreasyan, *Süryanî Keşiş Mihailin Vekayinâmesi,* (henüz yayınlanmadı).

Sybel, H. von, *Geschichte des ersten Kreuzzuges,* Leipzig 1881[2].

Tudebotus, *Historia peregrinorum euntium Jerusolymam ad liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum, RHC occ.,* III, s.165-229; İngilizce terc. J.G.Hill ve L.L. Hill, *Peter Tudebode,* Philadelphia 1974.

Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye, siyâsi tarih. Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318),* İstanbul 1971.

Urfa'lı Mateos, *Vekayiname,* yay. ve Fransızca terc. E.Dulaurier, *Chronique de Matthieu d'Edesse,* Paris 1858; Türkçe terc. H.Andreasyan, *Urfalı Mateos Vekayinâmesi (952-1136) ve papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* Ankara 1962.

Usâme b. Munkiz, *Kitâbü'l-İtibâr,* yay. P.K.Hitti, Princeton 1930; Almanca terc. G.Rotter, *Ein Leben im Kampf gegen Kreuzritterheere,* Tübingen ve Basel 1978; Türkçe terc. Y.Z.Cömert, *Üsâme İbn Münkız. Ibretler Kitabı,* İstanbul 1992.

Villehardouin, G.de, *La Conquéte de Constantinople,* yay. Faral, 2 cilt, Paris 1938-39; İngilizce terc. M.R.B. Shaw, *The Conquest of Constantinople,* New York 1963.

Wilken F., *Geschichte der Kreuzzüge,* 7 cilt, Leipzig 1807-32.

Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum, RHC occ.,* I, s.1 vdd.; Almanca terc. E. ve R. Kausler, *Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem,* Stuttgart 1844[2]; İngilizce terc. A.Babcock ve A.C.Krey, *A History of Deeds Done Beyond the Sea by William Archbishop of Tyre,* New York 1943.

İLAHİYAT FAKÜLTESİ

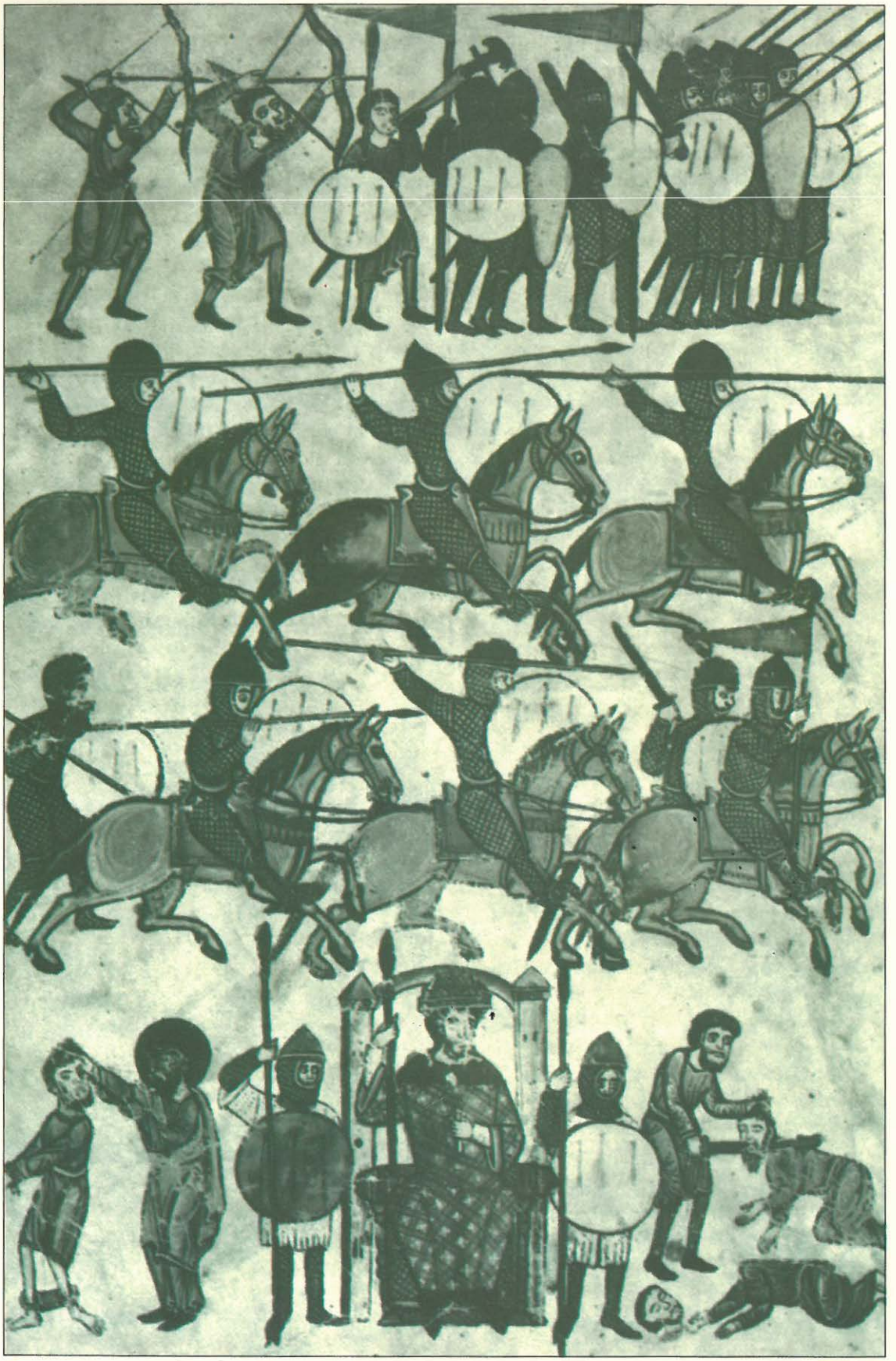
Papa II.Urbanus, Clermont'da Halk'a Haçlı Seferi Çağrısı Yapıyor

Haçlı Seferi'ne Katılan Bir Hacı Adayı

Haçlı Seferi'ne Katılan Atlı Birlikler

Haçlı Seferi'ne Katılan Yaya ve Atlı Askerlerin Giyim ve Silâhları

Birinci Haçlı Seferi Liderleri: (soldan sağa) Godefroi de Bouillon, Raymond de St.-Gilles, Bohemund ve Tankred

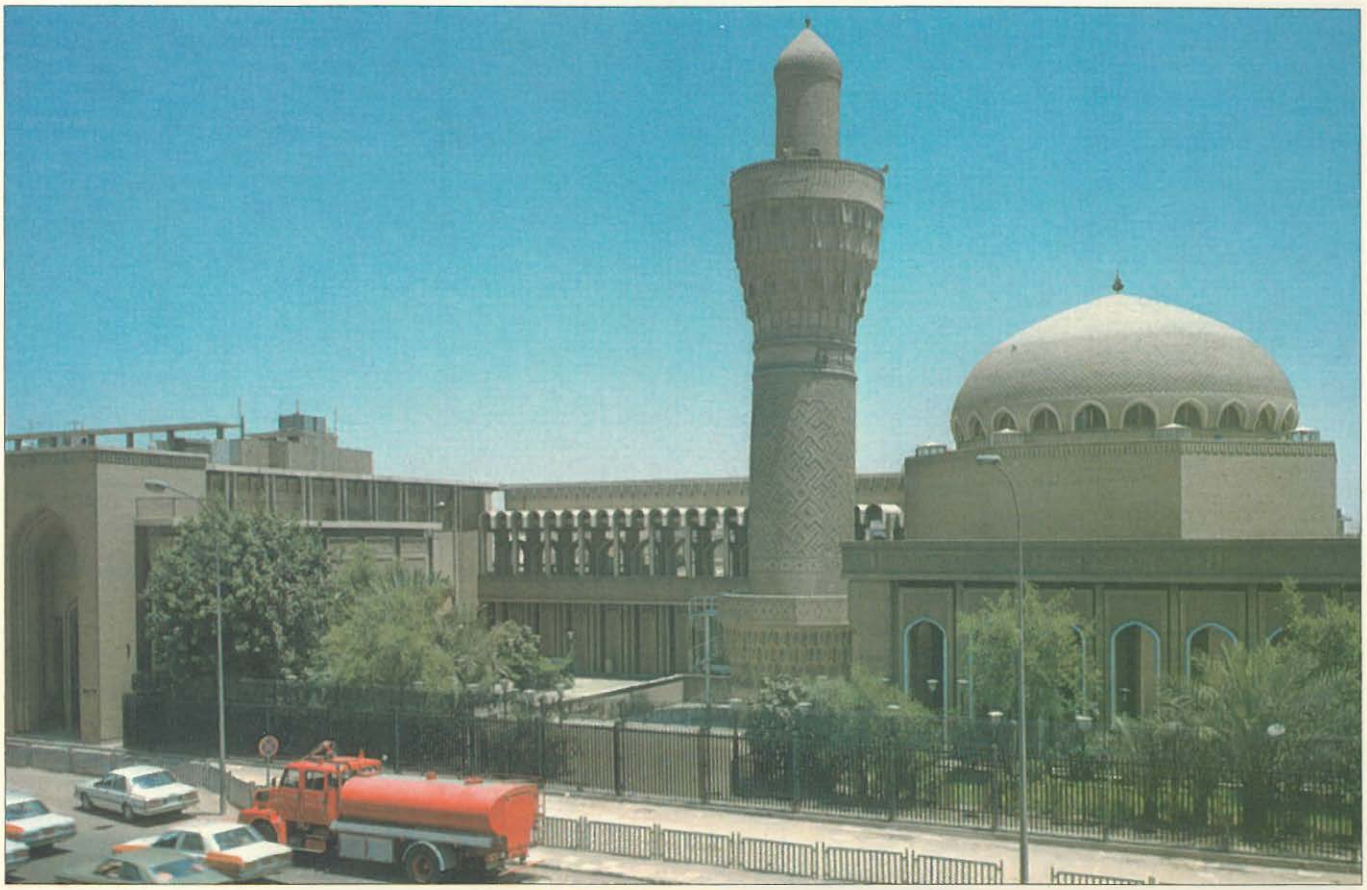

Sultan I.Kılıç Arslan'ın, İznik'i Kuşatan Birinci Haçlı Seferi Orduları ile Savaşı

Haçlı Seferi'ne Katılan Yaya Askerler

Bağdad'da Halife Camii

Samarra'da Bulunan Bir Seramik Tabak

Ayasofya

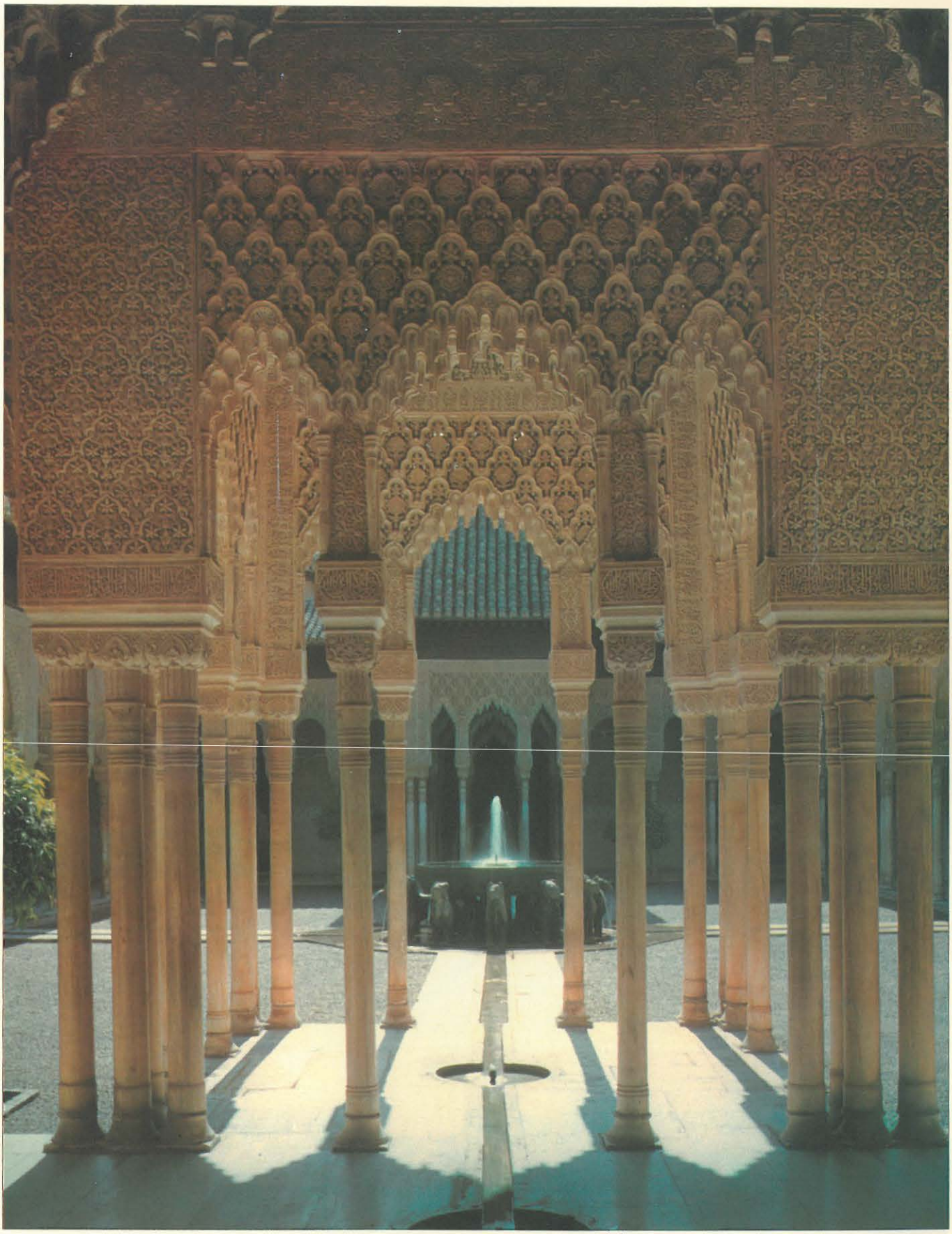
İstanbul Şehir Surlarından Görünüşler

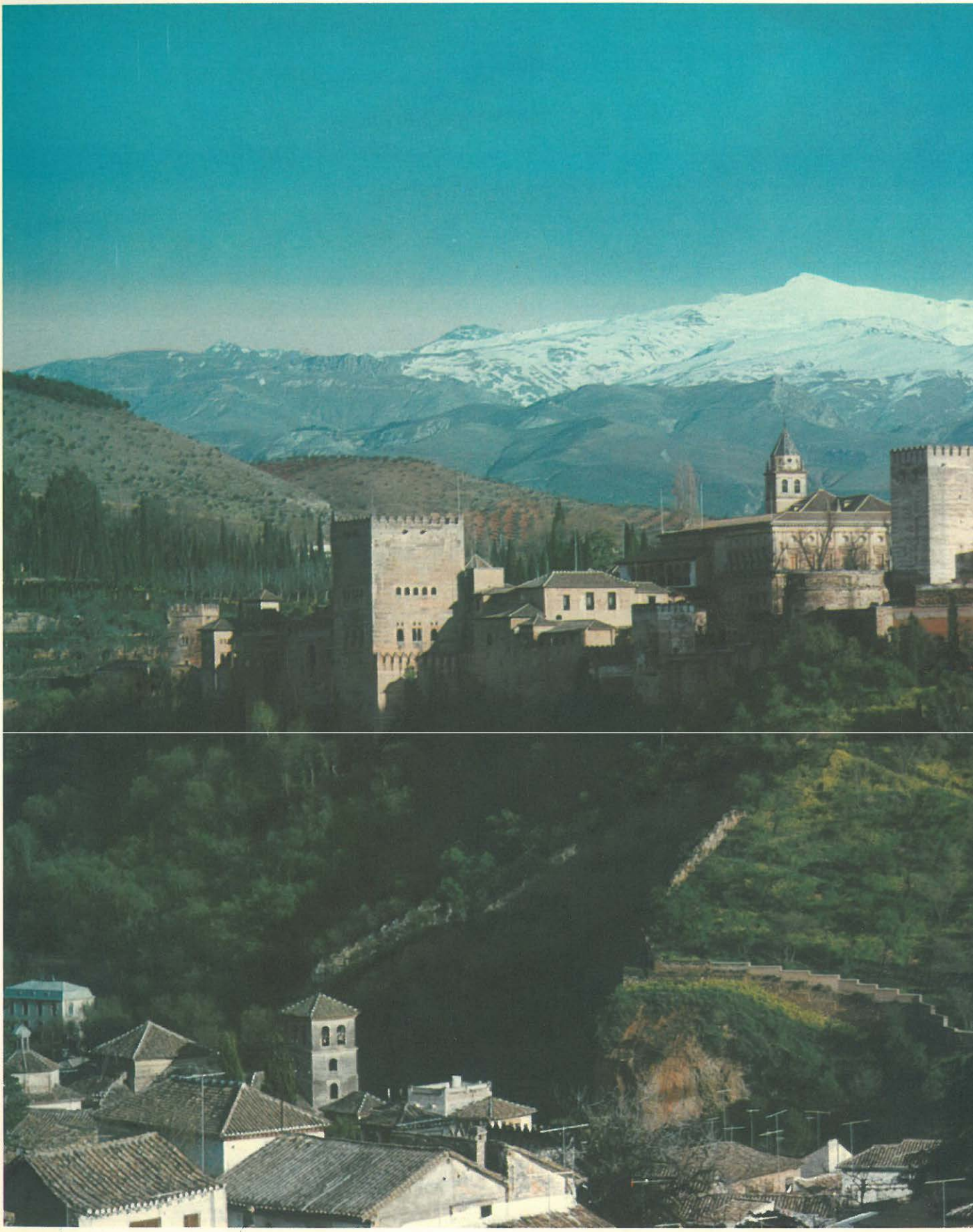
Samsat Kurtarma Kazısında Bulunan Bir Haçlı Şövalyesi Röliyefi (Sn. Prof. Dr. Nimet Özgüç tarafından verilmiştir)

Bamberg'deki Kilisede Alman Kralı III.Konrad'ın Mezarı

Elhamra Sarayı'nda Arslanlı Avlu

Elhamra Sarayı

Elhamra Sarayı'nda Hamam Salonu

GENEL DİZİN

Abaka, İlhanlı Moğol hükümdarı 232, 235, 241, 243, 244, 246

Abbâsî, Abbâsîler 86, 122, 129, 224, 231

Adana 37, 82, 84, 232

Adele 9, 27

Adhemar, Le Puy piskoposu 9, 25, 26, 35, 42, 44-46, 53, 59, 82, 89

el-Adid, Fatımî halifesi 129

el-Adil bk. Melik el-Adil

el-Adiliye 189, 190

Adriyatik 21, 23, 26, 27, 63

Afâmîye 117, 118, 120, 241

Afrika 132, 239, 241, 250, 270, 275

Ager Sanguinis bk. Kanlı Meydan Savaşı

Agnes, Kudüs kraliçesi 78, 118, 124, 130, 131, 134

Ahlat 205

Aigues-Mortes Limanı 238

Aimery de Limoges, Antakya patriği 89, 117, 118, 120, 124

Akabe bk. Ayla

Akabe Körfezi 132

Akdeniz 2, 43, 70, 82, 109, 110, 181, 187, 188, 191, 195, 226, 236, 244, 257, 261-263, 267-270, 275

Akgöl Ovası 71

Akkâ 49, 91, 92, 97, 107, 110, 111, 115, 122, 135, 137, 141, 145-149, 152, 153, 155-158, 160-165, 169, 185, 187, 188, 192, 195, 196, 198, 201, 202, 204, 205, 207-209, 211, 218-222, 226, 228, 232, 233, 235, 239, 241-246, 248-255, 257, 266, 280

Akkar 239

Aksungur (Kasımüddevle) 78

Aksungur el-Porsukî 77, 78, 86, 94

Aksukhos, Bizans başkumandanı 105

Akşehir (Philomelion) 34, 36, 71, 151

Aktay, hâcib 229

Alâeddin I. Keykubad, Türkiye Selçuklu hükümdarı 195, 206

Alanya 195

Alaşehir 106, 151

Albert, Antakya patriği 211

Albi, Albililer 183, 184

Aleksandrus III., papa 131

Aleksios I. Komnenos, Bizans imparatoru 2, 3, 10, 15, 16, 21-27, 32, 33, 41, 43, 49, 56, 62-64, 81, 85, 98, 106, 180

Aleksios II. Komnenos, Bizans imparatoru 124

Aleksios III. Angelos, Bizans imparatoru 168, 173, 180

Aleksios IV. Angelos, Bizans imparatoru 168, 170, 172-174

Aleksios V. Murtzuphlos 174, 176

Aleksios Komnenos, I.Andronikos'un torunu 180

Aleksios, Korfu dükü 84

Ali ibn Vefa, Haşhâşî reisi 117

Alice, II.Bohemund'un hanımı 88, 95, 96, 123

Alice, Fransa kralı Philippe II.'in kızkardeşi 155

Alice, Antakya prinkepsi III.Bohemund'un gelini 166

Alice, Kıbrıs kralı I.Hugue'ün hanımı 187, 196, 204, 208, 209

Almanya, Almanlar 11, 16-18, 20, 62, 63, 67, 71, 103-108, 110-112, 115, 117, 134, 149-153, 157, 161, 163, 164, 167, 170, 185, 189, 191, 196, 200, 204, 221, 241, 252, 257, 264, 272

Alp Dağları 26, 155

Alphonse de Poitiers, Fransa kralı IX.Louis'nin kardeşi 213, 214, 235

Alphonse-Jourdain, Raymond de St.-Gilles'in oğlu 26, 100

Altınova 18

Altun Ordu 231, 232

Amadeus de Savoyen, Fransa kralı VII.Louis'nin dayısı 108, 109

Amalfi 23, 93, 279
Amanos Dağları 232
Amasya 63, 64, 71
Amaury I., Kudüs kralı 97, 124, 126-129
Amaury, Kıbrıs kralı II.Henri'nin kardeşi 252, 254, 256
Amaury, Kudüs patriği 130
Amaury de Lusignan, *konnetabl,* Kıbrıs ve Kudüs kralı 130, 163, 164, 166, 185, 199
Amiens 11
Anadolu 2, 3, 8, 12, 15, 21, 23, 25, 27, 29, 34, 36, 41, 43, 60-65, 70, 82, 104, 106, 109, 118, 131, 151, 166, 180, 181, 187, 195, 205, 206, 209, 210, 231, 243, 254, 261-263, 268-270, 277
Anazarba (bugün, Dilekkale) 88, 122
Anbar 224
Ancona Limanı 270
Andreas II., Macar kralı 185, 187
Andronikos I. Komnenos, Bizans imparatoru 156, 180
Andronikos II., Bizans imparatoru 254, 262
Andronikos III., Bizans imparatoru 262
Andronikos Komnenos, imparator Manuel'in ağabeyi 128
Andros 180
Ankara 36, 65, 66, 69, 70, 71
Anna Komnene 10, 15, 16, 23, 24, 26, 84
Anse 61
Anselm de Buis, Milano başpiskoposu 62
Antakya 2, 3, 34, 37-43, 45-47, 49, 56, 63, 64, 70-73, 75, 76, 78, 79, 81-97, 99, 100, 104, 109-111, 116-120, 122-124, 126, 128, 132, 141, 142, 146, 152, 163, 164, 166, 187, 195, 199, 204, 209, 211, 221, 225, 226, 231, 233, 234, 239-241, 246, 277, 282
Antalya 106-109, 181, 263, 264
Anti-Toroslar 37
Apulia 27, 85
Aquitania 62, 71, 155
Arabistan 132
Aragon 244, 249, 270
Argun, İlhanlı Moğol hükümdarı 246, 259
Arka 47, 49, 97
Armeniakon 84
Arnoul, Kudüs patriği 59, 81, 89
Arsuf 49, 91, 158, 160, 232
Artah 83, 126
Arthur, İngiltere kralı Richard'ın yeğeni 167
Artuklu-Artuklular 46, 65, 75-79, 83, 87, 93, 126
Asârib 89, 94
Asi Nehri 104, 117
Askalan 94, 119, 125, 128-130, 141, 145, 161, 207-209
Asya 205, 210, 224, 228, 229, 276, 278
Aşağı Lorraine 9, 21
Aşdod 92
Aşmûn-Tannah 190, 212
Aştera 137
Athlit 243, 256
Avignon 278
Avlona 23
Avrupa 1, 2, 4-6, 8, 10, 15, 18, 20, 29, 33, 49, 56, 61, 62, 84, 91, 95, 101, 103, 128-131, 142, 145, 147, 149, 152, 154, 166-168, 179, 180, 183, 185, 187, 191, 195, 206, 207, 210, 211, 220, 224, 242-244, 246, 248, 249, 252, 254, 257, 258, 261-264, 267-270, 275, 277-280, 282, 283, 285
Avusturya 115, 153, 157, 185, 187
Ayasofya 15, 123, 173, 176, 177, 180, 183, 222
Ayaş 65
Aybek, Memlûk hükümdarı 219, 221, 226
Aydın 261
Aydib 132
Ayla (Akabe) 91, 132
Ayn Câlût 226, 228-230
Ayntâb 118
Azâz 78, 88, 94
el-Aziz, Mısır Eyyûbî hükümdarı 166
el-Aziz, Haleb Eyyûbî hükümdarı 206
el-Aziz, en-Nâsır Yusuf'un oğlu 224
Aziz Antonius Kapısı, Akkâ'da 252, 254
Aziz Antonius Kulesi, Akkâ'da 252
Aziz Andreas 45
Aziz Kosmas ve Damianos 24, 177

Aziz Laurentius 177
Aziz Lukas 15
Aziz Nicolaus Kulesi, Akkâ'da 252, 254
Aziz Stephanus 187
Aziz Yuhannes 177
Aziz Yakub 177

Baalbek 228
Bâbeyn 127
Bagras 117, 141, 164, 234
Bagrat 37
Bağdad 63, 117, 129, 131, 190, 224-226, 231, 259, 280
Bahressagîr 193, 214, 216
Bakas-Şukr 141
Balian d'Ibelin, Nablus hâkimi 139, 141, 144
Balian d'Ibelin, Beyrut hâkimi 209
Balian d'Ibelin, Kudüs *bailli*'si 242
Balkan Yarımadası, Balkanlar 3, 62, 150, 210, 262, 263, 268, 269
Balıkesir 107,151
Baltık 257
Banyas 95, 97, 190
Barac, Süryâni doktor 124
el-Bâre 83
Bari 3, 21
Barsbay, Memlûk hükümdarı 268
Bartholomé Embriaco 246
Batu, Moğol prensi 220
Baudouin de Boulogne, Urfa kontu ve Kudüs kralı 9, 21-23, 37, 38, 73, 75, 76, 81, 86, 89- 91, 98
Baudouin du Bourg, Urfa kontu ve Kudüs kralı 75-77, 82-83, 85-88, 91-96, 146
Baudouin III., Kudüs kralı 97, 111-112, 118, 119, 122-124
Baudouin IV., Kudüs kralı 124, 129-132. 134
Baudouin V., Kudüs kralı 60, 129, 132, 134, 135
Baudouin, Lâtin imparatoru 169, 179
Baudouin II., Lâtin imparatoru 222
Baudouin d'Ibelin 130
Baudouin d'Ibelin 245
Bavyera, Bavyeralı 20, 62, 71, 72, 192
Baybars, Memlûk hükümdarı 207, 208, 214, 216, 219, 222, 226, 228-235, 239-244, 250, 251
Bayçu, Moğol kumandanı 210, 224
Baydar, Moğol kumandanı 228
Beatrice, II.Joscelin'in hanımı 78, 81, 118
Beaufort 207, 232, 233
Bedreddin Bektaş el-Fahrî 250
Belek, Artuklu beyi 65, 66, 76, 77, 93
Belgrad 12-14, 62
Belvoir 131, 141
Benedictus, Urfa piskoposu 83
Benû Ammâr 47, 97, 98
Berengaria, Navarra kralının kızı 155, 156
Bergama 107
Berka Çölü 131
Berke, Altun Ordu hanı 231
Berkyaruk, Büyük Selçuklu hükümdarı 41
Bernard de Clairvaux 101-103, 105, 110
Bernard de Valence, Antakya Lâtin patriği 76, 82, 88, 93
Bertha von Sulzbach (Irene), Bizans imparatoriçesi 105, 123
Bertrand, Alphonse-Jourdain'in oğlu 100
Bertrand de St.-Gilles, Trablus kontu 26, 98-100
Bethlehem 49, 90, 190, 201
Beyrut 49, 91, 124, 134, 141,148, 160, 164, 166, 199, 204, 209, 211, 242, 244, 256
Beysân 187
Beziers 183
Bilbays 126-128
Birecik 76, 118
Bizâa 89
Bizans 1-4, 8-10, 12-14, 18, 21-24, 26, 27, 29, 30, 33, 34, 37, 38, 41, 43, 56, 62, 66, 67, 70, 71, 78, 81-85, 88, 89, 96, 98, 100, 103-107, 109, 115, 118-120, 122-124, 126, 128, 131, 150 ,151, 156, 166, 168, 170, 172-174, 176, 177, 180, 181, 195, 209, 218, 222, 224, 226, 236, 242, 244, 254, 261-263, 269, 277

Blakhernae 15, 22, 63, 177
Blanche, Fransa ana kraliçesi 211
Blois 27, 148, 153, 169
Boğaziçi 3, 25-27
Bohemund, Antakya prinkepsi 3, 9, 23, 24, 26, 27, 29, 33, 34, 37-39, 41, 42, 46, 47, 56, 64, 75, 81-86, 89, 90, 180
Bohemund II., Antakya prinkepsi 78, 88, 93, 95
Bohemund III., Antakya prinkepsi 124, 126, 132, 142, 146, 163, 164, 166
Bohemund V., Antakya prinkepsi 195, 199, 204, 209, 221, 222
Bohemund VI., Antakya prinkepsi 221, 222, 225, 226, 231, 233, 240, 241
Bohemund, III.Bohemund'un oğlu, Trablus kontu 166
Bohemya 104, 269
Bologna 167
Boniface de Montferrat 169, 170, 172, 179, 180
Botrun 248
Bouillon 22
Boulogne 9, 21, 285
Bourbon 109
Bourgounde 103
Boyalıca 18
Bozan, Selçuklu emîri 37
Bretagne 207, 216, 238
Brindisi 157, 185, 196, 198, 202
Buda 269
Buhara 220, 280
Bukayye Vadisi 47, 239, 246
Buldacı, Türk beyi 30
Bulgar çarlığı 180
Bundukdâr, Memlûk emîri 230
Bursa 262
Burzey 141
Büyük Selçuklular 3, 5, 41, 65, 76, 86

Cangara, Memlûk kumandanı 265
Capua 196
Carcassonne 184
Cebayl 128, 141, 243, 248
Cebele 141
Celâleddin, Hârezmşah hükümdarı 190, 200, 205, 206
Celîle bk. Galilaea
Cenâhüddevle, Hımıs emîri 39, 86
Cenevre 264
Cengiz Han 205, 209, 220, 224
Cenova, Ceneviz 33, 39, 53, 91, 98, 146, 148, 155, 157, 169, 185, 189, 204, 207, 211, 213, 218, 221, 222, 233, 235, 241, 246, 258, 261, 264, 269, 270, 279
el-Cezr 94
Ceyhan 104
Champagne 9, 11, 102, 148, 153, 169,
Charles d'Anjou, Fransa kralı IX.Louis'nin kardeşi 226, 235, 236, 238, 239, 241, 242, 244
Château Neuf 141
Cidde 132
Cihanbeyli 70
Citeaux 184
Clairvaux 101
Clemens III., papa 145
Clemens IV., papa 235
Clemens V., papa 258
Clermont 4, 5, 7-9, 11, 183
Cluny 2, 6, 285
Coelestinus III., papa 168
Constance, Fransa kralı I.Philippe'in kızı 85
Constance, II.Bohemund'un kızı 88, 89, 96, 118, 119, 123, 124
Constance, Sicilya kraliçesi 167
Coucy 216
Cristobal Colombus bk. Kristof Kolomb

Çağatay, Cengiz Han'ın oğlu 224
Çanakkale Boğazı 105, 151, 262,
Çankırı 66, 69
Çiçek Kapısı, Kudüs'de 50, 54

Çin 205, 210, 224, 278, 281
Çökürmüş, Musul valisi 75, 83
Çukurova (Kilikya) 37, 81, 82, 84, 85, 88, 90, 96, 118-120, 122, 126, 152, 163, 166, 187, 195, 209, 210, 221, 225, 232, 243, 261

Daimbert, Kudüs patriği 81, 89, 90
Dalmaçya 26, 171
Danimarka 148, 173
Danişmendliler, Danişmendli Beyliği 29, 34, 37, 64, 66, 70, 75, 78, 82, 83, 88, 90, 122
Darbsak 141
Daron 161
David Komnenos, I.Andronikos'un torunu 180
Davud Kulesi 55, 207
Decervion 107
Denizli 106-108, 151
Devol 85
Dımaşk 34, 39, 45, 87, 88, 92, 95-97, 99, 104, 111-113, 115, 117-120, 127, 129, 131, 135, 145, 163, 189, 200, 201, 205-208, 220, 221, 224, 226, 229, 230, 241, 243, 244, 249, 250, 252, 259, 280
Dırgâm, Fatımî veziri 126
Dicle 131, 190
Dijon 269
Dimetoka 262
Dimyat 188-194, 212-216, 218, 238
Diyarbakır 126
Doğuş Kilisesi 90
Dokuz Hatun, Hulagu'nun hanımı 224
Dominiken 278
Dorylaion bk. Eskişehir
Draç (Dyrrhakhion) 21, 23, 24, 26, 85, 173
Dragos Suyu 3
Drakon 17, 18, 29
Dreux 148
Dukak, Dımaşk Selçuklu meliki 39, 45
Dübeys ibn Sadaka 94
Dülük 78, 118
Dyrrhakhion bk. Draç

Ebu'l-Hasan, Trablus emîri 47
Ebu Saîd, İlhanlı Moğol hükümdarı 260
Ecri 169
Edirne 15, 105, 262
Edremit 262
Edremit Körfezi 261
Edward I., İngiltere kralı 241, 242, 249, 257
Efdal, Salaheddin'in oğlu 135, 139
el-Efdal, Fatımî veziri 49, 50
Efes 107
Ege 2, 43, 62, 261-263, 268
Elbistan 83, 243
Elcezire 130, 131, 156, 205, 206, 210, 214, 219, 224
Eleanore d'Aquitaine, Fransa kraliçesi daha sonra İngiltere kraliçesi 106, 109-111, 154, 155
Elhamra 270, 272, 276
Emich, Leisingen kontu 20
Emîr Gazi, Danişmendli beyi 78, 88
Enrico Dandolo, Venedik *doge*'u 169-174, 177, 179
Epiros 180
Ereğli (Heraklea, Reclei) 34, 36, 37, 71, 72
Ereğli Irmağı 71
Ermenek (Germanikopolis) 71, 231
Erzincan 206, 210
Eskişehir (Dorylaion) 34-36, 104, 106, 262
Eschiva, Trablus kontu III.Raymond'un hanımı 137
el-Eşref, Haleb Eyyûbî hükümdarı 190, 198, 205, 206
el-Eşref Halil, Memlûk hükümdarı 250, 252, 254, 256, 259, 260
el-Eşref Şaban, Memlûk hükümdarı 265
Etienne, Sancerre kontu 148
Etienne de Blois, Champagne kontu 9, 27, 34, 40, 41, 43, 62, 63
Euboea 180
Eugenius III., papa 101
Eugenius IV., papa 269
Eustache III., Boulogne kontu 9, 21
Eustache Garnier, Kaysâriye ve Sayda hâkimi 76

Eyyûbî, Eyyûbîler 163, 164, 166, 189, 195, 205, 206, 208, 218, 219, 224, 226, 230, 231

Eyüp 24

Fahreddin, vezir 200, 212, 214, 216

Famagusta (Magosa) 200, 263

Fariskar 190, 192, 219

Fatih William, İngiltere kralı 27

Fatımî, Fatımîler 40, 43, 45, 49, 50, 56, 86, 89, 91, 98, 125, 126, 128, 129

Ferdinand III., Kastilya kralı 270

Fırat 37, 75, 76, 244

Filibe 15, 105

Filistin 45, 56, 70, 89, 90, 91, 94, 107, 111, 115, 127-132, 145, 149, 153, 155, 157, 161, 166, 168-170, 180, 181, 185, 187, 190, 192, 201, 207, 208, 211, 219, 228, 235, 242, 250, 268, 277, 280

Firuz 41, 42

Flandre, Flaman 9, 27, 50, 55, 89, 102, 103, 106, 109, 145, 148, 154, 169, 177, 179, 238

Floransa 280

Foulque d'Anjou, Kudüs kralı 88, 95-97, 99, 100

Foulque de Neuilly 168, 169

Fransa, Fransızlar 6, 9, 11, 12, 16, 21, 23, 26, 27, 29, 34, 35, 49, 56, 61-63, 70, 71, 85, 88, 100, 101, 104, 106-109, 111, 112, 117, 130, 134, 145, 153-158, 160, 166, 167-169, 174, 177,183-185, 189, 191, 207, 210, 211, 213, 218-221, 235, 238, 244, 246, 257, 258, 260, 261, 263, 264

Fransisken 278

Friedrich Barbarossa, Alman imparatoru 103, 145, 149-153, 157, 161, 166, 180

Friedrich II., Friedrich Barbarossa'nın oğlu 150, 152, 153

Friedrich II., Almanya ve Sicilya imparatoru 189, 191-193, 195-202, 204, 206-208, 211, 235

Fustât 219

Gab Bataklığı 117

Gabriel, Malatya Ermeni hâkimi 29, 75, 76, 82

Galata 173

Galeran, Beyrut piskoposu 211

Galeran du Puiset 76

Galilaea (Celîle) 76, 82, 89-91, 112, 138, 164, 190, 201, 228

Gautier, Kaysâriye hâkimi 134

Gazan, İlhanlı Moğol hükümdarı 259, 260

Gazze 141, 207, 208, 210, 228, 230, 243

Gelibolu 180, 262

Gemlik (Kios) 32

Geoffroi, keşiş 76

Geoffroi de Rancon 108, 109

Geoffroi de Sargines 235

Geoffroi de Villehardouin 169, 173, 174

Gérard de Ridford, Templier tarikati üstadı 135, 138

Gerger 76, 77

Gıyâseddin II. Keyhüsrev 206, 209, 210, 225

Gilbert de Tournai 55

Giovanni Lotario bk. Innocentius III.

Girit 155, 180

Girne (Kyrenia) 267

Gize 127

Godefroi de Bouillon, Aşağı Lorraine dükü 9, 21-24, 26, 29, 32, 37, 53-55, 59, 75, 81, 89, 90, 108, 109, 141, 180

Gonatas Kulesi, İznik'de 32

Gottschalk 11, 18, 20

Gökbörü, kumandan 135, 156

Göksu 152

Gölpazarı 65

Granada 270, 273, 276

Gregorius VII., papa 2, 167

Gregorius VIII., papa 145

Gregorius IX., papa 198, 204, 206

Gregorius X., papa 242

Guillaume, Templier tarikati üstadı 250

Guillaume II., Nevers kontu 62, 70

Guillaume II., Sicilya kralı 145, 154, 155

Guillaume IX., Aquitania dükü 62, 71

Guillaume de Montferrat, Yafa ve Askalan hâkimi 129

Guy de Lusignan, Kudüs kralı 130-132, 135, 137-139, 143, 146-148, 152, 157, 160, 163

Gülek Boğazı 37

Gümüştekin, Danişmendli beyi 34, 37, 66, 82, 83, 90

Gürcistan 180

Güyük Han, Moğol hanı 220, 222, 224

Hacılar Tepesi 98, 100, 248

Haleb 34, 38, 39, 65, 75-78, 81-83, 85, 87, 89, 93-95, 97, 99, 103, 110, 116-120, 123, 124, 126, 128-131, 135, 166, 195, 198, 206, 224-226, 229, 241

Haliç 15, 21, 22, 173

Halil ibn Arram, İskenderiye valisi 265

Hama 47, 104, 110, 122, 128, 226, 229, 231, 250, 252, 285

Haremüşşerif 201, 208

Hârim (Harenc) 39, 126, 225

Harput 76, 77, 93

Harran 65, 75, 77, 83, 87, 93

Hârezm, Hârezmşah 190, 205, 206, 208, 209, 219

Hasan, Kayseri Selçuklu beyi 34, 37

Hasan es-Sabbâh 86

Hasan Dağı 69

Hassan b. Gümüştekin, Menbic sahibi 77

Haşhâşî, Haşhâşîler 86, 117, 118, 160, 224, 239

el-Havra 132

Havran 135

Hayfa 49, 90, 91, 232, 251, 256

Heinrich Jasomirgott 115

Heinrich VI., Alınan imparatoru 150, 161, 163, 164, 166-168, 170, 180, 191, 199

Hemedan 86, 224

Henri I., Kıbrıs kralı 187, 199, 204, 209, 221

Henri II., Kıbrıs kralı 245, 246, 248, 249, 251, 252, 254, 259, 260

Henry II., İngiltere kralı 111, 153-155

Henry III., İngiltere kralı 207

Henri d'Antioche 222

Henri d'Asti, papalık legatı 261

Henri de Bar 207

Henri de Champagne 148, 153, 160, 161, 163, 164, 169, 187

Henri de Gibelet 268

Heraklius, Kudüs patriği 131, 132, 137, 141

Hereford 264

Hermann von Salza, Alman şövalye tarikatinin üstadı 196

Hersek 16

Hethum, Kilikya Ermeni kralı 209, 210, 221, 222, 225, 226, 231, 243

Hıms 39, 45, 46, 86, 112, 128, 208, 212, 229, 230, 244, 259

Hısnülekrâd bk. Kal'at el-Hısn

Hızır Bey 262

Hindistan 132, 205, 210, 285

Hittîn 135, 136, 138-140, 142, 143, 145, 146, 154, 208

Hodierna, Trablus kontesi 99, 118, 123

Honorius III., papa 185, 189, 192, 196, 198

Honorius VI., papa 246

Hospitalier, şövalye tarikati 93, 126, 129, 132, 137, 139, 141, 158, 195, 201, 204, 207, 211, 239, 243, 244, 246, 252, 254, 257, 258, 261, 262, 264, 269

Hugue I., Kıbrıs kralı 187

Hugue II., Kıbrıs kralı 221, 222, 232, 235

Hugue III., Kıbrıs kralı 235, 239, 242, 252

Hugue IV., Kıbrıs kralı 261, 263

Hugue, Urfa Lâtin başpiskoposu 79

Hugue de Lusignan 126

Hugue de Payens, Templier tarikati üstadı 95

Hugue de Vermandois 9, 21, 22, 34

Hulagu, İlhanlı Moğol hükümdarı 224-226, 228, 229, 231, 232, 242

Hunyadi bk. Johannes Corvinus

Hüsameddin Lu'lu, kumandan 132

Hüsameddin Turantay, Memlûk emîri 246

Ibelin'ler, Ibelin Ailesi 130, 131, 134, 146, 152, 256

Iberia Yarımadası 275

Innocentius II., papa 101

Innocentius III., papa 166-168, 169, 183-185

Innocentius IV., papa 211
Innocentius VI., papa 262
Ioannes Çimiskes, Bizans imparatoru 1
Ioannes Komnenos, Bizans imparatoru 78, 88, 89, 96, 104
Ioannes V., Bizans imparatoru 262
Ioannes Komnenos, Draç valisi 21
Ioannes Komnenos, Kıbrıs valisi, 120
Irak 224, 226
Irene bk. Bertha von Sulzbach
Irene Angelina 170
Isaakios Dukas Komnenos, Kıbrıs hâkimi 156
Isaakios Komnenos, imparator Manuel'in ağabeyi 122
Isaakios II.Angelos, Bizans imparatoru 151, 168, 170, 173, 176
Isabella, Kudüs kraliçesi 134, 152, 153, 160, 161, 163, 164, 166, 187, 199
Isabella, Fransa kraliçesi 154
Isabella, Kıbrıs kralı I.Henri'nin kızkardeşi 222
Isabella, Kastilya kraliçesi 270, 274
Isabella bk. Jolande

İftiharüddevle, Kudüs Fatımî valisi 50, 53-55
İki Kızkardeş Kulesi, Antakya'da 42
İlgazi, Artuklu beyi 76, 77, 87, 88, 92, 93
İlhanlı, İlhanlılar 259
İmâdeddin Zengi 78-81, 88, 89, 96, 97, 99, 100, 103, 104
İmroz Adası 262
İnab 117
İndus Nehri 190
İngiltere, İngilizler 9, 40, 53, 134, 145, 148, 153-158, 160, 167, 169, 173, 189, 191, 207, 211, 216, 241, 242, 246, 249, 257, 261, 264
İngiliz Kulesi, Akkâ'da 252
İran 86, 205, 209, 224, 226, 228, 235, 278, 280
İskenderiye 127, 187, 191, 194, 246, 259, 265, 267, 268
İskenderun 118
İskoçya 257, 264
İsmail, Dımaşk Eyyûbî hükümdarı 206-208
İspanya, İspanyollar 5, 9, 155, 189, 257, 269, 270, 272, 276, 279
İstanbul 1-3, 5, 12, 13, 15, 17, 18, 21-24, 26, 27, 29, 33, 62, 63, 69-71, 85, 89, 98, 104-107, 115, 122, 123, 128, 130, 145, 168, 170-172, 174, 176-183, 187, 222, 236, 266, 269, 277, 280
İtalya, İtalyanlar 3, 9, 11, 15, 16, 21, 23, 27, 33, 34, 63, 64, 84-86, 91, 97, 115, 146, 167, 169, 187, 190, 191, 194, 196, 198, 202, 204, 206, 218, 221, 222, 236, 238, 249, 261, 262, 269, 271, 278, 280, 285
İzmir 33, 107, 260-262
İzmit 23, 63-65, 262
İzmit Körfezi 15, 27, 29
İznik 3, 16-18, 27, 29-34, 37, 64, 65, 69, 71, 106, 107, 180, 222, 226, 262, 277
İznik Gölü 18, 29
İzzeddin, Musul Zengi hükümdarı 130
İzzeddin Aybek bk. Aybek
İzzeddin I. Keykâvus, Türkiye Selçuklu hükümdarı 187
İzzeddin II. Keykâvus, Türkiye Selçuklu hükümdarı 225, 231

Jacob de Molay, Templier tarikati üstadı 257
Janus de Lusignan, Kıbrıs kralı 268
Jean II., Beyrut hâkimi 209
Jean II., Fransa kralı 264
Jean d'Arsuf 209, 222
Jean de Brienne 166, 187, 189-193, 195, 196
Jean de Gaurelle 268
Jean de Grailly 254
Jean d'Ibelin, Beyrut hâkimi 163, 166, 199, 204
Jean de Nevers 269
Jean de Villiers, Hospitalier tarikati üstadı 254
Jean Tristan 218, 238
Joanna, Arslan Yürekli Richard'ın kızkardeşi 154, 155
Johannes, Capua başpiskoposu 196
Johannes Corvinus (Hunyadi) 269
John, Arslan Yürekli Richard'ın kardeşi 160, 167

Jolande (Isabella), Jean de Brienne'in kızı 189, 195, 196, 198, 199, 204

Joscelin de Courtenay, Urfa kontu 75-78, 83, 86, 88, 93, 95, 96

Joscelin II. de Courtenay, Urfa kontu 78, 79, 81, 89, 96, 104, 110, 117, 118, 124

Joscelin III. de Courtenay (ismen Urfa kontu) 78, 129, 131, 134, 135, 146

Josias, Sûr başpiskoposu 145, 154

Julianus Cesarini, kardinal 269

Justinianus I., Bizans imparatoru 15

Kafkas Dağları 37

Kafkasya 205

Kahire 49, 127-129, 132, 135, 189, 214, 216, 219, 220, 226, 231, 235, 246, 250, 267, 268, 280

Kal'at el-Hısn (Krak des Chevaliers) 47, 128, 239, 240

Kal'at Sancîl (St.-Gilles Kalesi) 98

Kalavun, Memlûk hükümdarı 232, 243, 244, 246, 248-250

el-Kâmil, Mısır Eyyûbî hükümdarı 187, 189, 190, 192-195, 198, 200, 201, 204-206, 213, 218, 219

el-Kâmil, Meyyâfârikîn Eyyûbî hükümdarı 224

Kanlı Meydan Savaşı (Ager Sanguinis) 87, 88

Kantakuzenos 262

Kanuni Sultan Süleyman 258, 268

Kara Arslan, Artuklu hükümdarı 79

Karaca, Harran emîri 30, 65, 66

Karadeniz 67, 70, 180, 181, 269

Karakurum 220

Karaman, Karamanlı 152, 231, 243

Karasi 261

Karmel Dağı 256

Karolenjiyen 5

Kartaca 238

Kasaplar Sokağı, Akkâ'da 202

Kastilya 270

Katalan 262

Kaysâriye 49, 91 131, 134, 231, 232, 241, 250

Kayseri 34, 71, 243

Kefertâb 47, 83, 88, 94

Kefr Sebt 137

Kerak 131, 132, 134, 135, 137, 141, 205, 207, 208, 230

Keşan (Russa) 24, 26

Keysun 76, 83, 86

Khios Adası 261

Kıbrıs, Kıbrıslılar 40, 49, 84, 120, 122, 156, 160, 162-164, 166, 187, 192, 196, 198, 199, 202, 204, 208, 209, 211, 212, 220-222, 232, 235, 239, 242, 245, 246, 248, 252, 254, 256-265, 267, 268

Kılıç Arslan I., Türkiye Selçuklu hükümdarı 16, 27, 29, 30, 32-37, 64-66, 70, 71, 82, 85, 98, 104, 151, 277

Kılıç Arslan II., Türkiye Selçuklu hükümdarı 131, 151, 166

Kılıç Arslan IV., Türkiye Selçuklu hükümdarı 225

Kınnesrîn 87

Kıpçak (Kuman) 218, 229

Kızıldeniz 132

Kibotos (Civetot) 16-18

Kilikya bk. Çukurova

Kitboga, Moğol kumandanı 224, 226, 228

Kocaeli 262

Kogh-Vasil, Keysun Ermeni hâkimi 37, 83, 86

Koloman, Macar kralı 12, 13, 20

Konrad de Montferrat 141, 145-148, 152, 153, 155, 157, 160, 161

Konrad III., Alman kralı 103, 104-107, 112, 115, 149, 180

Konrad IV., imparator II.Friedrich'in oğlu 198, 199, 204, 206, 208, 211, 221

Konrad, *marşal* 62, 63, 67

Konradin 221, 222, 236, 239

Konstantinos Koloman 126

Konstanze von Aragon, imparator II.Friedrich'in hanımı 196

Kontes Blois Kulesi, Akkâ'da 252

Konya (Ikonion) 34, 36, 64, 70, 71, 151, 262

Kore 205

Korfu Adası 84, 85, 173, 180

Korykos 263, 264
Köln 11, 13, 15, 20, 103
Köpek Nehri (Nehrülkelb) 49
Kösedağ 210
Krak des Chevaliers bk. Kal'at el-Hısn
Kral Henri Kulesi, Akkâ'da 252
Kral Hugue Kulesi, Akkâ'da 252
Kresson 135
Kristof Kolomb (Cristobal Colombus) 274-276
Kroton 180
Kserigordon 16, 17
Kubbetüssahra 55, 59, 201, 202
Kubilay, Moğol hükümdarı 224
Kudüs 1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 34, 38, 40, 41, 43, 46, 47, 49-56, 58, 59, 61, 63, 72, 73, 75, 76, 78, 81, 86-100, 104, 110-112, 115, 117-120, 122-126, 128-132, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 144-146, 149, 152, 157, 158, 160, 161, 163, 164, 166, 168-170, 172, 177, 183, 187, 188, 190-192, 198, 200-202, 204, 205, 207, 208, 213, 214, 216, 220, 221, 242, 257, 258, 260, 263, 265-267, 270, 276, 277, 285
Kurtuba 270
Kutbeddin, II.Kılıç Arslan'ın oğlu 151
Kutsal Meryem Kilisesi, İstanbul'da 177
Kutsal Mezar Kilisesi 58, 201, 203, 268, 277
Kulu 70
Kutuz, Memlûk hükümdarı 226, 228, 229
Kürboğa, Musul valisi 39, 41-43, 45, 46, 73, 81

La Marche 238
Landulf, Antalya'nın Bizans valisi 109
Lânetli Kule, Akkâ'da 251, 254
Larnaka 268
La Roche de Russole 234
Latakia bk. Lâzikiye
Lateran Kilisesi 185
Lazarus Kapısı, Akkâ'da 252
Lâzikiye (Laodikea, Latakia) 81, 82, 84, 85, 96, 118, 141, 225, 234, 243, 246
Lecce 155
Legatlar Kulesi, Akkâ'da 252
Lehistan 269
Leisingen 20
Leo I., Kilikya Ermeni hâkimi 88
Leo II., Kilikya Ermeni hâkimi 163, 164, 166
Leo III., Kilikya Ermeni kralı 243, 244, 248
Leopold, Avusturya *markgraf*'ı 153, 157, 161
Leopold V., Avusturya dükü 185, 187
Le Puy 9, 26, 35, 46
Liegnitz 210
Limasol 156, 192, 212, 268
Limoges 61
Litold de Tournai 55
Lizbon 275
Lombardiya, Lombardlar 62, 63, 85, 249
Londra 15
Lorraine, Lorraine'liler 11, 21, 23, 29, 34, 103
Louis, Blois kontu 169
Louis VII., Fransa kralı 100-102, 106-112, 115, 180
Louis IX., Fransa kralı 210, 211, 213, 214-222, 224, 226, 235-239, 241
Ludwig, Bavyera dükü 192
Lübnan, Lübnanlılar 99, 112
Lyon 155, 211, 242

Maarrat Masrîn 83
Maarratünnumân 46, 47, 83, 89
Macaristan, Macarlar 8, 12, 13, 20, 21, 62, 104, 106, 150, 151, 171, 185, 187, 220, 269
Mainz 20, 103
Makedonya 1, 180
Makika, Nasturî patriği 224
Malatya 29, 30, 75, 82, 90
Malazgirt 2, 3, 131
Malta Adası 258
Mançurya 205, 210
Manfred 235
el-Mansûr İbrahim, Hımıs Eyyûbî hükümdarı 208

el-Mansûre 193, 214, 216

Manuel Butumites 30, 32, 33

Manuel Komnenos, Bizans imparatoru 81, 103-107, 115, 118, 122, 123, 128, 131, 151

Maraş 37, 73, 75, 83, 117, 118

Marcel 218

Mardin 75, 76, 83, 87, 94, 126, 135

Margaritus, amiral 145

Marguerite, Fransa kraliçesi 214, 218

Marguerite, Sûr hâkimesi 248, 256

Maria, Antakya prensesi 123, 124

Marie d'Antioche 242

Maria de Montferrat, Kudüs kraliçesi 153, 166, 169, 189

Maria Komnene, Kudüs kraliçesi 128, 134

Marienburg 257

Markab 243-245

Marmara 2, 15, 180, 262

Marsilya 155, 185, 207, 211

Martin, Fransız başrahip 177

Martin Zaccaria 261

Masyaf 47

Maupas Kapısı, Akkâ'da 252

Mâverâünnehr 280

Mâverâyıürdün 135, 205

Mecdeddin İbn ed-Dâye 117, 118, 124

el-Mecûsî 282

Medine 132

Mehmed II. (Fatih Sultan Mehmed), Osmanlı hükümdarı 222, 269, 270

Mekke 131, 132, 163, 265

Melfi 3

Melik el-Adil, Mısır Eyyûbî hükümdarı 132, 141, 160, 164, 166, 187, 189, 205

el-Melik es-Sâlih İsmail, Haleb Zengi hükümdarı 129, 130

Melikşah, Büyük Selçuklu hükümdarı 3, 37, 78

Melisende, Kudüs kraliçesi 95-97, 99, 111, 118, 119

Melisende, Trablus kontu II.Raymond'un kızı 123

Memlûk, Memlûkler 135, 207, 214, 216, 218-222, 226-233, 239, 244, 246, 248, 250, 252, 254, 256, 257, 259, 260, 265, 267, 268, 270

Menbic 45, 77

Menderes Vadisi 107

Mengü Timur 244

Menzaleh Gölü 189, 193

Meram 36, 152

Merc Uyûn 130

Mercüssuffar 260

Mercüttîn 250

Merzifon 66, 67, 70, 98

Mescidülaksâ 55-57, 141, 201

Messina 155, 164

Mesud I., Türkiye Selçuklu hükümdarı 103, 104, 106-108, 117, 118

Meteliksiz Gautier (Gautier Sans Avoir) 11-13, 15

Metz 20

Mevdud, Musul valisi 75, 76, 86

Meyyâfârikîn 224

Mısır 40, 49, 50, 53, 59, 89, 91, 92, 124-129, 131, 132, 135, 149, 157, 166, 169-172, 187-192, 194, 198, 200, 207-209, 211-214, 216, 218-221, 226, 228-231, 233, 235, 239, 241, 243, 246, 250, 252, 257, 259, 260, 261, 265, 268, 280

Mikhail, Gerger Ermeni hâkimi 77

Mikhail Angelos, Epiros despotu 180

Mikhail VII., Bizans imparatoru 2

Mikhail VIII., Bizans imparatoru 222, 244

Milano 62

Misis 37, 82, 84, 85, 122, 232

Moab 132

Modon 180

Moğol, Moğollar 205, 206, 209-212, 220-226, 228, 229, 231, 235, 241-244, 246, 248, 259-261, 268, 278

Moğolistan 211, 225

Montferrand (Barin) 88, 96, 99, 100

Montfort 201, 240, 241

Montmusard 252

Montreal 141

Mora 180
Morphia, Kudüs kraliçesi 75
Möngke, Moğol hanı 224
el-Muazzam , Dımaşk Eyyûbî hükümdarı 187, 189, 190, 198, 200
Muhammed, kumandan 16
Muhammed Tapar, Büyük Selçuklu hükümdarı 86
Muhyiddin, Memlûk elçisi 235
Murad I., Osmanlı hükümdarı 263
Murad II., Osmanlı hükümdarı 269
el-Mustansır billah (Ahmed), halife 231
Mustansır, Tunus emîri 236
Musul 39, 41, 73, 75, 77-79, 83, 86, 94, 97, 99, 103, 126, 130; 135, 195, 280
Myriokephalon 131, 151

Nablus 131, 141, 200, 201, 208, 228
Naksos 180
Nallıhan 65
Nasreddin, İmâdeddin Zengi'nin oğlu 122
en-Nâsır Davud, Dımaşk Eyyûbî hükümdarı 200, 201, 205, 207, 208
en-Nâsır Muhammed, Memlûk hükümdarı 260
en-Nâsır Yusuf, Dımaşk Eyyûbî hükümdarı 219, 221, 224
Navarra 155, 207, 238
Nazareth 190, 201, 228, 241
Nemrut 37
Nephin 248
Nestorius, İstanbul patriği 209
Nevers 62, 70, 71, 102, 128
Nicolaus IV., papa 249, 257
Nicolaus, patrik 254
Niğbolu 269
Niğde 71
Niketas, Bizans valisi 13
Nikosia 268
Niksar 63-65, 69, 82, 90
Nil Nehri, Deltası 126, 128, 188, 190, 193, 211, 213, 214, 219,
Nis (Nizza) 155
Niş 13, 14
Nizamülmülk, Selçuklu veziri 86
Norman, Normanlar 3, 9, 23, 24, 27, 29, 34, 37, 49, 56, 64, 83, 84, 87
Normandia 9, 27, 50, 89, 160, 285
Nubia 132
Nureddin Ali, Aybek'in oğlu 226
Nureddin Mahmud, Haleb Zengi hükümdarı 81, 89, 103, 104, 110-112, 116-119, 122-124, 126, 128, 129, 243

Odo, piskopos 211
Oğuzlar 128
Okhrida 24
Onfroi de Toron 134, 153
Orhan Bey, Osmanlı hükümdarı 262
Osman Bey, Osmanlı hükümdarı 262
Osmaneli (Lefke) 34, 65
Osmanlı, Osmanlılar 228, 258, 262, 263, 268-270, 272
Otto von Braunschweig 167
Otto von Freising 107
Otto von Grandson 254

Ögedey, Moğol hanı 210
Ömer, halife 1, 55
Ömer ibn Abdülaziz, Emevî halifesi 104

Pantokrator Kilisesi 177
Paphos Limanı 264
Paris 15, 167, 168, 280
Pascalis II., papa 61, 85
Peçenek 13, 22, 33, 63
Pelagius 189-195
Pelekanon 23, 26, 27, 29, 30, 33, 34
Pera 22
Petrus Kilisesi 42, 45
Philippe I., Fransa kralı 85
Philippe II. Auguste, Fransa kralı 153-155, 157, 160, 161, 166, 167

Philippe IV., Fransa kralı 257, 258
Philippe VI., Fransa kralı 261, 263
Philippe d'Ibelin 268
Philippe de Montfort 209, 218, 239
Philipp von Schwaben 167, 170, 172, 179
Philomelion bk. Akşehir
Piacenza 3
Pierre I., Kıbrıs kralı 263-265, 267, 268
Pierre Bartholomaeus 43, 45, 49
Pierre Desiderius 53
Pierre Dubois 257
Pierre I' Ermite 11-13, 15-18, 21, 29, 40, 168
Pietro Zeno 261
Pisa, Pisalılar 33, 81, 85, 89, 146, 148, 157, 163, 164, 169, 204, 213, 218, 221, 246, 252, 279, 282
Pius II., papa 270, 272
Plaisance, Kıbrıs kraliçesi 221, 222
Poitiers 61
Poitou 108, 109
Polonya 104, 220, 269, 272
Pons, Trablus kontu 86, 88, 93, 95, 96, 99
Porsuk, Hemedan valisi 86
Porsuk (Prosukh), Bizans kumandanı 105
Porsuk Vadisi 34
Prag 20
Prodromos, şair 115
Prusya 257

Rabân 76
Rabban Sauma, elçi 246
el-Ragıb 132
Raimundus Lullus 257
Rainaldus 16
Raoul, Antakya patriği 89
Râvendân 73, 118, 124
Ravza Adası 219
Raymond de St.-Gilles, Toulouse kontu 9, 25-27, 29, 31, 32, 34, 45, 46, 47, 49, 53-55, 59, 63, 89, 97-100
Raymond II., Trablus kontu 88, 96, 99, 100, 118
Raymond III., Trablus kontu 118, 126, 129, 131, 132, 134, 135, 137-139
Raymond III., III.Bohemund'un oğlu 164, 166
Raymond de Poitiers, Antakya prinkepsi 78, 88, 89, 96, 100, 110, 116-118
Raymond-Ruben 166
Reclei bk. Ereğli
Remle 49, 89, 160
Ren 12, 20
Renaud, Maraş senyörü 117, 118
Renaud, Sayda hâkimi 131, 134, 139
Renaud de Châtillon, Antakya prinkepsi ve Kerak hâkimi 119, 120, 122-124, 130-132, 134, 135, 138, 139
Rıdvan, Haleb Selçuklu meliki 34, 37-39, 45, 65, 66, 82, 83, 87
Riccardo Filangieri 204, 207, 208
Richard of Cornwall 207
Richard I. (Arslan Yürekli), İngiltere kralı 111, 153, 154-156, 158-162, 167, 169
Richard de Salerne 26, 75, 82
Robert d'Artois, Fransa kralı IX.Louis'nin kardeşi 214, 216, 238
Robert, Dreux kontu 148
Robert Guiskard, Bohemund'un babası, Apulia dükü 3, 9, 23, 84
Robert II., Flandre kontu 9, 27, 32, 34, 53
Robert, Normandia dükü 9, 27
Rodos, Rodoslu 155, 258, 261, 262, 264, 265, 269,
Roger, Sicilya kontu 9
Roger, Charles d'Anjou'nun temsilcisi 242, 244
Roger Borsa, Apulia dükü 23, 27
Roger de Flor 254, 262
Roger de Pins, Hospitalier tarikati üstadı 264
Roger II., Sicilya kralı 103, 105, 115
Roger de Salerne, Antakya prinkepsi 86-88, 92, 93
Roma 1, 15, 23, 56, 84, 85, 145, 166-168, 173, 176, 180, 183, 185, 191, 195, 196, 249, 268, 278, 279, 283, 285
Ruad Adası 256, 261

Rumkale 76
Rusya 210
Rükneddin Baybars Bundukdârî bk. Baybars
Rükneddin Süleyman, Türkiye Selçuklu hükümdarı 166
Rükneddin Toksu, Dımaşk valisi 250

Safed 141, 190, 207, 232, 233
Safîta (Chastel Blanc) 230, 239
Sahyûn 141
Sakarya 62
Salaheddin Eyyûbî 126-132, 134, 135, 137-139, 141-149, 152-154, 156-158, 160-163, 187, 189, 202, 205, 218, 239, 24
Salamia (İsmil) 71
es-Sâlih Eyyûb, Mısır Eyyûbî hükümdarı 206-209, 212-214, 219
es-Sâlih bk. el-Melik es-Sâlih İsmail
Salisbury 216
Samandağ (Süveydiye, St.Symeon) 39, 82, 84, 117
Samaria 53
Samsat 73, 118
Samsun 181
Sancerre 148, 153
San Marco 172, 178, 182
San Niccolo di Lido 170
Santa Lucia 189
Sarısu Ovası 34, 106
Sarısu Irmağı 106
Sarmeda 87
Sartak, Moğol prensi 220
Sava Suyu 12, 13
Savar, kumandan 78
Sayda 49, 92, 131, 134, 141, 148, 201, 241, 243
Selânik 24, 115, 180, 272
Semlin (Zemun) 12, 13
Sencer, Memlûk emîri 230
Sennabra 137
Sephoria 138
Sermîn 83
Sermînîye 141
Seruc 73
Servendikar 232
Sevinç Tepesi (Montjoie) 49
Seyfeddin Gazi, Musul Zengi hükümdarı 103
Seyfeddin Kutuz bk. Kutuz
Sibylle, Kudüs kraliçesi 124, 129-132, 135, 146, 152
Sibylle, Hethum'un kızı 222
Sicilya 105, 107, 115, 141, 145, 146, 154, 155, 167, 191, 200, 226, 235, 236, 238, 241, 242, 244, 249, 279
Sigismund, Macar kralı 269
Silezya 210
Silifke 152
Silivri 24
Simon Mansel 233, 234
Sina Çölü 126
Sinop 70, 181
Sion Dağı bk. Zeytindağı
Sîs 164, 232
Sivas 64, 104
Sofya 13
Soğuksu 18
Söğüt 262
Sökmen, Artuklu beyi 46, 75, 83
Speyer 20, 103
St.Hilarion 266
St.Symeon bk. Samandağ
St.Thomas Adası 248
Stepanus, Ermeni başpiskoposu 75
Stephan Duşan, Sırp kralı 262
Stephanos, Bizans kumandanı 106
Stephanus, Antakyalı yazar 282
Suncak, Moğol kumandanı 224
Sûr (Tyros) 49, 77, 94, 128, 141, 142, 145-148, 153-155, 157, 160, 196, 204, 207-209, 235, 239, 243-245, 248, 256
Suriye 34, 47, 56, 63, 65, 76, 78, 81, 84, 88, 97, 98, 100, 104, 112, 117, 119, 120, 123, 124, 126, 128,

129, 131, 132, 145, 146, 148, 149, 157, 161, 181, 187, 189, 190, 193, 196, 198, 200, 204-206, 208, 209, 212, 219-221, 224, 226, 229-232, 241, 243, 244, 246, 250, 254, 257, 259, 260, 265, 268, 269, 277, 280, 285

Süleyman, İlgazi'nin oğlu 94

Süleyman, pervâne 243

Süleymanşah, Türkiye Selçuklu hükümdarı 3, 38

Sütunlar Kapısı, Kudüs'de 53, 55, 141

Süveydiye bk. Samandağ

Süveyş 126, 188

Symeon, Kudüs patriği 40

Şabahtâı 77

Şarimşah 193

Şâver, Fatımî veziri 126-128

Şecerüddür 214, 219, 226

Şemseddin, Nablus kadısı 201

Şemsüddevle, Yağısıyan'ın oğlu 41

Şerefüddevle, Fatımî valisi 98

Şeyzer 47, 88, 89, 122, 128

Şîrkûh, kumandan 117, 126-128

Şücâ, kumandan 256

Taberiye 131, 132, 135, 137-139, 187, 208, 209

Takiyyeddin, Salaheddin Eyyûbî'nin yeğeni 156

Talha 193

Tanis 128

Tankred, Antakya prinkepsi 9, 24, 26, 29, 32, 33, 37, 40, 47, 49, 53, 55, 59, 75, 82-86, 89, 90

Tankred, Lecce kontu 155

Taphnuz 73

Tarsus 37, 82, 84, 89, 122, 232

Tartus (Tortosa) 47, 97, 98, 141, 239, 243, 244, 256

Tatikios, Bizans kumandanı 33, 34, 40

Tekirdağ (Rodosto) 26

Tell-Akibrîn 87

Tell-Aran 78

Tell-Bâşir 73, 76, 79, 81, 110, 117, 118

Tell-Dânis 86

Templier, şövalye tarikati 93, 95, 129, 132, 135, 137-139, 141, 158, 195, 201, 204, 207, 208, 211, 216, 232, 234, 239, 242, 244, 246, 250, 252, 254, 256-259, 261, 280

Templier Kulesi, Akkâ'da 252

Thamar, Gürcistan kraliçesi 180

Theobald, Blois kontu 148

Theodora, imparator Manuel Komnenos'un yeğeni 115

Theodora, imparator Manuel Komnenos'un yeğeni 122

Theodoros Laskaris, İznik Bizans imparatoru 180

Thibaut, Champagne kontu 169, 170, 207, 238

Thomas von Acerra 208

Thomas Morosini 180

Thomas, Bizans'ın Kilikya valisi 118

Thoros II., Kilikya Ermeni hâkimi 120, 122, 126

Thoros, Urfa Ermeni hâkimi 37, 38, 73

Timur 262

Timurtaş, İlgazi'nin oğlu 77, 94, 118

Tokat 64

Toron 190, 201, 230, 232

Toros Dağları 37, 71, 104, 107, 152, 195

Tortosa bk. Tartus

Toruntay, Memlûk emîri 250

Toskana 249

Toulouse 9, 26, 63, 97, 100, 102, 106, 183

Trablus 47, 49, 73, 86-88, 91-93, 95-100, 111, 118, 119, 123, 124, 126-129, 131, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 146, 147, 163, 166, 187, 199, 233, 239-243, 246-250, 277

Trabzon 180

Trakya 62, 105, 150, 180, 262

Transilvanya 269

Trier 20

Tubaniye 132

Tuğtekin, Dımaşk atabeği 34, 87, 93, 95

Tuna 12, 268

Tunus 235, 236-238, 239

Turanşah, Mısır Eyyûbî hükümdarı 206, 214, 216, 219, 226
Turanşah, en-Nâsır Yusuf'un amcası 224
Turenne 264
Tutuş, Suriye Selçuklu hükümdarı 37
Türkistan 210
Türkiye Selçukluları 16, 27, 32, 60, 62, 64, 71, 82, 104, 106, 131, 151, 181, 195, 205, 243, 261, 262, 277
Tzitas, Bizans kumandanı 33, 63
Tyros bk. Sûr

Ubaldo 148
Ulah 269
Ulucami, Dimyat'ta 191, 213
Umur Bey 261, 262
Unur, Dımaşk nâibi 97, 104, 111, 112
Urbanus II., papa 2-6, 8, 9, 11, 12, 56, 61, 167, 168, 180, 183
Urbanus III., papa 145
Urbanus IV., papa 235
Urbanus V., papa 264, 267
Urfa 2, 37, 38, 41, 56, 63, 73, 75-83, 85, 86, 87-91, 93, 95-97, 99-101, 104, 110, 111, 118, 124, 129, 208, 277

Ürdün 187
Ürdün Suyu 137

Vaftizci Yuhannes 15
Valence 61
Varna 269
Venedik 33, 91, 94, 148, 169-173, 176-180, 182, 183, 187, 204, 207, 213, 221, 222, 233, 235, 241, 244, 246, 249, 252, 257, 261, 264, 265, 269, 270, 279, 280
Vézelay 101, 103, 154, 155
Via Egnatia 23, 26, 27
Vidin 268
Viyana 161
Vladislav, Polonya kralı 269
Vodena 24
Volkmar 18, 20
Welf IV., Bavyera dükü 62, 71, 72
Wieselburg 20
William II. Rufus, İngiltere kralı 9
Worms 20, 103

Yafa 53, 90, 91, 129, 130, 141, 158, 160, 161, 163, 164, 200-202, 207, 208, 233
Yafa Kapısı, Kudüs'de 53
Yağıbasan, Danişmendli beyi 122
Yağısıyan, Antakya valisi 38, 39, 41, 122
Yahşi, Karasi beyi 261
Yalakdere 18
Yalova 16
Yalvaç 107
Yelboğa, Memlûk emîri 265
Yenbû 132
Yıldırım Bayezid, Osmanlı hükümdarı 269
Yunanistan 180

Zara 171, 172
ez-Zâhir, Haleb Eyyûbî hükümdarı 166
Zengi bk. İmâdeddin Zengi
Zerdanâ 94
Zeytindağı (Sion Dağı) 53, 54, 141
Zoan meydanı 149

İRLANDA
Kuzey Denizi
İNGİLTERE
Bremen
Ren
Brügge
Flandern
Köln
ATLAS
OKYANUSU
Sen
Lorraine
Mainz
Paris
Metz
Speyer
KUTSA
ROMA - GE
Loire
Regensburg
Tours
Vézélay
Dijon
Montbéliard
FRANSA
İMPARATOR
Clermont Ferrant
Lyon
Bordeaux
Milano
Venedik
Po
Garonne
Rhône
Toulouse
Cenova
Aigues Mortes
Nis
Marsilya
İTALYA
Pisa
PORTEKİZ
İSPANYA
Barselona
Korsika
Lizbon
Toledo
Roma
Balear Adaları
Sardinya
Granada
Tunus
Birinci Haçlı Seferi (1095-1099)
İkinci Haçlı Seferi (1146-1148)
Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)
Dördüncü Haçlı Seferi (1199-1204)
Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221)
Altıncı Haçlı Seferi (1228-1229)
Yedinci Haçlı Seferi (1249-1254)
Sekizinci Haçlı Seferi (1270)

Prusya
RUSYA
KARA
Semlin
Belgrad
Tuna
Niğbolu
Niş
Sofya
Filibe
Edirne
Silivri
İstanbul
İzmit
Draç
Selanik
Gelibolu
İznik
Ankara
Kızılırmak
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ
Dorylaion
Kayseri
Akşehir
Maraş
Urfa
BİZANS İMPARATORLUĞU
Sardes
Konya
Ereğli
İzmir
Atina
Efes
Denizli
Göksu
Tarsus
Antakya
Haleb
Fırat
Antalya
Silifke
Ege Denizi
Rodos
Kıbrıs
Famagusta
Limasol
Trablus
Girit
Dımaşk
Akka
Ürdün Suyu
Kudüs
Dimyat
Pelusium
İskenderiye
Mansura
Bilbays
Kahire
MISIR
Nil